

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**KIBRIS SORUNUNDA LİDERLİK OLGUSU
(1954-1974)**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Bayram KÜÇÜKOĞLU**

Ankara – 2012

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**KIBRIS SORUNUNDA LİDERLİK OLGUSU
(1954-1974)**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Bayram KÜÇÜKOĞLU**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN**

Ankara – 2012

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

KIBRIS SORUNUNDA LİDERLİK OLGUSU
(1954-1974)

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Neşe ÖZDEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. Mesut ÇAPA (Başkan)
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN (Danışman)
Prof. Dr. Oğuz AYTEPE
Prof. Dr. Recep BOZTEMUR
Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN

Tez Sınavı Tarihi

Prof. Dr. Temuçin F. ERTAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu çalışmada, 1954-1974 yılları arasında, Türk ve Rum tarafı liderlerinden F.Küçük, R.Denktaş, H. Makarios ve G.Klerides ağırlıklı olmak üzere, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde liderlerin politikaları ve liderlik davranışları incelenmiştir. Bu kapsamda özellikle dönemin Türk Basını incelenmiştir.

Çalışmada haber yoğunlukları açısından, *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Yeni Tanin*, *Zafer*, *Vatan*, *Akşam*, *Günaydın*, *Kudret*, *Son Havadis*, *Ulus/Halkçı(Yeni Ulus)* gazeteleri ile *Akis*, *Kim* ve *Forum Dergileri* daha çok yer almıştır. Kıbrıs Basını'nın bakışını yansıtmak amacıyla, *Halkın Sesi*, *Bozkurt*, *Alithi*, *Cyprus Mail*, *Cyprus Weekly*, *Ethniki Elefteria*, *Sinagermos* gazeteleri de tezin içeriğinde kısmen kullanılmıştır. Türk Basınının genelinde Kıbrıs'ın bir "milli dava" olduğunu kamuoyuna aktarma yönünde genel bir eğilim gözlemlenmektedir. Kıbrıs konusundaki hassasiyetiyle, *Hürriyet Gazetesi*'nin diğerlerinden daha fazla öne çıktığı görülmektedir. 1964 yılında Kıbrıs'ta bulunmuş *Milliyet Gazetesi* yazarı Ö.Sami Coşar yazılarıyla Kıbrıs'la ilgili yoğun haber yapmıştır. *Akis*'te Metin Toker'in, köşesinde Kıbrıs'la ilgili yazılarında İnönü hükümetini desteklemiş ve Makarios'u eleştirmiştir. *Kim* Dergisinde, Özcan Ergüder liderler açısından Kıbrıs davasının ve liderliğinin zorluklarını ortaya koyduğu, Bülent Ecevit'in dönemin iktidarını ve NATO'yu eleştirdiği, Sadun Tanju'nun ise Dr. Küçük'ün liderliğini sorguladığı yazıları bulunmaktadır.

Liderlik özelliklerini değerlendirmeye önem atfeden bu çalışmada, Türk tarafından; Dr.Küçük ve Denktaş ile Rum tarafından Makarios ile Klerides -özellikle toplumla kurdukları ilişki, iletişim tarzı ve becerileri açılarından- değerlendirilmeye çalışılırken, dönemin liderleri ve konu içerisinde yer almış kişilerin hatıraları incelenmiş, gazete/dergi makaleleri, zabıt cerideleri kullanılmış ve KKTC'nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş ve dönemi yaşamış kişilerle görüşmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Federal Cumhuriyeti, F.Küçük, R.Denktaş, H.Makarios, G.Klerides, Türk Basını, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, Birleşmiş Milletler.

ABSTRACT

This PhD thesis focuses on the policies and attitudes of the political leaders in 1954-1974 relating the Cyprus Question with a special emphasis on F.Küçük, R.Denktaş, H. Makarios and G.Klerides. In this regard, specifically the Turkish Press has been studied.

A great proportion of news and articles from the leading Turkish newspapers, such as *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Yeni Tanin*, *Zafer*, *Vatan*, *Akşam*, *Günaydın*, *Kudret*, *Son Havadis*, *Ulus/Halkçı (Yeni Ulus)*, *Akis*, *Kim* and *Forum* while narrowly from those of *Halkın Sesi*, *Bozkurt*, *Alithi*, *Cyprus Mail*, *Cyprus Weekly*, *Ethniki Elefteria*, *Sinagermos* was used in the thesis. In most cases the tendency of delivering news about Cyprus to the general public “as a national question” was predominant during the period. The newspaper *Hürriyet* recounts details of the Cyprus events in detail at that time. The *Milliyet* writer Ö.Sami Coşar, who had been in Cyprus in 1964, wrote many articles regarding the Cyprus Question. Metin Toker wrote in the *Akis* newspaper by supporting the İnönü government and criticising Makarios. The *Kim* journal included articles about Özcan Ergüder’s comments on the difficulties of the Cyprus leaders for effective leadership, Bülent Ecevit’s collaborative critical analyses of the Turkish government in power and the NATO, and Sadun Tanju’s articles concerning Dr.Küçük’s leadership.

This thesis provides a useful framework for analyzing the leaders’ attitudes concerning the Cyprus Question, by studying the dynamics of interactions between the leaders and followers, the leader's behavior, communication style and skills of Dr.Küçük ve Denktaş on the Turkish-Cypriot side and Makarios and Klerides on the Greek-Cypriot side. The related literature covers relevant memoirs on the topic, newspaper/journal articles, cabinet papers, and the conversation with Rauf Denktaş, the ex-President of the Turkish Republic of Northern Cyprus(KKTC), and those of other witnesses of the period under study.

Keywords: Cyprus, Federal Republic of Cyprus, F.Küçük, R.Denktaş, H.Makarios, G.Clerides, Turkish Press, Turkey, Greece, Britain, United Nations.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada; 1954-1974 yılları arasında Kıbrıs Sorunu'ndaki Türk ve Rum taraflarının, özellikle lider kadrolarının, basın aracılığıyla, sorunu ve hedef toplumlari etkileme ve yönlendirme politikaları saptanmaya çalışılmış ve bu kapsamda dönemin Türk Basını incelenmiştir.

İncelenilen yirmi yıllık dönemde, konuyla ilgili haber yoğunlukları açısından, bu tez çalışmasında en fazla başvuru gazeteler, sırasıyla *Hürriyet*, *Milliyet*, *Tercüman*, *Cumhuriyet*, *Dünya*, *Yeni Tanin*, *Vatan* ve *Akşam*, *Günaydın*, *Kudret*, *Son Havadis*, gazeteleri şeklindedir. Dönemin Türk Hükümetlerinin bakış açılarını yansıması bağlamında, *Ulus/Halkçı*(*Yeni Ulus*) ve *Zafer* gazeteleri de dikkat çekmektedir. *Akis* ve *Kim* dergileri, genelde köşe yazarlarının yorumlarıyla irdelenmişlerdir. *Forum* dergisi de yine bir fikir dergisi olarak, dönemin politik bakışına katkı sağlayan haberleri aktarmıştır. *İstanbul Ekspres* gibi dönemin güncel olaylarını yakından takip eden gazeteler de, niceliksel olarak fazla haber içermemekle birlikte, döneme ilişkin önemli haberleri aktardıklarından dolayı incelenmişlerdir. Diğer taraftan, *Ayın Tarihi* ve *Anadolu Ajansı Bülteni* gibi yayınların, Kıbrıs'la ilgili itinalı ve düzenli haberleri barındırması da dikkate alınmıştır. Kıbrıs Basını'nın bakışını yansıtmak amacıyla, *Halkın Sesi*, *Bozkurt*, *Alithi*, *Cyprus Mail*, *Cyprus Weekly*, *Ethniki Elefteria*, *Sinagermos* gazeteleri de tezin içeriğinde kısmen kullanılmıştır.

Bu çalışma, Kıbrıs Sorunu'nun tarihsel perspektifte bir bütün olarak incelenmesi şeklinde ele alınmamıştır; dolayısıyla konunun, kronolojik bir düzlemde, tüm tarihsel safhalarıyla ortaya konulması gayesi güdülmemiştir. Yine bu çalışma, salt bir "liderlik" analizi ya da "Basın tarihi" olarak da planlanmamıştır. Mevcut doktora tezi, "Kıbrıs Sorunu, Liderlik, Basın" ortak paydası çerçevesinde, dönem içerisinde, Kıbrıs Sorunu'na taraf olan devlet, kişi ve kuruluşların, özellikle basına yansıyan yönleriyle, liderlik kavramı çerçevesinde değerlendirilmesini hedeflemektedir.

Tezin konusu olan ve liderlerin kriz dönemlerinde hareket tarzlarının basına yansıma şekli, bunun hedef toplumlar üzerinde bıraktığı etki, istenilen ve beklenen sonuçların alınıp alınmadığı, Kıbrıs Sorunu özelinde bu çalışma içerisinde konu edinilecektir. Bu anlamda, toplumla iletişim kurabilme yetisinin, bir liderdeki önemli vasıflardan biri olduğu da vurgulanacaktır. Çünkü liderin toplum üzerinde yaratmak istediği imaj veya etki, hesaplananın tam aksi bir şekilde de ortaya çıkabilir. Toplumların istenilen şekilde ve yoğunlukta yönlendirilebilmesi aynı zamanda liderin gücünün de bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle dönem içerisinde çıkan haberler, verilen röportajlar, miting konuşmalarının neticeleri de liderlerin, iletişimi, hitabeti, strateji ve taktiklerine dair bilgi içerir.

Çalışmanın “Giriş” bölümünde, liderlik yaklaşımlarından bazı örnekler verilirken, bu doktora çalışmasının esas aldığı yeni bakış açılarını (liderlikte etkinlik, süreklilik ve yerindelik/zamanlama gibi) da içeren özgün bir şablondan konuya yaklaşılmış; ve tezin ana başlıkları altında ise, Kıbrıs Sorunu’yla ilgili tarafların liderleri politikalarıyla ve söylemleriyle değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, farklı liderlik özelliklerinin sıralandığı kaynaklardan ayrıışan bir kıstas oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın I. Bölümü’nde tez sürecinin öncül safhasını ele alması açısından, Lozan’dan 1954’e uzanan tarihsel evrede –sorun öncesindeki liderleri ve olaylarıyla— Kıbrıs Ada’sının siyasi gelişiminden bahsedilmiştir. Böylelikle 1954 yılına ulaşan alt devre kısaca irdelenmiştir.

II. Bölümde, Kıbrıs Sorunu’ndaki Kıbrıs Türk tarafı liderlerinin -*özellikle Kıbrıs Türk Yönetim Başkanı Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyon Başkanı (1957) Rauf Denktaş’ın*- Basına yansıyan haberleri ve faaliyetleri, tezin kapsamına ilişkin bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

III. Bölümde, Türk Basını’na yansımalarıyla, Rum tarafı liderlerinden, dini lider ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Hristodulu III. Makarios ve Kıbrıslı Rum lider Glakos Klerides’in politika ve faaliyetleri aktarılmıştır.

IV. Bölümde, Türk Basını'nın aktarımıyla, garantör devletlerin lider siyasetleri ve Kıbrıs Sorunu'na ilişkin olan haberleri ve politikaları ele alınmıştır. Bu kapsamda, T.C. Başbakanlarından Adnan Menderes, İsmet İnönü, S.Hayri Ürgüplü, Nihat Erim, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Dışişleri bakanları F.Rüştü Zorlu, Selim Sarper, İ.Sabri Çağlayangil ile Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis, Yorgo Papandreu'nun Basına yansıyan haberleri değerlendirilmiştir. Yine garantör olan İngiltere'nin de konuyla ilgili olarak liderlerinin açıklama ve yaklaşımları da Basın üzerinden incelenmiştir.

V. Bölüm'de, 1950'li yılların ortalarında Kıbrıs Sorunu'nun, Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler gündemine taşınmasıyla beliren uluslararası durum dikkate alınarak, bu kuruluşun Kıbrıs Sorunu'yla anılan haberleri ya da genel sekreterlerinin Türk Basınındaki açıklamaları gibi muhtelif hususlara değinilmiştir. Ayrıca Soğuk Savaş gündeminde, Ada'yla ilgili politikaları gözardı edilemeyecek olan ABD ve Sovyetler Birliği'nin liderleri de Basındaki yansımalarıyla değerlendirilmiştir.

Sonuç Bölümü'nde, Kıbrıs Sorunu'nun lider politikaları ve yaklaşımları ele alınarak, "Giriş" bölümünde oluşturulan liderlik şablonu çerçevesinde analiz edilmektedir. Bu kapsamda liderlerin olumlu liderlik özellikleri vurgulanırken, liderlik açısından yetersiz olduğu değerlendirilen yönleri de ortaya konulacaktır.

Çalışmaya ışık tutması açısından konuyla ilgili yaşayan liderlerden, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'la görüşme yapılarak katkısı sağlanmaya çalışılmıştır. Uzun bir mücadeleden sonra devlet kurmuş bir liderin, bana gösterdiği konuksever yaklaşımı ve mütevazı kişiliğine muhatap olmak, çalışmanın en müstesna kısmını oluşturmuştur. Bu vesileyle kendisine bir kez daha saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Yine görüşme fırsatı bulduğum dönemin Kıbrıs bakanlarından İsmet Kotak'a yakın ilgisinden dolayı minnettarım.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emek veren, desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Prof. Dr. Neşe Özden'e minnettarım. Azimli, itinalı ve disiplinli çalışma yöntemini aşıladığı için ayrıca müteşekkirim. En umutsuzluğa düştüğüm anlarda, bitmeyen enerjisi, yeniden motive olmamı sağlamıştır. Her anlamda desteğini bizlerden esirgemeyen TİTE Müdürü kıymetli hocam Prof. Dr. Temuçin F. Ertan'a, tez izleme sürecinde önerileriyle katkı sağlayan Prof. Dr. Oğuz AYTEPE'ye, çözüm odaklı yaklaşımlarından dolayı TİTE Öğrenci İşleri'nde Fatma Mesci'ye ve TİTE Sekreteri Hakkı İnal'a çok teşekkür ediyorum. Tezimi yazarken özveriyle ve sabırla desteğini benden esirgemeyen çok kıymetli eşim Hülya Küçükkoğlu ve değerli çocuklarım Minez Su ve Çağın Alp'e teşekkür ediyorum.

Bayram KÜÇÜKOĞLU

Ankara, 2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
ÖZGEÇMİŞ	xi
GİRİŞ: Liderlik Tanımı ve Kapsamı	1
I.BÖLÜM: LOZAN SONRASINDA KIBRIS'TAKİ SİYASAL GELİŞMELERE KISA BİR BAKIŞ (1924-54)	17
I.1. Kısa Kıbrıs Tarihi	17
I.2. Lozan'a Göre Kıbrıs	22
I.3. Lozan Sonrası Siyasi Gelişmeler	25
II. BÖLÜM: KIBRIS TÜRK LİDERLERİ (1954-1974)	37
II.1. Milli Bilincin Temelini Atan Lider Dr.Fazıl Küçük	37
II.2. Emaneti Devralan Lider Rauf R. Denктаş	66
III. BÖLÜM: KIBRIS RUM LİDERLERİ (1954-1974)	91
III.1. Rumların Ruhani Lideri Khristodolous Makarios	94
III.2. Sözde Uzlaşmacı Lider: Glafkos Klerides	132
IV. BÖLÜM: GARANTÖR DEVLETLERİN SİYASİ LİDERLERİ VE KIBRIS SORUNU	144
IV.1. Türkiye Cumhuriyeti	144
IV.1.1. Sorununun BM Gündemine Taşınması (1957-1960)	146
IV.1.2. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yılları ve Türkiye (1960-1964)	180
IV.1.3. Türkiye'nin Askeri Harekatına Giden Süreç (1964-1974)	201

IV.2. Yunanistan	224
IV.3. İngiltere	241
V. BÖLÜM: KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİYLE BM, ABD VE SSCB LİDERLERİ	259
V.1. Birleşmiş Milletler	259
V.2. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği	272
SONUÇ	290
KAYNAKÇA	300
EKLER	311

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
A.P.	: Associated Press
AP	: Adalet Partisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.m.	: Adı geçen makale
AKEL	: Güney Kıbrıs'ta Komünist Partisi
AP	: Adalet Partisi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
DP	: Demokrat Parti
EOKA	: Kıbrıs Ulusal Kurtuluş Ordusu
KATAK	: Kıbrıs Adası Türk Azınlık Kurumu
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KMTB	: Kıbrıs Milli Türk Birliği
KMTTB	: Kıbrıs Milli Türk Talebe Birliği
KTFD	: Kıbrıs Türk Federe Devleti
KTİBK	: Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu
KTMA	: Kıbrıs Türk Milli Arşivi
KTMHP	: Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi
KTKB	: Kıbrıs Türk Kurumları Birliği
KTKF	: Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu
RMMO	: Rum Milli Muhafız Ordusu

s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TMT	: Türk Mukavemet Teşkilatı
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
ZC	: Zabıt Cerideleri

ÖZGEÇMİŞ

1967 Yılında Tarsus'ta doğan yazar, ilk ve orta öğrenimini Adana'da tamamladıktan sonra Kuleli Askeri Lisesi ve Kara Harp Okulundan mezun olmuştur. Milli Güvenlik Stratejisi ve Türk İnkılâp Tarihi Bölümlerinde Yüksek Lisans yapmıştır. Yüksek Lisans tezleri, "Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri" ve "Milli Mücadele Döneminde Propaganda Faaliyetleri" kitap olarak yayımlanmıştır.

Evli ve iki çocuk sahibidir. İngilizce bilmektedir.

GİRİŞ: Liderlik Tanımı ve Kapsamı

Liderlik, bir grup insanı istenilen amaç etrafında toplayabilme ve bu amacı gerçekleştirmek için sahip olunan ya da sonradan geliştirilen bilgi, yetenek, motivasyon, yönlendirebilme kapasitesi ve iletişim gücünün bir bütünü olarak tanımlanabilir.¹ Türkçede, liderlik kavramının karşılığı olarak ‘önderlik’, ‘yederlik’, ‘yönderlik’ kelimeleri önerilmişse de, ulusal literatürde ‘liderlik’ kelimesi daha yaygın olarak kabul görmekte ve kullanılmaktadır.²

Lider ve hedef toplum arasındaki karşılıklı uyum önemlidir. Bu kapsamda, 1945’te Ohio State Üniversitesinde, liderlik kavramı üzerine yapılan çalışmaların başkanlığını yürüten Ralph Stogdill “*karşılıklı davranış ve fikir birliği ile yapıyı harekete geçirmek ve bu hareketi devam ettirmektir*”³ yönüne dikkat çekmiştir. Ayrıca, kişilere yaptırılmak istenilen şeyin onun isteğiyle yapılmasını sağlamak da gözönüne alınması gereken bir husustur. Liderin fonksiyonu kitlede yapma isteği uyandırabilmektedir. M. Kemal Atatürk’ün “*Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim*”⁴ ifadesinde de bu hususa dikkat çekilmektedir.

Bir liderin vasıflarına ve liderlik sahasına bakıldığında farklı hususlara değinmek söz konusu olmakla birlikte, “liderlik”te üç faktörün ortak olarak bulunduğu dikkat çekmektedir. Bunlar: belli bir grup insanın olması, belli bir amacın olması, bu grubu yönlendirecek bir liderin bulunmasıdır.⁵ Belirli bir grubun belirli bir kişinin arkasından belirli amaçları gerçekleştirmek üzere gitmesi ile liderlik süreci oluşur. Bu sürece resmi (formal) organizasyonlarda rastlanabileceği gibi, mahallelerde oluşan çete faaliyetlerinde, çocukların kendi aralarındaki oyunlarında, çalışanların kendi aralarındaki arkadaşlık ilişkilerinde de rastlanabilir. Hiçbir resmi yetkisi olmadığı halde büyük bir grubu peşinde sürükleyen resmi olmayan (informal)

¹ Nitekim Eren, “*Liderlik, bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirmek için onları harekete geçirme, bilgi ve yeteneklerinin toplamıdır*” şeklindeki tanımlamasında benzer hususlara vurgu yapmaktadır. Erol Eren, **Yönetim ve Organizasyon**, Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul 2001, s.465.

² Mehmet Şişman, **Öğretim Liderliği**, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s.3. Türkçedeki kullanımıyla, İngilizce “leader” kelimesinin aktarılmasıyla oluşan “lider”, *rehber, kılavuz, önder, baş, lider, reis* anlamlarını taşımaktadır. **Redhouse Sözlüğü**, Redhouse Yayınevi, İstanbul 1997.

³ Ralph Stogdill, **Handbook of Leadership: A Survey Theory and Research**, Free Press, New York 1990.

⁴ **Aydın Tarihi**, S.19, 1935, s.262.

⁵ Uğur Zel, **Kişilik ve Liderlik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006, s.109.

liderler olabileceği gibi; çok geniş yetkilere sahip olduğu halde bunları kullanarak, grubu peşinden sürükleyemeyen yöneticiler de olabilir.⁶ Ancak burada liderlik sürecinin, atanlar tarafından değil, sadece şahsi özellikleriyle bir toplulukta kendini kabul ettirenler marifetiyle gerçekleştiği şeklinde bir genelleme yapmak da güçtür. Resmi görevli kişilerin de, yasal yetkilerinin dışında, toplumla kurduğu ilişkiler ve kişisel özellikleri nedeniyle kitle tarafından doğal bir lider olarak görüldüğü durumlar vardır. Vali, kaymakam, öğretmen vb. görevlere atanmış kişilerden son derece etkin lider vasıflı görevlilere rastlandığı bir vakıadır. Mevcut çalışmada, Kıbrıs Sorunu'na taraf liderlerin bir formal yapı içerisinde değil, kriz ortamında kendi kişilik özellikleriyle ortaya çıktığı söylenebilir.

Liderlik kavramı içerisinde en temel faktör olan lider, “*aynı sistemde görev yapan kişileri belirli amaçlar doğrultusunda etkileyen, yönlendiren ve değiştiren; özellikle de insan ilişkilerine dayanan sosyal yetkiyi kullanan kişi*”⁷ olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda, lider ve liderlik kavramları, ‘olmak’ ve ‘yapmak’ tarzında ele alınabilir. Diğer bir ifadeyle, “lider-olmak”, “liderlik-yapmak” şeklinde anlam bulmaktadır.

Toplumları yönlendirirken liderlerin bir güç kullandığı görülür. Burada gücün yasal olması ve yetki çerçevesinde kullanılması önem taşır. Tarihe bakıldığında, yasal olan gücün kullanılırken yetki aşımıyla farklı bir boyuta kaydığı görülebilmektedir. Yasal yollardan yetkiyi ele geçirenlerin daha sonra yasal dayanağı ortadan kaldırarak sınırsız güç kullanımına gittikleri de görülmüştür. Bertrand Russell'a göre enerji kavramı nasıl fiziğin temel bir kavramı ise güç kavramı da sosyal bilimlerin temel kavramıdır.⁸ Liderlik bu anlamda güç ve aklın birleşimidir. Güç; *bir kişinin, emirlerini ya da kurallarını uygulaması için diğer kişiyi ikna etme ya da etkileme yeteneği* olarak tanımlanmakta ve kişi diğerlerinin davranışlarını kendi isteklerine uygun olarak etkileyebildiği ölçüde güç sahibi olmaktadır.⁹

⁶ Tamer Koçel, **İşletme Yöneticiliği**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2003, s.584. (Önceki baskı İstanbul Üniversitesi İşletme Fak. İşletme İktisadi Enst.Yay.No:101, İstanbul 1982).

⁷ Fred A. Manske, **Etkili Liderliğin Sırları**, (Çev. Metin Arıkan), KHO Matbaası, Ankara 1994, s.3.

⁸Koçel, a.g.e., s.224.

⁹ Sema Özçer, **Verimliliğe Etkileri Açısından Sanayi İşletmelerinde Örgüt Yapıları ve Liderlik Biçimleri**, MPM Yayınları, Ankara 1988, s.56.

İnsanları etkileyebilme yeteneğine ve çalışanları amaçları doğrultusunda hareket ettirmeye yönlendirebilecek ve bunun için onların üzerinde güç kullanabilme kabiliyetine sahip olan bir lider, çalışanlarını etkileyebildiği ölçüde güçlü ve gücünü de aynı şekilde çalışanları etkilemekte kullanabilecek bir yetenektir. Güç ve etkileme anlam olarak birbirinden farklı fakat birbirlerini tamamlayan kavramlardır.

Güç ve etkileme süreç açısından incelendiğinde bir davranışın istenilen yönde gerçekleştirilmesini başlatmak ve istenilen şekilde sonuçlandırmak gücün varlığını gösterirken, davranışın şekil alma sürecinde etkilemeyi ifade eder. Bu nedenle etkilemenin gerçekleştirilmesi gücün varlığıyla doğru orantılı olmaktadır.¹⁰

Etkileme, diğer insanların göstermesi beklenen tepkiden ötürü, bu grubun davranışlarındaki herhangi bir değişimi ifade etmektedir.¹¹ Burada liderlik sürecini etkileyen, liderin diğer insanların davranışlarını nasıl etkilediği konusu önem kazanmaktadır. Liderin çalışanların davranışlarını etkileme yöntemlerini dört noktada toplamak mümkündür.¹²

- Bunlardan birincisi grupta olup, etkileyen ve etkilenen arasında doğrudan bir ilişki gerektirmemektedir. Bazı kişilerin davranışları model haline gelerek benzer başarıya ulaşmayı arzulayan diğer bireylerce de benimsenebilir. Dolayısıyla örgütlerde pek çok davranış kalıbının birincil olarak grupta temeline dayalı olduğu söylenebilir. Gençlerin ünlü kişilerin davranışlarını taklit etmesi ve taklit edenlerin de bu durumun farkında olmaları gibi, örgütlerde yer alan bireyler de çeşitli yöneticilerin davranış kalıplarının bilincindedirler.
- İkinci bir davranış etkileme şekli önermedir. Bu etkilenme şekli bireyler arasındaki veya bir bireyle grup arasındaki doğrudan ve bilinçli bir etkileşimi ifade etmektedir. Önerme, özgün bir faaliyet

¹⁰ Abdullah Karaman, **Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi**, Erdiz Masaüstü Yayıncılık, Yayın No:144, Eğitim Dizisi 37, İstanbul 1999, s.37.

¹¹ Fremont E. Kast, James E. Rozenzweig, **Organizations and Management**, Mc Graw Hill Inc., New York 1970, s.308.

¹² Kast, a.g.e., s.309.

tarzını savunarak ya da bir fikir öne sürerek başkalarının davranışlarını etkileme yönünde açık bir uğraşı olarak da görülebilir.

- Liderin davranışları etkileme yöntemlerinden üçüncüsü iknadır. Bu davranışı etkileme şekli istenilen tepkiyi sağlayabilmek için bazı teşvik edicilerin kullanımı ifade etmektedir. İkna etme dolaysız etkileşimi içermekte ve önermeden daha fazla baskı gerektirmektedir.
- Dördüncü yöntem ise zorlamadır. Zorlama, fiziki baskıları da içeren daha güçlü bir etkileme şekli olup birçok çeşidi bulunmaktadır. Örgütlerde ücretler veya promosyonların davranışı etkilemek için kullanılan zorlama yöntemleri olduğunu söylenebilir. Birçok durumda işten atma tehdidi güçlü bir etkileyicidir.¹³

Liderler, buldukları şartlara göre bu metotları amaçlarına ulaşma adına kullanmaktadırlar. Bu süreç ise onların izleyenlerin gözünde yetkilerin kendisinde toplandığı kişi olarak sivrilmesine ve güçlü olduğu izlenimine kapılmalarına neden olmaktadır. Kıbrıs Sorununda liderlerin, yukarıdaki yöntemleri kullandıkları gözlemlenmektedir. Kitle onlara gıptaıyla bağlanırken, zaman zaman liderler, toplumu ikna etme yönünde çaba içerisinde olmuşlar, kimi zaman da zorlamayla kitleleri harekete geçirmişlerdir.

Liderlik algılamalarını değerlendirirken, “otorite” ile gücün birbirinden farklı iki kavram olduğunu da belirtmek gerekir. Bu farkı ortaya koymak açısından birisinin “hak” diğerinin “yetenek” olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Otorite, kullanıldığı toplumun normlarına, inançlarına ve değerlerine uygun biçimde oluşan bir güç biçimidir.¹⁴ Kaynağını örgütsel yapıdan alan otorite kişiye mevkiinden dolayı verilen olanak ve ayrıcalıkları ifade etmektedir. Kim o mevkiyi işgal ederse olanak ve ayrıcalıkları o kullanmaktadır. Güç ise kişinin kendinden doğmaktadır. Bu otoritenin kullanılmasıyla olabileceği gibi güç kaynaklarının harekete geçirilmesiyle de

¹³ a.g.e., s.309.

¹⁴Guest R.H., Hersey P., Blanchard K.H., **Organizational Change Through Effective Leadership**, Prentice Hall, New Jersey 1986, s.219.

olanaklı olmaktadır.¹⁵ Bu kapsamda Liderin otoriteden ziyade, bir güce sahip olduğu söylenilebilir.

Bir örgüt içinde liderin izleyenlerini etkileyebilmek için kullanacağı beş çeşit güç kaynağı vardır.

- Yasal (legitimate) güç
- Ödüllendirme (reward) gücü
- Zorlayıcı (coercive) güç
- Uzmanlık (expert) gücü
- Benzetim ya da Karizmatik (referent) güç.¹⁶

Yasal güç (legitimate power), örgütsel hiyerarşiden kaynaklanan ve liderin örgüt içerisindeki statüsünden gelen güçtür. Otoriteyi ifade eder. Kişinin bulunduğu pozisyon nedeni ile etrafındaki kişileri etkileyebilme gücü olarak da tanımlanabilir. Biri üst diğeri ast olan iki görevli arasındaki bir ilişkidir.¹⁷

Ödüllendirme gücü (reward power) göz önüne alındığında, bir liderin denetimindeki ödüller ne kadar çok ve bu ödüllerin astlar için önemi ne kadar fazla ise, liderin ödüllendirme gücü de o kadar fazla olmaktadır. Etkili bir lider, çalışanlar için değerli olan şeyleri keşfedebilecek niteliktedir. Bunlar belki daha fazla dinlenme süresi, daha iyi bir çalışma programı veya daha cazip görevler olabilir. Ödül gücü yalnızca maddi konulara bağlı değildir. Sözlü olarak takdir, grup içinde onurlandırma gibi davranışlar da liderin ödül gücünü oluşturur.¹⁸

¹⁵ Massi R.J., Cooke R.A., “*Efects of Transformational Leadership on Subordinate Motivation, Empowering Norms and Organizational Productivity*”, **The International Journal of Organizational Analysis**, Vol.8, No.1, 2000, s.23.

¹⁶ Cevat Celep, **Dönüşümsel Liderlik**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s.4.

¹⁷ Mustafa, Aydın, **Eğitim Yönetimi**, Hatipoğlu Yayınları, Ankara 1994, s.152.

¹⁸ Levent Eraslan, “*Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi*”, **Milli Eğitim Dergisi**, S.162, 2004.

Zorlayıcı güç (coercive power), ödüllendirme gücünün karşıtı zorlayıcı güçtür. Zorlayıcı güç, liderin direktiflerine karşı astların itaatsizlik göstermesi durumunda kontrol etme ve cezalandırma gücünü yansıtmaktadır.¹⁹

Uzmanlık gücü (expert power) kaynağını, lider veya yöneticinin sahip olduğu bilgi ve tecrübeye ilişkilendirir. Burada da yine astların (izleyicilerin) algısı önemlidir. Eğer bir lider diğerleri tarafından bilgili veya tecrübeli olarak algılanıyorsa, o lider astlarını kolaylıkla etkileyebilecektir. Organizasyonlarda kurmay personelin durumu bu tür gücün kullanımına bir örnektir. Uzmanlık gücü yüksek bir kurmay personel emir komuta personeline daha kolaylıkla etkileyecektir. Ayrıca bir amirin astlarının sorunlarını çözebilmesi, onlar için bir bilgi kaynağı olması, astlarını etkileme imkânını artıracaktır.²⁰

Karizmatik güç (referent power) kaynağı, doğrudan doğruya liderin kişiliği ile ilgilidir. Liderin kişiliğinin izleyicilere ilham verebilmesi, onların arzu ve ümitlerini dile getirebilmesi bu güç kaynağının temelidir. Bu da daha çok liderin kişisel özellikleri ve davranışları ile ilgilidir.²¹ Kahramanlık, kutsallık, yenilmezlik gibi üstün kişisel özellikler ve beceriler liderin astlarını ve çevresindekileri etkileyerek belirlediği amaçlara yönlendirmesini sağlar.²²

Liderin kullandığı bu güçler sıralanırsa; en etkin olarak algılanan karizmatik güçtür. Çünkü toplum genellikle liderlerin yaratılıştan gelen bazı üstün vasıflara sahip olduğunu düşünür. Bu durum liderin hedef kitle üzerindeki etkinliğini arttırmaktadır. Diğer etkin güç ise, uzmanlık gücü olarak ifade edilebilir. Burada da liderin belirli konularda en iyi bilgiye sahip olduğu ya da belli bir karizmayı yansıttığı kabul edilmektedir. Nitekim, Kıbrıs Sorunu'nda da liderlerin karizmatik güçlerinin toplum üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir.

Liderlik teori ve yaklaşımlarına gelince, 20'nci yüzyılın başlangıcında insanlar, karizmatik özelliklere sahip kişilerin lider olabileceğine inanıyorlardı. Ancak 1940'lardan itibaren sosyal psikologlar tarafından yapılan araştırmalar

¹⁹ Celep, a.g.e., s.4.

²⁰ Tamer Koçel, **İşletme Yöneticiliği**, Beta yayıncılık, İstanbul 2003, s.569.

²¹ Koçel, a.g.e., s.569.

²² Ali Akdemir, **Temel İşletmecilik Bilgileri**, Türkmen Kitabevi İstanbul 2003, s.132.

sonucunda; demokratik liderlik davranışı sergileyen liderlerin daha etkin olduğu ortaya çıkarılmıştır. Böylece büyük adam teorileri unutulmuş ve sadece özellikler yaklaşımıyla liderlik konusuna cevap bulunamadığından 1960'lı yılların sonuna kadar etkin liderin davranışı üzerinde araştırmalar yapılmıştır. 1980'lerde liderlerin davranışına durum faktörü de eklenmiştir. Liderlik konusunda bugün gelinen noktada ise, teorilerin hepsini içine alacak kavramsal bir çerçeve kurulamamış ve liderlerin mükemmel organizasyonlar meydana getirdikleri sonucuna varılmıştır.²³

Liderlik kavramının gelişimi ve bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, Liderlik teorilerini üç ayrı kategoride toplamak mümkündür. Bunlar;

- Özellik ve nitelik teorileri dönemi (M.Ö.450-M.S.1940'lı yıllar arası)
- Davranış teorileri dönemi (1940–1960 yılları arası)
- Durumsallık teorileri dönemi (1960'lardan günümüze kadar olan dönem)²⁴ şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Özellik Kuramı (Yaklaşımı), liderlik konusunda yapılan bilimsel analizler liderlerin kendileri üzerinde odaklanmasıyla başlamıştır. Bir kişiyi lider yapan hangi kişilik veya özelliklerdir, sorusuna verilecek cevap yaklaşımın zeminini hazırlamıştır. Liderlikteki "Büyük adam" teorisinin bir kısmı, liderlik için zorunlu özelliklere sahip veya değil biçiminde doğduklarını ifade etmektedir. Lincoln, Napoleon, Hitler ve Gandhi "doğal" lider olarak algılanmaktadır. Büyük adam teorisi liderlikteki daha gerçekçi özellik yaklaşım yollarını irdelemektedir.

Liderin toplumu harekete geçirme vasfı ve bu vasfın belki de "kahramanlık ya da büyük adamlık" derecesinin ne olacağı hususunda farklı görüşler olagelmıştır. Örneğin, İngiliz tarihçi Thomas Carlyle'e göre; millet cansız bir kil tabakası gibidir. Eğer bir sanatçının eline geçmeyecek olursa, ebediyen şekilsiz ve hareketsiz kalır; fakat Sezar, Napolyon, Büyük Petro, Sokrat, Hz. Muhammed gibi bir sanatçı, bir büyük adam, bir kahraman, bir peygamber çıkıp da bu kili eline alacak olursa, ona istediği şekli verebilir. Yine bir benzetmesinde: "*Halk, yerde yatan bir saman*

²³ Joseph C. Rost, **Leadership for the 21 Century**, Praeger Connecticut, 1993, s.17.

²⁴ Zel, a.g.e., s.114.

gibidir. Büyük adamlar, yani kahramanlar ise, gökten düşen, samanı tutuşturan, halkı canlandıran ve hareket getiren bir şimşek gibidir”²⁵ demektir. Lev Tolsoy ise tamamıyla bunun aksini iddia etmektedir. Ona göre: “ Hayatı yaratan, olayların yönünü çizen ve bunların karakter ve rengini veren, tek başına şahıslar değildir; halkın kendisidir... Bir millete hareket gücü ortaya çıkıp yürüyünce, o millet kendiliğinden harekete geliyor. Kendi hayatını, kendi isteklerini ifade eden bir kimseyi kendi arasından kılavuz olarak seçiyor“. Carlyle’nin saman benzetmesine de şu şekilde karşılık verebilir: “Evet büyük adam bir kahramandır; bir şimşektir. Fakat halk kütlesi, ne kil tabakası, ne de saman yığıdır. O şimşegi meydana getiren, milletin kendisidir. Ne zaman bir bulut, elektrikle doymuş hale gelirse; şimşek kendiliğinden ortaya çıkar.”²⁶

Bu iki teori birbirine zıtmış gibi görünse de, gerçekte birbirini etkileyen iki unsura dikkat çektikleri görülür. Lider bir yönüyle kahramandır, halkı heyecanlandırır ve alevlendirir. Ancak bunu halktan aldığı heyecanla yapar. Merceğin, belli bir alana dağılmış olan güneş ışıklarını bir noktada toplaması ve böylece binlerce ışının bir yere toplanmasından parlak bir nokta oluşmasından hareketle: “... Bu kuvvetli nokta, odun, kâğıt, saman gibi şeyleri yakar; taşı, camı ve demiri ısıtır. Milletin her büyük adamı da bir mercek gibidir. O, kendi şahsında milletin güçlerini ve iyi vasıflarını toplar. Bununla milyonlarca insanın ruhunu tutuşturur. Fakat hava bulutlu olur; güneşin ışıklarından mahrum kalırsa, o zaman, hiçbir mercek bir kar taneciğini eritmeye, bir su damlacığını bile ısıtmaya güç yetiremez”²⁷ ifadeleri ile Petrov, liderin etkisini bir mercek örneği ile açıklamaktadır.

Liderlik özellik teorileri, bazı kişilerin niçin etkin bir lider konumuna gelirken, diğer kişilerin bundan mahrum olduklarını kişiselikten kaynaklanan farklılıklarla açıklama fikrine dayanır. Çalışmalar yaş, boy, zekâ düzeyi, akademik başarı, yargılama yeteneği gibi liderlik faktörlerini sınamıştır. Aynı zamanda bu faktörlerin tümü başarılı liderleri önceden tahmin etmeye çalışmada temel

²⁵ Grigory Petrov, **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**, (Ed. İsmail Eren), Lacivert Yayıncılık, İstanbul 2007, s.14. İngiliz tarihçi Thomas Carlyle, 5 Mayıs 1840 tarihinde, “Kahramanlar” isimli yapıtında şu ifadeleri kullanmaktaydı: “Kahramanlar: Kâinatın tarihi onların biraraya toplanmış biyografilerinden ibarettir”. Hikmet Özdemir, **Atatürk’ün Liderlik Sırları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006, s.13.

²⁶ Petrov, a.g.e., s.15.

²⁷ a.g.e., s.16.

oluşturmuştur. Liderlerin üstünlükleri, sosyal özelliklerini sergileme eğilimi içerisinde irdelenirken, liderlik potansiyeli ise iktidar ihtiyacı ve başarmaya duyulan gereksinimle bütünleştirilmiştir.²⁸

Özellik Kuramı'na göre, insanlar ya doğuştan liderlik özelliklerine sahiptirler ya da değildirler sonradan lider haline gelmeleri mümkün değildir. Onları doğuştan getirdikleri birtakım üstün vasıflar diğer insanlardan ayırır. Bu kurama göre, yapılması gereken, üstün özellikleri ölçebilecek bir değerlendirme sistemi geliştirmektir. Bu sayede lider vasıflı kişiler tespit edilebilir.

Özellikle 1930 ve 1940 yılları arasında yoğunlaşmış araştırmalar, kişisel özellikleri 3 temel gruba ayırmıştır: kişilik özellikleri, yetenek ve beceriler, fiziksel özellikler. Bazı araştırmalarda yetenek ve beceriler kişilik özellikleri içerisinde kabul edilmiştir. Bir liderin sahip olabileceği niteliklerin ortaya çıkarılması genellikle soru cevap veya anket yöntemleriyle olmaktadır. Yakın zamanda "Amerikan Yönetim Birliği (AMA) tarafından yapılmış bir araştırmada 1500 nitelikli yöneticiye şu soru sorulmuştur; Amirlerinizde, kişilik ve karakter özelliği olarak bulunmasını istediğiniz özellikler nelerdir? Çoğunluk tarafından istenilen özellikler;

- Dürüst, doğruyu söyleyen, güvenilir, karakterli, inançlı

- Rekabetçi, yetenekli, üretken

- Teşvik edici, kararlı, yönlendirici şeklinde sıralanmaktadır.²⁹

AT&T şirketinin kendi içerisinde yaptığı araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır; Dürüst, rekabetçi, teşvik edici, cesaretli, geleceği gören. Benzer araştırmalarda yukarıdakine yakın sonuçlara ulaşılmıştır.

Thomas Carlyle'in "Büyük Adamlar Okulu" kuramı; tarihin, büyük adamların özgeçmiş öykülerinden ibaret olduğunu belirtir. Bu kurama göre, bazı kişiler belirli niteliklere sahip olarak doğarlar ve bu nitelikler onların her yerde ve her zaman lider olarak ortaya çıkmalarını sağlar. Zamanla, bu görüş yerini, insanlardaki liderlik

²⁸ Tamer Keçecioğlu, **Liderlik ve Liderler Değişim Yolunda İyi Bir Öğrenci ve İyi Bir Öğretmen**, Kalder Yayınları No:24, Kasım 1998, s. 25-26.

²⁹Zel, a.g.e., s. 115-116.

niteliklerinin öğrenim ve tecrübeyle de elde edilebileceğini savunan daha gerçekçi bir yaklaşıma bırakmıştır.³⁰

Teorinin zayıf noktalarından birisi; bütün etkin liderlerin aynı özelliklere sahip olmadıkları belirlenmiş, bununla birlikte bazı grup üyelerinin de etkin lider özellikleri taşımasına rağmen lider olarak ortaya çıkmadıkları görülmüştür.³¹

Rauf Denktaş'la yapılan görüşmede liderin tamamen doğuştan gelen özelliklerle varolduğunu kabul etmediğini ifade etmiş ve çevresel faktörlerin katkısını vurgulamıştır. Bu konudaki görüşlerini, “*Efendim Lider doğar diye bir şey ben kabul etmiyorum. Her liderin muhakkak bir vizyonu olması lazım, akli olması lazım, kendini yetiştirmiş olması lazım, ama lider olarak ortaya çıkması için olayların ve içinde yaşadığı muhitin kendisini zaman içerisinde yaptıklarıyla, sözleriyle kanıtlayan birisi olarak öne çıkması, yavaş, yavaş öne çıkması demektir.*”³² şeklinde dile getirmiştir.

Teorinin bir diğer zayıf noktası liderlik sürecini sadece lider değişkenini ele alarak incelemesidir. Bunun nedeni, grubun diğer üyeleri veya takipçilerinin dikkate alınmamasıdır. Lider ile grup üyeleri arasındaki etkileşim ile liderin görev yüklendiği ortamın koşullarındaki değişimler ve belirsizlikler, liderin başarısında oldukça önemli birer etken olmaktadır.³³

Bu zayıf yönlerinin olmasına rağmen özellikler teorisini tamamen reddetmek mümkün değildir. Çünkü bazı lider doğasına özgü özelliklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Zeka, yüksek motivasyon, kişilerarası ilişkiler, ileriye görebilme, kendine güven, iş başarma yeteneği gibi bazı özelliklere sıkça rastlanmaktadır.

Davranışsal Teoriler (Yaklaşımlar), liderin özelliklerini değil, topluma yönelik davranışlarını esas alarak bir çıkarım yapmayı hedeflemektedir. Liderin astları ile haberleşme şekli, yetki devredip etmemesi, planlama ve kontrol şekli, amaçları belirleme şekli v.b. davranışları lider etkinliğini belirleyen önemli faktörler

³⁰ Şerif M.Şimşek, **Yönetim ve Organizasyon**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999, s.177.

³¹ Zel, a.g.e., s.97.

³² R.Denktaş'la yapılan 09 Aralık 2010 tarihli görüşme, Lefkoşa.

³³ Eren, a.g.e., s.465.

olarak ele alınmıştır. Bu nedenle bu ikinci yaklaşımda grup üyelerine karşı liderin davranışlarına önem verilmektedir.³⁴

Davranışsal yaklaşımların yönetim bilimine yaptığı en önemli katkı, organizasyon yapısı içinde insanın nasıl davrandığı ve neden o şekilde davrandığı ve yapı ile davranış arasındaki ilişkileri açıklamak olmuştur.³⁵

Davranışsal Teorilerini, Özellik Teorilerine göre üstün olan tarafları olduğu söylenebilir. Bunlar şu şekilde ifade edilebilir;

- Özellikleri araştırmaktansa, davranışları ortaya koymak biçimsel liderlerin yanında, biçimsel olmayan liderleri de ortaya çıkarır.

- Eğer lideri tanımlayabilecek etkili davranış biçimleri ortaya çıkarılırsa, eğitim yoluyla liderlik davranışları kişilere kazandırılabilir.

- Liderin davranış biçimlerine karşılık, grubun diğer üyelerinin (izleyenlerin) davranışları lider ile izleyenlerin davranış ilişkilerini yakından inceleme fırsatı yaratır.³⁶

Davranışsal yaklaşımlarda göz önüne alınan hususlar şu şekilde sıralanabilir;

- İnsanlar sadece ekonomik faktörlerle motive olmazlar.

- Bireylerin ihtiyaçları zamanla değişebilir.

- Çalışanların davranışlarının mutlaka bir nedeni vardır.

- İnsanlar değişik liderlik tarzlarına değişik tepkiler gösterirler.

- Bireyler arası ilişkilerin örgütsel etkinliğe büyük etkisi vardır.

- Örgütler sosyal görevleri de olan sistemlerdir.³⁷

³⁴ Koçel, a.g.e., s.428.

³⁵ Gary Yukl, **Leadership In Organizations**, Prentice Hall Inc. New Jersey, s. 73.

³⁶ Stogdil, a.g.e., s.37-40.

³⁷ a.g.e., 40.

Davranış teorisine yönelik araştırmalar incelendiğinde iki lider tipinin ön plana çıktığı görölmektedir. Bunlar, göreve yönelik (yapıyı kurma, iş merkezli, üretime yönelik olma) lider tipi ve insanlar arası ilişkilere yönelik (anlayış gösteren, birey merkezli) lider tipidir. Duruma göre, belirli hallerde göreve yönelik lider (otoriter lider) tipinin daha etkili olabileceği gibi ifadelere rastlanılmakla birlikte, “davranış ekolü” ulaştığı sonuçlarla daha çok “insanlar arası ilişkilere yönelik” lider tipinin daha başarılı olacağı görüşünü doğrulamıştır.³⁸

Durumsallık Yaklaşımları ise, özellikler ve davranışsal yaklaşımların birbirinden farklı olmasına rağmen, birisi liderin özellikleri hakkında genellemeler yapmaya çalışırken diğersinin liderin davranışları konusunda genellemeler yapmaya çalışması noktasından konuya yaklaşmaktadır. Her iki yaklaşımda da organizasyonların ve çalışanların içinde buldukları durumsal faktörlerin gözardı edilmiş olmasına dikkat çeker.³⁹ Liderlikle ilgili modern eğilimler, liderin başarısını esas olarak çevresel koşullara uyum yeteneğine bağlamaktadırlar. Bu alanda yapılan araştırmaların verileri, durumsallık yaklaşımını güçlendiren ipuçları taşımaktadır. Buna göre, belli bir durumda astlar arasında yüksek düzeyde bir çalışma ve verim sağlayan liderlik biçimleri, bir başka durum ve ortamda ya hiç etkili olmamakta ya da tamamen ters bir etki yaratabilmektedir.⁴⁰

Durumsallık yaklaşımı, birbirinden farklı durumların standart yöntemlerden çok değişik yöntemlerle karşılanabileceğini, yöneticilerin hareketlerinin büyük ölçüde çevre tarafından kısıtlanmış bulunduğunu, içinde yer alınan durumlara uygun olacak birden çok yöntemin var olduğunu öne sürmektedir. Bu teoride, liderlerin etkili davranışlarının, liderin gücüne, astlarının statüsüne ve derecesine, durumun arzu edilir olup olmadığına bağlı olduğu ifade edilmektedir.⁴¹

Bu yaklaşım genel anlamda, en uygun lider davranışının durumlara göre değişebileceğini ileri sürmektedir.

³⁸ İsmail Bakan ve Yakup Bulut, “*Yöneticilerin Uyguladıkları Liderlik Yaklaşımlarına Yönelik Algulamalar*”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.31, 2004, s.156.

³⁹ Bresctick Emel Topçu, “*Yönetim Düşüncesinin Evriminde Liderliğin Gelişimi ve Dönüşümcü Liderlik ve Bir Uygulama Örneği*”, **Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara 1999, s.65.

⁴⁰ Edgar Huse, **Management**, West Publishing Co., Minnesota 1982, s.440.

⁴¹ Yaşar Sucu, “*Durumsallık Yaklaşımı ve Stratejik Planlama*”, **1.Sistem Mühendisliği ve Savunma Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri-I** KHO Matbaası, Ankara 1995, s.2-3.

Liderliği, şartları da dikkate alarak açıklamaya çalışan bu teorilere göre, liderin etkinliğini belirleyen ortak faktörleri aşağıdakiler gibi belirtilebilir;

- Gerçekleştirilmek istenen amacın niteliği,
- Grup üyelerinin yetenekleri ve nitelikleri,
- Liderliğin cereyan ettiği organizasyonun nitelikleri ve
- Liderin ve takipçilerin geçmiş tecrübeleri.⁴²

Durumsal yaklaşımlar kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar, etkili liderliğin; izleyenlerin, liderin özelliklerinin, liderlik biçiminin, liderin içinde bulunduğu durumun bir fonksiyonu olduğu görüşünü paylaşmaktadır.⁴³

Durum teorileri genel anlamda en uygun lider davranışının durumlara göre değerşebileceğini ileri sürmektedir. Bu ise, genellikle yönetimde “tek ve en iyi” yönetim tarzı bulunduğunu savunan davranış teorilerinden farklı yanını oluşturur. Davranış teorileri liderin işe veya kişiye yönelik davranış gösterebileceklerini ileri sürmüş, fakat hangi şartlarda hangi davranışın etkin olacağını söylememiştir.

Bunun yerine kişiye yönelik liderlik davranışının grup üyelerinin tatminini ve verimliliğini dolayısıyla liderin etkinliğini arttıracağını varsaymıştır. Oysa durum teorisine göre her iki davranış çeşidi de belirli şartlar altında aynı derecede etkin olabilir. Bu sebeple durum teorileri belirli durumlarda hangi şartların önemli olduğunu belirlemeye ve bu şartlara uygun liderlik tarzının ne olabileceğini araştırmaya ağırlık vermiştir.⁴⁴

Liderlerin hangi özelliklere sahip oldukları ve bunların nasıl tespit edilebileceği yönünde farklı kaynaklarda farklı tasniflere rastlamak mümkündür. Bu doktora tez çalışmasında dikkate alınacak olan liderlik şablonu, mevcut teorilerin ışığında, ancak kendine has konulan kıstaslarla da özgün bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır. Diğer bir deyişe, liderlik teorileri ışığında, Liderin bir

⁴² Keith Davis, **İşletmede İnsan Davranışı**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1984, s.21.

⁴³ şule Erçetin, **Lider Sarmalında Vizyon**, Önder Matbaacılık Ltd. şti., Ankara 1998, s.5.

⁴⁴ Sucu, a.g.e., 12-15.

yaradılıştan getirdiği bazı yapısal özellikleri bulunduğunu ve bunların zamanla kazanmanın mümkün olmadığını, bazı özelliklerinin de davranışlarıyla ilgili olduğunu, bunları zaman içerisinde geliştirmesinin mümkün olabileceği söylenebilir. Dahası, liderlerin yapısal özelliklerinden olan zekâ⁴⁵, liderde önemli bir unsurdur. Ancak bu çalışmada, liderlerin zekasını kullanma yönünde sergilediği yetkinlikleri inceleme konusu olabilir. Liderin duygusal zekasıyla ilintili olan özelliklerinden birisi, iletişim becerisidir. Çünkü liderin gücü, ne kadar üstün vasıflara sahip olursa olsun, bunu topluma ulaştırdığı kadarıyla sınırlıdır. Liderlik teori ve yaklaşımları içerisinde bahsi geçen değerlendirme kıstaslarına ilave olarak bu çalışmada, iletişim becerisi de bir parametre olarak eklenmiştir.

Yine kişinin doğuştan getirdiği özelliklerden birisi, karizmadır. İlahi bir lütuf⁴⁶ olarak tanımlanan karizma, bir liderde bulunması gereken özelliklerden birisi olarak öne çıkar. Bu nedenle çalışmada liderler değerlendirilirken, karizma faktörüne dair ipuçlarına da değinilecektir.

Liderin tüm faaliyetlerin yürütülmesinde cesaretini koruması ve bunu topluma yansıtılması beklenir. İnsanlar lidere güven duymak isterken onun cesaretini hissetmek isterler.

Liderlerin yaşamlarında, özellikle kriz dönemlerinde inisiyatif kullanmaktan çekinmedikleri dikkat çekmektedir. Sıradan insanların, korunma güdüsüyle geri planda durdukları böylesi kritik zamanlarda lider vasıflı kişilerin kimsenin onay ve icazetine ihtiyaç duymaksızın karar almakta son derece cesur davranabildikleri görülmektedir. Çalışmada liderler bu yönleriyle de değerlendirileceklerdir.

Kararlılık yine liderlerin vasıflarından birisidir. Bir davaya yönelmiş ve bunun için mücadele eden gerçek liderlerin, dış etkenlerden ve geçen zamandan

⁴⁵ Zekânın, bilişsel zeka(IQ) yanında, son dönemde gündeme gelen duygusal zeka(EQ)'yı da kapsamı gerektiği ve liderlikte daha etkin olanın duygusal zeka olduğunun vurgulanması gerekir. Çünkü çevreye uyum becerisi ve insanlarla iletişim kurarak onları etkileyebilme yetisi olarak da tanımlanan duygusal zekâ, liderin kitlelere ulaşmada önemli bir aracı olmaktadır. 1995 yılında Daniel Goleman'ın yayımladığı "Duygusal Zekâ: Neden IQ'dan daha önemlidir?" adlı kitabıyla tüm dünyada gündeme gelen bu kavram bilim çevrelerince de tartışılmaya başlamıştır. Goleman, hayattaki başarının nedenini % 80 oranında duygusal zekâyâ bağlamaktadır. Daniel, Goleman, **Duygusal Zekâ: Neden IQ'dan Daha Önemlidir?**, Varlık Yayınları, İstanbul 2001, s.65.

⁴⁶ Carl Friedrich, "Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi", Çev.Metin Kıratlı, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.XVI. No.2, s.138.

bağımsız olarak kendi değer ve inançlarından taviz vermeksizin yollarına devam ettikleri görülebilir. Toplum lider olarak lanse edilen sahtelerinin ise zaman içerisinde değiştiğini görmek olasıdır.

Toplumun bir liderin peşinden giderken onda aradığı birinci özelliği, güvenilir olmasıdır. Kitle öncelikle başında bulunan kişiye tam anlamıyla güven duymak ister. Bunu sağladıktan sonra liderin talep ve isteklerini koşulsuz yerine getirebilmektedir. Bu anlamda güven duygusu liderlik sürecinde lider ve toplum arasında kurulan bağdaki en temel unsurdur. Bu da liderin tutarlılığı ile ilintili bir durumdur. Toplum nazarında lider akvaryumda bir balık gibi sürekli olarak izlenmekte ve tutarlılığı mütemadiyen test edilmektedir. Liderin toplumla kurduğu bu ilişkide güveni hiçbir zaman yitirmemesi bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır.

Liderlerin büyük çoğunluğunda hitabet yeteneğinin olduğu gözlemlenmiştir. Toplumla ilişkilerde en birinci yol yüzü yüze iletişim kurmaktır. Onlara aracısız ve doğal olarak ulaşabilmektir. Gerçek liderler topluma direkt ulaşma ve onlara kendini anlatmada son derece mahirdirler. Bunu yaparken de kullandıkları dil ve üslup çok etkileyicidir. Bunda toplumun hassasiyetlerini çok iyi analiz etmelerinin etkisi fazladır.

Liderin öngörü sahibi olma gerekliliği, eski bir Türk sözünde net şekilde anlatılmaktadır; “Göz odur ki dağın arkasını göre, akıl odur ki başa geleceği bile.” Her dönemde aranmakla birlikte, özellikle çağımızda toplumların bir liderden kendileri adına yapmasını istedikleri birinci husus geleceğe yönelik öngörüdür bulunabilmesidir. Bu anlamda çalışmada, liderlerin bu yönünün araştırılması özellikle önem kazanmaktadır. Bahse konu dönemde yapılan ve doğru olarak kabul edilen bir hareket tarzının zaman içerisinde beklenenin tam aksine bir sonuca götürdüğünü gözlemek mümkündür. Bu da liderin kalitesi ve kalibresi açısından bir değerlendirme fırsatı vermektedir.

Liderin tavır ve davranışlarında, diğer özellikleri de kapsayan husus, adanmışlık duygusudur. Lider zeki olabilir, cesaretli, iletişim becerisi yüksek, hitabet yeteneği üst seviyede, öngörü sahibi de olabilir. Ancak bunların hepsinin yanısıra, bir davaya adanmışlık duygusuna sahip değilse, gelişen süreç içerisinde hedeflerine

yönelik azminde zayıflama, kendini mücadelenin önüne koyma şeklinde eğilimler gösterebilir. Bu da gerçek anlamda liderliğin ortadan kalkmasına kadar giden bir süreci başlatacaktır. Bu nedenle adanmışlık duygusunun varlığı onun aile, maddi kazançlar, şöhret vb. kendiyle ilgili konuları geri plana itmesini sağlayacaktır. Bu fedakarlığı göstermek her liderin rahatlıkla yapabileceği bir husus değildir. Çalışmada liderleri değerlendirme konusunda mevcut kıstaslardan farklı olarak eklenen diğer bir madde de adanmışlık duygusunun değerlendirilmesi hususudur.

Bu tez çalışmasında, Kıbrıs Sorunu ile ilgili liderlerin doğuştan getirdikleri salt yapısal (zeka, karizma, cesaret gibi) özelliklerinden ziyade, Kıbrıs Sorunu karşısındaki davranış tercihleri (iletişim becerisi, topluma umut aşılayabilme, inisiyatif kullanabilme, risk alma, kararlı olma, güven verebilme, hitabet yeteneği, öngörü sahibi olma, adanmışlık duygusu gibi) ve bu hal ve davranışlarının *etkinliği, sürekliliği ve yerindeliği* gibi hususlara değinilecektir.

Özellikle, Kıbrıs Sorunu çerçevesinde örneklenecek olan liderlerin, kendi toplumunu ve dünya kamuoyunu etkilemedeki iletişim becerisi ve bu konuda kitle iletişim araçlarını etkin kullanabilme yetisi de ele alınacaktır. Ayrıca, Kıbrıs Sorunu'nda etki yaratan bir liderin toplumu etkileme düzeyi gözardı edilmeden, bu sorun kapsamında kendisini lider ve öncü duruma getiren koşullar da aktarılmaya çalışılacaktır.

I. BÖLÜM: LOZAN SONRASINDA KIBRIS'TAKİ SİYASAL GELİŞMELERE BAKIŞ (1924-54)

I.1. Kısa Kıbrıs Tarihi

Kıbrıs, siyasetiyle, stratejisiyle ve sosyo-kültürel birikimiyle, Anadolu ve Akdeniz medeniyetlerinin etkileşimindedir. Kıbrıs Adası⁴⁷ mevcut jeopolitik konumu ile bölgede etkin olmak isteyen güçler için vazgeçilmezliğini korumuştur. Kıbrıs'a sahip olan bir devlet, Doğu Akdeniz'de önemli bir mevki kontrolü altına almış olduğu gibi, Ortadoğu petrolünü kontrol etme ve olası bir savaş durumunda ise önemli bir üssü elde bulundurma avantajına sahip olabilmektedir. Türkiye açısından, Ada'daki halkın huzurunun teminiyle paralel olarak, kendi varlığının sürekliliği ve güvenliği Ada'nın durumunu dikkatle değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Kıbrıs tarihte; Hititler, Mısırlılar, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Ptolemiler, Romalılar, Bizans, Araplar, Bizanslılar, Templer Şovalyeleri, Lüzinyanlar, Cenevizliler, Venedikliler ve Osmanlılar tarafından yönetilmiştir.⁴⁸ Lala Mustafa Paşa komutasındaki Türk ordusu 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs'ın fethini

⁴⁷ Kıbrıs Adası'nın adının "Kına Çiçeği" denilen bir çiçekten geldiği söylenmektedir. Adanın batısında bakır madenlerinin olması, Avrupa dillerinde bakırın adının da bu adadan alındığını düşündürmektedir. Bakırın Latincesi "Cuprum" zaman içerisinde "Cyprus" olarak değişmiştir. Halil (Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1998, s.1). Kıbrıs'ın coğrafi yapısı; Beşparmak Dağlarıyla başlayan ve güneye doğru yayılan geniş düzlüklerden ve kuzeydeki dağlık kesimlerden oluşur. Batıda Yeşilyurt, doğuda Meserya ovalarına kadar uzanan düzlük alan, kuzeydeki dağlık kesimlere göre daha geniş bir alanı kapsar. Genelde Kuzey Kıbrıs'ın nüfus yoğunluğu da bu geniş bölgededir. (Halil Fikret Alasya, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Ankara 1977, s. 14). Kıbrıs Adası 9.283 km2 yüzölçümü ile Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, zengin bir tarihe sahiptir (Sicilya-25.710 km2 ve Sardunya-24.090 km2). (Günay Yorgancıoğlu, **Kıbrıs Coğrafyası Fiziki**, İstanbul 1998, s.5).

⁴⁸ Eski devirlerden itibaren Kıbrıs siyasi tarihinin değişimleri hakkında (Bkz. Fikret H. Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1988, s. 10- 12; Ahmet C. Gazioglu, **Kıbrıs'ta Türkler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe 2000, s. 8; Sebahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.3; Halil İncelik, "Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası", **Kıbrıs ve Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, S.B2, Ankara 1964, s. 21; Abdülhaluk Çay, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Ankara 1989, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, S.A13, s.7; **20. YY. Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, "Makarios 1913-1977", İletişim yayınları, İstanbul 1986, s.1308; Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, C.1**, Lefkoşa 1973, s.19). Bizans devrinde Kıbrıs'ta Hıristiyanlığın yayılması ve Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin kurulmuş olması, diğer taraftan resmi dil olarak Rumca'nın kabul edilmesi, Kıbrıs'ta bulunan halkı aynı din ve dil etrafında toplamıştır. Bu nedenle Yunanlılıkla alakası olmayan, aslen melez olan ve Kıbrıs'ta bugün nüfus çoğunluğunu oluşturan Rumlar, kendilerini Yunanlı saymaktadırlar. (Bkz. Sebahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.3; Fikret, H. Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1988, s. 10).

gerçekleştirmiştir.⁴⁹ Osmanlı yönetimi geleneksel iskan politikası gereğince, Anadolu'dan Kıbrıs'a Müslüman Türk nüfus aktarmıştır. Buna karşılık, Kıbrıs Osmanlı tarafından fethedildiği sırada perişan durumda olan Ortodoks Kilisesi, Türklerin hoşgörülü idaresi sonucu desteklenmiş ve Başpiskoposlar, validen sonra gelen en yetkili kimseler arasında yer almışlardır.⁵⁰ 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı Devleti mağlup olmuş ve Berlin Antlaşması'yla Ada hukuken Osmanlı'ya bırakılmışsa da fiilen İngiliz yönetimine geçmiştir.⁵¹

19.yüzyılın sonlarında dönemin iki sömürge devleti olan İngiltere ve Çarlık Rusya'sı, Ortadoğu'daki menfaatleri bakımından birbirleri ile büyük çatışma içine girdiler. İşte bu noktada Kıbrıs, dönemin sömürge güçlerinin ve uluslararası rekabetinin hedefi haline geldi.

İngiltere 19.yy başından itibaren Akdeniz'de daha etkin olabilmek, bunun için de bir deniz üssü elde etmek çabasına girmiştir.⁵² Çünkü bölgede etkin olmak isteyen tek devlet İngiltere değildi. Akdenizde İngiltere'nin rakibi Rusya da bir an önce bölgeye girmek düşüncesindeydi. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon, I.Dünya Savaşı'nı izleyen Paris Barış Konferansı öncesinde hazırladığı memorandumda, Kıbrıs'ın Britanya İmparatorluğu için taşıdığı önemi vurgulamıştır.⁵³

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında, 3 Mart 1878'de Osmanlı Devleti'nin büyük toprak kaybı ile sonuçlanan Ayastefanos Antlaşması imzalandı. İngiltere, Çarlık Rusya'nın bu atağı karşısında daha önceden planladığı iki senaryodan birini uygulamak için harekete geçti. Bunlardan ilki Çanakkale'nin, diğeri de Kıbrıs'ın ele

⁴⁹ Halil İnalçık, "*Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası*", **Kıbrıs ve Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, S.B2, Ankara 1964, s. 24.

⁵⁰ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.1, Lefkoşa 1973, s.19. Bkz. Ajan J.Day, "*Cyprus: A Christian-Muslim Fault-Line*", **IBRU Boundry and Security Bulletin**, April 1993, p.63.

⁵¹ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi s. 11.

⁵² 1814 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden J.M.Kinner isimli bir İngiliz memur Kıbrıs'ın İngiltere için taşıdığı önemi şöyle izah etmişti, "*Kıbrıs'a malik olmak, İngiltere'nin ticaretini kayda değer bir derecede artıracak adanın zengin içkilerinin, ipeklilerinin ve diğer istihsal maddelerinin, Mısır'ın şeker ve pirincinin, Anadolu'nun tütün ve pamuğunun tevzi hakkını İngiltere'ye bahşedecektir.*" ⁵² (Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.1, Lefkoşa 1973, s.28).

⁵³ Lord Curzon bu konferansta, "*Kıbrıs, Port Said'den 200, Suriye sahilinden 65, İskenderundan 100, Mersin Limanından 80 ve İtalyanların gözlerini diktiği Antalya'dan 150 mil uzaklıkta bulunmaktadır. Böylece Kıbrıs gelecek yıllarda Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'da hâkimiyet kurmak için girişilecek kıyasıya mücadelenin verileceği yerler açısından anahtar konumunda bulunmaktadır.*" ifadelerini kullanmaktadır. (20. YY. Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi, "*Makarios 1913-1977*", İletişim yayınları, İstanbul 1986, s. 1313).

geçirilmesi idi. İngiltere, ikicisini tercih etmiştir.⁵⁴ Çünkü İngiltere'nin Akdeniz'de Malta'nın doğusunda bir askeri üsse ihtiyacı vardı.⁵⁵

1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda Osmanlı Devleti mağlup olmuş ve Berlin Antlaşması'yla ada hukuken Osmanlı'ya bırakılmışsa da fiilen İngiliz yönetimine geçmiştir.⁵⁶ İngilizler adaya İngiliz kraliçesi tarafından atanan Sir Garnet Wolseley komutasında bir kuvvetle 22 Temmuz 1878'de Larnaka'dan çıkmıştır. Ada'da bir direniş olmaması için padişah fermanı gönderilmiş ve İngiliz subaylar bu ferdandan birer örnek ile adaya çıkmışlar, böylece Kıbrıs'ta 308 yıl süren Türk egemenliğı tamamen sona ermiştir.⁵⁷

Türk egemenliğinin sona ermesi Ada'daki Türkler için zorlu günlere işaret etmekle birlikte, uzun süreçli bir mücadelenin de başlangıcı olmuştur.⁵⁸ Bu süreçte Kıbrıs Türk halkının endişeleri artmıştır. Bunda bir yanda kilise, bir yanda da sayıları 10'u aşan Rum gazetelerinin, Enosis'in gerçekleştirilmesi için sürekli yoğun çabalarının etkisi vardı. Kıbrıslı Rumların İngilizlere karşı verdikleri mücadele, bir bağımsızlık mücadelesi olmaktan ziyade, başka bir bağımlılık olmuş, yani "Enosis (ilhak)"i, Yunanistan'a bağlanmayı istemişlerdi. Rumların bu mücadelesinde,

⁵⁴ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960)**, C.1, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s. 20. İngiltere Başbakanı Disraeli, 5 Mayıs 1878 tarihinde Kraliçe Victoria'ya gönderdiği mektupta; "*Eğer Bâb-ı Ali, Kıbrıs'ı Majestelerine verecek ve karşılığında Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarını Rus istilasına karşı İngiltere'nin savunacağını taahhüt eden bir antlaşma yapılacak olursa, İngiltere'nin Akdeniz'deki kudreti büsbütün artacak ve majestelerinin Hindistan İmparatorluğu da son derece kuvvetlenecektir... Kıbrıs, Batı Asya'nın anahtarıdır...*" ifadelerini kullanmaktaydı. (Ahmet C. Gazioğlu, **İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, C.1, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s.10).

⁵⁵ Naomi Rosenbaum, "*Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960*", **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 3, No. 4 (Dec., 1970), p. 621.

⁵⁶ Vassilis K. Fouskas, "*Reflections on the Cyprus Issue and the Turkish Invasion of 1974*," **Mediterranean Quarterly Winter**, 2001, p.101. Ayrıca Bkz. Rıfat, Uçarol, "*Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri (1878)*", **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, No: 6, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.132,134.

⁵⁷ Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Tarihi İngiliz Dönemi 1878–1960**, Lefkoşa, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), 2003, s.1–30.

⁵⁸ Yunanistan'ın bu niyet ve düşüncelerinden haberdar olan İngiltere'nin İstanbul Elçisi Henry Layard, gelecekteki tehlikeyi fark etmiş ve devletin yeni kontrolü altına giren Kıbrıs'ta hoş olmayan olayların gelişmesini istememektedir. Nitekim Ada'da meydana gelebilecek olumsuzlukları önlemek üzere, Dışişleri Bakanı Salisbury'ye, Türkleri de yakından ilgilendiren ileriye yönelik, şu ilginç öneriyi sunmuştur: "*Bana öyle geliyor ki, adanın nüfusunu Rumların değil Müslümanların lehine çoğaltmakta fayda vardır. Baring bana yazdığı mektupta Türklerin yeni idareyi kabule hazır ve barışsever uyruklar olacaklarını, Rumların ise Ada'nın İngiltere'ye verilmesinden memnun kalmadıklarını belirtmektedir.*" Rıfat Uçarol, **1878 -Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı -İngiliz Antlaşması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978, s.24.

toplumun önderliğini ele geçirmiş bulunan Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi'nin rehberliğinde yürütülmüştür. ⁵⁹

Nitekim Klerides bunu kendi kitabında açıkça ifade etmektedir; *"...Hiç kuşkusuz, bağımsızlık öncesinde Kıbrıslı Rumları İngiliz Sömürge yönetimine karşı silahlı bir mücadeleye iten ana neden, İngilizlerin halka baskı ve ezgi yaparak onları ayaklanmaya zorladıkları değil, ulusal emelleri olan Yunanistan'la birleşmeyi gerçekleştirmektir."*⁶⁰

Bu durum karşısında, o tarihlerde, Kıbrıs Türklerinin belirli bir örgütlenme içerisinde olduğunu söyleyebilmek güçtür. Sebahattin İsmail'in aktardığı üzere, ne bir gazete, ne de bir örgüt mevcuttur. Ancak toplumun bir liderlik etrafında toparlanmasının gerekliliği her geçen gün kendini daha çok hissettirmeye başlamıştır. Nihayet Tüccarbaşı Hacı Derviş Efendi'nin öncülüğü ile Enosise karşı çıkacak bir yayın organını çıkarmayı başarırlar. Zaman Gazetesi bu anlamda en eski Türkçe gazete olarak kabul edilebilir ve 25 Aralık 1891 yılında böyle doğar. Gazete, başlangıçta Osmanlı Kiraathanesi'nde toplanan aydınların görüşlerine uygun olarak, Jön Türk hareketini de benimser. Aslında, Zaman gazetesi 2. Türkçe gazete idi; Kıbrıs Türklerinin yayınladıkları ilk gazete 1889 yılında yayın yaşamına giren "Saded" gazetesiydi. Ancak Limasol'da yayınlanan bu gazetenin tek nüshası bile bulunmamaktadır.⁶¹

1907 yılında İngiliz Sömürgeler Bakanı Yardımcısı Sir Winston Churchill'in Kıbrıs'ı ziyaret edeceği haberi Kıbrıs'ta duyulunca Rumlar yine harekete geçmişler ve Teşrii Meclisi'nde bulunan 6 Rum üye bu nedenle hükümete sunmak üzere bir muhtıra hazırlamışlardır.

Kıbrıs'a Mağusa Limanından 9 Ekim 1907 tarihinde Winston Churchill ayak bastığında, Türk ile Rum ileri gelenleri tarafından karşılanmıştır. Rumlar Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi başta olmak üzere birçok isteklerini içeren bir muhtıra

⁵⁹ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.74.

⁶⁰ Glafkos Clerides, **Cyprus: My Deposition (1 vols.)**, Alithia, Nicosia 1989, p.21.

⁶¹ Sebahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s.12.

vermişlerdir.⁶² Ancak olumlu bir yanıt alamamışlardır. Bu açıklama İngiltere'nin Kıbrıs'ın statüsünde değişiklik düşünmediğinin de bir kanıtıdır. Rumlar için hayal kırıklığı yaratan bu ifadeler, onların hedeflerine yönelik çalışmalarını azaltmak bir yana daha da yoğunlaşmasına sebep olmuştur. I.Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İngiltere Kıbrıs'ı ilhak ettiğini 5 Kasım 1914'te resmen ilan etmiştir.⁶³

İngiliz Hükümeti'nin 27 Kasım 1917'de aldığı karara göre, 5 Kasım 1914'e kadar Kıbrıs'ta ikamet eden ve o tarihte fiilen Ada'da oturan Osmanlılar, yani Müslüman Türk'ler, Osmanlı tabiiyetinden çıkarılmıştır. Harp içinde alınan bu karar neticesinde Türkiye'de bulunan Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı olarak yurtlarına dönmek hakkını kaydetmişlerdir. Yunan milliyetçisi Denidas'a göre, bu karardan sonra 8.000 Kıbrıslı Türk, Türk tâbiyetine geçmiştir. Fakat o zamana kadar 40 yıl içinde Türkiye'ye gelip yerleşmiş başka binlerce Türk Kıbrıslıyı Denidas, bu hesaba dâhil etmemektedir. Bu süre içinde bunların sayısı en az 250.000'dir.⁶⁴

1917 tarihinde Rusya'da ihtilâl patlak vermiş ve Çarlık devrilerek, Bolşevikler idareyi ele geçirmişlerdi. Sovyet Rusya ile diğer İtilâf Devletleri arasında anlaşmazlık çıkınca Rusya, harpten çekilmiş ve Rusya ile Türkiye ve müttefikleri arasında 3 Mart 1918 tarihinde Brest Litovsk Antlaşması'nı imzalanmıştı. Bu antlaşma ile Rusya, Osmanlı Devletine Batum - Kars ve Ardahan'ı geri vermiştir. Bunun gerçekleşmesi ile 4 Haziran 1878'de İngiltere ile Osmanlı Devleti'nin imzaladıkları antlaşmanın da sona ermesi ve Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesi gerekiyordu. Fakat İngiltere, antlaşmanın altına attığı imzayı tanımayarak devletler hukukunu bir defa daha çiğnemiş ve geçici bir süre için idaresini devraldığı Kıbrıs'ı geri vermemiştir. Kıbrıs, Lozan Konferansı(1922-23)'na kadar hukuken bir Türk

⁶² Churchill, Adaya yaptığı ziyaret esnasında Rumuların Enosis taleplerini reddetmiş ve Limasol'dan ayrılacağı gün ise: "*Burada Türk ve Rum olmak üzere iki cemaat bulunduğundan emelinize kavuşmanız imkânsızdır. Memleketin yükselmesini arzu ediyorsanız, diğer unsur ile kardeş gibi geçinerek ittifakla çalışınız ki hükümet de size yardım edebilsin*" demiştir. (Ahmet Gazioğlu, **İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, C.I, İstanbul 1960, Ekin Basımevi, s.55).

⁶³ İbrahim Artuç, **Kıbrısta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989, s.34. Yapılan antlaşmalara göre Ada, Milletlerarası hukuk kaidelerine göre Türk toprağı olarak kalmakta idi. Osmanlı Devletinin İtilâf Devletlerine karşı harbe girmesi üzerine İngiltere 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı ilhak ettiğini ilân etti. Bu davranış 4 Haziran 1878 Antlaşmasına aykırıydı. Fakat İngilizler bu antlaşmayı açıkça bozmaktan çekinmemiş ve hattâ Osmanlılara yardım için, idaresini geçici olarak devraldığı Kıbrıs'ı Türkler'e karşı askeri bir üs olarak kullanmıştır..(Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.1, Lefkoşa 1973, s.33).

⁶⁴ Halil, İnalçık, "*Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus, Kıbrıs ve Türkler*", **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, S.B2, Ankara, s.53-34.

toprağı olarak kalmış ve bu husus birçok milletlerarası hukukçular tarafından da kabul olunmuştur.⁶⁵

I.2. Lozan'a Göre Kıbrıs

Lozan Barış Antlaşması (24 Temmuz 1923) ile Kıbrıs Adası'nın hukuken İngiltere'ye ait olduğu kabul edilmiştir. Lozan Antlaşması'nın Kıbrıs'la doğrudan doğruya ilgili 3 maddesi bulunmaktadır. Bunlar 16. 20 ve 21. maddelerdir. Bu maddeler şöyledir;

Madde 16; *"Türkiye bu antlaşmada açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bütün arazi üzerinde ve bu araziye bağlı ve yine onun gibi bu antlaşma ile üzerlerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış olan adalardan başka adalar üzerinde ki bu arazi ve adaların mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir, her ne şekilde olursa olsun haiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından vazgeçtiğini açıklar. Bu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle Türkiye ile sınırları bir olan memleketler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz."*⁶⁶

Türk delegesinin uzun tartışmalardan sonra 16. maddeye eklettiği "Bu arazi ve adaların mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir veya edilecektir" ibaresi, Türkiye'nin ilgili bir taraf olarak başta Kıbrıs olmak üzere bu yerlerin geleceği üzerinde söz hakkı olduğunu teyit etmiştir.

Madde 20; "Türkiye Hükümeti, Kıbrıs'ın Britanya hükümeti tarafından 5 Kasım, 1914'te ilân olunan ilhakını tanıdığını açıklar."⁶⁷

Burada görülüyor ki İngiltere'nin Kıbrıs üzerinde 1914'de başlayan hükümranlığı ancak Lozan'la tanınmıştır. İngiliz'ler Lozan Antlaşması'ndan sonradır ki Ada'ya Vali göndermeğe başlamışlardır. Bu tutum İngiltere'nin de 1914 ilhakının

⁶⁵ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.1, Lefkoşa 1973, s.35-36.

⁶⁶ M. Cemil Bilsel, **Lozan**, 2. Kitap, Ahmet İhsan Matbaası, 1933, s.589. Lozan Antlaşması ile ilgili Bkz. Ali Naci Karacan, **Lozan konferansı ve İsmet Paşa**, Maarif Matbaası, 1943, Seha Meray, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, 8 kitap, S.B.F. Yayını, 1969.

⁶⁷ Bilsel, a.g.e., s.589.

tek taraflı olduğunu kabul ettiğini gösterir. Bu madde ile İngiltere, Kıbrıs'ı kesin olarak kendisine bağlamıştır.

Madde 21; "5 Kasım, 1914 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk uyruğu, yerli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz uyruğuna sahip ve bu yüzden Türk uyrukluluğunu kaybetmiş, olacaklardır. Bununla beraber bu antlaşmanın yürürlüğe girdiği günden itibaren iki yıllık bir müddet zarfında Türk uyruğunda kalmakta serbest olacaklardır; bu takdirde bu haklarını kullandıkları tarihi takip eden on iki ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaklardır.

Bu antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında oturmakta olup da yerli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde yapılan müracaat üzerine belirtilen tarihte İngiliz uyruğunu göstermiş veya göstermek üzere bulunmuş olan Türk vatandaşları da bundan dolayı Türk uyruğunu kaybetmiş olacaklardır. Şurası şüphesizdir ki, Kıbrıs Hükümeti Türk Hükümeti'nin izni olmaksızın Türk uyruğundan başka bir uyruk göstermiş olan kimselere İngiliz uyruğunu vermekten kaçınmak yetkisine haiz olacaktır."⁶⁸

17 Temmuz 1923'te sona görüşmeleri sona eren Lozan Antlaşması, 24 Temmuz 15.00'da, Lozan Üniversitesi tören salonunda imzalanmıştır. Bu Antlaşma ile Kıbrıs kati olarak İngiltere'ye bırakılıyor, fakat ileride mukadderatı ile ilgili herhangi bir değişiklikte, Türkiye'nin söz hakkı olduğu, kabul edilmiş oluyordu.⁶⁹

Türk Dışişleri Bakanı ve Türk Heyeti Baş Temsilcisi İsmet İnönü, İngiliz Baş Delegatesi Lord Curzon ile Kıbrıs konusunda uzun bir tartışma neden yapmadığı şeklindeki soruya verdiği cevapta; "*Asıl önemli olan ekonomik ve adli kapitülasyonlardan kurtulmak ve diğer hayati konuları kazanmak için İngiltere ile öteki müttefiklerden ayrı ve önceden özel olarak anlaşmak istedik, zaten 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, 1914'de İngiltere burayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ı gidip İngiltere'den geri almamız o tarihte söz konusu olamazdı*"⁷⁰ demiştir. Bu ifadeler Türk heyetinin konuya yeterince vakıf olduğunu, ancak şartların Kıbrıs'ın

⁶⁸ Aynı yer

⁶⁹ Ahmet Yavuz, **Lozan Barış Konferansı Tutanakları**, Dışişleri Bakanlığı, 1969, 10. Bölüm.

⁷⁰ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975, s.2.

Türkiye'ye devrine elvermediğini göstermektedir. Lozan Konferansı'nın bitiminde, Kıbrıs'ın İngilizlere teslimi sonucu, Kıbrıs Türklerine, Türkiye'ye göç etme hakkı tanınmış ve hemen hemen bütün Kıbrıslılar, Türkiye'ye göç etmeye başlamışlardır. Bu göç o kadar süratli oldu ki, kısa bir sürede neredeyse Kıbrıs boşalacaktı.⁷¹ Bu yanlış bir politika idi. Bunu gören Atatürk, Kırklareli Milletvekili Fuat Umay ve Siirt Milletvekili Milliyet Gazetesi Sahibi Mahmut Soydan Beyi göndererek göçün durdurulmasını istedi. Göç böylece durdu. Atatürk Kıbrıs'ta Türk toplumunun bulunmasından yana idi.⁷²

Atatürk'ün Kıbrıs'la ilgili hassasiyeti, Lozan sonrasında da devam etmiştir. Nitekim, Atatürk'ün uzun yıllar yanında bulunan ve üç ciltlik "Kemalizm İnkılabının Prensipleri" kitabının yazarı ve aynı zamanda Kıbrıs'lı bir Türk olan M. Saffet Engin, Hatay'ın Anavatan'a katılmasından sonra, Kıbrıs'ın ne olacağını sorduğunda Atatürk, "Onun da sırası gelecek Saffet Bey"⁷³ derken bu konunun her zaman zihninde olduğunu açıkça vurgulamaktadır.

Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs'ın statüsü artık kesin olarak belirtilmekteydi. İngiliz yönetimi, kesinleşmiş ve hukukileşmiş bulunmaktaydı. Bu durum karşısında Kıbrıs'ın artık Yüksek Komiserlerle yönetilmesinin de son bulması ve Kıbrıs'a bir Vali tayini pek tabii idi. Nitekim İngiltere, 10 Mart 1925'te Kıbrıs'ı bir Taç Kolonisi olarak ilan etti. 31 Temmuz 1920'den beri Kıbrıs Yüksek Komiseri olan Sir Malcom Stevenson, 1 Mayıs 1925'ten itibaren valiliğe tayin edilerek Kıbrıs'ın ilk İngiliz Valisi oldu.⁷⁴

Uzun yıllar Anavatanlarından ayrı kalmalarına karşın Türkiye ile olan ilişkilerini hiçbir zaman kesmeyen, Atatürk'ün Türkiye'de yaptığı devrimleri derhal benimseyen, Türklüklerinden, inançlarından hiç bir şey yitirmeyen Kıbrıs Türkleri, Rumların Enosis isteklerine karşı her zaman direnç göstermişlerdir. Türkler yalnız Enosis'e değil. Türk haklarının çiğneneceği düşüncesiyle, özerkliğe karşı da cephe almışlardır.

⁷¹ Derviş Manizade, **Kıbrıs, Dün, Bugün, Yarın**, Yaylacık Matbaası, 1975, İstanbul, 1975, s.22

⁷² Manizade, a.g.e., s.24.

⁷³ M. Saffet Engin, **Kemalizm İnkılâbının Prensipleri**, 3 Cilt, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939, C.1, s.22.

⁷⁴ Ahmet Gazioğlu, **Enosis Çemberinde Türkler-İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)**, C.II, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1996, s.193.

I.3. Lozan Sonrası Siyasi Gelişmeler

Kıbrıs sorununun ilk yıllarında Yunanlılar ve Kıbrıs'lı Rumlar tarafından bütünüyle gözardı edilmiş bir etken Kıbrıs Türkleri, Enosis davasının karşısına dikildiklerinde düşmanlarının yalanına olduğu kadar doğal dostlarının da haksız bir yargısına göğüs germek durumunda kaldılar. Güya Kıbrıs Türkleri aslında Enosis'e karşı değillermiş de Türkiye'nin kışkırtmasıyla muhalefet ediyorlarmış! Bu asılsız sava kanaları yalnız İngilizler, Amerikalılar değildi; Türkiye'de bile böyle düşünenler, hatta bu gerekçeyle Kıbrıs sorununa karışılmasına karşı çıkanlar vardı. Üstelik, Enosis girişimlerine karşı Türkiye'den büyük bir gaflet eseri olarak ilgi ve destek görmedikleri uzun yıllar boyunca kendi çabalarıyla, kendi olanaklarıyla örgütlenmiş, mücadele etmişlerdi.⁷⁵

Rauf Denktaş bu durumu anılarında benzer şekilde dile geirmektedir,; *"Yunanistan ve Makarios Kıbrıs Türklerinin Enosis'e karşı olmadıklarını savunmaktaydılar; Türklerin Enosis'e karşı görünmeleri yapay bir gösteriydi ve Türkiye'nin tahrikleri ile oluyordu. 1957 sonlarına doğru İngilizler de bu görüşe katılmış olacaktı ki 1958 yılı ocak ayında Lefkoşa ve Magosa'da Enosis'e karşı ve taksim tezini destekleyen, gösteri yapan Türklere ateş ederek yedi kişiyi öldürdüler. Bu darbe ile yapay olduğuna inandıkları Türk direnişinin bir balon gibi söneceğini sanıyorlardı. Sonuç tam tersi oldu. Ada düzleminde Kıbrıs Türkü şahlandı".*⁷⁶

Ada'da kalan Türkler varlıklarının devamı kaygısını duymaya başlamışlar ve bu yönde bir çaba içerisine girmişlerdir. Kıbrıs Türklerinin bir siyasi parti kimliğindeki ilk örgütlenmesinin 1924 yılında "Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi" adlı örgüt olduğu bilinmektedir. Müftü ve öğretmen Hacı Hafız Ziyai Efendi tarafından kurulan bu örgüt, "Osmanlılığı" bir yana bırakıp, adında "Türk Cemaati" ifadesini kullanan ilk siyasi kuruluştur. 1918 yılında Kıbrıs Türklerinin topladığı ilk ulusal kongre olan "Meclis-i Milli"nin örgütleyicilerinden Hafız Ziyai Efendi'nin böyle bir oluşumun başını çekmesi şaşırtıcı olmasa gerektir. Çünkü Hafız Ziyai Efendi,

⁷⁵ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984, s.120.

⁷⁶ Manizade, a.g.e., s.69-70.

dönemin en aydın, önde gelen Türk yöneticilerinden olduğu gibi, Türk Halkının önderliğini yapan Müftülük makamını dolduran bir kişiydi de.

Kadı Muhittin Efendi'nin kitaplığında bulunan "Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslamiyesi'ne Mahsus, Teşkilat-ı Esasiye Nizamnamesi" adlı broşürün, bu örgütün tüzüğü olduğu anlaşılmıştır. Bu tüzükte ise Cemiyetin amacı şöyle belirtilmektedir:

"Teşkilatın amacı, adadaki Türk İslam Cemiyeti'nin mevcudiyet ve bekasını, inkişaf ve terakkisini, tekâmül ve tealisini temine çalışmaktır."

Görüldüğü gibi bu örgütün de amacı, kendisinden önce kurulan Osmanlı Kırcaathanesi gibi, "Kıbrıs Türkünün tehlikede olan varlığını ve geleceği ile toplumsal çıkarlarını" korumaktadır. Bu örgütlenmenin adında görülen "Türk" tanımı ve mahkemelerde ilgili talepleri, örgütü kuran aydınların, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni derhal benimsemiş olduklarının da kanıtıdır.⁷⁷

30.11.1926'da adaya Vali olarak gelen Sir Ronald Storrs, ada Türklerinin haklarını bir bir ortadan kaldırmaya ve Türklere karşı ayrımcılık uygulamaya başlamıştı. Diğer yandan da Vali'nin yönetiminde çalışan Kavanin Meclisi'nde⁷⁸ Türk üyelerin sayısı azaltılıyor ve Türk halkının sesinin Meclis'te güçlü bir şekilde yansması engellenmek isteniyordu.

Bundan da önemlisi, seçimlerde İngiliz sömürge yönetiminin desteğini alan İngilizci adaylar seçiliyordu. İşte böyle bir ortamda, 1930 yılı seçimleri yaklaşırken, İngiliz Yönetiminin ayrımcı tutumuna ve Türk toplumunun haklarının gasp edilmesine karşı mücadele etme gereğine inanan Kemalist Kıbrıslı Türk aydınlar, Mehmet Necati Özkan'ın (Mısırlı zade) önderliğinde Milli Cephe Partisi (Grubu)'ni kurdular.

Bu gurubun temsilcilerinden oluşan Halkçılar listesi ile 1930 yılı Kavanin Meclisi seçimlerine katıldılar. Halkçılar listesinin Necati Özkan Başkanlığındaki ekibinde Fadıl Korkut, Dr. Pertev, Mehmet Zeka, Av. Sait Hoca gibi dönemin Türk

⁷⁷ İsmail, a.g.e., s.13.

⁷⁸ Konuyla ilgili Bkz. Meltem Onurkan Samani, , **Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

aydınları vardı. Bu grubun karşısında ise Sir. Münür başkanlığındaki İngilizci ekip bulunmaktaydı. Seçimler sırasında halkın desteğini alan Milli Cephe adaylarından Necati Özkan ve Mehmet Zekâ, büyük bir zafer kazanmışlardı. Milli Cephe'nin bu önderleri, daha sonra 1931 yılında Milli Kongreyi topladılar. Ancak 1931 yılında Rumların ENOSİS isyanı siyasi faaliyetlerin yasaklanmasına sebep oldu.

Rum isyanının belli başlı üç nedeni vardı; "1. İngiltere'nin Ada'da sömürgeci bir siyaset izlemesi ve Asya ile Afrika'daki sömürgelerinde yaptığı gibi, yerel yönetim konusunda en basit hakları bile tanımaması 2. Ada'nın ekonomik durumunun gün geçtikçe bozulması ve ardından ekonomik bunalımın başlaması 3. Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yolundaki düşüncenin sürekli olarak yayılması." ⁷⁹

1931 isyanını çıkartanların Rumlar olmasına karşın, alınan sert önlemlerin, başkaldırı ve sokak gösterileriyle hiç bir ilişkisi olmayan Türk toplumuna da uygulanması, Türkler arasında büyük hoşnutsuzluk yarattı. 1931 ayaklanması ile başlayan terör dönemi 1943 yılına dek sürdü. Alınan sert ve caydırıcı önlemlerle gittikçe yatıştırıldı.

İsyan sonucu İngiliz Yönetimi, tüm siyasi faaliyetleri yasaklayınca, Milli Cephe gizli olarak çalışmaya başladı. Bu faaliyetler 1940 yılı başlarına kadar sürdürüldü. Daha sonra II. Dünya Savaşı koşulları nedeniyle faaliyetlerine son verdi. II. Dünya Savaşı, Kıbrıs'a iki önemli değişiklik getirdi: "I-Doğu Karadeniz'e sarkmak isteyen Sovyetler, Kıbrıs'ta İngilizlerin varlığını, ereklerine ulaşmak için bir engel sayıyorlardı. Rusya'da özel olarak eğittikleri Rum komünistleri Kıbrıs'a gönderip, Ada Rumlarını, Yunanistan'la birleşme için kışkırtmağa başlaralar. 1942 yılında Ada'da AKEL adlı bir de Komünist Partisi kuruldu, 2-1945'de İngiltere'de İşçi Partisi iktidara geldi. İşçi Partisinin, sömürgeler konusunda çok yumuşak davranması, Rumların işini çok kolaylaştırdı." ⁸⁰

⁷⁹ Vergi Bedevi, **Kıbrıs Tarihi**, Lefkoşa 1965, s.173.

⁸⁰ Bedevi, a.g.e., s.173.

Milli Cephe'nin ve Milli Kongre'nin lideri Necati Özkan II.Dünya Savaşından sonra siyasi faaliyetlere izin verilmesi ile birlikte, bu kez Kemalist çizgide İstiklal Partisi'ni kuracak ve İstiklal gazetesini yayınlayacaktı.⁸¹

1940 Yılına kadar dondurulan siyasi faaliyetler, bu tarihte belediye seçimlerinin yapılmasına izin verildiği için, yeniden bir canlanma içine girer. Belediye seçimlerine katılan Türklerin çok dağınık olması, diğer yandan da Rumların artan Enosis faaliyetleri, toplum aydınlarını ciddi olarak düşündürmekteydi.

İlk belediye seçimlerine Türk adaylar iki ayrı ekip olarak katılmışlardır. Milli Cephe'nin önderlerinden Necati Özkan ve Fadıl Korkut bir grup, Dr. Küçük ve Necmi Avkıran da bir başka grup olarak seçime katılmışlardı. Seçim sonucunda, ekiplerden birinde üç, (Dr. Fazıl Küçük, Şükrü Veysi ve Necmi Avkıran) öbüründe ise bir aday (M. Necati Özkan) seçildi.

Belediye seçimlerinin ardından bu gruplar 1942 yılında bölünmeye son vermek için Av. Fadıl Korkut başkanlığında birleştiler. Böylece Katak (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) kurulmuş oldu. Katak Kıbrıs'ta kurulan ilk Türk partisi dir.

Birlik ve beraberliğe susamış olan Kıbrıs Türkleri Katak'ın kurulmasından sonra bu örgüte sahip çıkmış ve yaptığı cömertçe bağışlarla örgütün güçlenmesini sağlamıştı. Diğer yandan da tüm adada, en ücra köylerde bile örgütlenmesi için büyük çaba içine girmişti. Katak, tüzüğü ve programı olan bir siyasal örgütlenmedir. Daha önce belirttiğimiz örgütlenmelerden farkı da kendine politik hedefler seçmesidir.

Katak, bir yandan İngiliz sömürgecilerine ve Enosis eylemlerine karşı aktif bir politika izlerken, diğer yandan Türk toplumunun ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınması için çalışmalarını sürdürdü. Katak'ın ilk kongresi, 18 Nisan 1943 tarihinde Evkaf'da yapıldı. Emekli Hâkim İzzet Bey, Dr. Rauf ve Fadıl Korkut Katak yönetimine seçildiler. Katak, Kongreden sonra Lefkoşa, Mağusa, Baf, Larnaka ve Girne'de çalışma gösterecek heyetler oluşturdu. Katak tüzüğü'nün 3. maddesinde kuruluşun amacı şöyle özetleniyordu;

⁸¹ İsmail, a.g.e., s.19.

"Cemiyetin maksadı Kıbrıs Türk Azınlığının haklarını aramak, ilmi, iktisadi ve sınai seviyelerini yükseltmek ve umumiyetle Kıbrıs Türklerinin menfaatlerini temine çalışmaktır..."⁸²

Partinin kurulmasından kısa bir süre sonra, izlenecek siyaset konusunda, üyeler arasında uzlaşması güç düşünce ayrılıkları olduğu saptandı. Dr. Fazıl küçük ve arkadaşları, Türk haklarının elde edilmesi konusunda İngiliz Hükümeti ile yasal yollardan mücadeleye girişilmesini gerekli görüyorlardı. Öbür grup ise, Türk haklarının mücadele ile değil de müzakere ile elde edilmesine çalışmasını istiyorlardı.⁸³

23 Nisan 1944 yılında Dr. Küçük'ün evinde yapılan bir toplantı ile kurulan Milli Parti'nin, asıl adı Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi'dir. 25 Nisan 1944 tarihli Halkın Sesi gazetesine göre 23 Nisan'da kendi evinde toplanan kuruculara bir konuşma yapan Dr. Küçük, partinin amacını şöyle açıklamıştı;

"Bizim, yani bugünkü temelleri atılan partinin tek bir gaye ve tek bir hedefi vardır ki, o da kanuni ve meşru yollardan yürüyerek cemaatimiz için salah ve refah çarelerini aramaktır".

23 Nisan günü yapılan oylamada; Dr. Küçük Genel Sekreterliğe (Başkanlık yoktu), A. Pertev, Eczacı Münür, Faiz Kaymak, Siret Bahçeli de yönetim kuruluna seçilmişlerdi. Yine aynı gün yaptığı ilk toplantıda mücadele hedeflerini belirleyen parti, bu hedeflerini 29 Nisan 1944 tarihinde Halkın Sesi gazetesinde ilan etmiştir;

Buna göre mücadele hedefleri şöyle sıralanıyordu:

1. Enosise ve muhtariyete karşı çıkmak,
2. Çeşitli dairelere, yüksek mevkilere, Rum unsurundan yapılan atamaların protesto edilmesi ve Türklere de yer verilmesi için mücadele etmek.

⁸² a.g.e., s.23.

⁸³ Erol Mütercimler, **Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı**, Arba Yayınları, İstanbul 1998, s.60.

3. Rum cemaatinin resmi dini olarak "Yunan Ortodoks" dendiği gibi, Türk cemaati için de sadece Müslüman yerine "Türk Müslüman" denmesi.

4. Rum cemaati gibi Türk cemaatinin de bağımsız bir cemaat reisine sahip olması için lazım gelen kanun ve tertibatın alınması.

5. Türkiye'de olduğu gibi aile hukuku ve münasebetlerini tanzih edecek olan medeni bir aile hukukunun kabul edilmesi.

6. Türkiye'de öğrenim gören avukatlara da Kıbrıs'ta çalışma izni verilmesi.

Bir süre sonra adını "Kıbrıs Türktür" partisine çeviren Milli Parti yukarıda sıralanan hedefler doğrultusunda verdiği mücadele ile Kıbrıs Türk Halkı içinde yaygın bir şekilde örgütlenmiş ve sonraki 10 yıl içinde hedeflerinin büyük çoğunluğunu gerçekleştirmişti. Hiç şüphesiz bunun başında da Evkaf'ın ve Müftü seçiminin Türk toplumuna devredilmesi gelmekteydi.⁸⁴

Ağustos 1945'de kurulan Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu'nun kurulmasından çok kısa bir zaman geçtikten sonra, bütün kurumları bir çatı altında toplama girişimleri başlatılmış, İşçi Birlikleri'nin çağrısı ile bir araya gelen Katak, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu, 23 Aralık 1945'de Kıbrıs Türk Kurumlar Birliği'ni kurdular. Kuruluşun amacı, Enosise karşı tek vücut olarak mücadele etmektir. Ancak bu birlik, çeşitli nedenlerle 6 ay sonra dağılacak ve daha sonraki yıllarda Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu kurulana kadar, her örgüt bağımsız olarak çalışmalarını sürdürecekti.⁸⁵

1948 yılında Katak ile KMTHP, Kıbrıs Milli Türk Birliği (K.M.T.B.) adıyla birleşti. Partinin genel sekreterliğine Dr. Küçük getirildi. Bu yıldan sonra Kıbrıs Türklerinin haklarını elde etmek için İngiliz hükümetine karşı giriştikleri mücadeleye yön veren bu partidir.

Dr. Küçük, yayınlamakta olduğu "Halkın Sesi" gazetesinde, İngiliz hükümetine karşı mücadele verilmesi için yayımlara başladı. Hükümet bu yayımları

⁸⁴ İsmail, a.g.e., s.24.

⁸⁵ İsmail, a.g.e., s.25.

durdurmak ve etkisiz hale getirmek için çok uğraştı. Bu yayınlar karşısında çaresiz kalan İngiliz yönetimi, bazı köy muhtarlarının aracılığı ile, Türk köylüsünden, hükümetten memnun olduklarına ilişkin imza toplamağa, Halkın Sesi gazetesi'nin Türk hükümet memurları ve Türk öğretmenleri tarafından okunmasını önlemeğe çalıştı. Fakat bu girişimleri sonuçsuz kaldı. K.M.T.B., Kıbrıs Türklerinin Yunanistan'la birleşme ve özerkliğe karşı giriştikleri mücadelenin de bayraktarlığını yaptı.

1948 yılından sonra birleşmeyi ve özerkliği önlemek üzere, Kıbrıs'ta sık sık gösteriler, toplantılar düzenlendi. Türkiye'ye sürekli olarak temsilciler göndererek Türk hükümet sorumluları ile görüşmeler yapıldı. Olanları anlatmak amacıyla, İngiltere ve ABD ne de temsilciler gönderildi. Ekonomik olanaksızlıklar içinde kıvranan Türk toplumu, haklı davalarını anlatabilmek için İngiltere ve Amerika'ya gönderdikleri temsilcilerinin masraflarını aralarında para toplayarak karşıladılar.

Kıbrıs Türkleri, İngiltere'nin 1931 ayaklanmasından sonra Kıbrıs'ta yarattığı "totaliter rejimin" yumuşaması üzerine çok hızlı biçimde örgütlendiler. Bir yandan haklarını elde etmek için İngiliz hükümetiyle mücadele ederken, bir yandan da Kıbrıs Rumlarının ENOSİS isteklerine karşı Ada'nın Yunanistan'la birleşmesine kesinlikle izin vermeyeceklerini, tüm olanaklarını kullanarak seslerini duyurmaya çalıştılar.

Kıbrıs Türklerinin ilk silahlı direniş olan Volkan'dan Milli Mukavemet Teşkilatına ve Kıbrıs Rumlarının Milli Muhafız Ordusuna karşılık olan Mücahit ordusuna dek uzanan küçük ya da büyük siyasal ya da askeri birçok örgüt Kıbrıs Türklerinin İngiliz ve Rumlar karşısında, fiilen, bir azınlık değil bir "toplum" olarak varolabilmelerine katkı sağlamışlardır.⁸⁶

Kıbrıs Türk Kurumları Birliği'nin dağılmasından sonra Enosis'e karşı verilen mücadele bir süre dağınık şekilde sürdürüldü. Ancak her geçen gün artan Enosis faaliyetleri, dağınık çalışmanın Türk Halkını bir sonuca götürmeyeceğini ortaya koyuyordu. Bu amaçla biraraya gelen tüm kurum ve kuruluşlar bir üst örgüt kuruma yönünde karar alırlar. Bu birlik, "Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu" adı ile 1949

⁸⁶ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984, s.121.

yılında kurulur ve birleşme yönünde karar alırlar. Bu arada mevcut partiler de, "Kıbrıs Türk Milli Birliği" adı altında birleştirilir. Böylece, birbiri ile koordine içindeki iki merkezi örgüt, 1949 yılından itibaren Türk halkının nabzını eline alarak, Enosise karşı mücadeleyi tırmandırır. Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Türk Milli Birliği heyetleri ardı ardına Türkiye'ye ve dünyanın belli başlı merkezlerine ziyaretler yaparak, Türk Halkının görüşlerini etkin bir biçimde anlatmaya başlarlar. Bu arada Türkiye'deki siyasi partiler, politikacılar, hükümet, basın, kurum ve kuruluşlar da sürekli olarak uyarılarak Türk Kamuoyunun Kıbrıs'a sahip çıkması sağlanır. İngiltere, BM ve tüm dünya ülkeleri, telgraflarla, mitinglerle Kıbrıs Türkünün sesine kulak vermeye çağrılarak, büyük bir mücadele başlatılır.⁸⁷

Kıbrıs'taki Türk toplumunun varlığını sürdürebilme ve ENOSİS faaliyetlerine karşı durabilmesi istikametindeki çabaları, Türk kurum ve kuruluşlarının bütünü bir büyük organizasyon etrafında birleşmeye zorlamıştır. Özellikle sosyal ve iktisadi faaliyetlerin tek elden yürütülmesi ve Türkiye ile yakınlaşma istekleri "Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF)"nin kurulmasında etkili olmuştur. 08 Eylül 1949 tarihinde Lefkoşa'da Federasyonun kurulmasını amaçlayan ve tüm Kıbrıs Türk belediye üyeleri ile partiler, kurumlar, birlikler, cemiyetler, kulüp temsilcileri ve adanın ileri gelenlerinin katıldığı toplantıda şu kararlar alınmıştır;

1. Mevcut partiler, kurumlar ve spor kulüpleri bir birlik ve cemiyet olarak teşkilat kurmayı kabul eder,

2. Mesleki birlikler kendi varlıklarını muhafaza etmekle beraber, bütün adaya şamil olan birliğe girmeyi kabul eder.

Kurulacak olan birliğin program ve ana nizamnamesini hazırlamak üzere Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu, Milli Parti, Türk Çiftçiler Birliği Lefkoşa Türk Spor Kulübü, Çetinkaya Spor Kulübü, Lise ve Viktorya Mezunları kurumlarının atayacağı kişilerden oluşacak bir heyet görevlendirdi. Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana

⁸⁷ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (Enosis Çemberinde Türkler)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1996, s. 354.

kadar Türk toplumunun temsilciliği görevini üstlenen federasyonun ilk başkanı Faiz Kaymak'dı"⁸⁸

Federasyon, kuruluşunu takip eden yıllarda, Türkiye'ye ve dünyanın belli başlı merkezlerine ziyaretler yaparak, Türk halkının görüşlerini etkin bir şekilde aktarma göreviyle Türkiye'deki hükümet, siyasi partiler, politikacılar, basın, diğer kurum ve kuruluşları uyararak, Türk kamuoyunun Kıbrıs'a sahip çıkmasını sağlamak için yoğun bir çabanın içerisine girmiştir.⁸⁹

II.Dünya Savaşı sonrasında da Kıbrıs Rum toplumu içinde, İngiltere'den bağımsız kalınarak Yunanistan ile birleşme yönünde tartışmalar yaşanmaya başlamıştır.⁹⁰ Bu dönemde İngiltere'nin tavrı halen Ada'nın kraliyet egemenliği altında kalmasının sağlanması yönündedir. Kıbrıs Vali Muavini Mr. Truribul, Ocak 1949'da Vatan Gazetesi muhabirine, İngiliz Hükümeti'nin görüşünü şöyle açıklıyordu;

*"İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a terkedeceği yahut Ada'nın Yunanistan tarafından ilhak olunacağı yolundaki iddialar tamamen hayal mahsulü olup hiç bir esasa dayanmamaktadır. Ada'nın ilhakı fikri, ideolojik olmaktan ziyade politiktir. Bu fikrin yahut bir başka idenin, Ada asayiş ve emniyetini tehdit eder şekil almasına İngiltere rıza gösteremez ve göstermeyecektir."*⁹¹

Bütün bu sözlere rağmen Ada'yı Yunanistan'a ilhak etmek için çaba harcayan Rumlar 1950 yılında devletlerarası hukuk kaidelerine aykırı bir Plebisite başvurmuşlardır. Hâlbuki Beynelmilel bir Antlaşmanın ortaya çıkaracağı herhangi bir toprak kaybı mevzuu bahis olmadan Plebisit yapılamazdı.

Rumların Plebisit teşebbüsüne başvurmaktan öncelikli maksatlarının; Dünya kamuoyunun dikkatini çekme, kilisenin ilhak çağrısını dünyaya duyurma ve bu meseleyi yayma gayretleri olduğu söylenebilir.

⁸⁸ Gazioğlu, a.g.e., s. 355-356.

⁸⁹ İsmail, a.g.e., s. 38.

⁹⁰ H.Fikret Alasya, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s.10-11.

⁹¹ Zeki, a.g.e., s.53.

Kıbrıs Ortodoks Kilisesi tarafından tertip olunan Plebisit 15 Ocak 1950 günü yapıldı. Plebisitten önce Kilise, Papazlar ve Rum basını vasıtasıyla Plebisit'in nasıl yapılacağını Rum halkına izah etmiş ve oyunu iyi hazırlamıştı. İngiliz Hükümeti Plebisit'i tanımayacağını, Plebisit gününden önce ilan etmiştir. Neticede Pazar günü yapılan Plebisit oylamasında katılan 224.700 seçmenden 215.000'inin (%96 sı) Ada'nın Yunanistan'a ilhak lehinde oy verdiği açıklanmıştır.⁹²

1950 oylamasının ardından Başpiskoposluk koltuğuna oturan Makarios III, 17 Nisan 1953'da Kıbrıs Valisi Sir Andrew Wright'a bir mektup göndererek, ya 1950 oylamasının tanınmasını ya da yeniden onaylayacakları bir oylamanın yapılmasına izin verilmesini istedi.⁹³

Bu mektup, Kıbrıs Türklerinin şiddetli biçimde karşı koymalarına neden oldu. Türklerin bu konudaki görüşleri dört ana başlık altında toplanıyordu:

- Kıbrıs Sorunu plebisitle (oylamayla) çözülemez.
- Oylama, İngiltere'nin Lozan'da, Türk haklarını koruyacağını belirten hükümlere aykırıdır.
- Oylama, Türk haklarının çiğnenmesi, yok edilmesi demektir.
- Oylama için hiçbir neden yoktur. 100 bin Türk oylamaya, Ada'nın Yunanistanla birleşmesine yol açacak tüm girişimlere karşıdır.⁹⁴

Federasyonun önemli çalışmalarından ilki; Kıbrıs meselesinin 1954 sonbaharında Rum tarafınca "geleceklik hakkı" istemiyle Birleşmiş Milletler Genel Kurul gündemine taşınmasına gösterdiği tepkidir. Türk toplumunu haklı endişeye sevk eden bu gelişme üzerine, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu ve Kıbrıs Türk'tür Komitesi ile 6 Eylül 1954 günü İstanbul'da bir toplantı yaparak, alınan kararların İngiliz Hükümetine verilmesi istemiyle bir muhtıra hazırladılar. Self- determinasyona karşı çıkılan kararda ayrıca evkaf yönetiminin kayıtsız Şartsız Türk toplumuna devredilmesi istendi. Bununla birlikte okullar, belediyeler, memurlar ve de

⁹² Zeki, a.g.e., s.53.

⁹³ Bedevi, a.g.e., s.176.

⁹⁴ Aynı yer.

mahkemelerle ilgili Türk toplumunun çıkarları istikametinde bazı önemli talepler dile getirildi.⁹⁵

Kıbrıs Türklerinin örgütlü mücadelenin temellerini atma çabalarının sürdüğü bu dönemde, Türkiye, Kıbrıs'nın İngiliz egemenliğinde olduğu varsayımı ve Yunanistan'la iyi ilişkilerin devam ettirilmesi amacıyla bir girişimde bulunmaktan uzaktır. 17 Aralık 1949'da Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın Kıbrıs konusunda İstanbul'da verdiği demeç, aynı zamanda Kıbrıs'la ilgili verilen ilk resmi demeçtir ki, Türk Hükümetinin o güne kadar hareketsizlik ve ilgisizliğinin de sebeplerini ortaya koymaktadır. Demeçte İngiltere'nin Ada'dan çekilmek gibi bir niyetinin olmadığı vurgulanmaktadır.

İngiltere'nin Ada'yı elinden çıkarma yönünde iradesini gösterir bir işaret olmaması, varsa da bunun Türk yetkililerce okunamaması, Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili bir çaba içerisine girmesini engelleyen bir gerekçeydi. Hindistan'ı ve Filistin'i 1947'de terk etmek zorunda kalan, Mısır'da da 1952 ertesinde zor durumda olan İngiltere için Kıbrıs Adası'nın önemi, önceye göre çok daha artmıştır. Çünkü İngiltere, "Batının genel çıkarları" bakımından ABD'ye uymayı kabul etse bile, Orta Doğu'daki "özgün çıkarları"ndan vazgeçmek niyetinde değildi.⁹⁶ Diğer bir engel de, Soğuk Savaş koşullarında, Batı ülkelerine yakın durarak Sovyet tehdidine karşı bir güvenlik sağlamak düşünce içerisinde İngiltere ile de sorun yaşamamak istenmesidir.⁹⁷

İngiltere'nin Ada'dan birgün çekilmek isteyeceğini ve Yunanistan'nın hareket tarzını buna göre belirlediğini değerlendiren Akis'te şu yorum yer almaktadır, "Diğer taraftan Ada'daki İngilizler, sanki diken üzerindeydiler. Her gün patlayan bombalar, rahat huzur bırakmıyordu. Kıbrıs, Mau-Mau'lar diyarına dönmüştü. İngilizlerin ise bombalardan hiç ama hiç hoşlanmadıkları yakın tarihin ispat ettiği bir hakikatti. Karışıklığın önüne geçilmez hâl aldığı yerlerden Büyük Britanya son yıllarda daima taşı tarağı toplamış ve kararı, mahallî halka bırakarak çekilmişti. Hindistan'da böyle

⁹⁵ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1998, s.29.

⁹⁶ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.76.

⁹⁷ **20. YY. Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, "Makarios 1913-1977", İletişim yayınları, İstanbul, 1986, s. 1315.

olmuştu, Filistin'de böyle olmuştu, Süveyş'te böyle olmuştu. Hiç kimse İngiltere'nin bir gün Süveyş 'ten ayrılacağına ihtimal vermiyordu. Fakat muhafazakâr bir hükümet, bu kararı almaktan çekinmemişti. Yunanlılar, Süveyş'i bırakan İngiltere'nin, zora gelince Kıbrıs'ı kendilerine bırakacağından emindiler ve bütün planları o durumu yaratmaya müteveccihti.”⁹⁸

1951 'de Ankara'ya gelen Yunan Başbakanı Sofokles Venizelos'a, Menderes, Kıbrıs konusunun "*Türk-Yunan dostluğu çerçevesinde çözülebilecek bir konu*" olduğunu söylemiştir.⁹⁹ Türk sorumlularından alınan olumlu mesaj ve ardından ABD'nin Yunanistan'a Kıbrıs konusunda Birleşmiş Milletlerde açıkça destek sözü vermesi, Yunanistan'ın 1954'te konuyu Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna götürmesini sağlamıştır.

Yunanistan'ın, BM'ye getirdiği Kıbrıs'a *self-determinasyon* verilmesi konusunun 17 Aralık 1954'de, 1'e karşı 50 NATO üyesi devletin oyu ile ret edilmesinden¹⁰⁰ sonra, farklı bir yönteme, Enosisci terör örgütü E.O.K.A'nın tedhiş eylemlerine- başvurmaya yöneldiği söylenebilir. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin konuya müdahil olmasıyla, taraflar arasında başlayan mücadele süregelmiştir. Bu mücadelenin tarafları Ada'daki iki toplum ve onların liderleri ile sınırlı kalmamış, garantör devlet konumundaki Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte bölgede iddiası olan devlet ve uluslararası kuruluşlara kadar genişlemiştir.

⁹⁸ **Akis**, 13 Ağustos 1955, s.8-10.

⁹⁹ Şükrü S. Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) C.II**, Kaynak Yayınları, Ankara 1984, s.77.

¹⁰⁰ Süha Bölükbaşı, "*The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996*" **International Journal of Middle East Studies**, Vol.30, No.3 Ağustos 1998, s.413.

II. BÖLÜM: KIBRIS TÜRK LİDERLERİ (1954-1974)

Kıbrıs Sorunu'nda, Ada'daki Türk ve Rum liderlerin kendi toplumlarına yönelik politikaları söz konusu olmakla birlikte, meseleye hukuksal olarak etki edebilecek konumdaki ülkeler ve bunların liderlerinin de gözardı edilmemesi gerekir. Bu açıdan, hem Kıbrıs Ada'sı çerçevesinde hem de garantör ülkeler açısından tasnifin yapılması bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir konu da, Ada'daki toplum liderlerinin liderlik süreci açısından mevkidaşlarından daha zorlu bir mücadele içerisine girmiş olmalarının anlaşılmasıdır. Bu ifadeler aynı zamanda, Ada'da bir toplum liderinin hangi çevresel faktörler etkisinde kaldığını ve bunların kendisini var etmek ya da engellemek yönündeki etkilerini ortaya koymaktadır.

Dönem içerisinde, Ada'da Türk liderlerin ortaya çıkış ve hedef kitleyi yönlendirme noktasında, içinde buldukları toplumun dinamikleri ve aldıkları eğitim kadar, sahip oldukları mesleklerin de önemli yer tuttuğu dikkat çekmektedir. Çünkü bu durum, toplumla iletişim kurabilme, onları ikna edebilme ve harekete geçirmede, etkili olmuş hususlardan birisidir. Kitle iletişim araçlarının, liderler tarafından yeterli şekilde kullanılabildiği söylenebilir. F.Küçük'ün bizzat kendisinin gazete çıkarması kitleye ulaşmada fayda sağlamıştır. Yine yüzyüze görüşme olarak ifade edilen, en etkili iletişim metodu, bahse konu liderlerin çoğunlukla başvurdukları yöntemlerden birisidir. Aracısız halka direkt ulaşabilme, onların kendilerini ifadeye yeterli imkânı sağlarken, toplum nezdinde karizmalarını pekiştiren bir unsur olarak belirlemektedir.

II.1. Milli Bilincin Temelini Atan Lider Fazıl Küçük

Dr. Fazıl Küçük'ün,¹⁰¹ Ada'daki liderlik sürecine Türkler açısından bakıldığında, toplumda hem milli bilincin oluşturulması ve pekiştirilmesi, hem de

¹⁰¹ Fazıl Küçük, 14 Mart 1906 Lefkoşa(Ortaköy) doğumludur. Asıl adı Mustafa imiş. Türkiye'ye tahsile gideceği zaman öğretmenini ona, 'Senin adın bundan böyle Fazıl olsun deyince Mustafa Fazıl oluvermiş. Fazıl ismi Türkiye'deki telaffuza uyularak sonradan Fazıl'a dönüştürülmüş'. İlk ve orta öğretiminin bir kısmını Lefkoşa'da yapmış, orta öğretimini geriye kalan kısmını İstanbul Özel İstiklal Lisesi'nde tamamlamış. İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi birinci sınıfını okuduktan sonra Mısır'a kardeşinin yanına gitmiş, sonra Paris'e ve oradan da İsviçre'nin Lozan şehrine geçip orada tıp tahsilini ve ihtisasını tamamlayarak dahiliye uzmanı olmuştu. Süheyla Küçük, **Dr. Küçük'le Bir Ömür**, Selen Ofset, Lefkoşa 2009, s.20.

mücadelenin sürekliliğinin sağlanması noktasında en önemli figür olarak öne çıktığı görülmektedir. Nitekim KKTC'nin kurucu Cumhurbaşkanı R. Rauf Denktaş onun dönemin lideri olduğunu belirterek şu ifadeleri kullanmaktadır;

*“Dr. Küçük gazetesiyile halka verdiği mesajlarla bir zemin hazırladı. Söylediklerinin doğru olduğunu gören arkadaşları etrafına geldi. Gençlik etrafına geldi. Muhtarlar etrafını sardı ve zaman içerisinde İngilizlerin tayin ettiği liderler karşısında Doktorun tutumu, milli tutum, Türkiye'ye bağlı tutum olarak kabul edilince, Türkiye'ye ve Atatürk ilkelerine bağlı halkın yavaş yavaş sözcüsü haline geldi. Zor günlerde bu sözcülüğü cesaretle yaptı. İngiliz'e karşı yaptı, Rum'a karşı yaptı, gerektiğinde Türkiye'ye karşı da yapmasını bildi. Bu tabiatıyla, olayların kendisini yani bir heykeltıraşın bir kayayı şekillendirir gibi olayların ve olayların karşısında tutumun kendisini şekillendirmiş olmasıdır. Liderlik vasfını böylelikle kazanmış olmasıdır.”*¹⁰²

Dr. Fazıl Küçük'ün Türk toplum lideri olarak öne çıkması ve kitle üzerinde etkin bir konuma gelme süreci, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kıbrıs Büyükelçiliğini 1966-68 yılları arasında yapmış olan Ercüment Yavuzalp'in de irdelediği gibi, onun yaşamının tüm safhalarında bu konuya odaklanmasının bir sonucudur. Mücadelesinin çıkış noktası Ada'daki Türklerin, Türklük bilincini ön plana çıkarmak ve toplumu bu temelde bir bütün halinde yönlendirebilmek olmuştur. Onun kişiliğinin ağırlık taşıyan yönü; Türk toplumunda Rum tehlikesine karşı bir mücadele bilincini uyandırmasıdır. Milliyetçi bir lider olarak, toplumun diğer aydınlarıyla birlikte Kıbrıs Türkünü uzun vadeli bir mücadeleye hazırlamış, toplumun varlık ve benliğini ayakta tutarak bugünkü noktaya gelinebilmesini sağlamıştır.¹⁰³ Onun bu milli bilincinin oluşmasında yetiştiği ortamın ve öğrenim hayatının etkileri çoktur. Dr. Küçük, ilkokul müdürü Hafız Lisani Efendi'nin bu konudaki katkısını şöyle dile getirmektedir: *“Bu hoca milliyetperver ve çocuk haleti ruhiyesini çok iyi bilen bir insandı. Çocuklar kendisini bir babadan daha çok seviyordu. Her sabah sınıflara girmeden önce çocukları salona toplar ve milli hisleri kuvvetlendirecek konuşmalar*

¹⁰² R.Denktaş'la yapılan 09 Aralık 2010 tarihli görüşme, Lefkoşa.

¹⁰³ Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.196.

yapardı“.¹⁰⁴ Yine Küçük’ün ifadesiyle Lisani Efendi, çocukları marşlar okutarak kırlara götürüyor ve onların milli duygularını canlı tutmaya çalışıyordu.

Her iki toplum için de, milli bilincin törpülenmesi noktasında İngiliz sömürge idaresinin Ada’da güttüğü politika derin izler bıraktı. Örneğin İngiliz idaresi kendi döneminde “Kıbrıs Türk Lisesi”nin adını “Kıbrıs İslam Lisesi” olarak değiştirmiş ve milli günlerde yapılan kutlamaları yasaklamıştır. Nitekim 1954 yılında dahi, Halkçı Gazetesinde çıkan bir haberde, Türklerin baskı altında olduğu, Türk Marşının yasaklandığı, Atatürk ve diğer büyüklerin resimlerinin kitaplardan çıkarıldığı ifade edilmektedir.¹⁰⁵ Rumlar bunu, kilise vasıtasıyla aşmaya çalışmışlar ve bu konuda başarılı da olmuşlardır.

Kıbrıs Türk toplumu bu baskı altında, milli benliğinden uzaklaştırılmaya çalışıldığı gibi bir mücadele içine girmek cesaretini de kaybetmiş durumdaydı. Dr. Fazıl Küçük’ün eşi Süheyla Küçük bunu şu sözlerle ifade etmektedir: “*Halkın üzerindeki baskı o kadar hissedilir derecedeydi ki, o günlerde genç bir delikanlı olan yakın aile dostumuz Kâzım Doğramacı, toplantıya babası ile katılıp eve dönerken babası ona; ‘Rumlar 1931’de İngilizler’e karşı isyan etmişler ve sonunda asılmışlardı; şimdi Dr. Küçük’ü dinlerseniz, sizi de asacaklar!’ diye gözdağı vermişti*”.¹⁰⁶

Dahası bu zorlu koşullarda, Türklerin yer yer kendi dillerini bile unutmaya başladıkları dikkat çekiciydi. Yine Süheyla Küçük bunla ilgili çarpıcı bir anekdot aktarmaktadır: “*Doktor, bir gün Yeşilirmak’ı (Umnidi) ziyarete gitmişti. Halka konuşma yapmak için işlerini bitirip, tarlalardan köy kahvehanesine dönmelerini beklemiş. Köylülere milli dava ile ilgili bilgiler vermiş, konuşmasını tamamladıktan sonra birde bakmış ki, herhangi bir tepki yok, soru soran da yok. Garibine gitmiş bu durum. Meğerse köylülerin hepsi de Türk olmasına rağmen Türkçe’yi bilmiyor ve Rumca konuşuyorlarmış. Nihayet köylülerden biri Doktor’a yaklaşarak, yarım Türkçesiyle, halkın Türkçe’yi iyi bilmediğini ve Rumca anladığını ifade etmiş.*”¹⁰⁷

¹⁰⁴ Halil Sadrazam, **Kıbrıs Türkü’nün Özgürlük Mücadelesi Lideri Dr. Fazıl Küçük**, Kastaş yayınları, İstanbul 1996, s.5.

¹⁰⁵ “Kıbrıs’ta Türk Marşı Yasak”, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 24 Mayıs 1954.

¹⁰⁶ Süheyla Küçük, **Dr. Küçük’le Bir Ömür**, Selen Ofset, Lefkoşa 2009, s.37.

¹⁰⁷ Aynı yer

Toplum bu yapı ve ruh hali içerisindeyken, bir mücadele için harekete geçirilmesi, kolay bir süreç olmadığı gibi, uzun bir zamana da gereksinim duymaktadır.¹⁰⁸ Davayı, insanların algısında bir inanca dönüştürmek, ancak etkili bir liderlikle başarılacak bir konudur. Bunun en temel etkeni de liderin iradesinin gücüdür. Hart, iradenin mücadeledeki önemini şu ifadelerle açıklamaktadır, “Hiç kimse insanın deha ve ahmaklık kapasitesini, irade yetersizliğini tam olarak hesaplayamaz. Savaşta hesaplanamayan başlıca unsur insan iradesidir. Bu irade varlığını direnme şeklinde belli eder.”¹⁰⁹ Kıbrıs Sorunu’nda bu direnme noktasının tesbitinde Yavuzalp, Türklerin dönem içerisinde buldukları sıkıntılı durumu anlatırken Dr. Küçük’ün varlığının ne derece önemli olduğunu vurgulamaktadır.¹¹⁰

1969 yılında ilan edilen Geçici Türk Yönetiminde Çalışma ve Kooperatif Bakanlığı ve sonrasında İskan Bakanlığı yapmış olan İsmet Kotak, Sömürge yönetimi döneminde çekilen sıkıntılardan dem vururken İngiltere’nin bu yöndeki baskılarına örnekler vermektedir.¹¹¹

¹⁰⁸ Örneğin Atatürk bu konuda, Kurtuluş Savaşı (1919-22) dönemiyle ilgili olarak, toplumun mücadeleye hazırlanma sürecinin zorluğunu şu şekilde ifade etmekteydi:“...İnsanlar nasıl yönlendirilir? diye bir kez daha kendime soruyorum. İnsanlar ancak emelleri ve düşünceleri doğrultusunda sevk ve idare edilebilirler. Dünyayı istediği gibi kullanan güç, düşünceler ve düşünceleri belirginleştiren ve yayan kişilerdir... düşüncenin niteliği de, hiçbir itirazın bozamayacağı şekilde ve kesin bir biçimde kendi kendisini kabul ettirmektir. Bu ise, düşüncenin yavaş yavaş duygulara, duyguların inanca dönüşmesiyle mümkündür.” (M. Kemal Atatürk, **Zabit ve Kumandan ile Hasbihal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. baskı , İstanbul 2006, s.27).

¹⁰⁹ B.H. Liddell Hart, **Strateji-Dolaylı Tutum**, Çev. C.Enginsoy, ASAM Yayınları, Ankara 2002, s.251.

¹¹⁰ Yavuzalp’in aktarımıyla, Küçük’ün lider olarak belirme süreci, onu liderliğe taşıyan süreç şu şekildedir: “ ...başlangıçta, madem öbür toplumun lideri bir papaz; bizimki de müftü olsun düşüncesi hâkim oldu. Bu yürümedi. Çünkü öbür tarafın dini lideri, zamanında kendi elimizle tanıdığımız olanak ve ayrıcalıklar sonunda, aslında hem ruhani, hem siyasi lider haline gelmişti. Kilise buna göre örgütlenmiş, ruhani liderler buna göre yetişmiş ve şartlanmışlardı. Oysa bizim tarafta müftü sadece ruhani liderdi ve -eğer yetişmiş olmaktan söz edilebilirse- sadece buna göre yetişmişti. Türk toplumunda gelecek tehlikeye karşı bilinçlenme ve örgütlenme bu koşullar içinde başladı ve zamanla gelişti. Bu uyanışın en önde gelen simalarından birisi, kuşkusuz, Dr. Fazıl Küçük’tür”. (Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.194).

¹¹¹ Kotak’ın ifadelerine göre, “İngiliz sömürge yönetimi milliyetçi kelimesiyle izah edilecek ne varsa bunu yok etmekle yoluna devam edeceğini biliyordu. İstiklal Marşı 78’lik o öyle bir gizlilikle gelirdi buraya. Türk Bayrağı mümkün değil. Bir tek bayrak her cuma camiye çekilirdi...Okullarda mümkün değil Türkiye’nin bayramını, seyranını kutlamak. Dini bayramlarınız var diyor bize. Tamam. Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı. Muhammed’in doğum günü tatil. Milliyetçi hiçbir kitap gelemiz. Bütün kitaplar burada Lefkoşa’da maarif müdürlüğünün matbaaları vardı. Orda basılır. Tek bir lise vardı Lefkoşa’da, Kıbrıs İslam Lisesi. 1957’lerde o “İ” kelimesinin başına bir çizik çekerek “T” kelimesi getirdiler. Bu mekanizmayı elinden hiç bırakmadı İngiliz.” (İsmet Kotak’la 11.12.2010 tarihli görüşme).

Süheyla Küçük de, İngiliz sömürge yönetiminin uygulamalarını benzer şekilde ifade etmektedir: “23 Nisan, 19 Mayıs ve 29 Ekim gibi millî günler, İngiliz İdaresinin baskısı nedeniyle kutlanamazdı. Yine de o günlerin anlam önemi gazetelerde dile getirilirdi. İngilizler'in kabul ettiği, sadece dini bayramlardı. Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in doğduğu gün, resmi tatil olarak verilirdi. Eğlence olarak da sadece tiyatro gösterileri vardı”.¹¹² Tüm belirtilen örnekler, liderin iradesinin çok güçlü olması gerektiğinin birer kanıtı olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda, Fazıl Küçük'ün lider olarak belirlediği hareket noktasının ne derece isabetli olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. 22 Nisan 1955 tarihinde Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Kıbrıs Günü dolayısıyla düzenlenen törende konuşan Kıbrıs Milli Türk Birliği Genel Sekreteri Dr. F.Küçük, “77 senelik İngiliz işgal idaresine ve Rumların baskısına yalnız ve yalnız imanımız, milliyetimiz ve kanımızdan aldığımız kuvvetle mücadele etmekteyiz” ifadelerini kullanırken Ada'daki Türklerin milli bilincinin oluşmasının önemini bir kez daha vurgulamaktaydı.¹¹³

Dr. Fazıl Küçük, toplum sorunları ile 1931 yılından itibaren ilgilenmeye başlamıştı. O yıllarda yüksek öğrenimine devam ediyordu. Kendi içinde bulunduğu zor şartlarla mücadele ederken, içinden çıktığı Kıbrıs Türkünün sorunlarıyla da yakından ilgileniyordu. Türk halkının tek lisesi olan Türk Lisesinin İngiliz Müdürler tarafından yönetilmesinde ısrar eden İngiliz Yönetimine karşı çetin bir mücadeleye girişmiş, konu ile ilgili yazılarını ‘Masum Millet’ ve ‘Söz’ Gazeteleri’nde yazmaya başlamıştı.¹¹⁴

Bir liderde bulunması gereken önemli özelliklerden biri olan ‘adanmışlık duygusu’nu Dr. Küçük’te görmek mümkündür. Dr. Küçük İsviçre'deki siyasi düzeni beğendiğinden bahsetmektedir. Çeşitli insanların kantonal bir çatı altında birarada yaşamaları, aralarında hiç bir sorunun bulunmaması ve bu insanların İsviçreli olmakla övünmesi Küçük'ü etkilemişti. Üniversitede kendisine yardım eden bir Profesörün “İsviçre'de kal, İsviçre tabiyetine geçerek, buradaki insanların haklarına

¹¹² Küçük, a.g.e., s.33.

¹¹³ “Kıbrıs Günü Dün Heyecanla Kutlandı”, **Son Havadis**, 22 Nisan 1955.

¹¹⁴ Sadrazam, a.g.e., s.9.

sahip ol" demiş olmasına rağmen, bu cazip iş teklifini hiç tereddüt etmeden reddetmişti. Çünkü Dr. Fazıl Küçük için ülkesi ve halkı herşeyden daha önemliydi.¹¹⁵

Süreç içerisinde buna benzer örneklere rastlanılacağı gibi, lider, belirlenen hedef yolunda şahsi beklentilerini, kendi özel yaşamına dair herşeyi ikinci plana iterek, adeta tüm benliğini bu uğurda adanmış olur. Küçük de, yaşadığı dönemin şartlarında, iyi bir eğitim alarak geleceğe yönelik refah içerisinde bir yaşam sürebilme fırsatını yakalamıştır. Bunu reddederek büyük bir mücadelenin içine girmeyi, adanmışlık duygusundan başka bir şekilde açıklamak zor görünmektedir. Çünkü tercih edilen yol, süreç içerisinde sıkıntıların çekileceği muhtemel, ancak sonucunda bir kazanım elde edebilmenin hiç de belirli olmadığı bir yoldur. Bu tür yol ayrımları, sıradan insanlarla liderlik vasfına sahip olanların farkını da ortaya koyan önemli dönemeçlerdir.

Dr. Fazıl Küçük, ihtisasını tamamlayıp dâhiliye mütehasşısı olarak 1937 yılında Kıbrıs'a döndüğü zaman 31 yaşında genç bir doktordur. O zaman Lefkoşa'da iki, Baf'ta ise bir olmak üzere tüm Kıbrıs'ta sadece üç Türk doktoru bulunurken, Türk hastaların çoğunluğu Rum doktorlarına muhtaç kalmaktaydı. Doktor, Ada'ya geldiğinde klinik açmak için izin istemiş, ancak İngilizler zorluk çıkarmış ve bu konudaki izni geciktirmişlerdi. Gerekçe olarak da hastanede çalışmasını istiyorlardı. O da, "*Ölürüm de İngiliz'in emri altında çalışmam!*" diyordu. Bir başka gecikme gerekçesi de idarenin, "*Sen, İngiltere'den mezun değilsin*" diyerek onu oyalamasıydı.¹¹⁶

Dr. Küçük'ün kliniğini açabilmek maksadıyla İngiliz idarecilerine müracaat ettiğinde karşısına çıkan İngiliz Komiseri ile yaptığı görüşmeyi, Halil Sadrazam kitabında, Fazıl Küçük'ten aktarımla şöyle anlatmaktadır; "*Montegü; 'Artık hayatını kazanma devrine giriyorsun. Sana bir nasihatte bulunacağım. Sen şu siyaset işini bir kenara bırakır da müracaat eden hastalarını tedavi edecek olursan hem Hükümeti rahatsız etmemiş olursun, hem de boş işlerle mesleğini unutmamış olursun*" demişti. Hiç unutmayacağım. Ne istediğini anladığım için şu kısa cevabı verdim; '*Ben*

¹¹⁵ A.g.e., s.6.

¹¹⁶ Küçük, a.g.e., s.29.

görevimi yapacağım; siz de üzerinize düşen ne ise onu yapacaksınız'. Bu birkaç kelime İngiliz Komiserini çileden çıkarmıştı".¹¹⁷

Doktor olması sebebiyle Lefkoşa'nın merkezinde açtığı muayenehanesinde, halkı çoğu zaman ücretsiz tedavi ederken onlarla yüz yüze görüşme imkânı bulmuştur. Bu da toplum üzerinde etkisini arttıran bir unsur olmuştur. Dr. Küçük'ün, 1937'de başlattığı ücretsiz muayene sistemi aralıksız olarak 1958 yılına kadar devam etmiştir. 21 yıl müddetle fakir hastalardan hiçbir ücret almadığı gibi, çok fakir olanlara ilaç yardımı da yaparak, gerçek bir halk adamı olduğunu kanıtlamıştır. Cuma günleri kliniği köylerden gelen hastalarla görüşürken, köylülerin sorunlarını da öğrenme fırsatını elde etmiş ve siyasi çalışmalarında hangi konulara öncelik vermesi gerektiği doktor-hasta ilişkileri sürecinde ortaya çıkarmıştır. Köy ve köylü sorunları ile iç içe yaşayan Dr. Küçük, bu sorunlara çözüm yolları aramaktadır. Kliniği aynı zamanda siyasi örgütlenmenin de merkezi durumundadır.¹¹⁸ Denктаş, Erten Kasımoğlu ile yaptığı röportajda, Dr. Küçük'ün mücadeleciliğinin ve başarısının ardındaki en büyük sırrın mesleği, yani doktorluk olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁹

İngiliz yönetimine karşı mücadele azminin çarpıcı bir göstergesi olmak üzere, şimdi müze haline dönüştürülmüş muayenehanesinin kapısına astığı tabelada '*Dr. Fazıl Küçük, İsviçre'den Mezun*' ifadesi yer almaktadır. O dönemde genellikle eğitim için gidilen ülke İngiltere'dir. Küçük, İngilizlere nazire yapar gibi bu tabelayı asmış, sömürge yönetiminin tepki ve baskılarına rağmen indirmemiştir. Bu gün hala o tabela müze-evinin kapısında asılı durmaktadır.¹²⁰

İsmet Kotak, Dr. Küçük'ün liderliğini, Türk Halkı'nın mukavemetinin sesi olması, örgütçü, milli ruhlu, Atatürkçü ve Türkiye'ye bağlı, çalışkan bir halk adamı olması açılarından şu sözlerle değerlendirmektedir;

- *Doktorun örgütçü bir yanı var. İşte liderlik orda başlıyor. Doktor diğer bütün kazaların merkezlerinde, kendiyle hareket edebilecek insanlarla dirsek temasına girdi ve kendi partisi olan Milli Türk Birlik*

¹¹⁷ Sadrazam, a.g.e., s.7.

¹¹⁸ a.g.e., s.8.

¹¹⁹ Erten Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, Özle Ofset, Lefkoşa 1986, s.149.

¹²⁰ Küçük, a.g.e., s.29.

Partisini kurarak mücadeleye girdi. Orada çok önemli, Denктаş genç dinamik bir hukukçu olarak İngiltere'den mezun olduktan sonra Halkın Sesi Gazetesinde çıktığından itibaren başyazılar yazarak, doktorla beraber davranarak, o dönemin insanları böyle bir mukavemeti götürdüler.

- *Dr. Küçük bir halk adamı. İnsanların nabzına kolay girebilen, hiçbir protokol tanımayan, aileden geliri olduğu için, hastasına bedava bakan bir adam. Yani İngiliz için çok tehlikeli bir adam. Hitap kabiliyeti çok yüksek, kelimeleri halk dili. Yazılarını okursanız Halkın Sesinde, oradan bulursunuz onu.*
- *Doktordaki yapı, bence Kıbrıs Türk Halkının o günkü mukavemetine maya oldu. Bu çok önemlidir.*
- *Düşününüz biz Magos'a bölgesinde 16-17 yaşında düşen köylere derhal gittiğimiz gibi, bir bakıyorsunuz Doktor gelmiş arabasıyla. Karagöz bir arabası vardı. Yanında da şoförüyle. Kişisel ödüyordu şoförünü. Küt diye ikisi gelirler. Öldürebilirlerdi kendisini. Çok çalışkan bir adamdı. Gecesi gündüzü yoktu.”¹²¹*

Bu ifadelerde, bir liderin cesaretinin, iletişim becerisi ve topluma umut aşılayabilme yetisinin, kararlılığının, topluma güven vermesinin, hitabet yeteneğinin ve adanmışlık duygusunun izlerini bulmak mümkündür. Fazıl Küçük'ün tüm yaşamına bakıldığında, onun kendisini Kıbrıs'ta Türklerin bağımsızlığı ve esenliğe kavuşması yolunda adadığı rahatlıkla görülebilir. Kendi imkânları ve gücü nispetinde rahat bir yaşam sürme fırsatı varken, zorlu bir yolu tercih etmesi, şahsi bir

¹²¹ İsmet Kotak'la 11.12.2010 tarihli görüşme. Benzer değerlendirmeyi Yavuzalp de yapmaktadır: “...Doktor, babacan mizaçlı, toplumun her tabakasıyla diyalog kurabilen mütevazî bir kişiydi. Örneğin onu, çarşıda dükkânların önünde gömlek kolları sıvalı, halktan ahbablarıyla şakalaşırken ve bağıra çağıra tavla oynarken görmek mümkündü. Halkın arasında arada bir görünen ve görüldüğünde olay olan tipte bir lider değildi. Milliyetçi, Atatürk ilkelerine ve Türkiye'ye içten bağlıydı. Toplumun bu yönde bilinçlenmesine büyük katkıda bulunmuştu. Kıbrıs davasının yürütülmesinde ağırlıklı rolün Türkiye'ye ait olduğuna inanırdı. Haklı olarak, Adada sayı ve olanaklar bakımından mevcut olan dengesizliği gidermek için Anavatanla çok sıkı bir dayanışmanın temel koşul olduğu görüşünü taşırdı. Nazik bir durum ortaya çıktığında büyükelçilikle muhakkak istişare ederdi.” (Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.198).

kazanımdan başka hedefleri olmasıyla açıklanabilir ki, bu temel liderlik özelliklerinden biridir.

Toplumla iç içe bulunan Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk Toplumunun temel sorunlarını ‘Maarif, Müftülük, Evkaf, Aile Kanunu ve Şeriye Mahkemeleri’ olduğunu tespit etmiştir. O Kıbrıs Türk toplumunun bu topraklarda sonsuza kadar yaşamasının ancak kendi müesseselerine egemen olması halinde gerçekleşeceğine inanmıştır. Sorunların çözümünde, ilk yapılması gereken halka bunun doğru şekilde anlatılmasıdır. Bunda da, iletişim araçlarının ne kadar önemli bir işlevi olduğunu bilen Dr.Küçük, bu yönde harekete geçmekte tereddüt etmemiştir. O dönem kitle iletişim araçlarından en etkin gazeteydi ve tek Türk gazetesi olan ‘Söz Gazetesi’, sahibi Mehmet Remzi Okan'ın ölümü üzerine bir süre kapanmış, Türk halkı gazetesiz kalmıştı. Bir gazeteye şiddetle ihtiyaç duyulmaktaydı. Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türkünü gazetesiz bırakmamak ve Türk halkının haklı sesini dünyaya duyurmak için kendi gazetesi olan ‘Halkın Sesi’ni 14 Mart 1942 tarihinde çıkarmaya başlamıştır. Bundan sonra bu gazete Kıbrıs Türk Toplumunun mücadelesinde Türk Halkı'nın sesi olmuştur.¹²²Bunu ilk sayısında, ele alınacak konuları açıklarken de ortaya koymaktadır;

-Okulların, kayıtsız şartsız Türk toplumuna devredilmesi.

-Evkafın kayıtsız şartsız Türk toplumuna bırakılması.

-Müftülük makamının ihdası.

-İslam kanunları diye yürütülen mahkemelerin, Anavatanın kabul ettiği medeni kanunlarla yürütülmesi.

-Miras, vesayet kanunlarının Anavatanın kabul ettiği mahkemelerin benzeri olması.¹²³

İngiliz sömürge yöneticileri, gazetenin varlığından rahatsız olduklarını gösterircesine, kâğıt vermemişler, gazete yayını sık sık durdurmaya çalışmışlardı.

¹²² Sadrazam, a.g.e., s.14.

¹²³ a.g.e., s.16.

“Örneğin, Müstemleke Müsteşarı'nın emriyle Halkın Sesi, 21 Ocak 1943 tarihinden itibaren üç ay süreyle yayın yapamamıştı. Ama Dr. Küçük'ün ısrarlı tutumu karşısında, ‘Bu adamla başa çıkılmaz, bırakın istediğini yazsın, çizsin’ demişlerdi. Dava edildiğinde, avukatlığını Rauf Denктаş yapmaktaydı. Bir defasında mahkeme kararı olarak kendisine 50 Kıbrıs Lirası ceza kesmişlerdi. O da sırf gıcıklık olsun diye gazete satışlarından ve hastalarından kuruş kuruş topladığı madeni paraları bir torbaya doldurarak, mahkemeye teslim etmişti”.¹²⁴

Topluma ulaşmanın etkili bir yolu olarak kullandığı gazete yayınlarına devam ederken, yine örgütlenmenin bir zorunluluk olduğu fikrinden hareketle, Kıbrıs Türk Toplumunun ilk siyasi kurumu olan ‘Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)’nun kurulmasına öncülük etmiştir. KATAK, bir yandan İngiliz sömürgecilerine ve Enosis eylemlerine karşı aktif bir politika izlerken, diğer yandan da ilk kongresinin toplanması için çalışmalarını sürdürmüş, nihayet 18 Nisan 1943 tarihinde Evkafda yapılan ilk kongresinde emekli hâkim İzzet Bey, Dr. Rauf ve Fadıl Korkut yönetime seçilmişlerdir.¹²⁵

Ancak bu kurumun ilk teşkil çalışmalarında ortaya konan ve kolay okunabileceği iddia edilen KATAK adı, Dr. Küçük tarafından uygun bulunmamıştı. Çünkü bu ismi kabul etmek, kendi kendini azınlık olarak baştan kabul etmek olacaktır ki, bu da yapılacak en büyük hata olacaktır. Bu nedenle KATAK adına itiraz etmiş, fakat parti yöneticilerinin İngiliz idaresinden ancak bu şartla bir parti kurma izni aldıklarını söylemeleri üzerine bu ismi kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu kurumun amacı Kıbrıs Türklerinin bilimsel, toplumsal, ekonomik ve endüstriyel seviyelerini yükseltmek, Enosis'i engellemek ve Kıbrıs Türk Toplumunun menfaatini korumaktır.¹²⁶

Lefkoşa'da kurulan KATAK kısa sürede, Kıbrıs'ın Türklerle meskûn her yerinde şubeler açmış ve büyük bir ilgi görmüştü. Dr. Küçük de KATAK'ın kurucuları arasında olmasına rağmen, 12 Ocak 1944'de bu kurumdan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ayrılmasının nedeni ‘azınlık’ ifadesine karşı çıkması, KATAK

¹²⁴ Küçük, a.g.e., s.31.

¹²⁵ K.T. Milli Arşivi, KATAK Dosyası 1.

¹²⁶ Sadrazam, a.g.e., s.23.

idare heyeti içindeki huzursuzluk ve hepsinden önemlisi, İngilizlere karşı etkili bir mücadele verilememesi idi.¹²⁷ KATAK idarecileri siyasete karışmayalım, İngilizler kuvvetlidir, onlarla dost geçinelim ki birşeyler koparabilelim yaklaşımındaydı. Dr. Küçük, işte bu nedenlerle topluma daha faydalı olabilmek düşüncesi ile KATAK'dan istifa etmişti. Ona göre örgüt, Kıbrıs Türk Toplumunu'nun temel sorunlarını etkin bir biçimde savunamıyordu. Bunun bir nedeni de KATAK başkanı Emekli Hâkim İzzet beyin yumuşak tabiatlı bir insan olması fakat iyi bir lider olmamasıydı.¹²⁸

Liderin özelliklerinden birisi de, öngörü sahibi olmasıdır. Eski bir Türk Sözü'nde belirtildiği gibi, *“Göz odur ki dağın arkasını göre, akıl odur ki başa geleceği bile”* ifadeleri, öngörünün önemini veciz bir şekilde anlatmaktadır. İngiliz yönetimine karşı ılımlı bir strateji ile kazanım elde edebilmenin mümkün olamayacağını görememek, parti içerisinde bu fikri savunanların bir zafiyeti olarak ortaya çıkarken, etkin bir mücadele yolunun tercihi de, öngörünün bir tezahürü olmaktadır. Dr. Küçük'ün bir lider olarak, toplumun önüne koyduğu hedefin, sonuçları açısından bakıldığında, gerçekçi ve doğru bir şekilde değerlendirildiği görülmektedir.

Nitekim bu fikir ayrılığı kısa süre sonra ortaya çıkar ve 23 Nisan 1944'de Türk Toplumunun mücadelesini daha etkin bir şekilde sürdürmek maksadıyla Kıbrıs Türk Halkının milli karakterli bir siyasi partisi olan 'Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi' (KTMHP), Dr. Fazıl Küçük'ün başkanlığında kurulur.¹²⁹ Buradaki 'milli' ibaresi özellikle seçilmiş ve parti isminde yerini almıştır. Vurgulanmak istenilen Türk Milli bilincinin canlandırılması amacı bu isimde açıkça görülebilmektedir.

1948'e kadar devam eden farklı oluşumlar Fazıl Küçük'ün yoğun çabaları sonucunda bir araya getirilebilmiştir. 23 Ekim 1949'da bütün Türk Kurumlarının iştiraki ile ikinci bir kongre yapılmış, KATAK ile Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi bu kongrede birleşmiş ve yeni bir parti kurulması kararlaştırılmıştır. 6 Kasım 1949'da bir adım daha atılmış ve kurulan yeni partiye 'Kıbrıs Milli Türk Birliği (KTMB)' adı verilmiştir. Kıbrıs Türk Halkı, KTMB'nin kurulması ile kurumlaşma sürecinde

¹²⁷ Mütercimler, a.g.e., s.60.

¹²⁸ Sadrazam, a.g.e., s.16.

¹²⁹ İsmail, a.g.e., s.24.

önemli bir adım atmıştır. Varoluş mücadelesinin bundan sonraki aşamasında, Kıbrıs Türk Halkının haklarını hep KTMB savunmuş, Parti Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük ise, Kıbrıs Türk Halkı'nın Önderi olarak kabul edilmiştir.¹³⁰ Nitekim daha 1960'lara gelmeden partinin koyduğu hedeflerin büyük bir kısmının gerçekleştiği, Evkafın Türk Toplumuna devredildiği, Kıbrıs Türkleri'ne dini liderini seçme hakkı tanındığı, önce verilmeyen birçok hakkın mücadele ile kazanıldığı görülecektir.¹³¹

'Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu (KTİBK)'nun çağrısı ile biraraya gelen KATAK, Milli Parti, Çiftçiler Birliği ve Kıbrıs Türk İşçi Birlikleri Kurumu 23 Aralık 1945'de, Kıbrıs Türk Kurumları Birliği (KTKB)'ni kurmuştur. Kuruluşun amacı, *"Enosis'e karşı tek vücut olarak mücadele etmektir"*. Ancak bu birlik çeşitli nedenlerle 6 ay sonra dağılacak, her örgüt kendi bağımsız çalışmasını sürdürecekti. KTKB'nin dağılmasından sonra bir süre, Kıbrıs Türkleri arasında var olan Parti ve kuruluşlar tek tek Enosis'e karşı mücadelelerini sürdürmüşler, ancak her geçen gün artan Enosis hareketleri sonucu, bu şekildeki çalışmanın yetersiz olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine biraraya gelen Kıbrıs'taki tüm kurum ve kuruluşlar 1949'da Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF)'nu kurmuşlar ve başkanlığına da Faiz Kaymak'ı getirmişlerdir. Aynı şekilde tüm partiler de Kıbrıs Türk Milli Birliği (KTMB) adı altında birleştiler. Böylece artık iki merkezi örgüt, Kıbrıs Türk Halkı'nın nabzını eline alarak Kıbrıs Türkünün sesini daha güçlü olarak duyurmaya başlamıştı. Ardı ardına Türkiye'ye ziyaretler yapılarak, Türk basını ve kamuoyu Kıbrıs konusunda uyarılarak ve İngiltere, BM ve tüm dünya ülkeleri telgraflarla, mitinglerle Kıbrıs Türkünün sesine kulak vermeye çağrılarak büyük bir mücadeleye girilmiştir.¹³² Burada dikkat çeken hususlardan birisi, geçen dönem içerisinde Türkler arasındaki kurulmaya çalışılan örgüt ve birliklerin küçük oluşumlar şekline varılmaya çalışması ve birleşerek bir güç olabilme yeterliliğini gösterememeleridir. Bu açıdan toplumun birlik olma anlayışının tam gelişmediği veya İngiliz sömürge döneminde buna özellikle izin verilmediği söylenebilir. Bu şartlarda, liderin toplumu bir hedef çevresinde, tek vücut olarak toplama imkânı da zorlaşmaktadır. Böylece,

¹³⁰ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984, s.121.

¹³¹ Sabahattin İsmail, **20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri-Gelişimi Sonuçları**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1988, s.63.

¹³² İsmail, a.g.e., s.66.

liderin bilgi ve yeteneklerine üst seviyede olması durumu ortaya çıkmaktadır. İşte Fazıl Küçük'ün başarılarından birisi de dağınık durumdaki Türk kurumlarının tek çatı altında birleştirilerek güç birliği oluşturulmasının sağlanmasıdır. Bu da liderlik kapsamında, halkın amaç birliği ekseninde toplanabilmesi açısından önemli özelliklerden birisidir.

Toplumun bir birlik haline getirilme çabası, sonraki aşamada ortaya konan hedeflere kararlılıkla yürüyebilmek gerekmektedir. Bu kapsamda, Türk toplumunun önemli kazanımlarında birisi de, Fazıl Küçük önderliğinde yoğun çabalar neticesinde Medeni kanunun kabul edilmesidir. 1878'de Ada İngilizlere teslim edilirken mevcut kanunlar arasında şeriat kanunları da vardı, İngilizler hukuk ve ceza kanunlarını kendilerine göre değiştirmiş fakat şeriat kanunlarına dokunmamıştı. Bir taraftan toplumun din işlerine karışmayız, islam kanunlarını değiştirmeyiz diyen İngiliz yönetimi diğer taraftan asıl dini konular olan müftülük ve Evkaf konusunda dilediği gibi uygulama yapmıştır. Evkaf ve müftülüğü Türk toplumundan kopararak ekonomik ve dini yönden gerilemesine neden olan İngiliz Yönetimi Türk aile yapısının kuvvetlenmesini engelleyecek şekilde medeni kanunun uygulanmasına müsaade etmemiştir. Ancak, Türk işleri Komisyonu tarafından hazırlanan Aile Kanununu 4 Mayıs 1950'de kabul etmek durumunda kalmıştır.¹³³

1955 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın Kıbrıs konusunu BM'ye getirmesine rağmen istediği sonucu alamaması ve sonrasında farklı bir yönetime başvurmaya yönelmesi görülmektedir. Bunda etkili olarak kullanılan henüz o yıllarda kurulmuş EOKA tedhiş örgütüdür. Ada içerisinde yapılan eylemlerle öncelikle İngiltere'nin ikna edilmesi ve sonrasında Ada'daki Türklerin sindirilmesi hedeflenmektedir.

6 Şubat 1955'de EOKA'nın öldürdüğü Türk Şehitleri için okutulan mevlit sonrasında halkın Evkaf önünde toplanması ve gösterileri sonucunda İngiliz vali Evkafın türk toplumuna devredileceği sözünü vermişti. Ertesi gün Cyprus Mail bu konuya değinirken, "*Kanaaitmizce Türk cemaatlerinin, Evkaf idaresinin halk*

¹³³ Sadrazam, s.29.

*tarafından seçilecek bir komisyona devredilmesi talebi çok uygundur*¹³⁴ ifadesini kullanmaktadır.

12 Mayıs 1955'de vilayet karargâhında Evkafla ilgili önemli bir toplantı yapılmıştı. Burada İngiliz valisi hazırladığı Evkafın Türk toplumuna devredilmesi konusundaki kanun tasarısını açıklamış, 22 Temmuz 1955'de bu tasarı resmi gazetede yayımlanmıştı. Bu kanunla en büyük ve en önemli mües sesemiz İngiliz idaresinden çıkıyor ve halkın idaresine veriliyordu.¹³⁵

Evkaf idaresi, Türk toplumunun vakıf mallarının gelirlerinin de Türklerden oluşturulacak bir komisyon tarafından kontrolünü de sağlamaktaydı ki, bu aynı zamanda, halkın refahının da olumlu etkilenmesi sonucunu doğuracaktı. Dolayısıyla, Türk halkının varlığının idamesinde son derece önemli bir konu olarak değerlendirmek gerekmektedir. Milli bilinç oluşturmak ve Türk toplumunun maddi anlamda da var olmasını desteklemek açısından Evkaf İdaresi'nin yeniden Türklere bırakılması son derece önemlidir. Ada'da mevcut vakıf mallarının tasarrufunu elde bulundurmak büyük bir güçtür. İngiltere'nin Ada'ya geldiği 1878 yılından itibaren bu kurumun idaresine el koyması Türklerin maddi anlamda yoksullaşmalarının en önemli etkeni olmuştur. Rum toplumu için aynı şeyi yapmayan İngiliz yönetimi bir anlamda her iki toplum arasında dengelerin farklılaşmasının da yolunu açmıştır. Küçük'ün mücadele sürecinde üzerinde ısrarla durduğu bu hususta sonunda hedefine ulaşması Kıbrıs Türkleri için kritik noktalardan birisidir. Bu başarı aynı zamanda Küçük'ün toplumda güvenilirliğini ve karizmasını arttıran etmenlerden birisi olmuştur. Bu konuda basında, "*Evkaf İdaresi Türklere devredildi. Kıbrıs hükümetinin 25 yıldır bu isteğinin kabul edilmesi Ada Türkleri arasında büyük bir sevinç yaratmıştır*"¹³⁶ şeklinde yer almıştır.

Türk toplumunun kendi içerisinde ortak bir yapı oluşturup idare ile sorunlarını çözüme yolunda yürütülen çalışmalar EOKA eylemlerinin yoğunlaşmasıyla ikinci planda kalmaya başlamıştır. Çünkü bu kez gerçek anlamda varolmak çabası içine girilmiştir. İlk üç ay yalnızca İngilizleri hedef alan terör

¹³⁴ *Cyprus Mail*, 7 Şubat 1955.

¹³⁵ Sadrazam, a.g.e., s.93.

¹³⁶ "*Evkaf İdaresi Türklere Devredildi*", *Milliyet*, 24 Temmuz 1955.

eylemleri, 21 Haziran 1955'ten sonra Türklere de yöneltilmiş ve Rum teröristlerce atılan bombalarla 14 Türk yaralanmıştır. Bu olay, Kıbrıs Türklerinin endişelerini daha da arttırmış, Dr. Küçük, Türk devlet adamlarına telyazılar göndererek, Kıbrıs Türklerinin, yerel hükümetin çaresizliği karşısında, güvenliklerini Türk hükümetine bıraktıklarını bildirmiştir.¹³⁷ Ada'daki mücadeleyi sürdürürken bunda temel unsurlardan birisinin, Türkiye'nin desteğinin alınması olduğunu deperlendiren ve bu kapsamda Türkiye'deki yetkililerin dikkatlerinin Kıbrıs'a çeklimesi hususunda bir çaba içerisine giren Dr. Küçük, tüm yaşamı boyunca bu anlayışını devam ettirmiştir. İlerleyen dönem içerisinde Türkiye'nin Ada'yla ilgisinin artarak devam etmesi ve duruma müdahale noktasına gelmesinde Küçük'ün gayretlerinin de payı olduğu söylenebilir. Bu anlamda izlediği stratejinin yerindeligi ortaya çıkmaktadır.

Tedhiş hareketlerine yönelik Küçük'ün başında bulunduğu 'Kıbrıs Türktür Cemiyeti' tepkisini ortaya koymaktadır. Kıbrıs Rumlarının Yunanistan ile birleşmek için giriştikleri tedhiş hareketi nedeniyle Kıbrıs Türktür Cemiyeti bir beyanname yayınlarak, Türk milletinin bugüne kadar büyük bir olgunluk ve soğukkanlılıkla olayları takip ettiğini, bundan sonra da bu olgunluğu göstermeye devam edeceğini ifade etmiştir.¹³⁸ Aynı zamanda, 'Kıbrıs Milli Türk Talebe Birliği (KMTTB)' Genel Sekreteri olarak da görev yapan Dr. Fazıl Küçük, 15 Nisan 1955'te Ankara'ya gelmiştir. Dr. Küçük, "Makarios'un sesini ancak Ankara radyosu kısar" diyerek; Kıbrıs'taki Türk unsurunun endişe ve memnuniyetsizlik içinde olduğunu, Türklerin mahalli hükümete yardımcı oldukları halde hak ve hukukların tanınmadığı belirtilmiş, Türk aydınlarından Kıbrıs hakkında seslerini duyurmalarını istemişti.¹³⁹

Türk toplum lideri Dr.Küçük, bir taraftan Türkiye'nin dikkatini Kıbrıs'a yönlendirmeye çalışırken, diğer taraftan da BM nezdinde olayları protesto etmektedir. Bu çaba Hürriyet Gazetesinde 'Kıbrıs Anavatanın Yardımını Bekliyor' başlığıyla Türkiye kamuoyuna duyurulurken haberin içeriğinde şu ifadeler dikkat çekmektedir. "EOKA teşkilatı tedhiş hareketine tüm şiddetiyle devam etmektedir. Dün yine Ada'nın farklı yerlerinde 8 bomba daha patlamıştır. Ada Türkleri adına Kıbrıs Türk Birliği başkanı Dr. Fazıl Küçük bugün BM Genel Sekreterliğine telgraf

¹³⁷ Bedevi, a.g.e., s.182.

¹³⁸ "Kıbrıs'ta Rumların Tedhişi Devam Ediyor", **Milliyet**, 03 Nisan 1955.

¹³⁹ "Dr. Fazıl Küçük Ankara'da", **Milliyet**, 15 Nisan 1955.

çekerek Rum ilhakçılarının cinayetlerini protesto etmiştir. Küçük'ün Adnan Menderes'e de yolladığı mektup da Ankara'yı harekete geçirmiştir. Hükümet ırkdaşlarımızın tecavüze uğraması karşısında bir taraftan İngiltere hükümetinden tedhişçilik hareketinin durdurulması ve halkın can-mal güvenliğinin korunması için acil önlemlerin alınmasının isteyecektir, diğer taraftan da bu olayların başlıca sorumlusu olan Yunanistan'a bir protesto notası gönderilecektir.”¹⁴⁰ Hürriyet Gazetesi'nin Kıbrıs konusunda özellikle 1955 tarihinden itibaren yoğun şekilde verdiği haberlerle kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışırken, aynı zamanda Türk Hükümetleri üzerinde de, bu konuda aktif bir siyaset izlenmesine yönelik baskı oluşturduğu söylenebilir.

Dr. Küçük'ün mücadele sürecinde, kendi toplumunu yönlendirme gayretleri sürerken, başta Türkiye ve Türk yetkililer olmak üzere dünya kamuoyunu ve konuya müdahil diğer kuruluşları etkileyebilme çabası dikkat çekicidir. Bu maksatla her fırsatta temas halinde olmuştur. Halka yönelik iletişim kanallarını sürekli açık tutarken, diğer unsurlara karşı da diplomasi trafiğini devam ettirmiştir.

EOKA önderliğinde yürütülen tedhiş hareketlerine karşılık Türk toplumunun da kendini savunmak adına birlik oluşturduğu görülmektedir. Rumlarla mücadele için Türkler 'Volkan' adında bir teşkilat kurmuşlardır.¹⁴¹ Aynı dönemde Ankara'da temaslarda bulunan Kıbrıs Türktür Partisi'nin genel başkanı Fazıl Küçük, Kıbrıs'ta henüz açık bir barış ortamı olmadığını ve vahametın tüm şiddeti ile devam ettiğini, devriyelerin silahlarını daima ateşe hazır halde tutarak dolaştıklarını, EOKA'nın da tehditlerini sürdürdüğünü belirtmiştir.¹⁴² Bu çerçevede, Kıbrıs Türklerinin emniyeti için daha aktif olunması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴³

İngiltere'nin Ada'ya idari muhtariyet vereceği yolundaki haberleri değerlendiren Dr. Küçük, Ada Türklerine Rumlarla eşit siyasi, sosyal ve kültürel haklar verilmedikçe Türk cemaatinin muhtariyeti kabul etmeyeceğini söylemiştir.¹⁴⁴

¹⁴⁰ “Kıbrıs Anavatanın Yardımını Bekliyor”, **Hürriyet**, 24 Haziran 1955.

¹⁴¹ “Kıbrıs'ta Gerginlik Son Raddeye Ulaştı”, **Milliyet**, 22 Ağustos 1955.

¹⁴² “Dr. Fazıl Küçük'ün Ankara Temasları”, **Milliyet**, 02 Şubat 1956.

¹⁴³ “F. Küçük, Dün Kıbrıs'taki Rum Mezalimini Anlattı”, **Son Havadis**, 01 Haziran 1956.

¹⁴⁴ “Kıbrıs Türkleri Eşit Hak Olmadıkça Muhtariyeti Kabul Etmeyecekler”, **Hürriyet**, 23 Haziran 1956.

Burada da Liderliğin eşit haklar olmadığı sürece diğer çözümleri kabul etmeme noktasında olduğunu bildirmesi bir kararlılık ifadesi olarak öne çıkmaktadır.

Haziran 1956'da Ada'da ABD Viskonsülünün öldürülmesi üzerine, ABD Cumhurbaşkanı yardımcısına başsağlığı dilerken, bunu Rum tedhişçilerin yaptıklarını ve Ada'da Türklerin de bu baskı altında olduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁵ Bu girişimlerinde, meydana gelen her olayı, kendi davasının muhataplarına anlatma fırsatı olarak değerlendirmeye çalıştığı açıkça görülmektedir.

1957 yılına gelindiğinde Ada'da Rumların tedhiş hareketleri devam etmektedir. Türk Toplum lideri, uluslararası alanda bu tedhişi kınarken ve BM'ye bir çözüm bulması yönünde çağrıda bulunurken gayretlerini hiçbir zaman azaltmamıştır. Çünkü, Kıbrıs'ta 1955 Nisan'ında başlayan ve bugüne kadar artarak can ve mal kaybına neden olan tedhişçilik hareketi yaralama, öldürme ve yangınlar şiddetle devam etmektedir. Ayrıca tedhişçiliğin Yunan hükümeti ve Rum Ortodoks kilisesi teşvik, tahrik, maddi ve manevi yardımlarına dayanan Kıbrıslı Rumlar tarafından yapıldığı ve Ada'nın Yunanistan'a ilhak edilmek istendiği, delil ve belgelerle de ortaya çıkmıştır. F. Küçük BM'e gönderdiği telgrafta, "*Kıbrıs Ada'sında emniyet ve huzuru bozan ve cemaatleri birbirine düşürmek suretiyle 'Enosis' gayesine varacaklarını ümit eden Rum liderlerinin bu insanlık dışı hareketlerini, Türk cemaati adına protesto eder ve Kıbrıs'taki Türklerinin kötü bir duruma düşmemeleri için BM teşkilatının bir çare bulmalarını rica ederiz*"¹⁴⁶ derken BM'in de duruma daha etkin müdahil olmasını istemektedir.

Kıbrıs Rum toplum lideri Makarios'un 1956 yılında İngiliz yönetimi tarafından Şeynel Adalarına sürgün edilmesi ve bir yıl sonra serbest bırakılması Türkler tarafından üzüntüyle karşılanmıştı. Çünkü tedhişin baş sorumlusu oydu. Bu gelişme üzerine Ankara'ya davet edilen Dr.Küçük, ziyaretinde Kıbrıs meselesinin Türkiye'siz halledilemeyeceğini¹⁴⁷, vurgularken tek çarenin Ada'nın taraflar arasında taksimi olduğunu ifade etmektedir. Küçük, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile görüşerek Kıbrıs olayları hakkında ayrıntılı bilgi vermiş ve gazetecilere yaptığı açıklamada;

¹⁴⁵ "Fazıl Küçük'ün Telgrafı", **Son Havadis**, 01 Haziran 1956.

¹⁴⁶ "Kıbrıs Türkleri BM'e Başvurdu", **Hürriyet**, 27 Ocak 1957.

¹⁴⁷ "F.Küçük, Türkiye'siz Kıbrıs Meselesi Halledilemez Dedi", **Son Havadis**, 03 Nisan 1957.

*“Makarios’un isabetsiz bir biçimde serbest bırakılması EOKA’cuların cesaretini ve Türklere karşı olan kini daha da arttırmıştır. Yunanistan ve ondan emir alan Kıbrıslı Rumların tek gayesi Enosistir, bundan hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır”*¹⁴⁸ ifadelerini kullanmıştır. Dr. Küçük’ün sürekli olarak Ankara ile irtibat halinde olması, çözümün Türk toplumu açısından, Türkiye’nin müdahil olmasında yattığı fikrini taşımasından kaynaklanmaktadır. Buna Türkiye’nin de ikna olması ve bu yönde harekete geçmesi de Küçük’ün gayretlerinin amaçlarından birisidir. İlerleyen zamanda bu konuda başarı sağladığını söylemek yerinde olacaktır.

Devamında, Enosisin uygulanması demek Ada’daki Türk halkının hayat hakkının elinden alınması demektir diyen F. Küçük, Enosis yüzünden iki cemaat arasındaki ayrılıkçı faaliyetlerin kötü bir hal aldığını, bu yüzden Ada’da emniyetin sağlanmasında tek çare olan taksimden başka yol kalmadığını söylemiştir. Kıbrıs Türkleri Makarios’u bir kahraman olarak değil, bilakis perde arkasında mahalli bir tedhişçi olarak görmektedir diyen F. Küçük, Ada Türklerinin tek isteğinin de ilhakin reddedilmesi ve taksim konusunda ısrarın devam etmesi olduğunu açıklamıştır.¹⁴⁹

İngiltere’nin Ada’ya dönmek koşuluyla sürgünden dönmesine izin verdiği Makarios’un Atina’ya döndükten sonra ABD’ye davet edilmesi Türklere tepki yaratmıştır. Nitekim çıkan haberlerde, “Tedhişin baş sorumlusu Makarios’un Averall Harriman tarafından Amerika’ya davet edilmesi bütün yurttaki büyük tepkilere yol açmıştır. Türk toplum lideri Dr. Fazıl Küçük de Averall Harriman’a bir protesto telgrafi çekmiştir”¹⁵⁰ ifadeleri yer almaktadır. Küçük’ün ABD nezdinde de girişimlerini sürdürdüğüne bir örnek olması açısından bu haber dikkat çekicidir.

Bu dönemde Taksim fikri Türkiye tarafından da yoğun şekilde dillendirilmekte ve bu basında da yer almaktadır. Kıbrıs Türk liderlerinin de aynı paralelde açıklamalarda bulunmaları, Türkiye ile uyum içinde olduklarını göstermektedir. Kıbrıs Türk liderlerin hedef ve istekleri Ada’da bir taksim olmasıdır. Tercüman Gazetesinde bu düşünce Dr. Küçük’ün açıklamasıyla yer bulmaktadır. “Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük, yaptığı konuşmada, Kıbrıslı 120.000

¹⁴⁸ “Tek Amaçları, Enosis”, **Hürriyet**, 04 Nisan 1957.

¹⁴⁹ “Kıbrıs’ta Tek Çare Taksimdir”, **Hürriyet**, 04 Nisan 1957. Aynı haber 04 Nisan 1957 tarihli **Milliyet**’te de yer almaktadır.

¹⁵⁰ “Makarios’un Amerika’ya Daveti”, **Hürriyet**, 19 Nisan 1957.

Türk, Ada taksim edilmediği takdirde bir sivil savaşın başlayacağına ve birçok masumun kanının akacağını kesinlikle inanmaktadır".¹⁵¹ Dr. Küçük, İngiliz yetkililerle de yapılan görüşmelerde taksim fikri doğrultusunda beyanat vermiştir. İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker ile yaptığı görüşmede, Kıbrıs'ta Türk ve Yunan cemaatinin bir arada yaşamasının imkânsız bir duruma geldiğini söyleyerek, bu konuda kanıtlar olduğunu belirtmiştir. Büyükelçi ise muhtariyet denemesi olumlu sonuç vermediği takdirde, Ada'daki her iki cemaate ayrı ayrı self-determinasyon hakkının verileceğini, bu suretle Ada'nın taksiminin mümkün olacağını söylemiştir.¹⁵² Türk Hükümeti ile yaptığı görüşmelerde bulunduktan sonra Ada'ya dönen Kıbrıs Türk'tür Partisi Lideri Dr. Fazıl Küçük, bir basın toplantısı yapmıştır. Basın toplantısında, Kıbrıs davasının Türkiye için bir onur meselesi olduğunu ve Kıbrıs ihtilafını çözmek için Ada'nın taksiminden başka çare kalmadığını bir kere tekrarlanmıştır.¹⁵³ Bu aynı zamanda taksim fikrinin Türkiye ile ortak bir görüş olduğunu da göstergesi olarak algılanabilir.

Bu yöndeki açıklamalar Rum kesiminde büyük rahatsızlık uyandırırken Kıbrıslı Rum Belediye Başkanları, Dr. Fazıl Küçük'ün aleyhinde bir kampanyaya girişmişler ve işi Kıbrıs Türklerinin liderinin sürgüne gönderilmesini istemeye kadar vardırımlardır.¹⁵⁴ Makarios'un İngilizler tarafından Ada'dan sürgün edilmesinin Rumlar üzerinde bir eziklik yaratmış olması muhtemeldir. Bu psikoloji içerisinde, karşı tarafın liderlerini de bu şekilde bir aşağılamaya maruz bırakmak gayreti içerisinde olabilirler. Nitekim, 1964 Şubatında R.Denktaş'ın BM'de yaptığı konuşmadan sonra, Ada'ya girmesinin engellenmesi ve yaklaşık 4 yıl süreyle Kıbrıs'a dönmesine müsaade edilmemesinde böyle bir anlayışın etkisi olması mümkündür.

Ancak bu tepkiler Dr. Küçük'ün kararlılığını değiştirmemiş ve Türkiye'yle temaslarını aynı şekilde devam ettirmiştir. Dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'le yaptığı görüşmeden sonra Küçük, 'Türk Hükümetinin Kıbrıs'ta taksimden başka bir çözüm yolu görmediğini bir kez daha gördüm' şeklinde bir

¹⁵¹ "Kıbrıs Taksim Edilmezse Ada'da Mutlaka Bir İç Savaş Çıkar", **Tercüman**, 29 Nisan 1957.

¹⁵² "Fazıl Küçük İngiliz Elçisi İle Görüştü", **Milliyet**, 07 Mayıs 1957

¹⁵³ "Kıbrıs Davası Türkiye için bir Şeref ve Onur Meselesidir", **Tercüman**, 16 Mayıs 1957.

¹⁵⁴ "Rumlar, F. Küçük'ün Ada'dan Sürülmesini İstiyorlar", **Milliyet**, 17 Haziran 1957.

açıklama yapmıştır.¹⁵⁵ Bu taksimi ‘35. arz dairesinin üstünde kalan Ada’nın kuzey kısmı ve Lefkoşa’da dâhil Ada’nın belli başlı şehirlerinin Türk bölgesinde kalması, altına düşen güney kısmın ise Rumlara verilmesi’¹⁵⁶ şeklinde açıklarken taksim fikrini daha somut bir şekilde dile getirmiş ve ilerleyen dönemde bu önce fiilen sonra da hukuken gerçekleşmiştir. O dönemde Dr. Küçük’ün söylemlerinin bir hayalin ifadesi olmadığı, liderin olaylara gerçekçi yaklaşımlarla çözümler getirmesinin bir göstergesi olarak algılanabileceği söylenebilir.

Rum tedhişçiliğine karşı Türk toplumunu örgütlemenin yanında, bu tecavüzlere karşı mukavemet göstermenin de gerekliliğini vurgulayan Dr. Fazıl Küçük Ada’da tedhişçilik hareketlerinin karşılığı verilmediği takdirde, Türklerin de mukabeleye girişmelerinin mukadder olduğunu söylemiştir. Dışişleri Bakanı Zorlu da sorunun artık bir an önce çözülmesi gerektiğini söyleyerek, taksim isteğimiz tamamen adalet prensiplerine dayanmaktadır¹⁵⁷ ifadesini kullanmıştır. Bu Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)’nin kurulurken, Türkiye’nin de desteğinin alındığı ve çalışmalara başlandığı bir dönemdir.

Küçük’ün kararlı mücadelesinin önemli bir noktası da belediye teşkilatlarının ayrılması konusudur. Bu konuda sonuç alması, onun liderliği ve toplum üzerindeki karizmasının pekişmesi açısından önemlidir. Ayrı belediye teşkilatı kurmak suretiyle Türkler artık Rumların tahakkümünden kurtulmuşlar ve artık Rum belediyelerine boş yere vergi ödemeyeceklerdir. Böylece, bir anlamda Türkler Ada’yı taksim yolunda da ilk adımı atmış olmuşlardır.¹⁵⁸ Bu dönemde Kim Dergisi Dr. Fazıl Küçük hakkında ‘Bir Liderin Portresi’ başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazıda Küçük’ün davayı iyi bildiği ve lider olarak her an halkın yanında onlarla mücadeleyi sürdürdüğünden bahsetmektedir.¹⁵⁹

Kıbrıs konusunun birinci derece muhatapları İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’nın da oluşturulması planlanan yeni idari yapıyla ilgili temasları devam etmektedir. Israrla savunulan taksim tezininden bir sonuç alınamayacağının

¹⁵⁵ “Türk Hükümeti Kıbrıs’ı Taksimden Başka Bir Çözüm Yolu Düşünmüyor”, **Tercüman**, 18 Temmuz 1957. Aynı haber 18 Temmuz 1957 tarihli Milliyet Gazetesinde de yer almaktadır.

¹⁵⁶ “Dr. Küçük 35. Arz Dairesinden Taksimini İstedi”, **Hürriyet**, 25 Temmuz 1957.

¹⁵⁷ “Kana Kan, Dişe Diş”, **Milliyet**, 07 Ocak 1958.

¹⁵⁸ “Kıbrıs’taki Türkler Ayrı Belediye Teşkilatı Kurdu.”, **Hürriyet**, 28 Nisan 1958.

¹⁵⁹ “Bir Liderin Portresi”, **Kim**, 13 Haziran 1958.

anlaşıldığı bu dönemde ki bunda İngiltere'nin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır, Federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması yönünde bir çalışma içerisine girilmesi kabul edilmiştir. Bunun sonucunda, 1959'da Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin temelleri atılmıştır. Bu durum Ada'daki Türkler arasında umut yaratmış ve süreci buraya taşıyan liderlere güvenlerini arttırmıştır. Londra'dan dönecek olan liderler başta Dr. Küçük olmak üzere büyük bir coşkuyla karşılanacaktır.¹⁶⁰

Neticede, Kıbrıs'ta geçici bir hükümet kurulmuştur. Kurulan geçici hükümette Türklere sağlık, tarım ve savunma bakanlıkları verilmiştir.¹⁶¹ Dönemin Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot, Ada'nın geçici hükümetini oluşturmak üzere Türk ve Rum liderler tarafından verilen bakanlar listesini kabul etmiş, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasının hazırlanması için oluşturulan komisyonda Türkiye'yi temsil edecek olan Prof. Nihat Erim havaalanında yaptığı açıklamada, Londra ve Zürih'te imzalanmış olan antlaşmalara harfi harfine uygun bir anayasa hazırlanacağını ve bunun tamamen teknik bir çalışma olduğunu belirtmiştir.¹⁶²

Bir süre sonra belediyelerin ayrılması hususu gündeme gelmiştir. Bu konu da, resmen olmasa da fiiliyatta Ada'nın taksimine yönelik bir adım olarak değerlendirilebilir. Dr. Küçük ve Makarios yayınladıkları ortak bir tebliğde belediyelerin ayrılması meselesinde prensip olarak anlaşmaya vardıklarını açıklamışlardır. Kıbrıslı Türk iş adamları ise Türk cemaatinin kalkınması için beş senelik bir plan hazırlamışlardır. Bu plana göre, içki, gömlek, sabun ve un fabrikaları kurulacaktır.¹⁶³ Bu gelişme, Türklerin kendi varlıklarını idame ettirebilme yolunda önemli bir merhale olmaktadır. Türk liderliğinin, toplumu bir araya toplama konusunda önemli gayretlerinden birisidir. Kısa süre sonra Kıbrıs hükümeti resmi gazetesinde, Zürih Antlaşması'nın öngördüğü Kıbrıs'ın beş büyük şehrinde kurulması gereken Türk belediyelerinin kurulmasını hükümetin resmen tanıdığı yönünde bir tebliğ yayımlanmıştır.¹⁶⁴

¹⁶⁰ "Liderlerimiz Bugün Büyük Bir Tezahüratla Karşılanacak", **Bozkurt**, 23 Şubat 1959.

¹⁶¹ "Kıbrıs'ta Türklere Sağlık, Tarım ve Savunma Bakanlıkları Verildi", **Tercüman**, 28 Mart 1959.

¹⁶² "Geçici Kıbrıs Hükümeti İlk Toplantısını Bugün Yapacak", **Tercüman**, 06 Nisan 1959.

¹⁶³ "Dr. Küçük ve Makarios Belediye İşinde Anlaştı", **Hürriyet**, 28 Haziran 1959.

¹⁶⁴ "Kıbrıs Hükümeti Türk Belediyeleri Tanıdı", **Hürriyet**, 14 Ekim 1959.

Ada'da oluşturulan yani yapı kapsamında ortaya konmaya çalışılan Anayasa ve bunun içeriği taraflar arsında uzun müzakerelere sebep olmuş ve neticede bir ortak yol bulunmuştur. Anlaşma tasarısını, Lefkoşa'da Kıbrıs Türkleri adına Dr. Küçük Rumlar adına Makarios, Türkiye adına Prof. Nihat Erim imzalamıştır. Böylece Zürih'de parafe edilen Kıbrıs Cumhuriyeti Esas Teşkilatı adlı vesikanın 5. maddesi yani Rum Cumhurbaşkanı ile Türk Cumhurbaşkanı yardımcılarının icra yetkileriyle Kıbrıs kabine üyelerinin görevleri meselesinde anlaşmaya varılmıştır.¹⁶⁵

Bu antlaşmadan sonra, her iki toplum da kendi içerisinde temsilcilerini - Rumlar Cumhurbaşkanı ve Türkler de Cumhurbaşkanı yardımcısı- seçmiştir. Dr. Küçük, şüphesiz ki Türk toplumunun tartışmasız lideridir. Dolayısıyla yeni kurulmakta olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Türk Cumhurbaşkanı yardımcısı ilan edilmiştir. Her ikisine de veto yetkisi verilmiştir.¹⁶⁶Bu nedenle Kıbrıs Türkleri Ada'nın çeşitli yerlerinde şenlikler düzenlemişlerdir.¹⁶⁷ Rumların bir cumhurbaşkanı seçimi yapmaları daha sonraya kalmıştır.¹⁶⁸ Türklerin tek aday olarak Küçük'ü hemen kabul etmeleri liderlik açısından bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gece yarısı 24'te ilan edildiği bildirilirken¹⁶⁹, haber gazetelerde şu şekilde yer almaktadır, *“Kıbrıs Nihayet Bağımsızlığına Kavuştu Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında uzun zamandan beri ihtilaf konusu olan Kıbrıs, Zürih ve Londra anlaşmalarının sağladığı olanak içerisinde dün gece yarısından itibaren bağımsızlığa kavuşmuş ve hür Kıbrıs devleti resmen kurulmuştur.”*¹⁷⁰

Yine başka bir gazetede yetkililerin bu durumla ilgili umutlu oldukları belirtilmektedir; *“Gece 24.00'da İngiliz bayrağı yerine Kıbrıs bayrağı çekildi ve anlaşma imzalandı. Orgeneral Cemal Gürsel, Kıbrıslılara gönderdiği mesajda Türk ve Rumların kardeşlik zihniyeti ile çalışmalarını temenni etti. Bağımsız Kıbrıs Adası zaman zaman kanlı olaylara, Türkiye- Yunanistan İngiltere arasında gerginliğe*

¹⁶⁵ *“Kıbrıs'ta Anayasa Anlaşmazlığı Varılan Mutabakat ile Sona Erdi”*, **Hürriyet**, 11 Kasım 1959. Aynı haber 11 Kasım 1959 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde de yer almaktadır.

¹⁶⁶ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.1, Lefkoşa, 1973, s.140.

¹⁶⁷ *“Kıbrıs'ta Dr. Küçük Cumhurbaşkanı Yardımcısı İlan Edildi”*, **Cumhuriyet**, 04 Aralık 1959.

¹⁶⁸ *“Bugün Bağımsız Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Seçilecek”*, **Tercüman**, 13 Aralık 1959.

¹⁶⁹ *“Kıbrıs Cumhuriyeti'nin gece yarısı 24'te ilan edildi”*, **Ulus**, 16 Ocak 1960,

¹⁷⁰ **Tercüman**, 16 Ağustos 1960.

sebepe olmuştur. Ada artık, huzursuzluğa neden olan bir ayrılığın çözümünden sonra hür devletlerarasına katılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti bu bakımdan diplomasinin zaferi olarak kabul edilmelidir.”¹⁷¹

Bu durum bir anlamda İngiltere'nin 80 yıllık sömürge idaresinin de sonu olmaktadır. İngiltere'nin bölgedeki iddiası devam etmekle birlikte, bunu Ada'daki üsleri marifetiyle devam ettirmeyi amaçlamaktadır. Neticede, Kıbrıs'ta 82 yıldır dalgalanan İngiliz bayrağı gece yarısı parlamentoda vesikaların imzalanmasıyla inmiştir. Vesikaları Cumhurbaşkanı Makarios ile yardımcısı Dr. Küçük ve Vali Foot ile Türkiye, Yunanistan Başkonsolosları imzalamıştır.¹⁷² Cumhuriyetin ilanı Türklerin antlaşmalar çerçevesinde varlıklarının bir teminatı olmuştur. Bu gelişme, Dr. Küçük önderliğinde uzun süredir devam ettirilen mücadelenin, başarılı bir sonucu olarak algılanabilir. Konunun Ada dışındaki muhataplarının etkilerini göz ardı etmeksizin, Türk liderler açısından ortaya konulan hedeflere ulaşma noktasında bir kazanım elde edilmiştir. Bu liderlerin öngörüsünün yerindeliğini destekleyen bir sonuç olmuştur. Türk liderler de cumhuriyetin ilanı için Dr. Küçük'ü kutlamışlardır. O da yazdığı cevabi telgrafında Kıbrıs Türklerinin bekası ve özgürlüğü için çaba sarfedeceklerini bildirmektedir.¹⁷³

Cumhuriyetin ilanının memnun etmediği kişiler de vardır. Her iki toplum içerisinde de bu antlaşmaların hedeflerinin önünü tıkadığını düşünen kişilerin olduğu bir gerçektir.¹⁷⁴ Bunların cumhuriyetin devamında da sorunlar çıkarmak için garet içerisinde olmaları muhtemel gözükmektedir.

Kurulan Cumhuriyet ve oluşan yeni durum uzun süre devam edemeyeceği çok geçmeden anlaşılmıştır. Çünkü yapılan antlaşmaları Enosis'e giden bir atlama taşı olarak gören Rumlar yasaları tadil etmek üzere girişimlere başlamışlardır. Basında bu gelişmelerin tedirginliği haberlere yansımaktadır. “Ankara'ya gelen haberlere

¹⁷¹ “Kıbrıs Bağımsız Oldu”, **Milliyet**, 16 Ağustos 1960.

¹⁷² “Kıbrıs Cumhuriyeti Doğdu”, **Hürriyet**, 16 Ağustos 1960.

¹⁷³ BCA 03001- 8/23/25

¹⁷⁴ “Türkler Ne Yapıyor?” **Kim**, 31 Ağustos 1960.

göre, Kıbrıs'ta Türk ve Rum idarecilerinin arası son günlerde açılmış, genç cumhuriyetin geleceğini endişeye düşürecek olaylar yaşanmıştır.”¹⁷⁵

Kurulan cumhuriyetin tarafları arasındaki güvensizlik, özellikle Türk tarafında Türkiye'nin garantörlük haklarından doğan yetkilerine başvurmak ve bu sayede güvence sağlamak refleksini doğurmuştur. Bu kapsamda Türk Cemaati Başkanı Dr. Küçük, Makarios'un belediyeleri birleştirmek kararından sonra ortaya çıkan ciddi ihtilafın, hemen ortasında Ankara'ya gelerek, temaslarda bulunduktan sonra Kıbrıs hususunda herhangi bir taviz verilmeyeceğini açıklamıştır.¹⁷⁶

Ada'da başlayan tedhiş ortamında Küçük halkı sükûnete davet ederken¹⁷⁷ silahlı Kıbrıslı Rumlar, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün resmi ikametgâhına ateş açmışlardır. Türk Büyükelçiliğine ve basın bürosuna da 6 el ateş edilmiştir. Türkiye de durumu dikkatle takip etmeye başlamıştır.¹⁷⁸ Tedhişin yoğunlaştığı günlerde, Dr. Küçük önderliğinde, Kıbrıs Türk cemaati aldığı bir kararla, Ada'da geçici Türk yönetimi yürütme kurulu adıyla bir örgüt kurmuş ve başkanlığında da Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir. Kıbrıs'ta kurulan geçici Türk yönetimi konusunda İstanbul ve Ankara Üniversitesi Hukuk Profesörleri hukukidir, Türk halkının yararına bir girişimdir ve faydası görülecektir demişlerdir.¹⁷⁹ Bu gelişmede de Türkiye ile bir uyum içerisinde çalışıldığı görülmektedir.

Bu baskı ve tedhişe rağmen Türk kesiminin lideri fikirlerini yüksek sesle ifadeden çekinmemektedir. Nitekim Kıbrıs'ta görüşmelere devam edilirken Dr. Fazıl Küçük, dünya basınına ‘Türk katliamında’ en başından beri yaşanan acı olayları anlatmıştır. Küçük yaptığı açıklamada “*artık Kıbrıs'ta Türklerle Rumların bir arada yaşayabilmelerini olanaksız buluyorum, her millet kendi evinin sahibi olmalı*”¹⁸⁰ diyerek taksimden başka bir çıkar yol görmediğini açık bir dille ifade etmiştir. Bunun

¹⁷⁵ “Kıbrıs'ta Siyasi Durum Birdenbire Gerginleşti”, **Tercüman**, 15 Ocak 1961.

¹⁷⁶ “Kıbrıs Konusunda Kararlıyız”, **Hürriyet**, 07 Ocak 1963.

¹⁷⁷ “Kıbrıs'ta Durum Gergin”, **Ulus**, 23 Aralık 1963.

¹⁷⁸ “Fazıl Küçük'ün Evine Saldırı”, **Milliyet**, 26 Aralık 1963.

¹⁷⁹ “Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi İlan Edildi”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1963.

¹⁸⁰ “Küçük, Tek Çare ‘Taksim’ Dedi”, **Tercüman**, 31 Aralık 1963.

yanında anayasaya göre yasama, yürütme, yargı yetkilerini Rumlar ve Türklerin belirli nispetler dâhilinde paylaşmaları gerektiğini vurgulamıştır.¹⁸¹

Gelişmeleri Türkiye'yle paylaşan Küçük, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanına yazdığı mektupta¹⁸² Rumların izledikleri stratejiyle ilgili bilgi verirken; Anayasayı çiğnemelerine rağmen hala kendilerini Hükümet olarak kabul ettirmek gayreti içerisinde olduklarını, müzakere devam etmesine rağmen bütün diğer kaza ve köylerle irtibatımız tamamıyla kesilmiş olduğunu ifade etmektedir.¹⁸³ Bu değerlendirmelerin ışığında, uygulanabilecek hareket tarzını da şu şekilde açıklamaktadır; *“Kıbrıs Hükümetinin mevcut olmadığına ısrar etmek, Türk Cemaatının ayrı bir hükümet olduğunu ilan etmek, seri bir hareket ile zayıf noktalardan çekilmek ve taksimden başka bir hal çaresi kabul etmeyeceğimizi ilan ederek bunun gerektirdiği can ve mal kaybına hazırlıklı olarak girişmektir”*.¹⁸⁴ Durumun karşılıklı değerlendirilmesi için Kıbrıs'tan bir heyetin Ankara'ya çağırılmasını da istemektedir.¹⁸⁵

Rumların tedhişe devam ettikleri günlerde Dr. Küçük, beraber yaşamının mümkün olmadığını belirtirken, Makarios Hükümeti'nin artık meşru olmadığı vurgulanmaktadır.¹⁸⁶

Ada'da kurulan Cumhuriyetin Rumlar tarafından şiddet yoluyla ortadan kaldırılmaya çalışılması, gerçekte her iki toplum arasındaki ayrılıkları derinleştirerek bir anlamda fiili bölünmenin altyapısını hazırlamaktadır. Nitekim bu dönemde gazetelerde, *“Türkler Ada'nın Rum hâkimiyetindeki hükümetten ayrı bir idare kurmaktadır. İrkdaşlarımız, başlayacak Londra Konferansı'ndan önce amaçlarını gerçekleştirmek niyetindedir. Nitekim ilk aşamada Kıbrıs emniyet müdürlüğü ile Türk posta idaresini kurmuşlardır”*,¹⁸⁷ haberleri de bunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Aynı haber Hürriyet Gazetesinde de yer alırken Türklerin sesini

¹⁸¹ *“Lefkoşa Tampon Bir Bölge ile İkiye Taksim Ediliyor”*, **Hürriyet**, 31 Aralık 1963.

¹⁸² Mektubun tam metni için Bkz. **Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi**, Yer No: 4/4-36, Fihrist No: 4670-1.

¹⁸³ Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi, Yer No: 4/4-36, Fihrist No: 4670-2.

¹⁸⁴ Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi, Yer No: 4/4-36, Fihrist No: 4670-2.

¹⁸⁵ Cumhurbaşkanlığı Cemal Gürsel Arşivi, Yer No: 4/4-36, Fihrist No: 4670-3.

¹⁸⁶ *“Küçük: İki Cemaat Beraber Yaşayamaz”*, **Akşam**, 06 Ocak 1964. Aynı haber 06 Ocak 1964 tarihli **Ulus**'ta yer almaktadır.

¹⁸⁷ *“Türkler Kıbrıs'ta Ayrı Hükümet Kuruyor.”*, **Hürriyet**, 10 Ocak 1964.

duyurmak için kurulan Bayrak Radyosu'nun da yayınlarını genişlettiği ifade edilmektedir.¹⁸⁸

Fazıl Küçük ise beyanatında, artık Rumlarla bizim barış içinde bir arada yaşamamız mümkün değildir derken, Garanti Antlaşması gereğince, Kıbrıslı Türklerin haklarına tecavüz edildiğine inanıldığı takdirde, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunma hakkı vardır açıklamasında bulunmuştur.¹⁸⁹ Türkiye'nin müdahale'sinin dile getirilmesi, Makarios'un ılımlı açıklamalar yapmasını sağlamış ve bu açıklamalarından sonra Dr. Küçük buna ihtiyatlı yaklaşmıştır. Teskin edici açıklamaların gerçeği yansıtmadığını vurgularken, Makarios'un Türkleri koruyacağına dair sözlerine sert tepki göstermiştir. Kanuni imkânlarımı kullanacağım diyen Makarios'a bundan önce bu imkânları neden Türkler aleyhine kullandığını sormuş ve Makarios'un itimat edilecek bir adam olmadığını¹⁹⁰ ifade etmiştir. Bu sert açıklamalar karşı tarafın silahlı eylemiyle karşılık bulmuştur. Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr.Küçük'ün Lefkoşa'nın Rum kesiminde bulunan makamı silahlı EOKA'cılar tarafından işgal ve yağma edilmiştir. Türklerin bu olayı protesto etmesi üzerine İngiliz askerleri Rumları binadan çıkarmış, fakat resmi evrakların kaçırılmasına engel olamamışlardır.¹⁹¹ BM Güvenli Konseyine gönderdiği mektupta, Ada'daki durumu izah etmiş ve durumun fedrasyonla çözüleceğini bildirmiştir.¹⁹²

Türlere uygulanan abluka neticesinde Türk köylerinin düştüğü zor durum karşısında Dr. Küçük tüm dünyaya çağrıda bulunarak, Türlere yardım edilmesini istemiştir. Küçük, Türk köylerinin susuz ve aç bırakıldığını açıklamıştır.¹⁹³ Ablukanın devam etmesi neticesinde bunu protesto etmiştir.¹⁹⁴ Küçük'ün sürekli mücadelesi sonucunda, İlk yardım malzemesi 16 Eylül 1964 tarihinde¹⁹⁵ gönderileceği ifade edilmiştir.

¹⁸⁸ “Kıbrıs'ta Türk Polis ve Posta Teşkilatı Kuruldu”, **Tercüman**, 10 Ocak 1964.

¹⁸⁹ “Türkler Kıbrıs'ta Ayı Hükümet Kuruyor.”, **Hürriyet**, 10 Ocak 1964.

¹⁹⁰ “Dr. Küçük Dedi ki: Makarios'a Asla İtimat Edilemez”, **Ulus**, 11 Ocak 1964.

¹⁹¹ “Rumlar, Dr. Küçük'ün Makamını Yağma Etti”, **Milliyet**, 14 Ocak 1964.

¹⁹² “Dr.Küçük B. Milletlere Başvurdu”, **Akşam**, 27 Ocak 1964.

¹⁹³ **Ulus**, 17 Ağustos 1964.

¹⁹⁴ “Yiyecek ve İlaç İhtiyacı Karşılanamıyor”, **Ulus**, 26 Ağustos 1964.

¹⁹⁵ **Ulus**, 17 Eylül 1964.

Bu yöndeki terör faaliyetleri karşısında Küçük, hiçbir zaman direncini yitirmemiştir. Mücadelenin tümü için de söylenebilecek bu durum Bir lider olarak Dr. Küçük'ün iradesinin güçlü olmasıdır. Zaman zaman tüm toplumun iradesi ve inancında zayıflama olduğunda, hatta tükenme noktasına geldiğinde, lider olarak kararlılığını devam ettirebilmiştir.

Hassas bir süreçten geçildiği bir zamanda Küçük, Türkiye'nin yine dikkatini çekmek üzere bilgilendirme yaparak, neler yapılabileceği konusunda tekliflerini iletmiştir.

“Kıbrıs Türk Cemaati lideri Dr. F. Küçük Başkan Demirel'e, sunduğu 3 sayfalık muhtıradan özetle şunları istemiştir:

1. Aynı coğrafi zeminden uzaklaşılması, federasyon tezinde ısrar edilmesi
2. Makarios'un yarattığı fiili durumun fiili tedbirlerle önlenmesi
3. Münferit öldürme ve tedhiş olaylarının adının polis vakası olarak değerlendirmesine son verilmesi
4. Kıbrıs mücahitlerinin takviye edilmesi”¹⁹⁶

1964 Şubat'ında BM'de yaptığı konuşma sonrasında Ada'ya girmesi engellenen Denктаş yaklaşık dört yıl Ankara'da mecburi iskân durumunda kalmıştır. Ada'ya gizlice girerken yakalanması ve bunun duyulmasından sonra, hem Türkiye ve Ada'daki Türkler tarafından protesto edilmiştir. Rumların bu haksız uygulaması Dr. Küçük tarafından şiddetle eleştirilmiş ve bu basına yansımıştır, “Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen haberlere göre, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük, Lefkoşa'daki BM temsilcisini makamına davet ederek Kıbrıs Türk Cemaati temsilcisi Rauf Denктаş hakkında gereken özenin ve yardımın gösterilmesini istemiştir.”¹⁹⁷

1968 tarihinde yeniden Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcılığına seçilen Dr. Küçük Türkiye ile paralel bir politika yürüttüklerini tekrar vurgulamıştır. Her

¹⁹⁶ “Kıbrıs Mücahitlerinin Takviyesi İstendi”, **Milliyet**, 01 Eylül 1967.

¹⁹⁷ “Fazıl Küçük, BM'e Başvurdu”, **Tercüman**, 03 Kasım 1967.

dönemde olduğu gibi bunu yine vurgulaması Ada'daki Türklerin varlığının Türkiye'nin garantörlüğü ile sağlandığı fikrine olan inançtan kaynaklandığı şüphesizdir. Küçük bu konu ile ilgili verdiği demeçte; cemaatin bir bütün olarak bağlılık göstermesinin büyük önem taşıdığını bildirmiş, anavatana minnet ve şükranlarını belirtmiştir.¹⁹⁸Yine gelişen durum üzerine Türkiye ve Atina'nın Ada'ya müdahalesini istemiştir.¹⁹⁹

Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevinden 28 Şubat 1973 tarihinde resmen ayrılan Dr. Küçük, veda mesajında, "*Toplum içinde çatlaklar husule gelmemesine azami itina göstermek, her vatandaşa düşen bir görevdir. Mutlu günler için mücadeleye devam edeceğiz*"²⁰⁰ ifadelerini kullanır. Bir lider olarak toplumun birlik içerisinde kalmasının önemini vurgularken mücadelenin sürekli olacağına da dikkat çekmektedir. Bir liderde bulunması gereken önemli özelliklerden olarak ifade edilen süreklilik ilkesinin de işareti görülmektedir. Gerçekten, Küçük'ün toplumun önüne geçerek onları peşinden sürüklemesi, kısa bir zaman diliminde gerçekleşmiş ve olup bitmiş bir süreç değildir. Lider olarak ortaya çıkmasından sonra, bayrağı kendinden sonra gelen kişiye bırakana kadar, hatta bıraktıktan sonra da, dava uğruna mücadelesini sürdürecektir kadar kendisini adanmış bir insandır.

"*Mücadele başlarken cemaat değil aşiret idik. Aşiretlikten cemaat statüsünü kazandıktan sonradır ki bize kıymet vermeye başladılar*" diyen Dr. Fazıl Küçük, Kıbrıs Türk Halkının ortaya konan hedefler doğrultusunda isteklerine ulaşabilmesi için yıllar süren mücadele sonunda kazanımını ifade etmiştir,²⁰¹

15 Kasım 1983 tarihinde ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni görmüş, 15 Ocak 1984 tarihinde ise hayata gözlerini yummuştur. Eşi Süheyla Küçük İngiltere'de tedavi gören Küçük'ün ölüm haberini aldığıında bayıldığını ifade ettikten sonra, defin töreninin 23 Ocak'ta yapıldığını ifade etmektedir.²⁰² Prof. Dr. Tankut Öktem tarafından yapılan heykeli halen Girne kapısı İnönü meydanında bulunan

¹⁹⁸ "Dr. Fazıl Küçük Yeniden Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı Oldu", **Cumhuriyet**, 16 Şubat 1968.

¹⁹⁹ "Dr. Küçük Ankara ve Atina'dan Müdahale İstedi", **Cumhuriyet**, 4 Mart 1972.

²⁰⁰ Süheyla Küçük, **Dr. Küçük'le Bir Ömür**, Selen Ofset, Lefkoşa, 2009, s.207.

²⁰¹ Sadrazam, a.g.e., s.29.

²⁰² Küçük, a.g.e., s.251.

heykelinde yanında bulunan kız çocuğunda profesörün kızının heykeli olduğu ve yeni kurulan KKTC'ni temsil ettiğini yine eşi ifade etmektedir.²⁰³

Dönem içerisinde, Kıbrıs'ta Türklerin milli benliklerinin yeniden farkına varmaları ve varlıklarını korumak yolunda çaba içine girmelerinin, ilk hareketini başlatan lider olarak, Dr. Küçük'ün isminin zikredilmesi yerinde bir yaklaşım olacaktır. Dr. Küçük doktor olması sebebiyle halka yakın olabilmiş onların istek ve ihtiyaçlarını tespit etmiş ve liderlik sürecinde bu yöndeki çözümleri ortaya koyabilmiştir. Kendi kurduğu gazetesinde sürekli olarak yazdığı yazılarıyla toplumu yönlendirme konusunda etkin bir yol kullanmıştır. Yazılarında açık ve kışkırtıcı bir üslup kullanması kamuoyunu etkilemesinde katkı sağlamıştır. Mücadele sürecinde kararlılığını yitirmemiştir ki bu önemli bir liderlik özelliğidir. Can güvenliğinin olmadığı bir ortamda çalışırken cesaretini kaybetmemiş, kendini ve ailesini bu mücadele uğruna ikinci plana itmiş, bir anlamda davaya adanmıştır. Liderlik özellikleri açısından olumlu yönlerinin çoğunlukta olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

²⁰³ a.g.e., s.253.

II.2. Emaneti Devralan Lider Rauf R. Denктаş

Rauf R. Denктаş²⁰⁴, in çocukluk yıllarından beri Kıbrıs'ta yaşadıklarının, Rumların düşünce yapısını anlamasını ve ileride onlarla her alanda yürüteceği mücadelesinde kendisine katkı sağladığı söylenebilir. Denктаş, Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumları arasındaki gözlemlerini aktarırken anlattığı bir çocukluk anısında toplumlar arasındaki ayrımı şöyle ortaya koymaktadır:

“Biz Rum düşmanı olarak yetiştirilmedik. Babam benim yargıçtı. Yargıç arkadaşları vardı. Avukatlar saygı duyardı. Ama kendi arkadaşları ile konuşurken, ‘Bu Rumlar fırsat bulsalar kedimize kadar yakacaklar bizi bu sefer’ diyen arkadaşlarının konuşmaları karşısında, babamla eve gelirken baba, Maraş’ın muhtarı Yango vardı. Biz ona Yango amca derdik. Babamın polisliği zamanında gayet yakın arkadaşlardı. Babama, yakaladığı davar hırsızları pusu kurdu. Babama haber verdi, seni öldürülecekler diye. Babam da bunlara pusu kurdu. Hepsini topladı ve bitirdi davar hırsızlığını orada. Adam hakikatten samimi bir adam. Ben çocuk olarak büyüdüm, Yango amca geldi, Yango amca gitti. Amca zannederim ben kendisini, ne bileyim. Ben babama dedim ki ; ‘Baba bu Yango amca da bizi kedimize kadar yakar mı? Bu Rumlar yakacak madem ki.’ Dedi ki; ‘Bak Rauf, eğer kimse görmezse bize yardım ettiğini bize yardım eder kurtarır, ama görecektelerse elini bile kımıldatamaz.’ Biz sonra bunu yaşadık. 55-58’lerde bunu yaşadık.”²⁰⁵

Denктаş da okul yıllarına ait anılarında Rum öğrencilerin Türkleri aşağılamaya çalıştığını belirtmektedir. Bu, Rum çocukların yetiştikleri çevrede bu yönde telkin edildiklerini göstermektedir. *“Kazamias ile iyi arkadaşlık fakat altı yıllık okul süresinde benim dışındaki Türklere "bello Turko" (deli Türk) deyişi hâlâ kulaklarımda çınlar. Bu deyişten özel bir zevk aldığı aşikârdı. Hiçbir Türk'e kendi adı ile hitap etmezdi. Beni bundan muaf tutmasının özel bir nedeni vardı. Okulun açıldığı ilk gün Solya yöresinden geldiği için bana köylümüz diye tanıtılan Eliadis adında bir çocuk "bello Turko" der demez kavgaya başlamış ve Eliadis'i iyice*

²⁰⁴ 27 Ocak 1924 yılında Baf'ta, kiracı olarak oturdukları o dönemin eşrafından Ali Ratip Bey'in evinde, ailenin dördüncü ve son çocuğu olarak dünyaya gelir. Ev Baf Camii'nin tam karşısında inşa edilmiş küçük bahçeli, iki katlı eski bir Türk evidir. Babası Raif Mehmet Bey Baf'ta Kaza Hâkimi olarak görev yapmaktadır. (Lütfi Özter, **Ulusal Mücadelede Denктаş**, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2004, s.1).

²⁰⁵ R.Denктаş'la yapılan 09 Aralık 2010 tarihli görüşme, Lefkoşa.

hırpalamış, öziir dilemesini sağlamıştım. Bizi, iyi insan, yatılı kısmın Müdürlüğünü yapan yaşlı, hoşsohbet Akritas ayırmış ve el sıkıştırarak barıştırmıştı. Mersin dallarında Tarzan gibi sallanıp daldan dala uçma egzersizi yapmakla pençelerim ve kollarım çok güçlüydü. Bir iki olayda yenilmezliğimi isbat edince artık rahat bırakılmıştım. Rum arkadaşlar beni taciz etmezler ben de onlarla fazla içli dışlı olmaz, kendilerine bana, aileme, dinime, bayrağıma, milletime sövdürecek tahriklerde bulunmazdım. Onlar da beni taciz etmezlerdi. Güçte dengeyi bulmuştuk galiba.”²⁰⁶ Bu ifadelerin de ortaya koyduğu gibi söz konusu olan, değer yargıları, beklentileri ve birbirlerine bakış açıları farklı iki toplumdu ve Denктаş küçük yaşlarından itibaren bu farklılığı zorlu halleriyle görmüş ve bununla mücadele edebilme yetisini hayata geçirebilmişti.

Rauf Denктаş, bir çocukluk anısını anlatırken bir anlamda liderlik vasıflarının küçük yaşlardan beri var olduğunu vurgulamaktadır: *“Benim arkadaşlarım söylüyor. Rahmetli Sami, yahu der biz senin evine geldik ilkokul talebesiyken. Hırsız ve Polis oyunu oynardık. Şimdi geriye baktığımda, her defasında sen polis olurdun. Biz hep hırsız. Sen bizi kovalar yakalardın. Herhalde kendiler bana bu rolü verirdi.”²⁰⁷*

Denктаş, ilk eğitimini İstanbul ve Kıbrıs'ta yapmış, 1941-42 yılında İngiliz Okulundan mezun Daha sonra Birleşik Krallığa gidip II. Dünya Savaşı'nın son yıllarında Hukuk tahsili yapmış ve 1947 yılında Lincoln's Inn'den Barrister-at Law olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Kıbrıs'a dönüp avukatlığa başlamıştı.²⁰⁸ Dönemin şartlarında, babasının içinde bulunduğu toplumdan ileri bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Raif Mehmet Bey²⁰⁹, sadece okumak arzusu içinde olmaktan öte

²⁰⁶ Rauf R. Denктаş, **Kıbrıs Elli Yıllık Hikayesi**, Akdeniz Haber Ajans Yayınları, İstanbul 2008, s.22.

²⁰⁷ R.Denктаş'la yapılan 09 Aralık 2010 tarihli görüşme, Lefkoşa. Liderlik gelişiminin çocukluktan itibaren güçlenmesini ve bu husustaki aile etmenleri incelenirken, Bass, anne ve babaların uyarıcı ortamlar hazırladığı, karar verme olanağı tanıdığı, özendirme ve onaylama ortamı yarattığı çocuklar ile dört ya da beş çocuklu ailelerdeki çocuklardan ailenin en küçük olanları arasında liderlik potansiyelinin en fazla olduğunu belirlemiştir. Yine diğer bir araştırmada, çoğu başarılı lider ve yöneticinin erken yaşlarda anne-babalarından birini kaybettikleri ya da anne-babalarından ayrılmak zorunda bırakıldıkları ve bunun sonucunda da erken yaşta sorumluluk almak zorunda kaldıkları saptanmıştır. (Cevat Celep, **Dönüşümsel Liderlik**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s.139-140).

²⁰⁸ Aydın Zeki Tuğ, **Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2003, s.151.

²⁰⁹ Denктаş kendi kitabında babasıyla ilgili şu ifadelere yer veriyor; *“Babam Hâkim Mehmet Raif, Ayfiban'dan fakirlik nedeniyle ve okumak arzusu ile onaltı yaşındayken ayrılmış, yürüyerek Lefkoşa'ya gelmiş, polis yazılmıştı. Boylu poslu bir gençti. 18 yaşında olduğunu söylemişti. Polislikte, gece gündüz çalışmış okumuş, gereken imtihanları vererek çavuşluğa yükselmişti. At üstünde devriye*

Türklüğü ile övünen, milliyetçilerin safında yer alan birisiydi. İstiklal Savaşı'ndan sonra Atatürk devrimlerini harfiyen takip etmiş ve fesi ilk çıkaranlardan olmuştu. Bu nedenle İngiliz Sömürge Yönetimi'nin takibi ve baskısı altında kalan Raif Bey, 1920 yılında Mağusa'dan Lefke'ye sürgüne gönderilmişti. Her fırsat bulduğunda Türkiye'ye giderek, orada oluşturduğu çevrede Kıbrıs Türklüğü meselelerini anlatmıştı. Denктаş, babasının dostlarıyla yaptığı sohbetlerde hazır bulunduğunu ve sürekli olarak Türklerin Ada'da var olma mücadelesine yönelik tartışmaları dinlediğini ifade etmektedir.²¹⁰

Babası Raif Beyin mücadeleci tavrı ve İngilizlerin ısrarla göz ardı etmeye çalıştığı milli bilinç anlayışının,²¹¹ bir bilgi mirası olarak oğlu Denктаş'a geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Denктаş da, Kıbrıs Türklerinin Ada'da var olma mücadelesinde, hiçbir zaman eksilmeyen azmi ve milli bilinç oluşturma gayretiyle, bu mirası sürdürmüştür. Yoğun baskılar ve güçlükler karşısında yılmayan bir iradeye sahiptir. Göbek adının "Yılmaz" olması da sanki kaderin bir tecellisidir. Yine babasından kalan bir mirasın okuma alışkanlığı olduğunu kendi ifadelerinde dile getirmektedir; "*Babam, okumayı ve düşünmeyi konuşmaya tercih eden, yalandan nefret eden, korku nedir bilmeyen etrafın saygısını kazanmış bir kişiydi. Okumayı sevmemin nedeni odur. Devamlı surette okudu ve okuttu. Liseyi bitirip öğretmen veya memur olan gençlerin ellerine kitap almamasına üzülür, gençlerin lisan öğrenimine de önem vermediklerini dile getirir, bu sorunu, "ileride tüm istihdam kapılarını bize kapatacak" bir sorun olarak görürdü.*"²¹²

Okuma alışkanlığı bütün liderlerde ortak özelliklerden birisidir ki, bu Denктаş için de geçerlidir. Yaşamı boyunca okumak ve yazmaktan hiçbir zaman uzak kalmamıştır. İsmet Kotak onun bu özelliğinden bahsederken, "*Adam Newyork'a*

gezerken İngilizce, Rumca okur, her alanda bilgisini artırmaya çalışırdı. Bu sayede polislikten memuriyete geçmiş, daha sonra verdiği hukuk imtihanları neticesinde Lefke'ye bölge hâkimi olarak atanmıştı". (Rauf R.Denктаş, **Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 2008, s.5).

²¹⁰ Özter, a.g.e., s.3.

²¹¹ Raif Bey İngiliz sömürge idaresine o derece tepkiliydi ki, yönetimin her yıl başarılı memurlara verdiği "İngiliz İmparatorluk nişanı (Member of The British Empire)" töreninde, Türk düşmanı sömürge valisinin fes giymesini istemesi üzerine, bunu kesin bir dille reddederek başı açık şekilde törene katılmıştır. Bu olay Türkiye'de duyulmuş ve kamuoyunda büyük bir etkisi olmuştu. Neticede yine bir sürgünle karşı karşıya kalmıştı. (Lütfi Özter, **Ulusal Mücadelede Denктаş**, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2004, s.5).

²¹² Denктаş, a.g.e., s.22-23.

gidiyor BM görüşmelerine. Gidip kütüphaneden konuşma sanatları üzerine kitaplar alarak geri geliyor. BM Güvenlik Konseyinde öyle bir konuşma yapar, dünyayı etkiler”²¹³ ifadelerini kullanmaktadır. Atatürk’ün de, Vasıf Çınar’a “Ben çocukken fakirdim. İki kuruş elime geçince bunun bir kuruşunu kitaba verirdim. Eğer öyle olasaydı, bu yaptıklarımın hiç birisini yapamazdım”²¹⁴ şeklindeki açıklaması lidrelerin okuma konusundaki hassasiyetine örnek sayılabilir.

Yaşamının ilerleyen dönemlerinde karşılaştığı problemlere çözüm bulma yaratıcılığı yine çocukluğunda babasının onu bu yönde telkinlerinin eseri olsa gerekir. Yine kendi ifadesiyle babası onu bu konuda eğitmiştir.“*Herhangi bir problemim için kendisine gittiğimde, beni sabırla dinler, sonra da ‘Mademki problemini anlatabildin, şimdi hâl çaresini de düşün bakalım’ der ve problemime çeşitli alternatiflerden en iyisini bulmama yardımcı olurdu.*”²¹⁵

Babasının Denктаş’a kazandırmaya çalıştığı diğer bir özellik de cesaret ve karlılığının pekiştirilmesidir. Yine kendi sözleriyle; “*Bu gezilerde babam beni cesaret testlerine tabi tutardı. Birdenbire, benim zorlukla atlayabileceğim bir engeli aşıp ‘haydi, atla gel’ diye beni çağırırdı. Ben tereddüt edince ‘farzet ki ben tehlikedeyim, yardımım istiyorum, gelmeyecek misin?’ derdi. Böylelikle, zaman içinde, engeller karşısında gerilememek, engelleri aşacak gücü kendimde bulmak eğitimim ilerliyor, yaşuma göre engeller de çetinleşiyordu. ‘Korkusuz olmak’ başka bir eğitim konusuydu. Çocukken karanlıktan çok korkardım. 7-8 yaşına geldiğimde babam beni, gece vakti ‘Saray’daki odasına gazete, kitap veya benzen birşey almağa gönderirdi. Mahkemenin bulunduğu idari komplekse ‘Saray’ denirdi. Birkaç kez bunu birlikte yapmıştık. Böylelikle, postahane'nin karşısındaki demir parmaklıklı kapıdan geçip, sağa dönerek mahkemeler bölümüne gelir; bu bölümün demir parmaklıklı kapısını açan anahtarı yerinden alarak kapıyı açar, babamın odasını bana verdiği anahtarla açarak istediği neyse alır, kapıları kilitleyerek geri gelirdim. İlk zamanlarda yüreğim ağzıma gelirdi. Babam ‘korktun mu?’ diye sorar; yalan söylemek affedemeyeceği bir suç olduğu için ‘biraz’ derdim. Nereden, niçin*

²¹³ İsmet Kotak’la 11 Aralık 2010 tarihinde yapılan görüşme.

²¹⁴ Adnan Nur Baykal, **Mustafa Kemal’in Liderlik Sırları**, 5. Baskı, İstanbul 2006, s.6.

²¹⁵ Denктаş, a.g.e., s.23.

*korktuğumu sorardı. ‘Karanlıktan’ derdim ve karanlığın korkulacak birşey olmadığı hakkında örnekti tatbikatlı bir ders dinlerdim.”*²¹⁶

Tüm bunların ışığında Denктаş’ın kişiliğinin olgunlaşmasında en etkin figürün babası olduğu anlaşılmaktadır. O, hem öğretileriyle, hem de oğluna bir rol model olarak davranışlarıyla, ilerde toplumun kaderini etkileyecek bir liderin yetişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Denктаş’ın yaşamında, babası kadar önemli etkisi olan diğer bir kişi de dedesi Mehmet Efendi’dir. 7 yaşına kadar kendisini büyüten kişidir. 1878’de Türk Bayrağının gönderden indirilişini, İngilizlerin gelişini yaşamış birisi olarak torununa: *“Osmanlı yamandı. Gittiler ama yine gelecekler. Ben göremeyeceğim ama sizler göreceksiniz.”*²¹⁷ şeklinde umut aşılamaktan geri durmamıştır.

Denктаşı etkileyen diğer bir isim de İlkokul öğretmeni Turgut Sarıca’dır. Hatıralarında onda şu şekilde bahsetmektedir;

*“Türküm derken heyecanlanan, dipdiri bir milliyetçiydi. Bizi sadece bir yıl, ilkokulun son sınıfında okutmuştu. Rumların 1931’deki isyanları nedeniyle ülkede demir yumruklu bir koloni idaresi başlamıştı. Kitaplardan milli yazılar, milli şiirler çıkarılmıştı. ‘Türküm’ demek yasaktı. Müslüman’ız diyecektik. Türk bayrağı da yasaklanmıştı. Lise’de bir bando vardı. Militan müzik çaldığı gerekçesiyle lağvedilmişti. Her yıl Lise’de müsamere yapıldı. Bu, Lefkoşa halkı için ender bir eğlence, bir kültür olayıydı. Müsamerede artık milli piyesler oynanmaz olmuştu... İşte bu şartlarda bile Turgut Arıca bize milli şiirler dikte ettirir, bunları ezberletirdi. Türkiye’yi Mustafa Kemal’i, İsmet İnönü’yü anlatırken heyecanla dolar taşar, bizi de heyecanlandırır... Arıca dört dörtlük bir öğretmendi. Her fırsatta bize hayat dersleri verirdi. Korkusuz bir adamdı. ‘Ne mutlu Türküm diyene’ sözünü yaşar yaşatırdı”*²¹⁸

Denктаş’ın çocukluktan itibaren ilerde uğraşısı olacak mesleğe yönelik seçiminde babasının rolü olmuştur. *“Tayyareci yapacak çocuğunu babalar/Düşman!*

²¹⁶ a.g.e., önsöz, 43.

²¹⁷ Nur Batur, **Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım**, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s.32.

²¹⁸ Denктаş, a.g.e., önsöz, 49.

Bu küçük tayyareciyi tanı/Kanatları altında saklayacak vatani”²¹⁹ dizelerini söyleyerek bahçelerde koşan küçük bir çocukken, yine geleceğe ait birtakım ipuçları verdiğini kimse tahmin etmemiştir mutlaka. İlkokulu bitirdiğinde pilot olmayı hayal eden Denктаş, babasının sert tepkisiyle bundan vazgeçecektir. Ağabeyi o dönem İstanbul’dadır ve Türk Kuşu’na giriş belgeleri gönderir. Bunları doldururken babası görür, belgeleri inceledikten sonra *“Bunları yırt at.. Sen İngiliz okuluna gideceksin. İyi İngilizce öğrenip iyi bir avukat, güçlü bir gazeteci olacaksın. Kıbrıs’ı boşaltamayız. Kıbrıs’ta kalıp buraya hizmet edeceksin.”* telkininde bulunarak, kaderinde önemli bir dönüm noktasını daha belirlemiştir. Denктаş o anla ilgili, *“Hayallerim kum üzerinde kaleler gibi yıkılıyordu.”* diyerek hayal kırıklığını belirtir. Ancak sonra da ekler, *“Fakat hayallerin esiri değildim herhalde ki ben kendim yıkılmamıştım.”*²²⁰

1939 yılında, İngiliz Okulunun Londra’ya düzenlediği geziye katılırken, babasının kendisine söyledikleri tüm yaşamı boyunca unutamadığı ve etkilendiği sözlerden olmuştur. *“Oğlum, dünyayı gezmek yeni yerler görmek çok iyi bir şeydir. Yalnız unutma, size İngiltere’yi göstermekte özel bir maksat vardır. Size ve sizden sonra geleceklere İngiltere’yi vatan diye tanıtmak siyasetinin başlangıcıdır bu. Fakat senden endişe etmiyorum. Yeni bir memleket görmek, görgünü artırmak maksadıyla gidebilirsin.”* ²²¹

Bu gezi sırasında, spor müsabakaları, tartışma ve konferanslar da yapılmaktadır. Tartışmalardan birisi “Allah var mı?” konusu üzerinedir. İki gruba ayrılmış öğrencilerden, Allah’ın olmadığını savunan grup son derece etkili sunum yapmaktadır ve Denктаş’ın da aralarında bulunduğu vardır diyen grup zor durumda kalmıştır. Bundan sonrasını Denктаş anılarında şöyle anlatmaktadır; *“Karşımdaki camda bir tıkırtı işittim. Başımı kaldırdım, bir serçecik tık,tık cama vuruyordu. Sanki beni kim yarattı diye soruyordu. Ayağa kalktım, baylar, bayanlar diyerek söze başladım. Camdaki serçeciği göstererek, ‘Allah’a hamdedilen her şeyi insanoğlu yapabiliyorsa ben insanoğlu bu serçeyi aynen yaratıncaya kadar her şeyi bilen, gören yaratana inanmaya devam edeceğim.’ dedim. Kısa bir sessizlikten sonra ön*

²¹⁹ a.g.e., önsöz, 4.

²²⁰ a.g.e., s.21.

²²¹ a.g.e., s.9.

sıralarda oturanlardan bir alkış koptu, bütün salona yayıldı. Tartışmayı biz kazanmıştık."²²²Bu olay Denктаş'ın bir liderde belki de küçüklükten itibaren sahip olduğu özelliklerden yaratıcılık ve zekânın ne derece gelişmiş olduğunu gösteren küçük bir örnektir. Onun ileriki yaşamında, onlarca müzakere ve görüşmelerde göstereceği üstün başarının beklisi de ilk işaretleridir. Temsil ettiği topluma güven veren ve onları yönlendiren Denктаş'ın her liderde olmayan dikkat çekici özelliği iyi bir müzakereci olmasıdır. Uluslararası arenada Denктаş tarzı müzakere bir ekol haline gelmiş ve tüm dünyada kabul görmüştür. Onu bu yönüyle "Çağdaş Sokrates" diye tanımlamak çok abartı olmayacaktır. Diğer taraftan, Rumlar için Denктаş gibi bir rakip büyük bir talihsizlik olmuştur. Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı 1821 yılından itibaren entrikalarla topraklarını genişletme politikasının Rumlar tarafından da Kıbrıs'ta uygulamaya konulması beklenen bir durumdur. Ancak bu kez onların bu tarzını etkisiz bırakacak bir lider Türk ve Dünya siyasetinde simgeleşir. Adeta yaşarken bir efsaneye dönüşür.

Rauf Denктаş, sekiz yıl süren savcılık görevi sırasında, Hapishane Nizamati ve mahkumlara yapılan muamele konusunda İngiliz yönetimini uyarıcı çalışmaların içinde olmuştur. Türklerden kamu görevinde çalışan fazla kişinin olmaması Denктаş'ın ilk savcı olduğunda Ada'daki Türkler arasında heyecan yaratmış ve memnuniyetle karşılanmıştır. Nitekim, 'Halkın Sesi Gazetesi' bu gelişmeyi şöyle değerlendirmiştir; *"Genç ve kudretli hukukçularımızdan Rauf Raif Denктаş, Müddeiumunll Muavinliğine tayin edilmiş ve bu yeni vazifesine başlamıştır. Bu tayin, Kıbrıs Türk cemaati için çok ümit verici mahiyettedir. Çünkü gerek Kıbrıs Hükümetinin gerekse merkez İngiltere Hükümetinin, Türk cernaatinin haklı dileklerini göz önüne aldığına delalet etmekte ve bu taleplerimizin makul bulunarak kabul edileceğinin müjdecisi bulunmaktadır"*²²³

Bu görevinden 1957 yılında istifa ederek, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu başkanlığına seçilir. Denктаş'ın Federasyonun başkanlığına seçilmesinden sonra bu örgütün çalışmaları yeni bir ivme kazanır. Kıbrıs Türk Halkının siyasi, demokratik ve mukavemetçi örgütlenmesi tamamlanarak Enosis'e karşı verilen varoluş mücadelesi,

²²² a.g.e., s.12.

²²³ Halkın Sesi, 11 Haziran 1949.

merkezi bir yönetime kavuşur. Böylesine koordineli bir çalışma ile 1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda Türk halkının eşit bir ortak olarak yeni Cumhuriyetin kurucusu olması sağlanır.²²⁴

1950 yılından beri Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'nun başkanlığını yürüten Faiz Kaymak'ın 27 Ekim 1957'de yapılan IV. Olağan kongrede Rauf Denктаş lehine adaylıktan çekilmesi üzerine, Denктаş'ın Federasyon başkanı olması Federasyonda yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu görev değişikliği Denктаş'ın Kıbrıs'taki mücadelesini kurumsal boyuta taşımaya açısından önemli olmakla birlikte, Dr. Küçük'ün Türk toplumu içerisindeki, liderlik mücadelesini pekiştirme gayreti ve Faiz Kaymak'la olan çekişmesi; Denктаş'ın Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu başkanlığına gelmesinde etkili olmuştur.²²⁵

Denктаş'ın Federasyon başkanlığına seçilmesiyle ilgili olarak Halkın Sesi Gazetesi, eski idarecilerin ihmaline uğrayan Federasyonun tekrar canlanacağı ve sorunların hal yoluna gireceği umudunu belirtmiştir.²²⁶ Yine Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Ömer Sami Çoşar, Halkın Sesi Gazetesinde 'Ana Vatanın Görüşü' adlı makalesinde ise, Federasyonu ve Rauf Denkraş'ın başkanlığa seçimini şöyle değerlendirmiştir; *"Bugün Kıbrıs'ta bilfiil rol oynayan iki teşekkül bulunmaktadır. Bunlardan birisi Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu, diğeri ise Kıbrıs Türk'tür Partisi'dir. Şimdiye kadar bu iki Türk teşekkülü arasında gerektiği şekilde işbirliği yapıldığı söylenemez. Rauf Denkraş, yıllar boyunca Ada'da müddeiumumi olarak vazife görmüş bir kimsedir. Böyle bir resmi vazifede bulunmasına rağmen, Kıbrıs Türkleri ve Ada'ya varan her Türk onu her toplantıda, her nümayişte görme imkânı bulmuştur. (Rauf Denkraş'ın Federasyon Başkanlığına seçilmesiyle) Kıbrıs adasındaki iki Türk teşekkülünün çok ciddi günler arifesinde tam beklenen işbirliğine gittikleri, sıkı sıkıya el ele verdikleri söylenebilir".²²⁷ Gazetelerdeki bu haber ve yorumlarda, Denктаş'a toplum tarafından, büyük bir güven duyulduğu anlaşılmaktadır. Bir liderin toplumla ilişkisinin temelinde güven duygusu*

²²⁴ İsmail, a.g.e., s.27.

²²⁵ Denктаş,a.g.e., s.157.

²²⁶ **Halkın Sesi**, 28 Ekim 1957.

²²⁷ **Halkın Sesi**, 29 Ekim 1957.

bulunmaktadır. Denктаş'ın iki toplumsal kuruluşu birleştirebileceğine olan inanç ona güvenin tam olduğunun bir göstergesidir.

Liderin yönlendireceği ve peşinden sürükleyeceği hedef kitlenin hassasiyetlerini çok iyi bilmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu kapsamda, toplumla içiçe, onun ihtiyaçlarını ve beklentilerini doğru tespit edebilmelidir. Denктаş'ın Federasyon Başkanlığına geldikten hemen sonra, üç ay boyunca köylere kadar tek tek giderek halkla temas kurması, onun bu yönde ne derece isabetli hareket ettiğinin bir göstergesidir. Bu çalışmaların neticesinde toplumun durumunu, *"Yaptığım tespitlerde aç ve çıplak çocuklar, perişan bir köylü manzarasıyla karşı karşıya geldim..."*²²⁸ şeklinde ortaya koymuştur. Bu tesbitler sonucunda, yoksul ve muhtaç durumdaki halk arasına bir dayanışma kurulmasının gerektiği ifade edilmiş ve Türk cernaati arasında bunu sağlamak üzere 'Türk'ten Türk'e' kampanyası başlatılmıştır. Bu uygulamanın sonucunda bir 'Türk Çarşısı' doğmuştur. Nitekim Denктаş bu konuyla ilgili olarak, *"...Federasyon Başkanı olduktan sonra halkı ziyaret edip ihtiyaçlarını tespit ettiğimizde, bu ihtiyaçlar arasında dayanışma anlayışını yayrnanın önemli olduğunu görüyordum. Rum Çarşısı zaman zaman Türklere (EOKA faaliyetleri nedeniyle) kapanyordu. Ortada bir boşluk, Rum'a hayati bağlılık vardı. Türk'ten Türk'e kampanyası bu gün hala ayakta duran köklü ticaret kuruluşlarını oluşturdu ve halka dayanışma duygusunu yerleştirdi"*.²²⁹ İfadelerini kullanmaktadır. Bu iktisadi ayrılık bir anlamda iki toplumun diğer alanlarda da ayrılmalarına katkı sağlamış bir gelişmedir ve Türk toplumunun bütünleşmesinde olumlu katkı sağlamıştır. Aynı zamanda lidere olan güvenin pekişmesine de etki etmiştir.

Yine Denктаş'ın ifadesiyle halkın güvenlik konusundaki kaygıları had safhadadır. *"..Tüm bunların yanı sıra Ada'da EOKA'nın saldırılarından geleceğinin ne olacağını ve nereye sarılacağını bilmeyen bir kitle vardı. Kıbrıs asılacak bir dal arıyordu"*.²³⁰

²²⁸ Aydın Akkurt, **Türk Mukavemet Teşkilatı**, Seçil Ofset, İstanbul 1999, s. 9.

²²⁹ R. Rauf Denктаş, **Hatıralar-Toplayış**, C. 10, s.153.

²³⁰ Akkurt, a.g.e., s. 9.

Neticede EOKA'ya karşı varlığının ve bütünlüğünün korunmasını sağlayacak bir teşkilata ihtiyaç olduğu gerçeği ortaya konulmuştur. Kısa süre içerisinde bu teşkilatın kurulması yönünde girişimlere başlanmıştır. Kıbrıs Türk toplumunun can ve mal güvenliğini sağlamak için 26/27 Kasım 1957'de Türk Mukavemet Teşkilatı adlı savunma teşkilatı Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşe'de kurulmuştur.²³¹

Denктаş teşkilatın kuruluşunu Halkın Sesi'nde şöyle anlatmaktadır; “*Polis müfettişi Ahmet Beyaz'ın arabası içinde ve nişanlasının yanında 9 Kasım 1957'de vahşice katledilmesi üzerine, aynı gün Lefkoşa'da düzenlenen protesto mitinginde, Girne caddesinde kalabalık arasında yürürken, Dr. Burhan Nalbantoğlu'na rastladım. O'na bu tür başıbozuk toplantı ve Protestoların artık bir düzene dokulması gerektiğini söyledim. Ve birşey yapacaksak benimde mutlaka olmamam lazım geldiğini bildirdim. Nalbantoğlu'da bana; 'görüşlerimizi paylaşan Türk elçiliğinde bir arkadaşımız var, o da bizimle' dedi. Ben de, zaten ben Kemal Tanrısevdi'yi tanıyorum dedim. Daha sonra bir gün gecenin geç vakti; Lefkoşe varoşlarında, metevazi bir evde üç kişi bir araya geldik. Yeni bir Teşkilat kuruyorduk. Dr. Küçük'ün kurduğu Volkan'ın tepkisi ne olur? Tahmin edemiyorduk. Onun için işler, gizlilikle yürütülecek, şimdilik Dr. Küçük'e duyurulmayacaktı”.*²³²

Kurulan teşkilat 1 Ağustos 1958'den itibaren Türkiye Genelkurmay Başkanlığı'na bağlı Özel Harp Dairesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Albay Rıza Vuruşkan, Türk Mukavemet Teşkilatı'nın ilk komutanı olurken, Türk Mukavemet Teşkilatı, EOKA'nın Kıbrıslı Türklere karşı yönlendirdiği saldırıların önünün alınmasına, toplum moralinin yüksek tutulmasına ve can kaybının en aza indirilmesine büyük katkıda bulunmuştur.²³³ Denктаş'ın bir lider olarak önemli özelliklerinden biri de burada ortaya çıkmaktadır. Fikir adamı olmanın yanında bunu hayata geçirecek iradeye sahip bir eylem adamıdır da aynı zamanda. Dr. Küçük'ten farklı olduğu temel noktaların birisi bu konuydu; daha atak ve girişimci bir yapıya sahipti. Sonuç almaya yönelik harekete geçmede tereddütsüz bir hareket tarzı

²³¹ Ahmet C. Gazioğlu, **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara 2000, s. 12-15.

²³² **Halkın sesi**, 12 Mayıs 1959.

²³³ Gazioğlu, **Direnış Örgütleri**, s. 12-15.

uygulamaktaydı. Nitekim Türk Mukavemet Teşkilatı'nın kuruluşu ilk başlarda Dr. Küçük'ten gizlenmiştir.²³⁴

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilk İskân Bakanı İsmet Kotak, Dr Küçük ve Denктаş'la ilgili değerlendirme yaparken, "*Dr. Küçük, biraz daha tedbirliyen, Denктаş'sa bu mücadelenin silahlı mücadeleye gideceğini gören ve öyle bir örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini Burhan Nalbantoğlu'yla beraber Ankara'ya kabul ettiren bir liderdir*"²³⁵ ifadelerini kullanmıştır.

Denктаş'ın Federasyon başkanlığı sırasında üzerinde durduğu bir önemli konu da halkın dilini ve dinini koruma çalışmasıdır. Çünkü Ada'da bu yönde bir tahdit vardır. Nitekim Denктаş anılarında bu konudaki sıkıntıyı şu şekilde ifade etmektedir; "*...okulsuzluk, yoksulluktan yenik düşen bir kısım vandaşlar zaman içinde dilinden, daha sonra da dininden olmuştur. Dillirga yöresinde 33 köy Rum papazlarının okul, iş teklifleri neticesinde din değiştirmişlerdir*".²³⁶

Dilin milli bilincin oluşmasındaki önemini bilen Denктаş bu konuda ortaya çıkan hassasiyeti gidermek için Federasyon bünyesinde 'Vatandaş Türkçe konuş kampanyası' düzenlemiştir. Yine köylerin Türkçe ismini içeren haritalar yapılmış, Türk kültürünü güçlendirmeyi amaçlayan tiyatro gösterileri, halk oyunları yarışmalar gibi faaliyetler düzenlenmiştir. Denктаş bu kampanyada karşılaştığı ilginç bir olayı aktarırken dilin ne derece önemli olduğunu da açıkça ortaya koymaktadır, "*Kampanya esnasında ilginç olaylarla da karşılaştık. Gençlik Teşkilâtı Rumca konuşana bir de ceza getirdi. Bir gün Yeşilirmak'taydım. Kahvede konuşurken sessiz, duran, sorularıma cevap vermeyen bir ihtiyar dikkatimi çekti. Sağır mı diye sordum. Türkçe bilmediği için birkaç kez ceza yemiş, şimdi yabancı gelince susup oturuyor, konuşmuyormuş. Taiatıyla, Rumca konuşarak kendisine korkmamasını söyledim. Gençlik Teşkilâtına da 'para cezası koyamazsınız, görevimiz telkindir' şeklinde bir tamim gönderdim. Bu yöredeki okullara önem verildi. Gönüllü öğretmenler tatil günlerini bu köylerde geçirdi.*"²³⁷

²³⁴ Kasınoğlu, a.g.e., s.80.

²³⁵ 11 Aralık 2010 İsmet Kotak'la yapılan görüşme.

²³⁶ Denктаş, **Hatıralar**, s. 128.

²³⁷ Denктаş, **Kıbrıs**, s.154.

Yine kampanya kapsamındaki çalışmalarla ilgili olarak, "*Federasyon bir meş'ale gibi her Türk'e yol gösteren ümit ve cesaret veren bir teşkilat haline geldi. Kıbns Türk toplumu namına gereken her türlü tedbiri almak, sesimizi anavatan ve dünyaya duyurmak ve Kıbrıs Türklerinin davalarını savunmak başta gelen vazifemiz oldu. Partilerüstü gayri siyasi bir teşekkül olan ve her ferde hiçbir fark gözetmeksizin hizmet etme yolunu seçen federasyon bu üç sene zarfında Kıbns Türk toplumunun her derdine çare bulmasını bilmiştir*"²³⁸ yorumu yapmıştır.

Makarios, anayasada yapmak istediği değişikliklerin, Türk hükümeti tarafından reddedilmesinden sonra—ki bunu zaten tahmin etmiştir— hedeflerine ulaşmak maksadıyla, bu kez şiddet kullanma yoluna gitmiştir.

Türkiye'nin 23 Aralık 1963'te Rum saldırılarının önlenmesi adına İngiltere ve Yunanistan hükümetleri ile temasa geçme teşebbüsünün ardından 24 Aralık 1963'te Lefkoşa'da Türkiye, Yunanistan ve İngiltere adına ortak bildiri yayınlanmıştır;

*"Türkiye, İngiltere ve Yunanistan hükümetleri Garanti Antlaşması'nı imza eden devletler sıfatı ile Kıbrıs hükümeti ile Türk ve Rum cemaatlerini hali hazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateşkes ilan edilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaatten buna riayetini istemeye Kıbrıs hükümetini davet ederler. Üç hükümet ayrıca hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler."*²³⁹

Üç garantör devletin çatışmaların durdurulması amacı ile yayınlamış oldukları bu bildiriye rağmen Rumlar tarafından saldırılar 24 Aralık'ta da devam etmiştir.

Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş da Kıbrıs'taki gerilimin had safhada olduğunu bildirerek, Kıbrıslı Türklerin durumundan bahsetmiş Türkiye'nin fiili müdahalesinin şart olduğunu belirterek sözlerine şöyle devam etmiştir: "*Türk cemaati haklarının elinden alınması için uğradığı gayriinsanî hücumu elinden gelen bütün imkânları ile Türk'e yaraşır bir şekilde canını ve kanını vererek mücadele*

²³⁸ Denктаş, **Hatıralar**, s. 132.

²³⁹ **Cumhuriyet**, 25 Aralık 1963.

etmektedir. Mücadele had safhasına gelmiştir. Anavatanın fili müdahalesi derhal yapılmalıdır. Bunun geciktirilmesi Türk cemaatini tamamen Rumların insafına terk etmek olacak ve Kıbrıs'ta Türk davası diye bir dava kalmayacaktır. Durum vahimdir. Müdahale şarttır.”²⁴⁰

Diğer bir gazete Denктаş'ın açıklamalarını; “Günlerden beri Rum polis ve çetecileri Rum liderlerinin direktifleri altında masum Türk halkını, çocuk, kadın ve yaşlı dinlemeksizin yok etmek için amansız bir mücadeleye atılmışlardır. Tüm bu olaylarla ilgili müdafaa hareketinden öteye geçmeyen Türk halkı basın yoluyla dünya efkârına asi olarak tanıtılmıştır”²⁴¹ şeklinde ifade etmektedir.

Bu temasların neticesinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümet yetkililerinin ikna edilerek, durumun vehametini inandırılmaları bir başarı olarak değerlendirilebilir. Neticede bütün diplomatik yolları deneyerek, Kıbrıs'ta ateş kesilmesi ve tedhişin durdurulması yolundaki girişimlerden hiçbir sonuç alamayan Türk hükümeti, Kıbrıs Antlaşması'nın 4. maddesine dayanarak kurulu nizamı yeniden sağlamak ve Türklerin katledilmesini önlemek amacı ile ikaz mahiyetinde olmak üzere 4 jet uçağından oluşan bir filoyu, Kıbrıs üzerinde uçuş yapmak için göndermiştir.²⁴² Denктаş ise, yaptığı basın açıklamasında, Ada'da durumun hala vahim olduğunu, müdahalenin bir bölgeye değil, bütün Ada'ya yapılması ve silahların toplanması gerektiğini ifade etmiştir.²⁴³

Türkiye'nin havadan yaptığı bu ikaz uçuşları Makarios'u geçici olarak durdurduysa da kısa bir süre sonra tedhiş yeniden başlamıştır. Bunun üzerine Denктаş, “Kıbrıs Türkünün acıklı durumunu bir kez daha Ankara hükümetine arz etmek üzere Ankara'ya gidiyoruz” demiştir. Ankara'ya hareket etmeden önce gazetecilere konuşan Rauf Denктаş, Makarios'un Kıbrıs Cumhuriyetini katlettiğini ve bu ölünün artık dirilmesine imkân olmadığını söylemiştir.²⁴⁴ Ayrıca herhangi bir

²⁴⁰ **Akşam**, 26 Aralık 1963.

²⁴¹ “Denктаş Açıklama Yaptı”, **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1963.

²⁴² “Jet Uçaklarımız Dün Kıbrıs Göklerinde Uçtu”, **Cumhuriyet**, 26 Aralık 1963.

²⁴³ “Ada'da Sükûnet Henüz Temin Edilmedi”, **Ulus**, 29 Aralık 1963.

²⁴⁴ “Kıbrıs Cumhuriyeti Dirilemez”, **Hürriyet**, 08 Ocak 1964.

taviz vermenin sözkonusu olamayacağını da eklemiştir.²⁴⁵Eşi Aydın Denктаş Ankara'da gazetecilere evlerinin devamlı olarak ateş altında kaldığını söylemiştir.²⁴⁶

Türkiye'deki görüşmelerden sonra, Türk hükümetinin Kıbrıs üzerindeki eğilimine ve güttüğü politikaya hayran olduğunu belirten Denктаş, Kıbrıs olaylarının Türk devleti tarafından hassasiyetle takip edildiğini gördüğünü ve davanın kuvvetli bir şekilde ele alındığını söylemiştir. Denктаş Kıbrıs'taki durum hakkında İnönü'ye geniş bir izahat verdiğiğini belirtmiş,²⁴⁷ Türk Hükümetiyle görüşlerinin aynı olduğunu da eklemiştir.²⁴⁸

İngiltere'nin, tarafları yine Londra'da bir konferansa çağırması üzerine gitmeden önce bir açıklamada bulunan Denктаş, "*Makarios Londra'ya gelirken yanında, işlemiş oldukları cinayetleri savunması için avukatta getirsin*" demiştir. Makarios'un Londra Konferansı'nda taksim tezinin savunulması karşısında toplantıyı terk ederim sözlerine karşılık Denктаş, "*bu şekilde tehditler savurmak, Makarios ahlaksızlığının ve şantajının yeni örneğidir*"²⁴⁹ şeklinde tepki göstermiştir. Türk heyeti Üçlü ve Beşli Kıbrıs konferansında bulunmak üzere Londra'ya giderken F. Cemal Erkin, "*Milli ve kutsal bir davayı kazanmak için geldik*" açıklaması yaparken, Denктаş, "*Dava Kıbrıs Türkü'nün can ve mal emniyetinin şerefli bir şekilde, fiili garantilerle sağlanarak huzur içinde yaşaması davasıdır ve bu görüşümüzde Türk halkı, Türk hükümeti ile Türk basını arasında fikir birliği vardır, Londra'ya bu ümitlerle gidiyoruz*" demiştir.

Denктаş ayrıca Rumların konferansı sonuçsuz hale getirmek için ellerinden geleni yapacaklarını da söylerken, Fener Partisi Athenagoras'ın Türkiye'nin Kıbrıs politikasını desteklediğini ve bir Türk vatandaşı ve bir din adamı olarak bu konuda elinden gelen her şeyi yapacağını belirtmesi²⁵⁰ dikkat çekmektedir. Londra görüşmeleri öncesi Denктаş, "*haklı davamızı savunmak için konferansa katılıyoruz bunun içinde imanlı, kuvvetli ve kararlıyız*" derken, 5 Türk rehinesinin kurşuna dizildiğini ispat eden elimizde deliller var, kayıp sayısı 150, şehit sayısı 102, yaralı

²⁴⁵ "Denктаş Taviz Verme Olamaz Diyori", **Ulus**, 08 Ocak 1964.

²⁴⁶ "Bayan Denктаş Kanlı Olayları Anlattı", **Akşam**, 08 Ocak 1964.

²⁴⁷ "Denктаş ile İnönü Görüştü", **Milliyet**, 09 Ocak 1964.

²⁴⁸ "Denктаş Türk Hükümeti ile Görüşümüz Aynı Dedi" **Akşam**, 09 Ocak 1964.

²⁴⁹ "Denктаş Makarios'u Şantaj Yapmakla İtham Etti", **Milliyet**, 10 Ocak 1964.

²⁵⁰ "Heyetimiz Londra'ya Gitti", **Milliyet**, 12 Ocak 1964.

sayısı 190²⁵¹ diye de eklemiştir. Ayrıca Türklerin ve Rumların Kıbrıs devleti içinde ayrı yaşayacakları yeni bir sistemin kurulmasını teklif etmiştir. ²⁵² Kıbrıs konferansını sonuca ulaştırmak için, Ada'da huzurun sağlanması adına sunulan teklifler Rum heyeti tarafından kabul edilmemiş ve konferans sonuçsuz kalmıştır. Görüşmelerden sonra gazeteciler ile konuşan Rauf Denктаş, Kıbrıs heyeti için Türk ve Rum cemaati arasında fiziki bağın kopmasından başka artık hiçbir formülün kabul edilemeyeceğini söylemiştir. ²⁵³ Ayrıca Yeşilköy havaalanında gazetecilere verdiği demeçte, “Londra konferansı bitmedi. Biz konferansı terk ettik, Makarios’un tekliflerini müzakere edecek bir konferansa da asla katılmayacağız.” açıklamasını yaparken, Makarios’un Kıbrıs’ta olup biten faciadan hiç endişe duymadığını ve amacının teklif edilen NATO kuvvetlerini BM’e bağlı bir kuvvet haline getirmek ve böylece Garanti Antlaşması’nı feshetmek olduğunu ifade etmektedir. ²⁵⁴

Denктаş BM Asemblesi’nde de ilk konuşmasını 28 Şubat 1964 tarihinde yapmıştır. ²⁵⁵ Güvenlik Konseyi’nin 18 yıllık tarihinde ilk defa olarak bir Hükümet temsilcisi veya Birleşmiş Milletler’de görevli olmayan bir şahsa Konsey’de konuşma hakkı verilmiş, Kıbrıs Türk Cemmat Meclis Başkanı Rauf Denктаş, Konsey’e bir saat süren bir hitabette bulunmuştur. BM Güvenlik Konseyinde konuşma hakkı verilen Denктаş, yaptığı etkili konuşma dünya kamuoyunda büyük yankı bulmuştur. Konsey Başkanı ve Konsey’in bütün üyelerine Kıbrıslı Türklerin de görüşünü öğrenmek üzere kendisine konuşma yetkisi tanıdıkları için teşekkür ederek başladığı konuşmasında, Kıbrıs Türkü’nün davasını BM kürsüsünden tüm dünyaya, bütün açıklığı ile duyuran Denктаş, Başpiskopos Makarios’un Birleşmiş Milletler’deki temsilcisinin işgal perdesi altında Konsey’den genel bir karar çıkarıp antlaşmaların feshedildiği tefsirini yapabilmek için iki defa teşebbüse geçtiğini, Rumların hakikî gayelerinin Türk’leri imha etmek olduğunu söylemiştir. ²⁵⁶

²⁵¹ “Kıbrıs Konferansı Bugün Başlıyor”, **Tercüman**, 13 Ocak 1964.

²⁵² “Denктаş, Yeni bir Taksim Teklif Etti”, **Milliyet**, 17 Ocak 1964.

²⁵³ “Londra’da Anlaşmaya Varılmadı, Rumlar Bütün Uzlaşma Tekliflerini Reddetti”, **Tercüman**, 21 Ocak 1964.

²⁵⁴ “Katliamın Hesabı Makarios’tan Sorulmalıdır”, **Tercüman**, 08 Şubat 1964.

²⁵⁵ Michael Moran, **Rauf Denktash at the United Nations: Speeches on Cyprus**, Eothen Press, Huntingdon, UK, 1997, s.126.

²⁵⁶ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.3, Lefkoşa 1973, s.92.

Denktaş, “Türkiye’nin garanti anlaşmasının verdiği müdahale hakkını kullanmasını istiyoruz derken”, Makarios ve onun çeteci hükümetini kabul edenlerden bize hayır gelmeyeceğini söyleyerek NATO’dan ümidi kesmek gerek diye konuşmuştur. Devamında, 20Aralık 1963’de bu yana 800’den fazla Türk’ün öldürüldüğünü veya yaralandığını, Rusya’nın Makarios’a askeri yardım için güvence verdiğini ve Lefkoşa’ya inen ilk Rus uçağını binlerce Rumun karşıladığını²⁵⁷ ifade ederken Türkiye’nin sürece müdahalesinin haricinde bir çözümün mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Denktaş’ın konuşması başta Rumlar olmak üzere Yunanistan’ı da sonderece rahatsız etmiş ve Yunanistan bu konuşmayı protesto etmiştir.²⁵⁸ Rumların tepkisi ise Denktaş’ın Ada’ya girişini yasaklamak şeklinde olacaktır.

Denktaş’ın bir lider olarak en büyük artlarından birisi, etkili hitabeti ve ikna yeteneğidir. Bu açıdan toplumu yönlendirmede çok önemli bir güce sahiptir. Bu etkinliği sadece kendi toplumu için değil, diğerleri üzerinde de geçerlidir. BM’de yaptığı son derece sert, tarihi konuşması dünya kamuoyunda büyük yankı bulurken Rum toplumu ve özellikle de Makarios’u çileden çıkarmıştır. Hemen arkasından Denktaş’ın Ada’ya girişinin yasaklanması bir tesadüf olmasa gerek. 13 Nisan 1968 yılına kadar, dört yıldan fazla süren bu, bir çeşit sürgün hayatı, onun mücadele azim ve kararlılığını azaltmadığı gibi, sürece daha aktif katılımına ve hedef kitle üzerindeki karizmasının pekişmesine yardımcı olmuştur.

Ankara’da bulunduğu süre içerisinde büyük bir sıkıntı ve üzüntü yaşamıştır. Çünkü, toplumunun büyük güçlükler içerisinde yaşadığı günlerde halktan uzakta bırakılmak, bir liderin kabul edemeyeceği bir durumdu. Bu dönemi anlatırken Denktaş, “ *Ankara’daki birkaç dostumuzun tavan arasından çıkardıkları eşyalarla donattığımız evimizde Kıbrıs’ın acılarını yaşayarak gün geçirmeye başladık. Ben her gün Dış İşlerinde, Kıbrıs Dairesine gider orada, yapılacak bir şey varsa -genelde İngilizce broşür hazırlamak, Kıbrıs’tan gelen kriptoları değerlendirmek gibi- bunları yapar, akşama eve döner ve bana o hafta içinde Lefkoşa’dan Özel Kalem Müdürüm Kutlu Adalı’dan gelen Kıbrıs’la ilgili yazıları ve değerlendirmeleri okur, bunlara*

²⁵⁷ “Denktaş Konseyde Rum Tecavüzünü Anlattı”, **Milliyet**, 29 Şubat 1964.

²⁵⁸ **Ulus**, 01 Mart 1964.

cevap hazırlardım. Günden güne yaşamının bunalımı bizi iyice sarmaktaydı... Benim Kıbrıs'a dönüşüm bir dert oluyordu. 'Değiştirme birliğinin içinde giderim' dediğimde Gen. Turgut Sunalp 'sende bu burun ve bu kafa varken seni kamufle edemeyiz' diyordu. 'Paraşütle atınız' dediğimde 'bu vücutla kemiklerini kırarsın' diyorlardı.²⁵⁹

Bu dönem, Ada'da tedhişin arttığı ve müdahalenin gündeme geldiği bir dönemdir. Nitekim Kıbrıs Türklerinin lideri Dr. Fazıl Küçük, BM Genel Sekreteri UThant'a, BM Güvenlik konsey başkanına, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye resmen başvurarak Ada'da duruma resmen müdahale edilmesini istemiştir. Denктаş da, böyle bir davet karşısında Türkiye'nin mutlaka bir şey yapacağını umduğunu söylemektedir.²⁶⁰ Ayrıca Kıbrıs'ın manastırı olmadığını belirtmiştir.²⁶¹

Ada'ya dönüşüne izin verilmeyeceğinin açıklanması basında "EOKA Denктаş'ı Kıbrıs'a sokmak istemiyor" şeklinde yer alırken, Denктаş yaptığı basın açıklamasında, Ada'ya gitmenin tabii hakkı olduğunu ve Kıbrıs'ın Makarios'un manastırı olmadığını belirterek tepki göstermiştir.²⁶²

Ada'ya BM kuvveti gönderilmiş ancak bu Rum tedhişini önlemekte yetersiz kalmıştır. Ada'da artık iki cemaatin iç içe değil yan yana yaşayabileceğini söyleyen²⁶³ Denктаş bu durumda, Türkiye'nin müdahale hakkını elinde tuttuğunu söylemiş ve Türkiye'nin bundan sonra izleyeceği politikanın Kıbrıs'ta gelişen olaylara göre şekilleneceğini ifade etmiştir.²⁶⁴ Nitekim, "The Cyprus Triangle" adlı kitabında, "Kıbrıs Milleti geçmişte hiç olmadı ve bugünde yoktur" diye ifade ediyor.²⁶⁵ Barış Gücünün yetersizliğini de vurgulayan Denктаş, Barış kuvvetinden bir fayda olmadığını ve bu gücün Makarios'la işbirliği yaptığını açıklamıştır.²⁶⁶

²⁵⁹ Denктаş, **Kıbrıs**, s.227.

²⁶⁰ "Kıbrıs Türkleri Müdahale İstedi", **Milliyet**, 11 Mart 1964.

²⁶¹ "Kıbrıs Makarios'un Manastırı Değildir", **Vatan**, 27 Mart 1964.

²⁶² "EOKA Denктаş'ı Kıbrıs'a sokmak istemiyor", **Ulus**, 28 Mart 1964.

²⁶³ **Ulus**, 30 Mart 1964.

²⁶⁴ "Denктаş "Acele Tedbir Almalı" Dedi", **Milliyet**, 30 Mart 1964.

²⁶⁵ Rauf R.Denktaş, **The Cyprus Triangle**, George Allen & Unwin, London, 1982, s.1.

²⁶⁶ "Barış Gücünden Fayda Yok", **Vatan**, 04 Nisan 1964.

Ada'da kuvvet dengesinin sağlanabilmesi için Yunanistan tarafından gizlice sokulan kuvvetlerin geri çekilmemesi halinde Türkiye'nin aynı miktarda kuvvet göndermesini istemiştir.”²⁶⁷

Türkiye'nin askeri bir müdahalede bulunmamasını eleştiren Denктаş, “*Mart-Haziran- Ağustos aylarında bir çıkarma yapılabileseydi müzakere masasında pazarlık konusu edilebilecek fiili durumlar yaratılmış olurdu*” ifadesini kullanmıştır.²⁶⁸

Aynı dönemde Sovyet Rusyanın Rumlara desteği sürmektedir. Bunu Denктаş ve Küçük, Cumhurbaşkanı Makarios Hükümetinin Kıbrıs'a Rus yapısı uçaksavar roketleri yerleştirmekte olduğunu bizzat kamuoyuna açıklayarak kınamışlar ve Denктаş Kıbrıs Akdeniz'de hızla daha karışık bir Küba halini almaktadır demiştir.²⁶⁹

Makarios hükümetinin anayasayı hiçe sayarak seçim kanunu değiştirmesi üzerine verdiği demeçte, Türkiye'nin milli bir devlet kurmasını, Ada'da bir Türkiye Cumhuriyetinin faaliyete geçirilmesini istemiştir.²⁷⁰ Gerçekte 1960 yılında kurulan cumhuriyet artık fiilen sona ermiştir. Bu dönemde anayasanın ihlali bile anlam ifade etmemektedir.

1966 yılında Denктаş'ın Türk basınına verdiği bir demeç dikkat çekmektedir. Kıbrıs Türk Cemaati Başkanı Rauf Denктаş demeçte, Ada mücahitlerinde çözüme başladığını ve 3000 Türk mücahidinin yakında Kıbrıs'ı terk edeceğini söylemiştir.²⁷¹ Mücadelenin en etkin konumundaki kişinin bu yönde yılgınlık içeren açıklaması şaşkınlık yaratmıştır. Bu, Türkiye'nin müdahalesini gerçekleştirme yolunda yapılmış bir açıklama olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'de zorunlu bulunduğu dönemde Denктаş, Kıbrıs konusundaki faaliyetlerine hiçbir zaman ara vermemiştir. Milli Talebe Birliği tarafından düzenlenen toplantıda, biz artık gönlümüzdeki bayrağı görmek istiyoruz, Türk gençliği ve halkı bunu bize çok görmesin dedi. Kıbrıs'taki Türk mukavemetinin de

²⁶⁷ “Denктаş Konuştu:”, **Hürriyet**, 06 Eylül 1964.

²⁶⁸ “Rauf Denктаş, ‘Acheson Kıbrıslı Türkü Rum İnsafına Bırakıyor’ dedi”, **Tercüman**, 10 Eylül 1964.

²⁶⁹ “Denктаş: ‘Kıbrıs’a Sovyet Yapısı Roketler Yerleştirilmiştir’ Dedi”, **Tercüman**, 27 Mart 1965.

²⁷⁰ “Denктаş: Kıbrıs Türk Hükümeti Kurulmalı.”, **Hürriyet**, 27 Temmuz 1965.

²⁷¹ “3000 Türk Mücahidi Daha Yakında Kıbrıs'ı Terk Ediyor”, **Tercüman**, 30 Ocak 1966.

sadece bize zaman kazandırdığını ve bu zamanı iyi değerlendirdiğimiz takdirde bu davayı kazanabileceğimizi ifade etmiştir.²⁷²

Ancak mücadelenin başında bulunmadan Türkiye’den bunu yürütelbilmenin imkânsızlığını Denктаş da iyi bilmektedir. Defalarca girişimde bulunmasına rağmen Türk yetkillirce Ada’ya girme girişimi engellenmiştir. En sonunda Türk Hükümetinden habersiz Kıbrıs’a gitmeye karar verir ve gizlice bulunan bir tekneyle Ada yolculuğu başlar. Ancak yanlış bir yere çıkmaları sonucu Rum polisine yakalanırlar. Sorguda, yakalanırsanız öleceğinizi biliyordunuz; bile bile ölümü niye göze aldınız? sorusuna; *“Planımızın bu kadar aksayabileceğini hesaplayamamıştık. Tabiatıyla bu seyahate çıkarken ölüm de olabileceğini düşünmüştük. Fakat ölüm bazen bazı yaşama şekillerinden de iyi olur. Ben bunu ölçecek bir durumda değildim artık. Dört senedir hangi tesirler ve hangi şartlar altında yaşadığımı size anlatmama imkân yoktur. Ben ancak şunu söyleyebilirim: Kıbrıs’a dönmek kararındayım. Her ne pahasına olursa olsun dönmek istiyordum”*²⁷³yanıtı gelir.

Bu olay, Denктаş’ın bir lider olarak cesaretini ve risk alma konusundaki tereddütsüz tavrını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kendisinin de söylediği gibi, sonunda ölümün dahi olabileceği bir bilinmez yola çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye’nin rıza göstermediği bir hareketin içerisinde mücadelenin Türkiye ayağında bir aksaklık çıkması, daha önemlisi kendisinin safdışı bırakılması ihtimali vardır. Tüm bunlara rağmen Denктаş Ada’ya çıkmıştır.

Olayın duyulması üzerine Türkiye derhal müdahil olarak Denктаş’ın iadesini ister. 12 gün hapiste tutulan Denктаş, Türk Hükümetinin baskısı ve desteklemeleri sonunda serbest bırakılmıştır. Sonrasında, Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil tarafından Ankara’ya çağırılmıştır.²⁷⁴

Ankara’da sonra 13 Nisan’da Ada’ya geri dönen Denктаş, bunu anıların şu şekilde anlatmaktadır, *“13 rakamı Makarios için uğurlu rakam addediliyordu. 12 Ada’dan sonra Kıbrıs’ı 13. ada olarak Yunanistan’a bağlayacağı inancındaydı. Ben de Ada’ya dönüşümü 13 Nisan olarak tesbit ettim. Makarios’a belki uğursuzluk*

²⁷² “Denктаş: Kıbrıslılar Gönündeki Bayrağı Görmek İstiyor, Dedi”, **Hürriyet**, 08 Mayıs 1967.

²⁷³ Denктаş, **Kıbrıs**, s.372.

²⁷⁴ “Rauf Denктаş Türkiye’de”, **Tercüman**, 13 Kasım 1967.

getiririm diye düşünmüştüm. 13 Nisan günü halkın bizi karşılaması muhteşemdi. Dörtbuçuk yıllık azap sona eriyor, çekilenler bir kenara itiliyordu. Uçak, hava meydanının derinliklerinde park etti. Grek burunlu, yakışıklı, genç bir kişi uçağın kapısına kadar gelerek bir şeyler söyledi. Pek anlayamadım. Aşağıda bekleyen bir Mercedes arabaya bindik. Aydın'la çocukları başka arabaya aldılar. Yanımdaki Yunanlı acaba kimdi? Araba hareket edince yanımdaki genç ve yakışıklı kişi Türkçe olarak 'Hoş geldiniz efendim' dedi. 'Siz kimsiniz?' diye sordum. T.C. Büyükelçiliğinde Müsteşar Candemir Önhon olduğunu öğrendim ve içim rahat etti.²⁷⁵ Haber gazetelerde geniş yer almıştır, "Kıbrıs Türk Cemaat Lideri Rauf Denктаş ve ailesi, Türkiye'de geçirdikleri 4 yıldan sonra Kıbrıs'a dönmüşlerdir. Denктаş havaalanında yaptığı konuşmada iyi niyet gösterirlerse şerefli sonuca varılabilir dedi".²⁷⁶

Hemen sonrasında yerli ve yabancı basın mensuplarının önünde yaptığı basın toplantısında, Denктаş, Türklerin ikili görüşmelere hazır olduğunu ancak bu görüşmelerin 1960 antlaşmaları esas alınarak yapılması gerektiğini söylemiştir.²⁷⁷ Evlerinin terk etmezorunda kalan Türklerin geri dönüşünü engellemeye çalışan Makarios'a tepki olarak Rumların yaptığı akıllıca bir hareket değil şeklinde tepki göstermiştir.²⁷⁸

Yunan Hükümetinin resmi yayın organı olan Atina Ajansı, Kıbrıs cemaat liderleri arasında uzun zamandır yapılan görüşmelerden bugüne kadar üzerinde anlaşmaya varılamayan noktaları açıklamıştır buna göre;

- Rumlar, Kıbrıslı Türkleri bir topluluk olarak kabul etmemekte ve ırk kıstası altında bir idari yönetim biçimini kabul etmemektedirler. Bu şartlar altında Kıbrıslı Rumlar da, Türkler de toprak tavizi verilmesine yanaşmamaktadırlar.
- Kıbrıslı Rumlar Ada'da ortak hâkimiyet rejimini reddetmekte ve çoğunluğu, problemin çözülmesi için bir esas olarak kabul

²⁷⁵ Denктаş, **Kıbrıs**, s.413.

²⁷⁶ "Denктаş Dün Kıbrıs'a Gitti", **Milliyet**, 14 Nisan 1968.

²⁷⁷ "Türk Cemaati Can ve Mal Emniyeti İstiyor ", **Hürriyet**, 17 Nisan 1968.

²⁷⁸ "Denктаş: 'Rum Tarafının Yaptığı Akıllıca Bir Hareket Değil' Dedi", **Halkın Sesi**, 18 Şubat 1969.

etmektedirler. (Türk tarafı bu teklifi uzun vadeli bir Enosis saymakta ve sonuçta azınlığa hâkimiyetini sağlayacağı için reddetmektedir.)

- İdari taksim anlamına gelebilecek iki ayrı bölgesel hükümetin kurulması prensibi reddedilmektedir.
- Milletlerarası prensiplerin ön gördüğü, muhtar yani bölgesel idari sistem de reddedilmektedir.

Ajans Klerides ile Denктаş'ın da açıklamalarını yayınlamış, Klerides iki taraf için de güvenliği sağlayabilecek pratik bir çözüm yolu bulunması gerektiğini söylemiştir. Denктаş da Kıbrıs probleminin Enosis isteğinden çıktığını Türkiye'ye bağlı olan Kıbrıslı Türklerin başka bir bayrak altında yaşamak istemeyeceklerini ve doğal olarak Türkiye ile birleşmek istediklerini bildirmiştir.²⁷⁹

1971 yılında Rumların ieri sürdüğü şartları değerlendirirken, “*Rum yönetimi tarafından Türk tekliflerine verilen cevapla ilgili olarak teklifler eski bir çorbanın yeni tabakta önümüze sürülmesidir. Esasında bizim beklediğimiz sonuç ortaya çıkmamıştır*”²⁸⁰ demiştir Denктаş Grivas ile Makarios'un Enosis çabası içinde bulduklarını, ancak her ikisinin de taktiklerinin değişik olduğunu söylemiştir.²⁸¹ Rauf Denктаş, 1972 Mayısında Ankara'ya yazdığı notta, Rum toplum liderlerinden Klerides'in Kıbrıs konusundaki bakış açısını göstermesi açısından bir mülakattaki ifadelerine yer vermektedir.²⁸² Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Klerides mevcut durumun devamında bir sakınca görmemektedir. Bir anlaşmaya varılmadığı takdirde, -tahmin etmesine rağmen- savaşıyla sonuçlanacak gelişmeden fazla kaygı duymadığı anlaşılmaktadır. Bu, biraz da Türkiye'nin müdahalesinin mümkün olamayacağı inancından kaynaklanan bir güvence olsa gerektir.²⁸³

Kıbrıs görüşmeleri arifesinde Rauf Denктаş, Rum yönetiminin görüşmeleri sürüncemede bırakmak istediğini belirtmiştir. Denктаş, son Kıbrıs seyahatinde,

²⁷⁹ “*Kıbrıs Pazarlığının İç Yüzü*” başlıklı haber, **Hürriyet**, 04 Mart 1970.

²⁸⁰ “*Rauf Denктаş'ın Cevabı*”, **Milliyet**, 28 Haziran 1971.

²⁸¹ “*Denктаş'ın Cumhuriyete Özel Demeci: “Makarios ile Grivas'ın Hedefi Enosis'tir”*”, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1971.

²⁸² Metnin tamamı için Bkz.**Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi**, Yer No:5/2-28, Fihrist No:9404-1.

²⁸³ **Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi**, Yer No:5/2-28, Fihrist No:9404-2.

Kıbrıs sorunun geleceği ve Türk cemaatinin durumu konusundaki soruları cevaplandırırken; “Dört yıldır siyasi çözüm aramaktayız. Ekonomik haklarımızı vermeyi hep siyasi çözüm sonrasına ertelediler. Amaçları ekonomik unsuru aleyhimize bir baskı unsuru olarak kullanmaktır”²⁸⁴ demiştir.

28 Şubat 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Yardımcılığı görevini devralan Denктаş,²⁸⁵ Ada’da gerilimin yeniden artması üzerine, Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, Başbakan Bülent Ecevit ve Dışişleri Bakanı Turan Güneş ile görüşmeler yapmış, Yunanistan’ın Enosis iddiasından vazgeçmediği sürece Kıbrıs sorunun çözüme kavuşmayacağını bildirmiş, Yunanistan’ın ikili oynadığını, Ada’nın silah deposu haline geldiğini ve silah pazarı yapıldığını vurgulamıştır.²⁸⁶ Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, 21 Aralık 1963 tarihinde Türklere yönelik katliamın onuncu anma yılında R.Denктаş’a gönderdiği mesajda Türkiye’nin tam desteğinin sürekli olacağını vurgulamıştır. Lider olarak kendisine olan güven ve takdirlerini de belirtmiştir.²⁸⁷

Denктаş kendi ifadesiyle, 1968-74 yıllarını değerlendirirken şu ifadeleri kullanmaktadır; “Toplumlararası görüşmelerle geçirdim. Bunlar benim için büyük bir enerji sarfına ve asap gerginliğine neden oluyordu. Makarios’un hiçbir şeyi kabul etmeyeceğinin bilinci içindeydim. Rum tarafında Grivas’çılarla Makarios’çular açık savaş halindeydiler. Yunanlı subaylar otoritelerini göstermek için Rumların ikiye bölünmelerinden yararlanıyorlardı. Makarios’a suikast tertipleri, eski İçişleri Bakanı ve Makarios’un güvendiği EOKA’cı Yorgacis’in Makarios’u öldürmeye teşebbüs zannı altında bırakılarak ev hapsine tabi tutulması ve kısa bir süre sonra pusuya düşürülerek öldürülmesi; Makarios’un Yunan cuntasını kendisini öldürtmeye teşebbüsle suçlaması Klerides’le yaptığımız görüşmeleri etkilemekteydi. Bir Bizans oyununun gerçek bir senaryosu sahnelenmekteydi”.²⁸⁸

15 Temmuz 1974’te Sampson²⁸⁹ darbesi olur. Denктаş bu günü şöyle anlatmaktadır, “15 Temmuz, 1974. Sabahın 8.15’i, Rum tarafından silah sesleri. Rum

²⁸⁴ “Denктаş: “Kıbrıs İki Toplumun Anavatanlarından Koparılamaz”, **Cumhuriyet**, 08 Haziran 1972.

²⁸⁵ “Rauf R. Denктаş Göreve Başladı”, **Bozkurt**, 1 Mart 1973.

²⁸⁶ **Hürriyet**, 30 Mart 1974.

²⁸⁷ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Yer No.:6/12-13, Fihrist No.:7893.

²⁸⁸ Denктаş, **Kıbrıs**, s.434.

²⁸⁹ EOKA-B lideri (1935-2001).15 Temmuz 1974’te Makarios’a darbe yaparak Kıbrıs’ta yönetimi ele geçirmiştir.

radjosundan marşlar. Kemal Aşık'tan telefon: Makarios öldürülmüş. İlk reaksiyonum: Kanla gelen, kanla gider. Sonra? Evet sonrası önemli. Beklenen oldu, hem de beklediğimizin ötesinde! Darbe? Büyük bir olay! Altından nasıl kalkacaklar? ”²⁹⁰

Darbeden sonra, Makarios yönetimine karşı görülen Sampson hareketi Türkleri hedef almaya başlamıştır. Büyük bir endişe ve bekleyiş başlar. Bu arada Türkiye’ye acil müdahale çağrısı yapılır. Ancak bir cevap alınamaz. Neden sonra 19 Temmuz akşamı Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçisi Denктаş çağırır. O anki ruh halini kaleme alan Denктаş anılarında bu anı şöyle anlatır, “Saat 19.45... ‘Büyükelçi Asaf İhan bey aradı, bekliyor’ mesajını aldım... Ne diyecek? Ya geliyorlar, ya da gelmiyorlar... Ne diyecek? Birkaç yüz metrelik mesafe sanki millerce uzun geldi bana... Merdivenleri ikişer ikişer koşarak çıktım. Kapıyı açıp içeri daldım... Bayraktarla konuşmasını kesen Asaf bey gülererek ‘Gel bakalım Denктаş bey, beklediğin gün geldi’ dedi...Elime küçücük bir kâğıt uzattı. Evet yarın sabah saat beşte geliyorlar. Başımın uğuldadığını fark ettim... Sarılarak ağlaştık.. Geliyorlardı.. Kurtulacaktık artık.. Kurtulacaktık... Barış olacaktı.. Makarios’un kanlı oyunu son bulacaktı... Yılların hasreti dinecekti... Kurtulacaktık.. Ve bu coşkulu sevinç birdenbire bir ağırlık oluverdi omuzlarımda!.”²⁹¹

Bir liderin, uzunca bir zaman boyunca, sızladığı bir toplumun sorumluluğunun kendisinde yarattığı duygu boşalması olarak açıklanabilecek bu durumda, Denктаş sevinç ve hüznü aynı anda yaşamaktadır. İnönü’nün 1965 yılında Kıbrıs’tan gelen bir heyete söyledikleri gerçekleşmekteydi. Kendisine “ Artık dayanamıyoruz Paşam, bir aya kadar gelmezseniz her şey biter” sözlerine verdiği cevap, “Vaatan müdafasındasınız. Büyük bir maraton yarışındasınız. Sabreden, nefesini tutan kazanacaktır. Vatan müdafasında Türkün sabrı tükendiği yerde yeniden başlar. Türk iseniz dayanacaksınız, sabredeceksiniz. Rumlar yunanlı iseler, göreceksiniz birbirlerine düşeceklerdir”²⁹² şeklindedir. İnönü’nün söyledikleri çıkmış ve sabreden Türk Halkı zor günlerin sonunda istediği sonuca ulaşmıştı. Denктаş’ın

²⁹⁰ Denктаş, **Kıbrıs**, s.447.

²⁹¹ a.g.e., s.454-455.

²⁹² a.g.e., s.418.

bu harekattan sonra Kuzey Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna kadar geçen sürede ve sonrasında toplumun liderliğini devam ettirmesi, onun bir lider olarak sürekli olabilmek özelliğinin de bir göstergesi olmaktadır.

Harekâtın sonrasında Denктаş, TBMM'ne çektiği telgrafta şu ifadeleri kullanmıştır, "*T.B.M.Meclisi Başkanlığına, Garanti andlaşması altında almış olduğunuz karar neticesinde, hak ve adaletin tecellisi için Türk Silâhlı Kuvvetleri semalarımızda ve aramızdadır. Tarihi karlarınızın ve mutlu olayın Türk ulusuna mutluluklar ve bağımsız Kıbrıs Devletine daimi huzur ve barış getirmesini gönülden dilerim.*"²⁹³

13 Mart 1979 tarihinde, Denктаş'ı kabul eden Türkiye Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün kendisiyle ilgili düşüncelerini dile getirirken, yeri doldurulamaz ve aynı zamanda müthiş müzakereci olduğunu belirttikten sonra, Türkiye'de iktidarlar değişse de, kendisine itimat ve sevginin değişmeyeceğini ve tek lider olarak kabul edileceğini vurgulamıştır.²⁹⁴ Bu Türkiye'deki lider kadroları kendi mücadelesine dâhil etme ve onları ikna yeteneğinin de bir göstergesidir. Güven verebilme önemli liderlik özelliklerinden birisidir.

Denктаş'ın, bir lider olarak toplum önüne çıkması ve dönem içerisinde toplumun her alanda önderliğini yapması, ondaki liderlik özelliklerinin yanında, yetişme sürecindeki çevresel koşulların da etkisiyle gerçekleşmiştir. Lise döneminde yazdığı yazıyı Halkın Sesi'ne göndermesi, o dönemin şartlarında Türklerin Ada'daki durumuyla ilgili hassasiyetinin bir göstergesidir. O da Dr. Küçük gibi hitabet yeteneğinin yüksekliğinin yanında etkili bir yazım gücüne sahiptir. Bunu tüm yaşamı boyunca devam ettirmiştir. Eğitimini bitirip savcı olarak göreve başlamasından sonra İngiliz İdaresince kendisine sunulan daha iyi şartlardaki görevi reddederek Türklerin mücadelesinde lider kadroda yer almayı tercih etmiştir. Bu hem cesaret isteyen daha önemlisi kendisini tüm önceliklerini bir tarafa bırakarak davaya adamakla mümkün olabilecek bir süreçtir. Bu konuda tereddüt etmeksizin mücadeleye girmiştir. Ortaya konulan hedefe ulaşmak yolunda hareket tarzlarını

²⁹³ **TBMM Tutanak Dergisi**, C.13, 4.Birleşim, s.15.

²⁹⁴ Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Yer No.: 6/1-1, Fihrist No.: 38.

belirlerken dengeli ve tutarlı bir yol izlediği gör÷lmektedir. Doğru bir strateji belirleyerek geleceğe yönelik isabetli öngörülerde bulunabilmesi onun liderliğinin etkili taraflarındandır.

III. BÖLÜM: KIBRIS RUM LİDERLERİ (1954-1974)

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki çerçevesindeki fikir yapısı, Yunan liderlerini etkileyen önemli siyasi etmenlerden biri olarak belirmektedir.²⁹⁵ Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın tanımı ile "Enosis", sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için güdülen bir siyasetin ifadesi değildir. Sözlük anlamı 'birleşme, ilhak' olan bu kelimenin altında her Türk'ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. Enosis tam anlamı ile Mora yarımadasında kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir.²⁹⁶

Rum liderlerde bu ideal bazen bir tutkuya dönüşebilmiş ve halk üzerinde etkinliklerinin de teminatı olabilmıştır. Bu açıdan Kilise veya AKEL gibi sol görüşlü bir parti ve bunların sempatanları Enosis noktasında birleşebildiler. Bu nedenle, Ada'da Rumlar diğer yabancı yöneticilerini istemedikleri gibi, İngilizleri de istemediler. Kıbrıs'ta 1820'lerden itibaren Yunanistan kaynaklı geliştirilmiş Rum milliyetçiliği ve ona bağlı Enosis politikası daha ilk günden İngiltere için düzenlenen hoşgeldin toplantısında kendisini göstermişti. Larnaka Piskoposu yaptığı konuşmada İngiltere'nin daha önce Ege adalarını Yunanistan ile birleştirdiği gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan ile birleştireceklerini umut ettiğini söylemiştir. Böylece İngilizler adaya geldikleri ilk günlerden itibaren Enosis fikrinin Kıbrıslı Rumlar açısından vazgeçilmeyen bir gerçek olduğunu görmüş oldular.²⁹⁷ Bunda Kilisenin etkisi ve politikası dikkat çekmektedir.

²⁹⁵ Rigas Ferreros adlı milliyetçi bir Yunan şair tarafından 1791 yılında Bükreş'te hazırlanan ilk Megali İdea haritası, 1796 yılında Viyana'da basılmış ve daha sonra Yunan yayımcılığının temel belgesi haline gelmiştir. Megali İdea'nın öngördüğü temel fikir, Bizans İmparatorluğu ile Pontus Rum devletinin yeniden ihyası, hatta bir Makedon olmasına karşın ısrarla Yunanlı saydıkları Büyük İskender'in fethettiği tüm yerleri fethederek Büyük Helen İmparatorluğu'nun kurulmasıdır. Megali İdea haritası içinde yer alan bölgelerin Yunanistan'a katılması, daha sonraları kurulan bütün gizli yeraltı örgütlerinin hedefi olmuştur. (Sebahattin İsmail, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa s.8). Örneğin, Rus Çarı I. Aleksandır'ın yaveri olan Aleksandır İpsilantis tarafından kurulan Filiki Eteryaya adlı örgütün programında yer alan hedeflerden biri de Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki idi. (Halil Fikret Alasya, **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşe 1988, s.107).

²⁹⁶ Rauf Denktaş, **Yeniden 12'ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 60.

²⁹⁷ Eric Solsten (Derleyen), **Cyprus, A Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993, s.20.

Hıristiyan toplumlardaki siyasi vasfı tarihin her döneminde devam eden bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Kıbrıs'ta bir başpiskoposun toplum lideri olarak öne çıkması da bunun bir göstergesidir. Kilise her zaman toplumu yönlendiren ve etkileyen bir kurumdur. Hıristiyan din adamları da siyasi bir kimlik taşımaktadırlar. İşin aslı Ortodoks Rumların Osmanlı döneminde kaybolup gitmesini engelleyen yegâne güç kilise ve Osmanlı'nın Ortodoks cemaate sağladığı serbestlik ortamıdır. Niyazi Berkes bunu şu şekilde ifade ediyor; “*Osmanlılılar, yönetimleri altındaki bütün Ortodoks Hıristiyanları Rum Milleti diye bir ulusal kategori sayarak hepsini evrensel patrikliğin hukuku gücü altına soktular. Daha sonra yer yer Ortodoks cemaatin piskoposlarına Milletbaşı (Ethnarkos) niteliği verdiler. Yıllar sonraki Yunan milliyetçiliği bu teokrasilerin rahminden çıkmıştır. Kıbrıs'taki Makarios teokrasisi bunların mirasıdır. Bu papaza gücünü sağlayan, seçimle gelmiş bir cumhurbaşkanı olması değil, Osmanlı yönetiminden miras kalan Milletbaşılıktır*”.

298

İlginçtir ki İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Henry Layard da, 1 Ağustos 1878'de İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'e gönderdiği bir raporda “*Rumlar Türkleri her şeyden yoksun bırakmak ve adadan kovmak gayesiyle büyük bir çaba harcayacaklardır. Bütün Kıbrıs topraklarını elde etmek için her türlü sahtekârlığı yapacaklar ve böylece Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyeceklerdir...*” şeklinde Kıbrıslı Rumlar ile ilgili görüşünü ve adanın geleceği ile ilgili kaygılarını iletmişti.²⁹⁹

EOKA, Kıbrıs'ta Türk halkına karşı ve Ada'yı Yunanistan'a bağlamak için kurulmuş olan bir terör örgütüdür. EOKA için ilk gizli görüşmeler 2 Temmuz 1952'de Atina'da Makarios'un başkanlığında yapılmıştı. Bu toplantıların ardından 7 Mart 1953'de bir İhtilal Konseyi kurulmuş ve bu konseyin kurucuları Enosis için şu gizli yemini etmişlerdir; “*Enosis davası hakkında bildiklerimi ve bundan böyle bileceklerimi işkence altında ve canım pahasına bile olsa bir sır olarak gizli tutmaya Tanrı huzurunda yemin ederim. Bana verilen tüm emirlere sorusuz olarak itaat edeceğim*”.³⁰⁰ Bunun ardından 1954 yılının ilk aylarında Yunanistan hükümetinin

²⁹⁸ Niyazi Berkes, **Teokrasi ve Laiklik**, Adam yayınları, İstanbul 1997, s.120.

²⁹⁹ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar)**, Ankara; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, s.20–21.

³⁰⁰ İsmail, **150**, s.23.

bilgisi dahilinde Kıbrıs'a gizli silah sevkiyatı başlamıştır. Grivas ise 9 Kasım 1954'de gizlice adaya çıktı. Bir süre sonra ise Yunan Dışişleri Bakanı Stefanoplus'un direktifi ile 1 Nisan 1955'de³⁰¹ EOKA, ilk bombalarını patlatarak resmen eyleme geçti.³⁰²

EOKA'nın amacı önce İngilizleri adadan atmak, ardından da topyekün bir imha hareketi ile Türk halkını yok ederek adayı Yunanistan'a bağlamaktı. Nitekim kısa süre sonra İngilizlerin adadan ayrılmasını dahi beklemeden, 21 Haziran 1955'den itibaren saldırılarını Türklere de yöneltmeye başladı.³⁰³ Grivas hatıralarında 22 Kasım 1954'de Makarios'un, kurduğu PEON adlı gençlik örgütünü eğitip silahlandırması için karar aldığını yazmakta,³⁰⁴ böylece EOKA'nın gerisinde Makarios'un olduğunu vurgulamaktadır.

EOKA, eylemlerde bulunduğu süre içinde yüzlerce Türk yanında 100 İngiliz ve yüzlerce Rumu katletmiş, 30 Türk köyünü yakıp yıkmış ve bu köylerde, yaşayan Türklerin göç etmesine neden olarak adayı kan ve ateşe boğmuştur. Aynı EOKA, 1963'de yeniden saldırılara başlamış ve bu kez de 103 Türk köyünü yakıp yıkarak onbinlerce Türk'ü göçe zorlamış, 500'den fazla Türk'ü de katletmiştir. EOKA, 15 Temmuz 1974'de bu kez EOKA B adı ile silahlarını kendi halkına çevirerek 2000 Rum'u katletmiştir.³⁰⁵

Rum liderlerin ister Makarios gibi, bir din adamı olsun, isterse Akel gibi sol eğilimli bir parti üyesi olsun, birleştikleri ortak nokta, Enosis'in gerçekleşmesiydi. Diğer bir çok alanda ayrı düşebilseler de, Türklerin Ada'dan gönderilmesi ve Yunanistan'la birleşme konusunda hemfikirdiler. Bu konuda aralarında çıkan anlaşmazlıklar, birinin diğerini davaya yeterince sahip çıkmadığı konusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dönem içerisinde, Rumların tartışmasız en etkin ve tutkulu lideri Başpiskopos Makarios'tu. Bu toplumda neden bir din adamı lider olmuştu ve kilisenin halk üzerindeki etkinliği ne boyutlardaydı sorusunun yanıtına önceki bölümlerde değinildiği için, Makarios ve diğer Rum liderlerin dönem içerisindeki faaliyetleri üzerinde değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

³⁰¹ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 01 Nisan 1955.

³⁰² Charles Foley, **The Memories of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964, s.24.

³⁰³ Makarios Duruşotis, (Çev.Öztürk Yıldırımora), **Karanlık Yön Eoka**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2007, s.96.

³⁰⁴ Charles Foley, **The Memories of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964, s.25.

³⁰⁵ İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Meselesi**, s.23.

III.1. Rumların Ruhani Lideri Khristodolous Makarios

Makarios³⁰⁶, 1946'da Rum Ortodoks Kilisesi'ne papaz olarak katılmış, sonrasında Dünya Kiliseler Konseyi'nin tayin ettiği bir bursla ilahiyat okumak üzere ABD'ye gitmişti. Boston Üniversitesi'ne ancak iki sene devam edebilen Makarios, 1948'de metropolit (piskopos) seçilince Kıbrıs'a geri dönmek mecburiyetinde kalmıştır. Artık Larnaka ile Limasol'ü kapsayan bölgenin ruhani lideri, Kitian Piskoposu idi. Kıbrıslı Rumlar 1950 Ekimi'nde Başpiskopos Makarios'u Kıbrıs'ın ruhani ve idari lideri seçtiler. Eski başpiskopos Makarios II, seksen yaşında bu ölünce, yeni başpiskopos da, 'Makarios III' ünvanını almıştı. Makarios başpiskopos seçilir seçilmez, aynı yılın ilk ayında Kıbrıs Rum Kilisesi'nin yüzde 95'inin düzenlediği ve Rum halkının Enosis'i (yani, Yunanistan ile birleşmeyi) onaylar şekilde oy kullandığı plebisite bağlı kalacağını beyan etmişti.³⁰⁷

Makarios, yetiştiği ruhban okullarının karakteristik etkilerini taşımaktaydı. Bu okullarda yetişenlerin başlıca üç özelliği vardı; Bizans Entrikası, Helenizm Rüyası ve bununla bağlı olarak Fanatik Türk Düşmanlığı. Makarios'ta bunların hepsi mevcuttu. Ancak, Makarios'un buralarda yetişen diğerlerinden farkı, çok zeki ve gerektiğinde esnek olabilmesi, dışa ve yeniliğe açık bulunmasıydı. Ruhban okullarından yetişenlerin kanlarına işlemiş bu özelliklerinden hiçbir zaman tamamen kurtulamamışsa da, özellikle son zamanlarda; akıl ve gerçekçiliğin bunları mahirane bir şekilde gizlenmesini gerektirdiği hallerde bunu yapabilmeyi çok kez başarabilmişti.

Liderlik özelliklerinden "yaratılıştan gelen ilahi lütuf" olarak tanımlanan karizma, etkileycilik,³⁰⁸ Makarios'un bir din adamı olması, onun karizmasını pekiştiren ve toplum üzerinde etkinliğini arttıran bir özellik olarak ortaya çıkmıştır.

³⁰⁶ Makarios İngilizler'in adayı ilhakından bir sene önce 13 Ağustos 1913'te yoksul bir çobanın-Haralambos Mouskos- oğlu ve Osmanlı tebaası olarak, Baf'a (Paphos) bağlı Panayia köyünde doğmuştur. Asıl adı Mikhail Khristodolous Mouskos'tur. Rumca mukaddes anlamına gelen "Makarios" ünvanını kiliseye girdikten sonra almıştır. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1309-1310.

³⁰⁷ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1314.

³⁰⁸ **TDK Sözlüğü**, 2011.

Ercüment Yavuzalp, Kıbrıs'taki Büyükelçiliği döneminde (1966-68) tanıdığı Makarios'la ilgili şu tespitleri yapmaktadır, “*Mesela, kendisinden sonra Başpiskoposluk görevine gelen Hrisostomos gibi yabancılara dar görüşlü ve ham bir fanatik izlenimini hiçbir zaman vermemiştir. Aksine, sürdürdüğü davanın haksızlığına rağmen, kendisiyle temas edenler üzerinde genellikle ikna edici olmayı başarabilmiştir. İnatçılığını ve uzlaşmazlığını sertlikle değil, sahte bir yumuşaklıkla sürdürmüş, özellikle konuyu bilmeyen veya az bilenleri çok kez yanına çekebilmiştir. Lefkoşe'deyken, konuyu çok iyi bilenler hariç, yeni gelen birçok yabancı temsilcinin Makarios'la temas ettikçe Rumlara karşı, başlangıçta duydukları isyan duygusunun yavaş yavaş yumuşadığına tanık olmuştumdur. Bunlar arasında, Birleşmiş Milletler teknik yardımının programlanması ve uygulanmasıyla görevli bir uluslararası memurun, başlangıçta bu yardımdan Türk toplumunun yararlanmamasını bir skandal olarak niteler ve bu hususta bir şeyler yapmaya çabalarken, yarı tehdit yarı ikna yoluyla zamanla nasıl değiştiğini ve bir süre sonra eleştirdiği selefinin de ötesinde Rum yanlısı hale geldiğini ve en sonunda da Makarios'tan imzalı bir fotoğrafını alıp bunu evinde nasıl iftiharla sergilediğini hayretle görmüştük*”³⁰⁹.

Dr. Fazıl Küçük'ün, bir vesileyle naklettiği bir anısında Makarios'un kişiliği ile ilgili ipucu vermektedir, “*Bilindiği gibi Londra ve Zürih Anlaşmalarıyla İngiltere'ye Kıbrıs'ta 'Egemen Bölgeler' diye adlandırılan iki üs verilmişti. Kıbrıs devleti kurulduktan sonra bu bölgelerde bulunacak İngiliz askerlerine tanınacak kolaylıkların, Kıbrıs Hükümeti ile İngiliz Hükümeti arasında sürdürülecek müzakereler sonunda saptanması öngörülmüştü. Bu çerçevede bu askerlerin dışarıdan getirecekleri malların gümrük resminden muafiyet konusu da müzakere ediliyordu. Küçük'ün anlattığına göre, Makarios bu hususta çok sıkı bir pazarlığa girmiş. Kişi başına gümrüksüz ithal edilecek sigara sayısı üzerinde İngilizlerin Makarios'un ileri sürdüğü miktara epeyi yavaşmalarına ve farkın birkaç sigaraya inmesine rağmen, Makarios inatla daha aşağı miktarda ısrar ediyormuş. Küçük, bu ölçüde hasis bir pazarlığı anlamsız bulmuş. Makarios'a, birkaç sigara için haftalardır uğraşıldığını, aradaki farkın önemsiz bir sayıya indiğini, artık bu işi fazla uzatmamasını söylemiş. Makarios Küçük'e, 'Ben ipi kopacak noktaya kadar gererim.*

³⁰⁹ Yavuzalp, a.g.e., s.174.

Kopacağı vakit gevşetirim. O zamana kadar ne elde edilirse kârdır. Merak etme ip daha kopmaz' demiş".³¹⁰

Makarios, bu felsefeyi olaylardan sonra Türklere karşı hep uygulamıştır. İpin kopacağı zamanı da genellikle iyi hesaplamış ve bu yolla birçok avantaj sağlamıştır. Ancak bu usta taktikleri, amaçlarını ve bunları gerçekleştirmek için stratejisini saptarken, fanatizmi aklını hep arka plana ittiğinden, sadece günlük başarılar için yararlı olmuştur. Bu yüzden başlangıçta baskınla sağlamış olduğu avantajlar, ilerleyen dönemlerde erime sürecine girmiştir.

Makarios'un Ada'da tedhiş yapan örgüt ve kişilerle ortak hareket ediyor görüntüsünden ısrarla uzak durmasına rağmen, Eoka'nın kuruluşunda bizzat rol aldığı bilinen bir gerçektir. Bu anlamda, hem müzakere yoluyla mücadeleyi sürdürürken, hem de silahlı terörü desteklemiştir. Nitekim 1951 yılında Grivas'ı Kıbrıs'a davet ederek Rum Gençlik Teşkilatı P.E.O.N.'un örgütlenmesi görevini ona vermiştir. Makarios bu gençlik teşkilatının Grivas'ın Yunanistan'da kurduğu (K.H.İ.) yeraltı örgütünün ilkelerine göre yönlendirilmesinin ve yönetilmesinin istemiştir.

P.E.O.N, 1951'de Makarios'un emir ve önerilerine uygun biçimde kurulmuş ve iki yıl başpapazın öncülüğü ve emirleri altında çalışmıştır. 1953 Haziran'ında ise 'muzır ve tahrik edici hareketlerinden dolayı' hükümet tarafından kapatılmıştır. Bunun üzerine çalışmalarını bir yeraltı örgütü olarak sürdürmeye başlamış, bu örgüt, daha sonra kurulan EOKA'nın çekirdeğini oluşturmuştur.³¹¹

Makarios'un, Atina'ya yaptığı ziyaretler sırasında, Ada'da tedhiş eylemlerine girişilmesi için Papagos'u ikna etmiş Grivas'ın anılarında Başbakan Papagos'un terör eylemlerini desteklediğini belirten satırlar görülmektedir, " 25 Ocak 1955 Papagos tedhiş hareketini destekliyor ve henüz niçin başlamadığını sormuştur."³¹²

1952'de BM Genel Kurulu'nda bir konuşma yaparak dünya kamuoyunun dikkatini Kıbrıs sorunu üzerine çekmeye çalışırken, Amerikalı yetkililer ile bir dizi görüşmeler yaparak Kıbrıs'a kendi kaderini tayin (self-determination) hakkının

³¹⁰ a.g.e., s.175.

³¹¹ Ahmet Gazioğlu, **İngiliz İdaresinde Kıbrıs**, s.42.

³¹² Charles Foley, **The Memories of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964, s.38.

tanınması konusunda desteklerini kazanmaya gayret etmiştir. 1953 yılı geldiğinde de, artık İngiliz sömürge yönetimine açıktan açığa karşı çıkmasına bir mani bulunmadığı inancındadır. 24 Nisan 1953'te Kıbrıs Valisi'ne resmen müracaatta bulunarak, İngiliz sömürge yönetiminin Enosis'i onaylayan 1950 plebisitini tanınmasını talep etmiştir. Aynı yılın Ağustos ayında, BM Genel Sekreteri'ne gönderdiği mektupta da, örgüte üye ülkelerin, idareleri altında bağımsız olmayan halkların self-determinasyon haklarını tanımalarını öngören 1952 tarihli karara dikkatini çekmiştir.³¹³ Bu arada kilisede halka, *“ilhakı gerçekleştirmek için gayretlerinizi arttırınız. Hapislik ve sürgünden korkmayınız”*³¹⁴ şeklinde telkinde bulunarak onların bu yöndeki heveslerini tahrik etmiştir.

Yunanistan'ın BM'e resmi başvurusunu yaptığı tarihten dört gün sonra, Makarios Atina'da Yunan başbakanı Aleksandros Papagos ile Kıbrıs sorununu görüşmüş ve hemen ertesinde BM Genel Sekreteri'ne olumlu sonuç vermeyen ikinci bir mektup göndermiştir. 1954 Ekimi'nde Kıbrıs'ın BM'e gönderdiği heyetin başında yine Makarios vardır. Yol üstünde Paris ve Londra'ya uğrayan Makarios Kıbrıs davasını tanıtılabilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. BM Genel Kurulu 1954 Aralığı'nda bu sefer, Yunanlıların hazırladığı ve İngiliz sömürge yönetiminin Kıbrıs'ta bir başka plebisit yapmasını talep eden karar tasarısını görüşmüş, ama Genel Kurul'un Siyaset ve Güvenlik Komitesi sorunun görüşülmesinin ertelenmesi yönünde oy kullanmıştır.

Ada'nın ilhakı dillendirilmeye başlandığında, Türkiye'deki Fener Patrikhanesi'ne bağlı olan Rodos'ta kilisenin de iştiraki ile ilhak için miting yapılması, ulusal bir konuda kilisenin ne derece etkili olduğunu göstermesi açısından dikkat çekicidir. Hürriyet gazetesi bu haberi şu şekilde vermektedir, *“Rodos Türkleri haklı olarak ‘Patrikhane Türk mü, Yunanlı mı?’ diye soruyorlar. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı lehinde bir miting düzenlemek üzere 12 Ada Rum cemaati ve teşekküller reislerinin dün yaptıkları toplantı da Rodos Metropoliti de hazır bulunmuş ve miting gününde kilise çanlarının çalması, kilisede ilhak lehinde dualar yapılması ile ilgili kendisine yapılan teklifi kabul etmiştir. Haber bölgedeki Türk*

³¹³ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1314.

³¹⁴ **Bozkurt**, 16 Ocak 1952.

çevrelerinde büyük bir infial ve hayret uyandırmıştır. Çünkü 12 Ada 2. Dünya Savaşı sonunda müttefiklerin kendi başlarına aldıkları bir kararla Yunanistan'a ilhak edilmiş ise de 12 Ada Rum Ortodoks kilisesi merkezi Atina'da bulunan Yunan Otosefal Ortodoks kilisesine bağlanmamış, eskiden olduğu gibi Fener Rum Ortodoks Patrikliğine bağlı kalmaya devam etmiştir ".³¹⁵

Aynı dönemde Başpiskopos Makarios'un, 8 Eylül 1954'de yaptığı konuşma incelendiğinde, yine dinin etkilerini ve bunun lider konumundaki kişiler tarafından nasıl kullanıldığını görmek mümkündür;

"Bizans İmparatorluğu zamanında din düşmanı barbar akıncılar Küçük Asya'dan kalkıp buralara akın ettikleri zaman biz Panayiamıza(Meryem Ana) sığınmıştık. Konstantinopolis'teki Ayasofya kilisesindeki ayini yarıda bırakıp çanlarımızı susturdıkları zaman da yine Panayiamıza sığınmıştık. Yunan milleti, Türk esareti altında geçirdiği yıllar boyunca da Panayiadan imdat bekledi. Bu dualar boşa gitmedi. Bir gün elbet Panayiamızın yardımı ile Ayasofya'da çanlarımız yine çalacaktır.

Bugün esaret altında bulunan Kıbrıs 'umuzun hürriyete kavuşması için yine Panayiamıza sığınıyoruz. Tarih ispat etmiştir ki, Kıbrıs ezelden beri Yunanlıdır. Yunan hükümeti bizim adımıza Birleşmiş Milletlere başvurmuştur. Davamız, bütün dünya davalarının en doğrusudur, en haklısıdır. Amacımıza kavuşacağımıza zerre kadar şüphemiz yoktur. Hak ve hürriyet bayrağını elimizde taşıyacağız ve bu haklı dava uğrunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Yaşasın Yunanistan, yaşasın ilhak".³¹⁶

Yunanistan'ın bu dönemde Türkiye'yi muhatap olarak almama yönünde, daha doğrusu Kıbrıs'ı tamamen kendi kontrollerine geçirebilecek şekilde bir çözüm yolunu, sadece İngiltere ile müzakere etme eğiliminde olduğu görülmektedir. Ayrıca Yunanistan başbakanının yaptığı açıklamada İngiltere'ye yönelik bir örtülü tehdit de sezilmektedir. Nitekim Fransız hükümetinin resmi misafiri olarak Paris'te bulunan Yunan Başvekili Papagos, Le Monde gazetesine verdiği beyanatta Kıbrıs ile ilgili

³¹⁵ - "Kıbrıs'ın İlhakı İşine Fener Patrikhanesi de karıştı", **Hürriyet**, 13 Ocak 1954.

³¹⁶ Bedevi, **Kıbrıs Tarihi**, s, 181-182.

söylediği şu sözler bu anlayışı yansıtmaktadır, “Biz bu meselenin doğrudan doğruya İngiltere ile yapacağımız müzakerelerle halledilmesi taraftarıyız. Fakat İngiltere ile aramızda iki taraflı bir anlaşmaya varmak hususundaki gayretlerimiz neticesiz kalırsa, milli haklarımızın tahakkuku için her türlü meşru çareye başvurmak kararındayız.”³¹⁷ Yine aynı tarihli gazetenin birinci sayfasında, “Makarios’un yeni faaliyeti, Bütün şehir ve köylerden gelen temsilcilerle bir Kıbrıs Meclisi kuracak” başlıklı bir haber yer almaktadır. Haberde, “Kıbrıs Ortodoks kilisesinin en yüksek makamı olan ruhani Meclis dün Kıbrıs Adasının bütün şehir ve köylerinden gelecek olan temsilcilerle bir ‘Kıbrıs Meclisi’ kurulmasını kararlaştırılmıştır. Bu meclis son hadiselerin ışığında halk ile Ruhani Konsey arasında temas kurulması amacıyla oluşturulacaktır. Son hadiselerden maksat, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı konusunda İngiliz hükümeti 1 Eylül’e kadar müzakere etmeyi reddederse Kıbrıs meselesinin BM’ye sunulması vaadidir.”³¹⁸

Burada Makarios’un toplumu yönlendirmede etkin şekilde rol aldığı görülmektedir. Bu sayede kendi siyasi maksatlarını gerçekleştirmede gücünü de perçinleme fırsatı yakalamaktadır. Bu güç hem içerde ve hem de dışarıda olduğu kadar Yunan Hükümeti nezdinde de olduğu unutulmamalıdır. Etkili hitabeti sayesinde toplumun heyecanını sürekli beslemektedir. Bir dağ manastırında 30 bin kişiye hitaben Türkiye aleyhinde, ilhak lehinde konuşan Makarios şöyle seslenmekteydi; “Tarih ispat etmiştir ki Kıbrıs ezelden beri Yunanlıdır. Yunan hükümeti bizim adımıza BM’e başvurmuştur. Davamız bütün dünya davalarının en doğrusu, en haklısıdır. Emelimize kavuşacağımızdan zerre kadar şüphemiz yoktur. Hak ve hürriyet bayrağını daima elimizde tutacağız ve bu haklı dava uğrunda sonuna kadar mücadele edeceğiz. Enosis! Enosis! Enosis!”³¹⁹

Makarios’un Enosis konusunda, sonraki dönemlerde kendinden daha radikalmiş gibi görünen ve darbe yapanlardan farklı düşünceleri olduğu söylenemezdi. Ancak, bir lider olarak daha temkinli olduğu söylenebilir. Onun uyguladığı yöntem ve stratejiyle Kıbrıs’ın Rumlarca tamamen ele geçirilmesi uzun vadeye yayılmış olsa da, daha olası görülmektedir. Ancak uzun vadeli düşünmek

³¹⁷ “Yunanistan Kıbrıs Meselesini İngiltere İle Çözüm Arıyor”, **Hürriyet**, 24 Ocak 1954.

³¹⁸ “Kıbrıs Meclisi’ kuracak”, **Hürriyet**, 7 Nisan 1954.

³¹⁹ “Makarios’un Savurduğu Yeni İlhak Tehditleri”, **Hürriyet**, 09 Eylül 1954.

konusunda, Yunanlıların ve Rumların heyecana kapılarak hareket etme eğilimi, onların hedefe ulaşmada yarı yolda kalmalarına sebep olmaktadır. 29 Eylül 1954 tarihinde, BM Genel Kurulu'nda bilgi vermek üzere ABD'ye gideceği bildirilen Makarios, sonuna kadar mücadeleye devam edileceğini açıklamaktadır.³²⁰ Mücadelenin Enosis için yapıldığına şüphe yoktur.

Türkiye'nin Ada'daki Rum tedhişine karşılık uçaklarla yaptığı ikaz uçuşları neticesinde geri adım atmasına rağmen hemen sonrasında, Türk muhabirine verdiği beyanatta Makarios, “ *Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki için elimizden gayreti sarf etmekten geri durmayacağız, Kıbrıs'ta yaşayan Rumlar bunu arzu ediyorlar, İngiltere'nin herhangi bir anlaşmaya yanaşmaması ihtilafı maalesef büyütmektedir*”³²¹ ifadeleriyle adeta Türkiye'ye meydan okumaktadır. Kısa süre sonra yaptığı Atina ziyaretinde büyük bir kahraman gibi tezahüratlarla karşılanan Makarios konuşmasında, “*Kıbrıs Yunanistan'ın oluncaya kadar mücadele edeceğiz*”³²² demiştir.

1955 Nisan'ında Makarios, Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanan I.Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı'na katılarak, konferansa katılan tüm temsilcilere Kıbrıs sorununda Rum tezini anlatan bir mektup vermiştir. Makarios, sonraki yıllarda Bağlantısızlar Grubu'nu oluşturacak, ama o tarihte çoğu henüz bağımsızlığını kazanmamış ülkelerin temsilcileri üzerinde etkili olmayı başarmıştır. Kıbrıs'ta 1960'ta kurulan anayasa düzeninin işleyemeyeceğinin anlaşıldığı tarihten itibaren, Bağlantısızlar hareketine mensup devletler, tüm uluslararası forumlarda Rum tezini destekleyeceklerdi.³²³

Uluslararası alandaki bu çabaları, bir liderin dünya kamuoyunu etkilerken uyguladığı yöntemler açısından örnek bir davranış olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de, konuyla direkt ilgili olmayan ve önemli bir kısmı da Müslüman olan bu ülkeleri, kendileri gibi, emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren bir toplum lideri olduğuna inandırması, büyük bir başarıdır. Hedef kitleyle ortak

³²⁰ “*Kıbrıs Başpiskoposu Amerika'ya Gidiyor*”, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 29 Eylül 1954.

³²¹ “*Kıbrıslı Başpapaz Meydan Okuyor*”, **Cumhuriyet**, 30 Eylül 1954.

³²² “*Atina Makarios'u Törenle Karşıladi*”, **Milliyet**, 01 Ekim 1954.

³²³ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1316.

yönlerin ön plana çıkartılarak, onların nazarında sempati toplayabilmesi, yine onun yeteneğinin bir sonucudur.

Yunanistan'ın ve Rumların BM'de beklentilerinin karşılanmaması neticesinde, gizlice kurulan EOKA(Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) tedhiş örgütünün ilk eylemleri 1 Nisan 1955 tarihinde başlamıştır. Örgütün başında Digenis (Büyük İskender İmparatorluğunun sınırlarının koruyucusu olarak anlatılan yarı mitolojik kahraman Akritas Dighenis) takma adını kullanan Albay Grivas³²⁴ bulunmaktadır. Makarios 1954 sonbaharında Atina'ya yaptığı ziyaretle, Grivas'la görüşmüş ve Ada'da başlatılacak olan terör eylemlerinin yönetimini ona vermiştir. Bunun üzerine Grivas 1954 yılı ekim ayında Rodos'a çıkmış, orada görüşmelerini tamamladıktan ve Kıbrıs'a gizlice Rodos'tan silah gönderilmesi için hazırlıklar yaptıktan sonra, ele geçen anılarındaki notlara göre, 8 Kasım'da gece yarısı kayıkla gizlice hareket ederek, Ada'da kıyıya çıkmıştır. Grivas'ın savaşa katılmış eski askerler, eski "X" örgütü üyeleri ve Atina'daki Kıbrıslı Rum öğrenciler arasından teşkilata katılanlardan oluşturduğu çeteler, küçük ve etkili birimler halinde, şehirler, köyler ve dağlarda mevzilenmişlerdi. Tedhiş eylemlerinde bulunacak örgüt üyelerini mart ayına kadar çok sıkı biçimde çalıştıran Grivas, eyleme geçmek ve terörü

³²⁴ Georgis Grivas, 23 Mayıs 1898 yılında Mağusa yakınında denize 1 mil uzaklıkta Trikoma Köyünde doğmuştur. Babası tahıl tüccarıydı. Köyde büyük bir evleri vardı. 6 Çocuklu bir ailenin dördüncü çocuğuydu. 1919'da Yunan vatandaşı olmuş, Yunanlılar'ın Ege işgalinde subay olarak savaşmıştı. Anadolu mağlubiyetinden sonra, 1928'de kurmay subay olarak Selanik'te bir askerî eğitim okulunda taktik dersleri veren Grivas, 1940-41'de Arnavutluk seferinde bir Yunan tümenine kumanda etti. Yunanistan Alman işgali altına girince geniş taktik bilgisiyle, "X" adlı bir yeraltı örgütü kurdu. Aynı örgüt 1944'ü izleyen yıllarda ise, milliyetçi taraftarı bir güç olarak, solcu harekete karşı mücadele etti. 1946'da "X" örgütünü sağa pan-helenik bir siyasi partiye dönüştüren Grivas, iki defa meclise seçilmeyi denediyse de başarısızlığa uğradı. Siyasette aradığını elde edemeyen Grivas'm yeni ilgi alanı Kıbrıs'tı. 1951'de adaya geldikten sonra, nihaî olarak Kıbrıs'ın İngiliz hâkimiyetinden kurtulmasına hizmet edecek bir gerilla kuvvetinin oluşturulması için adada pek çok temaslarda bulundu. İzleyen iki sene boyunca; Kıbrıs'ı bağımsızlığına kavuşturacak planlar üzerinde çalıştı. Makarios 1951 yılında Grivas'ı Kıbrıs'a davet ederek Rum Gençlik Teşkilatı P.E.O.N.'un örgütlenmesi görevini ona verdi. Makarios bu gençlik teşkilatının Grivas'ın Yunanistan'da kurduğu (K.H.İ.) yeraltı örgütünün ilkelerine göre yönlendirilmesinin ve yönetilmesinin istiyordu. P.E.O.N., 1951'de Makarios'un emir ve önerilerine uygun biçimde kuruldu. İki yıl başpapazın öncülüğü ve emirleri altında çalıştı. 1953 Haziran'ında ise "muzır ve tahrik edici hareketlerinden dolayı" hükümet tarafından kapatıldı. Bunun üzerine çalışmalarını bir yeraltı örgütü olarak sürdürmeye başladı. Bu örgüt, daha sonra kurulan EOKA'nın çekirdeğini oluşturdu. EOKA'nın (Kıbrıs Ulusal Kurtuluş Ordusu) müstakbel lideri Georgis Theodoros Grivas, 1951 senesinde Kıbrıs'a geldi. (Charles Foley, **The Memories of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964, s.2-4).

başlatmak için Makarios'un emrini beklemiştir. 27 Mart günü Makarios, Grivas'ı kendisiyle görüşmeye çağırması ve EOKA liderine 'Başla' emrini vermiştir.³²⁵

Buradan da anlaşılacağı üzere Makarios, Ada'da tedhiş yapmak eğiliminde olanlarla farklı bir noktada değil, bilakis onların teşvik ve tahrikçisi durumundadır. Onun yönlendirmesinde kurulan EOKA, ilk eylemi izleyen dört yılda, yalnızca İngiliz hedeflerine değil Türk cemaatine de yönelik bir tedhiş eylemleri kampanyası sürdürmüştür. EOKA'nın ilk parti silahı Kıbrıs'ta Baf sahillerinin ücra bir noktasına çıkartıldığı zaman takvimler 2 Mart 1954'ü göstermektedir. Bu silahlar, Yunan Silahlı Kuvvetlerine ait depolardan gönderilen ilk silahlardı ve 1974 yılına kadar, hiç aksamadan devam edecekti. Bu arada, Kıbrıs Kilisesinin parasıyla gizli olarak satın alınan silahlar da Kiliselerde depolanmaya başlamıştır. Terör Örgütü için Yunanistan'ın yolladığı ikinci parti silahlar aynı yılın 2 Ekim günü ulaşmış, mayınlar, el bombaları, bren otomatik tüfekler, Sten makineli tabancalar, tomsonlar, normal tabancalar, külliyetli miktarda mermileri ve sabotajlarda kullanılmak üzere her cins patlayıcılar ile birlikte Kıbrıs'ın her yanındaki Rum/ Yunan terör örgütü elemanlarına dağıtılmıştır.³²⁶

EOKA'nın eylemleri sabotajlar, bombalamalar, pusular, maden ocaklarına saldırılardan oluşuyordu. EOKA'nın başındaki isim, Grivas ise direkt olarak Makarios'la irtibatlı bir şekilde hareket etmekteydi. İngilizler'in yıllarca onu yakalamaya çabalarırken, peşinde 50 bin görevlinin iz sürdüğü rivayet edilmektedir. İngiliz makamları 1956 baharında EOKA'ya ait bir dizi belge ele geçirdiler. Belgeler arasında bulunan bir fotoğraf Grivas'ın gerçek kimliğini meydana çıkarmıştır.³²⁷

Ada'ya silah ve cephane çıkararak bir Yunan motoru yakalanırken 11 Rum tutulanmıştır. Basına "*Makariosçular silahlanıyor*", şeklinde yansıyan bu olay Rumların tedhişe devam edeceklerinin de bir göstergesi olarak algılabılır.³²⁸

Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını isteyen ve komünistlerin kışkırttığı Rum tedhişçileri Lefkoşa, Limasol ve Mazoka'da birçok askeri daireye ve İngiliz askeri

³²⁵ Charles Foley, **The Memories of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964, s.53.

³²⁶ Grivas, **Eoka Mücadele Tarihi**, 1972, 1.Kısım, s.1.

³²⁷ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1316.

³²⁸ "*Makariosçular Silahlanıyor*", **Son Havadis**, 28 Ocak 1955.

birliklerine bombalı saldırılarda bulunmuşlardır. Ada'nın Rum köylerinde de yaşasın ilhak, kahrolsun İngilizler başlıklı ve Makarios'un fotoğrafları bulunan bildiriler dağıtılmıştır.³²⁹ Bu dönemde ilk hedef İngiliz yönetimi ve kolluk kuvvetleridir. Ancak bir süre sonra bu terör eylemleri Türkleri de hedef almaya başlayacaktır. Tedhişin başladığı günlerde Makarios, Kıbrıs radyosunda yaptığı bir konuşmada, ileride Enosis'in hakikat olacağına kuvvetle inandığını söyleyerek, "*Hedefimize varmaktan bizi kimse men edemez. Kıbrıs Rum davasının başarısı için Kıbrıslı Rumları mücadeleye çağırıyorum*"³³⁰ ifadeleriyle adeta bu eylemlerin artmasını teşvik etmektedir. Enosis'in eylemleri sürerken dağıtılan beyannamelerde İngiliz siyaseti değişmezse Ada'nın kana bulanacağı tehdidi savrulmaktadır.³³¹ Bu arada Makarios'un komünistlerle işbirliği yaptığı yönünde Türk Basınında haber çıkmaktadır.³³² Makarios yaptığı basın toplantısında, Kıbrıslıların kendi kendilerine idare hakkına sahip oldukları takdirde, İngiltere'ye bazı tavizlerde bulunabileceğini söylemiştir.³³³ İngiliz yönetimine karşı yürütülen bu faaliyetlerin yanında Türklere karşı da tedhiş dışında çeşitli yollardan baskı uygulamaya çalışmaktadırlar. Tapu ve Kadastro dairelerinde çalışan Rum memurlar, Türkçe köylerinin adlarını Rumca olarak değiştirmektedirler.³³⁴ Türk varlığının yok edilmesi yolundaki bu faaliyetlere İngiliz yönetiminin de seyirci kalması dikkat çekicidir.

20 Haziran 1955 de, İngiltere hükümeti, Türkiye ile Yunanistan'ı "Doğu Akdeniz savunması ve Kıbrıs Meselesi" konulu bir üçlü konferans için Londra'ya çağırırken Kıbrıs halkından, ne Türk, ne Rum hiçbir temsilci davet edilmemiştir. Yunanistan önce bu çağrıyı kabul etmeyecek gibi davranmış, Kıbrıslı Rumların Kıbrıs temsilcilerinin çağrılmayışını kınamış, fakat sonunda konferansa katılacağını belirtmiştir. Makarios ise konferansa karşı olumsuz tavır alarak kabul etmemiş ve "*Hakkı yoktur bunların böyle bir şeyi görüşmeye, Kıbrıs konusunun Birleşmiş Milletlerde ele alınması gerekir, bunu maskeleyerek, önlemek için böyle yapıyor*"³³⁵ şeklinde tepkisini dile getirmiştir. Bu tepkinin ertesinde Ada'da bombaların

³²⁹ "*Kıbrıs'ta Tedhiş Hareketi Dün de Devam Etti*", **Milliyet**, 04 Nisan 1955.

³³⁰ "*Makarios Enosis'in Hakikat Olacağına İnaniyor*", **Cumhuriyet**, 05 Nisan 1955.

³³¹ "*Kıbrıs'ta Kargaşa*", **Milliyet**, 18 Nisan 1955.

³³² "*Papaz Makarios Komünistlerle İşbirliği*", **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1955.

³³³ "*Makarios İhtilal Tehdidinde Bulundu*", **Milliyet**, 23 Nisan 1955.

³³⁴ "*Kıbrıs Manen Rumlara Teslim Edilmiş Bulunuyor*", **Son Havadis**, 29 Nisan 1955.

³³⁵ Nihat Erim, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ankara 1975, s. 9.

patlamaya başladığı bildirilmektedir. Kilisenin baş tahrikçi olduğu söylenirken, Makarios'un yeğenin hükümeti cebren devirmek suçundan tutuklandığı³³⁶ ifade edilmektedir. Londra'da üçlü konferans başlarken Kıbrıs'ta hareketlilik devam etmektedir. Nitekim toplantıyı protesto gösterilerinde bir polis öldürülmüştür.³³⁷

Konferansın 8 Eylül 1955 tarihinde bir sonuç alınmadan sona ermiştir. Ancak burada Türkiye'nin sorunda taraf olarak masaya oturması dikkate değer bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Bu durum Yunanlılar kadar Makarios'u da memnun etmemiştir. Onun görüşüne göre yapılacak tedhiş eylemleri ve uluslar arası alandaki manevralarla İngiltere üzerinde baskı kurularak sonuç alınması mümkünken, Türkiye'nin konuya dâhil edilmesi süreci hem uzatıp hem de zorlaştırabilecektir. Bu nedenle tedhişin İngiliz ve Türklere yönelik olarak devamı bir gereklilik haline gelmiştir. Bu düşüncelerle arttırılan tedhiş eylemleri, İngiliz yönetimini Makarios'la anlaşma zeminine zorlamıştır. 1956 yılına gelindiğinde Ada Valisi Harding ile Makarios'un müzakerelerinde Makarios'un şu şartları öne sürmüştür;

- Ada'da asayişin sağlanması için uygulanan kanunların kaldırılması
- Ada'da seçimle oluşturulacak mecliste çoğunluğu Rum nüfusun oluşturması
- Ada'da Milli Eğitim Bakanlığı'nın bir Kıbrıslı Rum'a verilmesi.³³⁸

Ada Türkleri ise bu kanunları tamamen reddederken, Ada'nın var olan durumunun değişmemesini istemişlerdir. Makarios'un şartları İngiliz yetkili tarafından kabul edilmemekle birlikte, 5 nokta üzerinde anlaşmaya varıldığı yönünde haberler çıkmıştır. Bu maddeler;

- Bütün idari yetkiler ada halkının eline ve sorumluluğuna geçecektir.
- İdari yetkiler muhtar hükümete derhal teslim edilecektir.
- Meclis seçimleri ada halkının nüfus nispetine göre yapılacaktır.

³³⁶ "Kıbrıs'ta İhtilal Havası Esiyor", **Halkçı (Yeni Ulus)**, 26 Haziran 1955.

³³⁷ "Üçlü Konferans Açılırken Kıbrıs İçin İçin kaynıyor", **Son Havadis**, 29 Ağustos 1955.

³³⁸ "Kıbrıs Türkleri Makarios'un İleri Sürdüğü Yeni Şartları Kabul Etmiyor", **Hürriyet**, 08 Şubat 1956.

- Başbakanı meclis seçecek ve ona karşı sorumlu olacaktır.
- Azınlıkların korunması anayasaya konulacak hususi maddelerle teminat altına alınacaktır.³³⁹ şeklinde ifade edilmiştir.

Ancak bu haberlerin gerçeği yansıtmadığı kısa süre sonra ortaya çıkar. Makarios'un uzlaşmaz tutumu kendisinin de beklemediği bir şekilde tutuklanmasına ve Ada'dan sürülmesine yol açmıştır. Çünkü Makarios görüşmelerin bu şekilde biteceğine inanmamıştı. Kendi ifadesiyle bu konuyu, "*Tekrar görüşeceğimiz beklentisi içerisindeydim. Buna rağmen, Harding ile Lennox Boyd'un ben ayrıldıktan sonra ilk kez görüşmeye devam ettiklerine dikkat ettim. Tüm diğer görüşmelerde birlikte ayrılıyorduk. Sürgüne gönderilmemi o gece kararlaştırdıklarına ve Londra'ya öneride bulduklarına inanıyorum.*"³⁴⁰ şeklinde açıklamıştır.

Makarios'un burada, diğer zamanlardaki görüşmelerde yaptığı şekilde, ipi kopma noktasına kadar germe taktiği amacına ulaşmamış ve isteklerine cevap alamadığı gibi, keni deyimiyle ip kopmuştur. 9 Mart 1956'da Hint Okyanusu'ndaki Syechells (Şeyssel) Adaları'na sürgün edilmiştir.³⁴¹

Makarios'un sürgün edilmesi Türk basınında geniş yankı bulmuştur. Kıbrıs sorununun baş sorumlusu görülen Makarios'un bu durumu Türk kamuoyunda büyük bir memnuniyet yaratmıştır. Basına yansıyan haberlerde şu ifadeler göze çarpmaktadır, "*Başpapazın Kıbrıslı Rum çetecilere para yardımı yaptığı, kiliseyi bir silah deposu haline soktuğu tespit edildi. Kıbrıs Umumi Valisi Sir John Harding Makarios'u tutuklatırarak Ada'dan şimdilik ismi açıklanmayan bir yere sürdürdü*"³⁴², "*Kıbrıs ihtilafının çibanbaşı olan kırmızı papaz Makarios, bugün İngilizler tarafından tutuklanmış ve Ada'dan sürülmüştür. Makarios açık bir şekilde ve sağlam delillerle tutuklanmıştır*"³⁴³, "*Makarios'un tutuklanması üzerine acil olarak toplanan Yunan kabinesi bu sürgün olayını BM nazarında protesto kararı almıştır. Makarios ve*

³³⁹ "*Kıbrıs'ın muhtariyeti meselesinde, Makarios umumi vali ile anlaştı.*", **Hürriyet**, 20 Şubat 1956.

³⁴⁰ Makarios Duruşotis, (Çev.Öztürk Yıldırımboza), **Karanlık Yön Eoka**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2007, s.193. Akt.Charles Foley And Scobie I.W, **The Struggle for Cyprus**, s.78.

³⁴¹ "*Makarios Kıbrıs'da Dün Tevkif Edildi*", **Son Havadis**, 10 Mart 1956.

³⁴² "*Makarios Dün Tutuklanıp Sürüldü*", **Hürriyet**, 10 Mart 1956.

³⁴³ "*Makarios Tutuklandı ve Kıbrıs'tan Sürüldü*", **Milliyet**, 10 Mart 1956.

*arkadaşları bugün Hint Okyanusundaki Şeyssel takımadalarının merkezi olan Victoria şehrine varmış olacaklar”.*³⁴⁴

Ne var ki, başpiskoposun sürgün edilmesi sorunu çözmediği gibi, EOKA'nın tedhiş eylemlerini tırmandırmasına yol açacaktır.³⁴⁵ Hürriyet Gazetesine bu olay şu şekilde yansımaktadır, “Kıbrıs'ta sükûnet hala sağlanamadı. Lefkoşa'da yine büyük nümayişler oldu. Ayrıca Makarios'un halefi olduğu iddia edilen Baf şehir despotu Fotios Atina'ya gelmiştir. Burada hükümet yetkilileriyle görüşecektir”.³⁴⁶ Makarios'un din adamı olmasına rağmen kiliseleri tedhişin merkezi haline getirdiğinin çarpıcı bir kanıtı, yine yakalanma haberi içerisinde verilmektedir, “Makarios'un sürgünü boyladığı 9 Mart günü Başpapazlık binasında İngiliz Paraşütçülerinin yaptığı arama-tarama sırasında, üzerinde tabanca ile mermi bulunarak yakalanan yüksek rütbeli papazlardan 76 yaşındaki Hristodulos yargılanmasına bu gün başlanmıştır.”³⁴⁷ Bir Hıristiyan din adamının, dönemin İngiliz idaresince idam cezasını gerektiren, silah taşıma fiili garip karşılanabilir. İnsanları barışa ve dostluğa yöneltmesi gereken konumdaki bir şahsın, savaşın içinde militanvari tavrını anlayabilmek ancak Rum Ortodoks kilisesinin ve Rum toplumunun mentalitesini kavramakla mümkün olabilir. Kilise bu mücadelede, yönlendirici bir kaynak olmuştur. Berkes'e göre, kilise Yunan nasyonalizminin temsilcisi olmuştur. Yunan nasyonalizmini besleyen kaynak ne Eflatun, ne Aristoteles'in Hellas'ı, ne de Batı Avrupa'nın liberal ya da sosyalist fikirleridir. Yunan nasyonalizmi, en başarılı biçimde bir papaz teokrasisidir.³⁴⁸

Haziran ayının ortalarına kadar devam eden olaylar sonucunda 8 Türk ölmüş, 39'u yaralanmıştır. İngiltere, Lord Radcliffe adlı bir anayasa uzmanını, Kıbrıs'a uygulamaya karar verdiği 'özerk' yönetim biçimine uygun bir anayasa hazırlamakla görevlendirmiş, Rum tarafı gerçek ve tek temsilcilerinin Makarios olduğunu belirtip,

³⁴⁴ “Makarios Dün Tutuklanıp Sürüldü”, **Hürriyet**, 11 Mart 1956.

³⁴⁵ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1316.

³⁴⁶ “İkinci Makarios Olduğu İlan Edilen Fotios Dün Atina'ya Hareket Etti”, **Hürriyet**, 21 Mart 1956.

³⁴⁷ “Bir papaz idam talebiyle yargılanıyor.”, **Hürriyet**, 21 Mart 1956.

³⁴⁸ Niyazi Berkes, **Teokrasi ve Laiklik**, Adam yayınları, İstanbul 1997, s.125.

Radcliffe ile görüşmemişlerdir.³⁴⁹ Hazırlanan anayasa tasarısı, 1956 Aralık ayında İngiltere'de açıklanmıştır.

İngiliz yönetimi, Kıbrıs'a dönmemesi şartıyla 1957'de serbest bırakmaya mecbur kalmış, Makarios da Atina'ya yerleşerek, bağımsızlık hareketini oradan idare etmeye başlamıştır. Kıbrıs Türkleri bu kararı derin bir üzüntü ile karşılamışlardır.³⁵⁰ Dr. Fazıl Küçük ve Türkiye Başbakanına bir telgraf göndererek Makarios'un serbest bırakılmasını şiddetle protesto etmiştir.³⁵¹ İngiltere'nin Makarios'la müzakereye yanaşması Türk siyasi çevrelerinde de şüphe yaratmıştır.

Makarios sürgün hayatının sona ermesinden memnun olduğunu fakat hala Mahe'de bulunduğundan, kendisini sürgün saydığını ve kendisine kapalı olan Kıbrıs'a gideceğini ümit ettiğini söylemiştir. İngiltere ile müzakere konusu ile ilgili sorulan soruya, yerim Kıbrıs, vatanım Kıbrıs'tır. Oraya dönmedikçe Kıbrıslıların mukadderatı etrafında kimse ile müzakereye girişmeye yetkili değilim demiştir.³⁵² Daha inginç olanı, yaptığı açıklamada Ada'da iki yıldan beri dökülen kandan İngiltere'yi sorumlu göstermesidir.³⁵³ Oysaki sürgünden dönmesi kararı yine İngiliz iradesiyle gerçekleşmiştir. Makarios'un farklı zamanlarda bu tür beklenmeyen davranışlar sergilemesi lider olarak muhataplarında güven sorunu yaratmıştır. Makarios'un Atina'ya dönüşünde törenlerle karşılanacağı yine basında duyurulmaktadır.³⁵⁴ Bu da Yunanistan'la uyumlu bir politika izlediğinin ve Yunanistan'ın Makarios'u desteklediğinin bir göstergesidir.

İngiltere'nin yeniden bir aracı vasıtasıyla, Nairovide Makarios ile görüşeceği haberi kamuoyuna duyurulurken,³⁵⁵ Makarios'un, İngiltere'ye yönelik olumsuz açıklamaları bir anlamda kendi karizmasını pekiştirmek için bu fırsatı kullandığı şeklinde değerlendirilebilir. Çünkü İngiltere'nin kendisine mecbur olduğu düşüncesine kapılmıştır. "*Beni tevkif etmekle düştükleri hatayı İngilizler şimdi*

³⁴⁹ Mütercimler, a.g.e., s.72.

³⁵⁰ "Makarios Serbest Bırakıldı", **Tercüman**, 29 Mart 1957.

³⁵¹ "Makarios Serbest Bırakıldı", **Son Havadis**, 29 Mart 1957.

³⁵² "Kıbrıs İsi Karışık ve Tehlikeli bir Yolda.", **Hürriyet**, 30 Mart 1957.

³⁵³ "Kıbrıs'ta İki Yıldan Beri Dökülen Kandan İngiltere mesuldür", **Son Havadis**, 30 Mart 1957.

³⁵⁴ "Makarios Çarşamba Günü Atina'da.", **Hürriyet**, 06 Nisan 1957.

³⁵⁵ "Makarios İngiltere ile Gayr-i Resmi Görüşecek", **Milliyet**, 08 Nisan 1957.

*anlıyor*³⁵⁶ derken bunu vurgulamaktadır. Makarios şerefine Atina Hükümeti ve gazeteciler cemiyeti tarafından verilen bir öğle yemeği ziyafetinde gazetecilere bir açıklamada bulunan Makarios, Kıbrıs sorununun yeniden görüşülmesi talebinin olduğunu bildirmiştir. İngiltere Başbakanı Harold MacMillan ise, Başpiskopos Makarios'un Kıbrıs ihtilafını, self-determinasyon esasına dayanan çözüm için görüşme yapılması konusundaki teklifini geri çevirmiştir.³⁵⁷

Ancak, Temmuz 1957'de "Times Of Cyprus" gazetesi Makarios ile Müstemlekeler Vekili Lord Lambton arasındaki görüşmeleri yayınlayarak, bu görüşmede Makarios'un yeniden taksim fikrine hücum ettiğini ve böyle bir çözüm yolunun Türk-Yunan ilişkilerini imkânsız hale sokacağını hatta bir savaşa bile sebep olacağını ifade ettiğini yazmıştır.³⁵⁸ İngiltere görüşmeye yanaşmıyor görünse de bir süre sonra yine Makarios'u muhatap almak zorunda kalmıştır. Bu da, liderin toplum tarafından, tek yetkili ve temsilci görülmesinin bir sonucudur. Yine, lidere olan güvenin ve liderin karizmasının varlığının kanıtı olarak algılanabilir. Sürgüne gönderilerek safdışı bırakıldığı ve etkisizleştirilebileceği düşünülen Makarios, dönüşünde, kendi toplumunun da desteğini arttırmış olarak ve güçlenerek İngiliz idaresinin karşısına çıkmıştır.

Makarios Yunanistan'da bulunduğu süre içerisinde, gazetecilere verdiği diğer bir beyanatta, Kıbrıs konusunda İngiltere'nin Türkiye'yi öne sürerek muhalefetinden yararlanmaya çalıştığını söyleyerek, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda söz hakkı olmadığını ifade etmiş ve Kıbrıs sorununda yalnız, Kıbrıs halkı ile İngiltere'nin söz hakkı vardır açıklamasında bulunmuştur.³⁵⁹ Bu da, 1955 yılında Türkiye'nin de katıldığı Londra Konferansı'nda, Yunanistan'ın da hazır bulunmuş olmasına rağmen, Makarios'un konferansın öncesindeki, 'konu sadece İngiltere ve Kıbrıs halkının arasındadır' fikri sabitinde ısrarcı olduğunu göstermektedir. Aradan geçen iki yıla yakın süre ve yaşanan sayısız gelişmeye rağmen, başladığı noktaya dönme gayreti gerçekçilikten uzak bir zihin ürünü olarak değerlendirilebilir.

³⁵⁶ "Makarios İngiltere'ye Meydan Okuyor", **Son Havadis**, 10 Nisan 1957.

³⁵⁷ "Kasaba Papazının Elini Açık Kral", **Tercüman**, 31 Mayıs 1957.

³⁵⁸ "Makarios'a Göre Taksim "Türk- Yunan Savaşına Sebep Olacaktır", **Milliyet**, 24 Temmuz 1957.

³⁵⁹ "Türkiye Kıbrıs için Söz Hakkına Sahip Değilmiştir", **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1957.

Bu tepkisinden sonra Makarios, Türkiye'ye ziyaret için Atina Türk Büyükelçiliğine başvurmuş³⁶⁰ ancak propaganda maksatlı düşünülen bu gezi Türk Dışişleri tarafından vize verilmeyerek reddedilmiştir.³⁶¹

Yaklaşık bir yıl kadar tedhiş hareketlerine geçici süre ile ara veren EOKA tedhiş hareketinin kuruluş yıl dönümünde topyekûn savaş ilan ettiğini bildirmiş ve bunu takiben bombalar patlamış, cinayetler işlenmiştir.³⁶²

Silahlı güç kullanımını açıkça olmasa da, kuruluşunda bizzat etkin olduğu EOKA marifetiyle devam ettiren Makarios Ada'da olmamasına rağmen kontrolünü sürdürmüştür. Bu dönemde, EOKA tedhişçi teşkilatı bir beyanname yayınlayarak Kıbrıs sorunun çözümünde Self-determinasyondan başka bir yol kabul edilmeyeceğini, aksi halde yeniden tedhişçilik hareketine geçileceğini tehditkâr bir dille ifade etmiştir. Türk Gizli mukavemet teşkilatı 'Volkan' da, buna karşılık bir beyanname yayınlayarak taksimden başka hiçbir çözüm yolunu kabul etmeyeceklerini bildirmiştir.³⁶³ Bu gelişmenin de gösterdiği gibi, şiddetin artırılması Ada'daki Türkler ve Türkiye'nin yılgınlığa düşmesinden ziyade, dirençlerini arttıran ve karşı tedbir geliştirmelerine yol açan bir etki sağlamıştır. Başta Makarios olmak üzere Rum liderliği, bu hassasiyeti ya fark etmemi, ya da önemsememiştir. Mevcut dengeleri iyi analiz edememek bir liderlik zafiyeti olarak ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen ilerleyen günlerde EOKA'nın emriyle Türklere karşı girişilen tecavüzler biraz daha şiddetini arttırmış ve Ada'nın muhtelif bölgelerinde yer alan çarpışmalar adeta bir iç savaş şekline dönüşmüştür. O günlerde Lefkoşa'nın Eskişehir semtindeki Türk evlerine Rumlar tarafından seri halinde bombalar atıldığı ve Türk evlerinden bir kısmının da yakılarak hasara uğratıldığı haberleri basına yansımaktadır.³⁶⁴ Tedhişin ve tehditlerin sonucunda, İngiltere bir anlamda geri adım atarak, Makarios'un Ada'ya dönmesine izin vermiş ve iki yıl kadar Yunanistan'da kalmak zorunda bırakılan Makarios, 1959 yılında Kıbrıs'a tekrar dönmüştür. Makarios Rum halkı tarafından bir kahraman gibi karşılanmıştır. Havaalanında bir konuşma yapan

³⁶⁰ "Makarios, Türkiye'ye Gelmek İçin Atina Büyükelçiliğimize Başvurdu", **Son Havadis**, 15 Ocak 1958.

³⁶¹ "Makarios'a Vize Verilmedi", **Son Havadis**, 16 Ocak 1958.

³⁶² "EOKA'nın Kuruluş Yıldönümü", **Milliyet**, 02 Nisan 1958.

³⁶³ "EOKA'cılar Rumları Türklere Karşı Kışkırtmaya Başladı", **Tercüman**, 07 Mayıs 1958.

³⁶⁴ "Tedhişçi Rumlar Kıbrıs'ta Türk Evlerini Yakmaya Başladılar", **Tercüman**, 12 Temmuz 1958.

Makarios, Grivas'ı ve EOKA'cıları 'hürriyet mücahitleri' diye nitelendirirken; Türklere dostluk eli uzatalım demeyi de ihmal etmemiştir.³⁶⁵ Bu, Ada'daki mücadelede Rumlar açısından daha aktif bir sürecin başlayacağını da bir göstergesidir. Kıbrıs Hükümetinde görev yapacak bakanlardan Rumların hepsinin EOKA mensubu³⁶⁶ olması da Makarios'un anlaşmaya ne derece samimiyetle yaklaştığını da göstermektedir.

Bu dönemde Hürriyet Gazetesinin, Journal Amerikan Gazetesi'nden aktardığı bir haber dikkat çekmektedir, "*Makarios'a dikkat. Yunanlıların lideri olmak istiyor. Bu durum eskiden beri biliniyor ve tedbirler alınmaya çalışılıyordu. Papaz Makarios'un yunan hükümeti adına beyanlar vermeye başlaması da Karamanlis'i korkutmakta ve durumunu sarsmaktadır*".³⁶⁷ Bu haberde gerçeklik payı vardır. Çünkü, Makarios'un bu düşüncesi sadece Amerikan Gazetesi tarafından değil, kendi kamuoyunun da bilgisi dâhilindedir. Hatta Ada'daki Türklerce de bu husus bilinmektedir. Yapılan görüşmede, İsmet Kotak da, bu konunun gerçekliğini teyit etmiştir. Liderin kendisi ve toplum için belirlediği hedeflerde gerçekçi olabilmesi önemli bir meziyettir. Karizman ve özgüven yüksekliğinin, bazen hırsla birlikte aşırı gurura dönüşme riski, lider için tehlikelerden birisidir. Bu durumda, sağlıklı değerlendirme yapılamadığı gibi istenmeyen sonuçlarla da karşılaşma olasılığı artar. Makarios'un Yunan lideri olma hedefinde buna benzer bir durum sezilmektedir.

Karamanlis'in duyduğu güvensizliğin benzeri, Makarios ve Grivas arasında da kendini belli etmeye başlamıştır. Ada'daki Rum teşekküllerine mesajlar gönderen Grivas Makarios'u ihanetle suçlamaktadır.³⁶⁸ Değişik dengeleri gözetmek durumundaki Makarios'un tek yönlü bir bakış açısına sahip Grivas'la başlangıçta uyumlu görünseler de uzun vadede çelişmemeleri mümkün görünmemektedir. Nitekim, daha radikal ve kuvvet kullanma yanlısı Grivas'ın Makarios'un politikalarını kabullenmesi beklenemezdi.

1959 Şubatında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarından sonra kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasasını oluşturmak üzere çalışma başlatılmıştır. Londra

³⁶⁵ "*Makarios Dün Nihayet Kıbrıs'a Döndü*", **Tercüman**, 02 Mart 1959.

³⁶⁶ "*Kıbrıs Hükümetinde Görev Alacak Olan Bakanlar Belli Oldu*", **Ulus**, 3 Nisan 1959.

³⁶⁷ "*Makarios'un Emeli*.", **Hürriyet**, 04 Haziran 1959.

³⁶⁸ "*Grivas-Makarios Gerginliği Artıyor*", **Ulus**, 11 Ağustos 1959.

Radyosunun açıklamalarına göre, Makarios Kıbrıs anayasa komisyonundaki çalışmaları verdiği bir emirle durdurmuştur. Makarios bu beklenmedik hareketine protesto süsü vermiş ve Türklerin Ada'ya gizli olarak silah soktuklarını bahane etmiştir.³⁶⁹ Burada yine tipik bir Makarios tarzı sezilmektedir. Yine bir kriz çıkartarak, müzakere sürecinde alabileceklerinin azamisini alabilmek adına tansiyonu yükseltmek yolunu tercih etmektedir.

Sonuçta uzlaşma sağlanır ve antlaşmalar çerçevesinde Cumhurbaşkanı Rum ve yardımcısının da Türk olacağı kabul edilir. Rumların kendi aralarında yaptıkları seçimi başrahip ve Ada lideri Makarios'un kazandığı resmen belli olmuştur. Makarios'a ilk tebrik, Ada Türklerin lideri Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ten gelmiştir.³⁷⁰ Makarios Rumlara yönelik yaptığı ilk konuşmada, "*Sekiz asır sonra bugün, Adamızın idaresinin elimize geçmesinin şerefi sizlere aittir*" derken Denктаş'ın Makariosu tebrik etmediği basına yansımıştır.³⁷¹ Makarios'un 'idare elimize geçti' ifadesinde, Türklerin yok sayıldığı dikkat çekicidir.

Antlaşmalarda yer alan Ada üzerindeki kurulacak İngiliz üsleri de önemli hususlardan birisiydi. Bu konuda sürdürülen müzakerelerde Makarios'un yine uzlaşmaz bir tutum sergilediği görülmektedir. Küçük'ün arabuluculuğu ile yeniden başlayan müzakereler, Kıbrıs'ta olduğu gibi Londra'da da memnunluk uyandırmıştı. Yeni planda, Makarios'un 36 mil olarak belirlediği üsler 50 mil kareye çıkarılacak, geri kalan 70 mil karede de egemenlik verilmemek şartıyla İngilizlere bazı kolaylıklar sağlanacaktı.³⁷² Ancak müzakerelerin bir sonuca bağlanamadığı basına yansımıştır.

EOKA'nın faaliyete geçişinin 6. senesi nedeniyle yapılan mitinglerde konuşan Makarios'un ifadelerinden, bağımsız bir Kıbrıs Devleti'nin kurulmasıyla ilgili Rum toplumu ve basınıyla aynı duygular içerisinde olduğunu anlamak zor değildir,

³⁶⁹ "Makarios Kıbrıs'ta İşleri Yine Baltalamak İstiyor", **Tercüman**, 22 Ekim 1959.

³⁷⁰ "Makarios Kazandı", **Tercüman**, 15 Aralık 1959.

³⁷¹ "Makarios'un Kıbrıslı Rumlara verdiği demeç", **Ulus**, 16 Aralık 1959.

³⁷² "Kıbrıs İçin Son Gayret Boşa Çıktı", **Milliyet**, 11 Şubat 1960.

“Kıbrıs Rumları, Zürih ve Londra antlaşmalarından istediklerini bulamamışlardır. Fakat sulh içinde yapacağımız mücadelelerle tahakkuk ettirmek için silahlı mücadele neticesi elde edemediğimiz ideal ve inançlarımızı muhakkak düşüncelerimizle file çıkaracağız. Mücadelemiz henüz sona ermemiştir. Sadece yeni bir safhaya girmiştir.”³⁷³ Kıbrıs Rumlarının anayasa konusundaki hedefleri Kıbrıs Türklerinin bağımsız devletin organlarındaki katılımının tamamen azınlık hakları çerçevesinde kısıtlamaktı. Bu politika başarıya ulaşmadı. Çünkü Türk tarafı daha esnek olmasına rağmen Kıbrıs Türkleri için azınlık statüsünü asla kabul etmemiştir.³⁷⁴

16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilanı Rum basınında olumlu karşılanmamıştır. Bunla ilgili sonraki dönemde basına yansıyan haberlerde şu hususlar yer almaktadır, “Utanç verici Zürih ve Londra Anlaşmaları Enosis’i ortadan kaldıramaz”³⁷⁵, “Empoze edilen Zürih ve Londra Anlaşmalarına rağmen Kıbrıs yine Yunanistan’ın bölünmez bir parçası olmaya devam etmektedir”³⁷⁶, “Londra ve Zürih Anlaşmaları bir kâbustan başka birşey değildir ve uzun müddet yaşayamayacaktır”³⁷⁷, “Oelmek teşkilâtının Yunan Büyük Elçisi’ne gönderdiği bir telgrafın metnini yayınlamıştır. Telgrafın metni şöyledir: ‘Biz Rum öğretmenleri, gençlerimizi Zürih ruhundan menetmek için elimizden gelen herşeyi yapmaktayız”³⁷⁸, “Halkın artık bu sahte rejime güveni kalmamıştır. Eğer bu rejim siyasi ve ekonomik istikrarı sağlayacak şekilde revizyona tabi tutulmazsa netice bütün taraflar ve bilhassa Türkler için çok hazin olacaktır”³⁷⁹, “Kıbrıs halkı hiçbir zaman Zürih belasının devamına tahammül edemeyecektir”³⁸⁰, “Zürih Anlaşmaları Kıbrıslı Rumları felâkete sürüklemektedir. Bizi felâkete sürükleyen bir rejimin ortadan kaldırılmasını talep etmenin zamanı çoktan gelip geçti”.³⁸¹ İfadelerin ortak noktası, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamının istenmediği ve bunun Yunanistanla birleşmeye engel teşkil ettiği yönündedir.

³⁷³ **Cumhuriyet**, 3 Nisan 1960.

³⁷⁴ Glafkos Clerides, **Cyprus: My Deposition. (3 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989, s.237.

³⁷⁵ **Ethniki**, 23 Kasım 1960.

³⁷⁶ **Elefteria**, 2 Eylül 1961.

³⁷⁷ **Alithia**, 30 Ekim 1961.

³⁷⁸ **Elefteria**, 31 Ekim 1961.

³⁷⁹ **Elefteria**, 24 Ocak 1962.

³⁸⁰ **Ethniki**, 18 Mart 1962.

³⁸¹ **Sinagermos**, 31 Mart 1962.

Bu tepkilerin paralelindeki düşünceleri Makarios'un da taşıdığı muhtemeldir. Bu nedenle çok geçmeden cumhuriyetin işleyişinde sıkıntıların ortaya çıktığı ve bunun kaynağında Makarios'un olduğu görülmektedir. Türkler vergi kanunu kabul etmedikleri takdirde, meclise yeni bir tasarı sunulmayacağını belirten Makarios, cumhuriyet idaresini yönetmek için anayasayı bir tarafa bırakarak yetkiyi tek başına ele alacağını açıklamıştır. Başpiskopos Türk milletvekillerini görevlerini kötüye kullanmakla da itham etmiştir.³⁸² Oysa ki Kıbrıs Cumhuriyeti, iki eşit toplumun; Rumların ve Türklerin ortak kuruculuğu esasına dayanmaktaydı. Egemenlik, iki topluma birlikte devredilmekteydi. Bu cumhuriyetin yaşayabilmesi için, her şeyden önce ortakların iyi niyetine, birbirlerinin haklarına saygı göstermelerine ihtiyaç vardı.³⁸³ Kıbrıs Cumhuriyeti tam bağımsız bir devlet olmayıp, bağımsızlığı kısıtlı idi. Kısıtlı bağımsızlık, garanti eden üç devletin ortak iradeleri ile oluşmuştur.³⁸⁴ Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu Kıbrıs meselesinin nihai çözümü olarak görmüş ve kendisine düşen görevi samimiyetle yerine getirmiştir. Buna mukabil Kıbrıs Rum toplumu, dürüst hareket etmemiş, Kıbrıs Türk toplumunun anayasa ve antlaşmalarla sahip bulunduğu haklardan istifade etmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır. En önemlisi başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere, Rum toplumunun ileri gelenleri, Enosis için mücadeleye devam edeceklerini, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir sıçrama tahtası olarak kullanacaklarını, nihai hedefin Enosis olduğunu yaptıkları çeşitli açıklamalarla ifade etmişlerdir.³⁸⁵

Örneğin, Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios, 1 Nisan 1960 tarihinde; *"Bu neticeler muhakkak ki, tam değil, fakat hali hazır realite bizim peşinde koştuğumuz emellerin yolunu tamamıyla kapamış değildir. Londra ve Zürih Antlaşmaları ile ümit ve emellerimiz tam olarak gerçekleşmiş değildir. Sulh yoluyla kampanyamıza devam etmek için bir tabya ve bir başlangıç noktası elde edildi. Bu*

³⁸² "Makarios Türklerin Vetosunu Dinlemiyor", **Milliyet**, 03 Nisan 1961.

³⁸³ Pierre Oberling, **Bellapais'e Giden Yol**, Çev.Mehmet Erdoğan, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987, s. 51.

³⁸⁴ Hamza EROĞLU, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, A.T.O., Ankara, s. 14-15.

³⁸⁵ Pierre Oberling, "Kıbrıs Faciası", Çev.Fahir Armaoğlu, **Bellekten**, C.LIV, S.210, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990, s. 826-827.

tabya ve başlangıç noktasından zafer elde etmek üzere mücadelemize devam edeceğiz” demiştir.³⁸⁶

Makarios, 12 Ağustos 1962’de Kykko Manastırında yaptığı konuşmasında ise; “Kıbrıs Rumları, EOKA kahramanları tarafından başlatılan işi tamamlamak için çalışmalıdırlar. Mücadele yeni bir şekilde devam ediyor ve hedefimize ulaşincaya kadar devam edecektir”³⁸⁷ ifadelerini kullanmıştır. 4 Eylül 1962’de doğduğu köy olan Panaya’da yaptığı daha tehditkâr konuşmasında ise; “Helenizmin korkunç bir düşmanı olan Türk ırkının bir parçasını teşkil eden küçük Türk toplumu kovulmadıkça, EOKA kahramanlarının görevi hiçbir zaman bitmiş olmayacaktır”³⁸⁸ şeklinde son derece açık şekilde niyetini ortaya koymuştur. Bu ifadeler onun kurulan cumhuriyete ve anayasaya inancının olmadığını bir göstergesidir.

İki yıl geçmeden anayasada revizyona gidilmeli söylemlerini dillendirmeye başlayan Makarios, hazırladığı bu değişiklikleri içeren bir metinle Türkiye’ye gelmek üzere hazırlık yapmaktadır. Basında bu ziyaret, “Yurdumuza gelmek için yıllardır uygun bir zemin arayan Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Kasım ayında Türkiye ve Yunanistan’ı resmen ziyaret edecektir. Makarios’un bu ziyareti Türk ve Rum topluluklarının bir arada yaşamaları politikalarında başarılı olduklarının bir sonucu olarak değerlendirilmektedir”³⁸⁹, şeklinde yorumlanırken buna katılmak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bu ziyaretin, ortak yaşamın bir göstergesi olarak algılanması mantıklı bir izahtan uzaktır.

Makarios’un ziyareti³⁹⁰, “Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios beraberinde Dışişleri Bakanı Spyros Kypranou ile Ankara’ya gelmiştir. Makarios’u karşılayan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Kıbrıs Devleti Cumhurbaşkanı’nın ülkemizi ziyaretinden çok memnunluk duyduğumuzu ifade etmiştir”³⁹¹ ifadeleriyle verilmektedir. Ancak Ankaralılar, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’un Türkiye’ye

³⁸⁶ Fazıl Küçük, **Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa 2002, s. 14.

³⁸⁷ Sebahattin İsmail, **Kıbrıs Barış Harekatı’nın Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1988, s. 35.

³⁸⁸ Ahmet Tolgay, **Kanlı Noel**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993, s. 27.

³⁸⁹ “Makarios Türkiye’ye Geliyor”, **Tercüman**, 04 Ağustos 1962.

³⁹⁰ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 22 Kasım 1962.

³⁹¹ “Başpiskopos Makarios Merasimle Karşılandı”, **Cumhuriyet**, 23 Kasım 1962.

ziyaretinden memnun olmamışlardır. Makarios'un Kıbrıs'ta Türklere karşı yapmış olduğunun henüz unutulmadığından, halk kendisini her gittiği yerde protesto etmiştir. Bu ziyarette, Kıbrıs'ın askıda kalan pürüzlü konuları gözden geçirilmiş, Türk ve Rum topluluklar arasında devamlı ihtilafa neden olan Belediyelerin taksimi konusu ele alınmıştır.³⁹² 27 Kasım 1962'de Ankara'da belediyelerin taksimi ile ilgili sorulan bir soruya da Makarios, şu şekilde cevap vermiştir: *“Bizim görüşümüz anayasa hükmünün aynısıdır. Görüş ayrılığımız Türk belediyelerinin bölgelerinde kalan Rum mallarının durumundadır. Belediyelerin ayrılmasında muhalif değiliz. Fakat Rumların malları, kendileri hangi belediye bölgesinde bulunursa bulunsun, yine Rum belediyelerinin otoritesine tâbi bulunsun. Türklerin malları da Türk belediyeleri tarafından kontrol edilsin diye bir teklif yaptım. Haklı bir hal şekli bulmak için çalışmaktayız.”*³⁹³ Makarios'un söyledikleri ile icraatları arasındaki tutarsızlık burada da ortaya çıkmaktadır. Anayasanın yürürlüğe girmesinden itibaren Türklerin anayasa ile elde etmiş olduğu hakları sürekli gasp etmeye çalışırken, belediyeler konusunda da aynı davranışı sergilemesine rağmen açıklamaları bunun tam tersini yansıtmaktadır. Böyle bir politika izlemesinin altında yatan neden ise, kendisini dünya kamuoyuna barış yanlısı bir politika izleyen lider olarak tanıtabilmektir.

Kendi ülkesinde Enosis'i dillendirirken Türkiye ziyaretinde, geçmişte Kıbrıs'ta Rum ve Türk halkaları arasında meydana gelen olayları, Türkiye ve Yunanistan arasında üzücü sonuçlar doğuran olaylar olarak nitelendirerek bu olayların geçmişte kalmasından mutluluk duyduğunu³⁹⁴ ifade etmesi bir ikiyüzlülük göstergesi olarak algılanabilir. Görüşmelerden herhangi bir anlaşmaya varılamadığı anlaşılmaktadır.³⁹⁵ Makarios Milliyet Gazetesi'ne verdiği beyanatta güçlükler yenilecektir derken bunun içinde Rum ve Türk halkalarının birlikte çok çalışması gerektiğini ifade etmiştir. Sözlerinin Yunanistan ile birleşme olarak yorumlanmaması gerektiğini belirten Makarios Kıbrıs'ın imarı için barışçı bir mücadele kaydedilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁹⁶

³⁹² “Gençler Makarios’u Dün de Yuhaladılar”, **Tercüman**, 24 Kasım 1962.

³⁹³ **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1962.

³⁹⁴ “Makarios Ankara’ya Geldi”, **Milliyet**, 23 Kasım 1962.

³⁹⁵ “Makarios ile Görüşmeler Sona Erdi”, **Milliyet**, 25 Kasım 1962.

³⁹⁶ “Makarios’un Milliyet Gazetesine Beyanatu”, **Milliyet**, 26 Kasım 1962.

Anayasayı kendi kitabına uydurmaya çalışan Makarios ve Rumlar, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren anayasayı uygulamayacağını her fırsatta Enosis yanlısı konuşmalarıyla açıkça ortaya koymuştu. Bu konuşmalardan biri de EOKA'nın kuruluşunun 8. yıldönümü münasebetiyle Cumhurbaşkanı Makarios ve Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides tarafından yapılmıştır. Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin içerisinde önemli mevkilerde olan bu kişilerin yapmış oldukları Enosis propagandasında Makarios'un sözleri gazetelere şu şekilde aktarılmıştır;

*“Silahlı mücadele bitmiştir. Fakat mücadele başka şekilde devam etmektedir. 1 Nisan 1955 gayelerinin tahakkuku için yaptığımız mücadele hâlâ sona ermemiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu temin eden Londra ve Zürih antlaşmaları o zamanki şartların neticesiydi. Kıbrıs mücadelesinin hedefi ise bir cumhuriyet yaratmak değildir. Ancak bu antlaşmalar gelecekteki başarıların temelini atmıştır. Yolumuza devam edelim”.*³⁹⁷

İçişleri Bakanı Yorgacis'in de fikirleri diğerlerinden farklı değildi. Ona göre ise; *“Bu memleket daima Elen idi ve Elen olarak kalacaktır. Kader bizi imha ettirse dahi, Kıbrıs daima Yunanistan'ı hatırlatacaktır. Kanla sulanmış topraklardan ebediyen Elen, Ruh ve kahramanlığı fışkıracaktır ...”* Zürih ve Londra antlaşmalarının ise o günün şartlarının dikte ettirdiği antlaşmalar olduğunu belirtmiştir.³⁹⁸

Makarios'un, anayasayı işlemez hale getirmesi, Yüksek Anayasa Mahkemesinin aldığı kararları dikkate almamasının yanında, Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanı Alman Profesör Ernst Forsthoff'u ve yardımcısı Heinze'yi de baskı altına alarak birtakım asılsız iddialarda bulunması sonucu, Alman başkan istifasını vermek zorunda kalmıştır. Profesör Ernst Forsthoff, Makarios'a istifa ettiğini yazan bir mektup göndermiştir. Bu mektupta şu satırlara yer verilmiştir; *“Ekselans, Almanya'ya döndükten sonra öğrendiklerim mevcut şartlar muvacehesinde maalesef Yüksek Anayasa Mahkemesi başkanlığından istifa etmeye beni zorlamaktadır... Sekreterim Dr. Heinze'in her yerde dedektifler tarafından haftalarca takip edildiğini Almanya'ya döndüğümde öğrenmiş bulundum. Türkler*

³⁹⁷ **Hürriyet**, 2 Nisan 1963.

³⁹⁸ **Hürriyet**, 31 Temmuz 1963.

tarafından kendisine rüşvet verildiği ve bununla ilgili dokümanların mevcut bulunduğu yolunda yapılan iftiraları işittiğim zaman şoke oldum... Mahkemenin vazifesini yapabilmesini temin etmek maksadıyla 15 Temmuz 1963 tarihinde muteber olmak üzere şimdiden istifa ettiğimi ekselanslarına bildirmek isterim.³⁹⁹ Makarios'un gayrimeşru hareketleri karşısında çaresiz kalan Yüksek Anayasa Mahkemesi Başkanıyla birlikte yardımcısı Dr. Christian Heinze de istifa etmek zorunda kalmıştır.

Aradan çok geçmeden Makarios'un yine 1960 Anayasasının hilafında konuşmaları basında yer almaktadır, Makarios Atina haberi ajansına verdiği bir beyanatta, Kıbrıs'ın bağımsızlığını korumak için Türkiye, Yunanistan ve ilgililer arasında imzalanan Londra Antlaşması'nın yürürlükten kaldırılmasını istemiş ve bu antlaşmanın BM anayasası ile tezat oluşturduğunu söylemiştir. Beyanatta belediyeler konusuna da değinen Makarios, bu konuda Türklerin izledikleri politikanın yanlış olduğunu söyleyerek, belediyelerin coğrafi taksiminin Ada'nın siyasi taksimine zemin hazırlayabileceğini dikkati çekmiştir.⁴⁰⁰

Makarios'un bu sivri açıklamaları karşısında Ankara Hükümetinin vermiş olduğu ikaz edici notaya rağmen Cumhurbaşkanı Makarios'un tutumunda hiçbir değişiklik olmamış ve huzur bozucu beyanlar vermeye devam etmiştir. Bu açıklamalarında, -bir iç politika malzemesi olarak- Türkler üzerindeki 'Enosis' korkusunun canlı tutulması maksadının olması da mümkündür.⁴⁰¹ Makarios Ethnos gazetesine verdiği yeni beyanatında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin şeklinin değiştirilmesinin kaçınılmaz hale geldiğini, cumhuriyet idaresinin normal çalışması ve Ada'nın refaha kavuşması için bunun gerekli olduğunu bildirmiştir.⁴⁰² Türkiye'nin Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanı Makarios ile İçişleri Bakanın Kıbrıs Anayasasının değişikliği ile ilgili konuşmaları hakkında verdiği protesto

³⁹⁹ Pierra Oberling, **Bellapais'e Giden Yol**, Ankara 1988. s. 60-61.

⁴⁰⁰ "Makarios Kıbrıs ile İlgili Anlaşmanın İptalini İstedi", **Cumhuriyet**, 06 Ağustos 1963.

⁴⁰¹ H. Paul Castleberry, "Conflict Resolution and the Cyprus Problem", **The Western Political Quarterly**, Vol. 17, No. 3, September 1964, p. 121.

⁴⁰² "Makarios Uyarılara Rağmen Huzuru Bozmaya Devam Etti", **Cumhuriyet**, 08 Ağustos 1963.

notasına verilen cevapta bunun Kıbrıs'ın iç meselelerine bir müdahale olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰³

30 Kasım 1963 tarihine gelindiğinde Makarios, Türkleri azınlık statüsüne getirebilmek amacıyla anayasada değişiklik yapılmasını istemiştir. Kıbrıs Anayasası tam manasıyla uygulanmasına fırsat verilmeden anayasanın bazı hükümlerinde değişiklik yapılması istenmekteydi. 13 maddeyle sınırlı olan ve anayasa da değişiklik yapılması istenen maddeler şu şekildedir;

- Veto hakları kaldırılmalıdır.
- Cumhurbaşkanı yardımcısı, cumhurbaşkanına vekâlet edebilmelidir.
- Millet Meclisi başkanı ve başbakan yardımcısı millet meclisinin tümü tarafından seçilmelidir.
- Millet Meclisi başkan yardımcısı, millet meclisi başkanına vekâlet edebilmelidir.
- Anayasada toplumlar için ayrı çoğunlukların öngörüldüğü oylama sistemleri kaldırılmalıdır.
- Birleştirilmiş belediyeler kurulmalıdır.
- Adalet teşkilatı birleştirilmelidir.
- Güvenlik kuvvetlerinin polis ve jandarma diye ikiye ayrılmasına son verilmelidir.
- Güvenlik ve savunma kuvvetlerinin sayıları kanunla saptanmalıdır.
- Rum ve Türklerin kamu hizmetlerinde ve silahlı kuvvetlerdeki istihdam oranı nüfusa orantılı olarak değiştirilmelidir.
- Kamu hizmetleri komisyonunun üye adedi ondan beşe indirilmelidir.

⁴⁰³ “Kıbrıs Notamızı Reddetti”, **Cumhuriyet**, 09 Ağustos 1963.

- Kamu hizmetleri komisyonunun kararları basit çoğunlukla alınmalıdır.
- Cemaat meclisleri lağvedilmeli ve yeni bir sistem öngörülmalıdır. Bununla birlikte Türk toplumu kendi meclisini muhafaza etmek isterse bunu yapmakta serbest olmalıdır.⁴⁰⁴

Bu değişiklik teklifleri incelendiğinde, Türklerin anayasal güvence altına alınmış haklarında kısıtlamalara gidileceği ve ileriki dönemde eşit haklara sahip toplum statüsünden azınlık durumuna düşüleceğinin işaretleri algılanabilmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcısının meclisin tamamı tarafından seçilmesi, belediyelerin birleştirilmesi, adalet sisteminin birleştirilmesi, polis teşkilatının birleştirilmesi gibi hususlar buna en çarpıcı örneklerdir.

Makarios, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı Ada'ya davet ettiği Rus gazetecilere de şikâyet etmiştir. Başpiskopos, anayasayı değiştirme çalışmalarına zemin hazırlamak için doğu bloku ülkelerinden de gazetecileri adaya çağırıyor ve kendi görüşleri çerçevesinde yayın yaptırmaya çalışıyordu. Bu yöndeki çalışmalar özellikle Ekim ayı ortalarına doğru yoğunlaşmıştı. Kıbrıs'ın dış politikasının tarafsızlık esasına dayandığını bilhassa belirten Cumhurbaşkanı'nın bu gazetecilerle yaptığı konuşma Pravda ve İzvestia gazetelerinden şöyle yansıtılıyordu;

"Zürih ve Londra Anlaşmaları, Kıbrıs Rum halkını Türk nüfusa karşı eşit olmayan bir duruma getirirken, Türk nüfusu devlet organlarında kendi nüfus nisbetlerinin üstünde temsil edilmektedir. Biz bu problemi ortaya atarken adamızda ikâmet eden Türkleri daha kötü şartlara maruz bırakmak istemiyoruz. Barış ve ahenk içinde kendileriyle birlikte yaşamak ve aramızdaki münasebetleri eşitlik esasına göre geliştirmek arzusundayız. İki cemaat arasındaki münasebetlerde Zürih Anlaşmalarının sebep olduğu eşitsizlik devlet idaresinde güçlükler çıkarıyor. Bu yüzden bu haksızlıkları ortadan kaldırmak için anayasamızda bazı değişiklikler yapmaya çalışıyoruz. Bu arzumuzun tamamen meşru ve haklı olduğuna ve dünya efkârının bizim safhamızda bulunduğuna eminim. Memleketimizin kalkınması için ciddi bir problem arzeden bu durumun self-determinasyon ve Kıbrıs halkının

⁴⁰⁴ Kıbrıs Sorunu Gelişmeler ve Görüşmeler, İstanbul, 1990, s. 27.

arzusuna saygı esasına göre halledileceğini ümit ederiz".⁴⁰⁵ Rus gazetecilerine verilen demecin bir maksadı olduğu aşikârdır. Makarios Kıbrıs konusunda Rusyanın yanlarında olmasını ve kendi tezlerine destek vermelerini istemekte ve bu maksatla solcu Akel Partisini de kullanarak aradaki teması sürekli kılmaya çalışmaktadır.

Makarios, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin anayasada yapmak istediği 13 maddelik değişikliği kabul etmeyeceğini çok iyi bilmektedir. Burada yine tipik bir Makarios karakter örneği sergilemekte, Zürih ve Londra antlaşmalarının imzalanmasından sonra yaptığı açıklamaların paralelinde anayasayı kendi istekleri doğrultusunda tek taraflı tadil edeceğini açıklamaktadır. Bu sayede hem muhataplarının nabzını yoklarken hem de kendi toplumuna moral vermeyi hedeflemektedir.

1963 sonlarına doğru Rumların tedhiş eylemleri yeniden yoğunlaşmaya başlamıştır. 1963 Aralığının sonunda Rumlar, Türklere karşı tarihe 'Kanlı Noel' olarak geçen saldırılarını, 2 Türkü Lefkoşa'nın Tahtakale semtinde öldürerek başlatmışlardır.⁴⁰⁶ Lefkoşa'da, Doktor Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ve üç çocuğunu katletmeleri⁴⁰⁷ ile tedhiş eylemleri zirveye tırmanmıştır. Rumlar Atatürk heykeline ateş atmışlar ve bunu fırsat bilen Makarios, Garanti Antlaşması'nı hükümsüz ilan etmiştir. Makarios daha sonra, Türkiye kuvvet kullanarak karşılık verirse bunu saldırganlık olarak nitelendireceğini söylemiştir.⁴⁰⁸

Makarios'un bu ikiyüzlü ve tutarsız tavırlarını elbette ki kendiyle sınırlamak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. İçinde yetiştiği toplumun değerleri ona bu davranış özelliklerini kazandırmıştır. Bir liderin ortaya çıkışında sadece kendi özelliklerinin değil, toplumun dinamiklerinin de ne derece önemli olduğuna çarpıcı bir örnek Eleftheria' gazetesinin Aralık 1963 olaylarını değerlendiren "İrk İmhasına Dair Türk Efsaneleri" başlıklı yazısında görülmektedir: "... *Hiçbir Kıbrıslı Rum, Türkleri imha niyetinde değildir. Şayet bu yönde bir arzu varsa, bu arzuyu besleyenler Türklerdir. Bugün Rumları mevcut olmayan suçlarla ithama kalkışıyorlar. Fakat Türklerin*

⁴⁰⁵ Fazıl Küçük, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtım Dairesi, 2. Baskı , Lefkoşa 2002, s.82.

⁴⁰⁶ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 20 Aralık 1963.

⁴⁰⁷ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 24 Aralık 1963.

⁴⁰⁸ "*Kıbrıs'ta Kanlı Çarpışmalar*", **Hürriyet**, 22 Aralık 1963.

*gerektiği bir şekilde dünya kamuoyuna şikâyet edilmedikleri başka bir sorundur. Hareketlerinde serbest oldukları için dünya kamuoyunu bulandırmaya kalktılar. Hak gerçek bizimledir ...*⁴⁰⁹

Türkiye, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşması için daha ılıman bir politika sergilerken Makarios, Cenevre görüşmelerinin başında bu görüşmelerle ilgili olumsuz tavrını şu sözlerle ortaya koymuştur; “Cenevre’deki sahnelerde kendi kendilerini devlet eden arabulucuların Kıbrıs sorununu, takip eden çizgiden çıkarma konusunda çaba sarf edecekleri gerçeğini gizleyemem. Çeşitli taraflar, çözümün temelini oluşturmak amacıyla bu doğrultuda öneri ve planlar sunuyorlardı. Ancak bu planların Atina’nın istikrarlı tepkisiyle karşılaşmasından büyük memnuniyet duymaktayım. Cenevre görüşmeleri ile olumlu sonuca varılmasını imkânsız buluyorum”.⁴¹⁰

Rum gazetelerin haberlerinden anlaşıldığına göre, 1963 sonlarında uygulamaya konmaya çalışılan Türklere karşı girişilen katliam teşebbüsünün başında Makarios, Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides ve İçişleri Bakanı Yorgacis bulunmaktadır. Türklerin imha edilme planı ve Kıbrıs’ın ele geçirilmesi projesi bu üçünün başında buldukları kurmay heyeti tarafından hazırlanmıştır.⁴¹¹ Rumların bir katliama hazırlandıkları basında da yer almaktadır.⁴¹² “Akritas Planı” olarak lanse edilen bu planın mantığını anlayabilmek güçtür. Liderlerin hedefe ulaşmak adına her yolu deneyebileceklerine örnek olabilecek bu tavır, azim ve kararlılıktan ziyade, hırsla açıklanabilir ki, bunu da liderlik açısından, olumsuz bir özellik olarak değerlendirmek gerekir.

Makarios’un diğer bir sürprizi de, Kıbrıs hükümetinin, Yunanistan ve Türkiye ile olan Garanti ve Dostluk Antlaşması’nı feshettiğini açıklaması olmuştur. Makarios hükümeti tarafından yayınlanan bildiride, hükümet reislerine Türk hükümetinin Kıbrıs’ta iç işlere müdahale etmesine karşı, gerekli önlemlerin alınması için birer telgraf gönderilmiş olduğu da açıklanmıştır.⁴¹³ Bu basına papazın son oyunu: Üçlü

⁴⁰⁹ Cemalettin Ünlü, **Kıbrıs’ta Basın Olayı (1878-1981)**, Ankara, s. 245.

⁴¹⁰ Rüstem Haliloğlu, **Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İcyüzü**, Ankara 1990, s. 24.

⁴¹¹ “Planı Makarios Hazırlamış.”, **Hürriyet**, 01 Ocak 1964.

⁴¹² “Rehinelere Göre: Rumlar Katliama Hazırlanıyor”, **Vatan**, 01 Ocak 1964.

⁴¹³ “Makarios Anlaşmaları İhlal Ediyor”, **Tercüman**, 02 Ocak 1964.

ittifakı fesih şeklinde yansıtmaktadır.⁴¹⁴ Bu durum Türkiye için şaşırtıcı ve endişe verici olmuştur. Çünkü fiili bir durum yaşansa da, resmi olarak Anayasa'nın ve antlaşmaların ortadan kalkması söz konusu değildir. Dolayısıyla, Makarios'un tek taraflı irade beyanı da geçerli değildir. Buna rağmen, Ada'daki Türklerin varlığının garantisi durumundaki hukuki yapının bozulduğunun ifade edilmesi, Türkiye'nin kabul edebileceği bir durum gibi görünmemektedir. İngiltere için de kabul edilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Neticede, İngiltere'nin girişimiyle Londra'da yeni bir konferans toplanmasına karar verilir. Makarios Londra'da yapılacak Kıbrıs konferansı arifesinde taksim istenirse masayı terk ederim diyerek erkenden tavrını ortaya koymuştur.⁴¹⁵ Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu da bir basın toplantısı yaparak Kıbrıs ile ilgili 3 teklifte bulunmuştur;

- Kıbrıs, İngiliz milletler topluluğu içinde tam bağımsız bir devlet olmalıdır.
- Kıbrıs, Kıbrıs Rum çoğunluğu tarafından idare olunmalıdır.
- Kıbrıs'taki Kıbrıs Türk azınlığının hakları tamamıyla korunmalıdır.⁴¹⁶

Bu dönemde Makarios ile Grivas'ın aralarındaki ayrılığın derinleşmeye başladığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla ortak hareket noktasından uzaklaşmışlardır. Grivas'ın eski EOKA'cıları Atina'da toplantıya çağırması Makarios'u kızdırmıştır. Makarios verdiği demeçte, Griavas'ın davranışlarının ve polis faaliyetlerinin Kıbrıslı Rumlar üzerinde ayırımlar ve tehlikeler yarattığını söylemiştir, bu durum karşısında ise bütün milli kuvvetlerin birleştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁴¹⁷ Bu açıklamalar Rum liderler arasındaki ihtilafın⁴¹⁸ bir teyidi şeklindedir. Nitekim Makarios'un suçlamaları karşısında Grivas da Makarios'u itham etmiştir.⁴¹⁹

⁴¹⁴ "Papazın son oyunu: Üçlü ittifakı fesih", **Ulus**, 02 Ocak 1964.

⁴¹⁵ "Taksim İstenirse Masayı Terk Ederim", **Milliyet**, 09 Ocak 1964.

⁴¹⁶ "Kiprianu 3 Şartla Londra'ya Gidiyor", **Milliyet**, 10 Ocak 1964.

⁴¹⁷ "Makarios EOKA Liderlerini Suçladı", **Milliyet**, 23 Ocak 1964.

⁴¹⁸ "Kıbrıslı Rum liderler Arasında İkilik Çıktı", **Akşam**, 23 Ocak 1964.

⁴¹⁹ "Grivas Makarios'u İtham Etti", **Akşam**, 26 Ocak 1964.

Makarios, daha önce açıkladığı fesih kararına karşılık oluşan sert tepki neticesinde kararından vazgeçmek zorunda kalmıştır.⁴²⁰ Londra Konferansı sonucunda Makarios'un, Kıbrıs'a NATO kuvvetlerinin gönderilmesi hususunda çekimser davranması üzerine ABD Başkanı Johnson'ın kendisine bir mektup gönderdiği ve planı kabul etmesini istediği basında yer almaktadır.⁴²¹ Bu mektubun da etkisiyle Makarios, Kıbrıs'a NATO kuvvetlerinin gönderilmesine dair İngiliz-Amerikan planını prensip itibarıyla kabul etmiştir. Makarios'un cevabı Kiprianu tarafından İngiliz hükümetine sunulmuştur.⁴²² Ancak Makarios'un başkanlığında toplanan Rum Bakanlar, yeni Anglo- Amerikan teklifini reddettikleri gibi ABD büyükelçiliği bombalanmıştır.⁴²³

Tercüman Gazetesinde çıkan bir haberde Kıbrıslı Rumların, Türkleri öldürmek için silah satın almak istedikleri bilgisine yer verilmiştir.⁴²⁴ Kıbrıs'ta her bir şehir, kasaba ve köyde binlerce genç erkek ve hatta kadınlar silah eğitimi almaktadır. Bu şekliyle Kıbrıs'ı bir ordugâha benzeten Tercüman gazetesi, Rumların şehirde yağma ve hırsızlığı arttırdığını ifade etmiştir. Kıbrıslı Türklerden dört kat daha fazla olan Kıbrıslı Rumlar, Türkiye'den gelecek bir istila hareketine hazırlandıklarını ileri sürmüştür.⁴²⁵ Diplomasi yollarını tıkamaksızın, kuvvet kullanmak için de sürekli olarak bir çaba içerisinde olan Rumların, bu yolla mutlaka sonuç alınabileceği yönündeki inançları hiçbir zaman değişmemiştir.

BM Güvenlik Konyesinde yeniden başlayan görüşmelerde ilginç bir gelişme olmuş ve Yunan delegesi Makarios'u hareket tarzlarından dolayı eleştirmiştir.⁴²⁶ Bu Yunanistan ve Makarios'un arasındaki ayrılıkların günyüzüne çıkmaya başladığı zamanlardan birisidir. Grivas'la Makarios arasında başlayan ayrışmaların temelinde de Yunanistan vardır. Çünkü Grivas'ı destekleyen ve yönlendiren de Yunanistan'daki yönetim kadrosudur. Bu ayrılıklar ilerleyen zamanda da devam edecek ve Makarios'a yapılan darbeye kadar ulaşacaktır.

⁴²⁰ "Makarios Garanti Anlaşmasını Bozmaya Karar Verdi", **Milliyet**, 24 Ocak 1964.

⁴²¹ "Johnson Makarios'a Bir Mektup Gönderdi", **Ulus**, 04 Şubat 1964.

⁴²² "Makarios Şartlı Evet dedi", **Tercüman**, 05 Şubat 1964.

⁴²³ "Kıbrıs'ta Amerikan Büyükelçiliğine Bomba Atıldı", **Ulus**, 06 Şubat 1964.

⁴²⁴ "Makarios Silah Satın Alıyor", **Tercüman**, 19 Şubat 1964.

⁴²⁵ "20.000 Rum Savaş için Kutsal Birlik Kurdu", **Tercüman**, 20 Şubat 1964.

⁴²⁶ "Yunanistan Delegesi Makarios'u Suçladı", **Ulus**, 21 Şubat 1964.

Makarios, verdiği bir demeçte, güvenlik konseyi karar sureti ile Türkiye'nin Ada'ya müdahale hakkının ortadan kalktığını söylemiştir. Makarios konseye müracaatın asıl amacını Kıbrıs'a dıştan bir müdahaleyi önlemek olduğunu ve bu amaca ulaştıklarını söylemiştir. İsmet İnönü'de konu ile ilgili, 'isteklerimiz oluyor' şeklinde bir açıklama yapmıştır. Türkiye'nin de başından beri Ada'da enternasyonal bir kuvvet istediğini ve bunun da temin edildiğini söylemiştir.⁴²⁷ Her iki taraf da kendisi açısından konferanstan olumlu bir sonuç çıkarmaya çalışırken, Rumlar tedhişi yeniden başlatmış ve ateşkes teklifini de reddetmişlerdir. Kıbrıs'ta savaş yeniden başladı⁴²⁸ şeklinde kamuoyuna duyurulan bu gelişme Türkiye'nin tepkisini çekmiştir. Makarios düzenlediği basın toplantısında, Enosis'in bütün Rumların ideali olduğunu vurgulayarak, Kıbrıs halkının Rum olduğunu ve çözüm şekli olarak gerçek bağımsızlık üzerinde durulması gerektiğini söylemiştir. Makarios idaresinin İçişleri Bakanı Yorgacis ise Rumların görevlerini yerine getirmesine engel olduğu gerekçesiyle Yeşil Hattın kaldırılmasını istemiştir. Ancak bakanın bu isteğine karşılık BM bu hattın gerekli olduğunu belirtmiştir.⁴²⁹ Makarios ise iki Türk Bakanı görevden uzaklaştırmıştır.⁴³⁰ İlhakın en iyi çözüm olduğunu söyleyen Papaz Makarios, Rum istekleri kabul edilmezse tekrar şiddete başvuracağını dün resmen açıklamıştır.⁴³¹

Konferansta alınan karar gereği, Kıbrıs BM Barış Gücü Ada'da görevine resmen başlayacağı bildirmiştir. Tuomioja'nın da New York'dan Ada'ya geleceği açıklanmıştır.⁴³² BM Barış Gücü'nün Ada'ya gelecek olması taraflar açısından farklı beklentiler ortaya çıkarmıştır. Türkiye ve Kıbrıs'taki Türkler Rum tedhişine karşı bir tampon görevi görebileceği ve bu sayede güvenliğe katkı sağlayacağını değerlendirirken, Yunanistan ve Rumlar ilhakın önünde bir engel olabilir mi? düşüncesine kapılmışlardır. Çok geçmeden Makarios, 650 kişilik Türk birliğinin Kıbrıs'ta üslenmesini sağlayan ittifak antlaşmasını tek taraflı olarak feshetmiştir. Türkiye Büyükelçisi Dr. Mazhar Özkol'a, Başbakan İsmet İnönü'ye ulaştırılmak üzere antlaşmanın feshedildiğini belirten bir nota verilmek istenmiştir. Türk

⁴²⁷ "Makarios: Amacımıza Ulaştık, dedi", **Hürriyet**, 06 Mart 1964.

⁴²⁸ "Kıbrıs'ta Savaş Yeniden Başladı", **Ulus**, 10 Mart 1964.

⁴²⁹ "Makarios, İlhakı Sağlamak İçin Yeni Plan Peşinde", **Tercüman**, 23 Mart 1964.

⁴³⁰ "Makarios, iki Türk Bakanı İşinden Uzaklaştırdı", **Akşam**, 29 Mart 1964.

⁴³¹ "Makarios 'Artık Tedhişe Başlayacağız' dedi", **Tercüman**, 02 Nisan 1964.

⁴³² "Makarios, Denktaş Ada'ya Dönemez dedi", **Milliyet**, 27 Mart 1964.

Büyükelçi böyle bir davranışın uluslararası hukuka aykırı olduğunu belirterek, şiddetle protestoda bulunmuş ve notayı almamıştır.⁴³³ Makarios'un bu girişimi tehlikeli bir adım olarak yorumlanmıştır.⁴³⁴ Makarios'un iyi başardığı konulardan birisi de gündem yaratmak ve onun üzerinden muhataplarını hem oyalamak ve hem de baskı altına almaya çalışmaktır. Başta Türkiye olmak üzere, diğer ilgili devlet ve kuruluşların karşısına farklı gündem maddeleriyle çıkararak onların tepkilerini de ölçmek suretiyle meşgul etmekte ve bu arada bir baskı kurmaya çabalamaktadır. Ortaya attığı fikirler en kabuledilemez noktasında olurken müzakerelerde bunu yumuşatarak karşı tarafta bir kazanma duygusu yaratmayı hedeflemektedir. Bu konularda başarılı olduğu söylenebilir.

Nitekim nota'dan hemen sonra, Türklere genel af ilan ettiğini açıklarken, yayınladığı bir bildirimde bunun Ada'nın barışa kavuşmasındaki iyi niyetin yalnız sözle değil, aynı zamanda fiillerle göstermek için yapıldığını ifade etmiştir.⁴³⁵ Bu hareketinde de bir samimiyet beklemek mümkün görünmemektedir. Çünkü kısa süre sonra Yunan idarecileri ile görüşmek için Atina'ya gitmeden önce Lefkoşa'da gazetecilere verdiği demeçte, Kıbrıs sorununda yapılan görüşmelerde uzlaşma yolunun bulunamayacağını, ancak sorunun BM'ye götürülmesine taraftar olduğunu açıklamıştır.⁴³⁶ Ayrıca Türklere uygulanan abluka, halkın gıdasız, ilaçsız ve kıyafetsiz kalmalarına neden olmuştur. Bir anlamda Ada'daki Türkler açlığa itilmişlerdir.⁴³⁷ Makarios'un 'hedefe giden her yol mübahtır' anlayışıyla ortaya koyduğu bu hareket tarzı, yine içinde yetiştiği toplumun liderin kişiliğine etkileriyle açıklanabilir. Bir din adamı olması onun gayri insani uygulamalarını engellememektedir.

1963 sonlarına doğru başlayan ve giderek tırmanan Rum tedhiş hareketleri Türkiye'yi Ada'ya askeri müdahale etme noktasına getirmiş ve bu girişim bizzat ABD başkanının devreye girmesiyle engellenmiştir. Ancak yine de Türk uçakları Ada üzerinde uçuş yapmıştır. Türkiye'nin Cenevre görüşmeleri sırasında Rum

⁴³³ "Makarios Anlaşmaları Tek Taraflı Olarak Feshetti", **Tercüman**, 05 Nisan 1964. Aynı haber 05 Nisan 1964 tarihli **Milliyet**'te de yer almaktadır

⁴³⁴ "Makarios Tehlikeli bir Adım Daha Attı", **Ulus**, 06 Nisan 1964.

⁴³⁵ "Makarios Türklere Genel Af İlan Etti", **Milliyet**, 23 Nisan 1964.

⁴³⁶ "Makarios- Papanderu Görüşmeleri Başladı", **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1964.

⁴³⁷ "Kıbrıslı Türkler Açlığa İtiliyor", **Ulus**, 30 Temmuz 1964.

katliamlarına karşı Kıbrıs'a müdahalede bulunması haberi Türk basınında büyük puntolu manşetlerle yerini almış ve Vatan gazetesinin "Jetlerimiz Kıbrıs'ta" başlıklı haberinde, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etme nedenlerini açıklayan ve hükümet tarafından yayınlanmış olan bildiriye yer verilmiştir.⁴³⁸ Hareketin çok başarılı olduğu ve Rumların ağır darbe yedikleri açıklanmaktadır.⁴³⁹

1964 Ağustosunda Erenköy'e Türk Hava Kuvvetlerinin müdahalesi sürerken Makarios, Yunanistan, Sovyetler Birliği ve Mısır'dan askeri yardım istemiştir. Makarios, Mısır'dan gerçekten askeri yardım beklemiyordu ama bağlantısız Devletler grubu içindeki aktif konumundan da yararlanarak bu devletlerin siyasal desteğini çekmek peşindeydi. Sovyetler Birliği ise Makarios'un isteğine olumlu yanıt vermemiştir. Geriye Yunanistan kalıyordu. Makarios'un Yunanistan'dan asıl beklediği, bu devletin hava gücüyle Türkiye'nin Erenköy'deki durumunu değiştiren hava akınlarına karşı koymasıydı. Ama bu devlet, Makarios'a hava desteği verememiştir.⁴⁴⁰ Bu gelişme Makarios için bir hayal kırıklığı olmuştur. Uluslar arası alanda yaratmak istediği Türkiye karşıtı cephe oluşturma hususunda başarılı olamadığını görmüş ve daha önemlisi ABD başta olmak üzere, Kıbrıs'ta etkili olabilecek devlet ve kuruluşların Türkiye'nin askeri müdahalesine zin vermeyeceği inancında sarsılma yaşamıştır. Bu hayal kırıklığı Rusya ve Yunanistan'la sınırlı değildir. Muhafazakâr İngiliz gazetelerinden biri olan Daily Mail, Makarios'un bütün buhran boyunca insanı isyan ettiren bir sorumsuzluk örneği gösterdiğini belirtmiş ve Makarios'u itham etmiştir. Liberal The Guardian, Daily Mail gibi buhranın bu safhaya varmasından Makarios'u sorumlu tutmuş ve davranışlarını planlı aldatıcı ve zalimane olarak nitelendirmiştir. Newyork Times gazetesi Türkiye'nin savaşmadan Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına asla müsaade etmeyeceğini yazmıştır. Sovyet basını ise idarecilerinin aksine Türkiye'yi "Korsan" ve "Mütecaviz" olarak vasıflandırmış ve hava hücumlarının, Akdeniz'de barışı tehlikeye attığını ileri sürmüştür. Bir Sovyet gazetesi olan Pravda gazetesi tarafından verilen haberlerde Makarios desteklenmiştir. Beyrut'ta çıkan ve sağ eğilimli bir gazete olan El Sefa gazetesi Türkiye'nin adaya hücumunun, Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Kuvvetlerinin mevcut olmadığı anlamına

⁴³⁸ **Vatan**, 8 Ağustos 1964.

⁴³⁹ "Jetlerimiz Rum Mevzilerini Bombaladı", **Ulus**, 09 Ağustos 1964.

⁴⁴⁰ Sakınmaz, a.g.e., s.83.

geldiğini belirtmiş, bu olaylar karşısında Türkiye'yi değil, Kıbrıs'ta bulunan kuvvetlerin tüm masraflarını karşılayıp yetkilerini tayin etmeyi düşünemeyen devletlerin suçlanması gerektiği yorumuna yer vermiştir.⁴⁴¹ Ülkelerin yorumları Kıbrıs konusunda aldıkları tavırların paralelinde olduğu dikkat çekmektedir.

Bu durum karşısında Makarios Kıbrıs meselesini BM'e götürmekte ısrar etmektedirler. Böylece; BM'den karar kolay kolay alınamayacağı için Kıbrıs'ın zaman kazanması aslında abluka içinde olan Ada Türklerinin önümüzdeki kış perişan edilmelerini, Ada'nın silahlanmasını ve kış mevsiminde güçleşecek bir Türk çıkartmasının bu yani silah ve takviye ile önlenmesini amaçlamıştır. Yunanistan Başbakan Papandreu da BM kararında Makarios'u desteklemiştir. Bunu yaparken de İngiltere ve Amerika'ya da bazı tavizler ve garantiler vermiştir. Yunanistan'ın Enosis kararı gerçekleşirse, İngiltere süresiz üs imkanı; Amerika'ya ise Kıbrıs'ın bir NATO üssü haline gelebileceğine dair garantiler verilmiştir.⁴⁴²

Makarios, Kıbrıs'a yeni atanan Yunan Büyükelçisinin itimatnamesini alırken, Enosis'in çabuk gerçekleşeceğini ifade etmiştir. İngiliz uzmanları Makarios'un bu açıklamasından ve Atina'da Yunanistan Başkanı Papandreu ile yaptığı görüşmeden sonra Enosis'e dayalı bir çözüm yolunun daha da kuvvetlendiği yolunda yorum yapmışlardır.⁴⁴³ Bu dönemde, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edileceği haberleri Atina'da dolaşmaktadır. Atina gazeteleri el birliği yapmış gibi Enosis'in cumartesi günü ilan edileceğini yazmaktadır. Atina'da üzerinde durulan diğer haber ise Türk politikasının adım adım gerilediği yönündedir. Türk diplomatların fırsatları iyi değerlendiremediklerini Türkiye'nin bombardımanı 12 saat daha uzatması halinde Papandreu hükümetinin düşebileceğini yazmaktadırlar.⁴⁴⁴

Makarios bu dönemde Sovyet Rusya ile yakın ilişkiler geliştirirken, ABD'yi Ada'yı Küba'ya çevirmeye çalışıyor diyerek suçlamıştır.⁴⁴⁵ Makarios'un bu çok yönlü politikayı başarıyla sürdürebildiği görülmektedir. Kahire'de yapılan tarafsızlar konferansında Makarios Kıbrıs konusunu gündeme aldirmayı başarmış ve

⁴⁴¹ Aktaran: **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1964.

⁴⁴² "Kıbrıs İşi Sürüncemede", **Hürriyet**, 27 Ağustos 1964.

⁴⁴³ "Makarios Yunanistan ile Enosis Konusunda bir Anlaşmaya Vardı", **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1964.

⁴⁴⁴ "Makarios 'Enosis'i İlan Ediyor", **Hürriyet**, 28 Ağustos 1964.

⁴⁴⁵ "Makarios Amerika'yı Suçladı", **Yeni Tanin**, 21 Eylül 1964.

bu konu Dışişleri Bakanlığında ele alınmıştır. Bu arada Makarios'un self-determinasyon, Ada'nın hükümler ve bütünlüğüne saygı duyulması ve Ada'daki üslerin kaldırılması konuları üzerinde durduğu öğrenilmiştir.⁴⁴⁶ Makarios'un BM'in himayesinde olmadığı takdirde Kıbrıs'ın geleceği konusunda Türk- Yunan müzakerelerine muhalif olacağını Konstantin ve Papanderu'ya bildirdiğini söylemiştir. Diğer taraftan Hasan Işık ile Kostopulos'un Kıbrıs buhranının müzakerelerle çözümlenmesine hazırlık olmak üzere görüşmeye başlamayı kabul etmeleri, Ada Rumları arasında derin bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Yetkili bir Rum kaynağı, Yunanistan'ın görüşmelerin devamı konusunda Türk Dışişleri Bakanının yaptığı teklifi kabul etmesi, muazzam bir hatadır demiştir.⁴⁴⁷

1966 yılında Makarios'un Türk Tarım Bakanını değiştirmesi ve Çalışma Bakanının azledilmesi üzerine Türk Hükümeti Londra ve Washington Büyükelçiliklerine mektup göndermiştir. Türk hükümetinin kesin görüşünü kapsayan mektupta, bu bakanların değiştirilmesi Anayasa'nın en önemli maddesinin ihlali ve bir çeşit "Enosis" fikrinin gerçekleştirilmesi olarak nitelendirilmiştir.⁴⁴⁸ Türkiye'nin de taksimi gündeme getireceğinin dile getirilmesinden sonra, Makarios mahalli basına verdiği bir demeçte, Kıbrıslı Türklerin hala oturdukları topraklarda, Türkiye ile birleşme kararı verilirse Kıbrıslı Rumlar ile Türkler arasında bir savaş çıkar, bu da Türkiye ile Yunanistan arasında savaşa yol açar demiştir.⁴⁴⁹

"Sunday Times" da yayınlanan bu röportajında Makarios, Türkiye taksim ve hatta federasyondan vazgeçerse, acele Enosis için pazarlığa girişilecektir. Çünkü Türkiye için NATO üssü bile yeterli bir teminattır demiştir.⁴⁵⁰ Gelişmeler üzerine ABD'nin bizzat devreye girerek, ABD Başkanı Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance'in Makarios ile görüşerek bir teklif sunduğu, Makarios'un da buna olumlu yaklaştığı bildirilmiştir. Buna göre 1960 antlaşmalarının kurduğu statüye dönülmesi, Yunan askerinin çekilmesi, Kıbrıs Türklerinin güvenliğini tehdit eden diğer konuların ortadan kaldırılması⁴⁵¹ hususları görüşmenin temelini oluşturmuştur.

⁴⁴⁶ "Tarafsızlar Kongresi Makarios'un İsteğini İnceliyor", **Tercüman**, 11 Ekim 1964.

⁴⁴⁷ "Makarios Müzakereleri Reddediyor", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1965.

⁴⁴⁸ "Makarios Türkiye'yi Müdahaleye Zorluyor", **Tercüman**, 29 Nisan 1966.

⁴⁴⁹ "Makarios, Türkiye ile Yunanistan Arasında Savaş Çıkar, dedi", **Milliyet**, 06 Mayıs 1966.

⁴⁵⁰ "Makarios; "Türkiye İçin NATO Üssü Yeterli" dedi", **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1967.

⁴⁵¹ "Makarios da "Evet" Dedi", **Tercüman**, 01 Aralık 1967.

Sonrasında, Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs arasında anlaşmaya varılan noktalar açıklanmıştır. Anlaşmaya göre, 1963'ten sonra Ada'ya sokulan Türk ve Yunan kuvvetleri tamamen Ada'dan çekilecektir. BM kuvvetlerinin ise hem sayısı, hem de yetkileri genişletilecektir. Türkiye ve Yunanistan'ın bu net tavrının tersine Makarios anlaşmayı tamamen reddettiğini kesin bir dille ifade etmiştir. Bu durum karşısında Türk yetkililer Makarios reddetse bile anlaşma uygulanacaktır açıklamasında bulunmuşlardır. Makarios, barış planının uygulanmasını Türkiye'nin Ada'yı taksim etmek amacının gerçekleşmesi olarak görmektedir.⁴⁵² Antlaşmanın taraflarca sağlandığı bir noktada Makarios'un yine uzlaşmaz bir tavır ortaya koyduğu görülmektedir.

Makarios'un bu uzlaşmaz tavırlarının, muhataplarında yeni tedbirler geliştirme yoluna gittikleri de bir gerçektir. Nitekim Türkler, bir Geçici Türk Yönetimi kurmuşlardır. Makarios ise buna karşılık, Kanada'nın "Toronto Star" gazetesine verdiği demeçte Ada'daki gerginliği hafifletmek amacıyla bir plan hazırladığını ve Kıbrıslı Türklere karşı uygulanan bütün sınırlamaları kaldırmayı göz önünde tuttuğunu söylemiştir.⁴⁵³ Ancak yeni barış taarruzunun önemli bir istisnası vardır; kanunsuz olarak nitelendirdiği Geçici Türk yönetiminin üyelerinin Lefkoşa'nın Türk kesimin dışına çıkmalarına izin verilmeyecektir.⁴⁵⁴ Makarios bu tekliflerinin dışında, U-Thant'ın ve Atina'nın ikazlarına uyararak ve de Türklerle yaptığı bazı görüşmelerden sonra yeni Anayasada bazı yenilikler yapma kararı aldığını da açıklamaktadır. Buna göre; Ada'nın Türk cemaati olan bölgelerinde kurulacak olan bir hizmet kampında idare tamamen Türklere bırakılacak, Türklerden alınan ağır vergiler kaldırılacak, yerine daha adil ölçütler getirilecek, hala düzen ve emniyeti Rum jandarmaları tarafından sağlanan Türk cemaati bundan sonra kendi polis ve jandarmaları tarafından kontrol edilecektir.⁴⁵⁵ Görüldüğü gibi gelişen duruma göre Makarios ortamı gerip, yine şartların etkisiyle olumlu bir tavır sergileyebilmektedir.

⁴⁵² "Anlaşma Gece Açıklandı", **Tercüman**, 03 Aralık 1967.

⁴⁵³ "Makarios'un Demeci", **Milliyet**, 04 Ocak 1968.

⁴⁵⁴ "Türk Yönetimi Üyeleri Lefkoşa'dan Çıkmayacak", **Cumhuriyet**, 05 Ocak 1968.

⁴⁵⁵ "Makarios Türklere Yeni Haklar Tanıyor", **Tercüman**, 01 Mart 1968.

Makarios'un bu gayretleri sürerken Yunanistanla ayrılıklar had safhaya ulaşmıştır. Çünkü Yunanistan'da iktidara gelen cunta yönetimi Makarios'tan kesin bir şekilde rahatsızdır. Bunun sonucu olarak, Makarios'a bir suikast girişiminde bulunulmuş, ancak büyük bir şans sonucu, herhangi bir yara almadan bu suikasttan kurtulmuştur.⁴⁵⁶ Bu suikast Rumların kendi aralarında ihtilafların bariz göstergesi olarak anlaşılmaktadır. Dış görünüş itibariyle Kıbrıs'ta sükûnet görünse de havanın gerginliği gözden kaçmamaktadır. Makarios'a suikast düzenlenmesinden sonra şüpheli görülerek öldürülen Yorgacis'den sonra Ada'yı bir intikam dalgası kaplamıştır. Bu arada Yorgacis'e sadık eski EOKA'cılarının bazı faaliyetler peşinde oldukları anlaşılmaktadır.⁴⁵⁷ Yunan cuntası, Kıbrıs'ta meydana gelen son olayları ve bazı Yunan subaylarının bu işte parmaklarının olup olmadığını araştırmak için Kıbrıs Adası'na yüksek rütbeli bir subay göndermiştir.⁴⁵⁸ Bu gelişmeler Makarios'u endişelendirirken, radyo ve televizyonda yayınlanan konuşmasında, Grivas'ın faaliyetlerinin Kıbrıs'ı kana bulayacağını, Ada'nın bir iç savaş arifesinde olduğunu söylemiş, ayrıca, "*Kıbrıslı her Rum, Enosis'ten yanadır ve ben de, Atina onay verirse, Ada'nın Yunanistan'la birleştiğini ilan etmeye hazırım*"⁴⁵⁹ demiştir. Burada Yunanistan'a, kendileriyle aynı noktada olduğu mesajını vermeye çalıştığı açıktır. Bu dönemde Türkiye'nin teklifine de olumlu yaklaşması dikkat çekicidir. Makarios, Türkiye Başbakanı Nihat Erim'in Kıbrıs'ta genel bir silahsızlanma için yaptığı teklifi kabul etmiştir. Gözlemciler göre Makarios, Erim'in teklifini iki nedenden dolayı kabul etmiştir; silahsızlanma, Ada'da durumun normale dönmesini sağlayacaktır, daha önemlisi, Makarios'un Kıbrıs'taki Yunan subaylarından kurtulmasına yardım edilecektir.⁴⁶⁰ Lefkoşa'da yaptığı bir konuşmada, Kıbrıslı Rumları yeniden işbirliğine çağırılmış, Rumlar arasında bölünmeler olur, bir de silahlı çatışmalar başlarsa, bunun ulusal bir felaket halini alacağını söylemiştir.⁴⁶¹ Aleyhine gelişen durumu geri çevirmeye çalışma gayretleri olarak değerlendirilebilecek bu faaliyetlerin sonuç verme ihtimali zayıf görünmektedir.

⁴⁵⁶ "*Makarios'a Suikast Teşebbüsü*", **Cumhuriyet**, 09 Mart 1970.

⁴⁵⁷ "*Ada'da Gerginlik Hâkim*", **Milliyet**, 19 Mart 1970.

⁴⁵⁸ "*Ada'ya Araştırma Yapmak İçin Yunan Subayı Gönderildi*", **Milliyet**, 23 Mart 1970.

⁴⁵⁹ "*Enosis'i İlan Hazırım*", **Cumhuriyet**, 31 Ekim 1971.

⁴⁶⁰ "*Makarios, Erim'in Silahtan Arınma Teklifini Kabul Etti*", **Cumhuriyet**, 03 Nisan 1972.

⁴⁶¹ "*Makarios: 'Türklerle İşbirliği Yapmak Zorundayız'*", **Cumhuriyet**, 08 Ekim 1972.

Nitekim 16 Temmuz 1974 tarihine gelindiğinde, Kıbrıs'ta Yunanlı subayların komutasındaki ulusal muhafız birlikleri, Makarios yönetimine karşı bir darbe yapmışlar ve devirmişlerdir. Makarios'u deviren darbeciler eski bir EOKA tedhişçisi ve gazeteci Nikos Sampson'u Cumhurbaşkanı ilan etmiştir. Grivas'ın sağ kolu olan N. Sampson 1960'dan önce idama mahkûm olmuş, 1963'de de Türklere saldırılar düzenlemiştir.⁴⁶² Makarios İngiltere'ye sığınarak Ada'yı terk eder. Önce Malta'ya oradan da Londra'ya gittiği söylenir.⁴⁶³ 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye, Kıbrıs'a yönelik ilk askeri harekâtını başlatmıştır. Yunanistan'daki askeri yönetim devrilmiş ve Sampson çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Makarios 7 Aralık 1974 tarihinde adaya dönerek cumhurbaşkanlığı görevini yeniden üstlenmiş ve öldüğü 3 Ağustos 1977 tarihine kadar mücadelesine devam etmiştir.⁴⁶⁴

Makarios'un yıllardır sürdürdüğü mücadele sonuca ulaşmamış ve hiç beklemediği gibi bir şekilde gelişmiştir. O, kendi belirlediği politikalar çerçevesinde Enosis'i bir şekilde gerçekleştireceğine mutlak inanmıştır. Ancak Türkiye'nin imkân ve kabiliyetini ve hassasiyetlerini iyi analiz edememiş, bunda da ABD ve İngiltere'ye aşırı güvenmesinin etkisi olmuştur. Türklerin ne coğrafi, ne de hukuki olarak hiçbir zaman kabul edemeyeceği haklara kavuşmaları, ne onun ne de diğer Enosis taraftarlarının düşünmedikleri bir sonuç olmuştur. Bu anlamda liderlik açısından büyü bir öngörü eksikliğinden söz etmek mümkündür.

Rumların Enosis hedeflerinde heyecanlarının canlı tutulmasında, toplumsal yapılarındaki dinamikler kadar, Makarios tarzında, toplumun hassasiyetlerini iyi analiz edebilen ve beklentilerine cevap bulabilen bir liderin varlığı da önemli yer tutmaktadır.

⁴⁶² “Kıbrıs'ta Darbe Oldu, Makarios'un Akıbeti Meçhul”, **Milliyet**, 16 Temmuz 1974.

⁴⁶³ “Kıbrıs'ta Darbeciler Duruma Hâkim”, **Dünya**, 18 Temmuz 1974.

⁴⁶⁴ Makarios'un bu mücadele içerisindeki durumunu değerlendiren Yavuzalp, onu tüm dengeleri gözetken bir ip cambazına benzetmektedir: “Makarios'un kendi toplumu içinde ve dış dünyada kurduğu denge, ipte yürüyen bir cambazın dengesine benzemiştir. Fanatik piskoposları, aşırı sağcılar, komünistleri entrika ve taktiklerle etrafında toplayabilmiştir. Bir Batı yanlısı olan Klerides'i Meclis Başkanı yapmış, kendisini hep elinin altında tutmuş ve dış politikada batıya yanaşmak gerektiği hallerde onu kullanmıştır. Bunların yanında bağlantısız ülkeler için Dışişleri Bakanı Kyprianou, sosyalist ülkeler için sosyalist Lissarides hep elinin altında olmuştur. Sovyet Blokuna yanaşmak gerektiğinde kendisine Komünist Akel Partisi aracı olmuştur. Kurmayı başardığı bu nazik dengenin sürekli olabilmesinde, Makarios'un entrikacılığı ve zekâsının yanında, ruhani bir kisveye sahip bulunması da ağırlıklı rol oynamıştır. Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993, s.176.

III.2. Sözde Uzlaşmacı Lider: Glafkos Klerides

Glafkos Klerides, 1919 yılında avukat ve siyasetçi Yoannis Klerides'le ev hanımı Elli'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Anne tarafından dedesi Yunanlı olup İngiliz sömürge idaresinde çevirmen olarak çalışıyordu. Kıbrıs'ın Agro köyünde doğan babası okula devam etmek için gittiği Lefkoşa'da zor şartlar altında çalışarak okuyan ve sonunda öğretmen olmayı başaran yetenekli biriydi. Öğretmenleri ondaki hukuk merakını keşfedince, hukuk okuması için ailesini ikna ettiler. Böylece öğretmen Yoannis Klerides, İngiltere'de hukuk eğitimi yaparak Kıbrıs'a geri dönüp başarılı bir avukat ve siyaset adamı olarak ün yaptı.

Glafkos, Yoannis ile Elli'nin ikinci çocuğu olarak dünyaya geldi. Lefkoşa'nın Ayios Omoloites semtinde doğan Glafkos, aşırı titiz ve sert mizaçlı bir kadın olan annesinin isteği üzerine ilkokulu eve gelen özel öğretmenlerden aldığı derslerle takip etti. Ortaokula devam edebilmek için ancak ilkokulun son sınıfında okula giden Glafkos, ilkokulu bitirdikten sonra PanKiprian Gymnasium'una (Kıbrıs Ortaokulu) başladı. Ortaokulun son sınıfına kadar Glafkos, diğer bütün çocuklar gibi milliyetçi eğitim sisteminde yetişmiş, anavatan Yunanistan hayranlığı ve Enosis ülküsü belleğine kazanmıştı. Kıbrıs'ın Yunan olduğu ve bir gün anası Yunanistan'ın kollarına geri döneceği, eğitim sisteminin öne çıkardığı konuların başında geliyordu. Eski Yunan uygarlığı ve Bizans'ın görkemiyle Ortodoksluk, Kıbrıs Rum eğitiminin köşe taşlarını oluşturuyordu. Klerides de, diğer öğrenciler gibi, başta Kostis Palamas olmak üzere, Yunan milli şair ve ediplerini okuyarak yetişti.⁴⁶⁵ İlimli bir lider olarak değerlendirilen Klerides diğer Rum çocuklar gibi fanatik bir anlayışla yetişmişti. Bu fanatik milliyetçiliğin en büyük düşmanı da şüphesi Türklerdi.

Avukat Yoannis Bey, oğlunun hukukçu olacağına çoktan karar vermiş, Glafkos'u bu doğrultuda teşvik etmeye başlamıştı. Glafkos henüz 15 yaşında babası tarafından İngiltere'ye gönderilmiştir. Böylece Glafkos, Londra'nın dışında, aşırı dindar bir ailenin yanında lise eğitimini sürdürmeye başlamıştı. Hafta sonlarını sıkıcı kılan bir uygulama, ailenin bütün hafta sonunu dua ve ibadetle geçirmesi ve yaşamdan keyif

⁴⁶⁵ Niyazi Kızılyürek, **Glafkos Klerides, Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s.17-18.

almayı günah saymasıydı. Glafkos, bir gün babasından üzücü bir mektup almıştı. Mektupta yoldan çıktığı yazılıydı. Yoldan çıkmak denilen şey de pazar günleri ata binmesi ve atlı gezi yapmasıydı. İngiliz aile, bunu babasına bildirerek şikâyetle bulunmuştu. Hafta sonu keyif almak için yapılan her şey gınahtı. İnsan kendini sadece Tanrıya adanmalıydı. Hazır cevap ve doğuştan avukat Glafkos, İngiliz ev sahibine şöyle diyecekti: “*Beyefendi o zaman siz neden pipo içiyorsunuz?*”⁴⁶⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İngiliz Hava Kuvvetleri'ne (Royal Air Force) katılmış ve kısa bir pilotluk eğitiminden sonra, Hamburg ve çevresini bombalarken bir sorti esnasında uçağı vurulunca esir düşmüştür. Binlerce esirin ölümüne neden olan, Polonya sınırından Fransa sınırına kadar süren ünlü ‘Ölüm Yürüyüşü’nden (Marche de Mort) sağ kurtulmuştur.⁴⁶⁷

Klerides, savaştan sonra Londra King Scollege'ta hukuk okur ve Kıbrıs'ta çalışmaya başlar. Siyasetten uzak durmaya çalışırken, İngiliz sömürge yönetiminin, 1955 yılında silahlı eyleme başlayan EOKA örgütünün üyelerine uyguladığı tedbirlerden etkilenerek EOKA üyelerini savunmaya karar vermiştir. Öyleki bir süre sonra Makarios'un teklifi üzerine EOKA örgütünün resmi avukatlarından birisi olur. Artık EOKA'nın yolunda Enosis ülküsü için mücadele eden biridir ve örgüt içinde ona ‘İperidis’ kod adı verilir.⁴⁶⁸

Nitekim Klerides, anılarını yazdığı İfadem adlı kitabının önsözünde kendini şöyle tanıtmaktadır, “*Bu kitabın okuyucusuna, burada kendi gerçek rengimi açıklamak isterim. Ben, uzun yıllardan beri, emeli Yunanistan'la birleşmek olan ve bu uğurda İngiliz Koloni yönetimine karşı, benim de katıldığım bir silahlı mücadele sürdüren ve isteksiz doğan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu öncesinde aynı amaçla Kıbrıs'lı Türklerle de çatışmaya girişen Kıbrıs Rum toplumuna mensup bulunuyorum*”.⁴⁶⁹

Bu durum, Glafkos'u, çocukluğundan beri tanıdığı Makarios'la yeniden biraraya getirmişti. Glafkos henüz küçük bir çocukken, babası, keşiş Mihail Musko'nun

⁴⁶⁶ Kızılyürek, a.g.e., 19.

⁴⁶⁷ Kızılyürek, a.g.e., 20.

⁴⁶⁸ A.g.e., 21.

⁴⁶⁹ Clerides, a.g.e., s.90.

(Makarios'un din adamı olmadan önceki adı) devam ettiği Kikko Manastırının avukatlarından biri olduğu için, ailesiyle birlikte sık sık manastırı ziyarete gidiyordu. Bu ziyaretlerde Makarios, Lefkoşa'dan gelen ve ağır misafir sayılan Klerides'lere tepsi içinde kahvaltılar sunardı. Ne var ki Ortodoks Kilisesi, Kıbrıs Rum modernitesinin en güçlü aktörü haline gelmiş ve milliyetçiliğin taşıyıcısı olmuştu. Kıbrıs Rum burjuvazisi, gerek tarihsel önemi gerek siyasi ve ekonomik gücü karşısında Kilise'nin kanatları altına sığınmış, toplumun önderliğini zorunlu olarak Kilise'ye bırakmıştır. İşte bir zamanlar burjuva Klerides ailesine kahvaltı hazırlayıp servis yapan genç keşiş, şimdi Kıbrıs Rum toplumunun kaderini elinde tutan Başpiskopos Makarios'tan başkası değildi.⁴⁷⁰

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Makarios'un gözdelerinden biri olan Glafkos Klerides yeni görevlere atanacak ve siyasi kariyer basamaklarını tırmanmaya başlayacaktı. Klerides, 1959-60 arasında görev yapan geçici Kıbrıs hükümetinde Adalet Bakanlığı yapacak, yine aynı tarihlerde, Kıbrıs Anayasası'nı hazırlayan Anayasa Komisyonu'nun üyelerinden biri olacaktır. Kıbrıs'ın bağımsız bir devlete kavuşturulması, bir bakıma herkesten çok Glafkos Klerides'in hayatında derin izler bıraktı. Babası Yoannis Klerides, hem antlaşmalara hem de Makarios'a karşı yoğun bir kampanya açmış ve Klerides babası ve Makarios arasında kalmış sonunda Makarios'u desteklemeye karar vermiş ve Zürih ve Londra Antlaşmalarını sadece Makarios'un hayata geçirebileceğine inandığı için babasına sırt çevirmiştir.⁴⁷¹

İki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti resmen 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulmuştur.⁴⁷² Makarios'la Kıbrıs Türk cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük 1959 yılının sonunda cumhurbaşkanı ve cumhurbaşkan yardımcısı mevkilerine seçilmişlerdir. Yüksek bir oy oranıyla Lefkoşa milletvekili seçilen Glafkos Klerides, Makarios'un da isteğiyle Temsilciler Meclisi Başkanlığı'na getirilmiştir.⁴⁷³ Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk ve aslında son karma Temsilciler Meclisi toplantılarına başkanlık etmeye başladı.

⁴⁷⁰ Kızılyürek, a.g.e., s.21.

⁴⁷¹ A.g.e., s.23.

⁴⁷² "Kıbrıs Cumhuriyeti Doğdu", **Hürriyet**, 16 Ağustos 1960.

⁴⁷³ Kızılyürek, s.24.

1960 Anayasa'sının ilk üç yıl içerisinde neredeyse işlevsiz bir hale getirilmesi, Başta Makarios olmak üzere Rum lider kadrolarının sistemli bir şekilde bu yöndeki çabalarının bir sonucuydu. Nitekim Klerides bu yöndeki gelişmeleri özetlerken süreci açık bir dille ortaya koymaktadır.⁴⁷⁴

Kıbrıslı Rumların düşüncesi, 'Kıbrıslı Türklerin azınlık olarak kalacağı bir Kıbrıs Rum devleti kurulmalıdır' şeklindeyken Kıbrıslı Türklerin hedefi de bu girişimleri önlemek ve Zürih Antlaşmaları'nın kendilerine tanıdığını düşündükleri ortaklığı sağlamaktı. Her ne kadar bu prensiplerde bir anlaşmazlık olsa da her iki taraf bu konuda görüşlerini savunma, hatta uzlaşma yerine savaşmaya da hazırды.⁴⁷⁵

Kıbrıslı Rumların üniter devletten anladıkları devletin bütün organlarında Rum çoğunluğun kesin kontrolüydü. Daha değişik söylemek gerekirse Rum tarafı tüm adada ekonomik ve politik kontrolün Rum çoğunluğun elinde olmasını istemekteydi.⁴⁷⁶ Onlara göre egemen bir memleket içinde, iki grup insanın, hudutları çizilmiş ayrı ayrı bölgelerde yaşamaları imkânsızdır.⁴⁷⁷

1963 yılının Aralık ayında patlak veren silahlı çatışmalar⁴⁷⁸, iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sona ermesiyle sonuçlanmıştı. Klerides, yıllar sonra yazdığı İfade adlı dört ciltlik çalışmasında, "Kıbrıs'ta temel sorunun etnik milliyetçilik" olduğunu ileri

⁴⁷⁴ "... Kıbrıslı Rumlar da kendi politikalarını belirtiyor ve bir plan hazırlayarak, bununla aşama, aşama tek yanlı eylemlerle, Türk azınlığa verilmiş aşırı hakları feshetmeyi düşünüyorlardı. Önce tek yanlı olarak daha kolayca gerçekleştirebilecekleri değişikliklerden başlayarak, en zor olanları de facto bir süreçle sağlanacak olan tek yanlı değişiklik yapma hakkımızı ele geçirdikten sonraya bırakacaklardı. Akritas Planı, Kıbrıs halkını, Garanti ve İttifak Anlaşmasının bize zorladığı zincirlerden kurtarmak ve kendi kaderimizi tayin hakkını kullanmakta özgür olmak şeklindeki değiştirilemez hedefimizi duyurmaktaydı. Plana göre, eğer aşama aşama hareket edip, bir önceki aşamayı tamamlayıp onu izleyen kimseye açıklamadan geçerse, Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmasının zor olacağı düşünülmüştü... Nihayet, plana göre, Enosisin hedefimiz olduğuna ilişkin ne bir emare görülecek, ne de herhangi bir açıklama yapılacaktı. Uluslararası planda, Garanti ve İttifak Anlaşmalarının zincirleri kırıldıktan sonra, uygun bir zamanda, davamızı kendi kaderini tayin hakkının uygulanması talebi olarak takdim edecektik. Bu şekilde izlenecek bir yol bize uluslar arası destek sağlayacak ve Türkiye'nin askeri eyleme girişmesini zorlaştıracaktı..."Glaftos Clerides, **Cyprus: My Deposition (1 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989, s.214.

⁴⁷⁵ Clerides, a.g.e., s.105.

⁴⁷⁶ Clerides, a.g.e., s.276.

⁴⁷⁷ **Kim**, 24 Nisan 1962, s.11.

⁴⁷⁸ **Vatan**, 30 Aralık 1963.

sürecek ve adada bağımsız Kıbrıs devletinin doğuşunu, istenmeyen bir çocuğun tesadüf sonucu dünyaya gelmesine benzetecekti.⁴⁷⁹

Sonradan bu tür eleştirileri yapan Klerides, o dönemde eleştirdiği lider kadroların içinde bizzat kendisi de yer almıştır. Bu anlamda tutarsız bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, Kıbrıs Rum toplumu arasında büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Enosis hedefinden uzaklaşıldığı ve Kıbrıslı Türklere fazla haklar verildiği gerekçesiyle gösterilen tepkiler karşısında Makarios, en çok güvendiği çalışma arkadaşlarıyla birlikte gizli bir örgüt kurarak, Zürih ve Londra Antlaşmalarından kurtulmanın hesaplarını yapmıştı. Ulusal Kıbrıs Örgütü adlı gizli örgütün başkanlığını İçişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis üstlenmişti. Klerides, Niyazi Kızılyürek'e kitabı dolayısıyla görüşmesinde, kendisinin de bu gizli örgütün üyelerinden biri olduğunu açıklamıştır. Örgüt'ün hangi amacı ise giriş yemininde açıklanmaktadır: *"Tek ve bölünmez Helen yurduna inancımı koruyacağıma, örgütümüzün tüzüğüne uyacağıma, üstlerime bağlı kalacağıma, hiçbir zaman bırakmayacağım mavi-beyaz bayrağımı inançla koruyacağıma, kanımın son damlasına kadar mücadele edeceğime ve Anavatan Yunanistan ile Enosis için durmak bilmeden çalışacağıma, faydalı bir kul ve kurallara saygılı bir ülkücü olarak yaşayacağıma... yemin ederim".*⁴⁸⁰ Örgütün bilinen adıyla 'Akritas Planı'nı gerçekleştirmek hedefiyle çalışmalarına başladığı yine klerides tarafından ifade edilmektedir.

Klerides, Makarios'un tüm Türkleri bir anda yok edilmesini sağlayacak Akritas Planına vakıf olduğunu da kendi ifadeleriyle açıklamaktadır, *"...Öte yandan, bütün Kıbrıs Rum liderliğinin, Türk topluluğuna verilen aşırı hakları aşama aşama ortadan kaldırma ve böylece kendi kaderini tayin hakkını uygulama yolunu açma fikrini terkettiği şeklindeki bir iddia, tamamen yanlıştır. Hazırlanmasında bazı bakanlar ve Makarios'un yakın destekçilerinin de yer aldığı Akritas Planının tanıklığı, onların niyetlerinin reddedilmez kanıtıdır... içerdiği politikanın birçok*

⁴⁷⁹ Kızılyürek, s.24

⁴⁸⁰ A.g.e., s.25.

*noktadan, Makarios'la yaptığım birçok tartışmada bana söylediği görüşlerle uyuşmaktadır.”*⁴⁸¹

Bu ifadelerine rağmen Klerides, anılarında “1968-1970 yılları arasında bir anlaşmaya ulaşmamasının nedeni, Makarios'un hala Türkleri Zürih anlaşmalarının tanıdığı cemaat statüsünden bir azınlık statüsüne indirmekte direnmesiydi. Makarios. Enosisi yasaklayan bir anlaşmayı bir kez daha imzalamamakta kararlıydı.”⁴⁸² şeklinde açıklamasıyla sorunun Makarios'tan kaynaklandığını ifade etmektedir.

1967 yılında Denктаş, Ada'ya gizlice çıkarken Rum askerlerince yakalanıp sorguya alınır. Bu olay üzerine, o dönemde Temsilciler Meclisi Başkanı olan Klerides, durumu protesto edip tutuklunun derhal polise teslim edilmesini talep ederek, aksi halde Kıbrıs hükümetini protesto edeceğini söylemiştir. Rauf Denктаş, kısa bir süre sonra Yunan askerlerinin elinden alınıp polise teslim edilir. Klerides, Makarios'un görevlendirmesiyle ziyaretine gider. Denктаş bu olayı anlatırken Klerides'i eski bir dost olarak tanımlıyor.⁴⁸³

1968 yılında, Kıbrıs Türk ve Rum tarafları arasında başlayacak ve 1974 yılına kadar sürecek toplumlar arası görüşmelerde Glafkos Klerides'le Rauf Denктаş, iki tarafın temsilcileri olarak yeniden bir araya gelmişlerdir. İkili görüşmelerde Denктаş'ın karşısına geçecek olan Klerides, görüşmeler başlayana kadar bu konuda herhangi bir kehanette bulunulmamasını sadece bu güçlüklerin aşılabileceği ümidinin taşınması gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁴ Rum Temsilciler Meclisi Başkanı ve Rauf Denктаş ile ön görüşmeler yapacak olan Glafkos Klerides, Kıbrıs Türklerinin Rumlarla beraber yaşamaları için zorunlu formülü kendilerinin bulmaları, Yunanistan ile Türkiye'nin

⁴⁸¹ Bu görüşleri de tek tek sıralayan Klerides; “Anlaşmalar tarafından Türk toplumuna verilen aşırı haklar sorunu ve bunların feshedilmesi gerektiği, Türk azınlık için güvencelerin kabul edilmesi gerektiği, Türk müdahalesini haklı çıkarmamak için dikkatlice davranmanın gerekliliği ve nihayet Garanti ve İttifak Anlaşmasından kurtulmak ve garantörlerin iç konulara müdahale etme hakkına son verilmesi gibi konularda tartışmaktaydık” ifadelerini kullanmaktadır. .Glafkos Clerides, **Cyprus: My Deposition. (1 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989, s.207.

⁴⁸² Clerides, a.g.e., s.402.

⁴⁸³ Denктаş, **Kıbrıs**, s.382.

⁴⁸⁴ “Klerides: Kıbrıs'ta Bir Çözüm Yolu Bulunmalı”, **Hürriyet**, 19 Nisan 1968.

bu konuda yardımcı olmaları ve nüfuzlarını ılımlı bir hava içinde kullanmaları gerektiğini söylemiştir.⁴⁸⁵

Klerides, görüşmeler uzadıkça, Türk tarafının esnek tutumuna karşın Makarios'un katı bir tutum içine girdiğini fark etmeye başladı. Hele 1973'te Türk tarafının özerk yerel yönetimle yetinmesi ve karşılığında, Makarios'un 1963 yılında önerdiği 13 maddelik anayasa değişikliğini kabul etmiş olmasına rağmen, Makarios'un hala ayak sürümesi, Klerides'e göre yapılabilecek en büyük hatalardan biriydi. Yıllar sonra bu hatada kendinin de payı olduğunu kabul edecek ve o dönemde görüşmecilikten istifa etmediği için hatanın kendisinde olduğunu söyleyecektir.⁴⁸⁶

Bu görüş ayrılığı, Makarios'la arasının yavaş yavaş açılmasını da beraberinde getirmiştir. 1970'te Makarios'la görüşen Klerides, AKEL'i kastederek, Kıbrıs'ta örgütlü bir solun varlığına karşın, sağın son derece dağınık olduğunu, artık siyasi bir partinin kurulma zamanının geldiğini ileri sürmüş ve sözlerini şöyle tamamlamıştır: “*Mevcut durum, Ortaçağ'ı andırıyor. Siyaset, Kilise'nin denetiminde olmamalı!*”. Makarios, bu sözlerden rahatsız olmasına karşın, Klerides'e hak vermiş ve onun başkanlığında sağı toparlayacak bir partinin kurulmasını kabul etmiştir. Böylece 1970 yılında, Klerides'in başkanlığında ‘Enieo Komma’ (Birleşik Parti) kurulmuştur. Bütün bunlar kendisinin onayıyla gerçekleşmiş olmasına rağmen Makarios, Klerides'in artan popülaritesinden rahatsızlık duymuş, sahip olduğu büyük halk desteğine rağmen tek adam yönetimine dayalı iktidarını sürdürebilmek için tedbiri elden bırakmayarak, bir tür böl yönet politikası uygulamıştır. Nitekim Klerides Birleşik Parti'yi kurar kurmaz, Makarios'a yakınlığıyla bilinen diğer bazı isimler de, küçük küçük üç ayrı sağ parti kurmuşlardı. Böylece 1970 seçimlerinde Birleşik Parti sandıktan birinci parti olarak çıkmasına karşın, Temsilciler Meclisi'nde salt çoğunluğa ulaşamamıştır.⁴⁸⁷ O dönemde Makarios'un sağ kolu sayılan Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Klerides Milliyete verdiği demeçte, Enosis'in barışçı bir çözüm olarak gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ “Kıbrıs'ta Beraber Yaşama Formülünü Cemaatler Bulmalı”, **Cumhuriyet**, 19 Nisan 1968.

⁴⁸⁶ Kızılyürek, a.g.e., s.28.

⁴⁸⁷ A.g.e., 29.

⁴⁸⁸ “Klerides: “Enosis İmkânsız” dedi”, **Milliyet**, 28 Mart 1970.

29 Mayıs 1972 tarihinde, Denктаş'ın Türkiye Cumhurbaşkanlığına gönderdiği gizli notta, Klerides ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Kıbrıs Türkü bir profesörü'ün, Klerides'le yaptığı görüşmenin ayrıntılarını aktaran notta, Klerides'in görüşleri şöyle sıralanmıştır, “*Mevcut durumun devamı Rumların lehinedir. Türklerin uzlaşmaz tutumunun kaynağı Türkiye'dir. Görüşmelerden bir sonuç alınamazsa sonuç savaş olur, çünkü her iki taraf da silahlanmaktadır. Türkiye ve Yunanistan'ın komünizme karşı ortak hareket etmesi zorunludur. Makarios'un 13 maddelik anayasayı tadil teklifi bir hataydı. Konuları teker, teker gündeme getirmeliydik*”.⁴⁸⁹ Denктаş'ın görüşlerinden anlaşıldığı gibi, mevcut durumu sağlıklı şekilde değerlendirmekte ve geleceğe yönelik isabetli öngöründe bulunmaktadır.

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Cuntası'nın emriyle Kıbrıs'ta Nikos Sampson adında bir EOKA militanı tarafından, bir darbe gerçekleştirilmiştir.⁴⁹⁰ Darbeden kıl payı kurtulan Makarios, önce Baf kasabasına, oradan da İngiliz üslerine giderek yurtdışına kaçmıştı. Ioanidis'in iktidarı ele geçirdiği 1973 yılından sonra, her an darbe beklenmekteydi. 1973 yılından sonra tam bir işbirliği içine giren Cunta ile EOKA-B, Makarios'u devirmek ve bir an önce Enosis'i ilan etmek için fırsat kollamışlardı. Makarios, 3 Temmuz 1974 tarihinde, cuntanın devlet başkanı olarak görevlendirilmiş olan Gizikis'e gönderdiği bir mektupla Kıbrıs'ta görev yapan Yunan subaylarının adadan uzaklaştırılmasını talep edince, beklenen darbe, 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşmiştir.⁴⁹¹

Darbeden beş gün sonra dönemin Türk hükümeti, Kıbrıs'a asker gönderme kararı alır ve 20 Temmuz 1974 sabahı, Kıbrıs'a havadan, karadan ve denizden askerî harekât başlamıştır.⁴⁹² Türk askerî müdahalesi devam ederken, BM'den bir temsilci Klerides'i ziyaret ederek, cumhurbaşkanlığını kendisinin devralması gerektiğini, aksi halde Türkiye'nin bütün adayı ele geçirme tehlikesinin bulunduğunu bildirmiştir. Bu arada Yunan Cuntası devrilmiş, Kıbrıs'taki darbeciler tam bir şaşkınlık içine sürüklenmişlerdi. Klerides, kendi deyişiyle, “*daha büyük bir felaketi önlemek için*”

⁴⁸⁹ Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No.:5/2-28, Fihrist No.: 9404-1.

⁴⁹⁰ “*Yunan Alayı Darbe Yaptı Makarios Öldürüldü*”, **Dünya**, 16 Temmuz 1974.

⁴⁹¹ Kızılyürek, s.29-30.

⁴⁹² “*Türk Ordusu Kıbrıs'ta*”, **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1974.

göreve talip olmuştu. ⁴⁹³ Lefkoşa Rum Radyosu, Sampson'un istifa ettiğini ve Klerides'in Devlet Başkanlığına getirildiğini açıklarken, Klerides, Kıbrıs Cumhurbaşkanlığı görevini 'Geçici' olarak devraldığını özellikle vurgulamıştır. ⁴⁹⁴ Buna rağmen hemen sonra yaptığı bir açıklamada ise, Makarios'un Ada'ya dönmesinin akıllıca bir iş olmayacağını vurgulamıştır. ⁴⁹⁵ Buradan, kendisi geçici olarak göreve geldiğini ifade etse bile, sonradan tekrar Makarios'un gelmesini istemediği anlaşılmaktadır.

Klerides göreve geldiğinde Türk askerî harekâtının birinci safhası bitmiş, Kıbrıs'ta "ateşkes" imzalanmıştı. Bu Ancak Cenevre'de sürdürülen görüşmelerde görüş birliği sağlanamayınca, askerî müdahalenin ikinci safhası başlamıştır. Klerides, yıllar sonra, Cenevre'de çok kantonlu federal devlet fikrinin Makarios ve Yunan Dışişleri Bakanı Mavros tarafından reddedilmiş olmasının büyük bir hata olduğunu ileri sürecek ve "Eğer Cenevre'de esnek davranabilseydik, ikinci işgal harekâtının gerçekleşmesini engelleyebilirdik" diyecektir. ⁴⁹⁶

Nihad Pınarlı'nın Kleridis'le yaptığı bir röportajda şu ifadeler dikkat çekmektedir, *"Kleridis, Evet dedi, bir vakitler ben de ilhak taraftarıydım ve bu uğurda bir hayli ter döktüm. Fakat 1947'den sonra bu fikirden vazgeçtim. Bunun iki sebebi var:*

- *1947'de Londra'da bulunduğumuz zaman müstemleke vekilliği kendi kendimizi idare etmek ve hatta ilhaka doğru bir adım olmak üzere, anayasa teklifini kabul etmemizi tavsiye etmişti. Buna rağmen biz, ilhak talebinde ısrar ettik ve adaya dönüşümüzde heyetimiz orada bize söylenenlerin çoğunu halktan gizledi.*
- *Bir Rum'un Yunanistan'a bir Türkün Türkiye'ye ilhaki istemesinden daha tabii bir duygu olamaz. Fakat mesele duygu meselesi değildir; Politika meselesidir. İşte bu açıdan bakınca, bu günkü dünya şartları içinde İngiltere'nin adadan ayrılmasını mümkün görmüyorum.*

⁴⁹³ Kızılyürek, s. 30.

⁴⁹⁴ Günaydın, 24 Temmuz 1974.

⁴⁹⁵ Günaydın, 25 Temmuz 1974.

⁴⁹⁶ A.g.e., s.31.

Politika imkânsız emeller peşinde koşmaksa, yalnız hata değil, fakat aynı zamanda bir nevi suçtur da. Düpedüz bataklıkta. Ve mademki ilhak mümkün değildir, anayasayı kabul etmekten başka çare yoktur.”

497

Bu ifadelerden hareketle, Klerides'in sağduyulu bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir. Ancak bu tür sağlıklı muhakemesine ve durumun farkında olmasına rağmen, Rum fanatizmi karşısında yetersiz kalmasını da, ya onun da duygularının mantığının önüne geçmesi, ya da idarede yeterli etkisinin olmaması şeklinde açıklamak yerinde olacaktır.

Yine Makarios'un amacının da aynı paralelde olduğunu belirterek, *“Makarios'un amacı, Kıbrıslı Türklerle anlaşmaya dayalı bir çözüme ulaşarak sorunu çözmek değil, kafasındaki çözümü Türklere empoze etmek için ekonomik baskılar yolu ile Kıbrıs Türk direnişini kırmaktır.”*⁴⁹⁸ şeklinde ifade etmektedir.

Klerides yine Makarios'la ilgili yaptığı değerlendirmede şu tespitlere yer vermektedir;

- Makarios, Türk toplumuna Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın verdiği aşırı hakları aşama aşama feshetmeye ve bu hakları, uluslararası planda genel olarak kullanılan azınlık haklarına sahip bir azınlık durumuna indirgemeye niyetliydi.
- Önerilen 13 madde, aşırı olan Türk haklarının feshedilmesini sağlama yolunda atılacak sadece ilk adımlardı.

⁴⁹⁷ **Hürriyet**, 22 Eylül 1954.

⁴⁹⁸ Clerides, a.g.e., **Cyprus: My Deposition. (3 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989, s.204. Klerides, İfadem adlı kitabında ayrıca, Kıbrıs'ta her iki toplumun farkını da şu ifadelerle vurgulamaktadır: "... Her iki liderlik de, hizmet etmek üzere yemin ettikleri davalara ihanet ettikleri şeklindeki eleştiriler karşısında çok duyarlıydı. Makarios böylesi eleştirilere daha çok muhatap ve hassastı, çünkü hem Etnarh olarak rol oynamakta, hem de İngilizlere karşı Enosis için mücadele kendi yasal liderliği altında başlatılmıştı. Hâlbuki Türk liderliği taksimi sadece Enosis'e karşı bir çare olarak önermişti. Türklerin taksim politikasına dönüşlerini haklı çıkarmak için, anlaşmalara karşı yöneltilecek herhangi bir Türk planı ve herhangi bir Türk hareketi, Rumların kötü inançta olduklarının ve Enosis politikasına geri dönme niyetleri olduğunun kanıtlanmasından sonra yapılabilirdi". Glafkos Clerides, **Cyprus: My Deposition. (1 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989, s.205.

- Değişiklik ihtiyacının uluslararası planda gerekliliği anlaşıldığı vakit ve Türklerin değişiklikleri kabul etmeyi reddettikleri için görüşme çabalannın hepsi de başarısız kalırsa işte o zaman Makarios tek yanlı olarak harekete geçecekti.
- Eğer Türk Toplumunu tek yanlı değişiklikleri önlemek için zora başvuracak olursa güvenlik kuvvetleri ilk olarak yasaları ve düzeni sağlama görevine sahip olacaktı. Bu görevi yerine getirmekte güvenlik kuvvetleri başarısız kalırsa, o vakit İçişleri Bakanı Yorgacis (Akritas) tarafından toplanan kişilerden oluşan paramiliter örgüt, onlara yardımcı olmak için çağrılacaktı.⁴⁹⁹

Klerides'in açıklamalarından anlaşıldığı üzere Makarios, ilhak hedefinden sapmaksızın, bunu zaman içerisinde gerçekleştirebilecek şartları oluşturmak üzere diplomasi ve silahlı gücü de kullanarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Klerides, Rum toplumunda, Enosis hedefine ulaşmak için Ada'nın bağımsızlığının veya anayasanın tadil edilme girişimlerinin yeterli olmadığı gibi, birer engel bile olabileceği yönünde genel bir eğilimden bahsederken bu kesimin ruh hali hakkında da fikir vermektedir, "*...Kıbrıs Rum tarafında çatışma isteyen güçler, anayasal değişiklik yapılması ihtiyacını duyanlarla aynı güçler değildi. Bunlar bağımsızlığa karşı çıkan güçlerdi. Onların görüşüne göre, eğer başarılı olursa anayasal değişiklikler için yapılacak herhangi bir hareket haksız olan anlaşmaların bozulması olasılığını ortadan kaldıracak ve böylece Enosise giden yol kapalı kalacaktı. Onlara göre, anayasanın daha iyi çalışabilir hale getirilmesi için hiçbir çaba harcanmamalıydı. Çünkü anayasa ne kadar daha iyi çalışabilirse anlaşmaları bozma nedenleri o kadar azalacaktı. Bu güçlerin fikrinde, anlaşmalar sömürge yönetiminden kurtulmak için gerekli olmuştu. Ama bağımsızlık nihai ulusal hedef değildi. Bir ara duraktı...*"⁵⁰⁰

Glafkos Klerides'in 28 Temmuz 1989 tarihli 'Cyprus Weekly' gazetesine verdiği demeçte: "*...Eğer Kıbrıslı Türklerle birlikte yaşayamayacağımızı açıkça*

⁴⁹⁹ Clerides, a.g.e., s.212.

⁵⁰⁰ Clerides, a.g.e., s.213.

*söylersek, onları kendi idaremiz altına almak için uluslararası destek sağlamamız hayal olur*⁵⁰¹ ifadeleri Rum liderlerin ikiyüzlü yaklaşımların çarpıcı bir örneğidir.

Klerides, Makarios kadar toplumun heyecanını üst seviyelerde tutmayı başarabilen bir lider olmamakla beraber, Rumların ortak hedeflerine sıkıca bağlı kalırken, izlediği politikayla uzlaşmacı bir profil çizmeyi başarabilmiş liderdir. Bu da ona karşı tarafla çoğu zaman diyalog kurabilme olanağı sağlamıştır. Buna rağmen kendisini yakından tanıyan Rauf Denktaş, 3 Mart 1979 tarihinde, Türkiye Cumhurbaşkanı ile bir görüşmesinde, Cumhurbaşkanı'nın *"Kipriyanu aksi adam. Klerides nasıl, ne yapılabilir?"* Sorusuna cevaben, *"Kipriyanu zor ama, onun bulunuşu bizim bakımımızdan daha iyi. Zira, Batıya karşı biz teklif eden, Kipriyanu reddeden taraf oluyor. Klerides zekidir, harbi bilir, dotları vardır. Eline silah almış bir EOKA'cıdır. Bizi daha müşgölde bırakabilir. Klerides ile Türklerin daha az lehine bir anlaşma yapılabilir"*⁵⁰² sözleriyle Klerides'in yumuşak üslubunun altında çetin bir yapısı olduğunu vurgulamaktadır.

⁵⁰¹ **Cyprus Weekly**, 28 Temmuz 1989

⁵⁰² Cumhurbaşkanlığı Fahri Korutürk Arşivi, Yer No.:6/1-1, Fihrist No.: 38-2.

IV. BÖLÜM: GARANTÖR DEVLETLERİN SİYASİ LİDERLERİ VE KIBRIS SORUNU (1954-1974)

IV.1. Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ilgisizliği neredeyse 1950'lere kadar devam etti. Bu duruma, konunun Lozan'da Ada'nın İngiltere'nin egemenliğinde kalması kaydıyla çözülmüş olması etki etmiştir. Nitekim dönemin Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak'ın 17 Aralık 1949'da İstanbul'da verdiği bir demeçte: "*İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete vermek istediği hakkında hiçbir sezinti yoktur. Kıbrıs'ı isteyenlerin en hafif suçları, İngiltere dostluğuna aykırı hareket etmeleridir. Yunan Milleti'nin bu hakikatleri bildiğine şüphe yoktur*"⁵⁰³ açıklamasıyla o dönem itibariyle İngiltere egemenliğinde bulunan Kıbrıs'a yönelik bakış açısını yansıtıyordu. Dahası, kısmen de politik bir cevaptı. Günaltay Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Sadak, Meclis'te bir soru önermesine verdiği cevapta benzer düşünce içerisinde olduğunu bir kez daha teyit etmekteydi;

"Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs bugün İngiltere'nin hâkimiyet ve idaresi altındadır ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde ve temayülünde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyorlar. Lüzumsuz yere yoruluyorlar".⁵⁰⁴

İktidarlar değişse de, Kıbrıs'a yönelik Türk siyasi tavrı değişmemekteydi. 24 Şubat 1950'de yapılan seçimleri kazanarak iktidara gelen Demokrat Parti'nin ilk Dışişleri Bakanı Prof. Fuat Köprülü de, 20 Haziran 1950'de yapılan DP Meclis Grup toplantısında, Kıbrıs'la ilgili bir soruya "*Böyle bir mesele yoktur*" yanıtını vermişti. Yine Köprülü, Yunan Başbakanının Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasından açıkça söz etmesine karşın TBMM'de şöyle konuşmaktaydı;

"Doğu Akdeniz statüsünde herhangi bir değişiklik söz konusu olduğunu veya olacağını sanmıyorum. Yalnızca şunu açıkça söyleyebilirim ki kendisiyle en yakın dostluk ilişkileri kurmuş olduğumuz ve hakikaten dünyanın bugünkü durumunda

⁵⁰³ Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963, s.60.

⁵⁰⁴ Armaoğlu, a.g.e., s.20.

demokrat milletleri tehdit eden savaş afeti karşısında Yunanistan'la Türkiye aşağı yukarı yazgı birliği etmiş durumdadır".⁵⁰⁵

1951 yılında, Prof. Köprülü, Türk-Yunan dostluğunun öneminden söz ediyor, bu dostluğun bozulması için sürdürülen çabaların, her iki ülkenin başında bulunan insanların iyi görüşleri ve niyetleriyle hiç bir etki yapmayacağından bahsediyordu.⁵⁰⁶

Türkiye'nin bu yıllardaki Kıbrıs sorununa yönelik tavrını sadece ilgisizlik ile açıklamak doğru olmayacaktır. II. Dünya Savaşı yıllarında, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne ve Doğu Anadolu'dan toprak taleplerine yönelik ağır Sovyet baskısı ya da savaş döneminin ekonomik sıkıntılarını hafifletecek vergilendirmeler ya da savaş sonrasındaki Marshall yardımı ile ekonominin canlandırılması dikkate alındığında, tüm bu şartlar "Kıbrıs meselesi yok" cümlesinin aslında, "Kıbrıs'ta bir mesele çıksın istemiyoruz" niyetinin ifadesi şeklinde anlaşılmasını gerektirebilir.

Burada Türkiye ve Yunanistan'ın dostluğunun soğuk savaş döneminde Sovyet Rusya'ya karşı Batı blokunda yer almalarının sonucu şartların gerektirdiği bir yakınlık olarak algılamak yerinde olacaktır. 1930'larda da İtalya tehdidine karşı oluşturulan Balkan Paketi içerisinde de benzer bir yakınlık söz konusu olmuştur. Ancak bu yakınlaşma Yunanistan'ın Kıbrıs'la ilgili milli hedeflerini açıklamasını hiçbir zaman engellememiştir.

Rauf Denktaş da bu açıklamayı bir zorunluluk olarak değerlendirmiş ve bunu,; *"...Kıbrıs Türkiye'nin aklında var, ama zaman müsait değil. Onun içindir ki, Yunanlılar Kıbrıs meselesi, Kıbrıs meselesi derken, İngilizlere karşı, Fual Köprülü mecbur oluyor ve diyor ki: 'Bizim bir Kıbrıs meselemiz yoktur.' Bunu hep biz aleyhe yorumladık. Denir miydi bu? Hâlbuki Türkiye o zaman 'Kıbrıs meselesinde ben varım ' dese ve İngiliz dönüp de bunu Rumlar lehine halledecek olsa, Türkiye'nin gücü yok ki, buna engel olsun. Bu zorluklar vardı"*⁵⁰⁷ şeklinde ifade etmiştir.

Türk Hükümeti'nin bu konuda hareketsiz kalmasına karşılık, Türk halkı ve Türk basını bu konu ile yakından ilgilenmiştir. 1948 yılından sonra Türkiye'nin her

⁵⁰⁵ Nazım Güvenç, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984, s.116.

⁵⁰⁶ Armaoğlu, a.g.e., s.28.

⁵⁰⁷ Rauf R.Denktaş, **Köprü Dergisi**, S.93, İstanbul, Aralık 1985.

yöresinde Kıbrıs için gösteriler, toplantılar düzenlenirken, Türk gazetecileri de hükümeti harekete geçmeye çağıran yazılar yayımlamaya başladılar. Dr. Turhan Feyzioğlu da bir makalesinde; Kıbrıs'ın geçmişte Türklere ait olduğu için, eğer İngiltere çekilecekse, iadesinin Türkiye'ye olması gerektiğini ifade etmekte ve ülkenin güvenliği açısından da bunun gerekliliğine işaret etmektedir.⁵⁰⁸ Bu düşünce önceden beri Ada'daki Türklerin de zihninde mevcuttur. Nitekim bu husus Kıbrıs Türk gazetelerinde, “*Yüz bine yakın Kıbrıs Türkü, Anavatan hasreti içinde yanıyor. Kıbrıs Türkiye'ye iade edilmeli*”⁵⁰⁹ şeklinde ifade edilmektedir.

Sedat Simavi Hürriyet'te başlattığı yoğun bir kampanyayla Kıbrıs'ın Türk olması tezini, siyasal iktidarın bir süre Hürriyet'le sürdürdüğü çatışmaya ve açtığı davalara karşın, kamuoyunda belirli bir etkinliğe kavuşturmuş bulunuyordu.⁵¹⁰

Kıbrıs'ın Türkiye için öneminin 1955 yılına kadar dünya kamuoyuna açıklanmamış ve savunulmamış olması, bu tarihten itibaren ortaya çıkan durum ve tırmanan tedhiş olayları karşısında, Türkiye'nin haklılığının anlatılmasını güçleşmiştir. Bu da liderlik açısından bir zafiyet olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar uluslar arası dengeler Türkiye'yi, konuyu gündeme getirmekten alıkoysa da, bir gün bu dengelerin değişebileceği öngörüsünün yapılması ve ona göre bir strateji izlenmesi gerekmektedir.

IV.1.1. Sorununun BM Gündemine Taşınması (1957-1960)

16 Ağustos 1954 tarihinde, Yunanistan Hükümeti'nin Kıbrıs Sorununu resmen Birleşmiş Milletlere götürmesiyle⁵¹¹ Türkiye'nin de tavrı değişmiştir. BM'e müracatında Yunanistan Kıbrıs halkının istekleri kabul edilmezse bundan Doğu Akdeniz'de istikrarın zarar göreceğini ileri sürmektedir.⁵¹² Yunanistan Türk hakları ile ilgili meseleleri Ankara ile görüşmeye hazır olduğunu da bildirmiştir.⁵¹³ Bu müracatla ilgili olarak Kıbrıs konusunun 24 Eylül 1954 tarihinde BM Genel Kurul

⁵⁰⁸ Turhan Feyzioğlu, “*Kıbrıs Meselesinde Görüşümüzü Duyurmalıyız*”, **Forum Dergisi**, 27 Nisan 1954, s.10.

⁵⁰⁹ **Halkın sesi**, 11 Nisan 1953.

⁵¹⁰ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, 1981 s. 118-119.

⁵¹¹ Armaoğlu, a.g.e., s.60.

⁵¹² “*Kıbrıs İçin Yunan Müracaatı Yapıldı*”, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 21 Ağustos 1954,

⁵¹³ “*Türk hakları Ne olacak*”, **Akşam**, 21 Ağustos 1954.

gündemine alınmasıyla sorun uluslar arası bir mahiyet kazanmıştır. Ancak, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Yunanistan'ın "self-determinasyon" teklifini reddetmiştir.⁵¹⁴

Bu başvuru, Türkiye için beklenmedik bir olaydı. Çünkü, 9 Ağustos'ta, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında Bled Sözleşmesi imzalanmıştı. Üstelik Kıbrıs konusunda da çok hareketsiz kalmıştı, Şimdi, Yunanistan'ın bir taraftan Türkiye ile sözleşme imzalarken, öte yandan Türk-Yunan ilişkilerini gerginleştirecek olan bir konuyu Birleşmiş Milletlere götürmesi Türk hükümetini hayretler içinde bıraktı.⁵¹⁵

Bu başvurudan sonra Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik ilgi ve alakası artmaya başlamıştır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes "*Kıbrıs'ın Hiçbir zaman yunanlıların olmayacaktır*"⁵¹⁶ açıklamasından hemen sonra Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü de, '*Kıbrıs Yunan idaresine asla verilmemelidir*' diye biten bir demeçte bulunuyordu. Cumhuriyetçi Millet Partisi ise gönderdiği mesajda "*Büyük Türk milletinin bağrından kopan ve sinesinde yüz binlerce münevver ve cesur Türk'ü barındıran Kıbrıs, hiçbir zaman Yunanistan'ın olmayacaktır*" diyordu. Bu suretle memleketin üç büyük partisi, dâhili meselelerdeki ihtilaflarına rağmen Kıbrıs'ın her ne pahasına olursa olsun müdafaasında birleşmişlerdi.⁵¹⁷ Akis Dergisi bunu, "*Bütün bunlara karşı susan Türkiye, artık ağzını açmıştır*"⁵¹⁸ şeklinde yorumlamıştır.

Dönem içerisinde gelen hükümetler Kıbrıs konusuyla yakından ilgilenmişler ve bu konunun ülkenin milli çıkarları açısından önemini her fırsatta dile getirmişlerdir. Ancak, Rumlar ve Yunanistan'dan kaynaklanan, krizin en üst seviyeye çıktığı bazı dönemlerde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin daha çok bu konuya eğilmek durumunda kaldıkları ve buna paralel olarak da Kıbrıs sorunun basına yansımalarının arttığı gözlemlenmektedir.

14 Mayıs 1950 seçimleri ile 22 Mayıs'ta iktidara gelen Demoktad Partinin 09.03.1951 tarihinde kurulan 2.Menderes Hükümeti Programında, Kıbrıs ile ilgili

⁵¹⁴ **Ayın Tarihi**, Başbakanlık Bas. Yay., Aralık 1954, no:253, s.109.

⁵¹⁵ Mütercimler, a.g.e., s.63.

⁵¹⁶ "*Kıbrıs'ın Hiçbir zaman yunanlıların olmayacaktır*", **Hürriyet**, 29 Ağustos 1954.

⁵¹⁷ **Akis**, 4 Eylül 1954, s. 4-6.

⁵¹⁸ **Akis**, 4 Eylül 1954, s. 6.

bir hususun bulunmadığı dikkat çekicidir. Ancak hükümetin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün gazetelere verdiği ;

*“Ülkemize nispetle coğrafi önemi, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kitle teşkil etmesi ve tarihi bağlarımız dolayısıyla, Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet tabiidir. Ada'nın hukuki durumunda herhangi bir değişiklik olursa bunun bizzat ve haklarımıza aykırı şekilde yapılmasına imkân bırakmayız”*⁵¹⁹ şeklindeki demeci, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'a çok da ilgisiz olmadığını bir gösretgesi olmaktadır.

Bu açıklamaların yanında, Yunanistan'ın resmi bir girişimi olmamakla birlikte, çeşitli platformlarda, hem de en üst seviyede yetkilileri tarafından, Kıbrıs'la ilgili niyetlerini açıklarken -ki bu 1950'lerin başından beri artarak devam etmektedir- 17.05.1954'te kurulan 3. Menderes Hükümeti Programında da halen Kıbrıs ile ilgili bir hususun bulunmaması son derece düşündürücüdür.

Yunanistan'ın 1954 yılında, Kıbrıs konusunu BM'in 73. maddesinde yer alan *self-determinasyon* ilkesine dayanarak ‘Kıbrıs'ta Rum nüfusunun hâkim unsur olduğunu ve kendi başına bir yönetim kurması gerektiğini savunarak’⁵²⁰ Birleşmiş Milletlerin gündemine getirmesi üzerine, Türkiye de, bu soruna taraf olduğunu ortaya koymuştur.

Bu önemli gelişme basında; *“Yunanistan'ın Kıbrıs'ın gelecekteki statüsü ile ilgili olarak hazırladığı rapor teklifi BM'e sunulmuştur. Başbakan Papagos'un imzasını taşıyan proje, Kıbrıs'ta plebisit yapılmasını müzakereye açılmasını, göz önünde bulundurmaktadır”*⁵²¹ ifadeleriyle yer alır. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı ilhakı için BM'e başvurmasıyla Kıbrıs konusundaki Türk görüşü de ilgili devletlere bildirilmiştir. BM'deki temsilciliği de Türk görüşünü anlatması için talimat verilmiştir.⁵²² Türk gençliğinin Kıbrıs konusunda duyarlı olduğu

⁵¹⁹ **Hürriyet**, 20 Nisan 1951.

⁵²⁰ Erim, a.g.e., s. 4.

⁵²¹ “Yunanistan Kıbrıs İhtilafını BM'e Getirdi”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1954.

⁵²² “Kıbrıs Hakkında Türkiye'nin Sesi”, **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1954. Aynı haber 22 Ağustos 1954 tarihli **Vatan** 'da yayımlanmıştır.

vurgulanırken⁵²³Türkiye’de Kıbrıs Komitesi yayımladığı mesajında Kıbrıs meselesinin Türk varlığı noktasından düşünülebileceğini belirtmiştir.⁵²⁴

Halkçı Gazetesi’nin ‘Sunday Times’tan aktardığı haberde, Türkiye’nin Kıbrıs Müftüsü Dana Efendiye, ‘harp pahasına da olsa’ Yunan taleplerine mukavemet edileceği yönünde teminat verdiği⁵²⁵ ifade edilmektedir.

Kıbrıs Davasının Türkiye için artık, “İngiltere’nin içişleridir” anlayışından çıkılmaya başlandığı zamanlarda, dönemin Başbakanı Adnan Menderes (1950-1960) yaptığı açıklamalarda, öncelikle kamuoyunun tereddütlerini gidermek ve onlara güven vermek, sonra da olası taşkınlıkları önlemek amacını gütmekteydi. Elbette dünya kamuoyu ve özellikle de Yunanistan ve Rumlara karşı kararlılığını vurgulamaktaydı.

Başbakanın, “*Kıbrıs asla Yunanlıların olmayacaktır, hükümet olarak gerekli bütün önlemler alınmıştır. Onun için Türk Milletinin Kıbrıs davasında itidal ile hareket etmesi çok yerinde olur*”⁵²⁶ ifadeleriyle bu konuların vurgulandığını görmek mümkündür. CHP Genel Başkanı İnönü de, Kıbrıs’ın statükosunun değiştirilmesine karşı olduklarını ifade etmiştir.⁵²⁷

Hürriyet Gazetesin’de, Zafer gazetesinden alıntıyla Kıbrıs meselesinin sadece Yunanistan ve İngiltere arasında bir ihtilaf meselesi olmadığı, Türkiye’nin de konu ile yakından ilgilendiği konusunda önemle durulmuştur.⁵²⁸ Hükümetin yayın organı olarak kabul edilen Zafer Gazetesinde çıkan bu makaleden alıntılar yapılarak verilen bu haber yarı resmi görüş olarak ifade edilmekteyse de gerçekte hükümetin o dönemki tavrını ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Buradan hareketle, hükümetin, Yunanistan’ın tavrına karşılık ilerleyen dönemde daha katı bir tutum içerisine girebileceğini de anlamak olasıdır. Ancak Yunanistan’ın bunu doğru okuyup okuyamadığı tartışılabilir. Bu da Lider kadrolarının bir öngörü eksikliği olarak

⁵²³ “Türk Geçliği Kıbrıs İşİ İle Yakından Alakalı”, **Vatan**, 23 Ağustos 1954.

⁵²⁴ “*Kıbrıs Türk Meselesidir*”, **Vatan**, 26 Ağustos 1954.

⁵²⁵ “*Türkiye’den Kıbrıs Müftüsüne Teminat*”, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 26 Ağustos 1954.

⁵²⁶ “*Kıbrıs Hiçbir Zaman Yunanlıların Olmayacak*” , **Hürriyet**, 29 Ağustos 1954. Aynı haber 29 Ağustos 1954 tarihli **Milliyet**’te yer almaktadır

⁵²⁷ “Kıbrıs’ın Yunanistan’a İlhakı Asla Mevzubahis Olamaz”, **Dünya**, 29 Ağustos 1954.

⁵²⁸ “*Hükümet, Kıbrıs Meselesi Hakkındaki Görüşünü Yarı Resmi Şekilde Açıkladı*”, **Hürriyet**, 1 Ekim 1954.

değerlendirilebilir. Aynı tarihli Forum Dergisinde Fahir Armaoğlu makalesinde, Kıbrıs'ta Rumların nüfus çoğunluğu sebebiyle Ada'nın sahibi olmak istemelerinin hukuki bir dayanağı olmadığını ifade etmektedir.⁵²⁹

Türk Hükümeti, BM üyesi devletlere bir muhtıra göndererek Kıbrıs sorununa dair Türk görüşünü bildirmiştir. Muhtırada Türkiye'nin hiçbir zaman Yunanistan gibi iddiaları olmadığı ve Kıbrıs'ta bugünkü statünün korunması isteği ifade edilmiştir. Ayrıca bütün devletlerden BM görüşmeleri sırasında İngiliz görüşünü desteklemeleri istenmiştir.⁵³⁰

Ancak bu başvuru neticesinde Yunanistan istediği sonucu alamamış ve teklifi BM siyasi komisyonunda reddedilmiştir.

*“Genel Kurul siyasi komisyonu, bugün öğleden sonraki toplantısında Kıbrıs müzakerelerine devam etmemeye 11 çekimser oya karşı 49 oyla karar vermiştir. Bu karara göre, komisyon Ada halkının kendi kendilerini idare haklarının tanınmasını isteyen, Yunan karar suretini oylamaya sokmayacaklardır.”*⁵³¹

Dönemin Başbakanı Adnan Menderes Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklamada, *“BM'in Kıbrıs meselesi hakkında aldığı karar, bu işe son verildiğini göstermektedir. Bu nedenle Yunanistan ile dostluğumuzun gölgelenmemesine dair dikkat ve itina gösterme zamanı gelmiş bulunmaktadır.”*⁵³² ifadelerine yer vermektedir. Buna rağmen Forum Dergisi Başbakanla aynı fikirde değildir. Dergide, BM'nin Kıbrıs konusunun görüşülmesini reddetmekle her şeyin bittiğinin düşünülmesinin doğru olmadığını vurgulamaktadır.⁵³³

1955 yılının Nisan ayından itibaren, yeni yöntemin en etkin silahı olarak kullanılan, EOKA (Ethniki Organosis Kibriyon Agoniston) ‘Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü’ tedhiş eylemlerine başlamıştır. Ada içerisinde yapılan eylemlerle öncelikle İngiltere'nin ikna edilmesi ve sonrasında Ada'daki Türklerin sindirilmesi

⁵²⁹Fahir Armaoğlu, “Kıbrıs ve Enosis”, **Forum**, 01Ekim 1954. C.2., S.13., s.9.

⁵³⁰ “Kıbrıs Hakkındaki Görüşümüzü Bildirdik”, **Milliyet**, 23 Ekim 1954.

⁵³¹ “Kıbrıs Davasında Yunan Hezimet”, **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1954.

⁵³² “Kıbrıs'a Dair Menderes'in Beyanati”, **Hürriyet**, 19 Aralık 1954.

⁵³³ “Kıbrıs Meselesi kapandı mı?”, **Forum**, 01 Ocak 1955.

hedeflenmektedir. Bu faaliyetler Türk basınında Kıbrıs'ı ilk kamuoyu gündemine getiren Hürriyet Gazetesinde şu şekilde yer almaktadır;

*“EOKA teşkilatı tedhiş hareketine tüm şiddetiyle devam etmektedir. Küçük'ün Adnan Menderes'e de yolladığı mektup da Ankara'yı harekete geçirmiştir. Hükümet ırkdaşlarımızın tecavüze uğraması karşısında bir taraftan İngiltere hükümetinden tedhişçilik hareketinin durdurulması ve halkın can-mal güvenliğinin korunması için acil önlemlerin alınmasının isteyecektir, diğer taraftan da bu olayların başlıca sorumlusu olan Yunanistan'a bir protesto notası gönderilecektir.”*⁵³⁴

Yunanistan'a verilen protesto notasında Kıbrıs sorunu ile ilgili tahrik ve kışkırtmalara son verilmesi istenmiştir.⁵³⁵ Verilen notada, Yunanistan'ın verdiği söze uyarak Kıbrıs'ta kışkırtmalara son verilmesi istenmiş, ayrıca Orta Doğu'da huzuru kaçıran faaliyetlerin sorumlusu olarak da Yunanistan gösterilmiştir.⁵³⁶

İngiltere'nin Ada'dan bir şekilde çekilmek düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır. İngiltere'nin bölgedeki etkinliği azalırken Sovyet Rusya için de sıcak denizlere inebilmek için bir fırsat doğmuştur.⁵³⁷ Ancak İngiltere bunu yaparken Akdeniz ve Ortadoğu'daki önemli bir üs konumunda olan Kıbrıs'tan tamamen vazgeçmek arzusunda değildir. Ada'nın sorumluluğundan kurtulurken yine orayı kullanabileceği bir düzenin peşindedir gerçekte. Ancak Yunanistan ve Ada'daki Rumların gayesi onu tamamen bölgeden çıkartmaktır. Bu tazyike karşı en etkili savunma Ada'daki Türklerin ve Türkiye'nin devreye sokulmasıdır. O dönemde Kıbrıs'a yönelik İngiliz siyasetinin ana mihverininin bu yönde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Akis'te benzer bir yorum yapılarak İngiltere'nin niyeti vurgulanmaktadır, *“İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanlılara terk arzusu yoktu, ama kendilerinin Ada'daki mevcudiyetleri de kolay izah edilebilecek, bir mevcudiyet değildi. Bu bakımdan politikasının ve tutumunun bir desteğe ihtiyacı vardı. Bu desteği en iyi biz temin edebilirdik. Üstelik Ada'nın ilk sahibi bizdik, İngilizler oraya muvakkat kaydıyla gelmişlerdi. Bütün bu faktörler, Yunanlıları, ekseriyeti Yunanlı olduğuna dayanan*

⁵³⁴ **Hürriyet**, 24 Haziran 1955.

⁵³⁵ “Yunanistan'a Bir Nota Verdik”, **Milliyet**, 12 Temmuz 1955.

⁵³⁶ “Kıbrıs'la İlgili Olarak Yunanistan'a Nota Verdik”, **Hürriyet**, 12 Temmuz 1955.

⁵³⁷ Stephen E. Ambrose and Douglas G. Brinkley, **Rise to Globalism: American Foreign Policy since 1938**, Penguin, London, 1997, p. 151.

tezleriyle muvazene temin edebilecek kadar kuvvetliydi. İngiltere, Türkiye'nin meseleye katılmasıyla kuvvet kazanıyordu. Yunanlıların ise Kıbrıs işine Türkleri karıştırmak istememelerindeki sebep buydu.”⁵³⁸

İngiltere bu siyasi düşünce içerisindeyken, Londra’da bir konferans düzenleneceği haberleri gazetelere yansımaktadır; “İngiliz hükümeti bugün hem Avam hem de Lordlar kamarasında, yaptığı bir açıklamada Kıbrıs konusu da dâhil, Doğu Akdeniz bölgesiyle ilgili siyasi ve askeri sorunları görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan’ı Londra’ya temsilciler göndermeye davet ettiğini açıklamıştır”.⁵³⁹

İngiltere, Kıbrıs meselesine çözüm bulabilmek için Yunanistan ile Türkiye’yi 30 Haziran 1955’te Londra’daki konferansa davet etmiş ve Londra Konferansı 29 Ağustos’ta Lancaster House’da toplanmıştır. İngiliz temsilcilere H. Macmillan, Türk temsilcilere Fatih Rüştü Zorlu, Yunan temsilcilere de Stefanopulos başkanlık ediyordu. Bu döneme Türkiye, 1955 Londra Konferansı’na çok olumsuz koşullar altında katılmıştı. Türkiye'nin karşısında gerçek düşüncesi bilinmeyen bir İngiltere, onun yanında sömürge yönetimine karşı ayaklanmış Rum halkını savunan ve bu nedenle de dünya kamuoyuna sempatik görünen bir Yunanistan vardı. Türkiye ise otuz yıl önce Lozan Antlaşması ile vazgeçtiği birtakım hakların peşinde koşuyormuş gibi görünüyordu. Dünya devletleri, Kıbrıs meselesinin iç yüzünü bilmiyor, ya da yoğun Yunan propagandasının etkili biçimde tanıttığı gibi biliyorlardı. Türkler neden birdenbire, Kıbrıs’la ilgilenmeye, Ada üzerinde hak iddia etmeye başlamışlardı. Eğer sorun Kıbrıs’ta yaşayan Türk asıllı azınlığın haklarını korumak ise, bunun çeşitli yolları vardı. İngiltere'nin egemenliği altında iken bu haklar nasıl korunmuşsa, halk çoğunluğunun onaylaması ile Kıbrıs Yunanistan’la birleşse bile, Türk azınlığının doğal hakları güvence altına alınabilirdi.⁵⁴⁰ Türk temsilcileri, bu bakış biçimini temelinden değiştirmek, tersyüz etmek ve Yunanlıların kurnazca yürüttükleri oyunu bozmak için Londra’ya gideceklerdi.

⁵³⁸ **Akis**, 27 Ağustos 1955, s. 8.

⁵³⁹ “Türk ve Yunan Hükümetlerinin Katılımıyla Kıbrıs için Londra’da bir Konferans Toplanıyor”, **Hürriyet**, 01 Temmuz 1955.

⁵⁴⁰ Semih Günver, **Fatih Rüştü Zorlu'nun Öyküsü** Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 65.

Nitekim o günlerde Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun temsil edeceği konferansta “Eğer Ada'nın el değiştirmesi konu olursa, Ada'nın Türkiye'ye verilmesi talep edilecektir”⁵⁴¹ düşüncesi basında yer almaktadır.

Bu konferansın toplanmasına yakın, Ada'da Rum tedhişi yeniden yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu faaliyetin, Rum tarafının ve Yunanistan'nın, hem İngiltere'ye ve hem de Türkiye'ye bir gözdağı vermek maksadıyla yapılması muhtemeldir. Çünkü, Kıbrıs konusunda Türkiye'nin dahlini kesinlikle istememektedirler. Bunun gelişme üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin aldığı kararlar basında, “Kıbrıs Türklerinin can ve mal emniyetinin korunması için önlemler alınmasına karar verildi. Özellikle Kıbrıslı Rumların Yunan tahriki ile tedhiş hareketini arttırması, İngilizler yerine daimi surette Kıbrıs Türklerini tehdit ve sindirme hareketleri hükümetimizi yeni önlemler almaya sevk etmiştir”.⁵⁴² şeklinde yer almaktadır. Yine bu konuyla ilgili İngiltere'ye bir nota verilmiştir. Açıklamada, “Kıbrıs konusunu hassasiyetle takip eden hükümetimiz, tedhiş hareketlerinin önlenmesini ve 100.000 Türk'ün can ve mal güvenliğinin sağlanması için İngiltere'ye bir nota vermiştir.”⁵⁴³ ifadelerini içermektedir.

Türkiye'nin verdiği bu notalarda hem soydaşlarının güvenliklerinin teminat altına alınması kaygısı güdülürken, hem de Kıbrıs'ta söz sahibi olduğu ve buraya gerektiğinde her anlamda müdahale edilebileceği vurgulanmaktadır.

Nota'nın hemen sonrasında, Türkiye Başbakanı'nın sert açıklamaları olmuştur. Adnan Menderes; bir kasaba papazına, devlet başkanı muamelesi yapan hükümeti eleştirerek, Kıbrıs'ın statüsünde bir değişikliğe Türk hükümetinin tahammülü olmadığını, Londra'ya gidecek Türk heyetinin Türk görüşünü layıkıyla anlatacağından bir şüphesi olmadığını söylemiştir.⁵⁴⁴ Dönemin başbakanının son derece sert açıklamaları hükümetin bu konudaki kararlılığını göstermesi açısından

⁵⁴¹ “Üçlü Konferans İçin Türk Tezi Hazırlandı”, **Milliyet**, 09 Ağustos 1955.

⁵⁴² “Londra'daki Üçlü Konferans Hazırlığı”, **Milliyet**, 23 Ağustos 1955.

⁵⁴³ “İngiltere'ye bir nota verdik”, **Milliyet**, 24 Ağustos 1955. Aynı haber 24 Ağustos 1955 tarihli **Hürriyet**'te yer almıştır.

⁵⁴⁴ “Menderes'in Kıbrıs'a Dair Sert ve Kat'i Beyanatu”, **Hürriyet**, 25 Ağustos 1955. Aynı haber 25 Ağustos 1955 tarihli **Cumhuriyet**'te yer almaktadır.

oldukça önemlidir. Bu konuşmanın Yunanistan'da yankı bulduğu Dışişlerinin Atina Basınıni özetleyen raporunda belirtilmektedir.⁵⁴⁵

EOKA gibi bir terör örgütünün, Ada'da İngilizlerin idaresi altında serbestçe eylemlerde bulunması ve buna karşılık ciddi bir tedbir alınmaması, buna karşı direnecek, Türk toplumunun can güvenliğini sağlayacak bir teşkilatın oluşturulması bu kararlılığın ve samimiyetin neticesinde ortaya çıkmıştır. Diplomasi yolunu açık tutarken bu şekilde bir nefsi müdafaa yapılanmasının gerekliliğine inanmak ve bunu gerçekleştirmek dönemin T.C. liderlerinin bir başarısı olarak değerlendirilebilir.

Konferans öncesi tarafların karşılıklı restleşmesi olarak yorumlanabilecek bu gelişmeler, Türkiye'nin konferansta nasıl bir tutum sergileyeceği hususunda da ipucu vermektedir. Konferans'ta, Yunanistan "Enosis", Türkiye ise "statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi" tezini savunurlarken İngiltere "Self-Government" (Özerk bir yönetim tarzı) tezini öne sürmüştür. Başbakan A.Menderes'in Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu'ya yazdığı telgrafta asgari şartın statükonun korunması olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁴⁶

Fatin Rüştü Zorlu, konferansı açış konuşmasında Türkiye'nin Lozan Antlaşmasında doğan hakkı olduğunu belirttiikten sonra, "*Türkiye'nin Kıbrıs Adası'nın geleceği üzerinde titizlikle durmasının nedeni tarihi, coğrafi, etnik ve stratejik verilere dayanmaktadır. Ada dört yüz yıla yakın bir süre Türklerin elinde bulunmuş, tarihin hiçbir devrinde Yunan yönetimine geçmemiştir. Anadolu kıyılarına kırk, Yunanistan'a ise 1000 mil uzaklıktadır. Birinci Dünya Savaşına kadar Ada halkının çoğunluğunu Türkler oluşturmuştur ve şu anda da tapulu toprakların %60'ı Türklerin elindedir. Güvenlik bakımından da Kıbrıs Ada'sının önemi Türkiye için çok büyüktür. Bütün bu nedenlerle, İngiltere, Türkiye'den aldığı bir toprağı Yunanistan'a devredemez. Şu halde Yunanistan, Kıbrıs meselesinde Türkiye için muhatap bile değildir*"⁵⁴⁷ ifadelerini kullanmıştır. Kıbrıs'a dair Türk tezi açıklanırken ⁵⁴⁸Zorlu'nun

⁵⁴⁵ BCA 030 01-36/219/2.

⁵⁴⁶ BCA 03001-1/8/19.

⁵⁴⁷ Semih Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü** Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s. 65-66.

⁵⁴⁸ "Kıbrıs'a Dair Türk Tezi Açıklandı", **Zafer**, 02 Eylül 1955.

konuşması basında geniş şekilde yer almıştır.⁵⁴⁹ Özellikle Zafer gazetesi tarafından Türk tezine yönelik övgülerde bulunulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak gazete Türk tezinin Kıbrıs meselesinin halli için en makul, en mantıklı çareleri gösterdiğini, Türk-Yunan dostluğunun zedelenmemesi için ne kadar ihtiyatlı, ne kadar temkinli davranmakta olduğunu⁵⁵⁰ söylemektedir.

Anlaşma zemini bulunamadığı için Londra Konferansı ertelenmiş ve Fatin Rüştü Zorlu Mc Milan ile bazı görüşmelerde bulunmuştur. Stephanopoulos Atina'dan direktif almak için Yunanistan'a giderken, görüşmelerde özellikle Fatin Rüştü Zorlu'nun açıklaması Atina'da şaşkınlık yaratmıştır.⁵⁵¹ Bir uzlaşma olmamasına rağmen basına açıklamalarda bulunan Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ta tedhişe asla izin verilmeyeceğini, Konferansın ilk raundunu kazandığımızı söylerken, Türk- Yunan Milletleri arasındaki dostluğun özel bir sınır dengesi üzerine kurulmuş olduğunu belirtmiştir.⁵⁵² Aynı basın açıklamasında, bu dava özgür dünyanın güven ve denge davası olduğunu⁵⁵³ Kıbrıs hakkındaki Türk tezinde hiçbir değişiklik yapmanın mümkün olmadığını bildiren Zorlu, asıl sorunun Ada'da devam eden tedhişçiliği ortadan kaldırmak ve bir din adamının teşviklerine kapılarak Ada'nın barış ve emniyetini tehlikeye sokanlar olarak nitelendirmiştir. Yunanlılara son bir ihtar olarak da Zorlu'nun Kıbrıs ile Türk dostluğu arasında birini seçmeye mecbursunuz. Türkiye Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesine hiçbir zaman izin vermeyecektir sözlerini manşet olarak vermişlerdir.⁵⁵⁴

Londra Konferansı'nda savunulan Türk tezi Türkiye'deki muhalif partiler tarafından da desteklenmiş olmasına rağmen söz konusu partiler, konferansla ilgili hükümete yönelik bazı tenkitlerde bulunmuşlardı. Bu tenkitler, İngiltere'nin Kıbrıs ile ilgili düzenleyeceği konferansa sadece Türkiye'yi davet etmesi gerektiği konusuydu. Cumhuriyetçi Millet Partisi Meclis Grubu adına konuşan Kırşehir milletvekili Ahmet Bilgin, tarihin hiçbir devrinde Kıbrıs üzerinde hâkimiyeti olmayan Yunanlılar ile aynı masada oturmanın bir hata olduğu, zira bu konferansa

⁵⁴⁹ “*Muhtariyet ve İlhak Taleplerini Reddettik*”, **Milliyet**, 02 Eylül 1955. Aynı haber 02 Eylül 1955 tarihli **Cumhuriyet**'te yer almıştır.

⁵⁵⁰ **Zafer**, 3 Eylül 1959.

⁵⁵¹ “*Konferans Ertelendi*”, **Milliyet**, 03 Eylül 1955.

⁵⁵² “*Özel Bir Sınır Dengesi*”, **Milliyet**, 04 Eylül 1955.

⁵⁵³ “*Fatin Rüştü Zorlu'nun Dün Verdiği Beyanat*”, **Zafer**, 04 Eylül 1955.

⁵⁵⁴ “*Türkiye'nin Yunanistan'a Son İhtarı*”, **Hürriyet**, 04 Eylül 1955.

katılmanın yanlışı da beraberinde getireceği üzerinde durmuştur. Ayrıca Manisa milletvekili Hikmet Baytur, Kıbrıs'la ilgili son çare olarak Hindistan ile Pakistan'ın aynı yarımada'yı kendi aralarında taksim etmeleri gibi Türkiye'nin de Kıbrıs'ı aynı mantık ile bölmeyinin uygun olacağı şeklindeki görüşünü Mecliste açıklamıştır.⁵⁵⁵

Bu arada Rum tedhişini telin maksadıyla Kıbrıslı Türkler Londra'da bir miting düzenlemişlerdir. Türk heyeti başkanı ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu verdiği demeçte, Kıbrıs'taki Rumları isyana teşvik eden Başpiskopos Makarios'u şiddetle itham ederken, bu şekilde hareket eden bir din adamının asla din adamı olarak kabul edilemeyeceğini söylemiştir.⁵⁵⁶ Dışişleri Bakanı ertesi gün düzenlediği basın toplantısında Türkiye'nin görüşünde bir değişiklik olmadığını vurgularken, BM'deki Türk delegasyonu da üye devletlere Türk görüşünü anlatabilmek üzere broşürlerle bilgilendirme yapmaktadırlar. Yoğun çalışmalar gazetelere yansımıştır. BM'deki Türk delegasyonu 60 üye devlete Kıbrıs'a dair Türk görüşünü belirten muhtıralar dağıtmıştır. Bu muhtıranın ilk bölümünde Kıbrıs'ın tarihçesi kaydedilmektedir ve Ada'nın hiçbir zaman Yunanistan'ın olmadığı belirtilmektedir. İkinci bölümünde ise Lozan Antlaşması dolayısıyla Yunanistan'ın Ada üzerinde hak edemeyeceği belirtilmektedir.⁵⁵⁷

Her şeye rağmen Ankara Hükümeti'nin Londra Konferansı'ndan fazla birşey beklemediği de bir gerçektir. Ancak geri adım atılmasını da istememektedir. Türk heyeti, sorunun Birleşmiş Milletlere götürüleceğini tahmin etmektedir. Bu yüzden de zaman kazanmak yolunu seçmiştir. Ancak, görüşmeler sonuçlanmadan beklenmeyen bir gelişmeler olmuş ve 6 Eylül'ü 7 Eylül'e bağlayan gece İstanbul'da 6/7 Eylül olayları adıyla tarihe geçen olaylar patlak vermiştir. Selanik'te Atatürk'ün evine bomba konmuş ve bunun Türkiye'de duyulması çok büyük tepki yaratmıştı. 6 Eylül günü, İstanbul'da öğleden sonra yayınlanan İstanbul Ekspres gazetesi,⁵⁵⁸ Atatürk'ün doğduğu Selanik'teki eve Yunanlıların bomba attığı ve evi tahrip ettiği haberini Türk kamuoyuna duyurur.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ **ZC, C. 10**, 22 Kasım 1956, s. 719-720.

⁵⁵⁶ "Londra'da Miting", **Milliyet**, 05 Eylül 1955.

⁵⁵⁷ "Kıbrıs'taki Tedhiş İçin Yunanlılara İhtar", **Hürriyet**, 06 Eylül 1955.

⁵⁵⁸ Adı geçen gazete zamanın DP milletvekili Mithat Perin'e aittir.

⁵⁵⁹ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, 1981 s. 122.

Bu haber Hürriyet Gazetesi'nde de yıldırım baskıyla yer alır, “*Dün gece yarısı saat 00:10’da Aziz Atamızın doğduğu evle konsoloslüğümüz binasının arasındaki bahçede bir bomba patlamış ve her iki binada da oldukça büyük hasar meydana gelmiştir. Yunan İşçileri ise bu olayın Yunan düşmanı biri tarafından yapıldığını ileri sürmektedir*” şeklinde başlayan haberde, İstanbul’da ve İzmir’de büyük nümayiş hareketleri olduğu, bu sırada çoğunluğu Rum olan vatandaşların ev, dükkân ve mağazalarının tahribata uğratıldığı⁵⁶⁰ bilgisine yer verilmektedir. İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetimin ilan edildiği de bildirilmektedir.⁵⁶¹

İstanbul ve İzmir’deki nümayişlerle ilgili ikinci baskı yapan Hürriyet, bu olayların tertipleycisinin komünistler olduğu yönünde Hükümetin açıklamasına yer vermektedir, “*Hükümet Tebliği; Denilebilir ki dün gece İstanbul ve tüm yurt esas itibariyle ağır bir komünist tertip ve tahrikine maruz kalmıştır. En acil tedbir durumu olarak İstanbul ve İzmir’de olağanüstü hal ilan edilmiş ancak hükümet kuvvetlerinin olaya hâkim olmaları üzerine kaldırılmıştır.*”⁵⁶²

6/7 Eylül Olayları’nın Kıbrıs davasında Türkiye’yi sancılı bir döneme soktuğunu belirten Ulus gazetesi yazarlarından Ahmet Şükrü Esmer, “Kıbrıs Muamması” başlıklı yazısı ile Kıbrıs sorununun çözümünde sessiz kalındığına dair iktidara yönelik eleştirilerde bulunmuştu. Gazetecinin konuyla ilgili yazısında şu yorumlara yer verilmişti,

“... Kıbrıs meselesine bir ara yakın ve şiddetli ilgi gösterirken, 6/7 Eylül hadiseleri üzerine gene sükût ettik. Hatta aylarca Kıbrıs’ın adını anmaz olduk. Yunanistan 6/7 Eylül olaylarını ve hatta ondan da daha çok olayları takip eden sükûtumuzu istismar etti. Esrar perdesinin arkası iyice görülemiyor. Fakat görülebilen manzara pek lehimize değil ...”⁵⁶³

⁵⁶⁰ “Atamızın Selanik’te Doğduğu Eve Atılan Bombanın Sebep Olduğu Olayları Önlemek için İstanbul ve İzmir’de Örfi İdare İlan Edildi.”, **Hürriyet**, 07 Eylül 1955.

⁵⁶¹ “İstanbul ve İzmirde Örfi İdare”, **Zafer**, 07 Eylül 1955.

⁵⁶² “İstanbul ve İzmir’de Dün Vuku Bulan Olaylar Üzerine Askeri Kuvvetler Duruma Hâkim Olunca Hükümet Olağanüstü Hali Kaldırdı.”, **Hürriyet**, 2. Baskı, 07 Eylül 1955. Aynı haber 07 Eylül 1955 tarihli **Milliyet**’te geniş şekilde yer almaktadır.

⁵⁶³ **Ulus**, 6 Ocak 1956.

İstanbul'daki olaylar nedeniyle Londra Konferansı 8 Eylül sabahı sona ermiştir. 6/7 Eylül 1955 gecesİ İstanbul ve İzmir'i altüst eden olaylar dizisi de bir uluslararası baskı yönteminin ürünü olarak değerlendirilebilir.⁵⁶⁴

Yarım kalan konferansta İngiltere'nin teklifi hem Türk, hem de Yunan taraflarınca reddedilmiştir. Bu tekliflerin kabul edilmemesinin nedenleri Türk Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından İngiltere'ye açıklanmıştır. İngiliz tekliflerinin reddedilmesindeki en önemli gerekçe, ada halkına mahalli idareye katılma hakkının verilmesi ve adanın statüsünü değiştirme isteğinde olanlara imkân tanınmış olmasıdır. Bu durum, iki cemaat arasındaki uyuşmazlıkların artmasına, adadaki şiddet olaylarının yoğunlaşmasına sebep teşkil edecekti.⁵⁶⁵

Kıbrıs konusunda tarihi dönüm noktalarından birisi de, işte bu Londra Konferansı'dır. İngiltere, Yunanistan'la birlikte Türkiye'yi de davet ederek, konunun muhataplarının bu üç ülke olduğunun altını çizmiş oluyordu. Bu güne kadar hep kendi ve İngiltere arasında bir problemmiş gibi göstermeye çalıştığı Kıbrıs davasında, hem de muhatabı tarafından, Türkiye'nin olaya dâhil edilmesi, Yunanistan için çok önemli bir mesaj niteliğini de taşımaktadır. Artık, Ada'nın ilhakı yönünde çığırtkanlığın, bir sonuç getirmeyeceği net bir şekilde anlaşılmış oluyordu. Yine İngiltere, Yunanistan'a, kendisini Ada'dan atmanın çok da kolay olmadığını, çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktaydı.

Londra Konferansı'nın en önemli sonucu, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde birinci derecede ilgili bir devlet olduğ u ve onun onayı olmadan Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yapılamayacağı gerçeğinin ortaya çıkmasıdır. Londra Konferansı'nda "statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi" tezini savunan Türkiye, kısa bir süre sonra "Kıbrıs'ın taksim edilmesi" tezini milli bir tez olarak savunmaya başlamıştır.⁵⁶⁶

Londra Konferansı'nın tescillediği, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki taraflardan birisi olduğ u gerçeği, Türkiye'nin Hükümet ve kamuoyunda Kıbrıs'ın öncelikli konulardan birisi olduğ unu da göstermektedir. Dolayısıyla, ilk defa 4.

⁵⁶⁴ Ali Gevgilili, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1987 s. 122.

⁵⁶⁵ **Zafer**, 8 Eylül 1955.

⁵⁶⁶ Erim, a.g.e., s.9.

Menderes Hükümeti, Hükümet programında da, Kıbrıs ile ilgili ifadelerin yer aldığı görülmektedir; *“Dış siyasetimizden bahsederken milletimizin üzerine büyük bir hassasiyetle durmakta olduğu Kıbrıs meselesinden bahsetmemeye imkân yoktur. Bu mesele hakkındaki görüşlerimizi olduğu gibi muhafaza etmekte olduğumuzu her hangi bir yanlışlığa mahal bırakmamak üzere, burada açıkça ifade etmek isteriz.”*⁵⁶⁷ Bu aynı zamanda konuyla ilgili hükümetin kararlılığının da bir göstergesidir.

Yine 1956 yılının Kasım ayında Başbakan Menderes Kıbrıs konusunda Hükümetin siyasi hedeflerini şu şekilde ifade etmiştir. (Bu görüşler, Nihat Erim'in Kıbrıs Raporunda ifade edilmektedir.)

- Kıbrıs'ın İngiltere'de kalmasını isteriz
- Eğer İngilizler çekilecekse Kıbrıs asli sahibi olan Türkiye'ye iade edilmelidir.
- Bu olmadığı takdirde Yunanistan'la aramızda yarı yarıya taksim edilmelidir. Bu takdirde İngiltere'ye arzu ettiği üsler veya bölge bırakılır.
- İngiltere Ada halkına Self-goverment hakkı tanımayı tercih eder görünüyor. Bu tahakkuk ederse Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin hakları ve emniyeti korunmalıdır.
- Hiç kabul edemeyeceğimiz şık Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesidir.”⁵⁶⁸

Bu gelişmeler neticesinde Kıbrıs'a yönelik ilgi ve alakanın uyanmasıyla Türk Hükümetlerinin bu safhada, *‘Kıbrıs'ın, Türkiye'den geçici bir süre ile İngiltere tarafından alındığı, geri verilecekse de muhatabının Türkiye olması gerektiği’* düşüncesini savunduğu görülmektedir. Bu konu gazetelere şu şekilde yansımıştır;

“Mecliste, Selanik davasına değinen Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü Yunanistan ile pazarlığa girişmeyeceğiz dedi. Rize milletvekili Kemal Balta da

⁵⁶⁷ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP22.htm>.

⁵⁶⁸ BCA, 030-01-0000-38-227-1

konusmasında, İngilizler kalleşlik yapmadıkları takdirde bir mukavele ile aldıkları Kıbrıs'ı bize geri vermeleri gerekir, dedi".⁵⁶⁹

İngiltere Başbakanı Anthony Eden(1955-1957)'in, Türkiye'nin düşünceleriyle paralellik içeren açıklaması gazetelerde yer almaktaydı; "*Başbakan Eden, dün Avam kamarasında Kıbrıs'ın Türkiye için stratejik önemini belirtti. Yeşilada'nın İngiltere'ye geçişini bütün ayrıntılarıyla anlatan Başbakan konuşmasında: Yunanistan'ın Kıbrıs'la bir ilgisi yoktur, Kıbrıs konusunun Türkiye olmadan çözülmesi imkânsızdır dedi.*"⁵⁷⁰ İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'un Adnan Menderes ve Fuat Köprülü arasında cereyan eden Ankara görüşmelerinde de, Kıbrıs'ta Türklerin haklarına kesin olarak riayet edilmesi kararı alınmıştır. Ada'daki halkların haklarına riayet edilmek suretiyle bir muhtar idare kurulmasına çalışılacağı bildirilmiştir.⁵⁷¹ Türkiye'nin İngiltere ile ortak bir görüş etrafında toplandıkları bu dönem Yunanistan ve Rumların müdahil olmasıyla uzun süre devam etmeyecektir.

Başbakan Adnan Menderes, Amerikan Televizyonuna verdiği röportajda, Kıbrıs'ın Yunanistan'a devrine razı olmayacaklarını vurgulamış ve Rumlar tedhişe son verirse ortada sorun kalmayacağını eklemiştir.⁵⁷² Tarih boyunca Kıbrıs'ın hiç bir zaman Yunanistanlılara ait olmadığını ilave eden Menderes, Yunanlıların hak iddia edecek yetkide olmadıklarını söylemiştir.⁵⁷³ Demokrat Parti'nin meclis grubu yaptığı tebliğde, 'Anavatanın bir parçası olan Kıbrıs'ın, coğrafya bakımından olduğu gibi tarih boyunca da Anadolu'ya ait olduğunu ve Türkiye'nin emniyeti bakımından hayati bir önem taşıdığını, İngiltere'nin tek taraflı olarak, Lozan Barış Antlaşması'na rağmen, Ada'daki tedhişçilerle müzakereye girişmesinin ve Ada'nın bugünkü statükusunun değiştirilmesi suretiyle başkalarına geçmesi gibi bir hareketin kabul edilemeyeceğini"⁵⁷⁴ açıklamıştır. CHP Genel Başkanı İnönü Kıbrısta Türklerin hukuku en eskidir diyerek Ada'da Türkiye'nin hakları olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁷⁵ Türkiye'nin BM baş delegesi Selim Sarper de, Amerika'da bir televizyona yaptığı açıklamada, Türkiye'nin Lozan Antlaşmasına hala sadık olduğunu ancak bunun

⁵⁶⁹ "Yunanistan ile Pazarlığa Girişmeyeceğiz", **Milliyet**, 14 Şubat 1956

⁵⁷⁰ "Kıbrıs İşini Türkiye Olmadan Çözülemeyiz", **Hürriyet**, 16 Şubat 1956.

⁵⁷¹ "Ankara Görüşmeleri", **Milliyet**, 13 Mart 1956.

⁵⁷² "A. Menderes'in Beyanları", **Milliyet**, 02 Temmuz 1956.

⁵⁷³ "Kıbrıs Hakkında Türk Görüşü Amerikalılara Anlatıldı", **Cumhuriyet**, 02 Temmuz 1956.

⁵⁷⁴ "Kıbrıs Anavatanın Parçası İlan Edildi", **Cumhuriyet**, 13 Temmuz 1956.

⁵⁷⁵ "İnönü: Kıbrıs'ta Türklerin Hukuku En Eskidir, dedi", **Hürriyet** 25 Temmuz 1956.

sömürgeciliği onaylamak anlamında değerlendirilmemesi gerektiğini söylemiş, İngiltere'nin Ada'yı terk ederse Türkiye'nin ne yapacağı sorusuna da, bu boşluğun Türkiye tarafından doldurulmasından daha doğal bir şey olamayacağı cevabını vermiştir.⁵⁷⁶ Bu görüş Türkiye'nin Ada üzerinde hak iddialarının netleştiğinin de bir göstergesidir. Bu açıklamalar o dönemde Türkiye'nin hareket tarzının genel çizgisini göstermektedir. Bütün yetkililer aynı istikamette açıklama yapmaktadır. Gerek yurt içerisinde ve gerek yurtdışında vurgulanan bu görüş iç ve dış kamuoyuna verilen karalı bir mesaj olması açısından önemlidir. Liderlik açısından kararlılığın vurgulandığı görülmektedir.

Başbakan Adnan Menderes Lennox Boyd'un Kıbrıs Anayasa tasarısı hakkında AA'na yaptığı açıklamada, Boyd'un Kıbrıs sorunu hakkında hükümeti adına yaptığı açıklamanın iki noktaya dayandığını, bunlardan birisinin, Ada'ya verilecek muhtariyetin hangi şartlar altında ve ne şekilde olacağı hususu, ikinci noktanın ise, Radcliffe raporuna göre hazırlanan Anayasa tasarısının tatminkâr bir şekilde uygulanması ve ileride uluslararası siyasi şartlarda askeri durumun uygun olması halinde Kıbrıs Adası'nın geleceğinin Ada halkının oyu ile belirlenmesi sorunu olduğunu⁵⁷⁷ ifade etmiştir. İngiltere'nin bir muhtariyet fikri içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Anayasa ile ilgili Türk Hükümeti, henüz resmi görüşünü açıklamazken Ada'daki Türklerin haklarını kesin olarak garanti altına alınmasını içeren yeni maddelerin tasarıya eklenmesini istemektedir. İstenen değişiklikler şöyledir;

- İdare meclisinde alınacak olan tek Türk vekile veto hakkının tanınması
- Kıbrıs'ta bulunan Türk okullarının tamamen müstakil olması.⁵⁷⁸

Prof. Nihat Erim'in hazırladığı tasarı, İngilizlerin teklif ettiği Anayasaya bir cevap niteliğindedir. Gazetecilere açıklamada bulunan Dr. Fazıl Küçük de "*artık*

⁵⁷⁶ "İngiltere Kıbrıs Adasını Terk Ederse Yerini Türkiye Alacak" , **Hürriyet**, 29 Ağustos 1956. Aynı haber 29 Ağustos 1956 tarihli **Son Havadis**'te yer almıştır.

⁵⁷⁷ "Kıbrıs Anayasa Tasarısı İçin Başbakanın Demeci" , **Cumhuriyet**, 21 Aralık 1956.

⁵⁷⁸ "Kıbrıs Anayasasına Bazı Yeni Maddelerin Eklenmesini İsteyeceğiz" , **Tercüman**, 23 Aralık 1956.

Kıbrıs'taki 120.000 Türk rahattır; Yunan idaresi asla bu Ada'da hâkim olmayacaktır”⁵⁷⁹ diye yorumda bulunmuştur.

Yunanistan'ın ise Kıbrıs'ta gelişen olayları dünya kamuoyuna farklı şekilde yansıtması, Yunan Meclis Başkanı Rodopulos'un dünya parlamentolarına gönderdiği mesajlarla, Türkler bertaraf edilmesi gereken bir kitle olarak gösterilirken, Rumların ise mağdur olduğunun ispat edilmeye çalışılması, TBMM'de hararetli tartışmaların olmasına yol açmıştır. 28 Aralık 1956'da taksim tezinin Meclis'te resmen kabulüyle yeni bir sürece girilmiştir.⁵⁸⁰ Başbakanın “Biz Kıbrıs Ada'sının Taksimine Taraftarız”⁵⁸¹ açıklaması basına yansırken, girilen bu yeni sürecin bir diğer önemli özelliği, Kıbrıs'ı bağımsız bir Cumhuriyet'e götüren sürecin de aleni şekilde başlamış olmasıdır. Radcliffe tasarısının nihai çözüm olarak kabul edilen taksime giden yolda yardımcı olacağı düşüncesiyle, iktidar tarafından kabulüne, muhalefetin tavrı, birtakım seslerin yükselmesiyle birlikte, resmî politikanın karşısında yer almamak olmuştur. TBMM'de Taksim tezinin görüşülmesinde hemen bir gün sonra yayınlanmış olan Akis Dergisi'nde ‘Taksim fikri’ şöyle dile getirilmişti; “19 Aralık 1956 tarihli celsede yine muhafazakâr Walter Eliot Adam Türkiye ve Yunanistan arasında nüfus oranına göre taksimi teklifini ortaya attı. Teklife göre, ihtiyari mübadele kabul edilecekti. Buna mukabil İngiliz üsleri, İngiliz arazisi olarak (Cebelitarık) kalacaktı. Lennox Boyd fikri reddetmedi. Sadece Ada 'nın Amerika-Kanada veya Hindistan 'a benzetilemeyeceğini söyledi.”⁵⁸² Görüldüğü üzere, Kıbrıs'a verilecek olan statü tam bağımsızlık yolunu o günlerde kapamıştı. Uzun yıllar yarı-sömürge statüsünü sürdürecektir bir hüviyeti, Kıbrıs için İngiltere tasarlamıştı. Zaten Kıbrıs'ın Milletler Cemiyetine sorun olarak taşınmaması da yine bu özel durumuyla alakalıydı.

Türkiye'nin Meclis olarak da kabul ettiği ‘Taksim’ tezinden sonra yetkilileri artık bu yönde beyanda bulunmaktadırla. BM'deki daimi delegesi büyükelçi Sarper Kıbrıs meselesi hakkında gazetecilerle yaptığı görüşmede, Kıbrıs'ta yaşayan iki cemaate ayrı ayrı siyasi hukuk eşitliği tanımak Türkiye'nin yapabileceği azami

⁵⁷⁹ Aynı yer

⁵⁸⁰ TBMM Zabıt Cerideleri, C.10, 1956, s.301.

⁵⁸¹ “Biz Kıbrıs Ada'sının Taksimine Taraftarız”, **Son Havadis**, 29 Aralık 1956.

⁵⁸² **Akis**, 29 Aralık 1956, s. 5.

fedakârlıktır derken, Kıbrıs konusunun BM'e getirilmesi kritik bir anda Atlantik Paktının üç üyesi İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında karışık bir duruma yol açtığını, bu meselenin bünyesinde 80 ülkeyi barındıran BM tarafından çözülmesinin güç olduğunu, BM'in yapacağı şeyin tavsiyeden öteye gitmeyeceğini, en iyi çözüm yolunun BM dışında üçlü toplantının yapılması olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸³

Geçen zaman içerisinde Ada'nın Türkiye'ye iadesi gibi bir hususun hiç kimse tarafından özellikle de İngiltere tarafından düşünülmediği ve böyle bir yaklaşımın imkânsızlığı anlaşılmış, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Bu safhada *'Ada'nın Türkiye'ye iadesi gereklidir'* tezi terk edilir -ki bunda İngiltere ve ABD'nin baskılarının etkili olduğu söylenebilir- *'Taksim'* fikri yani, Ada'nın iki toplum arasında bölünmesi gerektiği ifade edilmeye başlanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu (1957-1960)'nun açıklamaları gazetelere şu şekilde yansımaktaydı; *"F.R. Zorlu Kıbrıs'ın Türkiye için milli bir dava olduğunu, Türkiye'nin taksimi kabul etmekle bu meselede azami fedakârlığı yaptığını ve Kıbrıs'ın geleceğinde Türk milli iradesi dışında bir çözüm yolunun benimsenmeyeceğini vurgulamıştır."*⁵⁸⁴ Başbakan A. Menderes de benzer bir açıklama ile, *"gerek memleketimizin emniyeti, gerekse Kıbrıs'ta yaşayan ırkdaşlarımızın geleceği için nihai çözüm yolunun Ada'nın ikiye taksimi"*⁵⁸⁵ olacağını belirtmiştir.

Bir yandan Başbakan Adnan Menderes'in Türk görüşünü bir kez daha açıklaması, diğer yandan İngiltere'nin Radcliffe projesiyle ortaya çıkması Yunan siyasi çevrelerinde büyük bir şaşkınlık ve huzursuzluk yaratmıştır. Yunan basını Ada'nın taksimi fikrini kabul etmemekle birlikte, resmen cephe de almış değildir. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs hakkındaki görüşünü açıklaması Amerika'nın da Kıbrıs sorununun çözümü için Türk-İngiliz ve Yunan hükümetlerinin ortak bir anlaşmaya varmaları gerektiğini ileri sürmesi, Yunan hükümetinde büyük bir şaşkınlık yaratmıştır.⁵⁸⁶

⁵⁸³ *"Türkiye Kıbrıs İçin Bir Anayasa Hazırladı"*, **Hürriyet**, 03 Ocak 1957.

⁵⁸⁴ *"F.R. Zorlu Açıkladı: Kıbrıs Türkiye için Milli bir Davadır"*, **Hürriyet**, 05 Ocak 1957.

⁵⁸⁵ *"Kıbrıs'ın Taksimi İçin Teşebbüse Geçtik"*, **Hürriyet**, 06 Ocak 1957. Aynı haber 06 Ocak 1957 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır

⁵⁸⁶ *"Kıbrıs'a Dair Türk Görüşü Atina'da Şaşkınlık Yarattı"*, **Cumhuriyet**, 07 Ocak 1957.

Türkiye’de, Kıbrıs konusunun dış politikadaki yeri şu şekilde açıklanmıştır; “Çoğunluk ve özellikle NATO, üç taraf arasında uzlaştırıcı bir sonuca varılmasını istemektedir. Ada’nın taksim edilmesi hakkındaki tezle ilgili olarak tereddüt, taksim tezinde değil tezin uygulanma şeklindedir. Taksim yapıldığında bir nüfus mübadelesinin uygulanması olasıdır.”⁵⁸⁷

Türkiye’nin BM daimi temsilcisi Selim Sarper, verdiği beyanatta Kıbrıs’ın taksimi, Türkiye’nin son fedakârlığıdır derken, artık Yunanistan’ın akliselim bir politika ile hareket etmesi gerektiğini⁵⁸⁸ ifade etmiştir. Türkiye’de bütün yetkililerin ortak bir çizgide açıklama yapmaya devam ettikleri dikkat çekmektedir. Nitekim Dışişleri Bakanı Zorlu’nun, 1957 Şubatı’nda Amerikan Radyosuna verdiği demeç de Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti’nin Kıbrıs konusundaki benzer tavrını göstermiştir. Fatin Rüştü Zorlu şahsi karizmasından da kaynaklanan etkili bir dış işleri bakanıdır ve Kıbrıs konusuna en vakıf kişilerden birisidir. Türkiye’nin Ada’da, Türk Toplumunca yürütülecek etkili bir mukavemeti desteklemesi gerektiği fikrini benimseyen ve bunu Başbakan dâhil hükümet üyelerine kabul ettiren kişidir. Başbakanın sonraki günlerde onla aynı istikamette yaptığı açıklamalar, hem kararlılıklarını gösterirken, aynı zamanda liderlik olarak iyi bir kriz yönetimi sergilediklerinin de bir kanıtı olarak öne çıkmaktadır.

Zorlu, “Kıbrıs meselesinde Türkiye’nin görüşünü izah edebilir misiniz?” sorusuna verdiği cevapta; “*Kıbrıs meselesi Türkiye için hayati önemde bir davadır. Bu sebeple Türkiye’nin Ada ile alakası iki esasa dayanmaktadır. Biri, Türk Anavatanının emniyet ve müdafaası. İki: Ada’daki 120.000 Türk’ün bekası. Bu hususlar göz önünde tutulursa hiçbir devletin Ada’yla alakası gerek mazi gerek hal ve gerek istikbal bakımından Türkiye’ninki kadar devamlı ve hayati ehemmiyeti haiz olamaz*”⁵⁸⁹ ifadelerini kullanmıştır.

Başbakan Adnan Menderes’in o tarihlerde gazeteye yaptığı açıklamalarda, Türk Hükümetinin, Yunanistan’la iyi ilişkileri sürdürmek adına, Kıbrıs konusunda sessiz kalmak noktasından çok ilerlere gittiğini gösterir niteliktedir. Başbakan hem

⁵⁸⁷ “Dış Politikadaki Görüşümüz Açıklandı”, **Milliyet**, 19 Ocak 1957.

⁵⁸⁸ “Kıbrıs’ın Taksimi Son Fedakârlıktır”, **Milliyet**, 25 Ocak 1957.

⁵⁸⁹ **Tercüman**, 16 Şubat 1957.

oluşan yeni durumda mevcut statükonun korunmasının imkânsızlığına değinirken, hem de Yunanistan'ın Ada'da tedhişçiliği desteklediğini hatta idare ettiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda dönemin Türk Hükümetinin lider kadrosunun son derece kararlı bir tutum içinde oldukları söylenebilir. Başbakanın demeci içerisinde; *“Yunanistan sulhsever Milletler camiası içindedir. Nato'nun azasıdır. Balkan paktının bir uzvudur. Bu vaziyetin icaplarını tamamen unutarak adada terörist hareketin tahrikçiliğini yapmakta, hatta bu hareketi bilfiil sevk ve idare etmektedir”*⁵⁹⁰ ifadelerini kullanırken açıkça Yunanistan'ı tedhişin sorumlusu olarak göstermektedir.

Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ortaya koyduğu tezlerdeki zaman içerisindeki değişimler dönemin yayın organlarında da eleştirilmiştir. Akis bu durumu ağır bir şekilde eleştirmektedir, *“Bundan birkaç sene önce, Yunanlılar, Kıbrıs meselesini ortaya attıkları zaman, Kıbrıs diye bir meselenin mevcut olmadığını söyleyen Zorlu değil miydi?... zira hafızadan mahrum olmayan diplomat, eski ve yeni Türk tezlerini ardı ardına sıralayıverdi; ‘Biz Kıbrıs’ın İngilizlerin elinde kalmasına razıydık. Fakat İngiltere, Ada'yı terk ederse hiç bir zaman Yunanlılara ait olmayan Kıbrıs, Türklere geri verilmeliydi. Bu, eski tezimizdi.’ Zorlu, bu sözlerin hemen ardında yeni tezimizi de söyledi; ‘Eğer Ada'da plebisit yapılacaksa, Türkler ve Yunanlılar için ayrı ayrı plebisit yapılmalıydı. Yani diğer deyişle Ada taksim edilmeliydi’. Doğrusu gazeteciler, ‘zorlu’ diplomatın bir tezden diğerine nasıl atladığını fark edememişlerdi”*.⁵⁹¹

BM siyasi komisyonunda görüşmelerin yeniden başlaması üzerine Selim Sarper, Yunanistan'ın tedhişe son vermesinin sağlanması ve üç devlet arasında bir konferans yapılması talebinde bulunmuştur.⁵⁹² Siyasi Komisyonda bir konuşma yapan Selim Sarper, Yunanistan tarafından çıkarılan Kıbrıs sorununun taraflarca çözümüne engel olan, daha karışık bir duruma sokmaya çalışan Rusya ve onun gibi düşünenlere şiddetle karşı çıkmış ve Rusya'nın asıl amacını ortaya koymuştur.⁵⁹³ İhtilafın taraflar arasında çözülmesini isteyen Hint delegesinin teklifi kabul edilmiş

⁵⁹⁰ **Tercüman**, 08 Şubat 1957. Aynı haber 08 Şubat 1957 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır.

⁵⁹¹ **Akis**, 16 Şubat, 1957.

⁵⁹² *“BM'de Kıbrıs İçin Müzakereler Başladı”*, **Milliyet**, 19 Şubat 1957.

⁵⁹³ *“Selim Sarper'in Konuşması”*, **Milliyet**, 22 Şubat 1957.

ve Selim Sarper alınan kararın Türkiye tarafından kabule değer olduğunu açıklamıştır.⁵⁹⁴

1957 Martında, Şeynel Adalarında sürgünde bulunan Makarios, Ada'ya dönmemesi koşuluyla serbest bırakılır. Bu Türkiye için bir hayal kırıklığı yaratır. Türk Hükümet yetkilileri İngiltere hükümeti ile bu konu üzerinde görüşmeler yaparken, Makarios'un Kıbrıs halkını temsil etmesinin asla kabul edilemeyeceği ve eğer İngiltere Makarios'a yeni tavizler verecek olursa Türkiye-İngiltere ilişkilerinin sarsılacağı ifade edilir.⁵⁹⁵Türkiye'nin karşı tutumuna rağmen Atina'ya dönen Makarios, büyük bir coşkuyla karşılanmış ve buna bir tepki olmak üzere, Başbakan Adnan Menderes açıklamalarında, Atina'nın papazı baş tacı yapmakla tedhişin merkezi olduğunu ispat ettiğini söylemiştir. Ayrıca İngiltere'nin Makarios'u serbest bırakmakla isabetsiz bir karar verdiğini bunu esefle karşıladığını belirtmiştir.⁵⁹⁶

Menderesin açıklamaları Tercüman Gazetesinde, *“Yunan hükümetinin bütün kadrosuyla Makarios'un suç ortağı olduğunu söylemiştir”*⁵⁹⁷ ifadeleriyle yer almaktadır. Yunan Hükümetinin Türk yetkililerce aleni olarak suçlanması önemli bir gelişmedir. Yunanistan'la dost ve müttefiklik noktasından, suçlama derecesine gelinmesi Kıbrıs konusunda karşılıklı hedef ve çıkarların çatışmasının da bir göstergesidir. Aynı zamanda İngiltere'ye karşı da bir sitem ve tepki mevcuttur. Çünkü Makarios'u serbest bırakan İngiltere'dir. Türkiye açısından, Kıbrıs konusunda ortak çıkarlar noktasında, birlikte hareket ediliyor gibi görünse de, İngiltere taraflar arasında bir denge politikası yürüterek iki tarafla da ilişkisini devam ettirmektedir.

Buna rağmen Türk Hükümeti iç kamuoyuna, Kıbrıs konusunda İngiltere'nin de Ada'nın taksiminden yana olduğu yönünde açıklamalarda bulunmaktadır, *“Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes bugün Bursa'da halka hitaben bir konuşma yapmışlardır. Kıbrıs konusu ile ilgili konulara da değinen Başbakan Menderes İngiltere'nin Ada'nın taksimine taraftar olduğunu ve bu konuda*

⁵⁹⁴ “Kıbrıs Müzakereleri Sona Erdi”, **Milliyet**, 23 Şubat 1957.

⁵⁹⁵ “Türk Tezinde Bir Değişiklik Yok”, **Tercüman**, 31 Mart 1957.

⁵⁹⁶ “Türkiye Kıbrıs için Hakkından Emin”, **Hürriyet**, 19 Nisan 1957.

⁵⁹⁷ “Yunan Hükümeti Her Konuda Makarios'un Suç Ortağıdır”, **Tercüman**, 19 Nisan 1957.

bize teminat verdiklerini resmen açıklamıştır".⁵⁹⁸ Bu açıklamalar, kamuoyunun taksim fikrine alıştırılması yönünde bir çaba olarak değerlendirilebilir. Bu çaba içerisinde yetkililer taksim tezini her plarfromda dile getirirken, ayrıntılı olarak taksim ne şekilde yapılması hususunda da bilgi verdikleri görülmektedir. Nitekim Başbakan bir konuşmasında taksimle ilgili olarak; Taksim, nüfus esasına göre yapılamayacağını, Türkler için yeterli ölçülerde arazi ayrılmasını ve bu arazinin Türkiye'nin emniyeti bakımından stratejik bir konumda bulunmalısı gerektiğini, tapu kayıtları üzerinden bir ayırma yapılamayacağını, çünkü Ada'da henüz tapulu, tapusuz ve devlete ait arazilerinin netleşmediğini, Ada taksim edildiğinde halkın kendi bölgesine geçmesi için bir zaman belirlenmesi ve bununla ilgili ayrıntılı bir plan yapılması gerektiğini⁵⁹⁹ ifade ederken bu konudaki ciddiyetini de ortaya koymaktadır. Aynı günlerde Kıbrıs'ta NATO knotrolünde bir muhtariyet yönetimi gündeme gelmiş ve Ankara siyasi çevrelerinde bu husus tepkiyle karşılanmış, Kıbrıs için taksimden başka çarenin kabul edilemeyeceği ve NATO idaresinde muhtariyet veya istiklalinin Yunanistan'a ilhaktan başka anlam taşımayacağı ifade edilmiştir. Bunun da Enosis demek olduğu belirtilmiştir.⁶⁰⁰

Makarios Atina'ya dönüşünden hemen sonra İngiltere Başbakanı Mac Milan'a bir mektup göndermiştir. Burada ininsiyatifi tektar ele alma ve Rumların hala liderliğinin kendi şahsında olduğunun altını çizme niyeti de vardır. Bu mektupla ilgili olarak Menderes, *"Makarios Yunanistan'ın sözcülüğünü yapmaktadır. İşte bu durum meseleyi daha da ciddileştirmektedir. Türk hükümetinin şimdiye kadar gösterdiği sabır ve iyi niyetin aksine Yunan hükümeti tedhişçilik hareketlerine devam etmektedir. Ayrıca Makarios'un tedhişçilik hareketlerini yeniden hızlandırmak için İngiltere'ye müracaatının bir bahane olmamasını ümit ederiz"*⁶⁰¹ açıklamasını yapmış ve Makarios'un yeniden liderlik konumuna gelmek isteğinden duyduğu kaygıyı dile getirmiştir.

⁵⁹⁸ *"İngiltere Ada'nın Taksimine Taraftardır"*, **Tercüman**, 04 Mayıs 1957. Aynı haber 04 Mayıs 1957 tarihli Milliyet gazetesinde yer almaktadır.

⁵⁹⁹ *"Türkiye Kıbrıs'ın Taksimi için bir Plan Hazırlıyor"*, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1957.

⁶⁰⁰ *"Kıbrıs için NATO İdaresi İstemiyoruz"*, **Milliyet**, 13 Mayıs 1957.

⁶⁰¹ *"Menderes Atina'ya Makarios'u Desteklememesi için İhtarda Bulundu"*, **Hürriyet**, 03 Haziran 1957. Aynı haber 03 Haziran 1957 tarihli **Milliyet**'te de yer almaktadır..

Türk liderlerin tüm bu çabalarına rağmen, ABD ve İngiltere'nin Kıbrıs'ın bağımsızlığı yönünde bir çözüme yakın olduklarını açıklamaları, Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ada'ya istiklal verilmesini, Enosis'e giden yol olarak gören Türk Dışişleri, yeni İngiliz görüşünü esef verici olarak nitelemiştir.⁶⁰² Dışişleri Bakanlığında yapılan görüşmede, Ethem Menderes tarafından Yunan elçisine yapılan açıklamada Türk tezini anlatılırken, Londra Konferansı'nda Yunanistan eğer ilhakta ısrar ederse, Türkiye'nin Batı Trakya meselesini ileri süreceğini belirtmiştir.⁶⁰³ Yine Türk Hükümetinin, Kıbrıs'ta cereyan eden son olayları NATO'ya iletceği ve BM'de Yunan hükümetinin tedhişi körülediği gerekçesiyle şikâyet edileceği bildirilmiştir.⁶⁰⁴ Türkiye'nin hem NATO ve hem de BM'de konuya ilgili görüşlerini savunduğu ve Kıbrıs ile ilgili iddialarını devam ettirdiği görülmektedir. Devam eden tedhiş eylemleri neticesinde 3 Türkün feci şekilde katledilmesi üzerine, Türk Hükümeti, bu cinayetlere artık son verilmesi için İngiltere hükümetine bir nota vermiştir.⁶⁰⁵ Bu nota İngiltere'ye aynı zamanda, Yunan ve Rum tezi paralelinde Ada'ya verilecek bağımsızlığın ne tür sonuçları olacağına da hatırlanması maksadını gütmektedir. Başbakan Menderes, Kıbrıs Valisi'nin de Rumlara verdiği tavizlerin, en sonunda Makarios'un Adaya dönmesine izin verilmesine kadar gideceğini açıklamıştır.⁶⁰⁶

NATO devletlerinin Hükümet başkanları seviyesinde Paris'te yaptığı toplantıdan dönen Başbakan Adnan Menderes, yaptığı konuşmada NATO konferansında dünya barışının korunması ile ilgili çok önemli kararlar alındığını, Kıbrıs konusu ile ilgili de Türk görüşü dışında hiçbir çözüm kabul edilmeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁰⁷ Ayrıca tedhişçilik ve siyasi şantajın faydasız ve bu yola başvuranlara şeref getirmeyecek bir yol olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁸

Bu arada 5. Menderes Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programında Kıbrıs konusu ile ilgili ifadelerde çok daha net bir tavır ortaya konduğu görülmektedir. Kıbrıs ile ilgili taksim fikrinde kararlı olduğu vurgulanmaktadır; *“Dış siyasetimizin hayati bir mevzuu olan Kıbrıs meselesine gelince; bu milli davamıza*

⁶⁰² “Kıbrıs'ın İstikbaline Muhalifiz”, **Milliyet**, 15 Temmuz 1957.

⁶⁰³ “Türk Görüşü Yunan Elçisine İzah Edildi”, **Milliyet**, 28 Temmuz 1957.

⁶⁰⁴ “Yunanistan'ı Şiddetle Protesto Edeceğiz”, **Tercüman**, 09 Aralık 1957.

⁶⁰⁵ “İngiltere'ye Kıbrıs için bir Nota Verdik”, **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1957.

⁶⁰⁶ “Kıbrıs Valisi Makarios'un Ada'ya Dönmesi için Zemin Hazırlıyor”, **Tercüman**, 24 Aralık 1957.

⁶⁰⁷ “Menderes Kıbrıs'a Dair Son Sözü Söyledi”, **Tercüman**, 25 Aralık 1957.

⁶⁰⁸ “Kıbrıs'ta Taksimden Başka Çözüm Olamaz”, **Milliyet**, 25 Aralık 1957.

*karar ve düşüncelerimiz katıyet ve sarahatle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Kıymet verdiğimiz Türk-Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilaflı ortadan kaldırmak için azami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs'ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakârlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Türkiye'nin emniyetinin ve adadaki Türk cemaatinin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyit ederiz".*⁶⁰⁹

İngiltere'nin Kıbrıs için hazırladığı yeni plan haberi Ankara'da bir tepki uyandırırken⁶¹⁰ Fatin Rüştü Zorlu, Türk Hükümeti'nin Ada'nın geleceği konusunda kendisi ile görüşülmeden herhangi bir karara varılamayacağına dair, İngiltere hükümetinden teminat alındığını, bu nedenle bilgisi dışındaki haberlere inanmadığını, bunun dışında Ada'da artık bir muhtariyet idaresinin konu olamayacağını ve tek alınması gereken kararın taksim olduğunu, Türkiye'nin bunun dışındaki bir kararı asla kabul etmeyeceğini ifade etmiştir.⁶¹¹

Rumların, Kıbrıs'ta bir Türk ilkokuluna ve Atatürk'ün resmine yaptıkları tecavüzü protesto etmek amacıyla İstanbul Üniversitesi Talebe birliği tarafından düzenlenen Kıbrıs mitingi saat 14.00'de Beyazıt Meydanında başlayacağı⁶¹² haberi gazetelerde yer alırken, ertesi günkü gazetelerde, bu miting çok geniş bir şekilde haber yapılmış ve manşetten kamuoyuna duyurulmuştur.⁶¹³ Hemen hemen tüm basının bu konuda, ortak bir tavır içerisinde hareket etmesi, belirlenen politikaya toplum desteğinin sağlanmasını göstermesi açısından bir liderlik başarısı olarak değerlendirilebilir.

Sonraki dönemlerde TBMM'nin de "Taksim" fikrinde görüş birliği içinde olduğu gazetelere yansımaktadır; "*Zorlu'nun izahat verdiği gizli celsede hükümetin Kıbrıs siyaseti onaylandı. İnönü de taksim meselesinde verilen kararı destekledi. Ayrıca taksimin tek çıkar yol olduğu dünya parlamentolarına bildirilmektedir. Bu*

⁶⁰⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP23.htm>.

⁶¹⁰ "İngiltere'nin Kıbrıs Planı Ankara'da İnfial Uyandırdı", **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1958.

⁶¹¹ "Türk Görüşü", **Milliyet**, 10 Ocak 1958.

⁶¹² "Büyük Kıbrıs Mitingi Bugün Yapılıyor", **Tercüman**, 08 Haziran 1958. Aynı haber 08 Haziran 1958 tarihli **Vatan**, , de yer almaktadır.

⁶¹³ **Hürriyet, Milliyet, Vatan, Tercüman, Akşam, Zafer, Yeni Sabah, Son Posta**, 09 Haziran 1958.

karara sadece Osman Bölükbaşı ve Hayri Çapuroğlu muhalefet etmiştir.”⁶¹⁴ Aynı gün Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs'ta 4 yıldır devam eden tedhiş hareketlerinin birinci dereceden sorumlusunun Atina olduğunu açıkladığı bir bildiri yayımlamıştır.⁶¹⁵

Kıbrıs hakkındaki yeni İngiliz planının Avam Kamarasında İngiltere Başbakanı MacMillan tarafından açıklanması üzerine, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu 20 Haziran 1958 tarihinde, “*Hükümetimiz bu planı ve Kıbrıs sorununu NATO Daimi Konseyinde görüşmek olanağı bulacağını*”⁶¹⁶ ifade ederken bu plana taraf olunmadığını da vurgulamıştır. Dışişleri Bakanı aynı gece yarısı radyoda yayınlanan bir bildiriye hükümetin görüşünü açıklamıştır. Türk Hükümet planının esasları şöyledir;

- Her cemaat için ayrı bir temsilciler meclisi oluşturulacaktır.
- Cemaatler özel işlerinde bir konsey tarafından yönetilecek bu konseyde Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri tarafından gönderilen altı temsilci bulunacaktır. Bu temsilcilerden ikisi Türk dördü Rum olacaktır.
- Vali, her iki cemaat menfaatlerinin korunması için özel bir yetkiye sahip olacaktır.
- Adanın statüsü yedi yıl süre ile değişmeden kalacaktır.
- Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlar gerektiğinde Türk ve Yunan tabiiyetine geçebileceklerdir.
- Dışişleri, Milli Savunma ve Dâhiliye, Emniyet İngiliz valinin yetkisi altında bulunacaktır.

⁶¹⁴ “*Meclis Kıbrıs İçin Son Sözü Söyledi: Taksim.*”, **Hürriyet**, Aynı haber 17 Haziran1958 tarihli **Tercüman** ve **Milliyet**'te yer almıştır.

⁶¹⁵ “*Kıbrıs'ta Tedhişin Sorumlusu Atina* “, **Hürriyet**, 17 Haziran1958.

⁶¹⁶ “*F. Rüştü Zorlu'nun Kıbrıs Beyanatu*”, **Tercüman**, 20 Haziran 1958.

- Türk ve Yunan Hükümetlerinin temsilcileri cemaatler arasında fark gözetilmiş fikirlerinde olurlarsa, tarafsız bir mahkeme tarafından olayların gözden geçirilmesini isteme hakkına sahip olacaklardır.⁶¹⁷

Bu teklifte de açıkça görüldüğü gibi, Türkiye'nin Ada'da Türklerin bir azınlık konumuna düşürülmesini kabul etmek niyetinde değildir.

İngiltere Parlamentosu'nda Kıbrıs planı görüşülürken, Ankara'da Başbakan Adnan Menderes'in Mc Milan'a gönderdiği mesaj açıklanmıştır. Menderes bu cevabi mesajında şunları dile getirmiştir; *“Taksim son fedakârlıktır ve yeni planı kabul etmemize imkân yoktur. Meselenin karşılıklı görüşmelerde bir çözüme bağlanması olumlu bir yoldur. Kıbrıs uluslararası bir statüye kavuşmadıkça herhangi bir planın uygulanmasına imkân yoktur”*.⁶¹⁸ Meclisin desteğini de alan başbakanın daha net ve emin açıklamalar yaptığı dikkat çekmektedir.⁶¹⁹ Tedhiş olaylarının artması üzerine İngiltere Başbakanı MacMillan Kıbrıs'ta tedhişçiliğin durdurulması için bir mesaj yayımlamış, sonrasında Türkiye Başbakanı Adnan Menderes Kıbrıs Türklerine hitaben bir konuşma yapmıştır. Menderes Kıbrıs konusunda kesin çözüm yolunun bulunmasında adaletin yerini bulunacağına inandığını belirterek, tedhiş hareketlerini kınamış, ırkdaşlarımızın bu gibi hareketlere özellikle engel olmalarını istemiştir.⁶²⁰ Kıbrıs'ta Türklere yönelik yapılan bu konuş onlara moral verdiği gibi Türkiye'nin kendilerini her şartta destekleyeceğinin de bir göstergesidir. Bu davranış, Liderin, halka umut verme ve insanları güçlendirme konusunda, örnek bir davranış olarak değerlendirilebilir.

İngiltere ve ABD'nin katkılarıyla bir görüşme ortamı yaratılmaya çalışılmış ve üç devlet arasındaki görüşmeler olumlu bir devreye girmiştir. Türkiye-İngiltere-Yunanistan Dışişleri Bakanlarına Kıbrıs'a bir çözüm yolu bulmak için Cenevre'de toplanacakları bildirilmiştir. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin geliştiğini söylerken, Makarios da konferansı kabul ediyoruz açıklamasında bulunmuştur. Bu süreç taksim tezinin de uygulamaya geçemeyeceği gibi artık hedeflenen bir politika olmaktan da çıkmaya başladığı

⁶¹⁷ “Kıbrıs için Konferans Teklif Ettik”, **Milliyet**, 20 Haziran 1958.

⁶¹⁸ “Menderes Mc Milan'a Cevap Verdi”, **Milliyet**, 28 Haziran 1958.

⁶¹⁹ “Menderes Kıbrıs İşi Hakkında Mac Millan'a Kesin Cevap Verdi.”, **Hürriyet**, 28 Haziran 1958.

⁶²⁰ “Menderes'in Kıbrıs Türklerine Mesajı”, **Tercüman**, 02 Ağustos 1958.

dönemdir. Nitekim Ankara’da gençlik temsilcileri bu kaygıyla, Başbakan’a gelerek taksim tezinden vazgeçilmediğinin ilan edilmesini söylemişlerdir.⁶²¹

Kıbrıs’la ilgili BM’de yapılacak konferans öncesi North American News Paper Alliance ajansına demeçte bulunan Türkiye Dışişleri Bakanı F. R Zorlu, Türklerin Rum idaresi altına geçmesine asla izin veremeyiz derken; Kıbrıs’a bağımsızlık vermenin imkânsız olduğunu söylemiştir.⁶²² Akis Dergisi ise Türkiye’nin tavizkar bir politika izlediğini söyleyerek eleştirmekte ve bunu dış yardımlara bağlamaktadır; “*Türk Hükümeti’nin Kıbrıs konusunda yumuşak bir politikaya dönüşü ile dış yardımlar hemen hemen aynı döneme rastlamıştır...*”⁶²³ şeklinde bir yoruma yer vermiştir. Sonrasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın başkanlığında, iç ve dış sorunlarla ilgili önemli bir toplantı yapılmıştır. Kıbrıs sorununun son durumu hakkında bazı kararlara varıldığı ifade edilmiş ve bu konunun çözümü için gerekli çaba gösterileceği ifade edilmiştir.⁶²⁴ Çözüm yolunda Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları arasında Paris’te yapılan görüşmeler sonucunda, Kıbrıs sorununda bir uzlaşma ümidinin belirdiği söylenmektedir. Konu ile ilgili Türk ve Yunan kaynakları fikirlerimiz birbirine gittikçe yakınlaşmaktadır şeklinde açıklama yapmışlardır.⁶²⁵ Türk Dışişleri Bakanı F. R. Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Averof, Paris’te Kıbrıs sorunu etrafında son bir görüşme yapmışlar ve herhangi bir kesin sonuca ulaşamamışlardır. Dışişleri Bakanı F. R Zorlu bugün Türkiye’ye döndükten sonra yaptığı açıklamada Kıbrıs ile ilgili yeni görüşmelerin yapılacağını söylemiştir.⁶²⁶ Atina çevrelerinde Türkiye’nin taksimden, Yunanistan’ın da Enosis’ten vazgeçtiğini yönünde haberlerin çıktığı basında yer almaktadır.⁶²⁷ Başbakan Adnan Menderes, Kıbrıs meselesinde bir çözüm yolu bulmak üzere Türkiye ile Yunanistan arasında yapılacak görüşmeler için İsviçre’ye gideceği bildirilmiş,⁶²⁸ İngiltere’nin görüşme yapılmasından son derece memnun olduğu ifade

⁶²¹ “Kıbrıs Konferansı Yakında Başlıyor”, **Milliyet**, 01 Ekim 1958.

⁶²² “Zorlu: ‘Kıbrıs’a Bağımsızlık Vermek İmkânsızdır’ Diyor”, **Tercüman**, 22 Kasım 1958.

⁶²³ **Akis**, 27 Aralık 1958, s.15.

⁶²⁴ “Kıbrıs Politikamızın Esasları Belirlendi”, **Tercüman**, 04 Ocak 1959.

⁶²⁵ “Zorlu- Averof Görüşmeleriyle Uzlaşma Ümidi Yeniden Belirliyor”, **Tercüman**, 20 Ocak 1959. Aynı haber 20 Ocak 1959 tarihli **Milliyet** Gazetesinde mevcuttur.

⁶²⁶ “Zorlu, Kıbrıs Konusunda Yeni Görüşmelerin Olacağını Söyledi”, **Tercüman**, 21 Ocak 1959.

⁶²⁷ “Kıbrıs için Anlaşma Ümidi Artıyor”, **Milliyet**, 24 Ocak 1959.

⁶²⁸ “Menders Bu Sabah İsviçre’ye Gidiyor”, **Zafer**, 05 Şubat 1959. Aynı haber 05 Şubat 1959 tarihli **Dünya**’da yer almıştır.

etmesi⁶²⁹ dikkat çekicidir. Böyle bir uzlaşma ortamı, Enosi ve Taksim'i engelleyebilecek bir sonuç doğurabilecektir ki, bu İngiltere için de beklenen bir ortamdır. Bu tarihlerde Kıbrıs Türk liderleri de Türkiye Başbakanına bir telgraf çekerek bağlılıklarını bildirmektedirler.⁶³⁰ Bu Türkiye'de ve Kıbrıs'taki Türk liderlerin eşgüdüm içerisinde olduklarının da bir göstergesi olmaktadır.

Sonraki günlerde taraf ülkelerin hükümet başkanları görüşmeleri başlamıştır. Zürih'e gelen Türkiye ve Yunanistan hükümet başkanları ilk toplantılarını yapmışlar ve Dışişleri Bakanları da toplantıda hazır bulunmuşlardır.⁶³¹ Eğer bir anlaşma zemini hazırlanırsa İngiltere Başbakanı Mac Milan'ında katılımıyla Başkanlar seviyesinde üçlü bir konferans toplanacağı ifade edilmiştir.⁶³² Bu görüşmeler iki tarafın Kıbrıs konusuna bir çözüm bulmak için giriştikleri ilk teşebbüştür.⁶³³ Samim bir hava içerisinde geçtiği bildirilen konferansta⁶³⁴, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları Kıbrıs'a bağımsızlık sağlayacak fakat Ada'nın uluslararası garantiler tahtında Yunanistan ile birleşmesini önleyecek bir uzlaşma planı etrafında görüşmüşlerdir.⁶³⁵

Türkiye ile Yunanistan Ada'da İngiltere hâkimiyeti sona erer ermez, Kıbrıs'ın müstakil bir cumhuriyet olması konusunda karara varmışlardır. Ayrıca, Adnan Menderes ve Karamanlis'in Anayasa konusunda da anlaşmaya vardıkları ifade edilmiştir.⁶³⁶ Bu Anayasa, Ada'daki Türklerin haklarını koruyucu bir teminatı içermektedir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin NATO'nun 16. üyesi olması ve aynı zamanda, Türkiye-Yugoslavya-Yunanistan arasında mevcut Balkan Paktına katılması beklenmektedir. İngiliz idaresinin çekilmesiyle, Ada'daki askerler NATO'ya devredilecek ya da İngiliz askeri geri çekilecektir.⁶³⁷ Ayrıca kurulması beklenen Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Rumlardan, yardımcısının da Türklerden

⁶²⁹ "Kıbrıs İşi Bugün Zürih'te Görüşülüyor", **Hürriyet**, 06 Şubat 1959.

⁶³⁰ **BCA**, 03001-8/34/22

⁶³¹ "Adnan Menderes, Karamanlis İle Dün Bir Görüşme Yaptı", **Tercüman**, 06 Şubat 1959. Aynı haber 06 Şubat 1959 tarihli **Cumhuriyet**, **Milliyet** ve **Ulus**'ta yer almaktadır.

⁶³² "Türk- Yunan Görüşmeleri Dün Gece Zürih'te Başladı", **Cumhuriyet**, 06 Şubat 1959.

⁶³³ "Türk- Yunan Resmi Müzakereleri Başladı", **Tercüman**, 07 Şubat 1959. Aynı haber 07 Şubat 1959 tarihli **Dünya**'da yer almıştır.

⁶³⁴ "Zürich'te İki Uzun Toplantı Yapıldı", **Akşam**, 07 Şubat 1959.

⁶³⁵ "Kıbrıs'a Bağımsızlık Konusu Görüşüldü", **Tercüman**, 08 Şubat 1959. Aynı haber 08 Şubat 1959 tarihli **Milliyet**'te de yer almaktadır.

⁶³⁶ "Kıbrıs Anayasa'sında Anlaşmaya Varıldı", **Akşam**, 09 Şubat 1959.

⁶³⁷ "Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti NATO'nun 16. Üyesi Olacak", **Tercüman**, 09 Şubat 1959.

seçilmesi tartışılmaktadır.⁶³⁸ Yine aynı görüşmede Kıbrıs Cumhuriyeti için bir anayasa yapıldığı⁶³⁹ ifade edilirken Türkiye'nin ilhakı önleyici maddeyi kabul ettirdiği duyurulmaktadır.⁶⁴⁰

Sonrasında A. Menderes ve Karamanlis Kıbrıs işinde tam bir anlaşmaya vararak protokolü imzalamışlardır.⁶⁴¹ Veto hakkı ve Ada'da Türk askerinin bulundurulması meselesi de dâhil olmak üzere anlaşmaya varılmıştır. İlhakı önlemek için ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Antlaşması olacaktır.⁶⁴² Bu nihai çözüm şeklini içeren Zürih Antlaşması, 11 Şubat 1959'da Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis tarafından Zürih'te imzalanmıştır. Zürih Antlaşması, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını açıklayan kuruluş antlaşması ile bu antlaşmaya ek olan Garanti ve İttifak Antlaşmaları'ndan oluşmaktaydı.⁶⁴³ Kıbrıs bağımsız bir cumhuriyet olacak. Devlet başkanı Rumlardan, Başkan yardımcısı Türklerden seçilecektir. Antlaşmaya varılmasından sonra⁶⁴⁴ Zorlu ve Averof ise İngiltere ile müzakere için Londra'ya hareket etmişlerdir.⁶⁴⁵ Böylece, Türkiye'nin Kıbrıs Ada'sının bölünmesinden, Yunanistan'ın ise ilhak tezinden vazgeçtiği⁶⁴⁶ ifade edilmektedir. Başbakan Adnan Menderes A.A'na yaptığı bugünkü açıklamada Zürih görüşmelerinin olumlu sonuçlanmasından oldukça memnun olduğunu belirterek, taraflar arasındaki dostluk ve samimiyetin geliştiğini, Ada'da Türk- Rum cemaatleri arasında kanlı kavgaların son bulduğunu açıklamıştır.⁶⁴⁷ Zürih Antlaşması'ndan hemen sonra Akis'te eleştirel bir yazı yayımlanmış ve "*Zürih'te varılan iki taraflı anlaşma zemininin Türklere ve bilhassa Türkiye'ye neler kaybettirdiği açıkça ortadadır. Taksim sözü tarihe karışmıştır ve Kıbrıs'ta Rumların hâkimiyetinde bir hükümetin kurulması kabul*

⁶³⁸ "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı da Türklerden Seçilecek", **Tercüman**, 10 Şubat 1959.

⁶³⁹ "Kıbrıs Cumhuriyeti İçin Anayasa", **Ulus**, 10 Şubat 1959.

⁶⁴⁰ "İlhakı Önleyici Maddeyi Kabul Ettirdik", **Akşam**, 11 Şubat 1959.

⁶⁴¹ "Kıbrıs Hakkında Uzlaşma", **Dünya**, 11 Şubat 1959.

⁶⁴² "Türkiye Kıbrıs'ta Asker Bulunduracak", **Hürriyet**, 12 Şubat 1959. Aynı haber 12 Şubat 1959 tarihli **Dünya**'da da yer almaktadır.

⁶⁴³ Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309, İstanbul 1977, s.71-72.

⁶⁴⁴ "Türkiye ile Yunanistan Anlaşmaya Vardı", **Akşam**, 12 Şubat 1959.

⁶⁴⁵ "Kıbrıs'ın Geleceği ile İlgili Konferansın Sonucunda Tam Anlaşma", **Milliyet**, 12 Şubat 1959.

⁶⁴⁶ "Kıbrıs İçin Uzlaştırıcı Anlaşma Elde Edilebildi", **Ulus**, 12 Şubat 1959.

⁶⁴⁷ "Başbakan, 'Kıbrıs'ta Kavga Kapandı", **Tercüman**, 14 Şubat 1959.

edilmiştir”⁶⁴⁸ yorumu yer almıştır. Aynı konuda Rum yazar Makarios Druşotis ise, Zürih Antlaşması’nı bir Türk zaferi olarak nitelemektedir.⁶⁴⁹ Bu iki yorum, her iki ülkede de mevcut anlaşmadan memnun kalmayan kesimlerin olduğunu göstermesi açısından ilgi çekicidir. Çünkü her iki taraf da Kıbrıs’la ilgili hedeften sapıldığını değerlendirmektedir.

Zürih Antlaşması’nın İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumları tarafından da onaylanması gerekmektedir. Zaten İngiltere bir süre önce, Türkiye ve Yunanistan’ın kabul edecekleri bir çözüm şekline itiraz etmeyeceğini bildirmişti. Fakat İngiltere’nin onayı alınmadan Kıbrıs’la ilgili bir antlaşmayı uygulamaya koymak mümkün değildi. Ayrıca Kıbrıs’taki iki toplumun da Kıbrıs’ın geleceğini tayin eden bir antlaşma üzerinde söz sahibi olmaları zorunlu idi. Bunun üzerine taraflar, Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Zürih Antlaşması’nı görüşmek üzere Londra’da toplandılar. Lancaster House’da iki gün devam eden görüşmeler sonunda, Zürih Antlaşması ilk önce Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ve İngiltere Başbakanı Harold Mac Millan tarafından 19 Şubat 1959’da London Klinikte⁶⁵⁰ imzalandı. Anadolu Ajansında da Zürih ve Londra Antlaşmaları’nın imzalandığı duyurulmaktadır.⁶⁵¹ Daha sonra bu antlaşmaya Kıbrıs Türk Toplum Başkanı Fazıl Küçük ile Kıbrıs Rum Toplum Başkanı Makarios’un ayrı ayrı yaptıkları kabul beyanları eklendi ve böylece Londra Antlaşması oluştu.⁶⁵²

1959’da Zürih ve Londra Antlaşmaları ile İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın garantörlüğünde Kıbrıs Federal Cumhuriyeti (1960) kurulmuştur. Antlaşmanın ana hatları ise şunlardır;

- İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Zürih’te yaptıkları anlaşmayı kabul etmişlerdir.

⁶⁴⁸ **Akis**, 14 Şubat 1959, s.9.

⁶⁴⁹ Makarios Duruşotis, (Çev.Öztürk Yıldırımboza), **Karanlık Yön Eoka**, Galeri Kültür Yayınları,Lefkoşa 2007, s.272.

⁶⁵⁰ “*Kıbrıs Anlaşması Dün İmzalandı*”, **Ulus**, 20 Şubat 1959. Aynı haber 20 Şubat 1959 tarihli **Dünya** ve **Akşam**’da yer almaktadır.

⁶⁵¹ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 19 Şubat 1959.

⁶⁵² Sevin Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309, İstanbul 1977, s.73.

- Türkiye ile Yunanistan da İngiltere'nin üs tekliflerini kabul etmiştir.
- Kıbrıs bağımsız bir devlet haline getirilecektir.
- Bağımsız statü Türkiye, İngiltere ve Yunanistan tarafından garanti altına alınacaktır.
- Belli bir sayıdaki Türk ve Yunan askerleri Ada'da bulunacaktır. İngiltere kendi egemenliği altındaki üsleri koruyacaktır.
- Dâhili bakımdan Ada'da Kıbrıslı Rum ve Türkler temsil edilecek, her iki tarafında %30 ve %70 oranında temsil edilecekleri ortak bir meclis olacaktır.
- Cumhurbaşkanı Kıbrıslı Rum olacaktır.⁶⁵³

Antlaşma 1959 sonuna kadar uygulanacaktır. Antlaşmanın uygulanması için iki heyet kurulacaktır. Bu heyetlerden biri Anayasanın uygulanmasını, ikinci heyet ise İngiltere'nin koruyacağı iki üsse ait meselelerini tespit edecektir. Kıbrıs'ın İngiliz milletler cemiyetine katılıp katılmayacağı ise Kıbrıs halkının oyuna bırakılacaktır.⁶⁵⁴

Menderes verdiği beyanatta, bu antlaşmaların sonucunda üç devlet arasında gelişen ittifakla Doğu Akdeniz'de emniyetin artacağını ve Ada'da yaşayan iki cemaat arasında yeni bir dönemin başlayacağını ifade etmiştir.⁶⁵⁵ Antlaşmaya göre Ada'da cumhuriyet en geç bir yıl içinde kurulacaktır. Antlaşmanın en kısa zamanda TBMM'ne sevk edileceği ifade edilmiş ve Ada'ya Türk askerinin gideceği Türklere tanınan hakların da tam olarak belli olacağı belirtilmiştir. Dışişleri Bakanı F. R. Zorlu antlaşmanın her iki taraf için de bir başarı olduğunu ifade etmiştir.⁶⁵⁶

İngiliz kolonisi statüsündeki Kıbrıs, çok taraflı antlaşmaların öngördüğü koşullarla bağımsız bir devlet olmuştur. 1960 Kıbrıs Anayasasının koşulları, önce 1959'da Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih Antlaşmasıyla ortaya

⁶⁵³ “Kıbrıs Cumhuriyet Oldu”, **Tercüman**, 20 Şubat 1959.

⁶⁵⁴ “Kıbrıs Anlaşması Dün İmzalandı”, **Hürriyet**, 20 Şubat 1959.

⁶⁵⁵ “Kıbrıs İhtilafı Nihai Anlaşma İle Son Erdi”, **Cumhuriyet**, 20 Şubat 1959.

⁶⁵⁶ “Kıbrıs Anlaşması Dün Resmen Açıklandı”, **Hürriyet**, 24 Şubat 1959. Aynı haber 24 Şubat 1959 tarihli **Milliyet** ve **Tercüman**'da yer almaktadır.

çıkıştır. Bu antlaşmanın temel hükümleri, daha sonra 1960 Anayasasının hangi yapıda bir devlet oluşturacağını ve iki toplumun bu devlet içinde iktidarı nasıl paylaşacaklarını açıkça düzenlemiştir. 1960 Kıbrıs Anayasası, yukarıda anılan üç antlaşma ile aynı gün yürürlüğe girmiş ve bu üç antlaşma anayasanın içinde de yer almıştır. Anayasa, madde 181'de, 'Garanti ve İttifak Antlaşmalarının Anayasa hükmünde olacağı' belirtilmiş, Madde 182 ise, 'Zürih Antlaşmasından alınan Temel Hükümlerin, hiçbir biçimde değiştirilmeyeceğini' öngörmüştür. Madde 185 ile 'başka bir devletle Kıbrıs'ın -kısmen de olsa- bütünleştirilmeyeceği' belirtilmektedir.⁶⁵⁷

Kıbrıs'ın bağımsız bir cumhuriyet olması, taksim tezinin de sonudur. Bu anlamda Türkiye, son iki yıldır dillendirdiği bu fikri de terk etmiş veya zorunda kalmış olmaktadır. Ancak, Ada'daki Türk varlığının garanti altına alınmış olması, önemli bir sonuçtur. Çünkü taksim tezinde de Türkiye'nin önceliklerinden birisi, Türklerin güvenliğinin sağlanmasıydı. Bir toprak talebi veya işgal güdüsüyle hareket edilmemekteydi. Bu açıdan gelinen nokta, Türkiye açısından kabul edilemeyecek bir nokta değildir.

Refik Koraltan başkanlığında toplanan TBMM, Londra'da imzalanan Kıbrıs antlaşması ile ilgili açılan müzakerelerde hükümetin izlediği yol 347 oyla kabul edilmiştir. Ancak muhalefetin ısrarı üzerine 27 milletvekili de söz almıştır. CHP adına konuşan İsmet İnönü ise, imzalanan Kıbrıs antlaşmasında Enosis'in fiilen bertaraf edilmemiş olduğunu iddia ederek antlaşmayı onaylamadıklarını ifade etmiştir.⁶⁵⁸ Genel Başkan İsmet İnönü'ye göre; Türkiye'nin bir taraftan müstakil Kıbrıs Cumhuriyeti antlaşması yapıp, onun altında Kıbrıs'ın taksimini fiilen düşünmüş olmasına imkân yoktu. Burada Taksim tezini bertaraf eden ikinci bir kayıt vardı. Kıbrıs anayasası ihlal olunursa ve diğer müttetikler alakadar olmayarak yalnız Türkiye kuvvetini kullanırsa, bu halde dahi Türkiye'nin hakkı müdahale ile özellikle eski düzeni, yani bağımsızlığını yeniden tesise çalışmaktan ibaretti. İhlali ve bunu tamir için müdahale fedakârlığını öne sürerek taksim tezi kendiliğinden geri gelmiştir iddiasına gitmemegi Türkiye başından taahhüt etmekteydi. Bu taahhüdün aksine

⁶⁵⁷ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s. 78-79.

⁶⁵⁸ "Muhalefet Kıbrıs Anlaşmasını Reddetti", **Cumhuriyet**, 05 Mart 1959. Aynı haber 05 Mart 1959 tarihli **Hürriyet, Milliyet, Ulus ve Tercüman**'da yer almıştır.

hareket etmesine hukuken olduğu kadar maddeten de imkân yoktu. Bir Enosis hareketine karşı Yunanistan'ın Türkiye ile olması az muhtemeldi. İngiltere müdahale için kesin bir taahhüde bağlanmamıştı. Bu halde davasının ihlaline karşı Türkiye'nin yalnız başına harekete geçmesi söz konusu olacaktı. Hâlbuki şartların Türkiye tarafından süratli bir askeri harekât yapmaya müsait olduğu ve her zaman olacağı iddia edilemezdi. Bu sebeple anayasa dışı teşebbüs edilecek Enosis hareketini işbu antlaşma hukuken bertaraf etmiş görünse de fiilen bertaraf etmemekteydi. Hâlbuki taksim tezi hukuken olduğu gibi fiilen de bertaraf edilmişti. Zaten iki toplumun beraber yaşamasını temin edecek anayasa hükümleri o kadar anlaşılmazdı ki, bunların iyi niyetle işletilmesi ancak ve ancak her iki toplumun beraber yaşamaktan başka bir çareleri kalmamış olduğuna kesin olarak inanmaları ile mümkündür.⁶⁵⁹ İnönü'nün eleştirileri gerçeği yansıtmaktadır. Nitekim, anayasanın ihlali gerçekleştiğinde, garantör ülkelerden sadece Türkiye, tek başına müdahale durumunda kalacaktır.

Kıbrıs'ın statüsüyle ilgili olarak basına yansıyan haberlere baktığımızda ümit ve ümitsizlik arasında bir gel-git yaşandığını görmek mümkündür. Örneğin, Cumhuriyet Gazetesi'nin baş makalesine göre; Züriç ve Londra Antlaşmaları, bir bütün olarak ele alındığı zaman iyi antlaşmalar olmakla birlikte, antlaşmaların kötüye doğru sürüklenmeleri de her zaman mümkündür.⁶⁶⁰

Türk Hükümeti bu antlaşmayı siyasi alanda kazanılmış bir zafer olarak görmektedir. Daha önemlisi bunu bu şekilde yansıtmaktadır. Mecliste ve basında muhalif bir takım sesler olsa da, kamuoyunda da bu antlaşmaya olumlu bir bakış açısı mevcuttur. Bu da, Türkiye'deki liderlerin kamuoyunu etkilemek anlamında, başarılı olduklarını gösteren etmenlerden birisidir.

Antlaşma sonrasında Kıbrıs'ta çalışmalarına başlayacak olan Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasa komisyonunda Türkiye'yi Prof. Nihat Erim'in temsil edeceği açıklanmıştır.⁶⁶¹ Türk askerinin Ada'ya çıkışı basında geniş şekilde yer almıştır, "82

⁶⁵⁹ Ahmet Gazioğlu, **İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, C.I, Ekin Basımevi, İstanbul 1960, s.195-196.

⁶⁶⁰ Nadir Nadi, "İyi Olsun Diyeceğiz", **Cumhuriyet**, 06 Mart 1959, s. 1.

⁶⁶¹ "Kıbrıs'taki Komitede Türkiye'yi Prof. Nihat Erim Temsil Edecek", **Tercüman**, 02 Nisan 1959.

yıl sonra Türk askeri bugün ilk defa Kıbrıs'a ayak basmıştır. 10 kişilik öncü grubu Lefkoşa Türkleri büyük tezahüratla karşılamışlardır".⁶⁶²

27 Mayıs İhtilali'nden sonra, 30 Mayıs 1960 tarihinde kurulan 1. Gürsel Hükümetinin programında, Zürih ve Londra Antlaşmaları ile sonrasında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'ne tam bir sadakat içerisinde olunacağı ifade edilmektedir. "*Kıbrıs'taki cemaatimizin haklarını ve menfaatlerinin korunmasına ve Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbalinin teminat altına alınmasına imkân verecek olan Zürih ve Londra Anlaşmalarının nihai tekemmül safhasına ulaşmaktayız. Kıbrıslı Soydaşlarımızın Kıbrıs Cumhuriyeti bünyesinde milletimizden ve Hükümetimizden daima görecekları yakın alâka ve muhabbetle yürekleri ferah ve başları dik olarak şeref ve vekârla vazifelerini yerine getireceklerine, mesuliyetlerini alacaklarına ve refah ve saadet içinde yükselip ilerleyeceklerine inanıyoruz*".⁶⁶³

1960 Haziranında Lefkoşa'da yayınlanan bir tebliğe göre, Ada'daki İngiliz üslerinin durumuyla ilgili taraflarca tatmin edici bir anlaşmaya varıldığı ifade edilmiştir.⁶⁶⁴ Bu husus İngiltere için önemli hususlardan birisidir. Ada kendi sömürge yönetiminden çıkarken orada üslerinin varolması bölgede etkin olabilmesinin bir teminatıdır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen yürürlüğe girdiği tarihte gazetelerde haber, "*Kıbrıs'ta 82 yıldır dalgalanan İngiliz bayrağı bugün gece yarısı parlamentoda vesikaların imzalanmasıyla inmiştir. Vesikaları Cumhurbaşkanı Makarios ile yardımcısı Dr. Küçük ve Vali Foot ile Türkiye, Yunanistan Başkonsolosları imzalamıştır*"⁶⁶⁵ ifadeleriyle yer almıştır. Kıbrıs'ın bayram havası yaşadığı⁶⁶⁶ belirtilirken, Türk Askeri'nin Ada'ya çıkışı⁶⁶⁷ gazetelerde; "*650 kişilik Türk askeri birliği bugün Magosa limanına ayak basmıştır. Türkiye'nin ilk Kıbrıs Büyükelçisi de Lefkoşa'ya gitmiştir*"⁶⁶⁸ şeklinde haber yapılmıştır. Türk birliğini

⁶⁶² "82 Yıl Sonra Türk Askeri Kıbrıs'ta", **Hürriyet**, 13 Ocak 1960.

⁶⁶³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP24.htm>.

⁶⁶⁴ "Kıbrıs'ta Anlaşmaya Varıldı", **Tercüman**, 27 Haziran 1960.

⁶⁶⁵ "Kıbrıs Cumhuriyeti Doğdu", **Hürriyet**, 16 Ağustos 1960. Aynı haber 16 Ağustos 1960 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır.

⁶⁶⁶ "Kıbrıs Bağımsızlığına Kavuştu", **Vatan**, 16 Ağustos 1960.

⁶⁶⁷ "Mehmetçik Kıbrıs'ta", **Akşam**, 16 Ağustos 1960.

⁶⁶⁸ "Türk Askeri 82 Yıl Sonra Kıbrıs'a Ayak Bastı", **Hürriyet**, 17 Ağustos 1960. Aynı haber 17 Ağustos 1960 tarihli **Vatan**, **Cumhuriyet** ve **Tercüman**'da yer almıştır

karşılama için, Magosa'ya gelen bütün Türklerin bayram yaptığı da ilave edilmektedir.⁶⁶⁹ Antlaşma kapsamında yaptığı haberde, Kim Dergisi⁶⁷⁰'nin Ada'ya gönderilen 650 kişilik Türk askeri birliğine vurgu yaparken, “Artık Ada’da her iki devletin askeri vardı. Hele Türklere karşı girişilecek herhangi bir tecavüz hareketini önleyecek olan Mehmetçik vardı...”⁶⁷¹ ifadesine yer vererek, olumlu bir yaklaşım içerisinde olduğu görülmektedir.

IV.1.2.Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Yılları ve Türkiye (1960-1964)

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu sonrasında, Türkiye'deki hükümet kadrolarından beklenen adaya yönelik politik tercihler dikkate alındığında, Kıbrıs Sorunu'nun gidişatına yönelik etkileşim ihtimalinin artacağı düşünülmektedir. Oysaki, 2. Gürsel Hükümeti'nin 5 Ocak 1961 tarihli Hükümet programında Kıbrıs ile ilgili bir ibarenin olmaması dikkat çekicidir. 1960 Antlaşmalarının Kıbrıs'ta sorunları çözdüğü ve Türklerin varlığının güvence altına alındığı düşüncesinin bu tavırda etkili olması muhtemeldir.

20 Ocak 1961 tarihinde kurulan 8. İnönü Hükümetinde Kıbrıs konusunun yeniden yer aldığı görülmektedir. Hükümet programı; “Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye Yunanistan ve İngiltere arasındaki özel bağlar malumdur. Samimi dileğimiz, Kıbrıs Cumhuriyetinin mevcut anlaşmalar dairesinde sükûn ve ahenk içinde bütün vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasıdır. Kıbrıs'ın bu gayretlerini ve bölgemizin barış ve istikrarına yararlı faaliyetlerini yakın bir ilgi ile takip edeceğiz. Komşumuz Yunanistan ile Kıbrıs meselesinin halinden sonra dostluk ve ittifak bağlarımıza ve uygun olarak gelişen münasebetlerimizin daha da kuvvet bulmasına önem vermekteyiz.”⁶⁷² cümlelerini içermektedir. Böylece hükümet mevcut antlaşmalar ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcudiyetinin devamını arzu etmektedir. Ancak Rum lider Makarios'un ilerleyen dönemde 1960 Anayasasını ihlal etme yönündeki faaliyetleri giderek artarken Türkiye'nin de bu duruma karşı hassasiyeti yükselmektedir. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bugünkü rejimini koruma ve Ada'da güvenlik sükûnu sağlamakla görevli olması gereken

⁶⁶⁹ “Türk Birliği Kıbrıs'ta Heyecanla Karşılandı”, **Ulus**, 17 Ağustos 1960.

⁶⁷⁰ Kim Dergisi, 30 Mayıs 1958-05 Nisan 1968 tarihleri arasında yayımlanmıştır.

⁶⁷¹ **Kim**, 17 ağustos 1960, s.35.

⁶⁷² <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP26.htm>.

İçişleri Bakanı Yorgacı'sın, tahrik içeren konuşmasını tepkiyle karşılamış, hayret ve endişe duymuştur. Ayrıca EOKA'nın barışı ihlal etmesi durumunda kendisinin zarar göreceğini ifade etmiştir.⁶⁷³ İnönü'nün bu tavizsiz mücadeleciliği Kıbrıs'taki Türkler için de moral kaynağı olmaktadır. Nitekim Ada'dan bunu teyit eden mektup ve telgraflar gelmektedir. Lefke Türk Gençliği yazığı bir telgrafta vatana bağlılıklarını vurgularken İnönü'ye teşekkürlerini iletmektedirler.⁶⁷⁴ Aynı şekilde Türk Cemmat Meclis Başkanı Rauf Denктаş da Başbakana Kıbrıs konusunda izlenen enerjik politikadan dolayı teşekkürlerini bildirmektedir.⁶⁷⁵

9. İnönü Hükümeti 25 Haziran 1962'de kurulmuş ve Hükümet programında Kıbrıs konusuna değinilirken yine mevcut antlaşmalara vurgu yapılmıştır; *“Kendisi ile özel bağlarımız malüm olan Kıbrıs Cumhuriyetinde, devamlı huzurun, gerek Kıbrıs Cumhuriyetinin iç gelişmesi, gerek kendisi ile özel bağları olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile münâsebetleri bakımından önemi açıktır. Biz, Kıbrıs'ın bir bütün teşkil eden mevcut anlaşmalar dairesinde bütün vatandaşların refah ve saadete ulaştırmasını ve bölgemizin barış ve istikrarına yararlı olmasını samimiyetle temenni etmekteyiz”*.⁶⁷⁶

İlerleyen dönemde, Rumların Anayasa ihlal eylemleri devam ederken, Türkiye Dışişleri Bakanı F. Cemal Erkin meclisteki dış politika görüşmeleri sırasında Kıbrıs anayasasının ihlalin Türk hükümeti ve milleti asla kabul etmeyecek demiştir.⁶⁷⁷ Mücadelenin yoğun olduğu bu dönemlerde, Kıbrıs'tan Türk Halkı adına İnönü'ye gönderilmiş bir telgrafta Türk liderlerinin şikâyet edilmeleri dikkat çekmektedir. Bu şikayette halkı ateşe attıkları ve Türkiye'yi de ateşe atacakları söylenmektedir.⁶⁷⁸ Böyle bir telgrafın samimiyetinden şüphe edilebilir. Türkiye'nin ikazlarının Rum liderlerinin nazarında yer bulduğunu söylemek olası değildir. Nitekim Kıbrıs Dışişleri Bakanlığı'nın Türkiye'nin notasına cevap olarak ileri sürdüğü, Anayasa bizim dâhili işimizdir, ifadesi bunu kanıtlar mahiyettedir. Türkiye

⁶⁷³ “Kıbrıs'taki Kışkırtıcılara Sert bir İhtarda Bulunduk”, **Milliyet**, 17 Şubat 1962.

⁶⁷⁴ **BCA**, 03001- 7/41/8.

⁶⁷⁵ **BCA**, 03001- 7/41/8.

⁶⁷⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP27.htm>

⁶⁷⁷ “Erkin: ‘Kıbrıs'ta Anayasa İhlal Edilmeyecek’ dedi”, **Tercüman**, 15 Ocak 1963.

⁶⁷⁸ **BCA**, 03001-8/46/8

ise bu açıklamanın hiçbir bakımdan hukuki dayanağının olmadığı yönünde bir açıklamada bulunmuştur.⁶⁷⁹

Meclis'te Kıbrıs konusunda konuşan Turhan Feyzioğlu, antlaşmaların tatbikine kararlı olduklarını belirtirken, Rum liderlerin tehlikeli yolda olduğunu da eklemiştir.⁶⁸⁰

Rum lider Makarios, Kıbrıs Cumhuriyeti cumhurbaşkanı sıfatıyla kısa süre sonra, Anayasada yapılması gereken değişiklikleri dillendirmeye başlamış ve 13 maddelik bir teklifle Türkiye'ye gelmiştir. 30 Kasım 1963'te Türk ve Rum cemaati haklarının adil bir hale getirileceği iddiasıyla hazırladığı anayasa tadil tasarısı, 7 Aralık 1963'te İnönü başkanlığındaki Bakanlar kurulu tarafından reddedilmiştir. Konuyla ilgili yayınlanan hükümet tebliği şu şekildedir; *“Kıbrıs cumhurbaşkanının muhtırası Züriç ve Londra antlaşmalarının ve Kıbrıs anayasasının tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs'taki Türklerin hayati hak ve menfaatlerinin teminatını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılmasını isteyen böyle bir teklifin kabulüne imkân olmadığından reddine karar verilmiştir”*.⁶⁸¹

Türkiye'nin bu resmi tavrı Makarios için bir işaret olması gerekirken yine yeterli etkiyi göstermemiştir. Ada'da tansiyon yükselirken çatışmalar gün geçtikçe artmaktadır. Türk ve Rum cemaatleri arasında yer yer kanlı çarpışmalara olmaktadır. Kıbrıs'ta hastaneler Türk yaralıları dolarken, Türk muhafızlar, Küçük'ün bürosuna saldıran Rum askerlerle çarpışmıştır. Kıbrıs'taki son durumla ilgili Başbakan İsmet İnönü, *“Çok esef verici bir hadise”* derken, Feyzioğlu ise, hakkına ve kuvvetine güvenen insanların kararlı sükuneti içerisindeyiz şeklinde açıklama yapmıştır.⁶⁸² İnönü diğer bir açıklamasında *“Durum çok ciddidir, her türlü önlem alınıyor”*⁶⁸³ ifadelerini kullanırken bu gelişmelere seyirci kalınamayacağını vurgulamaktadır. Sonrasında, Türk hükümeti, İngiliz ve Yunan birliklerinin Türk kuvvetleri ile birlikte Kıbrıs'taki tedhişi derhal durdurmalarını istemiştir. Dışişleri Bakanı Cemal Erkin,

⁶⁷⁹ “Ankara, Kıbrıslı Rumlara Cevap Verdi”, **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1963.

⁶⁸⁰ “Kıbrıs Rum İdareciler Tehlikeli Yolda”, **Ulus**, 3 Ekim 1963.

⁶⁸¹ **Hürriyet**, 7 Aralık 1963.

⁶⁸² “Kıbrıs'ta Durum Gergin”, **Ulus**, 23 Aralık 1963.

⁶⁸³ “Kıbrıs'ta Kanlı Çarpışmalar Oluyor”, **Tercüman**, 24 Aralık 1963.

aksi halde Türkiye'nin kendi başına Ada'ya müdahale edeceğini açıklamıştır.⁶⁸⁴ Türk jetlerinin Kıbrıs semalarında dolaştıkları basına yansımıştır.⁶⁸⁵

Bu açıklamaların yapıldığı günlerde, 25 Aralık 1963'te 10. İnönü Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programında Ada'da kurulan Cumhuriyetin ve imzalanan Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın ortadan kaldırmaya çalışıldığı belirtildikten sonra,

*“Bütün barışçı yolları sonuna kadar iyi niyetle, sabırla fakat azmimizden zerre kadar inhiraf etmeksizin denedikten sonra, son çare olarak Garanti Andlaşmasının bize verdiği, münferit müdahale hakkımızı kullanmak üzere harekete geçeceğimizi bildirdik. Bu kat'î tutumumuz sonucunda Türkiye, İngiltere ve Yunanistan adada ateş kesilmesini ve nizamın iadesini temin için müştereken teklifte bulundular ve teklif malum olduğu üzere Kıbrıs Hükümetince kabul edildi. Şimdi, teminatçı üç Devletin askeri birlikleri bir İngiliz generalin idaresi altında vazifeye başlamış bulunmaktadır. Hükümetimiz bu milli tutumun her türlü icaplarını da ahdi vazifeye ve ahdi haklara uygun olarak yerine getirmeye aynı azimle devam edecektir.”*⁶⁸⁶ ifadelerine yer verilmiştir. Buradan anlaşılan, Türkiye antlaşmaların korunmasını vurgulamaktan öte, Rumların tedhişi arttırmalarından duyduğu kaygıyı açıkça dile getirirken, gerekirse müdahale yapılabileceğini açıklamaktadır. Kıbrıs konusu mecliste görüşülürken bütün partilerin ortak noktada birleşmeleri dikkat çekmektedir.⁶⁸⁷

Başbakan İsmet İnönü'nün aynı günlerde konuyla ilgili açıklamaları basına da yansımaktadır ; *“...Türk milleti hiçbir tecavüz karşısında yılmayan, gözünü kırpmayan bir millettir. Vatandaşlarımıza karşı, Kıbrıs'ta yaşayan ırkdaşlarımıza mükellef olduğumuz vecibeleri yerine getireceğiz... Kanun nizamı haricinde bize muamele ve tecavüz yapmak isteyenlere kuvvetimiz, irademiz sarsılmaz bir surette tesirini gösterecektir”.*⁶⁸⁸

İnönü'nün bu kararlı tutumunun Makarios tarafından yeterince algılandığını söylemek güçtür. Çünkü Kıbrıs'ta 1954 yılından sonra başlayan mücadelede

⁶⁸⁴ “Hükümetimiz Kıbrıs'taki Duruma Müdahale Ediyor”, **Milliyet**, 25 Aralık 1963.

⁶⁸⁵ “Türk Jetleri Kıbrıs Semalarında Dolaşıyor”, **Vatan**, 25 Aralık 1963.

⁶⁸⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP28.htm>.

⁶⁸⁷ “Kıbrıs'ta Çarpışmalar Devam Ediyor”, **Ulus**, 25 Aralık 1963.

⁶⁸⁸ **Akşam**, 26 Aralık 1963.

Makarios, günlük politikada son derece kıvrak ve her kesimi etkileyen bir tarzda hareket ederken, bir lider olarak, öngörülü davranmak hususunda yetersiz kalmaktadır. Şiddete yoluyla Ada'da hâkim olacağını hesaplayarak yaptığı her girişimde, Türkiye'nin tepkisini çekmiş ve bu zaman içerisinde fiili müdahaleye kadar varmıştır. Bir anlamda kendi hayallerini kendi elleriyle toprağa gömmüş, Ada'nın hiç istemediği şekilde fiili olarak bölünmesinin başlangıcını yapmıştır. Bu öngörüsüzlüğünde, Türkiye'nin müdahalesine ABD, İngiltere ve Sovyetler Birliğinin müsaade etmeyeceğine olan güveninin büyük etkisi vardır.

Türkiye, bu açıklamalardan sonra 25 Aralık 1963'te saat 14.00'dan itibaren Kıbrıs olaylarına müdahale etmiş Türk jetleri Kıbrıs semalarında uçmaya başlamış Dışişleri Bakanı F. Cemal Erkin bu uçuşların gösteri mahiyetinde olduğunu söyleyerek, şimdiye kadar yapılan diplomatik çalışmaların başarısızlıkla sonuçlandığının bu yüzden ateşkesin yeniden sağlanması için bu uçuşların yapıldığını açıklamıştır.⁶⁸⁹ İnönü müdahale hakkımızı kullanıyoruz derken, jetlerden sonra donanmanın da Akdeniz'e hareket emri aldığı bildirilmektedir.⁶⁹⁰ Gece yarısına doğru ateş kes sağlanmıştır. Gece varılan anlaşmaya göre, Türk-Yunan ve İngiliz birlikleri asayişi sağlamak üzere harekete geçmişlerdir Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de İngiltere, Amerika, Almanya ve Fransa devlet başkanlarına birer mesaj göndererek, Kıbrıs'ta Rum katliamlarını durdurmak amacıyla Türk hükümetinin garanti antlaşmaları gereğince tek taraflı gösteri uçuşları yaptığını ifade etmiştir.⁶⁹¹ Bu müdahalenin hukuki dayanağı, 19 Şubat 1959 tarihinde Türkiye-Yunanistan ve İngiltere arasında Londra'da imzalanan üçlü garanti antlaşmasıdır. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, İngiltere, Yunanistan, Fransa, Amerika ve Almanya devlet başkanlarına mesaj göndererek dikkatleri Kıbrıs'taki katliam üzerine çekmiştir. İlgili devletlerin bu şekilde bilgilendirilerek dünya kamuoyunda oluşacak tepkilerin kontrol edilmeye çalışılması Türk liderler açısından olumlu bir yaklaşım olmuştur.

Türkiye, üçlü harekât kararının alınmasından sonra Lefkoşa'nın Türk kesimine gelerek burada emniyeti sağlamış ve Rum tedhişçilerinin kurdukları

⁶⁸⁹ "Türk Jetleri Kıbrıs Semalarında", **Tercüman**, 26 Aralık 1963.

⁶⁹⁰ "İnönü: Müdahale Hakkını Kullanıyoruz", **Ulus**, 26 Aralık 1963.

⁶⁹¹ "Müdahale Ettik", **Milliyet**, 26 Aralık 1963. Aynı Haber 26 Aralık 1963 tarihli **Hürriyet**'te yayımlanmıştır.

barikatları temizlemeye başlamıştır. NATO konseyi toplanarak Kıbrıs ihtilafını görüşürken, Amerikan ve İngiliz hükümetleri ile NATO konseyi Kıbrıs olaylarını dikkatle izlemektedirler.⁶⁹² Özellikle ABD'nin kaygısı, iki NATO ülkesinin Kıbrıs nedeniyle karşı karşıya gelmesi, daha önemlisi bir çatışma içerisine girmesidir.

Türk jetlerinin Kıbrıs semalarında görünmesi sonucu oluşan sükunet havası Rumların yeniden ateşe başlamalarıyla ortadan kalkmış, Rauf Denктаş Türklerin ölü sayısının 100'ü bulunduğunu açıklarken, Türk donanmasından altı savaş gemisinin Kıbrıs sularına inmesi Ada Türklerini rahatlatmıştır.⁶⁹³

Ancak bu da çatışmaların devamını engellememiştir. Kıbrıs'ta kanlı olaylar sırasında yaralanan Türklerden 23'ü uçakla Ankara'ya getirilmiştir. Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) hoparlörlerle sokaklarda halkı uyarmakta ve evlerinden çıkmamalarını söylemektedir. Ayrıca Türkler devamlı baskına uğrayan azınlıkta buldukları köyleri terk edip muayyen yerlerde toplanmaktadır.⁶⁹⁴ Bu dönemde TMT'nin adı da duyulmaya başlamıştır.

Başbakan İsmet İnönü parti liderleriyle görüşükten sonra⁶⁹⁵ mecliste Kıbrıs ile ilgili bir konuşma yaparak "*ihtiyaçlara göre tedbirler değişik olur ancak bizim gayemiz sükûnu temin etmektir*"⁶⁹⁶ derken dengeli ve kontrollü bir güç kullanıldığını vurgulamıştır. Üç günlük durgunluktan sonra Ada'da yine silahlar patlamaya başlamıştır. Rum idaresindeki Türk polis, jandarma ve subaylar işlerini terk edip, kendi bölgelerine çekilmişler, tecavüze uğrayan, evleri yakılan-yıkılan Türkler göç edip, Türk kesiminde toplanmaya başlamışlar, Kıbrıs devlet idaresindeki Türkler görevlerini bırakmışlardır. Tüm bu yaşananlar Ada'da artık fiili bir ayrılığın iyice gün yüzüne çıktığını göstermektedir. Çatışmaların sıcaklığında, Rumların 'bu sayede Ada'da kontrolü ele geçiriyoruz' düşüncelerinin arkasında, göremedikleri her iki halk arasında coğrafi olarak da bir ayrımın başlamış olmasıydı.

⁶⁹² "Türk Alayı Kıbrıs'ta Koruma Görevine Başladı", **Milliyet**, 27 Aralık 1963.

⁶⁹³ "Altı Savaş Gemimiz Kıbrıs Sularında.", **Hürriyet**, 27 Aralık 1963. Aynı haber 27 Aralık 1963 tarihli **Cumhuriyet** ve **Tercüman**'da yer almıştır.

⁶⁹⁴ "23 Yaralımız Uçakla Ankara'ya Getirildi", **Hürriyet**, 29 Aralık 1963.

⁶⁹⁵ "İnönü Liderlerle Kıbrıs Konusunu Görüştü", **Vatan**, 30 Aralık 1963.

⁶⁹⁶ "Kıbrıs'ta dün çok şiddetli çarpışmalar oldu", **Hürriyet**, 30 Aralık 1963.

Türkiye hükümeti, Amerika, İngiliz ve Yunanistan Büyükelçilerine birer nota vererek, Ada'da sulh ve sükûn iddiası için Türk, İngiliz ve Yunan kuvvetlerinin takviye edilmesini teklif etmiştir.⁶⁹⁷ Ancak bir sonuç alınamaz. Bir süre sonra Londra'da bir konferans düzenlenir. Türkiye Dışişleri Bakanı ve Ada'daki Türk liderlerin ortak bir tez üzerinde anlaşmalarını⁶⁹⁸ müteakip konferansta; Kıbrıs'ta meydana gelen kanlı olayların çekilen film ve fotoğrafları tarafların önüne sunmayı planlarken, 'Rumların çoğunluk haklarını kullanarak Türk cemaatini tahakküm altına almasına müsaade etmeyeceği ve 650 kişilik Türk birliğinin takviye edilmesi gerektiği'⁶⁹⁹ yönündeki taleplerin dile getirileceği ifade edilmiştir. Netice olarak hakların zerresinden asla vazgeçilmeyeceği kamuoyuna duyurulmaktadır.⁷⁰⁰ Türkiye ayrıca coğrafi taksime göre, Girne, Magosa limanları Türklerde kalmasını ve Lefkoşa'nın ikiye bölünmesini, Türkler ve Rumların ayrı ayrı idareler kurmasını⁷⁰¹ teklif etmeyi de planlamaktadır. Konferansta konuşan Dışişleri Bakanı F.Cemal Erkin, kanlı olaylara başlıca sebep olan kişi Makarios'un anayasa ihlallerinden bahsetmiş ve Ada'daki kanlı olaylar karşısında Türkiye'nin 120 bin Türk'ün katline izin vermeyeceğini ifade etmiştir.⁷⁰²

Konferans sonrasında Başbakan İnönü, Amerikan Büyükelçisi Mr. Hare ile görüşmüş ve görüşmede Londra Konferansı'nın seyri ve bundan sonra meydana gelebilecek olaylara incelenmiştir. Ayrıca, Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğinin korunmasında gerekirse her şeyin yapılabileceğini ve bu konuda Türk hükümetinin kesin kararlı olduğu vurgulanmıştır.⁷⁰³ Aynı gün Başbakan Yardımcısı Kemal Satır da, kararlı olduğunu açıklamıştır.⁷⁰⁴ Görüşme sonrasında İsmet İnönü, A.P. ajansına verdiği özel demeçte, Kıbrıs'ta ayrı ayrı federal bir idare kurulması hakkında taleplerinde Kıbrıs Türklerini desteklediğini ifade etmiştir.⁷⁰⁵ İnönü ayrıca Makarios'u Türk cemaatine verilmiş hakları yerine getirmemekle suçlamış ve

⁶⁹⁷ "Kıbrıs ile İlgili Devletlere Nota Verdik", **Tercüman**, 03 Ocak 1964.

⁶⁹⁸ "Erkin ve Denктаş Tez Üzerinde Anlaştılar", **Vatan**, 08 Ocak 1964.

⁶⁹⁹ "İkili Görüşmelere Bu Sabah Londra'da Başlanıyor", **Hürriyet**, 13 Ocak 1964.

⁷⁰⁰ "Hakların zerresinden asla vazgeçmeyeceğiz", **Ulus**, 13 Ocak 1964.

⁷⁰¹ "Kıbrıs'ın Taksimini İstiyoruz", **Hürriyet**, 15 Ocak 1964.

⁷⁰² "Erkin: Sebep Olan Kişi Makarios'tur, dedi.", **Hürriyet**, 17 Ocak 1964. Aynı haber 17 Ocak 1964 tarihli **Tercüman**'da yer almaktadır.

⁷⁰³ "İnönü, Kıbrıs Tezinde Kesin Kararlıyız, dedi.", **Hürriyet**, 25 Ocak 1964.

⁷⁰⁴ "Kıbrıs Konusunda Kararlıyız", **Ulus**, 25 Ocak 1964.

⁷⁰⁵ "İnönü: Kıbrıs'ta Federal Devlet İstiyoruz dedi", **Akşam**, 25 Ocak 1964.

iktidara geldiği günden beri anayasayı ihlal etmek için elinden geleni yaptığını söylemiştir.⁷⁰⁶

Londra Konferansı'nda F. Cemal Erkin'in tek taraflı müdahaleden bahsetmesi Atina'da panik havası yaratmıştır. Acele toplanan Yunan kabinesi bazı birliklere alarm emri vermiştir. Lefkoşa'da herhangi bir Türk çıkarmasına karşılık Rumlar aralıksız tedbir almaya başlamışlardır.⁷⁰⁷

Bakanlar Kurulu, Londra Konferansı'nın sonuçlarını incelerken, İngiltere ve Amerika'nın Ada'da güvenliğin sağlanması için uluslararası kuvvetler gönderilmesi ve Kıbrıs anlaşmazlığına bir çözüm yolu bulunması için devletlerden aracı sağlanarak çalışılması esaslarına dayanan ortak teklif Türk hükümeti tarafından kabul edilmiştir.⁷⁰⁸ Ada'ya NATO birliklerinin gönderilmesinin kabulü iyi bir sonuç olarak değerlendirilirken Rumları sonuçtan memnun olmadığı ifade edilmektedir.⁷⁰⁹ Hükümetin İngiltere ve ABD teklifini kabul etme kararı, Hürriyet Gazetesi eleştirerek; Amerika ve İngiltere'nin Londra Konferansı'nda yapamadıklarını, Ankara ve Atina'da yaptıklarını, Kıbrıs'ta güvenliğin sağlanması için hazırladıkları Anglo-Amerikan planını çeşitli etkiler altında Türkiye ve Yunanistan'a kabul ettirdiklerini, Makarios'un plan hakkında hala kesin bir görüş belirtmemesine rağmen Türk hükümeti'nin bu Amerikan teklifini bir zafer olarak nitelendirmesinin ancak, ülke olarak ne kadar tavizkar davrandığımızın bir ifadesi olabileceğini⁷¹⁰ belirtmiştir.

Meclis'te gündem dışı bir konuşma yapan Millet Meclisi Dışişleri komisyon başkanı Nihat Erim, Kıbrıs hükümetinin, kendi kuruluşunda esas olan anayasa ve anlaşmalara aykırı hareket ettiğini söylemiştir. Bu durumun devletler hukuku ile bağdaşmadığını vurgulayan Erim, bu nedenle durumun BM'e ve ilgili devletlere hatırlatılması gerektiğini söyleyerek Kıbrıs hükümetinin gayri meşru olduğunu ima

⁷⁰⁶ "İnönü, Makarios'u Anayasayı İhlal Etmele Suçladı", **Tercüman**, 26 Ocak 1964. Aynı haber 27 Ocak 1964 tarihli **Ulus'ta** yer almaktadır.

⁷⁰⁷ "Türkiye'nin Sert Tutumu Karşısında Yunanistan ve Kıbrıs'ta Panik", **Hürriyet**, 27 Ocak 1964.

⁷⁰⁸ "İngiltere'nin Teklifini Kabul Ettik", **Tercüman**, 01 Şubat 1964.

⁷⁰⁹ "Londra Konferansının Sonucu", **Ulus**, 02 Şubat 1964.

⁷¹⁰ "Türkiye ve Yunanistan İngiliz- Amerikan Planını Kabul Etti.", **Hürriyet**,. Aynı haber, 02 Şubat 1964 tarihli **Tercüman'da** yer almıştır.

etmiştir.⁷¹¹ BM Güvenlik Konseyinde de, Türk delegesi yaptığı konuşmada, Türk varlığı tehlikeye düşerse müdahalenin haklı olacağını ifade etmiştir.⁷¹² Bu görüşmeler sırasında Birleşik Amerika, Kıbrıs Türk delegesinin de dinlenmesini teklif etmiştir. Kıbrıs Türk delegesine konuşma hakkı verilmesi üzerindeki görüşmeler bittikten sonra, İngiliz delegesi Sir Patrick Dean 1960 Garanti Antlaşması gereğince İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin tek taraflı müdahale hakkının bulunduğunu söylemiştir. Kıbrıs Türk delegesi R. Denктаş son derece etkili bir konuşma yapmış ve Ada'daki Rumların tedhişini çarpıcı şekilde ortaya koymuştur. İsmet İnönü, İngiliz delegesinin sözlerine istinaden, Kıbrıs'ta Garanti Antlaşmalarına dayanan bir müdahale hakkımızın her zaman olduğunu vurgulamıştır.⁷¹³ Görüşmelerde yeni bir plan hazırlanmıştır. Buna göre;

- Kıbrıs'ta her şeyden önce barışı korumak üzere üç ay için milletlerarası bir kuvvet gönderilecektir.
- Ada'da Türk ve Rum cemaatlerini uzlaştırmak için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin kabulü ile bir arabulucu tayin edilecektir.
- Kıbrıs'a gönderilecek barış kuvveti 10 bin kişilik olacaktır.
- Milletlerarası barış kuvvetinin kumandanlığına bir İngiliz generali getirilecektir.

Bu teklif aslında bir nevi eski İngiliz-Amerikan teklifinin bir benzeridir. Ancak ileri sürüldüğü gibi bu kuvvet BM genel sekreteri U-Thant'a bağlı olmayacaktır. Türkiye plana olumlu yaklaşmakla birlikte, Londra ve Zürih anlaşmalarının maddelerinden asla fedakârlık edilmeyeceğini, müdahale hakkının saklı olduğunu, uluslar arası kuvvete Ada'da hala bulunan kendi birliği ile katılacağını ⁷¹⁴ ifade etmiştir. Başbakan İnönü de Ada'da müdahale hakkımızın kalktığına dair iddialara, BM'de kabul edilen karar suretinin, Türkiye'nin müdahale

⁷¹¹ "Erim'e Göre Kıbrıs Hükümeti Meşru Değil.", **Hürriyet**, 14 Şubat 1964.

⁷¹² "Kıbrıs Konusu Güvenlik Konseyin'de", **Ulus**, 21 Şubat 1964.

⁷¹³ "İnönü, 'Müdahale Edebiliriz' Dedi", **Tercüman**, 29 Şubat 1964. Aynı haber 29 Şubat 1964 tarihli **Akşam**'da yer almaktadır.

⁷¹⁴ "Beşli Planı Kabul Ediyoruz" başlıklı haber, **Hürriyet**, 03 Mart 1964.

hakkını kaldırmadığı yönünde cevap vermiştir. Ayrıca Kıbrıs için üzerinde mutabık kalacağımız bir durum şekli uygulanacaktır vurgusunu da yapmıştır.⁷¹⁵

Görüşmelere rağmen Ada'da çatışma ortamı giderek daha olumsuz bir hal almıştır. Türk hükümeti, Kıbrıs'ta meydana gelen kanlı olaylar karşısında seyirci kalamayacağını, sahip olduğu bütün hukuki ve fiili güçlerini kullanmakta kararlı olduğunu, İngiltere ve Amerika'ya bildirmiştir. Bu durum karşısında onların da önlem almasını istemiştir.⁷¹⁶ İnönü gelişmeler karşısında İngiltere'nin tutumunu eleştirerek, pasif kaldığını açıklamaktadır.⁷¹⁷ Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan resmi bir açıklama ile hükümet Makarios'a ihtarda bulunmuş ve Amerika, İngiltere ve Yunanistan Büyükelçilerine nota verilmiştir.⁷¹⁸ Nota'dan sonra İskenderun'da Kıbrıs'a çıkartma için gerekli hazırlıklar tamamlanmıştır. Türkiye'nin müdahale edeceği⁷¹⁹ basına yansırken, Bakanlar Kurulu gece yaptığı toplantıda müdahaleye gerek duymamıştır. Rum hükümeti, Türk notasının kabul edilemez olarak nitelendirirken, Atina'da ise Makarios, Grivas ve Papandreu ile ortak bir toplantı yaparak, Yunan kuvvetlerini alarma geçirmiştir.⁷²⁰ Makarios, *"Bu karar savaş ilanıdır"* derken Ankara'da Bakanlar Kurulu da Kıbrıs konusunda toplanmıştır. Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay *"Bizim nota ile istediğimiz konulara, Makarios uymadığı anlaşıldığı takdirde yarım saat sonra Kıbrıs'tayız. Hükümet bu konuda kararludur"* ifadelerini kullanmıştır.⁷²¹ İnönü'nün bir önergesiyle mecliste yapılan gizli toplantıda, Kıbrıs konusunda hükümet, TBMM'ne geniş bir izahat vermiş, İnönü grupta yaptığı konuşmada, *"İngilizler Kıbrıs'ta iken olduğu gibi BM kuvvetleri Ada'da iken de gene müdahale hakkımız vardır"* demiştir.⁷²² TBMM'nin yaptığı gizli oturumda *"Gerekirse TSK'nin Kıbrıs'a gönderilmesine yetki verilmesi"* hakkında hükümet teklifi kabul edilmiştir.⁷²³ İnönü hükümetinin, gizli toplantıda TBMM'den Kıbrıs'a asker göndermek için tam yetki alması, Rum çevreleri hariç her

⁷¹⁵ "İnönü: "Müdahale Hakkımız Ortadan Kalkmıyor" dedi.", **Hürriyet**, 07 Mart 1964.

⁷¹⁶ "Kıbrıs'ta İç Savaş", **Milliyet**, 10 Mart 1964.

⁷¹⁷ "İngilizler Pasif Kalıyor", **Ulus**, 11 Mart 1964.

⁷¹⁸ "Makarios'a Dün Gece İhtar Notası Verdik", **Tercüman**, 13 Mart 1964. Aynı haber 13 Mart 1964 tarihli **Ulus** ve **Milliyet**'te yer almıştır.

⁷¹⁹ "Türkiye Müdahale Edecek", **Ulus**, 14 Mart 1964.

⁷²⁰ "Birliklerimiz Hazır", **Milliyet**, 14 Mart 1964.

⁷²¹ "BM Barış Kuvveti Öncüleri Bu Sabah Ada'ya Çıkıyor", **Tercüman**, 14 Mart 1964.

⁷²² "Mecliste Gizli Celse Yapıldı.", **Hürriyet**, 17 Mart 1964.

⁷²³ "Meclis Silahlı Mücadele İçin Evet Dedi", **Tercüman**, 17 Mart 1964. Aynı haber 17 Mart 1964 tarihli **Ulus** ve **Milliyet**'te yer almıştır.

yerde olumlu karşılanmıştır. Hükümet üyelerinin verdiği bilgiye göre Türkiye'nin Londra ve Zürih Antlaşmaları gereğince Ada'ya fiili askeri müdahaleye her zaman yetkisi vardır. Ancak bu durum sadece Kıbrıs Cumhuriyeti'nin meşruluğunu kaybetmesi ve oradaki Türk halkının can ve mal güvenliğinin tehlikeye düşmesi durumunda gerçekleşecektir.⁷²⁴

Türkiye Amerikan hükümetine Kıbrıs'ta yeni olayların çıkması halinde, müdahaleye kararlı olduğunu açıklamıştır. Türk yetkililer misafir Amerikan Dışişleri Bakanı'na Kıbrıs konusunda Türk kamuoyunun baskısını, meclisin oybirliği ile aldığı kararın anlamını açıklamışlar ve Ada'da yeni kanlı olaylar meydana gelirse Türk müdahalesinin kaçınılmaz olacağını vurgulamışlardır.⁷²⁵ Başbakan İnönü, Makarios'un Türk alayının kışlasına çekilmesi yolundaki başvurusunu reddederken⁷²⁶ alınmış olan bütün tedbirlerin devam edeceğini⁷²⁷ açıklamıştır. Hemen sonrasında Makarios hükümeti feshettiğini açıklamıştır. Bu konu ile ilgili Cemal Gürsel'in başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, fesih kararının tanınmamasına karar vermiştir. Tercüman gazetesinin haberine göre fesih kararı İngiltere'de de soğuk karşılanmıştır.⁷²⁸

Olaylar sırasında BM barış gücünün seyirci kalması Türkler arasında geniş bir tepki yaratmıştır. Kıbrıs'taki Türk gazeteleri, Türklerin can ve mal güvenliğinin garanti altına alınması için Türk ordusunun müdahale hakkının kullanması gerektiğini belirtmektedirler. Başbakan İnönü son olaylarla ilgili olarak, Türkiye'nin bugüne kadar soğukkanlılık ve sabırla davrandığını söyleyerek, Amerika ve İngiltere'nin BM barış gücünün Ada'ya gelmesi sırasında Türkiye'ye 'bir çıkarma yapmayın emniyet kuvvetleri geliyor, sonra sizin tutumunuzu dünyaya karşı savunamayız' diyerek Türk müdahalesini engellediklerini belirlemiştir.⁷²⁹ Amerika'nın bu işe karışmak istemediğini de ifade etmiştir.⁷³⁰ Bu açıklamalar aynı zamanda

⁷²⁴ "Hükümet, Kıbrıs Politikası için Bir Savaşı Göze Aldı.", **Hürriyet**, 18 Mart 1964.

⁷²⁵ "Amerika'ya Türkiye'nin Tutumu Anlatıldı", **Milliyet**, 19 Mart 1964.

⁷²⁶ "Makarios'un İsteğine 'Hayır' Dedik", **Milliyet**, 02 Nisan 1964.

⁷²⁷ "İnönü, Papza hayır, dedi", **Ulus**, 02 Nisan 1964.

⁷²⁸ "Hükümetimiz Makarios'un Kararını Tanımadı", **Tercüman**, 06 Nisan 1964. Aynı haber **Milliyet**'te de yer almıştır.

⁷²⁹ "BM Barış Gücünden Şikâyet Arttı", **Milliyet**, 10 Nisan 1964.

⁷³⁰ "İnönü: 'İlişkilerimiz Karanlık Bir Yönde' Dedi", **Milliyet**, 14 Nisan 1964. Aynı haber 14 Nisan 1964 tarihli **Ulus**'ta yer almıştır.

ABD ve İngiltere'ye olan güvensizliğin ve terpkinin de bir göstergesidir. Bu tepkinin bir sonucu olarak 'Times' dergisine konuşan İnönü, müttefikler tutumlarını değiştirmedikleri takdirde, batı ittifakının yıkılacağını söyleyerek yeni bir dünya sisteminin kurulacağını ve Türkiye'nin de bu yeni sistemde yer alacağını ifade etmiştir.⁷³¹ Ayrıca, Türkiye'nin Kıbrıs'tan asla vazgeçmeyeceğini, 1959 antlaşmalarının hala yürürlükte olduğunu, bunun kabul edilmeden görüşmeye başlamayacağını ifade etmiştir.⁷³²

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel de, Türk-Yunan dostluğunun artık öldüğünü ancak bunun sonucunu şimdiden kestirmenin zor olduğunu söylemiştir.⁷³³ Meclis toplantısında Kıbrıs olaylarına değinen İnönü, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ayrılığın gün giderek arttığını söyleyerek, savaş tehdidi önlemlerinin alınması gerektiğini⁷³⁴ ifade etmiştir. BM Genel Sekreteri Tuomioja'ya ile görüşen Başbakan İnönü, Kıbrıs için tek çözüm yolunun federasyon olduğunu söylemiştir. N. Erim ise arabulucuya, Türkiye için en gerçekçi çözüm yolunun coğrafi ayırım ve mahalli muhtariyet temelleri üzerine kurulmuş bir federasyon olduğunu bildirdiklerini açıklamışlardır.⁷³⁵ Genelkurmay başkanı da paralel bir açıklamayla "*Perde sıyrıldı, şimdi karşımızda Yunanistan var, çığırkanlık yapanda Makarios'tur. Silahlı Kuvvetler üzerine düşen görevi her an yapmaya hazırdır. NATO'nun zedelenmemesi için sabrettiğimizi Amerika ve müttefiklerimizin bilmesi gerekir*"⁷³⁶ ifadelerini kullanmıştır. Çare bulunmazsa tehlikeli bir dumun ortaya çıkacağı da ilave edilmiştir.⁷³⁷

Devletin yetkililerinin ortak bir noktada yaptıkları bu açıklamalar, artık Kıbrıs Cumhuriyeti'nin devamının mümkün olmadığı kanaatini de yansıtmaktadır. Türkiye'de artık 'Federasyon'un makul yol olduğu anlayışı oturmaya başlamıştır.

⁷³¹ "Yeni Şartlarla Yeni Bir Dünya Kurulur", **Ulus**, 17 Nisan 1964.

⁷³² "İnönü 'Times' Dergisine Konuştu", **Milliyet**, 16 Nisan 1964.

⁷³³ "C. Gürsel 'Türk-Yunan Dostluğu Öldü' dedi", **Milliyet**, 17 Nisan 1964.

⁷³⁴ "Türkiye ile Yunanistan Arasındaki Ayrılık Giderek Artıyor", **Milliyet**, 18 Nisan 1964.

⁷³⁵ "Federasyon Tek Çözüm Yoludur", **Milliyet**, 19 Nisan 1964. Anı haber 19 Nisan 1964 tarihli **Ulus**'ta yer almıştır.

⁷³⁶ "Sunay: Sabrımız Tükendi, dedi", **Hürriyet**, 20 Nisan 1964.

⁷³⁷ "Saldırıları Artık Durdurulmalıdır", **Ulus**, 20 Nisan 1964.

Nitekim İnönü'nün Tuomioja görüştüktan sonra, kabul edeceğimiz son çözüm yolunun federasyon olduğunu vurgulaması⁷³⁸ da bunun bir işaretidir.

20 Nisan 1964 tarihli Ulus Gazetesinde yayımlanan bir haberde, İstanbul'da yaşayan Rumlarla yapılmış bir anket yayımlanmıştır. Anket sonucuna göre, Rumların Türkiye'de yaşamaktan memnun oldukları, daha önemlisi Kıbrıs konusunda Ada'daki Rumların haksız oldukları düşündüklerini ifade etmeleridir.⁷³⁹ Bu haberde kamuoyuna Ada'daki Rum yönetimi ve halkının aynı noktada olmadıkları yönünde bir mesaj verilmeye çalışılırken Türkiye'nin haklılığı da vurgulanmaktadır.

Başbakan İsmet İnönü, NATO Genel Sekreteri Sikker ile Kıbrıs konusunda görüşmüş ve sert eleştirilerde bulunmuştur. Müttefiklerimizin davranışlarından memnun değiliz diyen İnönü, batı dayanışmasından bunu anlamadığımızı ifade etmiştir. Ayrıca Kıbrıs'ın asla elden çıkmayacağını⁷⁴⁰ bir kere daha vurgulamıştır. Dışişleri Bakanı C. Erkin de Amerikan Dışişleri Bakan yardımcısı G. Ball ve Yakın Doğu Dışişleri Bakan yardımcısı Talbot'la birer saat görüşmüştür. Görüşmelerde Erkin, Kıbrıs konusunda Amerika'nın daha aktif rol oynaması gerektiğini vurgulamış, çarpışmaların durdurulmasında yardımcı olmasını istemiştir.⁷⁴¹ Türkiye'nin, ABD'nin konuya ilgisiz kalması yönünde bir sıkıntısı vardır. Türkiye, ABD'nin daha aktif olmasını ve ağırlığını koymasını istemektedir.

Makarios, adadaki kuvvetlerin olaylar karşısındaki ilgisizliğini istismar ederken Türkiye de Kıbrıs'ta bir düzenin sağlanamamasından şikâyetçi olmuş ve bu kuvvetlere olan inancını zamanla kaybetmiştir. Başbakan İnönü de 5 ve 6 Mayıs tarihlerinde TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Barış Gücü konusundaki hayal kırıklığını ifade ederek bu hususta şu açıklamayı yapmıştır: “... Birleşmiş Milletler devrinin ne netice vereceğini tahmin edemiyorum. Her şeyin başı olan sükûnet ve güven teessüs edecek mi bunu bilmiyorum. Çünkü dört aydan beri her ümit devri hayal kırıklığı ile neticelendi. Arabulucunun çalışmasının nasıl bir ameli neticeye varacağını kestirmek mümkün değildir. Temaslarından arabulucunun henüz teklif haline gelecek bir kanaat sahibi

⁷³⁸ “İsmet İnönü, Başkan Johnson'a Mesaj Gönderdi”, **Milliyet**, 20 Nisan 1964.

⁷³⁹ “Türkiye'de Yaşamaktan Memnunum”, **Ulus**, 20 Nisan 1964.

⁷⁴⁰ “Kıbrıs'ın asla elden çıkmayacak”, **Ulus**, 29 Nisan 1964.

⁷⁴¹ “İnönü, NATO Müttefiklerimizden Memnun Değiliz, dedi”, **Milliyet**, 29 Nisan 1964.

olmadığını gördük”.⁷⁴² Bu karamsarlık içerisinde İnönü, “Kıbrıs bizim milli davamızdır ve bu dava milletimizin şeref ve haysiyetinin gerektirdiği şekilde sonuçlanacaktır”⁷⁴³ şeklinde açıklamalarla her şeye rağmen Kıbrıs konusundaki kararlılığın sürdürüleceğini vurgulamaktadır. Çünkü, bu yönde yapılan açıklamaların ne ilki, görünüşe göre ne de sonu olacaktır. Bu ısrarcı tutumun, dünya kamuoyuna karşı, bir yılgnlık içinde olunmadığının da gösterilmesi düşüncesini yansıttığı söylenebilir. Ayrıca İnönü’nün her fırsatta, harekete geçme hakkına sahip olduklarını da vurguladığı görülmektedir.⁷⁴⁴ Aynı düşünceyle, garantör devletlere bir nota verilmiştir. Verilen notada, “Ada’da ne silahlı tecavüzler ve çarpışmalar ne de katil yağma ve adam açırma gibi kanunsuz filerin önlenemediği”⁷⁴⁵ ifade edilirken bu hususta Türkiye’nin kayıtsız kalamayacağı belirtilmektedir.

Dışişleri Bakanı F. Cemal Erkin, Lahey’de yapılan NATO Bakanlar toplantısında Atina’da çıkan Elefteria Gazetesi’ne verdiği demeçte, Türk-Yunan dostluğuna ilk darbenin 12 Ada, ikincisinin ise Kıbrıs ile vurulduğunu bildirmiştir.⁷⁴⁶

Türkiye’nin, müdahale hakkını kullanmayı dillendirmesi neticesinde, Rum Temsilciler Meclisi’nde, ‘Ada’nın istila tehdidi altında bulunması veya bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı faaliyetlere girişilmesi durumunda, Bakanlar Kuruluna yetki veren kanun tasarısı’ kabul edilmiştir. Ayrıca mecburi askerlik hizmeti kanunu ve savaş uçakları, silah ve cephane satın alınması yönünde de yetkilendirilmiştir. Türkiye ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyetine verdikleri sert bir nota ile bu durumu protesto etmişlerdir.⁷⁴⁷ Aynı tarihlerde, Forum Dergisinde BM’nin eleştirisi yapılmakta ve Kıbrıs konusunda sürekli hata yapan bir örgüt olduğunu vurgulamakta, buna rağmen Türkiye’nin her zaman bu örgütün yaptırımlarına sadakat gösterdiğini belirtmektedir.⁷⁴⁸

⁷⁴² **TBMM Tutanakları Dergisi**, C.30, 98. Birleşim, 6.5.1964, s.300.

⁷⁴³ “İnönü: Kıbrıs’taki Türkleri Hür Yaşatmak Şeref Görevimiz dedi”, **Hürriyet**, 06 Mayıs 1964. Aynı haber 06 Mayıs 1964 tarihli **Tercüman**’da da yer almıştır.

⁷⁴⁴ “İnönü, Müdahale Hakkımızın Devam Ettiğini Tekrar Bildirdi”, **Cumhuriyet**, 07 Mayıs 1964.

⁷⁴⁵ “Nota verdik”, **Ulus**, 24 Mayıs 1964.

⁷⁴⁶ “Egede Eşitlik Sağlanmadıkça Dostluk Tam Olarak Yerleşmez”, **Cumhuriyet**, 25 Mayıs 1964.

⁷⁴⁷ “Rumlara Sert Bir Nota Verdik”, **Tercüman**, 29 Mayıs 1964. Aynı haber 29 Mayıs 1964 tarihli **Yeni Tanin** ve **Cumhuriyet**’te yer almaktadır.

⁷⁴⁸ “Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler”, **Forum**, 01 Haziran 1964.

NATO Başkanı Lemnitzer'in Ankara ziyaretinde görüştüğü Dışişleri Bakanı F. Cemal Erkin arabulucunun bir çözüm yolu bulamadığını itiraf ederek, “eğer Rumlar hareketlerine devam ederlerse günün birinde Kıbrıs'a çıkarma yapmamız olasıdır”⁷⁴⁹ derken, Gürsel de, “ne ateşten ne de ateş etmekten korkarız”⁷⁵⁰ açıklamasını yapmıştır. Bu, lider kadronun müdahaleye yönelik ortak kararı kamuoyuna açıklama şeklinde algılanabilir. Türkiye'nin kararlı tutumu ABD'ni harekete geçirmiş ve Beyaz Saray Kıbrıs'la ilgili bir bildiri yayımlarken, ABD Başkanının İnönü ile temasa geçtiği basına yansımıştır.⁷⁵¹ Türkiye'nin askeri müdahalede kararlı tutumu bizzat ABD başkanı Lyndon Baines Johnson (1963-1969)'un mektubuyla engellenmiş ve dönemin başbakanı İsmet İnönü ABD'ye davet edilmiştir.⁷⁵²

İnönü, tüm siyasi parti liderleri ile görüşmüş, Kıbrıs konusunda geniş açıklamalarda bulunmuştur. Başbakan ayrıca Amerika'yı ziyareti hakkında ve hükümetin bundan sonraki aşamada Kıbrıs davasında izleyeceği siyaset hakkında da bilgi vermiştir.⁷⁵³ Gazetecilerin İnönü'ye yapılan davet mektubun içeriğinin biraz ağır olduğu yolundaki haberleri üzerine C. Erkin, “bizde görüşlerimizi aynı tonda bildirdik” demiştir.⁷⁵⁴

İsmet İnönü 21 Haziran 1964'te konuyla ilgili kalabalık bir grupta Washington'a gitmiş ve 22-23 Haziran'da⁷⁵⁵ ABD Başkan'ı Johnson ve ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileriyle görüşmüştür.⁷⁵⁶ Amerika'ya indiğinde Hürriyet gazetesine açıklama yapan İnönü, taviz vermek için değil, görüşümüzü anlatmak için geldim derken, Türkiye'nin üzerinde durduğu konular; Mevcut anlaşmaların yürürlükte olduğu, eğer başka çare kalmazsa Türkiye'ye müdahale hakkı bulunduğu, Türkiye'nin bu hakkı Ada'nın taksimi gibi bir amaç için kullanmayacağı,

⁷⁴⁹ “Kıbrıs'a Bir Çıkarma Yapmamız Olası”, **Tercüman**, 06 Haziran 1964.

⁷⁵⁰ “Kıbrıs Konusunda Yeni Gelişmeler Bekleniyor”, **Ulus**, 06 Haziran 1964.

⁷⁵¹ “Johnson İnönü İle Temasa Geçti”, **Ulus**, 07 Haziran 1964.

⁷⁵² **Anadolu Ajansı Bülteni**, 05 Haziran 1964.

⁷⁵³ “İnönü, Kıbrıs Politikasını Dün Liderlerle Görüştü”, **Tercüman**, 12 Haziran 1964.

⁷⁵⁴ “İnönü, 21 Haziran Günü Amerika'ya Gidiyor”, **Hürriyet**, 14 Haziran 1964.

⁷⁵⁵ “İnönü Johnson Görüşmesi Bugün Başlıyor”, **Yeni Tanin**, 22 Haziran 1964.

⁷⁵⁶ Mehmet Gönlübol, “Türk-Amerikan İlişkilerinde Genel Bir Değerlendirme”, **Foreign Policy**, C.1, No.4, Aralık 1971, s.14.

Türkiye'nin Kıbrıs'ta ekalliyet-ekseriyet prensibini kabul etmeyeceği, ilk olarak Ada'da sükûnetin ve güvenliğin kurulmasının talep edildiği⁷⁵⁷ şeklinde sıralanmıştır.

Görüşme sonrasında İnönü, Amerikalılarla varılan sonucun güçlüklerin çözümünü kolaylaştıracağını ve Amerika'nın Londra ve Zürih Antlaşmaları'nı tanıdığını söylemiştir.⁷⁵⁸ İnönü bir basın toplantısı düzenleyerek, Başkan Johnson'ın Zürih ve Londra anlaşmalarının yürürlükte olduğunu söylemesinin Türkiye için önemli bir teminat olduğunu vurgulamıştır. Bundan sonra, Rumların "Enosis" ve Türklerin "taksim" şeklindeki birbirine zıt istekleriyle ilgili bir soruya cevap veren İnönü, Türkiye'nin Enosis'i uygulanmasını, Ada'nın bir kısmının Rumlara, bir kısmının da Türklere verilemesi şartıyla kabul edebileceğini söylemiştir.⁷⁵⁹

Washington'dan sonra Kıbrıs konusu ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Londra'ya geçen İnönü⁷⁶⁰ gazetecilere Türk tutumunu açıklarken, "*Türkiye Enosis'i mükemmel bir çözüm yolu ile bertaraf etmektedir. Ancak Enosis iki taraflı olacaktır. Türkiye Ada'da kendisine bir üs verilmesini de kabul etmektedir. Fakat bu üs tüm Türk cemaatini içine alacak kadar büyük olmalıdır. Türkiye kendisine verilecek başka bir toprak parçasını müzakere etmeye hazırdır*"⁷⁶¹ demiştir. Müzakereler sırasında İngilizler, Kıbrıs Yunanistan'a verilirse Türklerin buna karşılık ne isteyeceklerini sorduğunda; İnönü, '*siz kimin malını kime veriyorsunuz?*' şeklinde tepki göstermiştir.⁷⁶² Bu tepki, hem İngiliz yetkilileri ve hem de kamuoyuna bir mesaj niteliğindedir. Bu ifadeyle İnönü, İngiltere'nin Kıbrıs'ı haksız bir şekilde ilhak ettiğini hatırlatmaktadır. Aynı tarihte Yunanistan Dışişleri Bakanının açıklamaları Türkiye'de açık bir tehdit olarak algılanmıştır. Bakan açıklamasında, "*Taksim fikri Türkiye'ye de zarar verebilir, zira aynı şeyi isteyecek azınlıklar Türkiye'de de*

⁷⁵⁷ "İnönü, Beyaz Sarayda Johnson ile Görüştü" , **Hürriyet**, 23 Haziran 1964. Aynı haber 23 Haziran 1964 **Tercüman**'da yer almıştır

⁷⁵⁸ "Amerika Zürih Ve Londra Anlaşmalarını Tanıyor" , **Hürriyet**, 25 Haziran 1964.

⁷⁵⁹ " İnönü, Kıbrıs Taksim Edilmeli" , **Tercüman**, 26 Haziran 1964.

⁷⁶⁰ "Şimdi de Londra" , **Tercüman**, 27 Haziran 1964. Aynı haber 30 Haziran 1964 tarihli **Ulus'ta** yayımlanmıştır.

⁷⁶¹ "İnönü, Kıbrıs için İngiltere'den Teminat İstedi" , **Hürriyet**, 29 Haziran 1964.

⁷⁶² "İnönü: Siz Kimin Malını Kime Veriyorsunuz? dedi. " , **Hürriyet**, 30 Haziran 1964.

vardır”⁷⁶³ ifadelerine yer vermiştir. Bu açıklama Ada’daki Türkleri azınlıkolarak nitelediği gibi, Türkiye’yi de tehdit içeren bir üslup içermektedir.

15 Ağustos’ta Forum’da Kıbrıs’a yapılan hava hareketinin değerlendirilmesi yapılmakta ve komünist blok haricinde her ülkenin Türkiye’yi desteklediği belirtilmektedir.⁷⁶⁴

Başbakan İsmet İnönü’nün, 4 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs’a müdahale kararını ABD’ye duyurmasının hemen ertesinde, 5 Haziran 1964’de, ABD Başkanı tarafından gönderilen Türk-Amerikan ilişkilerini ve Türk dış politikasını temelden etkileyecek ünlü ‘Johnson Mektubu’, Amerikan ilişkileri açısından hayal kırıklığı yarattığı gibi, Türk kamuoyunu da uzun süre meşgul etmişti. Nitekim 1964 Ağustos’unda Türkiye’de ilk Amerikan karşıtı gösteri yapılmıştı.⁷⁶⁵ Bir buçuk yıl kadar sonra, 13 Ocak 1966’da Hürriyet’te ve sonrasında 16 Ocak’ta Ulus’ta⁷⁶⁶ yayımlanan bu mektup, diplomatik nezakete uymayan bir dille yazmıştı. Ancak, mektubun içeriği çok daha etkileyiciydi. ‘Johnson Mektubu’nda iki nokta dikkat çekmekteydi;

Birincisi, Türkiye’ye Amerikan yardımı olarak verilmiş bulunan askeri malzemenin Kıbrıs’a müdahale için kullanılmasına razı olunamayacağı bildiriyordu. Böylece Türk yetkililerine, 1947 tarihli Türk-Amerikan Yardım Antlaşmasının hükümleri hatırlatılıyor ve bu yardımın koşulsuz verilmediği vurgulanmış oluyordu. İkincisi Türkiye, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye müdahalesi sonucunu doğuracak bir adım atacak olursa, öteki NATO üyelerinin üyeleri’nin Türkiye’ye yardım yükümlülükleri bulunup bulunmadığını henüz gözden geçirmediklerini bildiriyordu. Diğer bir ifadeyle, Johnson’a göre, Kıbrıs’a müdahale eden bir Türkiye’ye eğer Sovyetler Birliği saldıracak olursa, öteki NATO üyelerinin Türkiye’ye yardım etmemesi olasılığı vardı.⁷⁶⁷

⁷⁶³ “Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos Kıbrıs Konusundaki Görüşlerini Açıkladı”, **Yeni Tanın**, 30 Haziran 1964.

⁷⁶⁴ “Hükümet kararı ve Tepkiler”, **Forum**, 15 Ağustos 1964.

⁷⁶⁵ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 28 Ağustos 1964.

⁷⁶⁶ “Mektupların Asıllarını Veriyoruz”, **Ulus**, 16 Ocak 1966.

⁷⁶⁷ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.81.

Bu tutum aynı zamanda Rum tarafına bir güvence de vermişti. Sonraki dönemde tekrar tedhişe başlamalarında, muhtemelen, Türkiye'nin fiili müdahale yapamayacağı inancının etkisi fazlaydı.

Johnson Mektubu, Türk liderlerin, dış politikayı yeniden değerlendirmelerine yol açmıştır. 1950'lerin başlarından beri ulusal güvenliğini Batı İttifakının garantisi altında gören Türkiye, bu garantinin ancak Batının genel çıkarları söz konusu olduğunda geçerli olacağını anlamıştır.

Johnson Mektubu'nun ardından, Türkiye Kıbrıs'a kapsamlı bir müdahalede bulunmamıştır. Ancak 1964 Ağustosunun başlarında Erenköy bölgesinde kuşatma altında kalan Kıbrıslı Mücahitlere destek vermek için bu bölgedeki kuşatmacı Rum güçlerine karşı hava harekâtı gerçekleştirilmiştir. Bu bölgede. BM Barış Gücü Rum saldırılarına engel olamamış ve Rumlar bölgedeki Türk köylerini düşürerek Erenköy'de az sayıdaki Türk savunmacıyı kuşatmışlardı. 8-9 Ağustostaki Türk hava harekâtı ile Rumlar püskürtülmüştür.

İnönü, İngiliz Başbakanına Kıbrıs sorununda sadece iki çözüm yolundan birisini kabule hazır olduğunu, bunların da ya federal bir idare şekli ile Ada'nın taksimi, ya da iki taraflı Enosis olabileceğini açıklamıştır.⁷⁶⁸ Türkiye Başbakanı, Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle ile de Kıbrıs konusunda görüşmüş ve bu görüşmeden; Kıbrıs'ın bir devlet ya da millet olmadığı yolunda bir sonuç çıkmıştır. Kıbrıs'ta sadece iki ayrı etnik gruba dâhil iki ayrı topluluk vardır, yönündedir. Bu nedenle De Gaulle'e göre çözüm yolu çifte millete dayanmalıdır.⁷⁶⁹

Yaptığı görüşmelerden sonra yurda dönen Başbakan, Havaalanında gazetecilere yaptığı açıklamalarda, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın hala yürürlükte olduğunu vurgulayarak, Kıbrıs meselesinde asla bir taviz verilemeyeceğini ve çözüm şeklinin sadece taksim ya da federasyon olacağını üzerinde ısrarla durduğunu ifade etmiştir.⁷⁷⁰ Yine, Cumhuriyet Gazetesine verdiği özel demeçte, "*Kıbrıs sorunu çok karışık yönleri olan uluslararası bir konudur. Biz kararımızı verdik, sabırla ve*

⁷⁶⁸ "İhtar! Arabulucu Netice Alamazsa Kıbrıs'a Çıkarma Yapacağız", **Tercüman**, 01 Temmuz 1964.

⁷⁶⁹ "Fransız Devlet Başkanı ile Görüşsen İnönü, Bugün Yurda Dönüyor", **Cumhuriyet**, 02 Temmuz 1964.

⁷⁷⁰ "İnönü'nün Son Sözü- Ya Taksim, Ya Federasyon- Oldu", **Tercüman**, 03 Temmuz 1964.

soğukkanlılıkla bekleyeceğiz, sonunda da başarılı olacağız”⁷⁷¹ demiştir. Bu açıklama liderin kararlılığını göstermesi açısından önemlidir. Sonuçları açısından bakıldığında liderin öngörüsünü isabetli olduğu da görülmektedir.

ABD Başkanının müdahalesiyle engellenen Kıbrıs’a yönelik askeri harekâtın, Türkiye açısından bir geri adım gibi değerlendirilmesi yönündeki genel kabulünün, gerçeği tam yansıtmadığı söylenebilir. Çünkü İnönü Hükümeti, harekâtın yapılacağını ABD’ye bilerek duyurmuştur. İstenilen o güne kadar uzak durmaya çalışan ABD yönetiminin, Kıbrıs sorununa müdahil olmasıdır. İnönü’nün ABD ziyareti sırasında yapılan ortak açıklama, Türkiye’nin de isteklerini içeren, antlaşmaların yürürlükte olduğunun vurgulanması yönünde olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Türkiye Lider kadrosunun etkili bir siyaset izlediği söylenebilir. Kamuoyunda ABD ilişkileri açısından, bir hayal kırıklığı yaratması ve liderlerin dış ilişkileri yeniden değerlendirme durumunda kalmalarına rağmen ‘Johnson Mektubu’nun, diplomasi açısından bir hezimetmiş gibi bir algı yaratılması gerçekte örtüşmemektedir.

Rumların yeniden saldırılara başlaması üzerine Türk jetleri, Ada’nın kuzeybatısında bulunan Poli Limanını makineli tüfeklerle taramış ve bombalamıştır. Rumların bu bölgede Türkleri imha planına başlamaları ve buraya yığınak yapmalarından sonra 4 Türk Sabre jet uçağı bombalama faaliyetine geçmiştir.⁷⁷² Hükümet tebliğinde; *“Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs anayasasını ve garanti anlaşmalarını hiçe sayarak Türklere karşı silahlı saldırılara devam etmesi, BM’in çağrılarını da umursamayarak Ada’yı silah deposuna çevirmesi ve de alakalı bütün girişimler sonuç vermeyince Türk hükümeti harekâta başlamıştı.”*⁷⁷³ ifadeleri dikkat çekmektedir. Harekat ertesinde Makarios yayınladığı bir ultimatoma ile ateş kesilmesi için teklifte bulunmuştur. Aksi takdirde Ada’daki Türk köylerine saldırıya geçeceklerini bildirmiştir.⁷⁷⁴ Makarios’un ultimatomundan sonra Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Kıbrıs meselesinde asla oyuna gelmeyeceklerini ve gerektiği

⁷⁷¹ *“Türkiye’nin Haklı Olduğu Kabul Edilmiştir”*, **Cumhuriyet**, 07 Temmuz 1964.

⁷⁷² *“Türk Jetleri Kıbrıs’ı Bombaladı”*, **Tercüman**, 08 Ağustos 1964. Aynı haber 08 Ağustos 1964 tarihli **Cumhuriyet**’te yer almıştır.

⁷⁷³ *“Bombardmana Başladık, Donanma Kıbrıs Yolunda”*, **Hürriyet**, 09 Ağustos 1964. Aynı haber 09 Ağustos 1964 tarihli **Tercüman** ve **Cumhuriyet**’te yer almıştır.

⁷⁷⁴ *“164 Jet Dün Makarios’a Pes Ettirdi”*, **Hürriyet**, 10 Ağustos 1964. Aynı haber 10 Ağustos 1964 tarihli **Cumhuriyet**’te yer almıştır.

zaman gene aynı müdahalenin yapılacağını ifade etmiştir. Tüm bu şartlar altında Rumlar eski sınırlarına çekilmezse Türkiye ateş kesmeme kararı aldığını açıklamıştır.⁷⁷⁵

Bakanlar Kurulu yaptığı toplantıda, Güvenlik Konseyi karar suretine uyarak, Makarios kuvvetleri saldırıya geçmediği sürece, Kıbrıs'a yapılan hava saldırılarının durdurulmasına karar vermiş ve ayrıca devletlerden gelen barış mesajlarını incelemiştir. İnönü, BM Güvenlik Konseyine gönderdiği mesajda, Rum saldırılarının devam etmesi halinde hava saldırılarına yeniden başlanacağı ve jetlerimizin keşif uçuşlarına devam edeceğini bildirmiştir.⁷⁷⁶

Yunan uçaklarının Erenköy'ü bombalaması üzerine, Türk Hükümeti tarafından Yunanistan'a verilen sert protesto notasında Yunan uçaklarının bu hareketinin tekrarı halinde, bunun Türkiye'ye karşı yapılan bir hareket olarak niteleneceği bildirilmiştir. Makarios gece radyo ile yaptığı yayında, Türk hava hücumlarına rağmen, Kıbrıs Rum halkının ister yalnız, ister başkaları ile çarpışmaya devam kararında olduğunu ileri sürmüştür.⁷⁷⁷ İnönü ise ateşkes kararına uyulmasının dikkatle gözleneceğini belirtmiştir.⁷⁷⁸

Kıbrıs hakkında görüşmelere katılan Türkiye baş delegesi Nihat Erim, Türkiye ile Yunanistan arasında 1959'da imzalanan Zürih Antlaşmaları gereğince Enosis'in imkânsız olduğunu söyleyerek, Kıbrıs'ın hukuki bağımsızlığını Türkiye Zürih Antlaşması'nda görmektedir demiştir. Nihat Erim karşı taraf da bizimkine eşit taviz verdiği takdirde Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın aksayan kısımlarında düzeltmeler yapılabileceğine işaret etmiştir.⁷⁷⁹

Türkiye ile siyasi ilişkileri bulunan ülkelere Kıbrıs ile ilgili bir mesaj göndererek, 21 Aralık 1963'ten beri Kıbrıs konusunda meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermiş, Türkiye'nin hukuk kurallarını hiçbir zaman ihlal etmediği ve

⁷⁷⁵ "Erkin 'Oyuna Gelmeyiz, Gerekirse Bugün de Aynı Seyi Yapacağız' Dedi, **Tercüman**, 10 Ağustos 1964.

⁷⁷⁶ "Hava Saldırılarını Şarh Olarak Durdurduk", **Cumhuriyet**, 11 Ağustos 1964.

⁷⁷⁷ "İnönü, Papandreu'ya 'Papaza Alet Olma' Dedi", **Tercüman**, 12 Ağustos 1964.

⁷⁷⁸ "İhtar: Kıbrıs'a Saldırı Türkiye'ye Yapılmış Sayılacak", **Ulus**, 12 Ağustos 1964.

⁷⁷⁹ "Enosis Bahis Konusu Olamaz", **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1964.

meşru savunması ile hava harekâtının nedenlerini açıklamıştır.⁷⁸⁰ Türk Hükümeti, Kıbrıslı Rumların ateşkes kararına uymalarını ümit etmektedir diyen İnönü, eğer Kıbrıslı Rumlar taarruza tekrar başlarsa ve de BM'in çabalarına da karşı çıkarlarsa Türk hükümeti Ada'da Türklerin hayatını korumaktan başka bir şey yapmayacaktır şeklinde açıklamada bulunmuştur.⁷⁸¹ Ada'daki Türkler ise çaresizlik içerisinde İnönüye imdat telgrafi çekmişlerdir.⁷⁸² Millet Meclisi'nde AP'nin talebi üzerine yapılan olağanüstü toplantıda konuşan İnönü, Kıbrıs konusunda açıklama yaparken “*er geç bu durum Yunanistan ile aramızda harbe gidecektir*” ifadesini kullanmıştır. En önemli noktanın Türkiye ve Yunanistan arasında bir temasın sağlanması olduğunu belirtmiştir. İlk günden beri federasyon fikrini ortaya koyduklarını, bu fikre geri dönülürse bugün de kabul edileceğini eklemiştir.⁷⁸³

Dışişleri Bakanı ise yaptığı açıklamada gerektiği anda Ada'ya müdahale edileceğini açıklamıştır.⁷⁸⁴ Kıbrıs'ta Makarios'un Türklere uyguladığı abluka özellikle Ada'daki Türk liderlerin konuyu dünya kamuoyuna duyurmaları ve Türkiye'nin girişimleri neticesinde kaldırılmış ve ilk yardım malzemesi gönderilmeye başlamıştır.⁷⁸⁵ 250 tonluk gıda maddeleri ve çeşitli yardım malzemesi Mersin'de 'Yörük Hasan' motorüne yüklenmiştir.⁷⁸⁶ Yön dergisinde İbrahim Çamlı Kıbrıs konusunda değerlendirme yaparken, bu güne kadar uygulanan politikaları eleştirerek Kıbrıs'taki Türklerin yeterince desteklenmediğinden dem vurmaktadır.⁷⁸⁷ Makarios'un Ada'daki Türk birliğinin değişimine izin verilmeyeceğini açıklaması üzerine, Türk Hükümeti değiştirme birliğinin mutlaka Ada'ya çıkarılacağını açıklamıştır.⁷⁸⁸ Kıbrıs konusunu BM Genel Kuruluna götürmeye resmen karar vermiştir.⁷⁸⁹

Kıbrıs'ayönelik yoğun bir dönemin yaşandığı günlerde Türkiye'de yeni bir hükümet kurulur.

⁷⁸⁰ “*Rumlar Saldırıya Geçerse Tekrar Müdahale Edeceğiz*”, **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1964.

⁷⁸¹ “*İnönü, Devletleri İkaz Etti*”, **Hürriyet**, 20 Ağustos 1964.

⁷⁸² “*İnönü'ye Kıbrıs'tan İmdat Telgrafi Çekildi*”, **Yeni Tanın**, 03 Eylül 1964.

⁷⁸³ “*İnönü, “Durum Harbe Gidiyor” dedi*”, **Hürriyet**, 04 Eylül 1964.

⁷⁸⁴ “*İcab Eden Anda Müdahale Edilecektir*”, **Yeni Tanın**, 12 Eylül 1964.

⁷⁸⁵ “*Türkiye Ada'daki Türklere Yardıma Başlıyor*”, **Yeni Tanın**, 15 Eylül 1964.

⁷⁸⁶ “*İlk Yardım Malzemesi Dün Kıbrıs'a Gönderildi*”, **Ulus**, 17 Eylül 1964.

⁷⁸⁷ “*İbrahim Çamlı, “Kıbrıs Gerçeği*”, **Yön Dergisi**, 23 Eylül 1964.

⁷⁸⁸ “*Değiştirme Birliğimiz Muhakkak Ada'ya Çıkacak*”, **Yeni Tanın**, 03 Ekim 1964.

⁷⁸⁹ “*Kıbrıs için BM'e Başvuracağız*”, **Tercüman**, 04 Ekim 1964.

IV.1.3.Türkiye'nin Askeri Harekatına Giden Süreç (1964-1974)

20.02.1965 tarihinde Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programında Kıbrıs konusu ile ilgili bölümde; *“Türkiye'nin ve Kıbrıs'taki Türk Cemaatinin Milletlerarası Antlaşmalardan doğan haklarının bütününi korumak, Türk Cemaatini yeni tecavüz veya baskılardan masun tutmak için, milli hasletlerimizden mülhem olan bir azimle hareket edeceğimizi derhal ifade etmek isteriz. Bu, bizim için, ahdi olduğu kadar milli ve insani bir vecibedir. Kıbrıs meselesinin Akdeniz Bölgesinde çok vahim bir ihtilaf yaratması ihtimalinin hala giderilemediği bir vakadır. Meseleye barışçı yollarla bir çözüm şekli bulunması samimi temennimizdir”*⁷⁹⁰ ifadeleri vurgulanmaktadır. Burada yeni kurulan hükümetin de Kıbrıs konusunda aynı kararlılıkla politika üreteceğinin niyeti anlaşılmaktadır.

BM Genel Kurulunda konuşan Türk delegesi Orhan Eralp *“Kıbrıs'taki durumu bu hale sokan Kıbrıs'ı 10 bin askerle işgal eden Yunanistan'dır. Üniforma giymiş silahlı gangsterler Türklerin ve BM personellerinin yolunu kesmektedir. Türkiye Kıbrıs'ta Türklere karşı meydana gelecek herhangi bir olay karşısında, bunu Yunanistan'ın bir taarruzu olarak değerlendirecek ve ona göre davranacaktır”* demiştir. Türk yetkililerin ifadelerinde artık diplomatik nezaketi gözetmeksizin, keskin bir şekilde düşüncelerin ortaya konulduğu görülmektedir. Bu, çatışmaların devam ettiği Ada'da, olası bir savaşın da habercisi niteliğindedir. Halen, Türkiye'nin ve liderlerinin Kıbrıs'taki Türklerin hayatlarını garanti altına almak kaygısına karşılık, Yunanistan ve Rum liderlerin düşüncesinde, ‘uluslar arası dengeler Türkiye'nin bir askeri harekât yapmasına izin vermez’ fikri ağır basmaktaydı. Bu durum her iki tarafın da şartları sonuna kadar zorlamalarının temel gerekçesiydi. Makarios'un tüm direnmelerine rağmen Kıbrıs'ta altı aylık bir barış sürecine girilmiştir. Bu barış sürecinde, Kıbrıs'taki Türk köylerine uygulanan ablukanın kaldırılması ve Türklere hareket serbestîsi sağlanması, Kıbrıs Rum askerleri tarafından stratejik mevkiilerin işgalinin durdurulması, Kıbrıslı Türklere gıda yardımı yapılması için Kıbrıs milli muhafız güçleri ile Barış gücü arasında anlaşmaya

⁷⁹⁰ <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP29.htm>.

varılması⁷⁹¹ hususları öngörülmektedir. Bu maddeler Türkler için oldukça önemli bir kazanım olmuştur. Türklerin varlıkları güvenceye alınırken, uluslar arası alanda Makarios'un geri adım atması anlamına da gelmektedir.

Çok geçmeden, Kıbrıs Rum cemaat meclisinin feshinin ilan edilmesi Türk hükümeti tarafından Kıbrıs Anayasası'na aykırı olduğu gerekçesiyle, protesto edilmiştir. Garantör devlet sıfatıyla İngiltere-Yunanistan ile BM Genel Sekreterliğinin de Kıbrıs konusunda NATO'nun yapmakta olduğu gözlemcilik görevinde daha aktif olması istenmiştir.⁷⁹² Dönemin hassasiyetine binaen Bakanlar Kurulu 5 saat süren toplantısında, bir yaptırım olmak üzere, bir süre için durdurulmuş bulunan, Türkiye'deki Yunan uyrukluların sınır dışı edilmeleri işlemine istinasız olarak yeniden ve derhal başlanması kararını almıştır.⁷⁹³ Bu Türkiye'nin konuyla ilgi ciddiyetinin anlaşılması açısından önemli bir girişimdir. Çünkü uygulamanın uluslar arası alanda tepki çekme ihtimali yüksektir.

Kıbrıs ile ilgili Türk Yunan görüşmelerinde elçiler seviyesindeki ilk temas Türk elçisi Turan Tuluy ile Yunan Dışişleri Bakanı Kostapolus arasında yapılmış ve yeni bir Kıbrıs planı hazırlanmıştır, bu plan Amerika ve İngiltere tarafından da onay görmüştür. Buna göre; Kıbrıs Adası'nda bulunan İngiliz üslerinden biri Türkiye'ye verilecektir. Ada'da yaşayan Türklere milletlerarası bir garanti verilmesi yanı sıra Ada'da nüfusun fazla olduğu yerlerde kalıcı muhtariyetler verilecektir. Ancak her türlü kararda Kıbrıs söz sahibi sayılacaktır.⁷⁹⁴

Dışişleri Bakanlığı bütçesinde CHP grubu adına konuşan Nihat Erim, hükümetlerinin Kıbrıs konusunda enerjik davranmadığı konusundaki propagandaların doğru olmadığını söyleyerek; Kıbrıs anlaşmasızlığının baş sorumlusu Makarios kadar Yunanistan olduğunu vurgulamış ve bu olayların sonucu olarak, bugün Kıbrıs Adası fiilen Yunanlıların işgali altına girdiğini ifade etmiştir.⁷⁹⁵ Bu dönemde Akis'te hükümetin Kıbrıs konusunu, Lefkoşa yerine Atina ile çözmeye

⁷⁹¹ "Kıbrıs'ta 6 Aylık Bir Mütarekeye Gidiliyor" , **Hürriyet**, 24 Mart 1965.

⁷⁹² "Kıbrıs için NATO'dan Daha Aktif Bir Politika İstedik", **Milliyet**, 04 Nisan 1965.

⁷⁹³ "Yunan Uyruklular İstinasız Sınır Dışı Ediliyor", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1965.

⁷⁹⁴ "Kıbrıs İşini için Rusya'dan Yardım İstedik" , **Hürriyet**, 19 Mayıs 1965.

⁷⁹⁵ "Dışişleri Bütçesinde Erim Açıkladı: Kıbrıs Yunanlıların İşgali Altındadır", **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1965.

çalışmasını eleştiren ve Kıbrıs'la ilgili alternatif politika üretemeyen hükümetin yanlışlarını dile getiren bir yazı yer almıştır.⁷⁹⁶

Türkiye'nin dönem içerisinde sürekli olarak Rumları ve Yunanistan'ı destekleyen Rusya ile ilişki geliştirerek Rusların Türk tezine yakın olmasını sağlamak yönündeki girişimler diplomaside önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar Rusya'nın bu yakınlığı, kendi çıkarlarının Rumların Enosis hedefiyle çeliştiğini anlamasıyla başlamış da olsa yine de Türk liderlerin Batı ittifakına rağmen bu tercihte bulunmaları bir başarı olarak değerlendirilebilir. Türk-Sovyet resmi görüşmeleri Kremlin'de başlamış, Sovyet Başkanı Ürgüplü'ye iade-i ziyarette bulunacağını söylemiştir. Sovyetlerden Kıbrıs Türklerinin yaşamakta olduğu insanlık dışı durumla, ilgilenilmesi istenmiş buna karşılık Sovyet Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir komisyonun derhal harekete geçerek Kıbrıs Türkleri ile ilgilenileceği söylenmiştir.⁷⁹⁷

1. Demirel Hükümeti 27 Ekim 1965 tarihinde kurulduktan sonra, Hükümet programında Kıbrıs ile ilgili olarak; *“En büyük milli davamız olan Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin ve Kıbrıs'taki kahraman soydaşlarımızın hak ve menfaatlerine uygun bir şekilde halledilmesi hükümetimizin değişmez hedefidir. ...Türkiye Kıbrıs meselesinde adil bir çözüm şekline varılması gayesiyle Türkiye ile Yunanistan'ın müştereken hareket etmelerini daima tercih etmiştir.... Biz Kıbrıs meselesinin barış yolu ile halledilebilmesi için her iki memleketin de bu yapıcı ve realitelere uygun tutuma tam değerini vermelerinin bizzat kendilerinin ve Adadaki iki milli cemaatin hakiki menfaatlerinin iktizası olduğuna samimiyetle kaniyiz.”*⁷⁹⁸ görüşlerine yer verilirken Türklerin azınlık durumuna düşmelerine müsaade edilmeyeceği, antlaşmaların hukukuna uyulmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Açıklama bu hükümetin de Kıbrıs'la ilgili olarak hassasiyetini ortaya koymaktadır.

Ancak Rumların şiddet politikası hız kesmeden devam etmektedir. Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil Kıbrıs'ta meydana gelen olaylarla ilgili askeri

⁷⁹⁶ “Sular Bulanıyor”, **Akis**, 31 Temmuz 1965.

⁷⁹⁷ “Türk-Sovyet Resmi Görüşmeleri”, **Hürriyet**, 11 Ağustos 1965.

⁷⁹⁸ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP30.htm>.

birliklerimize gerekli hazırlık talimatı verildiğini ifade etmiştir.⁷⁹⁹ Kıbrıs Rumlarının Türklere tecavüz hareketine girişmesinden sonra, BM Güvenlik konseyi, Kıbrıs'la ilgili tarafları konsey kararlarına uymaya davet etmiştir. Dışişleri sözcüsü Oktay İşcen Ada'da bulunan 10 bin Yunan askerinin ağır silahlarla tahkim edildiğini ve bunun anlaşmalara aykırı olduğunu söyleyerek askerlerin Kıbrıs'tan çekilmesinin gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁰⁰ BM'in aldığı kararlarda taraflara yönelik tavsiye ve temennilerinde, bir ayırım yapmaması dikkat çekicidir. Kararlardan her iki tarafın da eşit şekilde, terör faaliyeti içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Oysa ki, Rumların azınlık konumuna sokmaya çalıştığı Türklere yönelik tedhiş, neredeyse tek taraflı olarak sürdürülmektedir. Türklerin kendilerini savunacak bir durumda bile olmadıkları, yaşanan olaylarla sabitken, BM'in bunu görmezlikten gelen bir tavır içerisinde olması örgütün bağımsız ve tarafsızlığını sorgular duruma getirmektedir.

Türkiye Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil Washington'da bir basın toplantısı yaparak, Türkiye ile Yunanistan'ı birbirine yaklaştırmak ve müzakere yoluyla bir çözüme ulaşmak için, NATO'nun daha fazla çaba harcamasının, NATO'nun yararına olacağını vurgulamıştır. Türkiye'nin de Kıbrıs'ta barışçı bir çözüm istediğini, ancak Kıbrıs konusunda kesinlikle bir oldubittiyi kabul etmeyeceğini de sözlerine eklemiştir.⁸⁰¹ BM birinci siyasi komisyonunda müzakeresine başlanan Kıbrıs meselesi sebebiyle diplomatik faaliyetler artmış, her iki tarafta kendi görüş ve tezlerini benimsetmek için büyük bir çabanın içine girmiştir. Siyasi komisyonun müzakerelerinde konuşan Türk Dışişleri Bakanı, yeni bir katliama asla seyirci kalınmayacağını ve Kıbrıslı Türklerin Rum hâkimiyeti altında yaşamayı hiçbir koşulda kabul edemeyeceklerini söylemiştir.⁸⁰² Türkiye, Yunanistan'ın Kıbrıs Adasını ilhakı tasarlamadığını ilan etmesi halinde kendisinin de Ada üzerindeki ilhak iddialarından vazgeçeceğini bildirmiştir. Fakat Yunanistan Dışişleri Bakanı Çirimokos buna verdiği cevapta Enosis'ten asla vazgeçemediklerini söylemiştir.⁸⁰³

⁷⁹⁹ "Askeri Birliklerimize "Hazır Ol" Emri Verildi", **Tercüman**, 06 Kasım 1965.

⁸⁰⁰ "Kıbrıs'ta 10 Bin Yunan Askerinin Çıkmasını İstedik", **Hürriyet**, 07 Kasım 1965.

⁸⁰¹ "Kıbrıs Konusunda bir Oldubittiyi Kabul Etmeyeceğiz", **Tercüman**, 04 Aralık 1965.

⁸⁰² "Kıbrıs için, BM Siyasi Faaliyete Hız Veriyor", **Hürriyet**, 13 Aralık 1965.

⁸⁰³ "Enosis'ten Vazgeçin Taksimi Bırakalım", **Hürriyet**, 16 Aralık 1965.

BM, Kıbrıs meselesi konusunda çalışmalar sonunda Türkiye'nin bugüne kadar takip ettiği politikaların zıddını ifade eden ibareleri kabul etmiştir.⁸⁰⁴ Önünü iktidarı itham ederken, siyasi komisyon, birçok Arap, Asya ve Afrika ülkelerinin katıldığı 32'ler tasarısı diye adlandırılan kararı 6 aleyhte, 51 çekimser oya karşı, 47 oyla kabul etmiştir. Siyasi komisyonun Kıbrıs için aldığı kararlar şöyledir;

- BM eşit haklara sahip üyesi sıfatıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, BM yasasına göre hükümler ve bağımsız bir ülkedir ve bu ülkeye yabancı bir müdahale kabul edilemez.
- Bütün devletler BM yasasına uyarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükümlerine, birlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye, bu ülkeye herhangi bir müdahalede bulunmamaya davet edilir.
- Güvenlik Konseyi'nde 4 Mart 1964'de alınan karar gereğince bu ülkedeki arabuluculuk görevinin devam ettirilmesi tavsiye edilir.⁸⁰⁵

BM'in aldığı karar Türkiye için, Kıbrıs konusunda yürüttüğü politikalarına indirilmiş bir darbe niteliğindedir. Türkiye'nin sürekli dillendirdiği müdahale kararının önü kesilmekte, Ada'daki Türklerin çaresiz bırakılması durumunu da ortaya çıkarmaktadır. Türk liderler bu karara itiraz ederken İ. Sabri Çağlayangil "*Türkiye'nin karar tasarısında mevcut tavsiyeleri kabul etmesine imkân yoktur*"⁸⁰⁶ diyerek tepkisini ortaya koyarken, Türkiye'nin müdahale hakkını kullanacağını belirtmiştir.⁸⁰⁷ İlk basın toplantısını düzenleyen Başbakan S. Demirel de, Türk hükümeti Kıbrıs sorununu kendi rızası dışında emrivakilerle tek taraflı çözülmesini hiçbir zaman kabul etmeyecektir derken, bu yüzden Enosis'in bu yollarla gerçekleşebileceğini düşünenlerin hayal içinde olduklarını, Türkiye'nin ve Türk cemaatinin 1960 antlaşmalarından doğan haklarını devam ettirdiğini ifade etmiştir.⁸⁰⁸

⁸⁰⁴ "...ve Kaybettik", **Akşam**, 18 Aralık 1965.

⁸⁰⁵ "BM'de Kıbrıs'ı Kaybettik", **Hürriyet**, 18 Aralık 1965.

⁸⁰⁶ "BM Komisyonunun Kıbrıs için Kararını Tanımayacağız", **Tercüman**, 18 Aralık 1965. Aynı haber 19 Aralık 1965 tarihli **Cumhuriyet**'te yer almıştır.

⁸⁰⁷ "Müdahale Hakkımızı Kullanacağız", **Tercüman**, 20 Aralık 1965.

⁸⁰⁸ "Enosis'i Umanlar Hayal İçinde", **Milliyet**, 05 Ocak 1966.

Makarios'un Atina'da verdiği demeçte Enosis'ten bahsetmesi, Dışişleri Bakanlığımızda büyük tepki ile karşılanmıştır. Açıklamada bulunan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Oktay İşçen, “*Enosis'in ilan edilmesi büyük bir karışıklığa yol açacaktır ve Türkiye bunu asla kabul etmeyecektir. Enosis'i ilan etseler bile Ada'da fiili bir durum yaratmaya güçleri yetmeyecektir. Bu tip iddialar Türk mücahitlerinin moralini bozmak ve Türk direnişini yıpratmak amacıyla yapılmaktadır*”⁸⁰⁹ demiştir. Türk hükümeti, Makarios'un 1966 Mayıs'ında Kıbrıs'ta referanduma gitmesi ve Enosis ilan etme hazırlığı karşısında, Türk bölgesinde de referandum yapılarak çifte Enosis'e gidilmesi yolundaki Türk cemaati hazırlığını onaylamıştır. Bu yoldaki hazırlıkların gözden geçirilmesi için Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın başkanlığında yüksek seviyede bir toplantı yapılmıştır.⁸¹⁰ Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak amacıyla Türkiye ile Yunanistan arasında büyük gizlilik içinde yürütülmekte olan ikili görüşmelerde, Türkiye'nin Kıbrıs Adası'nda, büyük sayılabilecek bir hükümler üs elde etme üzerinde durduğu, bu görüşün ayrıca Amerika tarafında da desteklendiği ifade edilmiştir.⁸¹¹

Dış politika ile ilgili bazı temaslarda bulunmak üzere Başbakan Johnson ile görüşen Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Kıbrıs sorununda Türkiye'nin barışçı çözüm yolu çabalarına devam edeceğini belirterek tek taraflı bir çözüm yolu kabul ettirilmesine asla izin verilmeyeceğini ifade etmiştir.⁸¹² Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Amerika ziyareti ve oradaki resmi görüşmeleri sonunda yayınlanan bildiriye, Amerika'nın yapacağı iktisadi yardımlara değinilirken, Kıbrıs'ta da antlaşmaların hala yürürlükte olduğu belirtilmiştir.⁸¹³ Kıbrıs konusundaki Türkiye'nin baştan beri savunduğu tez şu şekilde bir kez daha ifade edilmektedir;

- Tek taraflı Enosis olamaz.
- Cemaatlerden biri diğerine tahakküm edemez.
- Antlaşmalar tek taraflı değiştirilemez.

⁸⁰⁹ “Müdahale Hakkımızı “Enosis” İlan Edilirse Kullanacağız” , **Hürriyet**, 02 Şubat 1966.

⁸¹⁰ “Enosis'e Karşı İlhak İlan Edilecek”, **Milliyet**, 20 Nisan 1966.

⁸¹¹ “Kıbrıs'ta Hükümler Üs Verilmesini İstedik”, **Cumhuriyet**, 18 Ekim 1966.

⁸¹² “Johnson - Cevdet Sunay Görüşmesi”, **Milliyet**, 05 Nisan 1967.

⁸¹³ “Kıbrıs'ta Antlaşmalar Halen Yürürlüktedir”, **Tercüman**, 06 Nisan 1967.

- Lozan’da kurulan denge bozulamaz.⁸¹⁴

TC Başbakanı Süleyman Demirel, Yunan Krallığı Askeri Hükümet Başkanı Kollias’ın Keşan’da bir araya gelerek Kıbrıs konusunda görüşmeleri öncesinde siyasi çevreler, iki başbakan arasındaki görüşmelerle ilgili olarak ümitsiz bir hava içindedir.⁸¹⁵ Nitekim iki gün süren Türk-Yunan görüşmelerinin anlaşmaya varılmadan dağılması⁸¹⁶ siyasi çevrelerde bir sürpriz yaratmamış ancak Yunan heyetinin tutumu garip karşılanmıştır. Yunan Başbakanı Türkiye’nin kabul etmesine imkân olmayan tek taraflı Enosis teklifini getirmekle daha müzakerelerin daha başlamadan çıkmaza girmesine sebep olmuştur. Ancak siyasi çevrelerin görüşüne göre, uluslararası alanda Yunanistan bu sorunun çözümsüz kalmasının nedenlerini Türkiye’nin üzerine yıkmak çabasındadır.⁸¹⁷ Keşan görüşmeleri ile ilgili konuşan Süleyman Demirel, “*Türkiye esasları belirtilmiş politikasına devam edecektir. Türkiye bu politikanın gereği olarak Ada’nın Yunanistan’a ilhakına hiçbir zaman izin vermeyecektir. Barış ve güvenliği ihlal edenler, elbette Türkiye’yi karşısında bulacaktır*” ifadelerini kullanmıştır.⁸¹⁸

R.Denktaş’ın Kıbrıs’a girerken Rumlar tarafından yakalanmasının duyulması üzerine Türkiye tepki göstermiş ve BM, İngiltere ve Amerika nezdinde Rauf Denktaş konusunda girişimlerde bulunmuştur. Türk Hükümeti konunun siyasi olduğunu, Denktaş’ın tutuklanmasının Kıbrıs ile ilgili durumu gerginleştirerek Kıbrıs konusunda bir çözüm yolu bulunmasını daha da zorlaştırdığını ileri sürmüştür.⁸¹⁹ Binlerce genç Ankara ve İstanbul’da yavru vatan Türktür sloganları atarak Kıbrıs’taki son olayları ve Rauf Denktaş’ın tutuklanmasını protesto etmiştir.⁸²⁰

1967 yılı Kıbrıs’ta Rum tedhişinin yeniden yoğunlaştığı ve Türklere yönelik saldırıların artmaya başladığı bir dönem olmuştur. Adadaki dönüm noktalarından birisi de 15 Kasım 1967 tarihinde Rum-Yunan ordusunun Geçitkale ve Boğaziçi

⁸¹⁴ “Kıbrıs’ın İlhakına İzin Vermeyeceğiz”, **Hürriyet**, 08 Temmuz 1967.

⁸¹⁵ “Enosis’e Karşılık Kıbrıs’ın % 15’ine Raziyiz”, **Cumhuriyet**, 09 Eylül 1967.

⁸¹⁶ “Kıbrıs Konusunda Hiçbir Anlaşmaya Varılmadı”, **Tercüman**, 11 Eylül 1967.

⁸¹⁷ “Atina’nın Tutumu Garip Karşılandı”, **Hürriyet**, 12 Eylül 1967.

⁸¹⁸ “Keşan Görüşmelerinin Sonucu”, **Milliyet**, 13 Eylül 1967. Aynı haber 13 Eylül 1967arihli **Tercüman**’da yer almıştır.

⁸¹⁹ “Denktaş’ın İadesi için Amerika Destek Olacak”, **Tercüman**, 04 Kasım 1967.

⁸²⁰ “Gençlik Denktaş Olayını Protesto Etti”, **Tercüman**, 12 Kasım 1967.

köylere yaptığı saldırı olmuştur. Rumlar, B.M. Barış Gücü askerlerinin gözleri önünde 28 Türkü öldürmüştür. Askerler birçok Türk köyünü yağmalamış ve köylülere de esir almıştır. Bu saldırı üzerine Türk savaş uçakları saldırılan bölgelerde uçuşa başlamış, Türk donanması Kıbrıs'a doğru açılmıştır. 17 Kasım tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi saldırıların devam etmesi durumunda Yunanistan ile savaş kararı almıştır.⁸²¹ TBMM yaptığı gizli oturumdan sonra Başbakan Süleyman Demirel'in isteği üzerine Türk Hükümetine yurt dışına asker gönderme yetkisi vermiştir.⁸²² TBMM'nin hükümete savaş ilanı yetkisi vermesinden sonra Silahlı Kuvvetlerdeki hareket hızlanmıştır. Güney bölgesindeki bütün birlikler seferberlik konumuna geçirilmiş, ikmal ve kadroları genişletilmiştir.⁸²³ Gerginleşen durum üzerine Türk jetlerinin Kıbrıs üzerinde alçaktan uçuş yapmaları⁸²⁴ ve TBMM'nin Hükümete ülke dışına asker gönderme yetkisi vermesi⁸²⁵ ABD'yi telaşlandırmış, olası bir Türk-Yunan savaşını engellemek adına Başkan Johnson'un Kıbrıs Özel Temsilcisi Cyrus Vance Ankara'ya gelerek görüşmelerde bulunmuştur. Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil yaptığı açıklamada, "*Kıbrıs'ta terör ve tehdit havası estikçe hükümetimizin bu konudaki kararlılığı da devam edecektir*" derken Jetlerin Kıbrıs üzerinde uçtuğunu, donanma toplarının Kıbrıs'a çevrili olduğunu ve askerlerin savaşa hazır olduğunu ifade etmiştir.⁸²⁶ Yunanistan ve Ankara arasında mekik diplomasisini sürdüren özel temsilcinin çabaları, Makarios'un uzlaşmaz tutumuna rağmen, Yunanistan'ın Türkiye'nin şartlarını kabul etmesi ve Ada'daki askerlerini çekmeye başlamasıyla⁸²⁷ sonuç vermiş ve sükûnet sağlanmıştır. Bu süreç Kıbrıs'ta geçici Türk yönetiminin ilan edilmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir.

ABD'nin girişimiyle hareket engellenmiş ve özel temsilci görevlendirilerek kriz atlatılmaya çalışılmıştır. Türk hükümeti'nin, Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance'in aracılığıyla Yunan hükümetine bildirdiği tekliflerde belirtilen şartlar şöyledir;

⁸²¹ Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Ankara 1993, s.62-98.

⁸²² "*Hükümet, TBMM'den Silah Kullanma Yetkisi Aldı*", **Tercüman**, 18 Kasım 1967.

⁸²³ "*Türk Donanması Kıbrıs Açığında Bekliyor*", **Tercüman**, 19 Kasım 1967.

⁸²⁴ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 18 Kasım 1967.

⁸²⁵ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 19 Kasım 1967.

⁸²⁶ "*Kıbrıs'ta Terör ve Tehdit Havası Esiyor*", **Tercüman**, 21 Kasım 1967.

⁸²⁷ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 08 Aralık 1967.

- Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960'da Lefkoşa Antlaşması gereğince Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve dokunulmazlığını kabul eder.
- Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetlerin Kıbrıs'tan hızla çıkmasında taraflar mutabık olduklarını bildirirler.
- Türkiye ve Yunanistan bu hususlara uyduklarını beyan eder.⁸²⁸

Türk hükümetinin Kıbrıs konusundaki kesin ve kararlı tutumu nedeniyle Yunanistan'ın cevabı evet olmuştur. Yunanistan, Türkiye'nin isteklerine verdiği cevapta, Kıbrıs'ta antlaşmalar dışında bulunan askerleri çekmeyi ve tedhişçi Grivas'ın bir daha Ada'ya dönmemesini, son Rum saldırısında öldürülen Türklerin ailelerine tazminat vermeyi kabul ettiğini bildirmiştir.⁸²⁹ Rumlar işgal ettikleri köylerden çekilmiş, Türk esirler serbest bırakılmış ve Yunanistan'ın gizlice adaya soktuğu askerlerden 12 bini geri döndürülmüştür.⁸³⁰ Türkiye ayrıca 1960 antlaşmalarının geçerliliğini vurguladığı şartlara uyulmadığı takdirde, hiçbir devlete haber vermeden Kıbrıs'ı fiilen işgal edeceğini resmen açıklamıştır.⁸³¹ Başbakan Demirel, AP Meclis Grup toplantısında yaptığı konuşmada, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale hakkının asla tartışılmayacağını ifade ederek; Türkiye Kıbrıs'taki haklarından ve soydaşlarının haklarından da asla vazgeçmeyecektir dedi. Kıbrıs probleminin Türkiye için yeni bir buhran olmadığını vurgulayan Demirel, Türkiye'nin yumruğunu sıkıp ortaya koyduğunu ifade etmiştir.⁸³² Bu kriz sürecinde Türk liderlerin kararlı tutumları Yunanistan'ın geri adım atmasını ve şartları kabul etmesini sağlamıştır. Liderliğin önemli esaslarından birisi de hedef kitlede güven duygusunun oluşturulmasıdır. Bu da ancak söylemler ve icraatların örtüşmesiyle mümkün olabilmektedir. Yunan ve Rum liderlerin, iddialı açıklamalarına karşılık, ancak muhataplarının tepkilerine göre tavır belirlemeleri, onların güvenilirliğini olumsuz etkileyen hususlardan birisidir. Türk liderler ise sözlerinde ciddi olduklarını fiilen de göstermektedirler.

⁸²⁸ "Atina'nın Cevabını Bekliyoruz", **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1967.

⁸²⁹ "Atina İsteklerimize Boyun Eğdi", **Tercüman**, 28 Kasım 1967.

⁸³⁰ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Aralık 1967, S.39, s.10-11.

⁸³¹ "13 Şartımıza Uyulmazsa Ada İşgal Edilecek", **Tercüman**, 29 Kasım 1967.

⁸³² "Demirel: 'Türkiye Yumruğunu Sıkıp Ortaya Koydu' Dedi", **Tercüman**, 06 Aralık 1967.

3 Kasım 1969 tarihinde kurulan 2. Demirel Hükümeti'nin programında Kıbrıs politikası; *“Milli davamız olan Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk Cemaatinin haklarına ve menfaatlerine uygun bir şekilde halledilmesi geçmişte olduğu gibi bundan sonrada değişmez hedefimiz olacaktır...Kıbrıs meselesi çok taraflı bir dava niteliğindedir. Bu bakımdan taraflardan sadece birinin öne sürdüğü dilekler ve kayıtlara göre ihtilafın çözümlenebilmesi mümkün değildir. Bu meselenin halli bütün tarafların haklarını ve meşru menfaatlerini bağdaştırmak suretiyle imkân dâhiline girebilir. Bunun yolu ise müzakere yoludur”*⁸³³ şeklinde ifade edilirken kararlılıkla takip edileceği vurgulanmaktadır. 06.03.1970 tarihinde kurulan 3. Demirel Hükümeti, Hükümet programında da Kıbrıs konusunda bir önceki hükümet programına benzer ifadeler yer almaktadır ; *“Milli davamız Kıbrıs meselesinin, Türk cemaatinin ve Türkiye'nin hak ve menfaatlerine uygun bir şekilde halledilmesi hedefimizdir...Hükümetimizin, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da cemaatimizin haklarının ve milli menfaatlerimizin gerektirdiği azim ve irade ile milletimizin dileklerine ve temennilerine cevap verecek bir tutum ve şuur içinde hareket edeceğinden asla şüphe edilmemelidir.”*⁸³⁴

Ada'da Rum yönetimi içerisinde derinleşen ayrılıklar çatışmaya dönüşmüştür. Makarios'a suikast girişimi ve Yorgacis'in öldürülmesi üzerine Kıbrıs'taki Rum yönetimi ne yapacağını bilemez durumdadır. Kıbrıs'ta yalancı bir darbe hazırlığı yapılmaktadır. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil Kıbrıs'ın bir emrivaki ile Yunanistan'a bağlanması ve Enosis ilanı tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunu resmen basına açıklamıştır.⁸³⁵ Başbakan Demirel, Atina'da çıkan Akropolis Gazetesine verdiği demeçte; Kıbrıs konusu kesin olarak çözümlenmelidir, ancak bu çözüm aşamasında Enosis hiçbir şekilde düşünülemez demiştir.⁸³⁶

Nihat Erim 26 Mart 1971 tarihinde, 1. Erim Hükümetini kurduğunda, Kıbrıs konusunda çalışmış ve geniş bilgiye sahip olan bir politikacıdır. Nitekim 16. Kasım 1956 tarihinde dönemin başbakanı tarafından Kıbrıs'la ilgili çalışmak üzere

⁸³³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP31.htm>.

⁸³⁴ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP32.htm>.

⁸³⁵ “Kıbrıs'ta Darbe İçin Prova Yapılıyor”, **Hürriyet**, 20 Mart 1970.

⁸³⁶ “Başbakan ‘Enosis Hiçbir Şekilde Düşünülemez’ dedi”, **Tercüman**, 30 Temmuz 1970.

görevlendirilmiştir.⁸³⁷ Ön çalışması sonucunda ilk tespitleri ve hazırladığı raporda şu hususlar yer almaktadır;

- *“Kıbrıs’ın İngiltere elinde şimdiki şekilde kalmasını müdafı BM’de sempati uyandırmaz. Self-determination ve self-goverment umumiyetle kabul edilmiş bir moda fikir oldu. Türkiye’nin bu birinci şıkkı savunurken tezi şu şekilde olmalıdır. Kıbrıs’ın hükümlanlığı İngiltere’de kalsın. Fakat Ada halkına self-goverment elbette tanınmalıdır.*
- *Kıbrıs’ı İngiltere ancak bize devredebilir ve yalnız bize devretmelidir. Bu iddiayı işin başından beri hükümetimiz savunmaktadır. Öne sürülen coğrafi, tarihi ve bilhassa stratejik sebepler makuldür. Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesi isteği, hukuki değil siyasi sebeplere dayanır ve keza hukuki değil siyasi bir netice olarak sağlanabilir. Türkiye iddiasını sonuna kadar muhafaza etmelidir. Kıbrıs kendisine terk edildiği takdirde, ahalinin din, ırkl, menşе farkı gözetmeksizin eşit haklardan faydalanacağı söylenmelidir.*
- *Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhaki veya Türkiye’ye iadesi birbirinden en uzak iki tekliftir. Statu quo korunmadığı takdirde, İngiltere Self-goverment ile işi şimdilik kapatmak isteyecektir. Fakat bir defa açılmış olan Kıbrıs davası, ne Yunanista, ne de Türkiye bakımından Self-goverment ile sona ermeyecektir. Ortalama hal şekli Kıbrıs Ada’sının taksimidir. Taksim fikri, Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Amerika Hükümetleri arasında gizli ve resmi veya yarı resmi bazı görüşmelerde ele alınmıştır.*
- *Türkiye’nin asla kabul edemeyeceği şık, Kıbrıs ahalisine Self-determination hakkı tanımak bahanesiyle Ada’nın Yunanistan’a ilhak edilmesi için kapı açılmasıdır. Kıbrıs’ın mukadderatını prensipler bakımından tayine gelince; Ada’nın kaderini mutlaka şimdiki çoğunluğu teşkil eden Rum cemaatinin arzusuna terk etmeyi emreden*

⁸³⁷ BCA, 030-010000-38-227-1

*milletlerarası pozitif bir hukuk kaidesi yoktur. Eşit haklar tanınınca Türk topluluğu süratle gelişebilir”.*⁸³⁸

Erim'in raporunda da belirttiği gibi, en mantıklı yol Ada'nın taksimidir ve taraflar bu konuda gizli görüşme yapmıştır. Yunanistan'a ilhakın kesinlikle kabul edilemeyeceğini belirtirken, nüfus oranına göre bir hak iddiasının hukuki olmadığına, eşit haklar çerçevesinde Türklerin de nüfusunun zaman içerisinde artabileceğine işaret etmiştir. Değerlendirmeleri oldukça gerçekçi ve makul görünmektedir.

Hükümet programında ise, Kıbrıs konusunda; *“1959 yılında Kıbrıs meselesinin halli için ilgili taraflarla bazı anlaşmalara vardık. Biz bu anlaşmalara daima saygı gösterdik ve karşı taraftan da saygı bekledik. Aralık 1963 de bu anlaşmalar kanlı bir şekilde olup bittiye getirilmek istendi; fakat cemaatimizin kahramanca direnişi buna imkân vermedi...Kıbrıs Türk Toplumunun anlaşmalarla sağlanan haklarına Rum idarecilerinin yeni bir saldırısı karşısında Türkiye elinde olan her imkânı kullanarak soydaşlarının ve Türkiye'nin güvenliğini korumaya öteden beri olduğu gibi, bu günde kararlıdır.”*⁸³⁹ ifadeleri yer almaktadır.

Başpiskopos Makarios'un Atina onay verirse Enosis'i ilan etmeye hazırım şeklindeki konuşması üzerine Dışişleri Bakanı Osman Olcay, Türk Haber Ajansına verdiği demeçte; *“Makarios Enosis'ten bahsettiği zaman, bunun cevabının taksim olacağını bilir”*⁸⁴⁰ derken yine kararlı bir tavır sergilenmektedir.

2. Erim Hükümeti 11 Aralık 1971 tarihinde kurulurken Kıbrıs konusu Hükümet programında; *“Kıbrıs sorunu Hükümetimizin antlaşmalar çerçevesinde ve Türk Toplumunun haklarını sürekli olarak teminat altına alacak şekilde bir çözüme ulaştırılması için hiç bir gayreti esirgemeyeceği ulusal davamızdır. Bu soruna ilgili tarafların hak ve çıkarlarını bağdaştıracak bir çözüm şekli bulunabilmesi, aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin eski dostane gelişme düzeyine oturtulmasına büyük ölçüde yardımcı olacaktır...Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun antlaşmalarla tanınmış bulunan haklarına yapılabilecek herhangi bir yeni saldırı, bir oldu bitti, Türk Milletini tek vücut halinde ve bütün gücü ile*

⁸³⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 03001-0000-38-227-1

⁸³⁹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP33.htm>.

⁸⁴⁰ *“Olcay: “Enosis'in Cevabı Taksimdir”, Cumhuriyet, 01 Kasım 1971.*

*karşısında bulacaktır.*⁸⁴¹ şeklinde ifade edilmiştir. Kıbrıs'taki Türk varlığının korunmasına özellikle vurgu yapıldığı dikkat çekmektedir.

Başpiskopos Makarios'un, Kıbrıs'a son günlerde endişe verici şekilde silah ve cephane yağması ile ilgili olarak Türk Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayınlamış ve bu konuda İngiltere, Amerika, Yunanistan Hükümeti ile BM Genel Sekreterinin dikkatini çekmiştir.⁸⁴²

Ferit Melen tarafından 22 Mayıs 1972'de kurulan ve kısa süreli olan Melen Hükümeti programında da Kıbrıs konusu üzerinde önemle durulmaktadır; *“Kıbrıs Devleti Milletlerarası bir antlaşma neticesinde kurulmuştur. Kıbrıs Cumhuriyetine vücut veren antlaşmalar Ada'daki iki toplumun ortaklığı esasına dayanmaktadır. ...Hükümetimiz antlaşmalarla tanınmış hukukuna ve Adadaki Türk toplumunun Kıbrıs Devletine ortak olma vasfından doğan haklarına hanel gelmemesi kaydıyla Kıbrıs sorununun ilgili tarafların hak ve menfaatlerini bağdaştıracak şekilde barışçı yollarla çözümlenmesine gayret sarf edecektir”*.⁸⁴³

Dışişleri Bakanı Haluk Bayülken Cumhuriyet Senatosunda bütçe nedeniyle yaptığı konuşmada, Kıbrıs sorununa da değinmiş Türk toplumunun güvenliğine veya hukuki haklarında meydana gelebilecek bir tehdit veya Kıbrıs'ta oldubittiler yaratmaya yönelecek herhangi bir hareket derhal bertaraf edilecektir açıklamasında bulunmuştur.⁸⁴⁴ Bu hükümet yetkililerinin de Kıbrıs konusunda karalı mesajları dikkat çekmektedir.

Ardından kurulan Naim Talu Hükümeti de kısa ömürlü olurken, 15 Nisan 1973 tarihli Hükümet programında Kıbrıs konusu; *“Sorunun ortaya çıkmasından bu yana bütün Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerince en önemli bir mesele olarak takip edilmekte olan bu konunun Hükümetimizce de hayati bir milli dava olarak yakından takip edileceği tabiidir...Türkiye'ye ve Türk toplumuna antlaşmalarla tanınan haklara karşı girişilecek olup bitti teşebbüslerine veya fiili bir tecavüze derhal*

⁸⁴¹ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP34.htm>.

⁸⁴² *“Kıbrıs Konusunda 3 Ülkeyi Uyardık”*, **Tercüman**, 07 Şubat 1972.

⁸⁴³ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP35.htm>.

⁸⁴⁴ *“Kıbrıs'ta Oldu Bittileri Bertaraf Kararındayız”*, **Cumhuriyet**, 07 Şubat 1973.

gereken karşılığın verileceğinden asla şüphe edilmemelidir.”⁸⁴⁵ ifadeleri ile vurgulanmaktadır.

26 Ocak 1974 tarihinde, 1. Ecevit Hükümeti kurulmuştur. Hükümet programı içerisinde Kıbrıs konusu yer alırken özellikle federasyona vurgu yapılmış ve deniz hukuku açısından ülke menfaatlerinin gözlemlendiği belirtilmiştir. Programda bu hususlar ; *“İki cemaatten oluşan Kıbrıs’ta Türk Toplumunun eşit egemenlik statüsünün korunması ve Devlet yönetiminde iki cemaat arasında her yönü ile huzurlu bir işbirliğinin sağlanması için en isabetli çözüm şeklinin federatif bir sistem de bulunacağına inanıyoruz. Böyle bir çözüm yolunun Kıbrıs’ın ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını kuvvetlendirecek bir temel teşkil edeceği inancındayız...Denizlere ve deniz yataklarına ilişkin sorunların zamanımız ihtiyaçları uyarınca çözülmesi amacı ile yapılmakta olan uluslararası deniz hukuku çalışmalarında Türkiye’nin güvenliğine ve her türlü hak ve yararına değinen konular üzerinde hassasiyetle durulacaktır. Bu alanda gelişmekte olan Devletler Hukuku kurulları ve uygulamalar çerçevesinde ulusal hak ve çıkarlarımızı dikkatle izlemek korumak ve değerlendirmek kararındayız”⁸⁴⁶ ifadeleriyle yer almaktadır.*

Hükümet programında da belirtilen federatif sistem çözümünü, Başbakan Ecevit’in bir basın toplantısında dile getirilmesiyle, Rumlar büyük tepki göstermişlerdir.⁸⁴⁷

Türk karasuları ve kıta sahanlığı içinde petrol araştırmaları yapacak sismik gemisi İstanbul’dan Ege Denizi’ne doğru hareket etmesi üzerine Yunanistan, silahlı kuvvetlerini alarma geçirmiştir. Bu arada 53 parçalık Türk savaş gemisi de tatbikat yapmak amacıyla Ege Denizi’ne açılmıştır. Yunanistan silahlı kuvvetlerinin alarma geçmesi üzerine Dışişleri Bakanı Turan Güneş bir demeç vererek, *“Yunanistan eğer bu hareketi çalışmalar engel olmak amacıyla yapıyorsa, temenni ederim ki Türkiye’nin doğal haklarına böyle bir müdahale gerçekleşmesin”* şeklinde konuşmuştur.⁸⁴⁸ Türk savaş gemilerinin eşliğinde Ege Denizi’nde petrol araştırmaları yapmak üzere ‘Çandarlı’ gemisi, Türkiye ile Yunanistan arasında aylardan beri

⁸⁴⁵ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP36.htm>.

⁸⁴⁶ <http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP37.htm>.

⁸⁴⁷ “Ecevit’in Federal Devlet İstemi” , **Hürriyet**, 06 Nisan 1974.

⁸⁴⁸ “Yunan Ordusu Alarma Geçti” , **Hürriyet**, 30 Mayıs 1974.

devam eden kıta sahanlığı sorununu daha kritik bir noktaya getirmiştir.⁸⁴⁹ Yunan Hükümeti'nin, Türkiye'nin kıta sahanlığını belirlemek üzere Ege Denizini paylaşmak teklifinde ısrar etmesi, görüşme ile bir çözüm yolu bulunamayacağını göstermektedir. Atina'da yayınlanan resmi bildiriye göre, Yunanistan konuyu 1958 Cenevre Antlaşması çerçevesinde ele almaya hazırdı. Bu antlaşmada, sadece kıtaların değil, adaların da sahanlıkları bulunduğu kabul edildi. Atina bu şartlar altında Ege Denizi'nin kıta sahanlığında Türkiye'nin hiçbir hakkı bulunmadığını öne sürmektedir. Türkiye Cenevre Antlaşması'nı imzalamamıştır.⁸⁵⁰ Ege anlaşmazlığının Karakas'ta çözülmeye çalışıldığı bir sırada Yunanistan fiili bir karar alarak karasularını 12 mile çıkarma kararı almıştır. Bu kararını da yürürlüğe koyacağını NATO'ya bildirmiştir. Ankara'da bu durum büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Türkiye'nin böyle bir durumda sessiz kalmayacağı açıklanmıştır.⁸⁵¹

1974 yılı içerisinde Ege'de petrol aramak maksadıyla gerginleşen bir ortamda Başbakan Ecevit'in açıklamaları basında yer almaktadır; *“Yunanistan'ın ikili görüşmeleri reddetmeleri üzerine konuşan Başbakan Ecevit, tecavüzkâr olmayacağız ama meşru haklarımızı kullanacağız. Ege'de kendi meşru alanımızda elimizdeki plan gereğince petrol aramalarına devam edeceğiz dedi.”*⁸⁵²

Bu krizin yankıları devam ederken, 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Nikos Sampson adında bir EOKA militanı tarafından Yunanistan destekli bir darbe gerçekleştirilmiştir.⁸⁵³ Yunan alayı tarafından darbe yapıldığı bildirilirken, Makarios'un öldürüldüğü söylenmiştir.⁸⁵⁴ Bununla ilgili Tercüman Gazetesinde; *“Yunan subaylarının kumandasındaki Kıbrıs Milli Muhafız Birlikleri dün sabah Cumhurbaşkanı Makarios'u görevinden uzaklaştırarak yerine eski Yunan Mukavemet Teşkilatı liderlerinden, Kaymaklı olaylarında Türklere saldıran Rum*

⁸⁴⁹ *“Türk- Yunan Anlaşmazlığı Kritik bir Aşamada”*, **Tercüman**, 31 Mayıs 1974.

⁸⁵⁰ *“Ege Anlaşmazlığı Çıkmazda”*, **Tercüman**, 04 Haziran 1974.

⁸⁵¹ *“Yunanistan 12 Milde Israr Ederse Türkiye Fiili Durum Yaratacak”*, **Hürriyet**, 11 Haziran 1974.

⁸⁵² *“Ecevit: Barışçı Tekliflerimiz Kabul Edilmedi”*, **Hürriyet**, 28 Haziran 1974.

⁸⁵³ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 15 Temmuz 1974.

⁸⁵⁴ *“Yunan Alayı Darbe Yaptı Makarios Öldürüldü”*, **Dünya**, 16 Temmuz 1974. Aynı haber 16 Temmuz 1974 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır.

çetesinin reisi Nikos Sampson'u Cumhurbaşkanı ilan etmiştir".⁸⁵⁵ ifadeleri yer almaktadır.

Gelişen durum üzerine Türk Ordusu'nun alarma geçtiği ve çıkarma birliklerinin İskenderun ve Mersin Limanlarında hazır beklediği de basına yansımaktadır. Başbakan Ecevit, 16 Temmuzda parti önderleriyle görüşmüş ve yaptığı açıklamada Kıbrısta hiçbir oldubittinin kabul edilmeyeceğini ve Türklerin haklarına el sürdürülmeyeceğini⁸⁵⁶ belirttikten sonra, hükümet Garanti Antlaşması'nın işletilmesine karar vermiştir. Darbenin arkasında Yunanistan'ın bulunduğu açıktır. Bütün veriler bunu gösterdiği gibi Makarios da Birleşmiş Milletlere yaptığı başvuruyla, Yunanistan'ı şikâyet etmiş ve darbeden bu devleti sorumlu tutmuştur. Dolayısıyla, Garanti Antlaşması uyarınca, Yunanistan'a danışılması gereksizdir. 17 Temmuzda⁸⁵⁷ Ecevit, Londra'ya gitmiş, ancak buradaki görüşmeler, İngiliz Hükümetinin Kıbrıs'ta Garanti Antlaşması uyarınca üzerine düşeni yapmak niyetinde olmadığını belli etmiştir. Kıbrıs'ta meydana gelen darbe olayı üzerine Başbakan Ecevit sabaha kadar devam eden MGK ve Bakanlar Kurulu toplantısından sonra Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ten TBMM'nin olağanüstü toplantıya çağrılmasını istemiştir. Ecevit bu arada NATO ve BM nezdinde girişimde bulunduğunu açıklayarak, İngiltere'den de yardım talebinde bulunduğunu ve İngiltere'nin bu yardım teklifini geri çevirdiği takdirde tek başına bu işi yürüteceğini söylemiştir.⁸⁵⁸

Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı bir 'Yıldırım Savaşı' planladığı⁸⁵⁹ basına yansırken, Kıbrıs sorununu İngiliz hükümeti ile görüşen⁸⁶⁰ Ecevit'in olumlu bir sonuç alamadığı⁸⁶¹ açıklanmıştır. Örsan Öymen'nin Günaydın Gazetesi'nde görüşmeye ait notlarında, İngiltere Başbakanı'nın, Ecevit'e "*Deniz Kuvvetlerinizle çıkarma yapacak güçte misiniz?*" şeklinde soru sorduğu ve yine kendi Dışişleri

⁸⁵⁵ "Kıbrıs'ta İç Savaş", **Tercüman**, 16 Temmuz 1974.

⁸⁵⁶ "Türk-Yunan Savaşı Her An Patlayabilir", **Günaydın**, 16 Temmuz 1974.

⁸⁵⁷ **Anadolu Ajansı Bülteni**, 17 Temmuz 1974. Aynı haber 16 Temmuz 1974 tarihli **Günaydın**'da yer almaktadır.

⁸⁵⁸ "NATO ve BM Nezdinde Girişimde Bulunduk", **Tercüman**, 17 Temmuz 1974. Aynı haber 17 Temmuz 1974 tarihli **Dünya**'da yer almıştır.

⁸⁵⁹ "Yunanistan Türkiye'ye Karşı Bir 'Yıldırım Savaşı' Planladı", **Günaydın**, 18 Temmuz 1974.

⁸⁶⁰ "Ecevit İstişareler İçin Dün İngiltere'ye Gitti", **Dünya**, 18 Temmuz 1974.

⁸⁶¹ **Günaydın**, 19 Temmuz 1974.

Bakanı Callaghan'ın bunu "yapabilirler", şeklinde yanıtladığı⁸⁶² aktarılmaktadır. Bu görüşmeden de anlaşıldığı üzere İngiltere hala Türkiye'nin bir çıkarma yapma fikrine şüpheyle yaklaşmaktadır. Ayrıca, yapılabileceğini değerlendirse de, bunda bir sorumluluk almamak eğilimindedir. Türkiye'ye dönüşünde başbakan, "*zaman çok dardır, acele bir çözüm yolu bulunmalıdır, çünkü olaylar Türkiye aleyhine ilerlemektedir*" açıklamasını yapmış, Yunanistan'ın her geçen saat Ada'ya askeri takviyeler gönderdiğini, bunun da Yunan işgalini yerleştirdiğini ifade etmiştir.⁸⁶³ Washington'dan kendisi ile görüşme yapmak için Londra'ya gelen Başkan Nixon'un özel temsilcisi Sisco ile görüşme yapan Ecevit, Türkiye'nin barışçı çözüm olanağı bulunması için uzun süre beklemeyeceğini belirtmiş, kendisine bu konuda çalışmalarını tamamlayabilmesi için 24 saat süre tanımıştır. Türkiye'nin müdahaleye kararlı olduğu belirtilmiştir.⁸⁶⁴ Daha sonra Sisco'ya, Türk hükümetinin Kıbrıs'taki Türk toplumunun güvenliğini sağlayacak şartların sağlanması için, gerekli önlemleri kısa zamanda alması gerektiğini belirtmiştir.⁸⁶⁵

Türkiye, Ada'daki başta Türkler olmak üzere, tüm halkı korumak adına uluslar arası diplomasi yollarını denemişse de, başarılı olamamıştır. Sisco Atina'da da Ioannides ile görüşüp Türkiye'nin isteklerini iletmiş. Yunan Cuntasının önderi bunları reddetmiştir. Sisco'nun ABD Büyükelçiliği'ne gidişinden sonra Türkiye'nin tüm Büyükelçilerine Barış Harekatının başlamak üzere olduğu bilgisi gönderilmiştir.⁸⁶⁶Nihayetinde, Türkiye Ada'ya kendi başına bir harekât yapmaya karar vermiştir. 20 Temmuz sabahı Barış Harekâtı sabaha karşı 05.00'da başlamış, Türk paraşütçüleri Yeşilada'ya inmişlerdir. Kararı Ecevit açıklamıştır; "*Kıbrıs'a barış için gidiyoruz.*"⁸⁶⁷ Başka bir haberde harekâtın başlaması şu ifadelerle yer almaktadır; "*Kahraman TSK bu sabaha karşı yavru vatanımız Kıbrıs'a indirme ve çıkartma harekâtına başlamıştır. Kara, hava ve deniz kuvvetlerinin ortaklaşa*

⁸⁶² **Günaydın**, 19 Temmuz 1974, 2. Bölüm.

⁸⁶³ "*Ecevit, 'Çözüm için Zaman Çok Dar' dedi*", **Milliyet**, 19 Temmuz 1974.

⁸⁶⁴ "*Türkiye Müdahaleye Kararlı Olduğunu Bildirdi*", **Dünya**, 19 Temmuz 1974.

⁸⁶⁵ "*Barışçı Çözüm için 24 Saat Süre Tanıdık*", **Cumhuriyet**, 19 Temmuz 1974. Aynı haber 19 Temmuz 1974 tarihli **Tercüman**'da yer almaktadır.

⁸⁶⁶ Erdem Karaca, **Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.34.

⁸⁶⁷ "*Mehmetçik Kıbrıs'ta*", **Hürriyet**, 20 Temmuz 1974. Aynı haber 20 Temmuz 1974 tarihli 2. Baskı **Günaydın**'da yer almaktadır.

*başlattıkları harekât bu sabah saat 06.00'da başlamış ve silahlı kuvvetlerimiz Kıbrıs'ın Girne bölgesi ile Girinya Kalesi yakınlarında çok sayıda asker ve tank çıkarmışlardır”.*⁸⁶⁸

Deniz kuvvetlerine ait çıkarma ve savaş gemileri bu sabaha karşı Hava Kuvvetlerinin vurucu güçlerinin desteğinde katıldığı harekâtı sonunda Kıbrıs'a ilk birliklerini çıkarmıştır. Türk birlikleri, Kıbrıs anlaşmazlığının ilk patlak verdiği 1964 yılından beri yaptığı girişimlerin üçüncüsünde Kıbrıs'a ayak basmıştır.⁸⁶⁹ Kıbrıs çıkarmasından sonra bir mesaj yollayan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar, “*TSK anlaşmaların kendisine sağladığı haklara dayanarak Kıbrıs'ta barışı sağlamak için harekâta bulunmaktadır. Ordu bu hareketiyle şanlı tarihe ve insanlığa unutulmayacak bir sayfa açmaktadır*”⁸⁷⁰ demiştir. Harekâtle ilgili yutdışından gelen tepkiler şu şekildedir;

- NATO konseyi dün olağanüstü toplanmıştır ancak Ankara'dan henüz bir talimat gelmediğinden toplantı ertelenmiştir.
- Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ilk defa Yunanistan'a yüklenmiş bunalıma sebep olan Yunanistan'ın davranışı gibi Türkiye'nin de harekâtını üzüntüyle karşılıyorz demiştir.
- Moskova radyosu çıkarma ile ilgili, Ankara'nın bu kararı barışçı bir çözüm yolu bulunamaması üzerine aldığını açıklamış ve Yunanistan'ı Kıbrıs'ın içişlerine karışmakla suçlamıştır.
- Alman Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs konusunda tarafların ılımlı olmalarını tavsiye ederek, Türkiye'nin de müdahalesini hiçbir şekilde kınamayacağını belirtmiştir.
- Kanada Dışişleri Bakanlığının bir sözcüsü, durumun son derece vahim ve tehlikeli olduğunu söyleyerek, 480 kişilik birliğini çekmeyeceklerini BM'in kararını bekleyeceklerini söylemiştir.

⁸⁶⁸ “Çıkartma Başladı”, **Tercüman**, 20 Temmuz 1974.

⁸⁶⁹ “Türk Ordusu Kıbrıs'ta”, **Cumhuriyet**, 20 Temmuz 1974.

⁸⁷⁰ **Milliyet**, 20 Temmuz 1974, 3. Baskı.

- Çin ilk defa Kıbrıs olaylarını yorumlamış, durumun genel olarak kaygı yarattığını söylemiştir.
- Hollanda Dışişleri Bakanı Max Van Der Soel ise yaptığı açıklamada, Kıbrıs'ın bağımsızlığına kimse dokunulmamalıdır, demiştir.⁸⁷¹

Rum kuvvetlerin direnişini kıran Türk birlikleri çıkarmanın yapıldığı Girne'den Lefkoşa'ya kadar uzanan yolu tamamen kontrolleri altına almışlardır. Denizden çıkarma yapılırken, paraşütçülerde havadan inmişlerdir. Jetlerde muhafızların üslerini bombalarken, Limasol dört dalga halinde bombalanmış ve ikinci cephe burada açılmıştır. TBMM olağanüstü bir toplantı yapmıştır. Konuşmalardan sonra hükümete oybirliği ile genel savaş açma yetkisi verilmiştir. Milliyet Gazetesindeki yansımalarıyla, Harekâtın ikinci günündeki dış tepkiler şu başlıklar altında örneklenebilir:

- İngiltere askeri harekâta karışmayacağını bildirdi
- Amerika üzgün
- A.E.T ortak çıkış yapacak
- Makarios'a göre Türkiye'nin müdahalesi Kıbrıs'ın bağımsızlığını tehlikeye düşürdü
- Pakistan Türkiye'yi destekliyor
- Japonya Yunan albaylarını kınıyor
- Hollanda müdahaleyi anlayışla karşılıyor
- Alman Başbakanı savaştan kaçınılmasını istiyor

Türk müdahalesi üzerine Atina'da iki ülke arasında çıkabilecek olası bir savaş ihtimaline karşı halk gıda maddelerine hücum etmiştir. Kıbrıs'ın Türk Ordusu'nun

⁸⁷¹ “Birliklerimiz Kıbrıs'ta İlerliyor”, **Milliyet**, 20 Temmuz 1974, 3. Baskı.

elinde⁸⁷² olduğu bildirilirken, memurlar işlerine gitmemiştir. ABD yetkilisi Sisco'nun sakin olun tavsiyesine rağmen Atina'da toplantılar devam etmektedir.⁸⁷³

Harekâtla ilgili yaptığı açıklamada Bülent Ecevit, sabah saat 07.15'te harekâtın barışçı amaçlar taşıdığını belirtmiş, Türk Milletine, Kıbrıslılara ve dünyaya hayırlı olsun demiştir.⁸⁷⁴

Rum Muhafız ordusunun teslim olduğu bildirilirken⁸⁷⁵ Yunanistan Ada'daki Türk Birlikleri çekilmediği takdirde, 48 saat içerisinde savaş ilan edeceğini açıklamıştır.⁸⁷⁶ Bu açıklama inandırıcı olmaktan uzak olduğu gibi, taraflar üzerinde de etkinliğinin fazla olduğunu söylemek güçtür. Çünkü Türkiye'le savaşmaya ne Yunan askeri ne de kamuoyu sıcak bakmamaktadır. Hükümetin bu yöndeki açıklaması, liderlerin kamuoyunu teskin ve kendi prestijlerini korumak yönünde bir girişim olarak algılanabilir. Yunanistan'daki cunta idaresinin de güçlü bir şekilde iktidarda bulunmadığı açıktır. Nitekim harekâtın ikinci gününde General Davos'un bir darbe girişiminin olduğu ve zorla önlendiği bildirilmektedir.⁸⁷⁷ Girne'nin batısına çıkartılan Türk birlikleri, Lefkoşa'nın kuzeyine indirilen birliklerle temas kurunca, 23 Temmuz'da, Başbakan Bülent Ecevit, BM güvenlik konseyinin ateşkes çağrısına Türkiye'nin uymayı kabul ettiğini bildirmiştir.⁸⁷⁸ Yaptığı açıklamada Ecevit, “*yeni bir Kıbrıs vardır. Dünyada Türkiye'nin iki gün öncekinden başka bir yeri vardır*” ifadelerini kullanmıştır. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Amerikalı bir gazetecinin şahit olduğu üzere, şehre giren Türk askerlerinin Yunan askerlerine bile iyi davrandığını belirterek, barış görüşmelerine Viyana'da başlanılacağını söylemiştir. İngiltere ateşkes antlaşmasını sevinçle karşıladıklarını bildirmiş, ayrıca genel olarak Türkiye lehine bir durum oluştuğunu belirtmiştir.⁸⁷⁹ ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'in Türk müdahalesinin kendileri için tam bir sürpriz olduğunu ifade etmesi⁸⁸⁰de harekâta yönelik Türk lider kadrolarının bir başarısı olarak

⁸⁷² “Kıbrıs Ordumuzun Elinde”, **Dünya**, 21 Temmuz 1974. Aynı haber 21 Temmuz 1974 tarihli **Günaydın**'da yer almaktadır.

⁸⁷³ “Kıbrıs Türk Ordusunun Elinde”, **Milliyet**, 21 Temmuz 1974.

⁸⁷⁴ “Ordumuz Kıbrıs'ta Duruma Hâkim Oldu, Amacımız Barış”, **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1974.

⁸⁷⁵ “Rum Muhafız Ordusu Silahlı Kuvvetlerimize Teslim Oluyor”, **Dünya**, 22 Temmuz 1974.

⁸⁷⁶ “Yunanistan'ın 48 Saat İçinde Savaş İlan Edeceğini Açıkladı”, **Günaydın**, 22 Temmuz 1974.

⁸⁷⁷ “Yunanistan Karıştı”, **Günaydın**, 23 Temmuz 1974.

⁸⁷⁸ **Dünya**, 23 Temmuz 1974.

⁸⁷⁹ “Ecevit, “Artık Kimse Kıbrıs'ta Türk'ün Hakkına Dokunamaz” Dedi”, **Milliyet**, 23 Temmuz 1974.

⁸⁸⁰ **Günaydın**, 23 Temmuz 1974.

değerlendirilebilir. Türk liderler aldıkları kararı, bir onay ya da icazet kaygısına girmeden uygulama iradesini göstermişlerdir. Tepkilerden anlaşıldığı üzere tarafların çoğunluğu için beklenmeyen bir gelişme olmuştur.

Ecevit basına yaptığı açıklamada, harekâtın Kıbrıs'la Yunanistan'a barış ve özgürlük getirdiğini⁸⁸¹ ifade ederken, harekât sonrasında, her iki ülkede de cunta rejimlerinin devrilmesini vurgulamaktadır. Kıbrıs'ta ateşkes koşullarının saptanması ve soruna kesin bir çözüm getirecek barış görüşmelerine bir ön hazırlık amacıyla garantör devletlerarasında düzenlenen üçlü konferans Türkiye saatiyle 23.00'de Cenevre'de başlamıştır. Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş havaalanında verdiği demeçte, Türk tezinin federatif devlet olduğunu resmen açıklamıştır.⁸⁸²

Konferansta Türkiye'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Federatif Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti tezinin savunulacağını, bunun dışında başka bir seçeneğin kabul edilmeyeceğini bildirmiştir. Buna karşılık büyük bir şaşkınlık içinde olduğu gözlenen Yunanistan Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Yorgo Mavros ise Kıbrıs'ta taksime de, federasyona da karşıyız gibi muğlak bir ifade ile tezlerini açıklamıştır. Konferansa katılan üçüncü devlet İngiltere'nin temsilcilerinde de belirgin bir kararsızlık gözlenmektedir.⁸⁸³ Bu durumda Türkiye haricinde garantörlerin, beklemedikleri bir gelişme karşısındaki şaşkınlıkları devam etmektedir. Türk heyetinde ise, Türk Ordusu'nun Kıbrıs'tan geri çekilmeyeceği yönünde kesin bir kararlılık mevcuttur.⁸⁸⁴

Başbakan Ecevit Türkçe ve İngilizce olarak yaptığı basın açıklamasında *“Konferansla ilgili üzerinde taviz vermemiz mümkün olmayan bazı isteklerimiz kabul edilmedikçe, bir anlaşma mümkün olmayacaktır”* demiştir.⁸⁸⁵ Cenevre Konferansında iki gün devam eden çalışmalar, beklenmedik bir biçimde çıkmaza girmiş ve Türkiye teklifleri kabul edilmezse görüşmelerden çekileceğini bildirmiştir. Diğer taraftan Başbakan Ecevit de bir basın toplantısı düzenleyerek,

⁸⁸¹ **Günaydın**, 25 Temmuz 1974.

⁸⁸² *“Türkiye'nin Tezi Federatif Devlet”*, **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1974.

⁸⁸³ *“Müzakereleri Uzatmayacağız”*, **Tercüman**, 26 Temmuz 1974. Aynı haber 26 Temmuz 1974 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır.

⁸⁸⁴ *“Ordumuz Kıbrıs'tan Geri Çekilmeyecek”*, **Günaydın**, 27 Temmuz 1974.

⁸⁸⁵ *“Ecevit, Karamanlis İle Cenevre'de Buluşuyor”*, **Milliyet**, 29 Temmuz 1974.

“taleplerimizden Cenevre görüşmeleri sırasında en ufak taviz vermeyeceğimiz” açıklamasında bulunmuştur.⁸⁸⁶

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere uzun süren görüşmelerden sonra anlaşma imzalamışlardır. Antlaşmaya göre, Türk birlikleri Kıbrıs'ta buldukları yerde kalacaklardır. Cenevre Konferansı, Türk müdahalesini yerinde görmüş ve Türk ordusunun Ada'da barış ve güvenliğin sağlandığı, yeni bir anayasal düzenin kurulduğu zamana kadar Kıbrıs'ta kalacağını, bundan sonra da kademeli bir şekilde azaltılabileceğini kabul etmiştir.⁸⁸⁷

Başbakan Bülent Ecevit, “Cenevre anlaşması ile Kıbrıs'ın yeni statüsünün temel taşları da yerlerine konmuştur” demiştir. Ecevit, “iki ülkenin askeri birlikleri arasına bir tampon bölge konulması yolundaki teklifimizin Yunanistan tarafından anlaşılmadığını ve bu konuda henüz bir anlaşmaya varılamadığını” belirtmiştir.⁸⁸⁸

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk yaptığı açıklamada, “Cumhuriyet hükümeti yıllardır kangren olmuş Kıbrıs yarasına neşteri vurmaya gerekli görmüş ve bu neşteri hem askeri alanda, hem de siyasi alanda başarı ile kullanmıştır” demiş, Türkiye'nin askeri müdahalesinin savaş için değil, Kıbrıs'ta bozulmuş anayasa düzenini geri getirmek için yaptığını da belirtmiştir.⁸⁸⁹

2. Cenevre görüşmeleri kesilme noktasına gelmiş, Türk heyeti önerilerinin ele alınması için Mavros ve Klerides'e süre tanımıştır. Coğrafi federasyonla ilgili önerilerinden birinde, Türkiye Kıbrıs'ın kuzeyinde tüm Ada yüzölçümünün %34'ünü kaplayan bir coğrafi bölge üzerinde özerk bir Türk yönetiminin kurulmasını istemektedir.⁸⁹⁰ Cenevre'de devam eden barış görüşmelerinin olumlu bir sonuca ulaşmaması üzerine Kıbrıs'taki TSK havadan ve karadan 2. Barış Harekâtına

⁸⁸⁶ “İsteklerimiz Kabul Edilmezse Çekileceğiz”, **Tercüman**, 29 Temmuz 1974. Aynı haber 29 Temmuz 1974 tarihli Günaydın'da yer almaktadır.

⁸⁸⁷ “Anlaşma Oldu”, **Milliyet**, 31 Temmuz 1974. Aynı haber 31 Temmuz 1974 tarihli **Tercüman** 'da yer almaktadır.

⁸⁸⁸ “Ecevit: “Kıbrıs'ta Yeni Düzenin Temeli Atıldı”, **Cumhuriyet**, 01 Ağustos 1974. Aynı haber 01 Ağustos 1974 tarihli Günaydın'da yer almaktadır.

⁸⁸⁹ “Korutürk: Neşteri Zamanında Vurduk”, **Milliyet**, 03 Ağustos 1974. Aynı haber 03 Ağustos 1974 tarihli Günaydın'da yer almaktadır.

⁸⁹⁰ “Yunanistan ve İngiltere Türk Tezini Görüşmeyi Kabul Etti”, **Cumhuriyet**, 12 Ağustos 1974.

başlamıştır.⁸⁹¹ Cenevre Konferansı'nda önerilerinin reddedilmesinden sonra, Kıbrıs'ta harekâtı ikinci kez başlatan Türk Silahlı Kuvvetleri⁸⁹², kendisine gösterilen hedeflere ulaşmıştır. Barış harekâtını izleyen BM gözlemcilerinin deyişiyle bu kez yıldırım savaşı uygulayan kuvvetler, Girne'nin doğusundaki tüm hedefleri ele geçirmiştir.⁸⁹³

Harekât basında, “*Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımızın can, mal ve güvenliğini sağlamak ve Ada'ya barış getirmek için önceki sabah 2. defa harekâta geçen Türk Silahlı Kuvvetleri dün Magosa'ya girmiştir. Bayrak Radyosu Magosa'nın Osmanoğulları'ndan bu yana 2. defa Türkler tarafından alındığını büyük bir bayram sevinci içinde vermiştir.*”⁸⁹⁴ şeklinde yer almıştır. Başbakan Bülent Ecevit, Bakanlar Kurulu toplantısından sonra Kıbrıs'ta TSK'nın, saat 19.00'dan itibaren Barış Harekâtının durdurulduğunu ve ateşkesin sağlandığını açıklamıştır. Ecevit, o zamana kadar askeri hedeflere ulaşıldığını, Kıbrıs'ta federal devletin temelini de resmen atıldığını söylemiştir.⁸⁹⁵

Birinci ve ikinci harekâtlar sonucu Kıbrıs'ta meydana gelen fiili durumun adının resmen konacağı ve adının Kıbrıs Türk Federatif Devleti olacağı, Kıbrıs Türk yönetimi başkanı Rauf Denktaş'ın da Kıbrıs Türk Federatif Devleti Başkanı olarak ilan edileceğini ifade edilmiştir.⁸⁹⁶ Ecevit, “*Türk milleti Ada'daki zulme ve haksızlığa katliama daha fazla tahammül etmeyecektir*” demiştir. Konferans için ilk temasların yapıldığı günlerde İngiltere Dışişleri Bakanlığı sözcüsü ise yaptığı açıklamada bir egemen ve bağımsız Kıbrıs devleti tezini desteklediğini ifade etmiştir.⁸⁹⁷

Dışişleri Bakanı Güneş, Makarios'u Kıbrıs Devlet Başkanı olarak tanımadığını bildirmiştir. Güneş, BM Genel Kurulunda bugün yapılacak olan Kıbrıs ile ilgili oturuma katılmak üzere New York'a giderken havaalanında verdiği

⁸⁹¹ “*Cenevre Konferansı Dağıldı*”, **Tercüman**, 14 Ağustos 1974. Aynı haber 14 Ağustos 1974 tarihli *Günaydın*'da yer almaktadır.

⁸⁹² “*Kıbrıs Harekâtı Yeniden Başladı*”, **Dünya**, 15 Temmuz 1974.

⁸⁹³ “*Silahlı Kuvvetlerimiz Magosa'ya Giriyor*”, **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1974. Aynı haber 15 Ağustos 1974 tarihli **Tercüman**'da yer almaktadır.

⁸⁹⁴ “*Rum Direnmesi Bütünüyle Kırıldı*”, **Cumhuriyet**, 16 Ağustos 1974.

⁸⁹⁵ “*Ateşkes Kararına Uyuyoruz*”, **Tercüman**, 17 Ağustos 1974.

⁸⁹⁶ “*Kıbrıs Türk Federatif Devleti'ni Kurduğumuzu Resmen Açıklayacağız*”, **Tercüman**, 21 Ağustos 1974.

⁸⁹⁷ “*Ecevit'in Açıklaması*”, **Milliyet**, 21 Ağustos 1974.

demeçte, “*Makarios’un ne Devlet Başkanlığı sıfatını tanıyoruz, ne de Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi sıfatını kabul ediyoruz*” demiştir.⁸⁹⁸

Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Kıbrıs konusunda verdiği demeçte, BM Genel Kurulunda Kıbrıs konusunda oybirliği ile kabul edilen kararı yapıcı ve gerçekçi bir karar olarak nitelendirmiştir. Güneş, bu kararın üzerinde durulması gereken bir yönü de belirterek, Türkiye ve Türk toplumunun savunduğu coğrafi esasa dayanan federal devlet tezine karşı herhangi bir hüküm içermediğini söylemiştir. Bu arada da Makarios’un coğrafi federasyonu hiçbir zaman kabul etmeyeceği şeklindeki sözlerine değinerek, “*yıllardan beri Ada’yı Yunanistan’a bağlama ülküsü adına binlerce Kıbrıslı Türkün ve Rum’un felaketine sebep olan bu zat öyle görünüyor ki, henüz Kıbrıs ile ilgili gerçekleri tam anlamıyla kavrayamamıştır*” şeklinde konuşmuştur.⁸⁹⁹

Dönem içerisinde, 18 Türk Hükümeti kurkulerken ve gelişen olaylar karşısında hedef ve söylemler farklılaşmasına rağmen, Türkiye’nin Ada’daki Türklerin varlığının korunması hususundaki kararlılığı her zaman korunmuştur. Bu konu, Yunan ve Rum tarafının hedeflerinden ayrılan temel noktadır. Çünkü Türkiye hiçbir zaman Ada’nın tamamını ele geçirme politikası gütmemiştir. İmkan olmasına rağmen 1974 askeri harekâtında bile buna tevessül etmemiştir.

IV.2. Yunanistan

Yunanistan II. Dünya Savaşı öncesinde İngilterenin etki alanı içerisindeyken Mart 1947’de İngiltere ABD ile yer değiştirmiştir. Yunanistan Balkanlarda Sovyet eksenine girmeyen tek ülkeydi. O girerse Türkiye’nin de girmesi muhtemeldi. Bu durumda, Ortadoğunun zengin petrol kaynakları Batı açısından tehdit saltına girecekti.
900

Yunanistan,ın Kıbrıs’la ilgili siyasetinin temelinde, Türkiye ile bir savaşa girmeksizin Ada’yı ele geçirmek fikri yatmaktadır. Bu Enosis hedefi ortaya atıldıktan beri uygulanmaya çalışılan bir stratejidir. 1950 sonrasında, Türkiye’nin soruna müdahil

⁸⁹⁸ “*Dışişleri Bakanı Turan Güneş’in Demeci*”, **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1974.

⁸⁹⁹ “*Güneş: “Enosisçi Makarios Gerçekleri Kavrayamıyor” Dedi*”, **Cumhuriyet**, 14 Kasım 1974.

⁹⁰⁰ S. Brown, **The Face of Power**, United States Foreign Policy from Truman to Clinton, Columbia University Press, New York 1994, p.26.

olduğu dönemde de, aynı anlayışla hareket edilmiştir. Bu nedenle Zürih Antlaşması, bütün garantilerine rağmen, zamanla bu sonucu alabilecek bir antlaşma olarak değerlendirilmiştir. Papandreu ve Makarios ise meselenin hallini 1965 seçimlerinden evvel halletmek gerektiğine ve Akritas Planı akıllıca uygulandığı takdirde, harpsiz bir oldubitti ile neticeyi alacaklarına inanmaktadırlar. Kıbrıs'ın Yunan askerleri tarafından işgali de Kıbrıs'ı harpsiz bir oldubitti ile ele geçirmek planının bir safhasıdır. 1967 krizi ile Türkiye savaş kararı almamış olsaydı, bu planın da pek hayali olduğu söylenemezdi.⁹⁰¹ Nitekim 1974 yılındaki Barış Harekâtı da, bu sonuca ulaşmayı önleyen bir müdahale olmuştur.

Yunan liderlerinin Kıbrıs'la ilgili savaşız bir şekilde ele geçirme planı ve bu yöndeki hareket tarzlarında, yine bir öngörü eksikliğinden söz etmek mümkündür. Tarihte yaşanan tecrübeler, özellikle de Girit örneği, Kıbrıs konusunda Yunanistan'ı cesaretlendiren en temel etkenler olmuştur. Uluslar arası dengelerin de kendilerine bu fırsatı vereceğini değerlendiren Yunan liderler, Ada'nın Türkiye için vazgeçilmez bir stratejik bölge olduğunu anlayamamışlar, anlasalar da, Türkiye'nin bu konuda göze alacağı şeyleri sağlıklı olarak hesap edememişlerdir.

Makarios ve Yunanistan, Enosis'i gerçekleştirmek adına Kıbrıs konusunu Birleşmiş Milletler gündemine aldirmek için büyük bir çaba harcamışlardı. Makarios, 10 Ağustos 1953'te Birleşmiş Milletler'e bir muhtıra göndererek, bu kuruluşun Kıbrıs'ta self determination hakkına saygı göstermesini ve bu konuda İngiltere'yi ikna etmesini talep etmiştir. Makarios, bununla da kalmamış Papagos'a da bir mektup göndererek Birleşmiş Milletler'e yapılacak olan başvuruda Yunan hükümetinin kendilerini desteklemesini istemiştir. Yunanistan'ın gereken yardımı göstermemesi durumunda ise Kıbrıslıların yabancılardan destek isteyeceğini, yabancılara yaklaşmak zorunda kalacağını bildirmiştir.⁹⁰² Yunanistan Başbakanı Papagos, bu konuya taraftar görünmemekle birlikte⁹⁰³ Makarios'un baskıları sonucunda Yunanistan, İngiltere ile Kıbrıs konusunda ikili görüşmelere başlayabileceğini bildirmiştir. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda harekete geçmesinin altında yatan temel sebep ise, Makarios'un Rusya'yı Kıbrıs sorununa

⁹⁰¹ Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi**, C.2, Lefkoşa 1973, 171.

⁹⁰² Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs Sorunu ve Bağımsızlık**, Lefkoşa 1986, s. 34.

⁹⁰³ "Başbakan Papagos, Makarios'a Yeni Tavsiyelerde Bulundu", **Bozkurt**, 22 Şubat 1954.

karıştırılabileceği korkusu idi. İngiltere'nin Kıbrıs konusunda Enosis isteklerine çok da olumlu bakmadığını anlayan Yunanistan, hem İngiltere, hem de Türkiye için beklenmedik bir olayı gerçekleştirmiş ve Birleşmiş Milletler anayasasında yer alan self determination ilkesine dayanarak bu hakkın Kıbrıs'a verilmesi için Birleşmiş Milletler'e başvurmuştur. Yunanistan'ın Kıbrıs'ın gelecekteki statüsü ile ilgili olarak hazırladığı rapor teklifi BM'e sunulmuştur. Başbakan Papagos'un imzasını taşıyan proje⁹⁰⁴, Kıbrıs'ta plebisit yapılmasını müzakereye açılmasını, göz önünde bulundurmaktadır.⁹⁰⁵ Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı hakkındaki Yunan hükümet talebinin BM'e resmen aksettirilmesi nedeniyle Yunan şehirlerinde mitingler yapılmıştır.⁹⁰⁶ Oysaki Şubat 1959'da Bozkurt Gazetesi'nde Yunanistan'ın Kıbrıs'ın ilhakına taraftar olmadığı haberi yer almaktaydı.⁹⁰⁷

Genel kurul, gerek İngiliz gerekse Yunanistan'ın izahlarını dinlemiştir. Yunanlılar, İngiliz hükümetinin Kıbrıslıların kendi mukadderatlarını kendileri tayin isteklerini yerine getirmediklerini, Yunan hükümetinin başvurduğu bütün çarelerin sonuçsuz kaldığını genel kurula bildirmiş ve Birleşmiş Milletler'den bu davayı ele almalarını istemişlerdir. İngiltere ise idaresi altında olan Kıbrıs'la ilgili müzakerenin Birleşmiş Milletler tarafından ele alınma salahiyetinin olmadığını bildirerek Kıbrıs konusunun genel kurulda görüşülmesinin, herhangi bir devletin içişleriyle ilgili meselenin ele alınması olarak nitelendirileceğini belirtmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Kıbrıs'la ilgili alınan kararda, elli reye karşı sıfır rey ve sekiz çekimser ile karar tasarısı şu şekilde tasvip edilmiştir: *"Kıbrıs meselesi hakkındaki karar tasarısının şimdiki halde kabulü uygun görülmediğinden genel kurul bu meseleyi daha fazla tezekkür etmemeyi kararlaştırmıştır."*⁹⁰⁸ BM'e Yunanistan tarafından bildirilen karar suretinde, Kıbrıs halkının geleceğini kendisinin belirlemesi gerektiği ileri sürülmekte ancak Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı ifade edilmemektedir.⁹⁰⁹ BM'nin Yunanistan müracatını kabul etmemesi üzerine,

⁹⁰⁴ "Yunanistan Kıbrıs İçin B. Milletlere Başvurdu", **Vatan**, 21 Ağustos 1954.

⁹⁰⁵ "Yunanistan Kıbrıs İhtilafını BM'e Getirdi", **Milliyet**, 21 Ağustos 1954. Aynı haber 21 Ağustos 1954 tarihli **Halkçı**'da yer almıştır.

⁹⁰⁶ "Yunanistan'ın Kıbrıs için İlhak Teklifi", **Cumhuriyet**, 21 Ağustos 1954. Aynı haber 21 Ağustos 1954 tarihli **Vatan** 'da yayımlanmıştır.

⁹⁰⁷ "Başbakan Papago Makarios'a Yeni Tavsiyelerde Bulundu", **Bozkurt**, 22 Şubat 1954.

⁹⁰⁸ Elizabeth Barker, "Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler", **Zafer**, 29 Ağustos 1954.

⁹⁰⁹ "BM'e Sunulan Karar Sureti", **Milliyet**, 03 Ekim 1954.

Yunanistan'da tepkiler ortaya çıkmıştır. Türkiye aleyhinde gösteriler yapılırken, Selanik'de Türk Konsolosluğunun etrafı sarılmıştır.⁹¹⁰

BM'den beklediği sonucu alamayan Yunanistan'ın politika değişikliğine gideceği basına yansımaktadır. Elefteria gazetesi bir haberinde, Papagos hükümetinin Kıbrıs politikasını değiştirmek yolunda olduğunu bildirmiş ve “*Yunanistan dış politikasında değişiklik yapacak ve Kıbrıs konusunda daha ılımlı bir politika sergileyecektir.*”⁹¹¹ ifadelerini kullanmıştır. Ancak hedefte bir değişiklik olmadığı anlaşılmaktadır. Yunanistan, BM'e gönderdiği mektupta, Kıbrıs'taki durumun endişe verici bir hal aldığı bildirirken Kıbrıs'taki gelişmelerden doğacak her türlü tedbiri almak hakkını elinde tuttuğunu belirtmiştir.⁹¹² Bir süre sonra da beklenmedik bir kararla Kıbrıs sorununu ve Enosis davasını BM'e aksettirmek için çalışmalara başlamış ve Atina'da yayınlanan bir tebliğde, üçlü konferansın Yunanistan'ı davasından vazgeçirmeyeceği bildirilmiştir.⁹¹³

Londra Konferansı öncesinde, Yunan tezi Kıbrıslı Rumlara kendi geleceğini kendi tayin etmeleri hakkının tanınması ve özel bir zaman zarfında plebisit yapılmasının prensip itibarıyla kabul edilmesi esasına dayanmıştır. Stefanopolus Kıbrıs'ın İngiltere'ye ait bir mesele olduğunu da reddederken, Türk azınlığının bütün hak ve menfaatlerinin Yunan hükümetince teminat altına alınacağını söylemiştir. Stefanopolus Londra Konferansı eğer olumsuz sonuçlanırsa bunun da İngiltere'nin suçu olacağını ve böyle bir durumda BM'e başvuracaklarını söylemiştir. İngiliz çevrelerine göre, Stefanopolus malum Yunan görüşünü tekrarlamaktan başka bir şey yapmamaktadır. İngilizler aradaki müthiş tezatlarla rağmen konferansın yapıcı olduğunu ve bundan sonra bir antlaşma tabanının oluşturulacağını belirtmişlerdir.⁹¹⁴

Londra Konferansı esnasında meydana gelen 6/7 Eylül olaylarını Türkiye aleyhine kullanma gayretine giren Yunanistan bu yönde çalışmalara başlamıştır. Böylece dünya kamuoyunu yönlendirerek, Türkiye'yi Kıbrıs konusunda kuvvetli bir etki altına almak niyetindedir. 6/7 Eylül gecesi İstanbul'da meydana gelen üzücü

⁹¹⁰ “*Türkiye Aleyhine Nümayişler*”, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 17 Aralık 1954.

⁹¹¹ “*Kıbrıs Davası Kapanıyor*”, **Milliyet**, 03 Ocak 1955.

⁹¹² “*Yunanistan'ın BM'e Mektubu*”, **Milliyet**, 02 Mayıs 1955.

⁹¹³ “*Yunanistan BM'e Başvuruyor*”, **Milliyet**, 22 Temmuz 1955.

⁹¹⁴ “*Yunanistan Kıbrıs'a Dair Aynı Sözleri Tekrarladı*”, **Hürriyet**, 01 Eylül 1955.

olayların patlak vermesine sebep olan Selanik'teki bombalama olayları, Yunan adli makamlarınca incelenmeye başlanmış, siyasi amaçlarla hareket eden Yunan adli makamları Türk Başkonsolosunu suçlu bulmuşlardır.⁹¹⁵

Türk Basınında bu olayla ilgili olarak, Yunanistan kaynaklı bir girişim olduğu yönünde haberler yer almaktadır. *“Bir Yunan komünist şebekesinin 8 Eylül olaylarında parmağı olduğu anlaşıldı. Atina’da çıkan ‘Virdini’ gazetesi büyük bir komünist şebekesinin ortaya çıkarıldığını ve ele geçen delillerden İstanbul ve İzmir’de 6/7 Eylül gecesi meydana gelen olaylarda bu kızıl şebekenin parmağı bulunduğu anlaşıldığını bildirdi.”*⁹¹⁶

*“Atina’da meydana çıkan komünist şebekesi hakkında Yunan Dışişleri Bakanı Kalancis, bir demeç vererek yakında mahkemeye sevk edilecek şebekenin 6 Eylül olaylarıyla ilgili olduğunu doğruladı.”*⁹¹⁷

Birkaç gün sonra, Yunan Dışişleri Bakanı Spiro Teotokis, Yunanistan’ın Kıbrıs meselesini tekrar BM’e götürmeyeceğini, fakat bundan önce bu konuda İngiltere ile uzlaşma çarelerinin aranacağını kaydetmiştir.⁹¹⁸ Bakanın açıklamasına göre Yunan Hükümetinin görüşü şu şekildedir;

- Kıbrıs halkına anayasa bahsedilmesini önlemek için ahdi veya hukuki bir engel ileri sürülemez.
- Kıbrıs statüsüyle ilgili asıl taraflar İngiltere ve Kıbrıs halkıdır.
- Kıbrıs’ın bağımsızlık mücadelesinde Türkiye’nin engel olmaya çalışması hukuki bakımdan dayanaksızdır.⁹¹⁹

Yunanistan Başbakanı Karamanlis de yayınladığı beyanatta Yunan hükümetinin, Kıbrıs’ta çoğunluğun haklarına uygun olarak demokratik bir hükümetin kurulması için İngiltere’den teminat istediğini açıklamıştır. Karamanlis İngiltere’nin dalavere yaptığını iddia ederek, Kıbrıs’ta halkların korunması için teminat

⁹¹⁵ “6/7 Eylül Olayları”, **Milliyet**, 20 Aralık 1955.

⁹¹⁶ “6/7 Eylül Olaylarında Komünist Şebeke Parmağı”, **Milliyet**, 25 Aralık 1955.

⁹¹⁷ “Yunan Dışişleri Bakanı’nın Demeci”, **Milliyet**, 27 Aralık 1955.

⁹¹⁸ “Kıbrıs Etrafında Yunan Hazırlığı”, **Cumhuriyet**, 30 Aralık 1955.

⁹¹⁹ “Yunanistan Kıbrıs Görüşünü Açıkladı”, **Milliyet**, 04 Mart 1956.

istemiştir.⁹²⁰ Kralın da fikirleri ayın paralelindedir. Kral, “Yunanistan totaliter komünistliğe karşı hür dünyanın saflarında hürriyet idealinin zaferi uğruna çarpışmıştır. Yunanistan hürriyet uğrunda her millet fazla ağır fedakârlıklara katlanmıştır. Bu fedakârlıklar bir gün Kıbrıs’ın kurtuluşu sırasının gelmesi için yapmıştır. Kıbrıs’ın kurtuluşu pek yakındır. Buna karşı ne yapılırsa yapılsın akamete uğramaya mahkûmdur.”⁹²¹ sözleriyle bu görüşlerini dile getirmiştir.

Yunanistan lider kadrosu da, bir fikir birliği içersinde, ortak bir dille hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu safhada, Türkiye’yi muhatap almama yönünde bir çaba da göze çarpmaktadır. Çünkü, ‘sömürgeci İngiltere’ye karşı, Ada’nın bağımsızlık istemesi, dönemin gelişen siyasal ortamında geçerli bir hareket tarzıdır ve Türkiye’nin müdahil olması bu sihri bozabilir.

Sürekli uzlaşmaz bir tavır içerisindeki Makarios, en son Ada Valisi Harding’in, kendisine ilettiği İngiltere’nin teklifini de reddetmesiyle Şeynel Adalarına sürgüne gönderilmiştir. Makarios’un Ada’dan sürülmesi, Yunanistan’da kanlı nümayişlere sahne olmuş, Atina, Selanik ve Kıbrıs’ta yüzlerce insan yaralanırken göstericiler Amerikan ve İngiliz elçiliklerini yağma etmek istemişlerdir.⁹²² BM Yunan heyeti başkanı Palamas, Makarios’un sürgün edilmesi ile ilgili protesto teklifini, BM’in genel toplantı gündemine alınmasını talep edeceğini açıklamış ve Yunanistan’da İngiltere aleyhine büyük mitingler yapılacağı⁹²³ bildirilmiştir. Bu aynı zamanda Yunanistan’ın Makarios’a tam destek verdiğinin de bir göstergesi olarak algılanabilir.

ABD’nin Atina Büyükelçisi’nin Yunan Dışişlerini ziyareti ve Kıbrıs olayları dolayısıyla Amerikan hükümetinin ve milletinin sempatilerini Yunan hükümetine bildirdiğinin açıklanması⁹²⁴ ABD’nin Yunanistanı desteklediği yönünde algılanmaktadır. Bu arada, sürgündeki Makarios’a Yunana desteğinin sürdüğü açıklanmaktadır. Bu kapsamda Kıbrıs Halkı namına söz söylemeye yetkili tek şahısın

⁹²⁰ “Yunanistan Gene İngiltere’ye Çattı”, **Milliyet**, 08 Mart 1956.

⁹²¹ “Yunan Kralı da ‘Kıbrıs’ı yakında alacağız’ dedi.,” **Hürriyet**, 09 Mart 1956.

⁹²² “Yunanistan’dan Tepki”, **Milliyet**, 11 Mart 1956.

⁹²³ “Yunanistan Kıbrıs İşini Tekrar BM’e Getirdi”, **Hürriyet**, 12 Mart 1956.

⁹²⁴ “Atina Dün BM’e Başvurdu”, **Cumhuriyet**, 14 Mart 1956.

sürgün olan papaz Makarios'tur ⁹²⁵ ifadesi basında yer almaktadır. İngiltere'nin Makarios'u Kıbrıs konusu dışına çıkarma gayreti Yunanistanın etkin desteğiyle engellenmeye çalışılmıştır.

Bir taraftan Başbakan Adnan Menderes'in Kıbrıs hakkındaki Türk görüşünü bir kere daha açıklaması, diğer taraftan İngiltere'nin Radcliffe projesiyle ortaya çıkması, Yunan siyasi çevrelerinde oldukça şaşkınlık ve huzursuzluk yaratmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs davası hakkındaki fikrini ısrarla belirtmesi üzerine, Amerika'nın da Kıbrıs davasının halli için Türk İngiliz ve Yunan Hükümetlerinin bir anlaşmaya varması lazım geldiğini ileri sürmesi Yunan makamlarını büsbütün şaşırtmıştır. Muhalefet parti liderleri ve muhalif basın, Hükümetin Kıbrıs işini iyi idare edemediğini iddia etmekle beraber bunlar da bir hal çaresi ileri sürememektedirler⁹²⁶ ifadeleri yer almaktadır. Yunan hükümetinin gelinen noktada kamuoyunu ikna edemediği yönünde çıkan haberde Liderlik açısından kötü bir yönetim sergilendiği ve sonuçta kendi halkında bir huzursuzluk ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu anlamda lider kadroların toplum üzerinde tesis etmeleri gereken birinci unsur olan güvenin zedelendiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Yunanistan, Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletler Kurulu'nda görüşülmesine yakın Enosis'i gerçekleştirmek adına çeşitli yollara başvurmuştur. Örneğin ABD'nin nüfuzlu gazetelerinde Yunanistan lehine ücret karşılığı makaleler yazdırılmıştır. Türk basınında çıkan haberlere göre ise, Kıbrıs'taki EOKA'nın tedhiş hareketleri had safhaya ulaşarak Türklere yapılan saldırılar artmıştı. Bu saldırıların arttırılmasının nedeni İngiltere'nin Kıbrıs'ta asayişini korumakta yetersiz kaldığını göstermek ve Kıbrıs konusunun sürekli gündemde kalmasını sağlamaktı. Saldırılara karşı Türklerin kendilerini savunmaları barbarlık, İngilizlerin asayişini sağlamak için yaptığı çalışmalar ise Rumlara yapılan zulüm olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ada Rumları, Birleşmiş Milletler tarafından kendi kaderlerini tayin hakkı dışında ileri sürecekleri diğer önerileri tanımayacaklarını belirterek bu amaçla genel greve başlamışlardı. Kıbrıs'taki Rumların topluca girişmiş oldukları bu grevde işyerleri açılmamış, dükkânlar kısmen açılmış, Rum askerler ise işbaşı yapmayarak

⁹²⁵ "Yunanlılar, yeni Kıbrıs anayasasını İngiltere'nin bir oyunu sayıyorlar.", **Hürriyet**, 30 Aralık 1956.

⁹²⁶ **Tercüman**, 07 Ocak 1957, s.1,5.

greve destek vermişlerdir.⁹²⁷Yapılan bu faaliyetler ile Yunanistan hem Birleşmiş Milletler'e üye ülkeleri hem de dünya kamuoyunu Kıbrıs konusunda yanıltma çabası içerisine girmiştir.

BM siyasi komisyonun toplantısında söz alan Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof, tedbirlerin alınmasına rağmen bazı kişilerin ve Yunanistan'ın Kıbrıs'a silah sevkini itiraf etmek zorunda kalmıştır.⁹²⁸

Makarios'un sürgünden Yunanistan'a döndüğü günlerde Makarios'un Atina'da bir kahramanmış gibi karşılanmasından sonra Yunan Dışişleri Bakanının küstahça bir beyanat yayınlaması, Türk dış politika çevrelerinde Yunan hükümetinin tam bir şaşkınlık içinde bulunduğu delil gösterilmiştir.⁹²⁹ Yunan hükümeti bir toplantı düzenleyerek, Türk-Yunan ilişkileri hakkında Dışişleri Vekili Averof'un açıklamasını dinlemiştir. Ayrıca, bozulmuş olan Türk-Yunan ilişkilerinin düzelmesi için çareler aramaktadır.⁹³⁰ Bunda Yunanistan Dışişleri Bakanının NATO Genel Sekreteri Poul Henry arasında yapılan görüşmenin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Şimdiye kadar NATO'nun arabuluculuğunu reddeden Yunanistan'ın bundan sonra, Spaak'ın bu konuda arabuluculuk yapmasını kabul ettiğini bildirmiştir.⁹³¹ Atina bir taraftan da propaganda faaliyetlerini sürdürmektedir. Propaganda planına göre birçok ülkenin isim yapmış şahsiyetleri Yunanistan'a çağrılacaktır. Propaganda için Atina'ya davet edilecek isimler arasında McArthur, Bn. Roosvelt, banker Vanderbilt ve armatör Onasis'de vardır.⁹³²Yunanlı lider kadroların, dünya kamuoyunu etkilemek için ünlü şahsiyetler vasıtasıyla, bir kampanya başlatmaları etkili bir yöntemdir ve yaratıcı bir fikir olarak değerlendirilebilir.

BM'de Yunan delegesi Palamas, BM Genel Sekreteri Hammarskjöld'a verdiği bir memorandumda hükümetinin, Kıbrıs konusunun çözümü için mantıklı tavizler beklediğini resmen açıklamıştır. Yunan delegesi, sorunun Kıbrıs halkını tatmin edecek şekilde çözülmesinin şart olduğunu ileri sürmüştür. Verilen

⁹²⁷ "Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler", **Ulus**, 8 Şubat 1957.

⁹²⁸ "Averof Silah Sevkinin İtiraf Etti", **Milliyet**, 20 Şubat 1957.

⁹²⁹ "Yunan Hükümeti Şaşkınlık ve Gaflet İçinde Bulunuyor", **Tercüman**, 21 Nisan 1957.

⁹³⁰ "Yunanistan Kıbrıs'ı İlhak Edemeyeceğini Anladı", **Tercüman**, 24 Nisan 1957.

⁹³¹ "Yunanistan Kıbrıs İşinde Yumuşuyor", **Milliyet**, 05 Mayıs 1957.

⁹³² "Yunanlılar Kıbrıs için Geniş Ölçüde Propagandaya Geçti" başlıklı haber, **Hürriyet**, 06 Haziran 1957.

memorandumda Kıbrıs'ta baskı kuran İngiliz idaresi ve Kıbrıs Rumlarına yapılan eziyetlerde açık bir şekilde ifade edilmiştir.⁹³³ Yunanistan'ın 'İngiliz zulmü altında ezilen masum Rumlar' imajını yansıtmaya gayretlerini, her platformda sürdürdüğü görülmektedir. Bunun bir devlet politikası olarak belirlendiği ve Rumlarla beraber mücadeleyi bu esas üzerinden sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi bu tez yerinde ve genel kabul gören bir temeldedir.

Yunan hükümeti, yayınladığı bir tebliğde, Kıbrıs'ta EOKA tedhişçi teşkilatını, Yunanistan'ın dâhili ve harici işlerine müdahaleyle itham etmiştir. Tebliğde EOKA'nın Yunanistan'ı ilgilendiren konularda söz hakkı olmadığını belirtilirken, EOKA Türk-Yunan dostluğunu bozmakla ve Doğu Akdeniz'de huzuru kaçırmakla suçlanmıştır.⁹³⁴ Bu açıklamanın gerçekçi olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu tedhiş örgütünün kurulması ve desteği Yunanistan tarafından gerçekleştirilmiştir.

1958 Ağustos'unda, İngiltere'nin Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili planını, Yunanistan reddetmiştir. Bu konu ile ilgili yayın yapan Atina Radyosu, "*İngiltere bu yeni planı ortaya atmakla hataların en büyüğünü işledi*" açıklamasında bulunmuştur. Hükümete yakın çevreden bir kişi ise, İngiliz planının esasını taksim fikrinin başlangıcını oluşturduğunu söyleyerek, Yunanistan'ın bu fikri asla kabul etmeyeceğini söylemiştir.⁹³⁵ Başbakan Karamanlis, Başbakan MacMillan'a gönderdiği mektupta geçici olarak yapılacak bir antlaşmayı faydasız bulduğunu açıkça belirtmiş ve Yunanistan'ın elindeki bütün kanuni hakları kullanarak Kıbrıs halkının kurtuluşunu sağlamaya devam edeceğini bildirmiştir.⁹³⁶

Türkiye ile Yunanistan arasında başlatılan diyalog süreci neticesinde Yunan Başbakanı Karamanlis, beraberinde Dışişleri Bakanı Averof ile birlikte Ankara'ya gelmiş ve görüşmelerde daha ziyade Kıbrıs Antlaşması'nın uygulanması ile ilgili

⁹³³ "Yunanistan Kıbrıs için Taviz Bekliyor", **Milliyet**, 15 Eylül 1957.

⁹³⁴ "Atina EOKA'yı Sert bir Dille İtham Etti", **Milliyet**, 11 Kasım 1957.

⁹³⁵ "Yeni Kıbrıs Planını Yunanistan Reddetti", **Cumhuriyet**, 17 Ağustos 1958.

⁹³⁶ "Yunanistan Kıbrıs Planını Reddetti", **Tercüman**, 21 Ağustos 1958.

konular üzerinde durulmuştur.⁹³⁷ Karamanlis Ada'da çatışma ortamının sona erdiğini ifade etmiştir.⁹³⁸

11 Şubat 1959 tarihinde imzalan Zürih antlaşmasıyla, Kıbrıs Sorunu yeni bir sürece girmiş ve devamında 16 Ağustos 1959'da Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Yunanistan'da bu antlaşmalar tepkiyle karşılanmıştır. Yunan meclisinde Kıbrıs dolayısıyla kavga çıkmış, muhalefet lideri liberal parti iktidara gelirse Ada'nın bağımsızlığı için uğraşacağını belirtmiştir.⁹³⁹ Nitekim KKTC Cumhurbaşkanı Denктаş, Yunan Dışişleri Bakanı Averof ile ilgili bir anısını anlatırken bu konuyu vurgulamaktadır; *"1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edildiğinde, Yunanistan meclisinde muhalefetin 'sen bu antlaşmayı yapmakla Enosis'i gömdün' şeklindeki eleştirilerine Averof'un cevabı şu olmuştur; 'Beyler aklınızı kullanınız, Enosis'e İngiliz koloni idaresinden mi daha kolay gidilir, yoksa bağımsızlıktan mı?'"*⁹⁴⁰ Bu düşünce tarzı, gelişen tüm olaylara rağmen Yunanlı liderlerin bilinçaltında mevcuttur. Karamanlis Hükümeti, devam ettiği sürece Yunanistan antlaşmalarının tatbikinden yana görünmektedir. Fakat antlaşmaların katı bir şekilde ve harfiyen tatbikini isteyen Türk tarafını da müfrit olarak değerlendirerek, Menderes Hükümetini yumuşak bir siyaset izlemeğe davet etmektedir. 1964 yazı, Yunanistan'da yeni bir siyasi değişimin yaşandığı bir dönem olmuştur. 1955'ten beri Yunanistan'ı yöneten ve bu devletin modern tarihinde başbakanlık koltuğunda en uzun süre oturan ve politikacı niteliğini kazanan Karamanlis, 1963 Haziranında istifa etmişti. Karamanlis, artık Yunan politikasında adet olduğu gibi, Paris'e gitmiş ve ancak 1974'te geri dönebilmiştir. İşte, 1963 sonunda kurulan Yorgo Papandreu Hükümeti Kıbrıs'ın yeniden uluslararası bunalıma konu olduğu bu dönemde, Karamanlis'ten farklı bir yaklaşım benimseyerek, Türk-Yunan ilişkilerinde ve Kıbrıs sorununda yeni gerilimlerin yaşanmasında önemli bir rol oynayacaktı.⁹⁴¹ Makarios'u antlaşmaları bozmak siyasetinde tamamen desteklemiş ve 1963 olaylarının temeli atılarak planları hazırlanmıştır. Zaten, Averof'un son beyanlarından da anlaşılacağı gibi, Yunanlılar,

⁹³⁷ "Yunan Başbakanı Ankara'da", **Tercüman**, 08 Mayıs 1959.

⁹³⁸ Evanthis Hatzivassiliou, "Cyprus at the Crossroads, 1959-63", **European History Quarterly**, Sage Publications, 2005, p.523.

London, Thousand Oaks, ca, and New Delhi (www.sagepublications.com), Vol. 35(4), 523-540.

⁹³⁹ "Kıbrıs Yüzünden Yunan Meclisinde Kavga Çıktı", **Dünya**, 26 Şubat 1959.

⁹⁴⁰ Rauf Denктаş'la 09.12.2010 tarihli görüşme, Lefkoşa.

⁹⁴¹ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.83.

Zürih Antlaşması'nın tatbiki neticesinde Ada'nın er geç Rum tahakkümüne geçeceğine ve zamanla Enosis'in tahakkuk edeceğine inanmışlardır. O halde, Vehbi Zeki'nin belirttiği gibi 1960-63 yılları arasında Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs siyasetini şu şekilde özetlenebilir;

- Antlaşmaların tatbikinden yana görünmek
- Makarios'un antlaşmaları ve Anayasa'yı değiştirmek arzusunu "makul bir ihtiyaç" olarak dünyaya takdim etmek ve Makarios'u "müstakil bir devlet başkanı" olarak desteklemek
- Türklerin direnişini ve Anayasa'nın aynen tatbik edilmesi taleplerini dünyaya karşı 'müfrit, yıkıcı, taksimci' olarak lanse etmek
- Türkiye'yi mümkün olduğu kadar uyutmak ve avutmak⁹⁴²

Görülüyor ki direkt veya endirekt bir şekilde Yunanistan, Makarios'u ve dolayısıyla Akritas Planı'nın tatbikini desteklemiştir.

Venizelos Hürriyet gazetesine yaptığı açıklamada Yunanistan'ın, Kıbrıs'ı ilhakını istememektedir ve Makarios'un tek taraflı hareketini onaylamamaktadır. *"Makarios din adamı mıdır yoksa politikacı mıdır? Politikacılık ve din adamlığı birbiriyle bağdaşmayan iki meslektir ve de Makarios birisini seçmek zorundadır"* şeklinde konuşan Venizelos cemaat liderlerinin Londra'da yapılacak olan beşli konferansa olumlu yanıt vermelerini de sevindirici bir haber olarak nitelendirmiştir. Asıl huzursuzluğun ise Londra ve Zürich Antlaşmaları'yla ortaya çıkan ve sözde müstakil, müstakil olsa bile ölü doğmuş bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ortaya çıktığını söylemiştir.⁹⁴³

Yunanistan Başbakanı Papandreu Makarios'u desteklediğini resmen açıklarken bir anlamda tedhişi de desteklemektedir.⁹⁴⁴ 1964 yazında artan tedhiş olayları sonucu hava hareketi yapan Türkiye konunun kendisi için hassasiyetini

⁹⁴² Paragraftaki bilgi için Bkz. Vehbi Zeki, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi, C.2**, Lefkoşa 197, s.171.

⁹⁴³ *"Venizelos'un Hürriyet Gazetesine Beyanatu:"Birbirimize Muhtacız" dedi*", **Hürriyet**, 06 Ocak 1964.

⁹⁴⁴ "Papandreu Makarios'u Desteklediğini Resmen Açıkladı", **Vatan**, 14 Nisan 1964.

ortaya koyarken, Türk uçakları tarafından Kıbrıs'a yapılan ihtar uçuşlarından sonra Atina'da panik havası başlamıştır. Dünya nezdinde sarsılan prestijlerini kurtarmak için Katoliklerin ve Ortodoksların dikkatlerini üzerlerinde toplamak amacıyla bir mukaddes tugay kurulması yolunda faaliyete geçmişler ve yüzlerce Yunan genci bu tugaya katılmak için müracaat etmiştir.⁹⁴⁵ Bu olay dini politikada ne derece etkin kullandıklarının bir göstergesi olmaktadır. Türkiye'nin yaklaşımının NATO nezdinde kabul görmesi Yunanistan'ın bazı birliklerini NATO'dan geri çekme kararı almasına sebep olmuştur.⁹⁴⁶

Yunan Başbakanı Papandreu, düzenlediği basın toplantısında Yunan hükümetinin, Kıbrıs sorununa BM Genel Kuruluna başvurmaya gerek bırakmayacak şekilde müzakere yolu ile bir çözüm bulunmasından memnuniyet duyacağını söylemiştir. Papandreu sorunun kökünden çözümü için Makarios ile anlaşıklarını ve en iyi çözüm yolunun ilhak olduğu üzerinde durduklarını ifade etmiştir.⁹⁴⁷ Yunanistan ve Makarios'un bu dönemde de ortak hareket ettikleri anlaşılmaktadır. Papandreu 1963 kanlı olaylarını demokratik bir ihtilal olarak nitelemekte ve bu ihtilali şimdi Yunanistan'ın devraldığını düşünmektedir.⁹⁴⁸

Yorgo Papandreu, yaptığı konuşmaları Yunan Hükümetinin konuyu yalnızca bir anayasa değişikliği olarak değerlendirmedeğini açıkça belirtiyor. Enosis için Kıbrıs politikası oluşturduğunu göstermektedir. Hatta Papandreu'nun konuşmalarından, Yunanlı liderin yalnızca Kıbrıs'ı elde etmeyi yeterli bulmadığı, Megali İdea düşüncesini canlandırma peşinde olduğu sonucu da çıkartılabilir. Selanik'teki bir konuşmasında Yorgo Papandreu aynen şunları söylemiştir; "*Enosis geliyor ve Kıbrıs'ın bir atlama taşı oluşturmasıyla, Helenizm Büyük İskender'in izinden giderek Orta Doğunun içlerine doğru ilerleyecektir.*" Papandreu Enosis'i o kadar yakında görüyordu ki Kıbrıs'a ekonomi uzmanlarını yollayıp Enosis'e uyumun sağlanmasının ilk hazırlıklarını bile başlatmıştı. Yorgo Papandreu, NATO ve Amerikan çevrelerinin Kıbrıs konusunu Türk Başbakanıyla görüşmesi ve Kıbrıs'a asker ve silah göndermeyi durdurması konusunda yaptıkları baskılara rağmen, Kıbrıs

⁹⁴⁵ "Atina'ya "Mukaddes Tugay" Hazırlanıyor", **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1964.

⁹⁴⁶ "NATO Türkiye'nin Tutumunu Tasvip Ediyor", **Ulus**, 19 Ağustos 1964.

⁹⁴⁷ "Papandreu "Kıbrıs'ta Bugün Makarios, Yarın da Yunanistan Olacak" Dedi", **Tercüman**, 20 Eylül 1964.

⁹⁴⁸ **Bozkurt**, 25 Şubat 1965.

konusunda bildiğini okumayı sürdürecektir ve konuyu Türkiye ile görüşmeye de yanaşmayacaktı.⁹⁴⁹

Buna rağmen Papanderu istifa etmek zorunda kalır. Papanderu taraftarı Etnos gazetesinden, Londra muhabirinin bildirdiğine göre, Yunanistan Başbakanı ve Kıbrıs aleyhinde hazırlanan komplonun Papanderu'yu devirdiği anlaşılmaktadır. Muhabire göre, Papandreu Ada'nın taksimine büyük engel teşkil ettiği için devrilmiştir.⁹⁵⁰ Yunan Başbakanı Yorgo Papanderu, kralla yaptığı sert tartışma sonunda istifa etmiştir.⁹⁵¹

BM Genel Kurul Siyasi Komitesinde, Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil ve Yunan Dışişleri Bakanı Çirimokos arasında geçen söz düellosu sırasında, Çirimokos Yunanistan'ın Enosis'ten vazgeçilmeyeceğini dünyaya ilan etmiştir. Yunanistan'ın BM karşısında Enosis'ten vazgeçtiğini ilan etmesi halinde Taksim tezini savunmayı bırakacağımızı söyleyen Dışişleri Bakanı İ. Sabri Çağlayangil'e cevap veren Çirimokos *“tarihin akışına engel olacak, Yunanistan ve Kıbrıs'ın elini kolunu bağlayacak böyle bir teklif imkânsızdır”* demiştir.⁹⁵²

Yunanistanda askeri darbe olmuş ve Yunan Kralı Konstantin ve Başbakan Konellopulos tarafından imzalanan bir kararname ile Yunanistan'da ordu idareye el koymuştur.⁹⁵³ Yunanistan'da Kral fermanı ile ihtilal ilan edilmiştir.⁹⁵⁴ 1965 yılından itibaren Yunanistan'ın en güçlü partisinin lideri Papandreu ile Kral arasındaki mücadele bu darbeye son şeklini almıştır.⁹⁵⁵

21 Nisan 1967'de bir grup Albay'ın Yunanistan'da bir darbeye yönetime el koyması Batı Avrupa'da, II. Dünya Savaşı'ndan beri, ilk askeri darbe olmuştur.

⁹⁴⁹ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul, 2006, s.84.

⁹⁵⁰ “Papandreu Kıbrıs İşini Zorlaştırdığı İçin Düşürülmüş”, **Hürriyet**, 21 Temmuz 1965.

⁹⁵¹ “Yunan Başbakanı İstifa Etti”, **Milliyet**, 16 Temmuz 1965.

⁹⁵² “Atina Enosis'ten Vazgeçmiyor”, **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1965.

⁹⁵³ “Yunanistan'da Darbe”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1967.

⁹⁵⁴ “Yunanistan'da İhtilal”, **Tercüman**, 22 Nisan 1967. Aynı haber 22 Nisan 1967 tarihli **Milliyet**'te yer alır.

⁹⁵⁵ “Ordu İdareyi Ele Aldı”, **Hürriyet**, 22 Nisan 1967.

Sonraki 7 yıl bu rejim devam etmiş ve 1973'e kadar Papadopoulos, sonrasında da Dimitris İonnidas iktidarda kalmıştır.⁹⁵⁶

Yunan askeri cuntası, Türkiye ile Kıbrıs konusunda pazarlığa hazır olduğunu ve Enosis karşılığında taviz verebileceğini ima etmiştir. Bu tavizin çerçevesine toprak da girebilecektir. Resmi bir bildiri ile açıklanan bu görüş, Enosis'ten şimdilik vazgeçmiş olan Kıbrıs'taki Makarios yönetimini hedef almıştır.⁹⁵⁷ Yunan Silahlı Kuvvetleri Genel Kurmay Başkan Yardımcısı General Paleogopoulos, uçakla Atina'dan Kıbrıs'a gelmiştir. Bu arada Yunanistan'ın Kıbrıs'a ağır silah yığmaya başladığı görülmektedir. Lefkoşa'daki BM'e bağlı barış gücü ise konu ile ilgili bir açıklama yapmamış, sükunluğunu korumuştur.⁹⁵⁸ Albaylar Cuntasının lideri Papadopoulos, Türk başbakanı Demirel'in görüşme önerisini kabul etmiş ve ikisi 1967 Eylülünde bir araya gelmişlerdir. Papadopoulos, Acheson Planının yeniden canlandırmak istemesine, Demirel'e, Türkiye'nin Enosis'i kabul etmesi karşılığında adada üs vermeyi önermiştir. Demirel bunu reddederek, Kıbrıs Türklerinin hepsine birden yetecek büyüklükte toprağın, bu halka bırakılmasını istemiştir. Antlaşma sağlanamamış, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini yakın gören ABD, Amerikan Başkanı'nın özel olarak görevlendirdiği Cyrus Vance eliyle bir uzlaşma sağlanması için çaba göstermeye başlamıştır. Deneyimsiz olan ve uluslararası alanda yalnız kalmış bulunan Albaylar Cuntası, Amerikan baskılarına boyun eğmiş ve Türkiye ile Yunanistan arasında Kıbrıs'taki bunalımın aşılması için uzlaşma 30 Kasım 1967'de sağlanmıştır. Antlaşmaya göre Türkiye'nin müdahale hazırlıklarını durdurması karşılığında, Yunanistan adaya 1964'te sokmuş olduğu 12.000 kişilik kuvveti ve General Grivas'ı geri çekecekti. Makarios, Albaylar Cuntası ile arası iyi olmadığı için adadan Yunan askerlerinin çekilmesine itiraz etmemiştir. Ama Türkiye ile Yunanistan arasındaki antlaşmada, aynı zamanda Kıbrıs Rum Ulusal Muhafızlarının dağıtılması da vardı. Makarios bunu engelleyebilmiştir.

⁹⁵⁶ John Sakkas, *The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974*, Journal of Southern Europe and the Balkans Online, 6-3, 245-257. Bu dönem için Bkz. Andreas Papandreu, **Democracy at Gunpoint: The Greek Front**, Andre Deutch, London, 1970, A. Rigos and S.Seferidas, **The Dictatorship, 1967-1974**, Athens 1999.

⁹⁵⁷ "Yunanistan Pazarlığı", **Cumhuriyet**, 04 Temmuz 1967.

⁹⁵⁸ "Yunanistan Ada'ya Ağır Silah Yığıyor", **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1967.

Türkiye'nin tekliflerini kabul eden Atina hükümeti, Kıbrıs'taki askerlerini 1,5 ay içinde çekmeyi kabul etmiştir. Bu arada Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vance, Makarios'u ikna etmeye çalışmaktadır.⁹⁵⁹ Kıbrıs'ın Boğaz limanından Yunan askeri ve ağır silah yüklü iki gemi Yunanistan'a gitmek üzere hareket ederken Kıbrıs'ta Yunan askerlerinin tahliyesine başlanmıştır.⁹⁶⁰ Bu arada Yunanistan'da meydana gelen ihtilal ile ilgili ilk büyük sebebin, Kıbrıs'ta Yunan askerinin geri çekilmesini isteyen Türkiye karşısında Yunanistan'ın boyun eğmesi olarak gösterilmiştir.⁹⁶¹

1967 ertesinde adadan Yunan askerlerinin çekilmesi ve Türkiye'nin adadaki siyasal gelişmeleri belirleyebilecek bir güç olduğunun Yunanistan ve Makarios tarafından anlaşılması, Kıbrıs Türkleri açısından geçici bir rahatlık yaratmıştır. Makarios, Kıbrıs Türklerinin dolaşım özgürlüğünü kısıtlamaya son vermiş ve ambargoyu gevşetmiştir. 28 Haziran 1969'da toplumlararası görüşmeler başlatılmış ve 1974'e kadar sürdürülmüştür. Türk tarafı, görüşmelere katılmak üzere Rauf Denktaş'ı yetkili kılarken, Rumlar da Glafkos Klerides'i belirlemişlerdi.⁹⁶²

Yunan Başbakanı Atina'da Hürriyet'e verdiği özel demeçte Türk sınırlarındaki askerlerini yarıya indirdiklerini söylemiştir. C. Arcayürek'e konuşan Papadapolus, "*Türkiye'yi asla bir düşman gibi görmüyoruz*" derken, iki ülke arasındaki dostluğun kendileri tarafından bozulmayacağını ve de Kıbrıs'taki iki milli varlığa Türkiye ve Yunanistan'ın ellerinden geleni yapmaları gerektiğini söylemiştir. Başbakana Yunanistan'ın tek taraflı bir Enosis'ten vazgeçip geçmediğini soran C. Arcayürek, Papadapolus'tan "*Enosis'i Kıbrıs için değil Türkiye ve Yunanistan için isterim*" cevabını almıştır.⁹⁶³

Yunanistan'daki askeri yönetimin yaşlı ve sivil Dışişleri Bakanı Pipinellis, "*Yunanistan'ın tek isteği, Kıbrıs'ı geçekten bağımsız üniter bir cumhuriyet olarak görmektir*" açıklamasında bulunmuştur.⁹⁶⁴ Atina'nın Enosis'ten vazgeçerek federatif-bağımsız Kıbrıs tezini kabul ettiği şeklindeki haberler yayılırken, Makarios'a karşı

⁹⁵⁹ "Atina "Evet" Dedi", **Tercüman**, 30 Kasım 1967.

⁹⁶⁰ "Tahliye Başladı", **Tercüman**, 09 Aralık 1967.

⁹⁶¹ "Yunanistan'da İhtilal", **Tercüman**, 14 Aralık 1967.

⁹⁶² Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.86.

⁹⁶³ "Tek Taraflı Bir Enosis İstemiyoruz" başlıklı haber, **Hürriyet**, 13 Nisan 1969.

⁹⁶⁴ "Pipinellis, Yeni Yunan Görüşünü Cumhuriyet'e Açıkladı: 'İsteğimiz Bağımsız Üniter Kıbrıs Devleti'", **Cumhuriyet**, 10 Nisan 1970.

bir darbe hazırlandığı yolundaki iddialar da yoğunlaşmaktadır.⁹⁶⁵ Yunan Başbakanı George Papadopoulos, düzenlediği 10 dakikalık bir basın toplantısında, ülkede krallığın ilga edildiğini ve Yunanistan'ın bir Cumhuriyet haline getirildiğini açıklamıştır.⁹⁶⁶

Yunan Silahlı Kuvvetleri gerçekleştirilen kansız bir darbe ile altı yıldan beri iktidarda bulunan Papadopolus'u devirmiş ve iktidarı ele geçirmiştir. Darbeyi sağcı General Kizikis yapmıştır.⁹⁶⁷ Altı yıl önce bir askeri darbe ile iş başına gelen Yunan Cumhurbaşkanı Papadopoulos sabaha karşı başka bir askeri darbe tarafından devrilmiştir. Papadopoulos yerine Yunan 1. Kolordu Komutanı Korgeneral Fedon Gizikis Cumhurbaşkanlığına geçmiştir.⁹⁶⁸

Çok geçmeden Yunanistan'daki askeri cunta'ya bağlı subayların yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü Kuvvetleri Ada'da bir hükümet darbesi yaparak yönetime el koymuştur. Ele geçirdikleri Kıbrıs radyosundan yayın yapan darbeciler, Cumhurbaşkanı Makarios'un öldürüldüğünü ileri sürerek, eski Enosisçilerden Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanı olarak ant içtiğini ve Kıbrıs'ta bir Elen (Yunan) Cumhuriyetinin ilan edildiğini açıklamışlardır.⁹⁶⁹ Ancak Türkiye'nin bunu kabul etmesi zor görünmektedir. Nitekim de kabul etmez ve Ada'ya çıkarma yapar. Harekâtın ikinci gününde BM'nin ateşkes çağrısına uyarak harekâtı durdurur.

Türkiye'nin askeri hareketi Ada'daki darbecileri pasivize ettiği gibi Yunanistan'da da askeri yönetim devrilir ve Fransa'dan çağırılan Karamanlis'in bir Milli Birlik Hükümeti⁹⁷⁰ kuracağı açıklanmıştır.⁹⁷¹ Kıbrıs konusunda garantör devlet olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Dışişleri Bakanları Cenevre'de bir araya gelerek, 25-30 Temmuz ve 8-13 Ağustos tarihleri arasında iki aşamada barış koşullarını görüşmüşlerdir. Burada Kıbrıs Türklerini temsil eden heyet, adanın yeni bir anayasaya ihtiyacı olduğunu, iki kesimli bir federasyon kurularak Türk tarafına %34 toprak bırakılması gerektiğini belirtmiş, Rumlar ve Yunanistan buna

⁹⁶⁵ "Atina Enosis'ten Vazgeçti", **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1971.

⁹⁶⁶ "Yunanistan'da Cunta Kaldırıldı, Cumhuriyet İlan Edildi", **Cumhuriyet**, 02 Haziran 1973.

⁹⁶⁷ "Yunanistan'da İhtilal" başlıklı haber, **Hürriyet**, 26 Kasım 1973.

⁹⁶⁸ "Yunanistan'da Ordu Papadopolus'u Devirdi", **Cumhuriyet**, 26 Kasım 1973.

⁹⁶⁹ "Atina, Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti", **Cumhuriyet**, 16 Temmuz 1974.

⁹⁷⁰ "Karamanlis Başbakan", **Günaydın**, 24 Temmuz 1974.

⁹⁷¹ "Yunanistan'da Karamanlis Başbakan Oldu", **Dünya**, 25 Temmuz 1974.

yanışmamıştır. Yunanistan Dışışleri Bakanı Mavros verdiği demeçte, “*Cenevre’deki ikinci aşama birincinin devamıdır. Türkiye’nin sürekli olarak anlaşmayı ihlal etmesi halinde Cenevre’ye nasıl giderim? Eski yöneticilerin beceriksizliliği Türk çıkartmasına sebep oldu*”⁹⁷² şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Görüşmelerden bir sonuç alınmaması üzerine Türkiye, 14 Ağustos sabahı İkinci Harekâtı’nı başlatmıştır. Harekâtın amacı, doğuda Magosa ve batıda da Lefke’ye kadar olan bölgelerin Rum işgalinden kurtarılmasıydı. Plan dâhilinde hareket eden Türk Ordusu, 15 Ağustos günü Magosa’yı, 16 Ağustos günü de Lefke’yi ele geçirmiştir. 16 Ağustos 1974 tarihinde ateşkes ilan edilmiştir.

Yunanlı 200 subay hükümete gönderdikleri mektupta daha haysiyetli bir politika izlenmesini istemişler ve bu durum basına, Yunanlı subayların savaş için Karamanlis’e baskı yaptığı şeklinde yansımıştır.⁹⁷³ Yunanistan Başbakanı Kostantin Karamanlis, Yunan televizyonunda yaptığı bir konuşmada, Yunanistan’ın Kıbrıs’ta Türkiye ile askeri bir çatışmaya girmesinin imkânsız olduğunu söylemiştir. Karamanlis ayrıca yeni kurulan bir hükümet olarak Kıbrıs politikalarını anlatmıştır.⁹⁷⁴ Ancak aradan 10 gün geçmeden Yunan ve Kıbrıs Rum halklarına yaptığı radyo ve televizyon konuşmasında Karamanlis, Kıbrıs’ta yürüttükleri mücadelenin tek bir hedefi olduğunu belirtmiş ve bu hedef Enosis’tir demiştir. Karamanlis’in uluslararası Kıbrıs konferansına evet dediği bir dönemde, açık bir şekilde Enosis’ten bahsetmesi, siyasal çevrelerce hayretle karşılanmıştır.⁹⁷⁵

İkinci Barış Harekâtı başladıktan sonra Yunan Savaşı Konseyini toplayan Karamanlis, Türkiye’ye karşı savaşa girilmesini istemiş ancak Generaller bunu kabul etmemişlerdir. Karamanlis, Girit’ten zırhlı birliklerin Kıbrıs’a gönderilmesini ve bu arada Yunan denizaltılarının Türk gemilerine Yunan hava kuvvetlerinin ise Türkiye’deki hedeflere saldırmasını istemiş Ama Yunan ordusu bütün bunlara cesaret edememiştir. Aslında herhalde, Karamanlis’in de düşüncesi, Türkiye ile doğrudan doğruya savaşan bir Yunanistan’ın, en azından Amerikan müdahalesini tahrik edeceği ve iki devletin arasına ABD’nin girmesinin sağlanacağıdır. Ancak bunları

⁹⁷² “Mavros: Ateşkes Kesilmezse Cenevre’ye Nasıl Giderim?”, **Milliyet**, 04 Ağustos 1974.

⁹⁷³ “Yunanlı Subaylar Karamanlis’e Savaş İçin Baskı Yapıyor”, **Günaydın**, 15 Ağustos 1974.

⁹⁷⁴ “Karamanlis ‘Kıbrıs’ta Askeri bir Çatışmaya Giremeyiz’ dedi”, **Tercüman**, 16 Ağustos 1974.

⁹⁷⁵ “Karamanlis: “Tek Hedefimiz Enosis”, **Cumhuriyet**, 26 Ağustos 1974.

gerçekleştiremeyen Karamanlis, Batıyı, NATO'nun askeri kanadından çekilerek protesto etmeyi uygun bulmuştur. Barış Harekâtının başlamasından dört saat sonra Karamanlis'in emriyle, Yunan kuvvetleri NATO kumandasından ayrılmıştır.⁹⁷⁶ İronik bir şekilde, Yunanistan'ın NATO'nun askerî kanadından ayrılmasının temel nedeni olan Türkiye, 1980 sonunda tekrar geri dönmesini sağlayan ülke olacaktır.

Karamanlis'in tavrı liderlik ilkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, tutarlılıktan uzak ve irade gücü açısından yeterli olmadığını göstermektedir. Enosis hedefinden bahsederken bir taraftan da Türkiye'nin harekâtına cevap verme iradesini gösterememiş ve kendi generallerini buna ikna edememiştir.

Brüksel'de ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'in aracılığı ile Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları arasında yapılan dolaylı temaslar sonunda, coğrafi federasyona dayalı bir Kıbrıs devletinin yeniden kurulması yolunda görüş birliği sağlandığı ifade edilmiştir.⁹⁷⁷

Yunanistan sürecin tamamında, liderlerinin bizzat kendi ifadeleriyle de tasdikli, Ada'nın ilhakını istemektedir. Siyasi ve askeri alandaki tüm gayretlerini, bu yönde yoğunlaştırmıştır. Makarios liderliğindeki Rumları Enosis istikametinde hem desteklerken hem de teşvik etmiştir. Bazı liderler bunla da yetinmeyip Makarios'u da tasfiye ederek Kıbrıs'ı direkt ele geçirme yoluna gitmişlerdir. Ada'da bir Türk varlığı olduğu ve onlarla Rumların bir arada yaşamalarının yollarını arama kaygısını hemen hemen hiç gütmemiştir. Türkiye'yi de Enosis'in önünde en büyük engel olarak görmüş ve uluslar arası camiada onu zor durumda bırakacak veya pasivize edecek yolları sürekli olarak denemiştir. Ancak, liderlerinin öngörü eksikliği, onların hedeflerine ulaşmalarının önünde önemli engellerden birisi olmuştur.

IV.3. İngiltere

İngiltere'de 1955 yılında yapılan seçimler sonucunda iktidara gelen Eden hükümeti, adada meclis çoğunluğuna dayalı özerk yönetimi öngören yeni bir anayasa önerisinin, hem Kıbrıslı Rumlar tarafından ilgiyle karşılanması hem de dünya

⁹⁷⁶ Şenol Koray Sakınmaz, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s.90-91..

⁹⁷⁷ "Atina Kıbrıs'ta "Coğrafi Federasyonu" Kabul Etti", **Cumhuriyet**, 20 Aralık 1974.

kamuoyu karşısında daha liberal ve demokratik bir yönetimin oluşturulması açısından önemli olduğunu düşünüyor ve bunu gerçekleştirmeye ihtiyaç duyuyordu.⁹⁷⁸

II. Dünya Savaşı sonrasında gücünü yitirmeğe başladığını gören İngiltere Kıbrıs siyasetinde de değişiklik yapma zorunluluğu içine girmiştir. Ancak Ortadoğu ve Akdeniz'deki sömürgeleri üzerindeki egemenliğini de bırakmaya niyeti yoktu. Bu dönemde, İngiltere Başbakanı olan Eden, *"İngiliz endüstri hayatı İran körfezindeki petrol yataklarına bağlı olduğu sürece Kıbrıs stratejik açıdan çok büyük önem taşımaktadır..."*⁹⁷⁹ ifadesiyle bu niyeti ortaya koymaktadır. Bu nedenle İngiltere önceleri Kıbrıs Ada'sında bir self determinasyon ilkesine kesinlikle karşı çıkmıştır. 1955 yılına gelindiğinde, ABD'nin bölgede artmaya başlayan etkisi ve Birleşmiş Milletler'de yine ABD kaynaklı yoğunlaşan milliyetçi anlayışın baskısı karşısında İngilizler Ada'da, önce özerklik, ardından self determinasyon biçimine razı olmak zorunda kalıyordu. Buna rağmen, soruna Türkiye'yi ve Kıbrıs Türklerini de katarak Yunanistan ve Rumlar karşısında bir denge yaratmaya çalışmıştır. Böylece İngiliz siyaseti, 1956 yılında, 'İngiltere, Yunanistan, Türkiye arasında üçlü anlaşma; olmazsa, Türkiye ile ikili anlaşma' biçimine dönüşmüştür.⁹⁸⁰

O yıllarda Türkiye'nin Kıbrıs sorununda diplomatik temsilciliğini yapan Nihat Erim, İngiltere'nin Kıbrıs Genel Valisi J. Harding'in bu siyasetini şöyle anlatmaktadır, *"Kıbrıs işi Birleşmiş Milletlerde konuşulacak. Amerikan dostlarımız, bizi uslanmaz sömürgeciler sayıyorlar. Bu anlayış içinde bizim telkinlerimize önem vermiyorlar. Onlar üzerinde siz daha etkili olabilirsiniz. Bütün imkân ve çabamızla bugünlerde yandaş kazanmaya çalışınız. Birleşmiş Milletlerde işi kurtaralım. Sonra Yunanistan üçlü anlaşmaya yanaşmazsa üçümüz bir çözüm şekli bulamazsak, Türkiye ve İngiltere ikili bir anlaşma ile Kıbrıs sorununu kesin çözmelidir"*.⁹⁸¹

İngiltere baştan beri Rumların Enosis fikrine karşı mücadele etmiştir. Bu çerçevede İngiltere, taksim anlayışına da karşıdır. Çünkü taksim Ada'nın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesi demektir ve bu bölünmede her iki devletin etkisinde kaldıkları ABD'nin işine yarayacak ve İngiltere buradaki çıkarlarını yitirecektir.

⁹⁷⁸ Faruk Bekarlar, **Kıbrıs Sorununun Doğuşu**, İstanbul 2006, s. 100.

⁹⁷⁹ Güvenç, a.g.e., s. 113.

⁹⁸⁰ Mütercimler, a.g.e., s.53.

⁹⁸¹ Erim, a.g.e., s.50.

İngiltere için en makul olanı Kıbrıs'ın egemenliğinden vazgeçerken, Ada'da bölgeyle ilgili çıkarlarını gözetecek bir üsse sahip olmaktı. Bunu da, Kıbrıs'ın bağımsız olması ya da Yunanistana veya Türkiye'ye ilhakı durumunda sağlamak neredeyse imkânsızdı. Ancak, Ada'daki her iki toplumun da kendi aralarında mücadelesi devam ederken, Türkiye ve Yunanistan'nın da müdahil olduğu bir karışıklık ortamında, varlığını sürdürebilmesi mümkündü. İngiltere'nin süreci içerisinde bunu yaptığı söylenebilir.

Roma'da Nato toplantısında Yunan Dışişleri Bakan Yardımcısı Averof, İngiltere Dışişleri Bakanı Eden'a, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılmasını önermiştir. Buna karşılık da İngilizlere hem Kıbrıs Ada'sında, hem Girit'te, hem de Yunanistan'ın başka yerlerinde üsler verebileceklerini söylemiştir. Ancak İngiltere Dışişleri Bakanı Eden, "*Kıbrıs Meselesi diye bir mesele yok*" demiş ve kestirip atmıştır.⁹⁸² Yunanistan ile Kıbrıs ilişkileri hakkında görüşmelerde bulunmak amacıyla hazırlanan Yunan hükümet teklifini, İngiltere Kıbrıs statüsü hakkında bir müzakereye girişilmesini kabul etmeyeceği gerekçesiyle reddetmiştir.⁹⁸³

BM'deki daimi Yunan temsilcisi Palamas'ın, Yunanistan'ın Kıbrıs sorunundaki istikbali için BM'e plebisit teklif edeceği anlaşılmaktadır. İngiltere ise BM'in bu davaya bakmakta yetkili olmadığını söyleyerek bu davranışın İngiltere'nin hükümlerinin ihlali anlamına geleceğini ifade etmiştir.⁹⁸⁴ Devlet Bakanı Selwyn Lloyd yaptığı basın açıklamasında, BM'in bir İngiliz toprağının hükümlerini müzakereye yetkisi olmadığını ifade etmiştir.⁹⁸⁵

İngiltere, Kıbrıs'ta büyük bir Türk kitlesinin yaşadığını Ada'daki unsurlar arasında şimdiye kadar kargaşalık çıkmadığını fakat ilhak lehinde bir karar alındığı takdirde, Türklerin bunu asla kabul etmeyeceklerini ve bu yüzden Ada'nın kötü olaylara sahne olacağını, barışın tehlikeye düşeceğini belirterek BM kararını hükümsüz sayacağını açıklamıştır.⁹⁸⁶

İngiltere'nin Ada'dan bir şekilde çekilmek düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bunu yaparken Akdeniz ve Ortadoğu'daki önemli bir üs konumunda olan

⁹⁸² **Bozkurt**, 06 Aralık 1951.

⁹⁸³ "*İngiltere Kıbrıs Hakkında Yunan Teklifini Reddetti*", **Milliyet**, 16 Mart 1954.

⁹⁸⁴ "*Kıbrıs Meselesi BM'e Aksettiriliyor*", **Milliyet**, 20 Ağustos 1954.

⁹⁸⁵ "*Kıbrıs Hakkında İngiliz Görüşü*", **Halkçı (Yeni Ulus)**, 23 Eylül 1954.

⁹⁸⁶ "*İngiltere BM Kararını Hükümsüz Sayacak*", **Hürriyet**, 26 Eylül 1954.

Kıbrıs'tan tamamen vazgeçmek arzusunda değildir. Ada'nın sorumluluğundan kurtulurken yine orayı kullanabileceği bir düzenin peşindedir gerçekte. Ancak Yunanistan ve Ada'daki Rumların gayesi ise onu tamamen bölgeden çıkartmaktır. Bu tazyike karşı en etkili savunma Ada'daki Türklerin ve Türkiye'nin devreye sokulmasıdır. O dönemde Kıbrıs'a yönelik İngiliz siyasetinin ana mihverinin bu yönde şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İngiltere'nin konunun BM'de görüşülmesine karşı çıkarken, Ada'daki Türk Toplumundan ve gelişen durumda onların rahatsızlıklarından bahsetmesi bunu kanıtlıyor olsa gerektir.

BM'de Yunanistan talebinin reddedilmesi Ada'da Rumlar tarafından tedhiş başlatılmasına gerekçe olmuştur. Kıbrıs'taki tedhiş hareketi devam ederken, İngiliz müstemlekeler vekili, Kıbrıs'ta tedhiş hareketi için araştırma yapmak üzere General Sir Templar'ı Kıbrıs'a göndermemeye karar vermiştir.⁹⁸⁷ İngiltere hükümeti imparatorluk arazisindeki Yunan asıllı halkı isyana teşvik eden Atina radyosunun susturulmasını istemiş, Makarios ise bu duruma karşılık, *“biz kilise olarak sadece cereyan eden hürriyet savaşını idare etmekteyiz”*⁹⁸⁸ demiştir. İngiliz Müstemlekeler Vekili Kıbrıs'a yazılı olarak gönderdiği mesajda *“Kıbrıs'taki gerginliğin azalması için mahalli temsilcilikler kurulmasını göz önünde tutmaktayız. Genel vali uygun görürse Türk ve Rum ahali arasında bazı müzakerelerin yapılmasını isteyeceğiz”*⁹⁸⁹ ifadelerini kullanmıştır. Bu mesajın Rumlar tarafından bir taviz olarak algılanma ihtimali vardır.

İngiliz hükümeti, hem Avam hem de Lordlar kamarasında, yaptığı bir açıklamada Kıbrıs konusu da dâhil, Doğu Akdeniz bölgesiyle ilgili siyasi ve askeri sorunları görüşmek üzere Türkiye ve Yunanistan'ı Londra'ya temsilciler göndermeye davet ettiğini açıklamıştır. Muhalefet İşçi Partisiyle, Liberal Partisi de bu kararı desteklediklerini belirtmişlerdir.⁹⁹⁰ Başbakan Anthony Eden de İngiltere hükümetinin Doğu Akdeniz'deki stratejik ve politik durumunu, özellikle de Kıbrıs konusunu gözden geçirmek için Türk ve Yunan hükümetlerini toplantıya davet

⁹⁸⁷ *“Tedhiş Hareketi Devam Ediyor”*, **Milliyet**, 11 Nisan 1955.

⁹⁸⁸ *“İngiltere'nin Protestosu”*, **Milliyet**, 28 Haziran 1955.

⁹⁸⁹ *“Kıbrıs'a Dair İngiliz Görüşü”*, **Milliyet**, 30 Haziran 1955.

⁹⁹⁰ *“Türk ve Yunan Hükümetlerinin Katılımla Kıbrıs için Londra'da bir Konferans Toplanıyor”*, **Hürriyet**, 01 Temmuz 1955. Aynı haber 01 Temmuz 1955 tarihli **Milliyet**'te yer almaktadır.

etiğini açıklamıştır.⁹⁹¹ Kıbrıs Adası'nın hiçbir şekilde el değiştirmeyeceği İngiltere Müstemlekeler Vekili Lenox Boyd tarafından bugün bir kere daha ifade edilmiştir.⁹⁹²

Yunanistan'ın Kıbrıs sorunu ile ilgili BM'e başvurmasını, İngiliz hükümeti ağır bir dille eleştirmiş, Yunanistan'ın bu çıkışını mevsimsiz olarak nitelendirmiştir. Dışişleri Bakan Sözcüsü, Kıbrıs'ın el değiştirme gibi bir sorunu olmadığını vurgulamıştır.⁹⁹³

Londra Konferansı, Kıbrıs sorununun çözüme varılması konusunda beklentilerin çok fazla olduğu bir konferanstı. Toplanacak olan bu üç devlet Doğu Akdeniz'in sulhu ve istikrarını sağlayabilecek önemdedirler. Ayrıca NATO'da da birbirleriyle müttefik olan bu devletlerin birtakım ortak noktaları bulunmaktadır. İngiltere ile Türkiye aynı zamanda Ortadoğu'nun güvenliğinden de mesul devletlerdi. Kıbrıs'ın Türkiye'nin güney sahillerine 64 km kadar yakın bir mesafede olması ve adadaki nüfusun beşte birini Türklerin oluşturması itibarıyla Türkiye'nin de Kıbrıs sorunuyla ilgili arenada yerini alması gerekirdi. İşte tüm bu sebeplerden dolayı konferansa katılan üç ülkenin de Kıbrıs meselesine gerçekçi bir ruh ve dostluk havasıyla yaklaşması gerekmektedir.⁹⁹⁴

Londra'da yayınlanan resmi bir bültende Ada'nın Yunanistan'a ilhakına Türklerin asla tahammül edemeyeceği belirtilmiştir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'in güvenliğinde hayati menfaatlara sahip olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca Londra'daki konferansta Fatin Rüştü Zorlu'nun konuşacağı kesinleşmiştir.⁹⁹⁵

Kıbrıs'la ilgili düzenlenecek olan Londra Konferansı için Daily Telegraph'ta şu satırlara yer verilmiştir: *“Kıbrıs'ta inşasına başladığımız üs üzerindeki hükümranlığı ne kadar dost olursa olsun diğer memlekete terk edemeyiz. Böyle bir şeyin Ortadoğu'daki güvenliğimiz ile ne zaman veya hangi şartlarda kabili telif olabileceğini şimdiden görmemize imkân yoktur. Mamefih askeri zaruretler ve dâhili tarafgirlik sabit ve daimi değildir. Kıbrıslıların istikballerine kendilerinin şekil vermelerini istiyoruz. İşte bu sebebe binaen konferans, zaman kazanırsa akamete*

⁹⁹¹ “İngiltere Kıbrıs İçin Üçlü Konferans İstedi”, **Milliyet**, 01 Temmuz 1955.

⁹⁹² “İngiltere Kıbrıs'ı Terk Etmeyecek”, **Milliyet**, 14 Temmuz 1955.

⁹⁹³ “İngiltere Kıbrıs Sorununun Müzakeresine Engel Olacak”, **Milliyet**, 27 Temmuz 1955.

⁹⁹⁴ Elizabeth Barker “Kıbrıs ve Birleşmiş Milletler” **Zafer**, 8 Ağustos 1955.

⁹⁹⁵ “Kıbrıs Davasında İngiltere Türk Tezini Benimsedi”, **Milliyet**, 16 Ağustos 1955.

uğramış olmayacaktır. Yunanistan'dan Enosis'i terk etmesi beklenemez, fakat taşkın tahriklerin güvenliğini temelinden sarsmakta olduğu hususunda onu iknayı ümit edebiliriz".⁹⁹⁶

Daha önce İngiltere'nin Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapmış, 1955 yılından itibaren başbakanlık görevini üstlenmiş olan İngiltere Başbakanı Eden, Londra Konferansı'na Türkiye ve Yunanistan'ı çağırarak Türkiye'nin de Kıbrıs konusunda söz hakkına sahip olduğunu Yunanistan'a göstermiş oldu. Çünkü Yunanistan, Türkiye'nin ada üzerinde söz sahibi olmadığını iddia ederek Kıbrıs konusunda Türkiye'nin görüşmelere katılmasına itiraz etmiştir. İngiltere ise, Kıbrıs sorununun yalnızca İngilizler ve Kıbrıslı Rumlar arasında değil, Yunanistan ve Türkiye arasında da önemli bir sorun olduğunu kanıtlamayı düşünmekteydi. İngiliz hükümetine göre Kıbrıs sorunu için öngörülen çözüm üç devlet arasında yapılacak görüşmeler sonucunda karara bağlanabilecekti.⁹⁹⁷

Diplomatik çevrelerin iyimser görüldüğü konferansta İngiltere arabulucu rolünü üstlenmektedir. Asgari şartlarda statükonun korunmasını isteyen Türkiye, İngiltere'nin Yunanistan'a herhangi bir tavizde bulunması ihtimaline karşılık bu sefer statüko yerine Ada'nın kendisine verilmesini isteyecektir. Yunanistan ise asgari şartlarda plebisit ve Kıbrıs halkının arzusunun tanınmasını isteyecektir.

İngiltere'nin planı ise şöyledir;

- Atina tahrikçilerin teşvikine son versin
- İngiltere hemen bir Kıbrıs Anayasası hazırlayacak ve ileride Ada'ya hâkimiyet vermek hususunda müzakerelere girişecek
- İngiltere Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını müzakere etmeyecektir.⁹⁹⁸

Londra Konferansı'nın ikinci safhasında, İngiltere, ada üzerindeki mutlak hâkimiyetini sürdürmekle birlikte self determination'u kabul etmemiş, adada muhtar

⁹⁹⁶ Aktaran: **Zafer**, 28 Ağustos 1955.

⁹⁹⁷ Hüner Tuncer, **Kıbrıs Sarmalı**, Ankara 2005, s. 75-76.

⁹⁹⁸ "Kıbrıs'ın Geleceğini Belirleyecek Olan Üçlü Konferans Bugün Londra'da Toplanıyor", **Milliyet**, 29 Ağustos 1955.

bir mahalli idare şeklinde self government projesini uygulamak istediğini belirtmiştir. Kıbrıs'a verilecek olan geniş bir mahalli muhtariyet ile adanın idaresine mahalli halkın katılımı sağlanacak, böylece Türk cemaatinin de hakları korunmuş olacaktır. Konferans'ta İngilizlerin teklifleri, adada Kıbrıslılardan oluşan milli bir meclisin oluşturulmasını ve mecliste bir başvekil ile belli sayıda vekillerden oluşan bir hükümetin kurulmasını öngörmekteydi. Fakat adanın gerek savunması gerekse dışişleri ve emniyeti İngiliz valiye ait olacaktır. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerinden oluşturulan bir komite mahalli idarenin işleyişini belirleyerek, kontrollerde bulunacak ve çıkan uyuşmazlıkların çözümünü sağlayacaktı. Londra Konferansı'nın ikinci safhasında yapılan İngiliz teklifleri, hem Türk hem de Yunan hükümetleri tarafından reddedilmiştir.⁹⁹⁹

Daha önce de belirtildiği gibi Kıbrıs konusunda tarihi dönüm noktalarından biri olan Londra Konferansı, İngiltere için de çok önemli bir karar aşamasıdır. Çünkü kendisini Ada'da sürekli olarak zorlayan Yunanistan'a karşı, siyasi bir manevra yapma kararının uygulamaya geçirildiği toplantıdır. Denge unsuru da Türkiye olacaktır. Bu güne kadar hep sorunu İngiltere ile arasındaki bir özgürlük mücadelesiymiş gibi lanse etmeye çalışan Rum toplumunun hamisi Yunanistan artık karşısında Türkiye gibi bir güç bulacaktı. Bu Enosis'in de sekteye uğraması anlamına gelecekti.

Kıbrıs Valisi General Sir John Harding verdiği yeni yıl mesajında tedhişçilerin köklerinin kazınacağını söyleyerek, akıllarını başlarına toplamalarını ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı terkinin tüm dünya için gerçek bir tehlike olacağını ifade etmiştir.¹⁰⁰⁰ Makarios'un 2 Şubat tarihli mektubunu umumi vali Harding'in cevapladığı ve Adanın geleceği hakkında İngiliz hükümetinin son sözü söylediği ifade edilmektedir. Yine Makarios'un ileri sürdüğü bazı şartların da kabul edildiği belirtilmektedir.¹⁰⁰¹ İngiltere Kıbrıs Adası'nda barışı sağlamak için yapılan gizli görüşmelerin başarısızlıkla sona erdiğini resmen açıklamıştır. Makarios'a azami tavizde bulunduğu ve daha fazlasının yapılamayacağı kesin bir şekilde ifade

⁹⁹⁹ Zafer, 7 Eylül 1955.

¹⁰⁰⁰ "Kıbrıs Valisi Tedhişçilere Sert Bir Uyarıda Bulundu", **Milliyet**, 02 Ocak 1956.

¹⁰⁰¹ "Kıbrıs valisi Harding Makarios'a İngiltere'nin son sözünü bildirdi.", **Hürriyet**, 16 Şubat 1956. Aynı haber 16 Şubat 1956 tarihli **Hürriyet**'te yer almaktadır.

edilmiştir. Makarios'un teklifleri tamamen reddedilmiştir.¹⁰⁰² Hatta görüşmelerin neticesinden hoşnut olmayan Vali John Harding tepkisini, "Eokacılar hepimizin kökünü kazıyacağım"¹⁰⁰³ sözleriyle dile getirmiştir.

İngiliz Valisi Harding tarafından imzalanan bir emir ile halkı galeyana getirerek tahrik ettikleri anlaşılan Başpiskopos Makarios ile Ortodoks kilisesinin diğer üç papazı tutuklanmıştır. Bu olay Atina'da bomba etkisi yaratmıştır.¹⁰⁰⁴ Yapılan açıklamada, Kıbrısta uygulanan olağanüstü hal yasalarının 7. Maddesi gereğince siyasi emellerine ulaşmak için şiddete başvuran, Makarios ve diğer üç kilise mensubunun tutuklanarak yurtdışına sürüldüğü bildirilmiştir.¹⁰⁰⁵

Kıbrıs sorununu görüşmeye başlayan Avam Kamarası'nda Başbakan Eden, Türkiye'nin müdafaasında Kıbrıs çok önemlidir. Değişiklik yapılırsa, Türkiye'nin de Lozan Barış Antlaşması'nda değişiklik istemesi çok doğaldır dedi. Yani Kıbrıs sadece İngiltere ve Yunanistan arasında kalmış bir sorun değildir, bunu düşünmemiz imkânsızdır demiştir.¹⁰⁰⁶ Harding verdiği demeçte, gelecekte Kıbrıs hakkında yapılacak görüşmelerin tamamen Türk azınlığının katılımıyla ve onayıyla olacağını belirtmiştir. Kıbrıs valisi, İngiltere hükümetinin Türk hükümetine Kıbrıs hakkında, Ankara ile görüşmelerde bulunulmadan hiçbir karar alınamayacağına dair teminat verdiğini beyan etmiştir.¹⁰⁰⁷

İngiltere Kıbrıs meselesinde izleyeceği politikaları su şekilde belirlemiştir;

- Tedhişçiliğe son verilmedikçe yeni müzakerelere girişilmeyecektir.
- Yeni müzakerelere tedhişçiliğin sonundan 3 ay sonra başlanılacaktır.
- İngiliz hükümeti başpapaz Makarios ile yeniden müzakereler yapılmasını asla kabul etmeyecektir.

¹⁰⁰² "İngiltere Kıbrıs'ta Kuvvet Kullanacak", **Milliyet**, 06 Mart 1956.

¹⁰⁰³ "Eokacılar hepimizin kökünü kazıyacağım", **Son Havadis**, 06 mart 1956.

¹⁰⁰⁴ "İngilizler Makarios'u Tutuklayıp Sürdüler", **Cumhuriyet**, 10 Mart 1956.

¹⁰⁰⁵ "Makarios Kıbrıs'ta Dün Tevkif Edildi", **Son Havadis**, 10 Mart 1956.

¹⁰⁰⁶ "Kıbrıs için Türkiye'nin Rızasını Almak Şarttır", **Milliyet**, 15 Mart 1956.

¹⁰⁰⁷ "İngiltere'nin Kıbrıs'a Dair Bize Verdiği Teminat", **Cumhuriyet**, 19 Mart 1956.

- Tedhişçiliğe son verildikten sonra ve Ada'da barış ortamı tamamen sağlandıktan sonra, muhtariyet ile ilgili müzakereler Ada halkının yeni temsilcileriyle yapılacaktır.¹⁰⁰⁸

Başbakan Eden, sürgüne gitmeden önce Makarios tarafından reddedilen muhtariyet kararının Amerika tarafından onaylandığını açıklamıştır.¹⁰⁰⁹

Dışişleri Bakanı yaptığı açıklamada Türk görüşünü göz önünde bulundurmamak zorundayız demiştir. İngiltere gerek gördüğü takdirde Ortadoğu petrollerini korumak için ve Kıbrıs'tan gereği gibi faydalanmaktan emin olmak istemektedir. Bu sebepten Kıbrıs için öne sürülecek herhangi bir teklifte bu gerçek göz önünde bulundurulmalıdır. İngiltere Kıbrıs'ın bağımsızlığa kavuşması için herhangi bir tarih tespit etmeyecektir.¹⁰¹⁰

1956 yılının aralık ayı başlarında İngiltere Hükümeti'nin kamuoyuna yansıyan açıklamaları bir anlamda, Ada'da Enosis'i hedefleyen Rum tarafına ve Yunanistan'a, bunun gerçekleşmesinin mümkün olmayacağını göstermek ve Türkiye'nin bir denge unsuru olarak kullanılabileceğini vurgulamak amacı gütmektedir. Haberde, hükümet adına açıklanacağı söylenen konu kapsamında, Lord Radcliffe tarafından hazırlanan anayasanın taraflarca kabul edilmemesi halinde, Ada'nın iki bölgeye ayrılacağı vurgulanmaktadır. İngiliz siyaset adamları konuyu şu şekilde açıklamışlardır; Londra hükümeti Kıbrıs için bir süre önce Lord Radcliffe tarafından hazırlanan anayasayı açıklamak üzeredir. Bu anayasa gereğince Ada'ya oldukça geniş bir muhtariyet tanınacak fakat savunma ve iç emniyet meseleleri eskiden olduğu gibi İngiltere tarafından idare edilecektir. Kıbrıslılar Lord Radcliffe'in anayasasını kabul etmedikleri takdirde, İngiltere hükümeti hiç vakit kaybetmeden ilgili taraflarla, yani Türkiye ve Yunanistan'la uzun bir müzakereye girişmeden Ada'yı iki bölgeye ayıracaktır.

Kıbrıs için hazırlanmış olan Anayasa Tasarısı ile ilgili olarak, 20 Aralık 1956 tarihli Tercüman Gazetesinde, Müstemlekeler vekili Lennox-Boyd'un Avam Kamarasında açıklama yaptığından bahsedilmektedir. Buna göre Boyd, Kıbrıs için

¹⁰⁰⁸ “İngiltere Kıbrıs Konusunda İzleyeceği Siyaseti Belirledi”, **Hürriyet**, 08 Haziran 1956.

¹⁰⁰⁹ “İngiltere'nin Kıbrıs İçin Muhtariyet Kararı”, **Hürriyet**, 15 Haziran 1956.

¹⁰¹⁰ “İngiltere Kıbrıs Planından Vazgeçtiğini Dün Açıkladı”, **Hürriyet**, 08 Temmuz 1956. Aynı haber 08 Temmuz 1956 tarihli **Son Havadis'te** yer almıştır.

hazırlanmış olan anayasayı “*Mesut bir çığırın başlangıcı ihtimalini doğurabilecek bir tasarı*” olarak vasıflandırdıktan sonra, şu ifadeleri kullanmaktadır. “*Stratejik ve uluslararası durum izin verdiği takdirde, zamanla self-determinasyon şeklinin Ada halkına bırakılması prensibinin uygulanması için plebisit usulü de gözden geçirilebilecektir. Ada’nın taksimi söz konusu değildir ancak gelecekte Ada’daki çoğunluk el değiştirdiği zaman durumun düşünülmesi gerekir. Anayasada Ada’daki bütün azınlık haklarının korunması için her türlü önlem alınmıştır.*”¹⁰¹¹

İngiliz Başbakanı Mac Millan, Londra Konferansı’nın başarıya ulaşamayıp dağılması üzerine şöyle bir yorumda bulunmuştur. “*Sonuç hayal kırıcıdır. Ama sarf edilen çabanın yerinde olduğu anlaşılmıştır. Kıbrıs Sorunu’nun bir sömürge sorunu değil, büyük bir uluslararası dava olduğu ispatlanmıştır. Türkiye’nin tutumu bu güne kadar anlaşılammıştı. Az kişi, Kıbrıs’ın gerek bizim gerek Türkiye için taşıdığı önemin farkındaydı. Gerçek şudur ki, Kıbrıs adasını kim elinde bulundurursa İskenderun Limanına ve Türkiye’nin arka kapısını kontrol altına alır.*”¹⁰¹²

Müstemlekeler vekili Lennox-Boyd Avam kamarasında bugün bir beyanat okuyarak NATO’nun arabuluculuk teklifine dair şunları söylemiştir; İngiltere’nin Nato temsilcisi Lord Ismay, Nato’dan Kıbrıs ihtilafının barışçı yollarla çözülmesine dair bir teklif almıştır. İngiltere hükümeti de Kıbrıs ile ilgili olarak İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasındaki mevcut ihtilafı konunun halli için bu arabuluculuk teklifini kabul eder. Ayrıca Makarios tedhişçiliğin sona erdiğine dair açık bir beyanat verdiği takdirde serbest kalacaktır.¹⁰¹³

Makarios’un serbest bırakılması ihtimali Kıbrıs Türkleri arasında hayal kırıklığına sebep olmuş ve Dr. Küçük MacMillan’a protesto telgrafi göndermiştir¹⁰¹⁴ İngiliz Kabinesinde Makarios yüzünden ihtilaf çıktığından bahsedilmektedir. Müstemlekeler Vekili Mr. Leonnox Boyd’un Makarios’la müzakere edilmesine taraftarken, Kıbrıs genel valisi Sir John Harding ve birçok vekilin, valiliğin adada duruma hâkim olduğu ve Makarios’la müzakere edilmeden de tedhiş hareketlerinin durdurulabileceğini ifade ettiklerine yer verilmektedir. Makarios’u yaklaşık bir yıl

¹⁰¹¹ **Tercüman**, 20 Aralık 1956, s.1. Aynı haber 20 Aralık 1956 tarihli Cumhuriyette yer almaktadır.

¹⁰¹² Melih Esenbel, **Kıbrıs I, Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

¹⁰¹³ “*Kıbrıs İhtilafında NATO Aracılık Yapacak.*”, **Hürriyet**, 21Mart 1957.

¹⁰¹⁴ **Tercüman**, 28 Mart 1957, s.1,5.

önce Seyşel Adalarına sürgüne gönderen İngiliz Hükümetinin Adadaki toplum liderleriyle nasıl istediği zaman oynayabileceğini göstermesi açısından çarpıcı bir örnek olarak değerlendirilebilecek bir olaydır. Ada'ya dönüş kararının alınması da yine Makarios'un bir maksatla kullanılabilceği yönündeki düşünceden kaynaklanmaktadır.

İngiltere hükümeti Avam Kamarası'nda yaptığı resmi açıklamada, Papaz Makarios'u serbest bıraktığını bildirmiştir. Makarios ile birlikte tutuklanan diğer üç papaz da serbest bırakılmıştır, bunların Kıbrıs dışında istedikleri herhangi bir ülkeye gidebilecekleri söylenmiştir.¹⁰¹⁵

İngiltere Hatasını Anlamaya Başlıyor” başlıklı haberde, “İngiltere Müstemlekeler Vekili Lennox Boyd bugün Avam kamarasında Kıbrıs ile ilgili soruları cevaplamış ve Ada'da tedhişçilik hareketini idare etmekte olan Grivas'ın İngiltere hükümetine yaptığı tekliflere bugüne kadar herhangi bir cevap vermediğini söylemiştir. Yani EOKA'cılarının teslim olmaması Londra'da tam bir hayal kırıklığı yaratmıştır”¹⁰¹⁶ ifadeleri yer almaktadır.

İngiliz Savunma Bakanı Sandys, Kıbrıs'ın taksim fikrinin araştırılacağını fakat Ada'daki Türk ve Rum cemaatlerinin barış içinde yaşamalarını sağlayacak bir çözüm yolunun bulunmasının, Ada'nın taksiminden daha iyi bir çıkar yolu olduğunu söylemiştir.¹⁰¹⁷ İngiliz siyasi çevreleri, Mac Milan hükümetinin Kıbrıs ile ilgili siyasetini henüz kesin olarak belirleyememiş olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin istediği şekilde Ada'nın taksim edilmesi konusundaki teklif, İngiltere tarafından reddedilmiştir. İngiliz Savunma Bakanı Duncan Sandys, taksim bir çözüm yolu olarak kabul edildiği takdirde askeri ihtiyaçlarla ilgili bir planın da gözden geçirileceğini açıklamıştır.¹⁰¹⁸

Kıbrıs Türktür Partisi Genel Başkanı Dr. Fazıl Küçük Ankara'nın İngiliz büyükelçisi Sir James Bowker ile önemli bir görüşme yapmıştır. Büyükelçi Fazıl Küçük'e, İngiltere'nin Ada'nın geleceği hakkındaki kararını değiştirmedeğini ifade

¹⁰¹⁵ “İngiltere Papaz Makarios'u Serbest Bıraktı”, **Cumhuriyet**, 29 Mart 1957.

¹⁰¹⁶ “İngiltere Hatasını Anlamaya Başlıyor”, **Tercüman**, 11 Nisan 1957.

¹⁰¹⁷ “İngiltere Kıbrıs'ta Taksime Razi Değil”, **Cumhuriyet**, 26 Nisan 1957.

¹⁰¹⁸ “İngiltere Kararsız”, **Cumhuriyet**, 27 Nisan 1957.

etmiştir. Buna göre, İngiltere ilk önce Kıbrıs'ta bir idari muhtariyet denemesi yapacak, bunda başarı sağlanamazsa her iki cemaate de kendi geleceklerini belirleme hakkı verilecektir. Bu ise taksim demektir.¹⁰¹⁹ Kıbrıs Ada'sına Türkiye ve Yunanistan arasında taksim edilmesi fikri gittikçe kuvvetlenmekte ve İngiliz gazetelerinde resmi kişilerin Kıbrıs ayrılığının taksim yolu ile çözülebileceğine dair haberleri çıkmaktadır. Lordlar kamarasında da Kıbrıs ile ilgili görüşmelerde Ada'nın Anadolu'nun bir parçası olduğu ve Kıbrıs'ın taksiminin tek çözüm yolu olduğu vurgulanmıştır.¹⁰²⁰ Vali General Harding, Kıbrıs'ın taksimi hakkında hazırlanan raporda Ada'nın iki bölge yerine üç bölgeye taksimini teklif edecektir. Buna göre bize Girne, Lefkosa, Magosa; İngilizlere Limasol; Rumlara ise diğer kısım ayrılmıştır. Plana göre ayrıca İngilizlere ayrılan bölge askeri üslere tahsis edilecektir.¹⁰²¹

İngiltere'nin Kıbrıs siyasetinde yakında büyük bir değişiklik olacak ve Britanya Temmuz ayı içinde Ada'yı tamamen Nato'ya devredecektir. Şimdiye kadar İngiltere Nato'nun Kıbrıs'taki üslerden faydalanmayı, ancak Ada'nın dâhili idaresine karışmamayı tercih etmekteydi. Şimdi ise bu kaynaklardan öğrenildiğine göre Kıbrıs, Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilecek Nato üsleri için ayrı bir bölge belirlenecek ve Ada'nın dâhili idaresine ait tüm sorumluluk Nato konseyine devredilecektir.¹⁰²²

Radcliffe taslağına karşı Türkiye'nin bir başka tepkisi, Prof. Nihat Erim ile Doç. Suat Bilge'yi 2 Ocak 1957'de adaya göndermesi olmuştur. Aynı yılın 22 Şubat'ında BM Genel Kurulu Kıbrıs Sorunu'nun görüşmeler yoluyla hallini öngören bir tavsiye kararı almış ve 28 Mart 1957'de Makarios Kıbrıs'a dönmüştür.¹⁰²³

Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot Lefkoşa'ya gelmiş ve gazetecilere beyanatta bulunmuştur. Yeni Vali, Kıbrıs ihtilafını çözmek için izlenecek ilk yolun Ada'da tedhişçiliğe son verilmesi olduğunu söylemiştir.¹⁰²⁴ Kıbrıs Valisi Sir Hugh Foot,

¹⁰¹⁹ "Fazıl Küçük İngiliz Büyükelçisi İle Görüştü", **Cumhuriyet**, 07 Mayıs 1957.

¹⁰²⁰ "İngiltere'de Taksim Fikri Kuvvetleniyor", **Milliyet**, 10 Mayıs 1957.

¹⁰²¹ "Kıbrıs'ın Türk, Rum ve İngilizler Arasında 3'e Taksimi İsteniyor", **Hürriyet**, 13 Mayıs 1957.

¹⁰²² "İngiltere Kıbrıs'ın Taksimine Rız Oluyor", **Tercüman**, 09 Haziran 1957.

¹⁰²³ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1317.

¹⁰²⁴ "Foot'un Kıbrıs'a Dönüşü Türkleri Endişelendirdi", **Cumhuriyet**, 19 Ocak 1958.

Ada'da yeniden başlaması muhtemel olan EOKA tedhişçiliğinin tehlikelerine karşı hazırlıklı olmak gerektiğini söylemiştir. Diğer taraftan Londra'dan yapılan resmi açıklamaya göre, Malta Adası'nda bulunan bir takviye birliği Kıbrıs'ta EOKA tedhişçiliğine karşı takviyede bulunmak amacıyla Kıbrıs'a gönderilecektir.¹⁰²⁵

Milliyet gazetesine bir beyanatta bulunan Kıbrıs Valisi Foot, Türklerin hareketlerinden son derece memnun olduğunu belirterek, Kıbrıs sorununun bir an önce çözülmesini ümit ettiğini söylemiştir. Ayrıca Türklerin belediye kurma kararını inceleyeceğini belirtmiştir.¹⁰²⁶

Kıbrıs'ın idari şekli konusunda İngiltere'nin Türkiye'ye sunduğu plan dikkatle incelenmekte ve cevap hazırlanmaktadır. Dışişleri Bakanlığı şimdilik planın içeriği ve verilecek cevap ile ilgili bir açıklama yapmamıştır. Ancak Londra'dan gelen haberlere göre, yeni plan tamamen idari muhtariyet (self determinasyon) esasına göre hazırlanmış olup, Ada'nın geleceği bakımından hiçbir taahhüde bulunulmamıştır.¹⁰²⁷

Ancak çok geçmeden "Taksim" tezinde de bir sonuç almak mümkün olmamıştır. Bunda, yine İngiltere'nin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim İngiltere'nin bu konudaki tavrı basındaki haberlerde de görülmektedir;

*"Kıbrıs Valisi Sir Hug Foot'da bir beyanat vererek bazı endişelerini açığa vurmuş ve mahalli gazetelerde İngiliz planına dair yanlış açıklamalar yapıldığını iddia ederek, planın uygulanması Ada'nın taksimi anlamına gelmiyor demiştir."*¹⁰²⁸

Avam Kamarası İngiltere'nin Kıbrıs hakkındaki yeni planını görüşmüş ve bu görüşmeler Londra hükümetinin Kıbrıs konusunda içinden kolay kolay çıkılamayacak bir duruma düştüğünü ortaya koymuştur. Müstemlekeler vekili Lennox Boyd, İngiltere hükümetinin amacının, Ada'nın taksim edilmeden idaresi olduğunu bildirmiştir. Bu açıklamadan anlaşıldığına göre, Kıbrıs'ta son İngiliz planı mutlaka uygulanmalı ve cemaatlerin işbirliği sağlanmalıdır.¹⁰²⁹ İngiltere asayişini sağlamak amacıyla Kıbrıs'a

¹⁰²⁵ "İngiltere Kıbrıs'a Yeni Kuvvetler Gönderiyor", **Cumhuriyet**, 03 Şubat 1958.

¹⁰²⁶ "Vali Foot'un Beyanatu", **Milliyet**, 04 Mayıs 1958.

¹⁰²⁷ "İngiltere Taksim Tezini Reddetti", **Cumhuriyet**, 14 Haziran 1958.

¹⁰²⁸ "Kıbrıs Valisi Foot İş Azıtarak 'Ada Taksim Edilemez' Diyor", **Tercüman**, 23 Haziran 1958.

¹⁰²⁹ "İngiltere Taksim Tezine Taraftar Olmayacağını Resmen Açıkladı", **Tercüman**, 27 Haziran 1958.

asker gönderme teklifimizi kabul etmemiştir. Londra, Ada'da Türk askerlerinin asayişi sağlamasına yardım edebileceğine inanmadığını ve bu yüzden teklifi reddettiğini açıklamıştır.¹⁰³⁰

İngiltere müstemlekeler vekili Lennox-Boyd, Kıbrıs hakkındaki ortaklık planının mutlaka uygulanacağını söylemiştir. Boyd, Kıbrıs'a çok yakın bir gelecekte tam bir hürriyet tanınmasının konu olmadığını ilave ederek Kıbrıs'ı Türkiye'nin bir sahil adası olarak tasvir etmiştir.¹⁰³¹ İngiltere, taraflara baskı yaparak, Federal bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması gerektiğini ve bu yönde bir çalışma içerisine girilmesini kabul ettirmiştir.

*“Kıbrıs buhranının ortaya çıkmasından bu yana ilk defa Türkiye ile Yunanistan arasında direk olarak görüşmeler yapılmakta ve Ada statükosunu değiştirecek ortak bir plan hazırlanmaktadır. İngiltere Hükümeti, Türkiye ile Yunanistan'ın ortak hazırlayacakları Kıbrıs Planını, kendisine Ada'da askeri üs tanınması şartı ile her ne olursa olsun kabul edecektir.”*¹⁰³²

Bu aşamada Nato teşkilâtı devreye girmiş, 1958 Aralığı'nda Paris'te toplanan örgütün bakanlar konseyinde üç devletin dışişleri bakanları, 'bağımsız bir Kıbrıs Devleti' görüşünde anlaşmışlardır. Daha sonra 11 Şubat 1959'da Türk ve Yunan başbakanları Zürih'te buluştular ve bağımsız Kıbrıs Devleti'nin esaslarını tesbit ettiler. Sekiz gün sonra Londra'da bir araya gelen yetkililere bu sefer Kıbrıs Rum ve Türk cemaatlerinin Makarios ile Dr. Fazıl Küçük başkanlığında gönderdiği delegeler de katılmıştı. 19 Şubat 1959'da imzalanan Londra Antlaşması ile Kıbrıs Devleti'nin statüsü belirlendi. Antlaşmaya, meseleye taraf olan üç devlete müdahale hakkı tanıyan, bir de garanti intlaşması ile bir ittifak antlaşması ilave edilmişti.

Zürih ve Londra görüşmelerinde elde edilen diplomatik başarının niteliğini, Zorlu'nun maiyetinde her iki konferansa da katılan; 1960 ertesinde ise, Kıbrıs Sorunu'nun İngiliz hükümeti nezdinde daha yakından akıp edilmesi için, iki ayrı dönem Londra Büyükelçiliği'ne tayin edilen Zeki Kuneralp hatıratında şöyle nakletmektedir; *"Müzakerelerin Zürih safhasını Londra safhası takip etti ve burada*

¹⁰³⁰ “İngiltere teklifimizi kabul etmedi”, **Milliyet**, 25 Temmuz 1958.

¹⁰³¹ “İngiltere Ortak Planından Vazgeçmiyor”, **Milliyet**, 10 Ekim 1958.

¹⁰³² “Türkiye ile Yunanistan Plan Hazırlığına Başladılar”, **Tercüman**, 02 Ocak 1959.

*da işler tez gitti. Türkler ve Yunanlılar'ın anlaşmaları İngilizler'i memnun etmişti, zorluk çıkarmadılar. Sadece üs istediler. Bu da kendilerine derhal verildi, çünkü İngiliz üslerinden herkes memnundu. Türkiye ile Yunanistan üslerin stratejik önemiyetini takdir ediyorlardı, cemaatler için de üsler bir gelir kaynağı idi. Gerçi bu Londra safhasında Makarios yine zorluk çıkardı ama Karamanlis, Makarios'u yola getirdi. Zürih/Londra'dan sonra İngiltere'nin Kıbrıs'taki rolü değişti. Başaktörlükten çekildi, tali bir rol oynamaya başladı. Bunu isteyerek yaptı, çünkü imparatorluğunu söküyordu, yükümlülüklerinden de kurtulmak istiyordu. Bunu yapmakta bazen pek acele etti ve o zaman kendisine küstük."*¹⁰³³

Dışişleri Bakanı Lloyd görüşmelerle ilgili olarak ümit verici bir hava yaşandığını söyleyerek, ilk fırsatta da Avam Kamarasında da esaslı bir demecin yapılacağını bildirmiştir. Lloyd daha sonra İngiltere'nin Ada'daki üsleri üzerindeki egemenliğini feda etmeyeceğine ve Kıbrıs halkının isteklerinin dikkate alınacağına dair Avam Kamarası'na teminat vermiştir.¹⁰³⁴

Londra'daki Yunan Büyükelçiliği sözcüsü tarafından basına bildirildiğine göre, Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Yunan Dışişleri Bakanı Averof, bugün Londra'da kaldıkları otelde Kıbrıs Adası Valisi Sir Hugh Foot ile yarı resmi olarak nitelendirilen bir görüşme yapmışlardır.¹⁰³⁵ Başbakanlar seviyesindeki 3'lü Londra Konferansı tam bir mutakabat havası içinde açılacaktır. Ancak İngiliz Bavekili Mac Milan, papaz Makarios ile aynı masaya oturmayacağını açıklamıştır. İngiliz halkı, Kıbrıs Rum Cemaati temsilcisi Makarios'u EOKA lideri Grivas ile birlikte Kıbrıs'ta katledilmiş olan 112 İngiliz'in katilleri olarak görmektedir.¹⁰³⁶

15-16 Ağustos 1960'da kuruluşu resmen ilan edilen Bağımsız Kıbrıs Devleti işte bu antlaşmalardan doğmuştu. Makarios nihayet ikna edilebilmiş, Grivas itiraz etmemiş ve görünüşte tedhiş yolunu terketmişti. Makarios 13 Aralık 1959'daki seçimleri kazanarak yeni devletin ilk cumhurbaşkanlığına seçilirken, Türk cemaati lideri Dr. Fazıl Küçük de yardımcısı oldu. Hem cumhurbaşkanı hem de yardımcısının veto hakkı vardı. Görev süreleri ise beş yıldır.

¹⁰³³ Zeki Kuneralp, **Sadece Diplomat**, İstanbul Matbaası, s.117.

¹⁰³⁴ "Londra'nın Kıbrıs Anlaşmasına Dair Açıklaması", **Cumhuriyet**, 13 Şubat 1959.

¹⁰³⁵ "Fatin Rüştü Zorlu, Averof ve Foot Yarı Resmi Görüşmeler", **Tercüman**, 16 Şubat 1959.

¹⁰³⁶ "Makarios İstenmiyor", **Milliyet**, 17 Şubat 1959.

Bu antlaşmanın imzalanması, aynı bir askeri ittifak örgütü içinde iki ülke arasındaki, Nato'nun güney kanadını zaafa düşüren derin anlaşmazlığın giderilmesi demektir. Böylece mesele, tıpkı ABD'nin de arzuladığı gibi, Nato içinde halledilmiş oluyordu. Yani, Yunanistan ve Türkiye, bölgede dengeleri koruyarak, Enosis ve taksimden vazgeçiyordu. Üstelik Süveyş Buhranı ve 1958'de kanal çıkartmasında uğradığı hezimetten sonra, Ortadoğu'daki denetimini yitiren ve büyük itibar kaybına uğrayan İngiltere, Kıbrıs'tan da asgarî zararlarla çekilmeyi başarmış oluyordu. Hem de, 210 milyon sterlin harcıyarak kurduğu deniz ve hava üslerini elden çıkarmak zorunda kalmaksızın... Londra Antlaşması'na göre, Kıbrıs'ta Rum ve Türk toplumlarından meydana gelen ikili bir yönetim biçimi uygulanacaktı: Yani, Türk toplumu bir azınlık halkı olmayıp, hakları güvence altına alınmış bir topluluk olacaktı. Devletin bağımsızlığı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin garantisi altına alınmıştı.¹⁰³⁷

Antlaşmanın sonrasındaki dönemde Rumların tedhişi yeniden başlayınca, İngiltere askeri tedbirleri arttırmış ve en sonunda Ada'ya zırhlı birlikler getirmiştir.¹⁰³⁸ Londra'daki beşli konferans çıkmaza girince, İngiltere Amerika'dan yardım istemiştir. Bu yardımın içinde, Ada'da asayiş ve barışı sağlamak amacıyla Kıbrıs'a Amerikan askeri gönderilmesi istemiştir.¹⁰³⁹ İngiliz teklifinde bahsi geçen uluslararası kuvvet; Nato ve BM veya İngiliz milletler topluluğuna ait memleketlerin askerlerinden oluşan bir kuvvettir. İngilizlerin bu teklifini F.C. Erkin reddetmiştir. Türkiye için bu kuvvetlerin Ada'ya gelmesindeki sakınca şöyledir, bunlar Kıbrıs'a girince garanti antlaşmaları işlemeyecektir. Bu görevin sorumluluğunu uluslararası bir kuvvetin alması halinde Türkiye geri planda kalacaktır.¹⁰⁴⁰ Makarios'un Nato birliğini reddettiğini açıklaması üzerine İngiltere ve ABD Makarios'a taviz verilmeyeceğini açıklamışlardır.¹⁰⁴¹

Dışişleri Bakanlığının davetlisi olarak önceki gece Ankara'ya gelen Dışişlerine Yardımcı Devlet Bakanı Fred Mulley, Başbakan Süleyman Demirel ve

¹⁰³⁷ 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, **Çağdaş Liderler Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1986, s.1318.

¹⁰³⁸ "İngilizler Ada'ya Zırhlı Birlikler Getirdi", **Vatan**, 27 Aralık 1963.

¹⁰³⁹ "İngiltere Kıbrıs için Amerika'dan Yardım İstedi", **Tercüman**, 28 Ocak 1964.

¹⁰⁴⁰ "İngiltere Kıbrıs için Amerika'dan Yardım İstedi", **Hürriyet**, 28 Ocak 1964.

¹⁰⁴¹ "İngiltere ve Amerika Makarios'a Tavize Yanaşmıyor", **Akşam**, 07 Şubat 1964.

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ile yaptığı görüşmede, İngiltere hükümetinin Kıbrıs'ta terk etmeye karar verdiği askeri üslerin, Türkiye'ye verilmesi için Yunanistan nezdinde teşebbüse geçmeye hazır olduğunu bildirdiği öğrenilmiştir.¹⁰⁴²

Kıbrıs Türk Cemaat Meclisinin 1964 yılından beri Türkiye'de bulunan eski başkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a gizlice girdikten sonra dün Rum polisi tarafından tutuklandığı Lefkoşa radyosu tarafından açıklanmıştır.¹⁰⁴³ Uluslararası telefonla bildiren R. Denktaş'ın Avukatı Ali Dana, Rum yönetimince Denktaş'ın Kıbrıs Cumhuriyetine karşı savaş hazırlığında bulunma ve isyana teşvik suçu ile tutuklanacağını söylemiştir.¹⁰⁴⁴ İngiliz Elçi Anthony Eden hatıralarında şöyle yazmaktadır; *“Herhangi yeni bir harekette Türklerin yanımızda olmasını önemli gördüm. Şimdi Türkleri, Kıbrıs'taki çıkarlarımızı veya onların çıkarlarını terk etme değil, batının Doğu Akdeniz'deki ihtiyaçlarını tatmin edecek bir çözüm bulmayı amaçladığımız konusunda ikna etmemiz gerekiyordu. Türkiye Başbakanı A.Menderes'e mesaj gönderdim ve anlayış göstermesini istedim.”*¹⁰⁴⁵

Atina cuntasına bağlı Yunanlı subayların Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetine karşı giriştikleri silahlı darbe harekâtının ikinci gününde, İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan İngiliz hükümetinin Yunanistan'dan, Kıbrıs'ta antlaşma dışı bulunan Yunan subaylarının geri çekilmesini istemiştir.¹⁰⁴⁶

1974 krizi 1964 ve 1967 krizlerinden farklıydı. Türkiye 1960 Garanti Antlaşmasının ışığında Ada'ya müdahale için bu kez daha kararlıydı. Eğer hareket yapılmıyorsa, Kıbrıs muhtemelen Yunanistanla birleşmiş olacaktı. Türkler ise ya öldürülecekler ya da sınır dışı edileceklerdi.¹⁰⁴⁷

İngiltere, bir sömürge sorunundan, NATO'nun güneydoğu kanadını tehdit eden bir sorun yaratmayı becermiştir. Öncelikle Kıbrıslı Türklerin Enosis'e karşı verdikleri

¹⁰⁴² “Enosis'e Karşılık İngiliz Üsleri”, **Cumhuriyet**, 18 Temmuz 1967.

¹⁰⁴³ “Rumlar, Kıbrıs'a Giren Denktaş'ı Tutukladı”, **Cumhuriyet**, 01 Kasım 1967.

¹⁰⁴⁴ “Rumlar Denktaş'ı Tutuklayacak”, **Cumhuriyet**, 03 Kasım 1967.

¹⁰⁴⁵ Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, (Çev.Öztürk Yıldırım-bora) Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2002, s.182.

¹⁰⁴⁶ “İngiltere, Yunanistan'dan Darbecileri Çekmesini İstedi”, **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1974.

¹⁰⁴⁷ William Hale, **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass, London 2000, s.123.

mücadeleyi güçlendiren İngiltere, aynı zamanda Türkiye'yi de Kıbrıs sorununa taraf yapmayı bilmiştir ve bunun bir sonucu olarak Kıbrıs, süratle NATO'nun jeopolitik kaygılarından biri haline gelmiştir. Sonunda, ABD ve NATO eşgüdüm içinde yürüttükleri diplomasi yoluyla Ada'nın bağımsız bir devlete kavuşturulup, geçici olarak Batı ittifakının garantisi altına girmesini sağlamışlardır. Türkiye'yle Yunanistan, o tarihe kadar milli tez olarak benimsedikleri Taksim ve Enosis'ten geri adım atmış ve İngiltere de üs olarak Akdeniz'de bir ada yerine, adada bir üs tezini kabul etmiştir.

İngiltere'nin lider kadroları, Kıbrıs'ın ülke menfaatleri açısından önemini bilirken, dünya üzerinde değişen şartlarda Ada'da varlıklarını devam ettirebilmenin çareleri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu sebeple fanatik Yunan ve Rum isteklerini Türkiye ile dengelemeye çalışırken, askeri üslerinin varlığını antlaşmalarla teyit ettirmişlerdir. Bu açıdan İngiliz lider kadrolarının sağlıklı bir öngörü ile istedikleri hedeflere ulaştıkları söylenebilir.

V. BÖLÜM: KIBRIS SORUNUNA ETKİLERİYLE BM, ABD VE SSCB LİDERLERİ

V.1. Birleşmiş Milletler

BM Güvenlik Konseyi, ilki 4 Mart 1964 tarihinde olmak üzere, 13 Aralık 1974 tarihine kadar dönem içerisinde Kıbrıs'la ilgili 39 karar almıştır.¹⁰⁴⁸ 1954 yılında Yunanistan'ın BM'ye yaptığı başvuru ile bu kuruluş konuya müdahil olmuş ve süreç boyunca bu konumunu devam ettirmiştir. BM Sevk Komisyonu'nca yapılan oylama sonucunda müracatın kabul edildiği açıklanmıştır. Oylamada lehte oy verenler; Rusya, Çin, Çekoslovakya, İzlanda, Suriye, Birmanya, Siyam, Küba ve Ekvador olurken, aleyhte verenler ise, İngiltere, Fransa ve Avustralya olmuşlardır. Birleşik Amerika, Polonya ve Hollanda çekimser kalmışlardır.¹⁰⁴⁹ O dönemde Doğu Bloku olarak nitelenen ve Sovyet Rusya'nın başını çektiği ülkelerin genel olarak Yunanistan tarafında olumlu oy kullandığı görülmektedir. Red oyu verenler de bunun karşısında olan Batı bloğudur. İngiltere zaten bu konuda taraf olarak red oyu kullanmıştır. Oy kullanmakla kalmamış Temsilci Selwyn Lloyd, yaptığı konuşmada bunun Lozan Antlaşmasının tadili anlamına geleceğini ve BM'nin böyle bir yetkisi olmadığını belirterek, BM ile münasebetlerin bozulabileceğini eklemiştir.

¹⁰⁴⁸ **BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların Değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006. Bu kararlar; 186 sayılı, 04 Mart 1964; 187 sayılı, 13 Mart 1964; 192 sayılı, 20 Haziran 1964; 193 sayılı, 9 Ağustos 1964; 194 sayılı, 25 Eylül 1964; 198 sayılı, 18 Aralık 1964; 201 sayılı, 19 Mart 1965; 206 sayılı, 15 Haziran 1965; 207 sayılı, 10 Ağustos 1965; 219 sayılı, 17 Aralık 1965; 220 sayılı, 16 Mart 1966; 222 sayılı, 16 Haziran 1966; 231 sayılı, 15 Aralık 1966; 238 sayılı, 19 Haziran 1967; 244 sayılı, 22 Aralık 1967; 247 sayılı, 18 Mart 1968; 254 sayılı, 18 Haziran 1968; 261 sayılı, 10 Aralık 1968; 266 sayılı, 10 Haziran 1969; 274 sayılı, 11 Aralık 1969; 281 sayılı, 09 Haziran 1970; 291 sayılı, 10 Aralık 1970; 293 sayılı, 26 Mayıs 1971; 305 sayılı, 13 Aralık 1971; 315 sayılı, 15 Haziran 1972; 324 sayılı, 12 Aralık 1972; 334 sayılı, 15 Haziran 1973; 343 sayılı, 14 Aralık 1973; 349 sayılı, 29 Mayıs 1974; 353 sayılı, 20 Temmuz 1974; 354 sayılı, 23 Temmuz 1974; 355 sayılı, 01 Ağustos 1974; 357 sayılı, 14 Ağustos 1974; 358 sayılı, 15 Ağustos 1974; 359 sayılı, 15 Ağustos 1974; 360 sayılı, 16 Ağustos 1974; 361 sayılı, 30 Ağustos 1974; 364 sayılı, 13 Aralık 1974; 365 sayılı, 13 Aralık 1974 tarihli kararlardır. **BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların Değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006. Birleşmiş Milletler ile ilgili olarak, Yalta'da önerilen konferans San Francisco'da 25 Nisan 1945'de başlamış ve 26 Haziran 1946'da BM Antlaşmasını imzalayarak çalışmalarını bitirmiştir. Böylece yeni bir uluslararası teşkilat kurulan ve Milletler Cemiyeti'nin yerine geçen BM'nin Teşkilat Merkezi New York'tadır; ancak, BM'nin bir organı olan Uluslararası Adalet Divanı çalışmalarını La Haye'de sürdürmektedir. BM Antlaşmasının 7 nci maddesinde temel organları sıralanmıştır. Bunlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Genel Sekreterlik, Vesayet Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve Uluslararası Adalet Divanıdır. **Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması**, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara

¹⁰⁴⁹ "Kıbrıs Davasının Gündeme Alınması Kararlaştırıldı", **Hürriyet**, 24 Eylül 1954.

ABD'nin İngiliz politikasını desteklediğini açıklamasına rağmen çekimser kalmış olması dikkat çekicidir. Bunun altında, ne Türkiye'yi ne de Yunanistan'ı karşısına almamak ve ileride Ada'da oluşturmak isteyeceği üs veya üslerle ilgili, her iki ülkeyle de bir pürüz yaşamamak düşüncesinin yatıyor olması muhtemeldir. Ertesi günkü gazetelerde BM Genel Kurulunun komisyonda alınan kararı onayladığı ifade edilmektedir.¹⁰⁵⁰ BM'de genel kurulca alınan karar üzerine, Kıbrıs ile ilgili müzakerelere başlanması beklenilmektedir. BM Genel Kurulunun Kıbrıs sorununu gündeme alınması hususunda vardığı karar, Ankara siyasi çevrelerinde hayret uyandırmıştır. Ankara siyasi çevreleri, BM Genel Kurulunun meseleyi gündeme almasının, Yunan tezinin kabulü anlamına gelmeyeceğini ve daha ziyade üye devletlerarasındaki ayrılıkların çözümü için konunun gündeme alındığını belirtmiştir.¹⁰⁵¹

Nitekim kısa süre sonra BM'in Siyasi Komisyonu'nda başlayan görüşmelerin¹⁰⁵² ertelenmesi konusunun kesinlik kazanmak üzere olduğu yönünde haberler basına yansımıştır. *“BM siyasi komisyonu, Yeni Zelanda'nın Kıbrıs'a kendi kendini idare etme hakkının tanınması hakkındaki Yunan müracaatına ait müzakerenin ertelenmesine dair teklifini oya sunarak 49 oyla kabul etmiştir. Bu suretle Yunan müracaatı tamamen suya düşmüş olacaktır”*¹⁰⁵³ ifadelerine yer verilmektedir. Aynı haber Milliyet Gazetesi'nde *“Kıbrıs Meselesi Dün Reddedildi”* başlığıyla verilmektedir. Haberde *“Genel Kurul Siyasi Komisyonu, Kıbrıs görüşmelerine devam etmemeye 11'e karşı 49 oy ile karar vermiştir. Karara göre komisyon, Ada halkının kendi kendilerini idare haklarının tanınmasını isteyen Yunan teklifini oya sunmayacaktır. Kıbrıs sorununda şimdilik karar almanın uygun olmayacağı beyan edilmiştir”*¹⁰⁵⁴ ifadeleri yer almaktadır.

Cumhuriyet'te bu haberi ilk sayfadan vermiştir. *“Genel Kurul siyasi komisyonu, bugün öğleden sonraki toplantısında Kıbrıs müzakerelerine devam etmemeye 11 çekimser oya karşı 49 oyla karar vermiştir. Bu karara göre, komisyon*

¹⁰⁵⁰ **Hürriyet**, 25 Eylül 1954.

¹⁰⁵¹ *“Kıbrıs Etrafında Tartışma Başlıyor”*, **Cumhuriyet**, 26 Eylül 1954.

¹⁰⁵² *“Kıbrıs Meselesi Birleşmiş Milletlerde”*, **Halkçı (Yeni Ulus)**, 15 Aralık 1954.

¹⁰⁵³ *“Kıbrıs ile İlgili Yunan İstekleri Suya Düşüyor”*, **Hürriyet**, 16 Aralık 1954.

¹⁰⁵⁴ *“Kıbrıs Meselesi Dün Reddedildi”*, **Milliyet**, 16 Aralık 1954. Aynı haber 16 Aralık 1954 tarihli **Halkçı (Yeni Ulus)**'ta yer almaktadır.

*Ada halkının kendi kendilerini idare haklarının tanınmasını isteyen, Yunan karar suretini oylamaya sokmayacaklardır”.*¹⁰⁵⁵

Sonrasında Genel Kurul da Kıbrıs Sorunu'nun gündeme alınmasını genel komisyonun tavsiyesine uyarak reddetmiştir. Karar 10 çekimser, 22 aleyhte oya karşı 28 oyla kabul edilmiştir.¹⁰⁵⁶ Ancak bu sonuçlar Yunanistanı hiçbir zaman yıldırma ve BM'ye müracatlarına devam etmiştir. Bu süre içerisinde, Hem Yunanistan ve hem de Makarios'un uluslar arası alanda yaptıkları kulis çalışmaları, dünya kamuoyunda hedeflerine paralel bir görüş oluşmasında kazanımlar elde etmişlerdir. Özellikle de Makarios'un I. Asya-Afrika Ülkeleri Konferansı'na katılarak, konferansa katılan tüm temsilcileri etkileme yönündeki gayretleri sonuç vermiştir. Bu anlamda, Yunanistan ve Rum liderlerinin dünya kamuoyunu etkilemede başarılı olduklarını söylemek yerinde olacaktır.

1957 yılında yeni bir müracatta BM siyasi komisyonu Kıbrıs ile ilgili görüşmelere başlama kararı almıştır. Ancak, Yunanistan tarafından getirilmiş olan, Kıbrıs'ta BM'in kontrolü altında self-determinasyonun uygulanmasının sağlanması teklifine karşılık, İngiltere'nin de, Kıbrıs'ta tedhişçiliğin önlenmesi yönünde bir teklifi olmuştur.¹⁰⁵⁷

BM siyasi komisyonunda 5 gün devam eden Kıbrıs görüşmelerinin neticesinde, Yunanistan beklentilerine yönelik bir sonuç alamamıştır. 76 devlet, BM dışında ilgili üç devlet arasında bu sorunun çözülmesini teklif eden Hindistan kararı lehinde oy kullanmıştır. Selim Sarper ittifaka yakın bu kararı şu 5 maddede ifade etmiştir;

- Türkiye'nin Kıbrıs'a olan ilgisi kaçınılmazdır.
- Kıbrıs halkı iki cemaatten oluşmaktadır ve bunlar hakkında verilecek kararlar eşit haklara bağlı olacaktır.
- BM Enosis'i reddetmiştir.
- Tedhişçilik müzakereleri olumsuz etkileyecektir.

¹⁰⁵⁵ “Kıbrıs Davasında Yunan Hezimet”, **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1954.

¹⁰⁵⁶ “BM'in Verdiği Karar”, **Cumhuriyet**, 25 Eylül 1955.

¹⁰⁵⁷ “Kıbrıs Sorunu Bugün BM'de Görüşülüyor”, **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1957.

- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere müzakerelerini tekrarlayacaklardır”.¹⁰⁵⁸

Bir süre sonra, BM tekrar Kıbrıs konusunda görüşülmesine karar verilmiştir. Burada, sorunun çözümü için zemin olarak BM'nin seçilmesi ve ısrarla müracatta bulunulması, Yunanistan'ın Doğu Bloğunun desteğini almak düşüncesi bir yana, bu teşkliatin prestijini de arttıran bir durum olmaktadır. Çünkü uluslar arası sorunları çözmekte çok da etkin olduğu kabul edilmemektedir.

Türk delegasyonu da komiteye kabul edilmiştir. Yunan Dışişleri Bakanı Averof'un İngiltere'ye hücum ettiği görüşmelerde, Mareşal Harding'in Kıbrıs halkına eziyet ettiği ileri sürülmüştür. Averof üçlü görüşmeler yerine Kıbrıs halkı ile İngiltere arasında görüşme yapılmasını istemiş ve Kıbrıs sorununun bir BM sorunu olarak kalacağını iddia etmiştir. Averof'a cevap veren İngiltere Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Kıbrıs'ın İngiltere'yi ilgilendiren bir sorun olduğunu ve İngiltere'nin yaptığı bütün tekliflerin Yunanistan tarafından reddedildiğini söylemiştir. Türk delegesi Seyfullah Esin, sorunun gündeme alınmasına itiraz etmiş, Türkiye'nin İngiltere gibi BM'den alınan tavsiyeyi kabul ettiğini ancak bunun sonuç itibariyle Yunanistan'a ilhak şeklinin verilmesine, itiraz ettiğini söylemiştir.¹⁰⁵⁹ BM Siyasi Komisyonu Kıbrıs ile ilgili görüşmelere devam etmiş ve milletlerin kendi geleceklerini belirlemeleri prensibinin Kıbrıs halkına da uygulanması amacı ile işbirliği zihniyeti içinde yeni görüşmelerin başlamasını isteyen Yunan karar suretini çoğunluk bir oyla kabul etmiştir.¹⁰⁶⁰ Ancak Genel Kurul, komisyonlardan çıkan kararları incelemek ve oya koymak için toplanmış, Kıbrıs hakkındaki siyasi komisyonun çoğunlukla kabul etmiş olduğu karar suretini oya sunmuş ve karar sureti 2/3 çoğunlu kazanamadığı için kabul edilmemiştir. Böylece BM Kıbrıs hakkında hiçbir karar almamıştır.¹⁰⁶¹ Siyasi Komisyonda karar sureti 33 lehte, 20 aleyhte, 25 çekimser, 4 boş oyla kabul edilmiştir. Genel kurulda karar sureti 31 lehte, 23 aleyhte oy almış, 4 delege toplantıda bulunmamıştır. Böylece Kıbrıs sorununu dördüncü defa

¹⁰⁵⁸ “BM Kıbrıs için Kararını Verdi”, **Cumhuriyet**, 23 Şubat 1957.

¹⁰⁵⁹ “Kıbrıs Sorunu BM Gündemine Alınıyor”, **Milliyet**, 19 Eylül 1957.

¹⁰⁶⁰ “Kıbrıs'a Ait Yunan Karar Suretini BM Kabul Etti”, **Tercüman**, 13 Aralık 1957. Aynı haber 13 Aralık 1957 tarihli Milliyet'te yer almaktadır.

¹⁰⁶¹ “BM Genel Kurulu Yunan Tezini Reddetti”, **Tercüman**, 16 Aralık 1957. Aynı haber 16 Aralık 1957 tarihli Milliyet Gazetesinde yer almaktadır.

BM'ye getiren Yunanistan, yine isteklerini gerçekleştirememiştir.¹⁰⁶² Hürriyet'te bu haberi verirken, Kıbrıs Türkleri'nin sonucu sevinçle karşıladığını, ancak ret kararı üzerine Kıbrıs Rumlarının Türk köylerine baskın yapmaya yeltendiklerini¹⁰⁶³ belirtmektedir.

16 Ağustos 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı ilan edilmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti, 24 Ağustos'ta Birleşmiş Milletler'e (BM) üye olmuştur. Cumhuriyet sonrası, Ada'da hiçbir zaman sükûn sağlanamaması, Rumların tedhişi giderek arttırması Türkiye'nin hassasiyetini arttırmıştır. 1 Ocak 1964 tarihinde Makarios, 1960 Antlaşmalarını tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması Rumları, saldırılar konusunda cesaretlendirmiştir. Yoğun Rum saldırıları üzerine, Türk Hükümeti 13 Şubat 1964 tarihinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine başvurmuştur. Güvenlik Konseyi, 4 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta olayları önlemek amacıyla "Birleşmiş Milletler Barış Gücü" kurulması ve adaya gönderilmesi kararını almıştır.¹⁰⁶⁴ BM Genel Sekreteri U-Thant, Kıbrıs'ta barışı korumak cemaatler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek amacıyla milletlerarası polis kuvveti gönderilmesi için bir plan hazırlandığını açıklamıştır.¹⁰⁶⁵

Konseyde Kıbrıs Rum, Sovyet Rusya ve Çekoslovakya delegelerinin itirazlarına rağmen, İngiliz delegesi Patric Dean, Ada'da güvenlik kuvvetlerinin bir an önce arttırılarak etkili hale getirilmesi gerektiğini, çünkü barışın sağlanmasının temel konu olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁶⁶ Kıbrıs'a bir barış kuvveti gönderilmesi genel olarak kabul edilmiştir ancak Kıbrıs, bu kuvvetin Güvenlik konseyinin kontrolünde olmasında ısrar etmiş, İngiltere ve Türkiye ise doğrudan doğruya BM'e bağlanmasını gereksiz bulmuşlardır.¹⁰⁶⁷ BM Genel Sekreteri'nin, Ada'ya gönderilmesi düşünülen BM kuvveti haricinde, kişisel olarak taraflar arasında bir uzlaşma sağlama gayretleri bir sonuca ulaşamamıştır. Genel Sekreter, Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak amacıyla kişisel bir çaba göstermekten vazgeçtiğini söylerken, güvenlik konseyi

¹⁰⁶² "Genel Kurul Kıbrıs'a Ait Karar Suretini Reddetti", **Cumhuriyet**, 16 Aralık 1957.

¹⁰⁶³ "Yunanistan BM'de Mağlup Oldu", **Hürriyet**, 16 Aralık 1957.

¹⁰⁶⁴ Nihat Erim, **Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaası., Ankara s.253-255.

¹⁰⁶⁵ "Yunanistan BM'de Mağlup Oldu", **Hürriyet**, 19 Şubat 1964.

¹⁰⁶⁶ "Güvenlik Konseyi Kıbrıs İşini Ele Aldı", **Milliyet**, 19 Şubat 1964.

¹⁰⁶⁷ "Kıbrıs'a Bir Barış Kuvveti Gönderilmesi Onaylandı.", **Hürriyet**, 20 Şubat 1964.

dışında yaptığı ikili görüşmelerde, Rumların uzlaşmaz tutumları nedeniyle görüşmelerin çıkmaza girdiğini ifade etmiştir.¹⁰⁶⁸

BM Kararının çıkarılmasından önce yapılan 1098'inci toplantıda, BM Güvenlik Konseyi, Rauf R. Denктаş'ı, beyanda bulunmak üzere BM Genel Kuruluna davet etmeye karar vermiştir. BM Güvenlik Konseyinin 186 sayılı ve 04 Mart 1964 tarihli kararı şu şekildedir; “*BM Güvenlik Konseyi bu kararda, Kıbrıs'taki mevcut durumun uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinin olası olduğunu ve gerekli önlemler alınmazsa durumun kötüye gideceğini belirterek, tarafların Lefkoşa'da 16 Ağustos 1960'ta imzaladığı andlaşmaya göre durumları göz önünde bulundurulduğunda, BM Beyanname'sinin ikinci maddesinin dördüncü paragrafı dikkate alınarak; Üye ülkelere, BM Beyanname'sinden doğan sorumlulukları dâhilinde bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nde durumu kötüleştirecek ve uluslararası barışı tehlikeye düşürecek eylemlerden kaçınmaları yönünde çağrı yapmaktadır.*

Kıbrıs Hükümetinin onayıyla Kıbrıs'ta bir BM Barış Gücü kurulmasını önermektedir. Bu gücün içeriği Yunanistan, Türkiye, Büyük Britanya, Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı ve Kıbrıs Hükümeti ile yapılacak görüşmelerle belirlenecektir”.¹⁰⁶⁹ Bu karar BM Güvenli Konseyinin Kıbrıs'la ilgili çıkardığı ilk karar olmakla birlikte, son olmayacaktır. İlerleyen dönemlerde, gönderilmesi planlanan kuvvetin görev süresi üç ve altışar aylık sürelerle uzatılacaktır.

Adaya üç ay süreyle barış kuvvetinin gönderilmesini teklif eden karar sureti, konsey tarafından seçilmiş altı üye tarafından kabul edilmiştir. Karar Türk hükümeti tarafından da olumlu karşılanmıştır.¹⁰⁷⁰ Ankara'da toplanan Bakanlar Kurulu da Güvenlik Konseyinin bu karar suretine onay vermiştir.¹⁰⁷¹

Tüm bu gelişmelere rağmen Rumların Kıbrıs'ın çeşitli yerlerinde Türklere saldırılarına devam etmişlerdir. BM genel sekreteri U- Thant, Makarios'a gönderdiği telgrafta, Ada'da kan dökülmesine kesin bir şekilde son verilmesini söyleyerek, aksi

¹⁰⁶⁸ “U- Thant Aracılık Yapmaktan Vazgeçti”, **Milliyet**, 26 Şubat 1964.

¹⁰⁶⁹ **Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması**, BM Enformasyon Merkezi UNIC, Ankara.

¹⁰⁷⁰ **Ulus**, 05 Mart 1964.

¹⁰⁷¹ “Güvenlik Konseyi Yeni Kıbrıs Kararını İyi Karşıladi”, **Tercüman**, 05 Mart 1964.

halde Türkiye'nin Ada'ya müdahale etmesini kimsenin önleyemeyeceğini söylemiştir.¹⁰⁷²

Kıbrıs'ta asayiş ve güvenliği sağlayacak olan Birleşmiş Milletler öncüsündeki ilk Barış Gücü 14 Mart 1964'te Kanada ordusuna mensup 36 kişilik bir grup ile Lefkoşa'ya gelmiştir. Bu Barış Gücüne İrlanda'dan 500, İsveç'ten de yaklaşık 700 asker takviye edilecektir. Kıbrıs'ta bulunan İngiliz askerlerinin 3.500'i de Barış Gücünün yarı kuvveti olarak adada kalmaya devam etmiştir. Ayrıca Avusturya, Almanya, Hollanda da adada bulunan Barış Gücüne maddi yardımda bulunacaklarını bildirmişlerdi.¹⁰⁷³ Rumlar, Birleşmiş Milletler Barış gücü adaya gelmeden önce mümkün olduğu kadar çok Türk köyünü ele geçirmek için saldırılarını arttırmışlardır. Birleşmiş Milletler Barış Gücü ise ancak 27 Mart'ta görevine başlayabilmiştir.

Türkiye Barış Gücünün adaya girmesi üzerine Kıbrıs'a müdahaleden vazgeçerek Kıbrıs'ta gelişen olayları bir süreliğine izleme siyaseti yolunu tutmuştur. Birleşmiş Milletlerin desteğini alan Makarios'u destekleyen ve taraf olan Sovyetler Birliği de, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası müdahalesini sürekli eleştirmiştir. Ankara'nın Kıbrıs'ın içişlerine karıştığını iddia ederek Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki yaklaşımını sona erdirmesi için çağrıda bulunmuştur. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne olan desteği, Makarios tarafından da bilinmektedir. Moskova, bu desteğini BM'de de sürdürmüştü. Birleşmiş Milletlerdeki Sovyet temsilci Nikolai Fedoranko, Zürih ve Londra antlaşmalarının NATO çıkarına hizmet ettiğini iddia etmiştir.¹⁰⁷⁴

Bu arada Kıbrıs sorununda bir arabulucu görevlendirilmiştir. Finlandiyalı diplomat ve eski bakan Sakari Tuomioja'nın Kıbrıs ihtilafında arabulucu olacağı açıklanmıştır. BM Genel Sekreteri U-Thant Cenevre'de Finli diplomatın arabulucu olmasını istemiştir. Tuomioja ise İngiliz, Yunan ve Türk hükümetlerinin bu

¹⁰⁷² "Rumlar, Binlerce Türkü Kuşatma Altına Aldılar", **Milliyet**, 12 Mart 1964. Aynı haber 12 Mart 1964 tarihli Tercüman'da benzer şekilde yer almıştır.

¹⁰⁷³ **Cumhuriyet**, 15 Mart 1964.

¹⁰⁷⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 289.

arabuluculuğu onaylaması halinde görevi kabul edeceğini söylemiştir.¹⁰⁷⁵ Bu aynı zamanda BM'in Kıbrıs konusunda sürekli ve etkili bir rol almak isteğinin de bir göstergesidir.

BM barış kuvvetlerinin Kıbrıs'ta resmen göreve başlaması Rumları pek memnun etmemiştir. Gazetecilerin sorularını cevaplandıran Kıbrıslı Rumların bir kısmı, bu durumun hiçbir şeyi değiştirmeyeceği ve kuvvet ne olursa olsun mevzilerini terk etmeyeceklerini söylemişlerdir.¹⁰⁷⁶ Bu ifadelerin ne derece samimi olduğu ilerleyen dönemde daha net görülecektir.

Kıbrıs Sorunu'na bir çözüm yolu bulmak için BM Genel Sekreteri tarafından arabulucu olarak tayin edilen Finli diplomat Tuomioja Ankara'ya geldiğinde gazetecilere yaptığı açıklamada, Kıbrıs'taki çarpışmaların görevini güçleştirdiğini söylemiştir.¹⁰⁷⁷ Bu açıklamalarda BM'in sorunun çözümünde etkinliğinin beklendiği kadar olamayacağını da göstermektedir. Finli diplomat Tuomioja Türkiye'den ayrılırken, "*müttefikler arasında birliği ve desteği sağlamak benim vazifemdir*" derken,¹⁰⁷⁸ Kıbrıs'ta bir çözüm sağlanmazsa sonucun çok tehlikeli olacağını vurgulamıştır.¹⁰⁷⁹

Nato Bakanlar Konseyi Kıbrıs konusunu incelemiş ve eski Genel Sekreter Dirk Stikker'e Türkiye-Yunanistan arasındaki uyuşmazlığın uzlaşması için çalışma görevi vermiştir. Çünkü Kıbrıs'taki olaylar Nato'yu tehlikeye sokmaktadır.¹⁰⁸⁰

Şiddetlenen çatışmalar ve Rumların Türk yerleşim bölgelerindeki terör faaliyetlerinin kontrolü maksadıyla, bir Yeşil Hat oluşturulması fikri ortaya atılmış ve BM'in Kıbrıs'taki özel temsilcisi Galo Plaza, Lefkoşa'da Yeşil Hat boyunca serbest bölge kurulması teklifinin Kıbrıslı Rumlar ve Türkler tarafından kabul edildiğini açıklamıştır.¹⁰⁸¹ BM tarafından açıklandığına göre, Girne dağlarında bir

¹⁰⁷⁵ "Eski Bir Finli Bakan Arabulucu Oluyor", **Milliyet**, 24 Mart 1964.

¹⁰⁷⁶ **Tercüman**, 28 Mart 1964.

¹⁰⁷⁷ "Arabulucu Ankara'ya Geldi", **Tercüman**, 18 Nisan 1964.

¹⁰⁷⁸ "Kıbrıs Nato Meselesidir", **Ulus**, 30 Nisan 1964.

¹⁰⁷⁹ "Kıbrıs'ta Çözüm Bulunmazsa Büyük Tehlike Doğar", **Tercüman**, 30 Nisan 1964.

¹⁰⁸⁰ "Kıbrıstaki olaylar NATO'yu tehlikeye sokmaktadır", **Ulus**, 15 Mayıs 1964.

¹⁰⁸¹ "Lefkosa'da Serbest Bölge Kuruldu", **Tercüman**, 08 Temmuz 1964.

ateşkes antlaşması ilan edilmiştir. Gerek Türk, gerekse Rum kuvvetleri çatışmaların başladığı andaki eski yerlerine çekilmeyi kabul etmişlerdir.¹⁰⁸²

ABD'nin hazırladığı Acheson planı olarak adlandırılan bir planın, BM Kıbrıs arabulucusu Tuomioja tarafından Atina, Ankara ve Lefkoşa'ya sunacağı bilgisi kamuoyuna ulaşırken planla ilgili tam olarak ayrıntılı bir açıklama yapılmamakla birlikte özet olarak şu şekilde ifade edilmektedir;

- Kıbrıs, Yunanistan'a verilecektir.
- Buna karşılık, Yunanistan Türkiye'ye Meis Ada'sını verecektir.
- Türklerin Kıbrıs'ta askeri bir gücü bulunacaktır.
- Ada'dan ayrılmak isteyen Türklere tazminat ödenecektir.

Barış gücü, Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Makarios'un, Türk kasaba ve köyleri etrafındaki iktisadi ablukayı hafifletmeye razı olduğunu bildirmiştir. Anlaşma, barış gücü komutanı General Thimayya ve U-Thant'ın özel temsilcisi Galo Plaza'nın Makarios ile uzun süren tartışmalı bir toplantı yapmalarından sonra sağlanmıştır.¹⁰⁸³

Lefkoşa'ya gelen arabulucu Plaza gazetecilere verdiği demeçte, Kıbrıs sorununun çözümü için ilgili tarafların katılmasıyla yapılacak bir konferansın çok yararlı olacağını söylemiştir. Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kipriyanu ise bir konferansa taraftar olmadığını, Türkiye'nin Kıbrıs halkının kendi istikbalini belirlemesi gerektiği ilkesini tanımadığı sürece, bir konferansın olumlu ve yararlı olmayacağını ileri sürmüştür.¹⁰⁸⁴

Genel Sekreter U-Thant, Kıbrıs'ta 30.000 Rum ve Yunan askerinin yanında sadece 12.500 Türk askerinin bulunduğunu açıklamıştır. U-Thant'ın barış gücünün görev süresinin 3 ay uzatılması tavsiyesini incelemek üzere, toplanan Güvenlik Konseyine sunduğu rapora göre Rumlar ayrıca sayısı bilinmeyen bir milis kuvvetine sahiptir.¹⁰⁸⁵ Güvenlik konseyi, Magosa olayları hakkında Türkiye'nin şikâyeti ile ilgili olağanüstü toplantısında, yeni bir karar almadan son vermiştir. Ancak toplantı

¹⁰⁸² "Ateşkes İlan Edildi", **Tercüman**, 19 Temmuz 1964.

¹⁰⁸³ "İktisadi Abluka Kısmen Kaldırıldı", **Tercüman**, 19 Ağustos 1964.

¹⁰⁸⁴ "Plaza, Kıbrıs için Konferans İstiyor", **Milliyet**, 13 Şubat 1965.

¹⁰⁸⁵ "Kıbrıs'ta 30.000 Rum, 12.500 Türk Askeri Var", **Cumhuriyet**, 18 Mart 1965.

dağılmadan Güvenlik Konseyi'nin Başkanı Bolivyalı Ortiz Sans'ın bir çağrısını dinlenmiştir. Sans ılımlı olmaya davet ettiği taraflardan, Güvenlik Konseyi'nin bundan önceki ateşkes çağrılarına uymalarını istemiştir.¹⁰⁸⁶

BM Genel Kurulu Siyasi Komisyonu, Kıbrıs sorununu beklenmedik bir anda ele almıştır. Böylece Kıbrıs sorunu 1958 yılından beri üçüncü defa Genel Kurul gündemine gelmiştir. Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Kipriyanu sorunu Genel Kurul önüne getirmelerinin nedenini, Genel Kurulun 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın BM yasasına aykırı ilan etmesi olarak açıklamıştır.¹⁰⁸⁷ BM Genel Kurulunun 117 sandalyeli siyasi komisyonu, Türk tezine karşı bir karar tasarısını 6 aleyhte ve 31 çekimser oya karşı 47 oyla kabul ederek Genel Kurula sevk edilmiştir. Buna göre Kıbrıs Kararı;

- Hükümran ve bağımsız Kıbrıs ülkesine yabancı müdahalesi kabul edilemez.
- Bütün devletler Kıbrıs'ın birliğine, toprak bütünlüğüne, bağımsızlığına saygı göstermeyi ve herhangi bir müdahalede bulunmamaya davet edilmektedir.¹⁰⁸⁸şeklindedir.

BM'in eşit haklara sahip üyesi sıfatıyla Kıbrıs Cumhuriyeti, BM yasalarına göre hükümran ve bağımsız bir ülkedir. Bu ülkeye yabancı müdahalesi kabul edilemez şeklindeki karar tasarısının kabulü onaylanmasında, Türkiye yalnız kalmış ve sadece 5 devlet tarafından desteklenmiştir.¹⁰⁸⁹ Bu sonuç Yunanistan'ın neden konuyu BM'ye getirmekte ısrarcı olduğunu da açıklamaktadır. Bu ısrarında isabetli davrandığının da belirtilmesi yerinde olacaktır. Çünkü Genel Kuruldan istekleri doğrultusunda bir karar çıkmıştır.

Dönem içerisinde gelişen olaylar Türkleri, kendi savunma teşkilatlarını oluşturma ve ayrılmada fiili bir durum yaratma noktasına getirmiştir. Nihayet 27 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasıyla bu durum yasal bir boyut da kazanmıştır. Ancak BM Genel Sekreteri U-Thant Kıbrıslı Türklerin Ada'da ayrı bir yönetim kurmalarını beğenmediğini bildirmiştir. Bunun barış çabalarını

¹⁰⁸⁶ "Güvenlik Konseyi Kıbrıs için Karar Aldı", **Cumhuriyet**, 07 Kasım 1965.

¹⁰⁸⁷ "Kıbrıs Üçüncü Defa BM Genel Kurulunda", **Cumhuriyet**, 12 Aralık 1965.

¹⁰⁸⁸ "Makarios'un Tezi Kabul Edildi", **Cumhuriyet**, 18 Aralık 1965.

¹⁰⁸⁹ "BM Genel Kurulu Kararı Onayladı", **Tercüman**, 19 Aralık 1965.

zedelediğini de açıklamıştır.¹⁰⁹⁰ Ayrıca, BM Genel Konseyine sunduğu özel raporunda bütün tarafları Kıbrıs'ın durumunu daha da kötüleştirecek hareketlerden kaçınmaya davet etmiştir.¹⁰⁹¹

1972 yılında BM Genel Sekreteri olan Kurt Waldheim, Kıbrıs sorunu için bir günlüğüne Ankara'ya gelmiş, Kıbrıs'ı gördükten sonra durumun tahmininden daha kötü olduğunu söylemiş ve sonra Atina'ya gitmiştir. Waldheim'in ardından açıklama yapan Dışişleri Bakanı Bayülken, çok dikkatli olmamız gerektiğini ancak kötümser olmamız için de çok fazla sebep olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁹²

1974 yılına gelindiğinde, Ada'da Yunan cuntası destekli bir Rum darbesinin yapılması üzerine, Türkiye Kıbrıs'a askeri harekât gerçekleştirmiştir. Olağanüstü toplanan BM Güvenlik Konseyi Ada'ya yönelik bir karar alır. 353 sayılı 20 Temmuz 1974 tarihli kararda; Ada'daki yabancı askerî müdahalenin hemen sona erdirilmesi talebinde bulunurken, garantör ülkelerin barışı ve Kıbrıs'taki anayasal hükümetin inşası için görüşmelere başlamalarını ve tarafların BM Barış Gücü ile bölgedeki yetkisini sürdürebilmesi konusunda işbirliği yapmalarını¹⁰⁹³ istemektedir.

29 Mayıs 1974 tarihli BM kararından anlaşılın tarafların askeri güçlerinin Ada'dan çekilmesi yönündedir. Ancak bu yönde çok da etkili olamayacağı açıktır. Çünkü BM askeri gücünün Ada'da bulunduğu süre içerisinde Rumların tedhiş eylemlerinin kontrol edilemediği bilinmektedir. Bu anlamda örgüt, güven anlamında bir zafiyete uğramıştır. Gelişen olaylardan sonraki Kıbrıs'a yönelik girişimlerinin etkinliğinin de sınırlı kalacağı anlaşılmaktadır.

Nitekim kısa süre sonra alınan diğer bir kararın, Barış Gücü askerlerinin öldürülmesi üzerine alınan bir karar olduğu düşünülürse, örgütün bir anlamda acziyet içerisine düştüğünü göstermektedir. Bu çerçevede, BM Güvenlik Konseyi 15 Ağustos 1974 tarihli kararında, Genel Sekreterin gelişmeler ile ilgili raporuna referans verilerek, Ada'daki askerî faaliyetin direkt bir sonucu olarak Barış Gücü

¹⁰⁹⁰ “U-Thant Ada'da Kurulan Türk Yönetimine Karşı”, **Hürriyet**, 05 Ocak 1968.

¹⁰⁹¹ “U-Thant: Türk Yönetimi Barış Zedeleyicidir”, **Milliyet**, 05 Ocak 1968.

¹⁰⁹² **Milliyet**, 10 Haziran 1972.

¹⁰⁹³ **BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların Değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006.

askerleri kayıplarının artmasını kaygıyla karşılandığı, BM Barış Gücünün Ada'da Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin onayı ile bulunduğunu hatırlatılmıştır. Kararın devamında Güvenlik Konseyi, Barış Gücü askerlerinin öldürülmesi ve yaralamasından duyduğu üzüntüyü belirtmiştir ve taraflardan BM Barış Gücünün uluslararası statüsüne saygı göstermelerini ve mensuplarının hayatlarını tehlikeye atacak eylemlerden kaçınmalarını talep etmiştir. Ayrıca tarafları yükledikleri sorumlulukları yerine getirmeye teşvik ederek, Barış Gücünün Ada'nın her bölgesinde görevini yerine getirmesinde iş birliği yapmalarını talep etmiştir. Dahası, Kıbrıs'taki ve diğer bölgelerdeki BM Barış Gücü mensuplarının güvenliği ve statüsüne her durumda tüm tarafların saygı göstermesi temel prensibine de vurgu yapmıştır.¹⁰⁹⁴

Kıbrıs'ta Türkiye'nin 2. Harekâtından sonra yeniden görüşme süreci başlamıştır. Kıbrıs sorununa diplomatik yollardan bir çözüm bulmak üzere ilgili taraflar nezdinde temaslara girişen BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim Lefkoşa'dan Ankara'ya gelmiştir. Esenboğa havaalanında verdiği demeçte Waldheim, amacının Kıbrıs sorunu hakkında Türk hükümeti ile görüşmeler yapmak olduğunu bildirmiş ve görüşmelerin uzun sürede başlayabileceğini söylemiştir.¹⁰⁹⁵

Kasım 1974'e gelindiğinde, BM Genel Kurulunda Kıbrıs konusunda kabul edilen karar tasarısının en önemli noktasının, iki toplumun varlığının kabul edilmesi ve bu iki toplum arasında eşit şartlarda kendi liderleri aracılığı ile görüşmelerini sürdürmeleri olduğu konusunda BM'deki gözlemciler görüş birliğindedirler.¹⁰⁹⁶ Bu anlayış, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda yürüttüğü stratejinin isabetli olduğunun da bir teyidi anlamındadır. Çünkü yok sayılmaya çalışılan Türklerin varlığı kabul edilirken, eşit haklara sahip olmaları gerektiği ifade edilmektedir.

Aralık 1974'te ise BM Güvenlik Konseyi 365 sayılı kararı alır. Buna göre;

¹⁰⁹⁴ BM Güvenlik Konseyinin 359 sayılı ve 15 Ağustos 1974 tarihli kararının ayrıntıları için Bkz. **BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların Değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006.

¹⁰⁹⁵ "Waldheim: "Müzakereler Uzun Sürede Başlayabilir", **Cumhuriyet**, 27 Ağustos 1974.

¹⁰⁹⁶ "BM "Kıbrıs İçin Çözüm Yolunu İki Toplum Bulmalı", **Tercüman**, 03 Kasım 1974.

Genel Kurul, Kıbrıs sorununu inceledikten sonra, Milletlerarası Barış ve Güvenlik için bir tehdit olan Kıbrıs buhranının devam etmesinden ötürü ciddi kaygılanarak, Bu buhranın BM'nin amaç ve prensipleri uyarınca gecikilmeksizin barışçı yollarla çözümü gereğini göz önünde bulundurarak;

- Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlık siyasetine saygı göstermeye ve bu devlete karşı bütün eylem ve müdahalelerden kaçınmaya çağırır.
- Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı askeri kuvvetlerin ve yabancı askeri varlığın ve personelin süratle geri çekilmesi ve bu devlete yönelik bütün yabancı müdahalelerin durdurulmasında ısrar eder,
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasa sisteminin Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk toplumlarını ilgilendiren bir sorun olduğunu düşünür.
- Genel Sekreterin iyi niyet çabaları ile iki toplum temsilcileri arasında eşitlik esası uyarınca ilişkilerin ve görüşmelerin başlamasını uygun bulur ve bu ilişki ve görüşmelerin, bunların temel ve meşru haklarına dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir siyasi çözüme serbestçe ulaşılması amacıyla devam etmesini diler.
- Bütün göçmenlerin güvenlik içinde evlerine dönmeleri gerektiğini düşünür ve ilgili tarafları bu amaca yönelik acil tedbirler almaya çağırır,
- Bu kararın uygulanması ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel hakkı olan bağımsızlık, egemenlik, ve ülke bütünlüğünün sağlanması amacıyla gerekli olduğunda görüşmeler dahil olmak üzere diğer çabaların Birleşmiş Milletler çerçevesinde gerçekleştirilmesi umudunu açıklar.
- Genel Sekreterden Kıbrıs halkının her kesimine Birleşmiş Milletler İnsanî Yardımını sağlamaya devam etmesini rica eder ve bütün devletleri bu çabaya katkıda bulunmaya çağırır.

- Bütün tarafların gerekli olduğunda güçlendirilebilecek olan Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile tam olarak iş birliği yapmaya devam etmesini ister.¹⁰⁹⁷

Bu kararda da Ada'dan askeri kuvvetlerin çekilmesinde ısrarcı olmuştur. BM'in dönem içerisinde, özellikle 1954'ten sonra, Kıbrıs konusunda müdahil olmuş ve ilk dönemlerde inisiyatif olarak etkin bir konumda politika üretmiştir. Ancak geçen zaman içerisinde, aldığı kararların taraflar üzerindeki etkinliğini sağlayamaması kontrolü kaybetmesinde etkili olmuştur.

V.2. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği

ABD, Kıbrıs'la ilgili olarak aktörlerden birisi olmak konusunda, konunun uluslar arası mahiyet kazandığı 1954 yılında isteksiz bir tavır içerisindedir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra Kıbrıs'ta ortaya çıkan anlaşmazlıklar ABD'yi konuyla daha yakından ilgilenmeye zorlamış ve oldukça endişelendirmiştir. ABD'nin buradaki endişesi; Kıbrıs'ta yaşanacak toplumlararası çatışmalardan veya iki halkın zarar görmesinden ziyade, bu konunun NATO üyeleri arasında problem yaratacak olması ve bunun da NATO'nun gücünü tehdit edebilecek bir mahiyete bürünebilmesidir.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından kısa bir zaman sonra, Amerikan Başkanı Kennedy, Garantiler Sisteminin çökebileceğinden ve Ada'da yaşanan toplumlararası çatışmalar ve Komünist partilerin faaliyetlerinden endişe duymaya başlamıştır.¹⁰⁹⁸

1955 yılında İngilterenin Türkiye ve Yunanistanı konferans için Londraya çağırmasının ertesinde, Türk heyeti Londra'ya gelmiştir. Basında ABD'nin bu safhada Türkiye'yi destekleyeceği haberi yer almaktadır. Başbakan Adnan Menderes'in Kıbrıs'a dair Türk görüşünü belirten bir konuşma yapması Atina çevrelerinde panik havası yaratmıştır. Amerika Dışişleri Bakanı Dulles ise Türk

¹⁰⁹⁷ BM Güvenlik Konseyinin 365 sayılı ve 13 Aralık 1974 tarihli kararı, **BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların Değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006.

¹⁰⁹⁸ Brands,H.W., "America Enters The Cyprus Tangle,1964", **Middle Eastern Studies**, C.23,No:3,s.348 -362 ,Temmuz 1987, s.350.

hükümetinin basiretli hareketini takdire şayan olduğunu ifade etmiş, Türkiye'nin hareket hattının desteklenebileceğini söylemiştir.¹⁰⁹⁹ Dulles'den sonra Başkan Nixon da Birleşik Amerika'nın Türk tezini destekleyeceğini ifade etmiştir.¹¹⁰⁰

ABD'nin Türkiye'ye yakın görünmesinde, daha doğrusu Yunanistan'nın tezinin karşısında olmasının en önemli gerekçesi, konuya Sovyet Rusya'nın müdahil olmasının yolunu açacak olan BM zemininde görüşme yapılmasıdır. Bu nedenle, Birleşik Amerika hükümetinin, Kıbrıs meselesinin BM'de müzakere edilmesine engel olacağını resmen açıklamıştır.¹¹⁰¹

Ancak geçen altı aylık süre sonrasında ABD konunun Nato bünyesinde çözümüne de sıcak bakmadığını ifade etmiştir. Dış işleri Bakanı Dulles bunu, "Kıbrıs işine Nato'nun karıştırılması ile bir hal çaresi bulunmuş olmayacaktır." şeklinde dile getirmiştir.¹¹⁰² Bununla birlikte ABD'de yayımlanan Saturday Evening Post, dergisinin 5 Haziran 1956 tarihli sayısında çıkan bir yazıda, Kıbrıs meselesinde sözün Türkiye'de olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁰³

ABD'nin isteği, konunun taraflar arasında görüşülerek çözülmesi istikametindedir. Bu hususta, Amerika'nın Türkiye İngiltere ve Yunanistan arasında bir anlaşmazlık doğuran Kıbrıs sorununda, arabuluculuk yapmaya hazır olduğunu bildirilmiştir.¹¹⁰⁴

Buna rağmen konu BM gündemine geldiğinde, ABD Büyükelçisi James Wadsworth Amerika'nın Kıbrıs meselesine sessiz ve sakin diplomasi yolu ile yaklaştığını belirterek Birleşik Amerika görüşlerini şu üç cümle ile ifade etmiştir;

- Amerika self-determinasyon talebinin Yunan karar suretinde ifade edilen şekliyle kabulünü reddetmektedir.

¹⁰⁹⁹ "Amerika Kıbrıs Davasında Türkiye'yi Destekliyor", **Milliyet**, 26 Ağustos 1955.

¹¹⁰⁰ "Kıbrıs'ta Askeri İdare Kuruldu", **Milliyet**, 27 Ağustos 1955.

¹¹⁰¹ "Amerika, Kıbrıs İşinde Atina'yı Desteklemiyor", **Cumhuriyet**, 22 Eylül 1955.

¹¹⁰² "Kıbrıs'ın NATO kontrolüne verilmesi teklifini Birleşik Amerika reddetti", **Hürriyet**, 18 Nisan 1956.

¹¹⁰³ "Kıbrıs Meselesinde Söz Türkiye'dedir", **Son Havadis**, 08 Haziran 1956.

¹¹⁰⁴ "Amerika Kıbrıs İhtilafında Arabulucu Olacak", **Milliyet**, 16 Haziran 1956.

- Birleşik Amerika Yunanistan tarafından ileri sürülen Kıbrıs'a BM tahkik heyeti gönderilmesi talebini lüzumsuz görmektedir.
- Birleşik Amerika Kıbrıs meselesinin Türkiye, İngiltere, Yunanistan arasında ve BM dışında müzakere yolu ile halledilmesini talep etmiş ve müzakerelerin yeniden başlaması için işbirliğine hazır olduğunu da belirtmiştir.¹¹⁰⁵

Ada'da Rum tedhişinin arttığı ve Türkiye'de Taksim'in dillendirildiği günlerde Paris'te yapılan Nato toplantısı sırasında, Menderes ile görüşen Eisenhower taksim lehinde düşündüğünü bildirmiştir.¹¹⁰⁶ Aynı dönemde, Amerika Dışişleri Bakanı sözcüsü, Makarios'un Kıbrıs'la ilgili açıklamalarını yalanlamıştır. Başpiskopos Makarios Amerikan çevrelerinin, İngiltere tarafından idare edilmekte olan Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi yolundaki son teklifini yapmasını kendisine tavsiye ettiğini söylemiştir. Dışişleri Bakanlığı basın sözcüsü Lincoln White ise Makarios'un Washington'a geldiğinden haber olmadığını söylemiş ve Başpiskoposun Bakanlıktan resmi herhangi bir kişi ile görüşmediğini sözlerine eklemiştir.¹¹⁰⁷

Burada tipik bir Makarios davranışını ortaya çıkarken, ABD'nin bunu resmi olarak yalanlaması aynı zamanda bu fikri desteklemediklerinin de bir göstergesidir. Bu dönemde ABD'nin Kıbrıs'la daha yakından ilgilendiği gözlemlenmektedir. Çünkü taraflar ABD bizim yanımızda veya tezinmizi destekliyor mesajı vermek adına her fırsatı değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Makarios'un tavrı ise ahlaki sınırları zorlamaktadır.

1959 yılında başlayan görüşmeler sonrasında yapılan antlaşmaların ABD tarafından memnuniyetle karşılandığı basına yansırken, İngiliz üsleriyle ilgili süren müzakerelerde, ABD'nin meselenin bir an öce halledilmesini istediği ve arabuluculuk için müracaat ettiği belirtilmektedir.¹¹⁰⁸ Değişen dünya politikası içerisinde, ABD ister istemez Kıbrıs'ta önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır.

¹¹⁰⁵ “Amerikan Görüşü”, **Hürriyet**, 21 Şubat 1957.

¹¹⁰⁶ “Eisenhower Kıbrıs Adası'nın İkiye Taksimine Taraftar”, **Hürriyet**, 05 Şubat 1958.

¹¹⁰⁷ “Makarios Yalanlandı”, **Tercüman**, 23 Kasım 1958.

¹¹⁰⁸ “Amerika Kıbrıs Meselesinin Biran Önce Hallini İstiyor”, **Ulus**, 6 Şubat 1960.

Çünkü ABD, İngiltere'nin Mısır ve Süveyş Kanalı bölgesindeki konumuna kendisi geçmek istemektedir. Bunun dışında, Kıbrıs'ı denetimi altında tutarsa Sovyetler Birliği'nin hareketini de sınırlamış olacaktır, ayrıca Kıbrıs politikasında ABD'deki Yunan asıllı unsurların etkisi de oldukça fazladır.¹¹⁰⁹ Seçim dönemine giren Başkan Johnson için Yunan azınlığın oylarının önemi de bir diğer önemli husustur. ABD'de halen etkisini sürdüren güçlü bir Yunan lobisi vardır.¹¹¹⁰

Yunan lobisinin etkisi ve daha önemlisi, 1960'tan sonra kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Yunanistanla birleşme çabalarının bir anlamda Ada'nın, Sovyet etkisinden kurtulmasını sağlayabilecek olması düşüncesi, ABD'nin Kıbrıs politikasında Yunanistan ve Rum cephesini destekler pozisyona girmesine yol açmıştır. Bu durum, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Doğu Blok'u ülkeleriyle olan ilişkilerini geliştirmesine ortam hazırlamıştır.¹¹¹¹

1963 olaylarından sonra Ada'ya Nato birlikleri gönderilmesi gündeme gelmiş ve kabul edilmiştir. Kıbrıs'a gönderilecek Nato kuvvetlerinin belirlenmesi için çalışmalar başlamış, Ankara'da ise Kıbrıs'a asker gönderecek devletlerin elçileri ile görüşmeler yapılmıştır. Önü, bu konu ile ilgili ümitli gelişmeler var derken, Kıbrıs'a gönderilecek Nato birliğinde Amerikan kuvvetleriyle birlikte bir Türk birliği de bulunacaktır.¹¹¹² Tercüman da bu haberi Kıbrıs konusunda ihtilafın 3 ay içinde çözülmesi şartı ile Amerika Ada'ya asker göndermeyi kabul etmiştir. Bu konuda bir arabulucu tayin edileceği açıklanacaktır. Prensip olarak Ada'ya asker göndermeyi kabul eden Amerika, 10 bin kişilik NATO kuvveti arasına 1000 ya da 2000 asker ile katılacak¹¹¹³ şeklinde vermektedir.

Türk ve Yunan hükümetleri Kıbrıs'a müttefik kuvvetlerin gönderilmesine dair İngiliz ve Amerikan tekliflerini kabul etmiştir. Ankara hükümetinin kabul ettiği teklif şöyledir;

¹¹⁰⁹ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi**, İstanbul 1985, s. 49.

¹¹¹⁰ N.Nisa, Bayramoğlu, **Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri**, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985, s.31-32.

¹¹¹¹ Fahir Armaoğlu, "*Amerika, Kıbrıs ve Türkiye*", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1964.

¹¹¹² "*Amerikan Birlikleri Kıbrıs'a Çıkıyor*", **Milliyet**, 31 Ocak 1964.

¹¹¹³ "*Kıbrıs'a 3 Tabur Amerikan Askeri Çıkıyor*", **Tercüman**, 31 Ocak 1964.

- Türkiye Ada'ya gönderilecek 10.000 kişilik kuvvete sadece Ada'da bulunan 650 kişilik birliği ile katılacak ve ilavede bulunmayacaktır.
- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile birlikte 3 ay süre içinde Garanti Antlaşması'nın kendisine tanıdığı tek taraflı müdahale hakkından diğer garantörlerle birlikte vazgeçecektir.
- Türkiye NATO'ya üye Amerika, İngiltere ve Yunanistan dışından bir devletin arabuluculuk rolü üstlenmesini kabul edecektir.¹¹¹⁴

Bir durum değerlendirmesi yapan İsmet İnönü gazetecilere verdiği demeçte Londra Konferansı'nın iyi sonuçladığını, Ada'da Nato kuvvetlerinin barışı koruyacağını, tarafsız yani üç garantör ve Amerika dışında bir arabuluculuğu ile görüşmelerin başlayacağını açıklamıştır. Konferansın başından beri güvenlik ve sükûnet isteğimizi ve bu yönünde de yeni bir süreç başlamıştır demiştir. Yunan Başbakanı Paraskevopoulos ise, İngiliz-Amerikan planını bazı değişikliklerin yapılması koşulu ile kabul ettiklerini açıklamıştır. Ancak Kıbrıs Rumları İngiliz-Amerikan planını, yani Ada'ya 10.000 kişilik Nato kuvvetinin gönderilmesini oybirliği ile reddetmişlerdir.¹¹¹⁵Bunda başlıca sorumlunun Makarios olduğu belirtilmiştir.¹¹¹⁶Kıbrıs Türk heyeti Londra'da alınan kararı memnuniyetle karşılamıştır.¹¹¹⁷

Birleşik Amerika, Dışişleri müsteşarı G. Ball'un Ankara'da, İnönü ve Erkin ile yaptığı görüşmede, Kıbrıs probleminde çözülmesi gereken ilk noktanın Ada'da güvenliğin sağlanması hususunda fikir birliğine varılmıştır.¹¹¹⁸ Ball yaptığı açıklamada, Meselenin BM'e götürülmesine gerek yok¹¹¹⁹ derken konunun Nato kapsamında çözülmesinin kendileri açısından daha kontrol edilebilir olduğunu vurgulamaktadır.

Amerika'nın Kıbrıs politikası bekle-gör politikasıdır. Amerikan Dışişleri, Kıbrıs sorununa sadece Türk-Yunan ilişkileri ve Nato ittifakı açısından bakmaktadır.

¹¹¹⁴ "Amerikan Planı Kabul Ediliyor", **Milliyet**, 02 Şubat 1964.

¹¹¹⁵ Aynı yer.

¹¹¹⁶ Soteris. Rizas, **Union, Partitition, İndependence, 1963-67 (in Greek)**, Bibliorama, Athens 2000, p.213-233.

¹¹¹⁷ "Amerikan Planı Kabul Ediliyor", **Milliyet**, 02 Şubat 1964.

¹¹¹⁸ "G. Ball Ankara'da", **Milliyet**, 12 Şubat 1964.

¹¹¹⁹ **Ulus**, 12 Şubat 1964.

Dışişleri Bakanlığı'nın üst düzey bir yetkilisinin açıklamasına göre, Kıbrıs Adası'nın Amerika için hiçbir önemi yoktur. Önemli olan Türk-Yunan dostluğunun Nato ittifakı içinde korunmasıdır. Amerikan hükümeti, Kıbrıs'taki Türk toplumun topyekûn bir imha tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu kabul etmemekte ve olabilecek herhangi bir Türk müdahalesinin zararlı sonuçlar doğuracağını hatta bir felaket yaratacağına inanmaktadır.¹¹²⁰ İngiltere, Kıbrıs meselesini üzerinden atmak için meselenin içine Amerika'yı çekmiş ve bir bakıma sorunu ABD'nin üzerine atmıştır. Amerika ise sorunu Birleşmiş Milletlerin üzerine atarak bu işten sıyrılmaya çalışmıştır. Türkiye, 13 Mart'ta Kıbrıs'a müdahale kararı aldığı halde, bu kararı tatbik edememesinde Amerika'nın payı büyüktür. Zaten ABD'den Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini desteklemesi beklenemezdi. Çünkü Amerika'nın bu konuda Türkiye'yi desteklemesi demek müdahalenin doğuracağı sonuçlarda da Türkiye'nin tarafında yer alması demektir.¹¹²¹

İlerleyen dönemde, tedhişin artması ve Türkiye'nin askeri harekât alternatifini dile getirmeye başlaması ABD'yi endişelendirmiştir. Başkan Johnson'ın özel temsilcisi olarak Kıbrıs konusunda görevlendirilen Fulbright, Türkiye'ye gelmiş ve İnönü tarafından kabul edilmiştir.¹¹²² Fulbright, Amerikan hükümetinin amacının bir savaş tehlikesini önlemek olduğunu ve uzun yıllardan beri ilgilenmekte oldukları Türkiye ve Yunanistan'ı dost ülkeler olarak gördüklerini açıklamıştır.¹¹²³

Nato Başkumandanı Lemnitzer ani olarak Ankara'ya gelerek İnönü ile görüşmüştür. Ankara siyasi çevrelerinde bu ziyaret ile ilgili tahmin edilen Johnson'un Başbakan İ. İnönü'yü Amerika'ya davet etmesi noktasındadır.¹¹²⁴ Başkan Johnson Kıbrıs konusunda duyduğu endişeyi bildirmek üzere George Ball'u acele Atina'ya göndermiştir. Çünkü, Amerikan hükümeti Kıbrıs buhranından dolayı artık ciddi bir şekilde endişe duymaktadır, eğer Türkiye ve Yunanistan da kabul ederse Amerika arabuluculuk yapacaktır.¹¹²⁵ Başbakan İsmet İnönü, Atina'dan Ankara'ya gelen Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball ile uzun bir görüşme

¹¹²⁰ "Amerika'nın Kıbrıs Politikası", **Milliyet**, 13 Nisan 1964.

¹¹²¹ F. Armaoğlu, "Kıbrıs, Amerika ve Türkiye", **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1964.

¹¹²² "Amerika'nın Endişesi Büyük", **Ulus**, 08 Mayıs 1964.

¹¹²³ "Fulbright: Amerika'nın Amacı Savaş Tehlikesini Önlemek, Dedi", **Hürriyet**, 08 Mayıs 1964.

¹¹²⁴ "Johnson İnönü'yü Washington'a Davet Etti", **Cumhuriyet**, 06 Haziran 1964.

¹¹²⁵ "Amerika, Yunanistan'ı İkaz Ediyor", **Hürriyet**, 11 Haziran 1964.

yapmış ve Kıbrıs buhranına bir çare arama yoluna gidildiğini söylemiştir. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı George Ball Ankara’da ayrılırken havaalanında gazetecilere yaptığı açıklamada Kıbrıs sorununa en kısa zamanda bir çözüm yolu bulunmasına Amerikan hükümetinin çok önem verdiğini açıklamıştır.¹¹²⁶ Amerika’nın Kıbrıs ile ilgili sansür perdesi yanlışlıkla aralanmıştır ve deniz piyadelerinin Kıbrıs sularında nöbet tuttuğu ortaya çıkmıştır. İsmet İnönü de siyasi parti liderlerine Amerika’nın Kıbrıs’a Türk çıkarmasını, hem diplomatik yoldan, hem de bizzat askeri güçle önlemeye çalıştığını bildirmiştir. İnönü planlı Türk çıkarmasının yapılacağı sırada, Amerika’nın Akdeniz’de bulunan 6. filoya Türk donanması harekete geçtiği takdirde, buna engel olmak emrini verdiğini açıklamış ve bu suretle çıkarma fikrinden neden şimdilik vazgeçildiğini belirtmiştir.¹¹²⁷

Başkan Johnson’un özel davetlisi olarak Amerika’ya gelen Türkiye Başbakanı İsmet İnönü, Johnson ile ilk resmi görüşmesini yapmıştır. 50 dakika süren ilk görüşmeden memnun olduğunu ifade eden İsmet İnönü, Türkiye barışçıdır. Ancak adalete dayanmayan barış uzun ömürlü olmaz dedi. Johnson ile Başbakan İsmet İnönü arasında Washington’da Kıbrıs konusunda başlayacak olan görüşmelere Türk toplumu büyük önem vermektedir. Güvenlik Konseyi görüşmelerinden beklediğini bulamayan Kıbrıs Türkleri ümidini Washington görüşmelerine bağlamıştır.¹¹²⁸

ABD’nin güvenlik sebebiyle Akdeniz ve Ortadoğu’da barış olmasından yanadır. Bu nedenle Türkiye, Yunanistan ve İran arasında bir uyum ve İsrail’in güvenliğini arzu etmekteydi. 1964 yazında ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson Türkiye’nin, Ada’nın kuzeyinde bir üs kurmasına karşılık, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakını teklif etmiş ve bu teklif Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır.¹¹²⁹

Çatışmaların yeniden yoğunlaşması üzerine Amerika Başkanı Johnson, Dışişleri Bakanlığı’nın basın sözcüsü vasıtasıyla Türkiye ve Yunanistan’a bir mesaj

¹¹²⁶ “Amerika Kıbrıs İhtilafına Fiilen Müdahalede Bulundu”, **Cumhuriyet**, 12 Haziran 1964.

¹¹²⁷ “Amerika Kıbrıs İçin Nöbette” başlıklı haber, **Hürriyet**, 13 Haziran 1964.

¹¹²⁸ “İnönü- Johnson Görüşmesi 50 Dakika Sürdü”, **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1964.

¹¹²⁹ John Sakkas, *The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974*, **Journal of Southern Europe and the Balkans Online**, 6-3, 245-257.

göndererek, Kıbrıs Hükümet Başkanları nezdinde harekete geçmelerini ve çarpışmalara derhal son verilmesini istemiştir.¹¹³⁰

10 Temmuz'da başlayan Cenevre görüşmeleri 1 Eylül 1964'e kadar sürmüştür. Cenevre görüşmelerinde Amerika'nın özel temsilcisi Acheson tarafından hazırlanan Karpas Yarımadasının hükümranlığını Türkiye'ye veren Acheson Planı üzerine müzakereler yapılmıştır.¹¹³¹ Aslında Türkiye ve Kıbrıs Türkleri açısından kabul edemeyecek nitelikteki bu tasarıyı reddeden Türk tarafı olmadı. Türk Hükümeti Acheson Planını görüşmeye değer buldu. Papandreu da önce plana olumlu bakıyordu ama Makarios Acheson Planını adanın taksim planı olarak nitelendirip reddedince, Papandreu da onu izledi. Böylece Yunan-Rum tarafı, Kıbrıs'ta üs karşılığında Enosis demek olan Acheson Planını reddetmiş oluyordu.

5 Haziran'dan sonra, Kıbrıs Rum hükümetinin Türklere yönelik tedhiş hareketleri üzerine, Türkiye'nin aldığı müdahale kararı yine Amerika tarafından engellenmiştir. Türkiye tıpkı 25 Aralık, 15 Şubat ve 13 Mart'ta yapmak istediği ve önlenmiş olan müdahale teşebbüslerinde olduğu gibi geri adım atmak durumunda kalmıştır.¹¹³² Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararlarında sürekli olarak engellenmesi Makarios'u cesaretlendiren temel hususlardan biri olmuştur.

Türkiye'nin müdahale kararının hemen ardından Amerika Başkanı Johnson, İnönü'ye iki ülke ilişkileri açısından önem taşıyan ve çok uzun bir süre tartışmalara yol açan, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesine engel teşkil eden ünlü mektubunu yollamıştır. Ardından ise İnönü'yü Washington'a davet etmiştir.¹¹³³ Görüldüğü üzere Amerika, Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yere sahip olmuştu. İçeriği uzun bir süre açıklanmayan ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye göndermiş olduğu mektup, tehditkâr cümleler ihtiva etmekteydi. Bu mektup 11 Ocak 1966'da Hürriyet gazetesinde "Hadiseler Yaratan Mektubun Tam Metnini Açıkıyoruz: Johnson Mektubu" başlığı ile gün yüzüne çıkmıştır. Mektupta birçok konu üzerinde durulmuştur. Bu konular sırasıyla şu şekildedir:

¹¹³⁰ "Johnson Çarpışmalara Son Verilmesini İstedi", **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1964.

¹¹³¹ **Cumhuriyet**, 14 Ağustos 1964.

¹¹³² F. Armaoğlu, "Kıbrıs Politikamız", **Cumhuriyet**, 22 Ağustos 1964.

¹¹³³ Oral Sander, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1964)**, Ankara 1969, s. 230.

- Türkiye'nin uluslararası politikada atmış olduğu önemli adımlarda daha önceden Amerikan hükümetine danışma durumudur. Bu konuyla ilgili olarak mektupta şu cümlelere yer verilmiştir:

“ ... Böyle bir harekete geçmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile istişarede bulunmak mesuliyetini tam kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim. 1960 Garanti Antlaşması ahkâmı gereğince böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaindayım. Ayrıca antlaşma teminatçı devletlerarasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika, bu durumda bilcümle istişare imkânlarının hiçbir şekilde tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçme hakkının kabili istimal olmadığı kanaatindedir ...”

- Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi durumunda Sovyetler Birliği de Türkiye'ye saldırdığı takdirde NATO müttefiklerinin Türkiye'ye olan yardımı:

“... Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin aynı şekilde bir müdahalesine yol açabilir. NATO müttefiklerimizin tam rıza ve muvafakatleri olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.”

- Türkiye'nin müdahalesi karşısında Birleşmiş Milletler'in Türkiye'ye tepkisi:

“... Hiç şüphem yok ki Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makul ve barışçı bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkabilecek olan Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert bir şekilde tepki gösterecektir.”

- Türk ve Amerika hükümeti ile 1947 yılında imzalanan antlaşma gereğince Türk ordusunun ABD tarafından verilen silahların kullanılmasını:

“... Türkiye ile aramızda mevcut bulunan askeri yardımın verilmiş maksatlarından gayri gayelerde kullanılması için hükümetimizin Birleşik Devletleri'nin muvafakatini alması icap etmektedir. Hükümetiniz bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Amerika Devletleri'nin muvafakat edemeyeceğini size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim.”

- Kıbrıs'ta Türk hareketinin fiili neticeleri:

“Böyle bir hareketin Kıbrıs Adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türkün katledilmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyeti hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi infiali mucip olacak ve girişeceğiniz askeri hareketin himaye etmeye çalıştığınız kimselerden hiçbirinin toptan imhasını önlemeye yeter derecede müessir olması imkânsız olacaktır. Birleşmiş Milletler Kuvvetinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemez.”

- Kıbrıs meselesinde Amerika'nın Türkiye'nin tam manasıyla yanında yer alamamasının nedenleri:

“Amerika Birleşik Devletleri'nin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarf etmediği hissini taşımanız mümkündür. Fakat herhalde bilirsiniz, politikamız Atina'da en sert şekilde infiale yol açmış bizim aleyhimize orada nümayişler yapılmış, Amerika Birleşik Devletleri'yle Makarios arasında fikir münakaşası meydana çıkmıştır.”¹¹³⁴

ABD'nin bir askeri harekati engelleme girişimi başarıya ulaşmış ve Türkiye çıkarma yapmaktan alıkonulmuştur. 1967 yılına gelindiğinde Ada'da benzer

¹¹³⁴ **Hürriyet**, 13 Ocak 1966.

sıkıntılar baş gösterince Türkiye tekrar müdahale fikrini ortaya atmıştır. Ancak ABD'nin tepkisi yine benzer bir tepkidir.

Başkan Johnson'un özel temsilcisi Cyrus Vince'in Ankara'ya, Kıbrıs'a müdahale için NATO silah ve teçhizatının kullanılmasının olumlu karşılanmayacağı Amerikan A.P ajansı tarafından bildirilmiştir. A.P, hala Yunan devlet adamları ile görüşmekte olan Vince'in, Ankara'da Türkler üzerinde, diplomatik yönden ağır etkide bulunduğunu ve kuvvet kullanmaktan kaçınılmasını önerdiğini eklemektedir.¹¹³⁵

ABD Yunanistan'da 1967 yılında gerçekleşen askeri darbeyi demokrasinin askıya alınması olarak nitelediye de, oluşturulan hükümeti ilk tanıyan ülkelerden birisi olmuştur.¹¹³⁶ Dolayısıyla cunta bir anlamda ABD destekli ve yönlendirmeliydi. ABD'nin Kıbrıs sorununu Nato kapsamında çözmek isteğinin önündeki tek engel, Akdenizin Castrosu diye adlandırılan Makarios'tu. Bu nedenle Makarios etkisizleştirilmeliydi. Bu görev de öncelikli olarak Yunan cuntasına bırakılmıştır.¹¹³⁷

1974 yılına gelindiğinde cunta kontrolündeki Ada'da Eoka-B liderlerinden Sampson aracılığıyla Makarios'a bir darbe yapılır ve Makarios Ada'yı terk eder. Ancak bu Türkiye'nin askeri harekâtına bir gerekçe olur. Türkiye 1964'te yapamadığı ve 1967'de engellendiği bu müdahaleden bu kez geri durmak niyetinde değildir.¹¹³⁸ Bu kez müzakere yoluyla etkilemek mümkün olmaz ve 20 Temmuz 1974 tarihinde askeri hareket başlar. Henry Kissenger'a göre Yunanistan'ın Kıbrıs'taki darbesinden sonra Türkiye'nin askeri harekâtını engellemek için yapılabilecek çok şey yoktu. İşgal kaçınılmazdı, çünkü Türkiye, müzakere yoluyla bir çözümle ilgilenmiyordu. Geçmişin hesabını görmek istiyordu.¹¹³⁹6. Filo dün beklenmedik bir kararla Pire'den Ege'ye

¹¹³⁵ "Amerika Yine Hatırlattı: "NATO'ya Ait Silah ve Teçhizat Kullanılamaz", **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1967.

¹¹³⁶ Brendan O'Malley and Ian Craig, **The Cyprus Conspiracy. America, Espionage and the Turkish Invasion**, I. B. Tauris, London 1999, p. 126.

¹¹³⁷ John Sakkas, *The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974*, **Journal of Southern Europe and the Balkans Online**, 6-3, 245-257.

¹¹³⁸ Laurence Stern, "Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus ", **Foreign Policy**, No. 19 ,Summer 1975, p. 38.

¹¹³⁹ Henry Kissenger, **Years of Upheaval**, Brown, Boston 1982, p. 1191.

açıldı. Bu ani hareket kuşku ile karşılanırken, Türkiye ile Yunanistan arasında ilişkilerin gergin olduğu bir dönemde bu hareket önemli diye yorumlanmaktadır.¹¹⁴⁰

ABD Dışişleri Bakanı Kissenger'in Avrupa işleri yardımcısı Arthur Hartmann Ankara'ya gelmiş ve Başbakan Bülent Ecevit ile 3 saat süren bir görüşme yapmıştır.¹¹⁴¹ ABD her şeye rağmen bu harekâtlara engel olamamıştır. Yalnız, kortuğu şey de olmamış ve Yunanistan, Türkiye ile bir savaşı göze alamamıştır. Başbakanının emrine rağmen, generalleri Trakya'dan Türkiye'ye askeri harekâta girişmeyi reddetmişlerdir.

ABD dönem içerisinde, uzak durmaya çalıştığı Kıbrıs sorunuyla, şartların ve kendi ulusal çıkarlarının yönlendirmesiyle, yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bölgenin kritik bir coğrafya olması ve İngiltere'nin bölgeden çekilmesi sonucu oluşacak boşlukta bir Rusya tehdidinin belirmesi ABD'yi Kıbrıs'a yönlendiren temel unsur olmuştur. Bu nedenle de ilk başlarda Rusya'nın nüfuzunu önlemek adına Yunanistan'a ilhakın mantıklı bir yaklaşım olduğunu değerlendirmiştir. Ancak süreç içerisinde Türkiye'nin Türklerin varlığını korumak adına askeri bir harekâta girişme kararını Yunanistan'dan dolayı, Nato içerisinde çıkabilecek bir kriz olarak algıladığı için engelleme yolunu tercih etmiştir.

Sovyetler Birliği'ne gelince; Sovyetler, Kıbrıs'a yönelik strateji belirlerken özellikle Batı blokuna yönelik bir politika ışığında hareket etmeyi yeğlemiştir. Onun bölgede etkinliğinin engellerinin başında İngiltere ve sonrasında ABD'nin geldiği söylenebilir. Bu açıdan dönem içerisinde Kıbrıs'ta özellikle Rum liderleri ve partilerine verdiği destekle, etkinliğini sürdürme gayreti içerisine girmiştir. Özellikle Rumların komünist Akel Partisi'ni sürekli destekleyerek Rumlar aracılığıyla Kıbrıs'ın idaresinde etkin olmak çabasını sürdürmüştür. Bu kapsamda, Ada'nın sınırları içerisindeki toplumların ve garantör devletlerin dışında, uluslar arası arenada bir Doğu ve Batı Bloku mücadelesinin de varolduğu söylenebilir. Aynı paralelede, o dönem Rusya'nın etkisinde olan Suriye yönetiminin Kıbrıs konusuna yaklaşımında Doğu bloku ekseninde bir bakış olması şaşırtıcı görünmemektedir. Böylece Türkiye

¹¹⁴⁰ "6. Filo" başlıklı haber, **Hürriyet**, 03 Haziran 1974.

¹¹⁴¹ "Türkiye Ayrıntılı Görüşünü Saptıyor", **Cumhuriyet**, 05 Ağustos 1974.

ile karşı karşıya gelmesi de yine beklenen bir sonuçtur. Nitekim gazetelerde çıkan bir haber bu durumu yansıtmaktadır, “*Rus Liderlerinin mahut taktiğini benimseyen Şam hükümeti bize sert bir nota verdi. Ve Ankara’yı BM teşkilatına şikâyete kalkıştı.*”¹¹⁴²

Dönemin Sovyetler Birliği Başbakanı Kruşçev, o dönemki politikaları gereği Türkiye’ye karşı bir tavı içindedir. Türkiye, İngiltere, Yunanistan, Amerika ve Fransa’ya gönderdiği mektupta Kıbrıs işine karışmamalarını söyleyerek, Kıbrıs’ın kendi başına bırakılması gerektiğini söylemiştir.¹¹⁴³

Ancak bölgedeki çıkarları doğrultusunda, Sovyet Rusya’nın Kıbrıs konusunda, değişken bir seyir izlediği de dikkat çekmektedir. Başlarda Yunanistan ve Rum yönetimine destek verirken, Akdeniz politikasına Enosis’in ters düştüğünü açıkça anlaması üzerine, Kıbrıs politikasındaki tutumunu değiştirmeye başladığı görülmektedir.

Nitekim başlarda, Sovyetler Birliği, Kıbrıs konusunda Makarios’u destekler bir tutum sergilemiş, Türkiye’nin Kıbrıs politikasını tenkit ederek 31 Aralık 1963 ve 7 Şubat 1964 tarihlerinde Türkiye’ye nota göndermiştir.¹¹⁴⁴ Bu politika kuşkusuz Batı’da endişe yaratmaktadır. Yunanistan, Kıbrıs’a ağır silah ve kuvvet yığmaktadır. Bu silah yardımı da Rusya tarafından yapılmaktadır. Bu durum Amerika ve İngiltere’yi endişelendirmektedir.¹¹⁴⁵

Yine aynı dönemde, Sovyet Hükümeti ile yardım konusunda görüşmelerde bulunan Makarios’un özel temsilcisi Vassos Lissarides basın toplantısında, Sovyet Rusya’nın Kıbrıslı Rumlara yardım etmeye karar verdiğini ve bu yardımın Kıbrıs’a karşı girişilebilecek saldırılara karşı, başarılı olacağını açıklamaktadır.¹¹⁴⁶

Vatan gazetesinde yer alan ‘Kıbrıs ve Ötesi’ adlı makalede Naim Tirali, Sovyetler Birliğinin Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahalelerine karşı sert tepkilerde

¹¹⁴² “*Suriye Bütünü Şımarı.*”, **Tercüman**, 10 Ekim 1957.

¹¹⁴³ “*Denktaş Türkiye’nin Olaylara Müdahalesini İstedi*”, **Milliyet**, 08 Şubat 1964.

¹¹⁴⁴ Aysel Aziz, “*1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği*”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S.3, Eylül 1969, s. 169.

¹¹⁴⁵ “*Rusların, Kıbrıs’a Silah Temini Amerika’yı Endişelendiriyor*” başlıklı haber, **Hürriyet**, 28 Mayıs 1964.

¹¹⁴⁶ “*Rus Yardımı Kıbrıs Savunmasına Yetecek*”, **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1964.

bulunmasının ve Kıbrıs davasında Makarios'un arkasında yer almasının altında yatan nedenleri şu şekilde ele almıştır; "Sovyet Rusya'nın Orta Doğu ve Afrika ülkelerine yayılmak gibi, ta Çarlık Rusya'sından beri, bütün dünyanın bildiği geleneksel bir amacı vardır. Çarlık Rusya için politik ölçüde kalan bu amaç, Sovyet Rusya tarafından bir de ideolojik yayılma zaruriyetiyle takviye olunmuştur. Kruşçef'in, bu amaca ulaşması için, Kıbrıs anlaşmazlığından faydalanmayı düşünmüş olmasında, hiç de şaşılacak bir yön yoktur. Kıbrıs'ta komünistlerin ciddi bir kuvvet olduğu da hesaplanırsa, Rusya'nın adaya malzeme ve gönüllü yardımında bulunması, Kıbrıs'ın bir Sovyet peyki haline gelmesi demektir."¹¹⁴⁷

Cumhuriyet'te de benzer bir yorum yer alırken, "Kıbrıs uyuşmazlığı konusunda genellikle Makarios'u destekleyen Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs meselesinde taraf olmasının altında çeşitli nedenler yatmaktadır. Bu nedenlerden başlıcaları;

- Türk ve Yunan arasındaki ihtilafı körükleyerek, Yunan-Türk kanadı itibarıyla NATO'yu çökertmek,
- Elenizmi destekleyerek Yunanistan'daki solcu akımı yanına çekebilmek,
- Makarios'un adaya olan hâkimiyetini destekleyerek Kıbrıs'taki önemli komünist kitleyi etkisi altına alıp bir Akdeniz dayanağı elde etmek,
- Boğazlar üzerindeki emelleri ve Doğu illerinde toprak isteği olan Sovyet Rusya'ya karşı güveni olmayan ve dış politikasını da ona göre şekillendiren Türkiye'nin Batı bloğunda yer almasını hazmedememe şeklinde ifade edilebilir."¹¹⁴⁸ şekline ifade edilmektedir.

Ancak ilerleyen süreçte, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz politikasına Enosis'in ters düştüğünü açıkça anlaması üzerine, Kıbrıs politikasındaki tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Sovyet Rusya'nın Kıbrıs meselesindeki görüşlerinin değişmeye başlaması ve Türkiye'nin özellikle Johnson Mektubundan sonra, Amerika'ya karşı Sovyet Rusya'nın yanında yerini alma gerekliliği sonucu, 30 Ekim

¹¹⁴⁷ **Vatan**, 24 Ağustos 1964.

¹¹⁴⁸ Bahri Savcı, "Kıbrıs Anlaşmazlığında Sovyet Rusya'nın Yeri", **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1964.

1964 yılında Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Moskova'ya ziyareti gerçekleşmiştir. Türk Dışişleri Bakanı Erkin'in Moskova'daki Kıbrıs görüşmelerini Yunan basını şu şekilde yorumlamıştır;

*“... Bu ziyaretin büyük önem taşıdığı şüphesiz. Yunanistan'ın saf idarecileri bile, bu ziyaretin Kıbrıs meselesi ile ilgili olduğunu ve Moskova'yı Türk menfaatlerine zarar vermeyecek bir Türk politikası izlemesi için ikna gayesini güttüğünü kabul etmektedirler. Korkarız ki Erkin, Moskova'da başarı göstermekte güçlük çekmeyecektir. Çünkü Türk ve Rus görüşleri birbirine yakındır. İkisi de Enosis'i reddetmektedirler. Her iki devlet kendi görüşüne göre, Kıbrıs'ın bağımsız kalmasını, her iki topluluğun eşit haklara sahip olmasını, fakat idarenin tamamen Rumların elinde bulunmamasını arzu etmektedirler. Türkiye, Kıbrıs'ın Yunanistan'ın bir vilayeti haline gelmesini, Rusya ise NATO'nun Kıbrıs'a kadar uzanmasını istemiyor...”*¹¹⁴⁹

Türk- Rus yakınlaşmasının bir göstergesi olmak üzere, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in ziyaret sırasında Sovyet Başkanı Kosigyn ile yarım saatlik bir görüşmeden sonra yaptığı açıklamada, *“Kıbrıs konusunda iki tarafında birbirine yakınlaştığını, federatif sistemin benimsendiğini”*¹¹⁵⁰ açıklaması dikkat çekmektedir. Yine iki ülke arasında kültür anlaşması imzalandığının bildirilmesi¹¹⁵¹ buna bir kanıt olarak görülebilir. Görüşmeler sonrasında yayımlanan ortak bildiriye, Kıbrıs'ta iki ayrı cemaatin var olduğu kabul edilmektedir.¹¹⁵² Bu yakınlaşmada mevcut şartların iki ülkeyi bir araya getirdiği ve özellikle de Rusya'nın, buna kendi politikası gereği cevaz verdiği düşünülse de, Türkiye açısından, soğuk savaş döneminde doğu blokunun önderi bir ülkenin, Kıbrıs konusunda desteğinin alınması, liderlerin bir başarısı olarak değerlendirilebilir. Aynı tarihlerde NATO Genel Sekreteri Brossio'nun *“NATO Kıbrıs meselesiyle yakından ilgilidir”*¹¹⁵³ açıklaması manidardır.

¹¹⁴⁹ Aktaran: **Cumhuriyet**, 1 Kasım 1964.

¹¹⁵⁰ *“Rusya, Kıbrıs için Federatif Sistemi Benimsiyor”*, **Tercüman**, 04 Kasım 1964.

¹¹⁵¹ *“Sovyetlerle Kültür Anlaşması İmzalandı”*, **Ulus**, 06 Kasım 1964.

¹¹⁵² *“Türk-Sovyet Ortak Bildirisi Yayınlandı”*, **Ulus**, 07 Kasım 1964.

¹¹⁵³ *“NATO Kıbrıs meselesiyle yakından ilgilidir”*, **Ulus**, 08 Kasım 1964.

Erkin'in Moskova ziyareti ile Mustafa Kemal Atatürk ve Lenin zamanında kurulan Türk-Sovyet dostluğu yeniden kurulmaya başlamış, Türkiye dünya arenasında Kıbrıs meselesinde yalnızlıktan kurtulmuştur. Nitekim 1965 yılına gelindiğinde, Rusya'nın Kıbrıs konusunda Türkiye'nin tezine yakın olduğu haberleri ile bu konuda Türk Hükümeti tarafından, Rusya'nın daha etkin olarak sürece dâhil olması yönündeki talepleri basına yansımaktadır;

*“Rus Dışişleri Bakanlığı beklenen açıklanmasını yaparak federasyon, Kıbrıs için tek çare dedi. Andrei Gromiko, Kıbrıs sorununun çözümü için başvurulacak tek sistemin taksimi idare olacağını açıklamış ve bu yapılırken de Ada'da yaşayan her iki cemaatin meşru haklarının göz önünde tutulmasını istemiştir.”*¹¹⁵⁴

Rus Dışişleri Bakanı'nın Kıbrıs için federatif sistemi destekleyen demeci, Yunan ve Kıbrıs siyasi çevrelerinde şiddetli tepkilere yol açmış ve telaş uyandırmıştır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Kostopolus basına verdiği demeçte, *“Gromiko, federatif sistemi önerirken karışıklık içinde bulunan Ada'da dağınık bir şekilde yerleşmiş Türklerle nasıl bir federatif sistem kurulacağını açıklamamıştır”*¹¹⁵⁵ ifadeleriyle tepkisini dile getirmektedir.

Rusya'nın bu yöndeki eğilimi ve Türk-Rus yakınlaşması neticesinde, Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko ile yapılan görüşmelerde, Kıbrıs konusunda Sovyet Rusya'nın daha açık ve Türkiye'ye daha yakın bir tavır takınması ve ayrıca Kıbrıs'a başta Mısır olmak üzere, bazı kanallardan Sovyet yapımı silah sevkiyatının durdurulması istenmiştir. Türk-Sovyet resmi görüşmelerinde, Sovyetlerden Kıbrıs Türklerinin yaşamakta olduğu insanlık dışı durumla, ilgilenilmesi istenmiş buna karşılık Sovyet Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir komisyonun derhal harekete geçerek Kıbrıs Türkleri ile ilgilenileceği söylenmiştir.¹¹⁵⁶1967'de Yunanistan'da cunta yönetiminin iktidara gelmesiyle Sovyet Rusya'nın buna tepki duyması ve Türkiye'ye

¹¹⁵⁴ “Federasyon Tek Çare”, **Milliyet**, 22 Ocak 1965.

¹¹⁵⁵ “Federasyon Tek Çare”, **Milliyet**, 23 Ocak 1965.

¹¹⁵⁶ “Kıbrıs İşi için Rusya'dan Yardım İstedik”, **Hürriyet**, 11 Ağustos 1965.

yakınlaşması artmıştır. Bunda Türkiye'yi ABD etkisinden kurtarma gayreti de olduğu söylenebilir.¹¹⁵⁷

Yine 1974 yılı Nisan ayına gelindiğinde, Kıbrıs konusunda Rusya'nın Türkiye'den yana sürdürdüğü tavrın devam ettiği bir tavır sergilediği görülmektedir; *"Sovyetler Birliği Atina'ya şifahi bir nota vererek, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı bir silah deposu haline getirme çabalarına karşı çıktığını belirtmiştir."*¹¹⁵⁸

15 Temmuz'da Ada'da gerçekleşen Nikos Sampson darbesinden sonra Rusya'nın sert tepki gösterdiği dikkat çekmektedir. Tass ajansı aracılığı yapılan açıklamada Yunan hükümetinin darbenin sorumluluğundan asla kurtulamayacağını bildiren Sovyet yetkililer, Yunan subaylarının Ada'yı boşaltmasını istemiştir.¹¹⁵⁹ Sonrasında, Türkiye'nin Kıbrıs'a Askeri müdahalesi ile Ada'da şartlar tamamen değişmiş ve bu durum karşısında Sovyet Rusya'nın sürece katılma gayreti içerisine girdiği görülmektedir. Bu kapsamda, Kıbrıs için yeni bir konferans önererek, konferansa güvenlik konseyinin 5 üyesi olan Rusya, ABD, İngiltere, Fransa ve Çin ile birlikte ilgili 3 ülke Yunanistan, Türkiye ve Kıbrıs'ın katılımını istemiştir. Bu teklif Atina dışında diğer başkentlerde ve BM'de soğuk karşılanmış ve kabul görmemiştir.¹¹⁶⁰

Nitekim Türkiye de, Kıbrıs sorununa çok sayıda devletin karıştırılması yolundaki Sovyet önerisini ihtiyatla karşıladığı açıklanmıştır. Sovyetler Birliği'ne verilen Türk görüşünde, Kıbrıs sorununa çok sayıda devletin karıştırılması yolundaki Sovyet önerisini ihtiyatla karşılamaktadır. Bu kararlar, Kıbrıs'ın bağımsızlığının sınırlandırılması sonucunu vermesinin kaçınılmaz olacağından ve Kıbrıs halkının iradesinin ihlali olacağı belirtilmiştir.¹¹⁶¹

Sovyet Rusya bölgede etkin olabilmek adına her türlü alternatifi değerlendirmiştir. Ada'da Makarios ile yakın ilişkiler kurarken, özellikle solcu Akel partisine destek vermiş ve bu şekilde ada'daki etkinliğini artırırken Batı'nın etkisini

¹¹⁵⁷ Vassilis K. Fouskas, "Reflections on the Cyprus Issue and the Turkish Invasion of 1974," **Mediterranean Quarterly Winter**, 2001, 117.

¹¹⁵⁸ "Rusya: Kıbrıs'ta Yunan Oyununa Göz Yumamayız", **Hürriyet**, 08 Nisan 1974.

¹¹⁵⁹ **Milliyet**, 18 Temmuz 1974.

¹¹⁶⁰ "Sovyet Rusya'nın Teklifi", **Milliyet**, 24 Ağustos 1974.

¹¹⁶¹ "Sovyet Önerisini Olumuz Karşıladık", **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1974.

engellemeye çalışmıştır. Dönem içerisinde Yunanistan ve Rumları destekleyerek, onları kontrol altına almakla sonuca ulaşma yolunu denediysede, zaman içerisinde bağımsız bir Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesi durumunda nüfuz edebilme olanağının ortadan kalkacağını görerek, Türkiye'nin politikalarını destekleme eğilimine girmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1954-1974 sürecinde “*Kıbrıs Sorunu, Liderlik, Basın*” kesişiminde, soruna taraf olan devlet, kişi ve kuruluşlar, liderlik kavramı çerçevesinde basına yansıyan yönleriyle değerlendirilmektedir. Liderler, benzeşen ve birbirlerinden ayrılan özelliklerine tarihsel olarak bakıldığında, hitap ettikleri toplumların yapısı ve liderliklerini ön plana çıkaran koşullar açısından çeşitlilik göstermektedirler. Bu nedenle, “liderlik” tanımının kapsamında da farklılaşmalar belirebildiği gibi, liderler, liderlik vasıflarıyla adeta kendi halklarına bağlanmışlardır.

Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarının yapıları bakımından; aynı coğrafyada uzun yıllar yaşamış olmalarına rağmen, paylaşımlarda bulunmalarına rağmen, farklı anlayış ve kültürde oldukları, dolayısıyla içlerinden çıkan liderlerin de kendi dinamiklerine uygun, ancak karşılaştırıldıklarında birbirinden farklı oldukları görülecektir. İki toplumu ayırdığı konular arasında, dinsel, politik ve sosyal konular yer almaktadır. Bunlar içerisinde dinin baskın olduğu söylenebilir. Özellikle Rumlar açısından, Ortodoks Kilisesi Enosis mücadelesinin içinde olmuştur. Onun Başpiskoposu da, ruhani ve politik bir lider olarak rol oynamıştır. Türkler cephesinden ise, genel anlamıyla, dini liderin çoğu zaman politik bir misyonu olmamıştır.

Ada'nın Osmanlılar tarafından 16. yüzyılda fethinden itibaren Türkler kendi kültür ve yaşantısını sürdürmüş, bu durum 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiliz idaresi döneminde de sürdürülmeye çalışılmıştır. Rumların da, Osmanlı idaresinde kendi kültürlerini korudukları, İngiliz döneminde de bunu kısmen devam ettirdikleri söylenebilir. Ancak Kıbrıs Sorunu sürecinde, Rumların radikal formüller geliştirdikleri, kendi aralarında uzlaşmacı davranıyor diyerek birbirini suçladıkları dönemlere de rastlanmakta, oysa Türklerin, Rumların ortadan kaldırılmalarını bir hareket tarzı olarak tercih etmedikleri görülmektedir.

Rumların Enosis hedeflerine karşılık Türklerin de varlıklarını koruyan ve dünya *konjonktürüne* ters düşmeyen bir hedef ortaya koyması gerekmektedir. Bu

çerçevede Türk tarafında tarihi süreç içinde değişen koşullara uygun olarak, muhtelif hedefler benimsemişti. Ama hedef, Enosis'i önlemek ve Rum-Yunan boyunduruğuna girmemek şeklinde öncelik kazanmıştır. Örneğin 1878-1930 döneminde "*Ada eski ve asıl sahibine verilmelidir*" denmekteydi. Sonraları, 1930'lu yıllarda Ada artık hukuken de bir İngiliz toprağı olduktan sonra, Enosis tehlikesine karşı İngiliz yönetiminin devamı, ancak Kıbrıs Türk haklarının korunması savunulmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, muhtariyet görüşü değerlendirilmeye başlanmıştır. 1950 sözde plebisitinden sonra ve EOKA'nın da eyleme geçmesinin ardından savunulan "Taksim" fikri, Kıbrıs Türk halkının self-determinasyon hakkına sahip çıkılması görüşünden kaynaklanıyordu. Kıbrıs Rumları, self-determinasyon haklarına dayanarak Enosis istemekteyse, Kıbrıs Türkleri de yine bu haklarına dayanarak 'Taksim', yani kendilerine ait olan bölümün Türkiye'ye bağlanmasını istemekteydi.

Taksim fikri, birçok noktadan o günlerde Enosis'e karşı ileri sürülen etkili bir tezdi ve Türklerin can ve mal güvenliğini koruyacak bir formül olarak görülmekteydi. İkinci olarak, Türkiye'nin stratejik çıkarlarını göz önünde bulundurmaktaydı. Üçüncü olarak, Kıbrıs Türklerinin, self-determinasyon hakkına sahip çıktığının ve Ada'da ayrı bir halk bulunduğunun ifadesiydi. Nitekim bu tezin yerindeliği, Türk halkını mobilize etmesinden, Enosisi önlemesinden ve bağımsız bir Kıbrıs Cumhuriyeti'nin doğmasına vesile olmasından belli olmuştur. Türk halkı, eğer bu teze sahip çıkmasaydı, ada belki de bağımsız bir Cumhuriyet olmayacak, Enosis gerçekleşecek ve Türkler de azınlık haklarına zorlanacaklardı. Bu anlamda, Kıbrıs'ın üniter bir devlet çatısı altında bağımsız olması ve bu sayede Yunanistan'la birleşmelerinin sağlanması hedefinde olan Rumlar, yaptıkları tedhiş hareketleriyle iki toplumun fiilen ayrı coğrafi bölgelerde yaşamasının yolunu açmışlardır.

Ada'daki toplum liderleri, içinde yetiştikleri toplumun dinamiklerinden beslenmekte ve bu durum liderlik sürecini etkilemektedir. Çünkü liderlik tanımı içerisindeki üç temel unsur olan "lider, toplum ve ulaşılmak istenilen hedef", süreç içerisinde birbirleriyle içiçe ve etkileşim içerisinde. Lider ortaya çıkış sürecinde, içinde yetiştiği toplumdan beslenirken, sonrasında toplumu sürükleyen ve etkileyen bir konuma gelmektedir. Bu süreçte, toplumun değer yargıları, beklentileri,

ihtiyaçları, eğitim düzeyi ve ulaşılmak istenilen hedef, nasıl bir lider sorusuna da cevap olmaktadır.

Ada'daki liderlerin toplumsal ve uluslararası kamuoyunu etkilemeleri dışında yaşadıkları sıkıntılardan birisi, garantör ülke konumundaki Türkiye ve Yunanistan'la ilişkilerinin uygun bir zemine oturtulmasıdır. Çünkü bu garantör iki ülkenin koruması altındaymış gibi görünseler de, bazen bu ülke yönetimlerini de ikna durumunda kalabilmişlerdir. Bu nedenle, Ada'daki liderlerin liderlik vasıflarının emsallerine göre daha üst seviyede olması bir zorunluluk olarak belirmiştir. Türk liderleri açısından, ilk bakışta sürecin Türkiye'nin kollaması ve inisiyatifıyla yürütüldüğü düşünülebilir. Oysaki, bundan daha farklı bir olguyla karşılaşılmaktadır. Ada'daki Türk toplum liderleri, kendi kitlelerini motive etme sorumluluğunu taşırlarken ve davalarını uluslararası alanda anlatma gayretindeyken, Türkiye'deki kamuoyunu ve daha önemlisi karar vericileri ikna etmek gibi zorlu bir mücadeleyi de sürdürmekteydiler. Bu sürecin çok da pürüzsüz yürümediği tarihi olaylarla da sabittir. Çünkü Kıbrıs'ın, dönem içerisinde Türkiye Cumhuriyeti yetkililerinin açıkladıkları gibi, Türkiye için hem soydaşlarının hakları ve hem de stratejik açıdan vazgeçilmezliği ortadayken, uluslararası dengelerin de Türkiye'yi bazı noktalarda zorladığı şüphesizdi. Bu nedenle Kıbrıs'taki lider kadroların bulunduğu noktada, Türkiye'yi aynı düşünce ve kararlılıkla göremedikleri zamanlar olmuştu. İşte bu dönemlerde liderlerin liderlik gücü, vizyonu ve ikna yeteneklerine daha fazla ihtiyaç vardı. Kendi hedef ve amaçlarına ulaşmada, mücadeleye Türkiye'yi de ortak edebilme çabaları, aynı zamanda liderliğin seviyesini anlamak açısından bir kıstas olarak değerlendirilebilir. Benzer durum Rum toplum liderleri için de geçerlidir. Onlar için de Yunanistan benzer açıdan değerlendirilecek bir faktördür.

Ada'daki Türk liderlerden Fazıl Küçük, liderliğin yapısal özellikleri açısından zeki ve karizmatik bir lider olduğu söylenebilir. Karizmasının oluşmasında özellikle mesleğinin etkisi olduğundan bahsedilmiştir. Davranış özelliklerinden, kararlı olması, tüm mücadelesi boyunca onun yılgınlığa düşmemesinden anlaşılmaktadır. İletişim becerisi onun, beklide en güçlü yönünü temsil etmektedir. Ada'daki Türklerin mücadeleye hazırlanması ve dirençlerinin beslenmesinde, onun halkla iletişim sürecinde verdiği desteğin katkısı olduğu şüphesizdir. Zorlu ve tehlikeli bir

yolda ilerlerken cesaretini kaybetmemesi de onun diğer bir liderlik özelliğidir. Mücadeleyi kendisi ve ailesinin önüne koyarak, kişisel önceliklerini geri plana itebilmesi de adanmışlık özelliğinin bir göstergesidir. Bu özellikleriyle Dr. Küçük, mücadelenin örgütlenerek yürütölmeye başlamasının öncüsü olmuş bir liderdir.

Rauf Denктаş, Küçük'ten sonra mücadelenin liderliğini üstlenirken, kendi kişiliğinin olumlu katkılarıyla daha ileriye taşımıştır. Son derece zeki bir kişidir. Onun da karizmasını mesleği desteklemektedir. Hukukçuluğu, toplum üzerinde etkinliğini arttırmıştır. Özellikle müzakereci yönüyle dikkat çeken Denктаş, fikirlerini ve davasını savunmakta sarsılmaz bir irade ve kararlılık göstermiştir. Ada'da şartların en tahammöl edilmez olduğu zamanlarda kararlılığını sürdürebilmiştir. Kıbrıs'a girmesinin yasaklandığı dönemde, her şeyi göze alarak Ada'ya çıkması cesaretinin en çarpıcı örneğidir. Toplumla iletişim konusunda üstün bir becerisi vardır. Hitabet yeteneği oldukça gelişmiştir. 1964 Şubat'ında BM'de yaptığı konuşma etkili hitabetinin örneklerinden birisidir. O da Küçük gibi, mücadele uğruna kişisel önceliklerini geri plana itebilmiş ve kendisini davaya adanmış bir liderdir.

Rum liderlerden Makarios, bir liderde bulunması gereken birçok özelliğe sahiptir. Müzakere konusunda yetenekliydi; kendi iç kamuoyu üzerinde, din adamı olmasının da etkisiyle karizmatik bir gücü vardı. Karizmanın kişide doğuştan birtakım üstünlüklerin var olmasından ziyade, kitlenin o kişinin kendilerinden üstün vasıfları olduğuna inanmış olmaları düşünöldüğünde, Makarios'un bir karizmaya sahip olduğu söylenebilir ve bunu etkin bir şekilde kullanmıştır. Liderin toplumla iletişim kurma ve kamuoyunu yönlendirme becerisi konusunda da Makarios yine etkisini hissettirmektedir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması hedefini iç kamuoyunda her fırsatta dillendirirken, dünya kamuoyuna karşı da anti-emperyalist bir görüntü vermekteydi. Bu konuda da etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, 1955'te yapılan Bandung Konferansı'nda İngiliz emperyalizmine karşı çıkan bir toplumun temsilcisi olarak kendini tanıtip sempati toplamış ve bu görünümünü yitirmemeye özen göstermiştir.

Makarios günlük politikalarda etkiliyken, bir liderin gerçek anlamda kalite ve kalibresini gösteren “öngörü sahibi olma” hususunda ise bazen yetersizdi. Kendi toplum yapısını ve hassasiyetlerini iyi değerlendirirken karşı tarafı aynı oranda değerlendirememesi onun öngörü hususundaki zafiyetinin temel sebebidir. Önüne koyduğu Enosis hedefine ilerlerken muhtelif etkenleri aynı oranda analiz edememiştir. Bu da sonuç olarak istenilen hedefin aksi bir sonuca gidilmesine sebep olmuştur. Kısa vadedeki kazanımlar, uzun vadede bir kayıp olarak ortaya çıkmıştır. Liderin öngörü eksikliği, bir toplumun geri dönülemeyecek zararlara uğramasına, bazen de tarih sahnesinden silinmesine sebep olabilmektedir. Bunda önemli etkenlerden birisi içinde yetiştiği toplumun eğilimi olarak açıklanabilir. Bu da Rum politik hatasına ilişkin bir örnek olabilir. Yavuzalp’in yorumuyla, olanak ve güçlerinin yetmeyeceği amaçlar peşinden koşan ve uluslar arası dengelerin kendilerine sağladığı avantajlardan cesaret alan Rum/Yunan politikası, Kıbrıs’ta başladıkları noktanın da gerisine itilmişler; 1968’lerde yerel otonomi fikrini bile kabule yanaşmazken, adım adım gerileyerek federasyona razı olmuşlardı.

Klerides de zeki ve karizmatik bir kişiliğe sahiptir. O da hukukçudur. Avukatlık yapması sebebiyle halkla teması yoğun olmuştur. Ancak Makarios’un yanında ön plana çıkma ihtimali yoktur. 2. Dünya Savaşı’nda İngiliz ordusunda pilot olmuş ve Almanlara esir düşmüştür. İlmli bir yapıya sahip olması muhataplarıyla daha kolay ilişkiye girebilme şansına sahiptir. Tipik Yunan ve Rum fanatikliğinin daha az etkisindedir. Ancak anılarını yazdığı kitabında, kendisini EOKA mensubu olarak tanımlamaktadır. Buna rağmen duygularını gizleyebilme yeteneğine sahiptir. Klerides de kendisini davaya adanmış bir kişidir.

Sözkonusu dört liderin de, eğitimlerinin yurtdışında olması dikkat çekicidir. Küçük, İsviçre’de tıp eğitimi alırken, Makarios Amerika’da ve Denктаş’la Klerides de İngiltere’de hukuk eğitimi almışlardır. Liderlik süreçlerinde bu eğitimin etkilerinin olduğu şüphesizdir.

Ada’daki Türklerin anavatanlarına bağları ve onlarla politik etkileşimleri ile Rumların Yunanistan’a bağları ve ortak hareket etme politikaları karşılaştırıldığında,

Rum toplum liderlerinin, başta Makarios olmak üzere, çoğu zaman Yunanistan'la ihtilaf içerisine düştükleri söylenebilir. Bu ihtilaf, süreç içerisinde ortaya çıktığı gibi, 15 Temmuz 1974 tarihindeki Nikos Sampson'un yaptığı darbe sonucunda, Makarios'un Ada'dan kaçması olayında da bariz olarak gözlemlenmiştir. Çünkü Yunanistan ile Başpiskopos Makarios arasında bir güven sorunu yaşanmaktaydı.

Klerides'in değerlendirmesiyle, Türkiye'nin onayı olmaksızın Enosis'in gerçekleştirilemeyeceği ve Türkiye'nin buna razı olmayacağı fikri, Makarios'un bilinçaltında yer almaktaydı. Dahası Klerides'in bakışıyla, Rumların Kıbrıs konusunda bir Enosis hedefi belirlemiş görünmelerine rağmen Yunanistan ile işbirliği halinde, kısa, orta ve uzun vadeli hedefleri belirlemediklerine, yine kendi liderlerinin ifadelerinde rastlanmaktaydı.

Her iki toplum liderlerinin karşılaştırılmasında, vizyonel bir fark olduğu süreç içerisinde görülebilmektedir. Yine bir liderin hedefe ulaşmak yönündeki kararlılığı bazı kişilerde, bir hırs ve ihtiras derecesinde ortaya çıkmaktadır ki, bu hem kendisini ve hem de sorumluluğunu üstlendiği toplumu istenmeyen sonuçlara sürükleyebilmektedir. Ada'daki Türk toplum liderlerinin, 1954 yılından sonra Türk Hükümeti'nin; İngiltere Kıbrıs'ı terk edecekse, eski sahibine iade etmelidir" diye başlayan, "Taksim" tezi ile devam eden; ve nihayet, "eşit şartlarda iki toplumlu bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" kurulmasında karar kılınan politikalarını desteklediği görülmektedir. Rum liderler ise, özellikle Makarios, Enosis'ten vazgeçmemekle beraber, Yunan Hükümeti'nin politikalarına yönelik karşı çıkışlarda bulunmuştur. Makarios bir din adamı olarak, Rum toplum lideri olmayı da yeterli görmemiştir. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını başarabilirse, bu güçle Yunan Kraliyet tahtına veya Yunanistan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmayı hayal etmiştir. Nitekim Yunanistan'daki dönemin askeri cunta hükümeti tarafından, kendisine darbe girişiminde bulunulması ve Kıbrıs'tan kaçması da bunu destekler niteliktedir. Gelişmeler ışığında, bir liderin ihtiraslarının -ki bu lider için bir zafiyettir- kendisini ve toplumu ne gibi zorluklara sürüklediğini görmek mümkündür.

Çalışmada yapılan tespitlerden birisi de, liderde bulunması gereken özelliklerden liderliğindeki 'sürerlilik' konusuyula ilgilidir. Dönem içerisinde

Ada'daki toplum liderleri ve garantör ülke liderleri açısından bakıldığında, Ada'daki toplum liderleri değişmezken, garantör ülkelerden Türkiye ve Yunanistan başbakanları ve dışişleri bakanları defalarca değişmiştir. Garantör hükümetlerin bu sık değişimi, Kıbrıs Sorunu'yla ilişkili kadrolarındaki istikrarı olumsuz etkilediği gibi, Basına yansıyan şekliyle farklı isimleri ön plana çıkarmıştır.

Garantör ülkelerden, Türkiye'nin 1954 tarihinden itibaren konunun tarafı olmakla birlikte, etkin bir siyaset izlediği söylenebilir. Onsekiz hükümet değişmesine rağmen, bütün liderler Ada'daki Türk varlığının korunması önceliğinde; Ada'nın Türkiye'ye iadesi, Taksim, Federasyon gibi değişken tezleri savunmuştur. Ancak bu değişiklik, gelişen durumlar karşısında, makul bir hareket tarzının ortaya konmasının sonucudur. Yine de merkezde Türk varlığının korunması hedefi vardır. 1954 tarihinden itibaren başlayan süreçte Menderes Hükümetleri Ada'nın Türkiye'ye iadesini savunmuş, 1956 Aralığından itibaren Taksim tezi ön plana çıkmıştır. Yine Menderes Hükümetleri tarafından savunulan bu tezden 1959 Ocak'ından itibaren vazgeçilerek Federasyona yönelinmiştir. 1964 yılından itibaren tekrar Taksim tezi dillendirilmeye başlanmıştır. Bu anlayış 1974 harekâtına kadar devam etmiştir. Bu dönemde, Menderes'in, İnönü'nün, Demirel ve en son Ecevit'in etkin politikalarıyla Kıbrıs konusunda öne çıktıkları görülmektedir. Yine Menderes'in Dışişleri Bakanı F.Rüştü Zorlu ve BM daimi temsilcisi Selim Sarper'in Kıbrıs'la ilgili etkin bir politika izledikleri görülmektedir. İnönü'nün Dışişleri Bakanı F.Cemal Erkin ve Demirel'in Dışişleri Bakanı İ.Sabri Çağlayangil Kıbrıs'la ilgili yoğun bir diplomasi içerisinde olmuşlardır. Nihat Erim Başbakanlığı döneminden ziyade, Kıbrıs konusunda özel görevli olarak çalışması nedeniyle, politika geliştirilmesinde etkili olmuş kişilerden birisidir.

Kıbrıs'a Lozan'dan sonra, "İngiltere'nin içişleridir" anlayışıyla bakıştan, 1960 yılında Türklerin de eşit haklara sahip olduğu bir cumhuriyet içerisinde güvence altına alınmaları da, diplomatik bir dönüşüm olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda Türkiye'nin garantör ülke olarak müdahale hakkını kazandığı antlaşmalarla, 1974 yılındaki askeri harekâtın hukuki zemini de oluşturulmuştur ki, bu da bir öngörünün varlığını kanıtlamaktır. Antlaşmalara rağmen, Rum tarafının eğiliminin iyi analiz edildiğinin de bir göstergesidir.

İlerleyen dönemde Rumların, antlaşmaların hilafına davranarak, Ada'da bir tedhiş ortamı yaratmaları üzerine, 1964 tarihinde İnönü Hükümeti'nin askeri harekâta karar vermesi yine bir kararlılık ifadesidir. ABD'nin müdahil olarak harekâtı engellemesi ise, Türkiye açısından, genel kanının aksine belki de bir talihsizlik değil, ABD'nin bu mektup gündemiyle soruna dahil edilmesi açısından bakıldığında bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Nitekim Johnson Mektubu sonrasında İnönü'nün ABD'ye davet edilmesi ve görüşmeler sonrasında ABD Başkanı'nın Türkiye'yi destekler açıklamada bulunması bunun göstergesidir. Ayrıca kısa bir süre sonra Türk uçakları Ada üzerinde uçmuşlardır.

15 Temmuz 1974 tarihinde, Yunanistan'daki cunta yönetiminin teşvik ve desteğiyle Ada'da Sampson tarafından gerçekleştirilen darbe sonrasında oluşan durum nedeniyle, dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Bülent Ecevit önderliğinde Kıbrıs'a bir askeri harekât yapma kararı alınmıştır. Bu da o dönemde, garantör ülkelerden Yunanistan ve İngiltere kadar, ABD tarafından da beklenmeyen bir hareket tarzı olmuştur. Bu haliyle harekât, dönemin Türk liderlerinin politik iradelerini göstermesi açısından önemlidir. Yine muhataplarınca bir sürpriz olması da bu konudaki bir diğer başarıdır.

Yunanistan'da Karamanlis, dönem içerisinde en uzun süreyle iktidarda kalan bir lider olarak Kıbrıs konusunda öne çıkan isimlerin başında gelmektedir. Papandreu da Karamanlise göre daha radikal ve şiddet yanlısı bir politika izlemiştir. Ada'da Eoka'nın ve bu yöndeki gayretlerin destekçisi olmuştur. 1967 yılında askeri darbe yaparak yönetimi ele geçiren cunta ve bunların lideri durumundaki Papadopoulos da Kıbrıs Sorunu sürecinde ismi anılan liderlerdendir. Sürecin Türkiye'nin askeri harekâtıyla biten bölümünün tetikleyicisi ise, cunta yönetiminin politikalarını bile yumuşak bularak onlara da darbe yapan İonnidas'tır. Sonuçları açısından değerlendirildiğinde, Kıbrıs sorununa bu anlamda büyük etkisi olan kişilerden biri İonnidas'tır denilirse, bu çok da iddialı olmayacaktır. Ancak kendi toplumu açısından onun bu katkısının olumlu olduğunu söylemek de güçtür.

Dönem içerisinde, ilgili devletlerin Kıbrıs'a yönelik amaçları ve bu kapsamdaki politikalarına bakıldığında; Yunanistan ve Ada'daki Rum toplumunun,

ortaya koyduğu hedeflere ulaşabildiğini söyleyebilmek güçtür. Enosis gerçekleşmemiş ve Türkiye daha fazla Ada'yla alakadar olmaya başlamıştır. Türkiye ve Ada'daki Türkler açısından, belki de, İngiliz sömürge yönetimi içerisinde ihmal edilmiş bir Türk varlığının, taraflara kabul ettirilmesi ve Türkiye için stratejik açıdan hayati öneme haiz bir bölgede, söz hakkını tekrar elde etmesi bir kazanım olarak değerlendirilebilir. İngiltere açısından, artık II. Dünya Savaşı'ndan sonra terk etmeye başladığı, sömürgelerinden biri olarak gördüğü Kıbrıs'tan da çıkarken, bu bölgede kritik iki üsse sahip olma hakkını elde etmesi büyük bir kazançtır. Bu açıdan, İngiltere'nin süreç içerisinde amacının da, Türkiye-Yunanistan mücadelesi arasında, böyle bir sonuca ulaşmak olduğunu söylemek de abartı olmayacaktır.

Dönem içerisinde, Türk basının oynadığı role bakıldığında; Kıbrıs konusunun Türkiye'nin gündemine etkin bir biçimde girdiği 1954 yılından itibaren, basınının konuyla yakından ilgilendiği görülmektedir. Hatta kamuoyunun dikkatinin çekilmesinde ve bir anlamda dönemin hükümetlerinin de ilgilerinin arttırılmasında olumlu katkı sağlamıştır.

Basın ekseninde, Hürriyet Gazetesinin diğer gazetelere nazaran Kıbrıs haberlerine daha fazla yer verdiği görülmektedir. Özellikle Rumların Ada'daki tedhiş hareketlerinden kamuoyu haberdar edilerek, bu konuda milli hassasiyetin üst seviyede tutulması sağlanmıştır. Hükümetlerin zaman zaman basının kamuoyunu tahrik edici haberlerinden rahatsız olduğu da bir gerçektir. Johnson Mektubu'nun iki yıl kamuoyuna açıklanmaması da, bir anlamda dış siyasi dengelerin gözetilerek, bunun hilafına bir kamuoyu oluşmasını önlemek gayesiyle açıklanabilir. Hükümetlerin yayın organları konumundaki gazeteler bir yana bırakılırsa, (Ulus, Zafer gibi) diğerlerinin Kıbrıs haberleri konusunda objektif olmaya çalıştığı görülmektedir. DP iktidarında, Zafer gazetesinin hükümeti koşulsuz desteklediği dikkat çekmektedir. 1955 yılında Londra görüşmeleri sırasında meydana gelen 6/7 Eylül olaylarının çıkış ve sonrasında yaşananlar için hükümet dışında kişi ve oluşumların sorumlu olduğunun vurgulanması, özellikle Başbakan ve Dışişleri Bakanının Kıbrıs'a yönelik açıklamalarını manşetten vermesi, Zürih ve Londra Antlaşmalarını bir zafer havasında yansıtması, bu desteğe örnek olabilecek gelişmelerdir. Ulus Gazetesinde de, aynı desteğin CHP'ye verildiği

gözlemlenmektedir. Bununla beraber dönem içerisinde yayın hayatına başlayıp yine dönem içerisinde sona ermiş olan Akis ve Kim dergilerinin biraz daha politik davrandıkları söylenebilir. Akis Dergisi'nin, İsmet İnönü'nün damadı Metin Toker tarafından çıkarılması sebebiyle, bir anlamda CHP'nin görüşleri doğrultusunda bir yayın çizgisi izlediği görülmektedir. CHP'nin muhalefette olduğu dönemlerde Kıbrıs politikalarını eleştirirken, iktidar dönemlerinde destekler bir tavır içerisinde olmuştur. Kim Dergisi, daha sol görüşlü bir dergi olarak, genellikle DP hükümetleri ve sağ görüşlü hükümetlerin Kıbrıs politikalarına eleştirel bir yaklaşım getirmiştir. Diğer taraftan, Yön Dergisi (1961-67) sosyalist bir anlayışla demokrasiyi tesis hedefi koymuş aydın hareketinin yayın organı olarak, genellikle entelektüel düzeyde fikir yazılarına yer vermiştir. Kıbrıs Sorunu konusunda da bu kapsamda yazılar yayımlanmış ve özellikle sağ görüşlü hükümet politikalarına eleştiri getirmiştir. Forum Dergisi (1954-70) ise, yine bir fikir yayını olarak, özellikle DP'ye sert bir muhalefet çizgisi izlemiş, bu kapsamda da Kıbrıs konusunda özellikle DP Hükümetlerinin politikalarını eleştirmiştir. Kıbrıs'ta Türklerin yayımladığı gazetelerden Halkın Sesi ve Bozkurt, mücadelenin her döneminde Kıbrıs konusunda hassasiyetlerini sürdürmüşlerdir. Özellikle Türk liderlerden Fazıl Küçük'ün kurucusu olduğu ve sürekli olarak makalelerini yayımladığı Halkın Sesi, ismiyle paralel olarak Kıbrıs'ta Türklerin istek ve politikalarının sesi olmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Kıbrıs Türk Milli Arşivi

TBMM Arşivi

-Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

-TBMM Tutanakları Dergisi

Kitaplar

Akkurt, Aydın, **Türk Mukavemet Teşkilatı**, Seçil Ofset, İstanbul 1999.

Akdemir, Ali, **Temel İşletmecilik Bilgileri**, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2003.

Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1977.

----- **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.

----- **Tarihte Kıbrıs**, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi, Lefkoşa 1988.

Ambrose Stephen E. and Brinkley Douglas G., **Rise to Globalism: American Foreign Policy since 1938**, Penguin, London 1997.

Armaoğlu, Fahir, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963.

Artuç, İbrahim, **Kıbrısta Savaş ve Barış**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1989.

Atatürk, M. Kemal, **Zabıt ve Kumandan ile Hasbihal**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2006.

- Aydın, Mustafa, **Eğitim Yönetimi** . Hatipoğlu Yayınları, Ankara 1994.
- Batur, Nur, **Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım**, Doğan Kitap, İstanbul 2007.
- Baykal, Adnan Nur, **Mustafa Kemal'in Liderlik Sırları**, 5. Baskı, İstanbul 2006.
- Bayramoğlu, N.Nisa, **Amerika Birleşik Devletleri'nde Lobi Faaliyetleri**, Dış Politika Enstitüsü Yayınları, Ankara 1985.
- Bedevi, Vergi, **Kıbrıs Tarihi**, Lefkoşa 1965.
- Bekarlar, Faruk, **Kıbrıs Sorununun Doğuşu**, İstanbul 2006.
- Berkes, Niyazi, **Teokrasi ve Laiklik**, Adam Yayınları, İstanbul 1997.
- Bilsel, M. Cemil, **Lozan**, 2. Kitap, Ahmet İhsan Matbaası, 1933.
- BM Andlaşması, BM Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs ile İlgili Almış Olduğu Kararlar ve Bu Kararların değerlendirilmesi**, 3. Bölüm, Gnkur. Bşk.lığı, Temmuz 2006.
- Brown, S., **The Face of Power**, United States Foreign Policy from Truman to Clinton, Columbia University Press, New York 1994.
- Celep, Cevat, **Dönüşümsel Liderlik**, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.
- Clerides, Glafkos, **Cyprus: My Deposition (1 vols.)**, Nicosia: Alithia 1989.
- Çay, Abdülhaluk, **Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ankara 1989.
- Davis, Keith, **İşletmede İnsan Davranışı**, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul 1984.
- Denktash, R. Rauf, **The Cyprus Triangle**, George Allen & Unwin, London 1982.
- Denктаş, Rauf, **Rauf Denктаş'ın Hatıraları (1964–1974)**, 9 Cilt, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996.
- Denктаş, Rauf R., **Kıbrıs Elli Yılın Hikayesi**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 2008.
- Denктаş, Rauf R., **Yeniden 12'ye 5 Kala**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

Denktaş, Rauf R., **Köprü Dergisi**, S.93, İstanbul, Aralık 1985.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, S.16, Ankara, 31 Ocak 1966.

Duruşotis, Makarios, (Çev.Öztürk Yıldırımboza), **Karanlık Yön Eoka**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2007.

Engin, M. Saffet, **Kemalizm İnkılâbının Prensipleri**, 3 Cilt, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

Erçetin, Şule, **Lider Sarmalında Vizyon**, Önder Matbaacılık Ltd.Ş., Ankara 1998.

Erim, Nihat, **Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs**, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara 1975.

Eren, Erol, **Yönetim ve Organizasyon**, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2001.

Esenbel, Melih, **Kıbrıs I, Ayağa Kalkan Adam**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.

Eroğlu, Hamza, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler**, A.T.O., Ankara.

Foley, Charles, **The Memoirs of General Grivas**, Longmans, Green And Co. Ltd., 1964.

Foley, Charles And I.W Scobie, **The Struggle for Cyprus**, Hoover İstitution Press, Stanford 1975.

Gazioğlu, Ahmet, **Enosis Çemberinde Türkler-İngiliz Yönetiminde Kıbrıs (1878-1952)**, C.II, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, İstanbul 1996.

----- **Kıbrıs'ta Türkler**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşe 2000.

----- **İngilizler İdaresinde Kıbrıs (1878-1960)**, C.1, Ekin Basımevi, İstanbul 1960.

----- **Direnış Örgütleri, Gençlik Teşkilatı ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Ankara 2000.

Gevgilili, Ali, **Yükseliş ve Düşüş**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1981.

Goleman, Daniel, **Duygusal Zekâ: Neden IQ'dan Daha Önemlidir?**, Varlık Yayınları, İstanbul 2001.

Grivas, Eoka **Mücadele Tarihi**, 1972, 1.Kısım.

Guest, Robert H., Hersey Paul., and Blanchard Kenneth Hartley, **Organizational Change Through Effectives Leadership**, Prentice Hall, New Jersey 1986.

Semih, Günver, **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960)**, C.1, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985.

Güvenç, Nazım, **Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye**, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul 1984.

Hale, William, **Turkish Foreign Policy 1774-2000**, Frank Cass, London 2000.

Rüstem, Haliloğlu, **Atina İle Lefkoşe Arasındaki Savaşın İçyüzü**, Ankara 1990.

Hart, B.H. Liddell, **Strateji-Dolaylı Tutum**, Çev. C.Enginsoy, ASAM Yayınları, Ankara 2002.

Huse, Edgar, **Management**, West Publishing Co., Minnesota 1982.

İsmail, Sabahattin, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998.

----- **Kıbrıs Barış Harekâtının Nedenleri-Gelişimi-Sonuçları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul 1988.

----- **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları No.5, Özyay Matbaacılık Ltd., Lefkoşa 2000.

Karacan, Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, Maarif Matbaası, 1943.

Karaman, Abdullah, **Profesyonel Yöneticilerde Güç Yönetimi**, Erdiz Masaüstü Yayıncılık, Yayın no:144, Eğitim Dizisi 37, İstanbul 1999.

- Kasımoğlu, Erten, **Eski Günler Eski Defterler**, zle Ofset, Lefkoşa 1986.
- Kast, E. Fremont and Rozensweig James E., **Organizations and Management**, Mc Graw Hill Inc ., New York 1970.
- Keçecioğlu, Tamer, **Liderlik ve Liderler Değişim Yolunda İyi Bir ğrenci ve İyi Bir ğretmen**, Kalder Yayınları No:24, Kasım 1998.
- Kızılyürek, Niyazi, **Glaflkos Klerides, Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu**, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- Kissenger, Henry, **Years of Upheavel**, Brown, Boston 1982.
- Koçel, Tamer, **İşletme Yöneticiliği**, Beta Yayıncılık, İstanbul 2003.
- İşletme Yöneticiliği**, İstanbul Üniversitesi İşletme Fak. İşletme İktisadi Enst.Yay .No: 101, İstanbul 1982.
- Kuneralp, Zeki, **Sadece Diplomat**, İstanbul Matbaası, İstanbul 1981.
- Küçük, Süheyla, **Dr. Küçük’le Bir mr**, Selen Ofset, Lefkoşe 2009.
- Küçük, Fazıl, **Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs’ta Rum Vahşeti**, Devlet Basımevi, Lefkoşa 2002.
- Fazıl Küçük, **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, KKTC Dışışleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtım Dairesi, 2. Baskı, Lefkoşa 2002.
- Manizade, Derviş, **Kıbrıs, Dn, Bugün, Yarın**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1975.
- Manske, Fred A., **Etkili Liderliğin Sırları**, (Çev. Metin Arkan), KHO Matbaası, Ankara 1994.
- K. Markides, **The Rise and Fall of The Cyprus Republic**, Yale University Press, New Haven 1977.
- Meray, Seha, **Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar-Belgeler**, 8 kitap, S.B.F. Yayını, Ankara 1969.
- Moran, Michael, **Rauf Denktash at the United Nations: Speeches on Cyprus**, Eothen Press, Huntingdon, UK, 1997.

Mütercimler, Erol, **Bilinmeyen Yönleriyle Kıbrıs Barış Harekâtı**, Arba Yayınları, İstanbul 1998.

Oberling, Pierre **Bellapais'e Giden Yol**, Çev.Mehmet Erdoğan, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.

O'Malley, Brendan and Craig Ian, **The Cyprus Conspiracy. America, Espionage and the Turkish Invasion**, I. B. Tauris, London 1999.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıflar), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2000.

Özçer, Sema, **Verimliliğe Etkileri Açısından Sanayi İşletmelerinde Örgüt Yapıları ve Liderlik Biçimleri**, MPM Yayınları, Ankara 1988.

Özdemir, Hikmet, **Atatürk'ün Liderlik Sırları**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2006.

Özter, Lütfi, **Ulusal Mücadelede Denктаş**, Özyurt Matbaacılık, Ankara 2004.

Papandreou, Andreas, **Democracy at Gunpoint: The Greek Front**, Andre Deutch, London 1970,

Petrov, Grigory, **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**, (Ed. İsmail Eren), Lacivert Yayıncılık, İstanbul 2007.

Redhouse Sözlüğü, Redhouse Yayınevi, İstanbul 1997.

Rigos, A. and S.Seferidas, **The Dictatorship, 1967-1974**, Athens 1999.

Rost, Joseph C., **Leadership for the 21 Century**, Praeger Connecticut 1993.

Sadrazam, Halil, **Kıbrıs Türkü'nün Özgürlük Mücadelesi lideri Dr. Fazıl Küçük**, Kastaş yayınları, İstanbul 1996,

Sakınmaz, Şenol Koray, **Kıbrıs Tüneli**, Akademi Yayınları, İstanbul 2006.

Sander, Oral, **Türk-Amerikan İlişkileri (1947–1964)**, Ankara 1969.

Şimşek, Şerif M., **Yönetim ve Organizasyon**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1999.

- Şişman, Mehmet, **Öğretim Liderliği**. Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.
- Solsten, Eric (Derleyen), **Cyprus, A Country Study**, Washington, D.C.; GPO for the Library of Congress, 1993.
- Soteris, Rizas, **Union, Partitition, Independence, 1963-67 (in Greek)**, Bibliorama, Athens 2000.
- Sönmezoğlu, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları**, İstanbul 2001.
- Stogdill, Ralph, **Handbook of Leadership: A Survey Theory and Research**, Free Press, New York 1990.
- TDK Sözlüğü**, 2011.
- Tolgay, Ahmet, **Kanlı Noel**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1993.
- Sevin, Toluner, **Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309, İstanbul 1977.
- Tuncer, Hüner, **Kıbrıs Sarmalı**, Ankara 2005.
- Uçarol, Rifat, **1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı -İngiliz Antlaşması**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1978.
- Ünlü, Cemalettin, **Kıbrıs'ta Basın Olayı (1878-1981)**, Ankara.
- Yavuz, Ahmet, **Lozan barış Konferansı Tutanakları**, Dışişleri Bakanlığı, 1969.
- Yavuzalp, Ercüment, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1993.
- Yorgancıoğlu, Günay, **Kıbrıs Coğrafyası Fiziki**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1998.
- Yukl, Gary, **Leadership In Organizations**, Prentice Hall Inc. New Jersey.
- Zeki, Vehbi, **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi (3 Cilt)**, Halkın Sesi Ltd., 1973.
- Zel, Uğur, **Kişilik ve Liderlik**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2006.

Makaleler

Aziz, Aysel İ., “1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 24, S.3, Eylül 1969.

Bakan, İsmail ve Bulut Yakup, “Yöneticilerin Uyguladıkları Liderlik Yaklaşımlarına Yönelik Algulamalar”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.31, 2004.

Bölükbaşı, Süha, “The Cyprus Dispute and the United Nations: Peaceful Non-Settlement between 1954 and 1996” **International Journal of Middle East Studies**, Vol.30, No.3, Ağustos 1998.

Brands,H.W., “America Enters The Cyprus Tangle,1964”, **Middle Eastern Studies**, C.23,No:3,s.348 -362 ,Temmuz 1987, s.350.

Castleberry, H. Paul, “Conflict Resolution and the Cyprus Problem”, **The Western Political Quarterly**, Vol. 17, No. 3, September 1964, p. 121.

Çamlı, İbrahim, “Kıbrıs Meselesi”, **Yön Dergisi**, 23 Eylül 1964.

Day Ajan J., “Cyprus: A Christian-Muslim Fault-Line”, **IBRU Boundry and Security Bulletin**, April 1993.

Eraslan, Levent, “Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve Yeni Liderlik Paradigmasının Analizi”, **Milli Eğitim Dergisi**, S.162.

Feyzioğlu, Turhan, “Kıbrıs Meselesinde Görüşümüzü Duyurmalıyız”, **Forum Dergisi**, 27 Nisan 1954.

Friedrich, Carl, “Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi”, Çev.Metin Kıratlı, **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.XVI. No.2, 1961.

Fouskas, Vassilis K., “Reflections on the Cyprus Issue and the Turkish Invasion of 1974,” **Mediterranean Quarterly Winter**, 2001.

Hatzivassiliou, Evanthis, “Cyprus at the Crossroads, 1959-63”, **European History Quarterly**, Sage Publications, 2005.

İnalçık, Halil, “Kıbrıs Fethinin Tarihi Manası”, **Kıbrıs ve Türkler**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, S.B2, Ankara 1964.

----- “Kıbrıs'ta Türk İdaresi Altında Nüfus, Kıbrıs ve Türkler”, **Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları**, S.B2, Ankara 1964.

Massi, R.J. and Cooke, R.A., “*Efects of Transformational Leadership on Subordinate Motivation, Empowering Norms and Organizational Productivity*” **The International Journal of Organizational Analysis**, Vol.8, No.1, 2000.

Oberling, Pierre, “*Kıbrıs Faciası*”, Çev.Fahir Armaoğlu, **Belleten**, C.LIV, S.210, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1990.

Rosenbaum Naomi, “*Success in Foreign Policy: The British in Cyprus, 1878-1960*”, **Canadian Journal of Political Science**, Vol. 3, No. 4 (Dec., 1970), p. 621.

Sakkas, John, “*The Greek Dictatorship, the USA and the Arabs, 1967-1974*”, **journal of Southern Europe and the Balkans Online**, 6-3, 245-257.

Savcı, Bahri “*Kıbrıs Anlaşmazlığında Sovyet Rusya'nın Yeri*”, **Cumhuriyet**, 28 Ağustos 1964.

Stern, Laurence, “*Bitter Lessons: How We Failed in Cyprus*”, **Foreign Policy**, No. 19 ,Summer 1975, p. 38.

Sucu, Yaşar, “*Durumsallık Yaklaşımı ve Stratejik Planlama*”, **1.Sistem Mühendisliği ve Savunma Uygulamaları Sempozyumu Bildirileri-I** KHO Matbaası, Ankara 1995.

Uçarol, Rıfat, “*Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye Devri (1878)*”, **Dünden Bugüne Kıbrıs Meselesi**, No: 6, Tarih ve Tabiat Vakfı Yayınları, İstanbul 2001.

20. yy. Siyasi Tarihi Çağdaş Liderler Ansiklopedisi

Sürelî Yayınlar

Akis Dergisi

Akşam

Alithia

Anadolu Ajansı Bültenleri

Ayın Tarihi

Bozkurt (Kıbrıs)

Cumhuriyet

Cyprus Mail

Cyprus Weekly

Dünya

Ethniki

Elefteria

Forum

Günaydın

Halkın Sesi (Kıbrıs)

Hürriyet

Kim Dergisi

Kudret

Milliyet

Sinagermos

Son Havadis

Tercüman

Ulus/Halkçı (Yeni Ulus)

Vatan

Yeni Tanin

Zafer

Mülakatlar

Rauf Denктаş'la 09.12.2010 tarihinde yapılan görüşme, Lefkoşa.

İsmet Kotak'la 10.12.2010 tarihinde yapılan görüşme, Lefkoşa.

Tezler

Bresctick, Emel Topçu, **Yönetim Düşüncesinin Evriminde Liderliğin Gelişimi ve Dönüşümcü Liderlik ve Bir Uygulama Örneği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

Karaca, Erdem, **Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Samani, Meltem Onurkan, **Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi (1882-1931)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Tuğ, Aydın Zeki, **Bütün Yönleriyle Kıbrıs Sorunu ve Kıbrıs**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2003.

İnternet Kaynakları

<http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP22.htm>

EKLER

EKLER LİSTESİ

EK-1 KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.Rauf Denктаşla Yapılan Mülakat

EK-2 Kıbrıs Geçici Hükümetinde Çalışma ve Kooperatif Bakanlığı yapan (15 Şubat 1969) İsmet KOTAK'la Yapılan Mülakat

EK-3 “Başbakan Papagos, Makarios’a Yeni Tavsiyelerde Bulundu”, **Bozkurt**, 22 Şubat 1954.

EK-4 “Kıbrıs için Yunana Müracatı Yapıldı”, **Halkçı(Yeni Ulus)**, 21 Ağustos 1954.

EK-5 “Kıbrıs Hiçbir Zaman Yunanlıların Olmıyacaktır”, **Hürriyet**, 29 Ağustos 1954.

EK-6 “Papaz Makarios Komünistlerle İşbirliği”, **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1955.

EK-7 Atina’da çıkan gazetelerin tercümeleri, 27 Ağustos 1955.

EK-8 “Bayar ve Menderes’in Kıbrıs İçin Demeçleri”, **Cumhuriyet**, 25 Ağustos 1955.

EK-9 Başbakan A.Menderes’in Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu’ya Yazdığı Telgraf, 27 Ağustos 1955

EK-10 “Makarios Kıbrıs’da Dün Tevkif Edildi”, **Son Havadis**, 10 Mart 1956.

EK-11 “İnönü: ‘Kıbrısta Türklerin Hukuku En Eskidir’ Dedi”, **Hürriyet**, 25 Temmuz 1956.

EK-12 “Kıbrıs’ta Tek Çare Taksimdir”, **Hürriyet**, 4 Nisan 1957.

EK-13 Dr, Küçük ve R.Denktaş’ın Başbakan A. Menderes’e Çektiği Telgraf, 5 Şubat 1959.

EK-14 “*Kıbrıs Hakkında Anlaşma Londra’da İmza Edildi*”, **Dünya**, 20 Şubat 1959.

EK-15 “*Liderlerimiz Bugün Büyük Bir Tezahüratla Karşılancak*”, **Bozkurt**, 23 Şubat 1959.

EK-16 Dr. Küçük’ün Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Dışışleri Bakanı Selim Sarper’e Yazdığı Not, 1960.

EK-17 Lefke Türkgençliğinin Başbakan İsmet İnönü’ye Gönderdiği Teşekkür Telgrafı, 26 Mart 1962.

EK-18 Türk Cemaat Meclis Başkanı Rauf Demktaş’ın Başbakan İsmet İnönü’ye Gönderdiği Teşekkür Telgrafı. 27 Mart 1962

EK-19 “*Makarios Ankara’ya Geldi*”, **Milliyet**, 23 Kasım 1962.

EK-20 Kıbrıs Halkı Adına Başbakan İsmet İnönü’ye Gönderilmiş Bir Şikâyet Telgrafı, 20 Nisan 1963.

EK-21 “*İnönü: Müdahale Hakkını Kullanıyoruz*”, **Ulus**, 26 Aralık 1963.

EK-22 “*Kıbrıs Cumhuriyeti Dirilemez*”, **Hürriyet**, 1 Ocak 1964.

EK-23 “*İcap Eden Anda Müdahale Edilecektir*”, **Yeni Tanin**, 12 Eylül 1964.

EK-24 “*Yeni Şartlarla Yeni Bir Dünya Kurulur*”, **Ulus**, 17 Nisan 1964.

EK-25 “*Denktaş: ‘Kıbrıs Türk Hükümeti Kurulmalı*”, **Hürriyet**, 27 Temmuz 1965.

EK-26 “*Denktaş: ‘Rum Tarafının Yaptığı Akıllıca Bir Hareket Değil’ Dedi*”, **Halkın Sesi**, 18 Şubat 1969.

EK-27 “*Klerides: ‘Enosis İmkânsız’*”, **Milliyet**, 28 Mart 1970.

EK-28 “*Makarios ile Grivas ‘in Hedefi Enosis ‘tir’*”, **Cumhuriyet**, 22 Aralık 1971.

EK-29 R. Denктаş’ın Cumhurbaşkanı C. Sunay’a Özel Notu, 13 Haziran 1972, **Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi**, Yer No:5/7-28, Dosya No:9404,9404-2.

EK-30 “*Kıbrıs’ta Darbe Oldu Makarios’un Akıbeti Belli Değil’*”, **Milliyet**, 16 Temmuz 1974.

EK-31 “*Yunan Alayı Darbe Yaptı Makarios Öldürüldü’*”, **Dünya**, 16 Temmuz 1974.

EK-32 “*Ordumuz Kıbrıs’ta’*”, **Günaydın**, 20 Temmuz 1974.

EK-33 “*Ecevit: ‘Kıbrıs’ta Yeni Düzenin Temeli Atıldı’*”, **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1974.

EK-1 KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı R.Rauf Denktaşla Yapılan Mülakat

1. Size göre lider ve liderlik nedir?

Efendim Lider doğar diye bir şey ben kabul etmiyorum. Her liderin muhakkak bir vizyonu olması lazım, akli olması lazım, kendini yetiştirmiş olması lazım ama, lider olarak ortaya çıkması için olayların ve içinde yaşadığı muhitin kendisini zaman içerisinde yaptıklarıyla, sözleriyle kanıtlayan birisi olarak öne çıkması, yavaş, yavaş öne çıkması demektir.

Lider, etrafındaki güvendiği insanlarla yürüyebilen insandır. Tek başına yürümeye kalkarsa diktatörlük olur. O zaman da bunun sonu gelmez.

Bir liderin, en önemli özelliği bir vizyonu olması lazım. Ne istiyorsun ? Sonra o vizyona böyle dalma gidilemeyeceğini anlaması ve yaptığı zikzaklarda o vizyonu kaybetmemesi lazımdır. Biz onu yaptık. Yapabildik daha doğrusu.

Liderliğin bir gereği de mümkün olanı elde etmek. Hedeften uzaklaşmamak kaydıyla. Mümkün olan Kıbrıs Cumhuriyetiydi. Averof'un (Yunan dışişleri bakanı) bir beyanatı var. Tenkit ediliyor, "Sen bu antlaşmayı yapmakla Enosis'i gömdün diye. Cevabı, "Beyler aklınızı kullanınız, Enosis'e İngiliz koloni idaresinden mi daha kolay gidilir yoksa bağımsızlıktan mı? Ve Makarios'a göre de bağımsızlık Enosis'e bir sıçrama tahtasıdır.

Liderin bir vasfı da, halkı etrafında tutacak güveni verebilmesidir. Nasıl güven verecektir. Dik duruşuyla, doğruyu söyleyişiyle, kötü havalar estiğinde, merak etmeyin bu geçecek ve geçmesi için sağlam duralım birlikte duralım ilkelerini halka kabul ettirebildiği sürece bu devam eder.

2. Kıbrıs Sorununa (1954-1974) ilişkin olarak hem Türk hem de Rum toplumlarındaki liderlik açısından hangi liderleri, hangi yönleriyle tanımlayabilirsiniz?

Biz Dr. Küçük'ü evvela alırsak, gazetesiyle halka verdiği mesajlarla bir zemin hazırladı. Söylediklerinin doğru olduğunu gören arkadaşları etrafına geldi. Gençlik etrafına geldi. Muhtarlar etrafını sardı ve zaman içerisinde İngilizlerin tayin ettiği liderler karşısında Doktorun tutumu, milli tutum Türkiye'ye bağlı tutum olarak kabul edilince, Türkiye'ye ve Atatürk ilkelerine bağlı halkın yavaş yavaş sözcüsü

haline geldi. Zor günlerde bu sözcülüğü cesaretle yaptı. İngiliz'e karşı yaptı, Rum'a karşı yaptı, gerektiğinde Türkiye'ye karşı da yapmasını bildi. Bu tabiatıyla, olayların kendisini yani bir heykeltıraşın bir kayayı şekillendirir gibi olayların ve olayların karşısında tutumun kendisini şekillendirmiş olmasıdır. Liderlik vasfını böylelikle kazanmış olmasıdır. Hali vakti yerindeydi. Dolayısıyla aylarca ailesini, mesleğini bırakıp Ankara'ya gidebiliyor ve orada kendisini görmek istemeyen, aman İngilizler duymasın diye, Türk Hükümeti'nin kendisine randevu vermesi için uğraşiyor. En sonunda randevu alıp teselli sözleriyle geri dönüyor. Ama Ankara'da Başbakanı görmüş, Dışişleri bakanını görmüş, onlarla konuştuk sizlere selamlar getirdim. Türkiye yanımızdadır gibi sözlerle maneviyatı ayakta tuttu. Türkiye arkamızdadır bilincini halka aşıladı ve mücadele vurma kırma dönemine geldiğinde herkesin gözü Dr. Küçük'teydi. Dr. Küçük Türkiye'ye ne haber gönderdi, Türkiye'den ne haber geldi. Yine her gidip gelişte merak etmeyin Türkiye arkamızdadır şeklinde mesajlar vermek suretiyle o maneviyatı yükseltti. Biz buna katılan gençler olarak onun yanındaydık.

3. Liderin toplumla ilişkisi ve iletişimi açısından bakıldığında, Kıbrıs Türk Toplumunu ile tanışmanız, halkın sizi tanıması ne şekilde oldu?

Ben 1942'de Halkın Sesi çıktığı gün Girne'de İngiliz okulunun son sınıfındaydım. Halkın Sesi diye çocuk satıyor. Aldık bir tane arkadaşlarla. Baktım ki Dr. Küçük'ün Halkın Sesinin çıkma nedenini anlatan makalesi, benim babamdan işittiğim Türk hakları, Türklerin gasp edilmiş hakları İngilizlerin yaptıkları, bunların geri alınması için mücadele lazım vs. bütün onları şey yapıyor. Sonradan Dr. Küçük de bana, “ ben de baban ve arkadaşları ile bu işleri konuşuyordum şimdi sen çıktın geldin, Hâkim Raif'in oğlu, benimle aynı şeyleri konuşuyorsun” diye bir iltifat etmişti. Çünkü ben o yazıyı görünce Dr. Küçük'e bir mektup yazdım okuldan. Tebrik ettim yanında olduğumu söyledim ve cumartesi tatilinde de kinliğine gidip kendisini gördüm. Orda çok duygulandı. Ben de baban ve arkadaşlarıyla cemaat işlerini konuşurdum İsviçre'den gidip geldikçe tatillerde. Şimdi sen geldin benimle konuşuyorsun. Dertler aynı. Gençlerle mücadele edeceğiz vs. o şekilde Dr. Küçük'ün yanında bana güvendiği bir arkadaşı oldum. Onunla yürüdüm. Onun zayıf noktası

varsa ben kapattım benim varsa o kapattı. Böylelikle büyük bir işbirliği içerisinde yürüyüp geldik.

1948 'de Enosis'e karşı en büyük mitingi yaparız Selimiye meydanında. Şimdi o mitingi yapalım mı, yapmayalım mı mücadelesini yaşadım ben. Doktorun etrafındaki o günkü arkadaşları, "Efendim yapmayın kimse gelmeyecek rezil olacağız, rüsva olacağız. Allah için olsun, İngiliz'i kızdırmayalım." Buna rağmen Dr. Küçük ben yapıyorum dedi. İsteyen gelsin istemeyen gelmesin. Bütün Ada'dan Doktor'un etrafına gelen muhtarlar gençler o mitingi yaptırıldı. Ben bir yıllık avukatım, yeni gelmişim. İlk defa beni halk önüne çıkarıp konuşma şeyi veriyorlar. Öyle güzel konuşmuşum ki, öyle bir alkışlanmışım ki işte hala orda devam ederiz. Ne işimiz kaldı ne gücümüz ne ailemiz. Kader de sizi bir yerlere götürür.

4. Baf'ta doğduğunuz dönemde Kıbrıs'ta Türklerin ve Rumların ilişkileri, sosyokültürel yapıları ve İngiliz idaresinin her iki topluma yaklaşımı nasıldı?

Biz Rum düşmanı olarak yetiştirilmedik. Babam benim yargıçtı. Yargıç arkadaşları vardı. Avukatlar saygı duyardı. Ama kendi arkadaşları ile konuşurken," Bu Rumlar fırsat bulsalar kedimize kadar yakacaklar bizi bu sefer " diyen arkadaşlarının konuşmaları karşısında, babamla eve gelirken baba, Maraş'ın muhtarı Yango vardı. Biz ona Yango amca derdik. Babamın polisliği zamanında gayet yakın arkadaştı. Babama, yakaladığı davar hırsızları pusu kurdu. Babama haber verdi, seni öldürülecekler diye. Babam da bunlara pusu kurdu. Hepsini topladı ve bitirdi davar hırsızlığını orada. Adam hakikatten samimi bir adam. Ben çocuk olarak büyüdüm, Yango amca geldi, Yango amca gitti. Amca zannedirim ben kendisini, ne bileyim. Ben babama dedim ki ; Baba bu Yango amca da bizi kedimize kadar yakar mı? Bu Rumlar yakacak madem ki. Dedi ki; " Bak Rauf, eğer kimse görmezse bize yardım ettiğini bize yardım eder kurtarır, ama görecektir olurlarsa elini bile kımıldatamaz. Biz sonra bunu yaşadık. 55-58'lerde bunu yaşadık.

5. Liderin çocukluktan başlayarak liderlik vasıflarına yönelik ipuçları verdiği düşünülürse, siz nasıl bir çocuktunuz? O döneme ait öğretmenleriniz arkadaşlarınız ve çevrenizden takdir görme ile ilgili hatırladığınız anılarınız var mı? Sınıfta veya mahallede, arkadaşlarınız arasında lider vasfınızın ortaya çıktığı anılarınızı hatırlıyor musunuz?

Benim arkadaşlarım söylüyor. Rahmetli Sami, yahu der biz senin evine gelirdik ilkokul talebesiyken. Hırsız ve Polis oyunu oynardık. Şimdi geriye baktığımda, her defasında sen polis olurdun. Biz hep hırsız. Sen bizi kovalar yakalardın. Herhalde kendiler bana bu rolü verirdi.

6. Rum toplumu neden bir din adamını lider olarak seçmiştir. Türk toplumundaki liderlerden, siz hukukçusunuz, Dr.Küçük, tıp adamı. Rumların din adamı ve askeri (Grivas) lider olarak seçmesini nasıl değerlendirirsiniz? Toplum yapısı hakkında neler söylersiniz? Bu kapsamda, Türk-Rum toplum yapılarını karşılaştırır mısınız?

Kilise Rumlarda militan bir din örgütüdür. Osmanlıya karşı mücadelede de papazları önde görürsünüz. Etnark'tır yani milli lider. İstanbul'da Yunanistan'ın konsolosluğunda levhası Konstantinapolis konsolosluğu yazıyor.

7. Liderin öngörüsündeki isabetten bahsedilirse, bir toplumun özgürlük mücadelesinin tam da merkezindeki bir kişi olarak, bulunduğumuz noktada geleceğe yönelik hangi öngörüde bulunursunuz? Sizce yarınlarda Kıbrıs'ta ne gibi gelişmeler beklenebilir?

Biz eğer Kıbrıs AB üyesi olmadı demeye devam edersek kazanırız. Kıbrıs AB üyesi oldu diye elimizi ovuşturarak, aman ne yapacağız diye uğraşırsak o zaman kaybederiz. Olmadı niye, çünkü olamaz. 60 Antlaşmalarına göre Türkiye'nin üye olmadığı bir yere Kıbrıs giremez. Kıbrıs diye Rum'u üye yapmalarını biz kabul etmiyorsak, biz Kıbrıs'ın tümünü üye yaptık diyen AB'nin sınırının buraya geçmesine engel olmalıydık.

EK-2 Kıbrıs Geçici Hükümetinde Çalışma ve Kooperatif Bakanlığı yapan (15 Şubat 1969) İsmet KOTAK'la Yapılan Mülakat

1. Kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Ben 1939 Gazimagosa doğumluyum. Fakir bir ailenin evladım. Bütün eğitim dönemimi Magosa'da geçirdim. 1957' yılında Mülkiyeye gittim. İngiliz tabiiyetinde olduğum için ilkin almak istemediler. 1962'de üniversiteden mezun oldum. Ben 62'de mezun olduğumda, burada Kıbrıs Cumhuriyetinin Dışişleri teşkilatının sınavları yapıyordu. 7 Rum, 3 Türk mülakat yapıyor size, ben orta üçten itibaren gazetede yazı yazdım haber yaptım. Halkın Sesi, Bozkurt Gazetelerinde devamlı.

69 yılında, Geçici Türk yönetimi ilan edilince, dediler ki yeni bir görev var, mecbursun. Ben Lefkoşa'ya geldim. Çalışma ve Kooperatif Bakanlığına, 15 şubat 1969'da göreve başladım.

2. Halkta mücadele azmini arttırmak, milli bilinci güçlendirmek için ve maneviyatı bozucu söylenti tarzı haberleri engelleyebilmek adına lider kadroların aldığı tedbirler nelerdi?

Her sancak bir yandan da beklemekten bunalan beklide çıldırma noktasına gelen halkı, meşgul edebilmek için tiyatro sahnelemeden şiir gecesine, panayır düzenlemesine kadar her şeye el attı.

Bunun yanında da her bölgede mümkün olduğu kadar Lefkoşa'da gazeteler çıkıyordu ama bölgelere ulaşmıyordu. Çok az. Ben Magosa'da haberler merkezinde zaten bir yığın kültürlü insan buluşmuş. Arkadaşlara dedim ki gelin biz bu halkın ihtiyacını karşılamak üzere teksir makinesiyle bir şeyler çıkaralım. Magosa'da bir karikatüristimiz vardı. Ramiz Gökçer. Onu çağırdık. Dedik ki biz karikatüristimsi haber mukavemeti ayakta tutan bir şey yapalım. Ne yapabiliriz. Dedim ki haftalık bir dergi çıkaralım. Zaten Magosa'da caminin üstünde ve surlarda bol karga var. Hatta Magosa'lılara karga yiyici derler. Fakir fukara kargayı keser yer manasında. Dedim ki Karga koyalım adını. Şok yapsın. Çok güzel bir dizaynıyla, ilk isim başlığını ben elimle yaptım, Ramiz düzeltti. Ramiz altına Makarios'u, bir nevi karga, Kıbrıs'ın

üzerine konmak isteyen. Güzel bir dizayn yaptı. Ön kapağında o vardır. Aşağı yukarı 30 sayı çıkardık. Bir sene kadar gitti. Biz olayları alıp karikatürize ediyorduk. Tamamen teksir, beyaz kâğıda basıp sonra da yandan dikiyorduk.

3. İngiltere'nin o dönemdeki tutumunu ve Ada'da görevli valilerini nasıl değerlendirirsiniz?

İngiliz sömürge yönetimi milliyetçi kelimesiyle izah edilecek ne varsa bunu yok etmekle yoluna devam edeceğini biliyordu. Bunu Hindistan'da da yaptı, Sri Lanka'da yaptı, Afrika'da yaptı. Örneğin Türkiye'den siz plak getiremezsiniz buraya. İsterse Safiye Ayla olsun fark etmez. Gelmeyecek. İstiklal Marşı 78'lik o öyle bir gizlilikle gelirdi buraya. Türk Bayrağı mümkün değil. Bir tek bayrak her cuma camiye çekilirdi.

Burada bize ne yapardı. Örneğin, İlkokulda 6 Kasım İngiliz'in kendi askerleriyle dünyada yaptığı mücadelenin ve bir de I. , II. Dünya Savaşında ölen İngiliz askerlerinin anma günüdür. 'Popy Day' derler; Tarlalarda yetişen gelincik. O gelinciğin bir kâğıttan örneğini yaparlar. O gün beni anımsayınız. 6 Kasımlara doğru bir haber varsa İngiltere'de muhakkak İngiliz politikacı da, askerde burasında görürsünüz. Kırmızı ve de bir telciği var bunu geçirirler. Bütününü getirirlerdi buraya. İlkokuldan bilmeme nereye kadar hepsini dağıtırlardı. O gün öğrencileri sıraya koyarlardı öğretmenler, müdürler ve meydanlara giderdik. Okullarda mümkün değil Türkiye'nin bayramını, seyranını kutlamak. Milliyetçi hiçbir kitap gelemez. Bütün kitaplar burada Lefkoşa'da maarif müdürlüğünün matbaaları vardı. Orda basılır. Bir de öğretmen takip ederdi. Not düşerdi karşısına; bu aşırı milliyetçidir. O adam ya Baf köylerine sürülürdü, ya Karpaz köylerine sürülürdü. Yahut da işten çıkarılırdı. Memuriyete ne kendi ne ailesinden kimse alınmazdı. O zaman başka iş yoktu. On şilin bu gün 20 TL maaş alacak adam da geçindirecek çocuğunu. Burada bir Cyprus Mail diye bir gazete çıkar. Şu anda da çıkmaya devam ediyor. İngiliz döneminde de o gazeteyi İngiliz'e hoş görünmek için şuraya koyarlardı. Onlar memur olurdu. Siz olamazdınız. Bir de burada EOKA'nın bize şu faydası oldu. Biz tepkimizi ondan sonra ortaya koyduk. 31 İsyanı var ama bir cemaat statüsünde örgütlenmesine izin verildiği için ve İslam kelimelerini kullanırız mesela lisenin adı

‘Kıbrıs Türk Lisesi’ değildi. Tek bir lise vardı Lefkoşa’da, ‘Kıbrıs İslam Lisesi’. Benim abim mezun oldu. İslam Lisesi. Ta ki kıyamet koparıncaya kadar Veziroğullarını falan attılar okuldan 1957’lerde o “İ” kelimesinin başına bir çizik çekerek “T” kelimesi getirdiler. Bu mekanizmayı elinden hiç bırakmadı İngiliz.

4. Dr. Küçük’ü bir lider olarak nasıl değerlendirirsiniz? İnsanları yönlendirmede etkin yönü ne idi? (Zekâ, Karizma, Cesaret, İletişim becerisi, İnisiyatif, Kararlılık, Güven verme, Hitabet, Öngörü, Adanmışlık).

Dr. Küçük bir halk adamı. İnsanların nabzına kolay girebilen, hiçbir protokol tanımayan, aileden geliri olduğu için, hastasına bedava bakan bir adam. Yani İngiliz için çok tehlikeli bir adam. Hitap kabiliyeti çok yüksek, kelimeleri halk dili. Yazılarını okursanız Halkın Sesinde, oradan bulursunuz onu. Su katıksız bir Atatürkçü. Evkaf yönetiminin başına geçti mücadele etti. İngiliz’e kılıç çekti. Vakıf idaresini Türklere aldırdı. Hem milliyetçi olacaksınız, Atatürkçü olacaksınız, bunlar hep doktorun hasletleridir ve örgütçü olacaksınız. Türkiye’ye bağlı olacaksınız, İngiliz’e de karşı duracaksınız. Rum’a karşı olacaksınız. Kiliseden nefret ederdi. Doktordaki yapı, bence Kıbrıs Türk Halkının o günkü mukavemetine maya oldu. Bu çok önemlidir. Rauf Bey doğrudur, atak bir liderdi. Doktor biraz daha pasifti. Ama niye pasifti. Gücü yoktu ki. 1973 yılında, en azından alay burada. TMT burada. Onun için siz atak olursunuz. Ama Dr. Küçük mecburdu. Düşününüz biz Magos’a bölgesinde 16-17 yaşında düşen köylere derhal gittiğimiz gibi, bir bakıyorsunuz Doktor gelmiş arabasıyla. Karagöz bir arabası vardı. Yanında da şoförüyle. Kişisel ödüyordu şoförünü. Küt diye ikisi gelirler. Öldürebilirlerdi kendisini. Çayırova’ya gittiğimde, o kadının öldürüldüğü, bir gün önce doktor ordaydı. Yani, çok çalışkan bir adamdı. Gecesi gündüzü yoktu.

5. Rauf Denктаş'ı liderlik açısından değerlendirir misiniz? (Zekâ, Karizma, Cesaret, İletişim becerisi, İnişyatif, Kararlılık, Güven verme, Hitabet, Öngörü, Adanmışlık)

Rauf Bey her zaman, Dr. Küçük'ün yanında, ya gazetesinde yahut toplantılarında veya İngilizlerle yapılan görüşmelerde veya 1960'taki devlet kuruluşlarında, iyi bir hukukçu ve mukavemetçi olarak vardır. TMT'nin kuruluşunda Burhan Nalbantoğlu'la beraber, bu Dr. Üçü beraber, TMT'nin kurucularıdır. Dr. Küçük, biraz daha tedbirliken, Denктаş'sa bu mücadelenin silahlı mücadeleye gideceğini gören ve öyle bir örgütlenmeye gidilmesi gerektiğini Burhan Nalbantoğlu'la beraber Ankara'ya kabul ettiren bir liderdir. İkincisi, bizim gibi o dönemin artık bir yere gelmiş gençleriyle irtibat kurabilecek durumdadır. Rauf Bey o riskleri alan bir adamdır. Nitekim daha sonra, uluslar arası görüşmelere gitti, sonra Ada'ya sokulmadı. Türkiye'ye gitti. İnönü'ye rağmen sandala bindi Ada'ya gelmek istedi. Bu milli mücadelede risk alan bir adamdır. Ve de doğru yapıyor, benim gibi insanlara hitap eden birisidir.

Rauf Bey biraz daha genç kuşağa doğru kayan bir lider. Öngörüsü çok yüksek, kalemi çok güçlü. İngiliz diline ve Rumcaya egemen. Rumca da çok güzel konuşur. Bazıları ben İngilizceyi konuşurum der. Konuşursunuz. Ama Türkçeyi konuşuyorum dediğinizde fikra anlatabileceksiniz. O anlattığınız incelik, o konuşmayı destekleyecek. Rauf Bey böyle bir adam. Adam Newyork'a gidiyor BM görüşmelerine. Gidip kütüphaneden konuşma sanatları üzerine kitaplar alarak geri geliyor. 20. dakika insanlar bunalır, ne fikra anlatacaksınız. BM Güvenlik Konseyinde öyle bir konuşma yapar, dünyayı etkiler. 15 Kasım'da biz ilan ettik. BM bizim aleyhimize karar almaya çalışıyor. Acele uçu oraya gitti ve hiç unutmadığım bir konuşmadır o. Yumruğunu vurdu; siz kimsiniz dedi. Benim halkımın özgürlüğüne engel olacaksınız. Ben bağımsızlık ilan etmişim. Ben esarete maruz bırakıldığımda, siz benim yanımda mıydınız? Rus büyükelçisi bile tebrik etti kendini. Ama dedi kusura bakma biz politika olarak aleyhte oy kullanmak zorundayız. Böyle bir adam.

Rauf Bey, devleti örgütleyen liderdir. Yer altı örgütünü örgütledi. Milli mücadele oldu. Türkiyeyi Kıbrıs'a çeke çeke getiren, müdahale yaptıran ve ondan sonra da devlet ilan eden bir liderdir.

6. 1954-1974 yılları arasında T.C.Hükümetlerinin Kıbrıs konusundaki tavırlarını değerlendirir misiniz? Mücadele sürecinde Türkiye'den tam destek gördüğünüzü düşünüyor musunuz?

O dönem İngiliz sömürge dönemi olduğu için bence herkesin hakkını vermek gerekiyor. Eğitim yönünden, aslında çok ciddi adımlar atıldı ki o isabetliydi. Kıbrıs'taki eğitim kurumlarına öğretmen enjekte etmek, kitaplarla takviye etmek ve mukavemeti bir yerde ayağa dikmek ve Türkiye'de ilerde Kıbrıs'a yararlı olacak insanlara burslar vermek o hükümetin büyük başarısıdır. Ben o dönemin mülkiye mezunuyum. Benim gibi arkadaşlarım Kıbrıs'ta eğitim gördüler. O kuşak düne kadar bu memleketi yönetenlerdi. Şimdiki Başbakan benim sınıf arkadaşımıdır. O dönemden yetişti. Cumhurbaşkanı benden bir sınıf yukarıdaydı. Biz Namık Kemal Lisesi mezunuyuz. Hepimiz de. Başbakan da, Cumhurbaşkanı da Namık Kemal Lisesi mezunu. Ben de. O Namık Kemal Lisesi unutmayalım, Türkiye'ye bağlı tek liseydi. Öğürleri hep İngiliz yönetimine bağlıydı. Biz direkt Ankara'ya bağlıydık. Öğretmenlerimiz oradan gelirdi. Para oradan gelirdi. Kitap oradan gelirdi. İngiliz onu sansürlerdi ama olsun gene gelirdi.

İkincisi, bir Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ta TMT'nin kuruluşunu zorunlu ve gerekli görerek destek verdi. Kurulmasına da izin verdi. Milli Savunma Bakanı olan da Menderes, Ethem Menderes. Menderes kabul etmişse bu ikisi sayesinde kabul etti. Onları çok iyi biliyorum. Daha henüz Genelkurmay kadrolarında böyle bir kadrolaşma yoktu. Ondan sonra oldu. Bizim o dönemde Ankara Modern Palas diye bir otel vardı, Kızılay'da. Bizim karargâhımızdı. Kıbrıs'tan her giden Dr. Küçük, Denктаş, herkes ordaydı.

Bence İnönü'nü çok ihtiyatlı bir adamdı. Maceracı değildi. Kesinlikçiydi. Kıbrıs konusunda da öyle yaptı. Biz macera yapmasını istiyorduk Kıbrıslı olarak. Çünkü biz denize düştük yılanı sarılacağız. Değil İnönü'ye, hepsine. İnönü de Denктаş'a şu cümleyi söylüyor; Bak Denктаş Bey dedi kendisine, Kıbrıs'ta bir tek

Türk kalmasa, Türkiye'nin Kıbrıs davası bitmez. Evvela bunu bil. İkincisi, Kıbrıs Türk Halkı mukavemet edecek kadar sabredecekse ve ederse, sonuca varacaktır. O mukavemet etmeyecekse, sabretmeyecekse, kendi hatasıdır. İnönü 21 Aralık 63'te burada baskın olduğunda, Noel baskını. Lefkoşa'nın üzerine alçak uçuş yapan uçakları getirtip darmadağın etti her tarafı. İngiliz elçisi çağırdı şeyi Osman Örek'in bir anısıdır. Osman Örek gitti elçiliğe. Makarios da geldi. İngiliz elçisi açıyor pencereyi. Uçakları gösteriyor. Makarios'a diyor ki; Türk Kuvvetleri Alayı kışladan çıkıyor. Devam ederseniz Türkiye buradadır. İngiliz o tarihi de ters yönde kullandı. İnönü bence o günlerde yapması gerekeni yaptı neden.

İlk defa Rumların mevzilerini BM ye yıktıran adamdır Çağlayangil. Türklere diyor tecavüz var. Çünkü kontrol yapıyorlardı Magosa bölgesinde. Çarpışmaya girdik orda kontrolü kabul etmiyoruz. Bizim toprağımıza giremezsiniz. O dönemde Çağlayangil güvenlik konseyini de kullanarak onların mevzilerini yıktırabildi. Konusunu çok iyi bilen bir insandır. Ama o günlerde TMT 'yle ve Genelkurmayla bir hareket etti. Ellerindeki imkânları sonuna kadar kullananlardı. Ama ondan sonra da orduya, özel birlikler kurulması, çıkarma için çıkarma gemilerinin yapılması vs. sağlayan insanlardı.

Nihat Erimle Kıbrıs'a ilk feribotu, Yeşilada Feribotunu koyan hatta ismin de kendi veren kişidir. Nihat Erim Kıbrıs konusunu çok iyi bilen, Kıbrıs müzakerelerine katılmış ve ödün vermeyen bir zattı. Kıbrıs konusunda büyük hizmetleri geçti.

Bayülken kendi hangi görevde bulunmuşsa, kendi kendine politika üreten bir diplomattı. Şahsen de tanıdım beraber de çalıştık. Bayülken'de öyle bir tip vardı ki, kendi başbakan. Bir büyükelçi bir merkezde ama, Kıbrıs davasında inanmış bir kişi olarak Rumların ve Yunanların taktiklerini çok iyi bilen biri olarak gereğini yapıyor sonra bildiriyordu.

Ecevit Kıbrıs'ı iyi bilen bir adamdı. Görevi almazdan önce bizden hayli raporlar alıyordu, parti başkanı olarak. Hükümet kurmazdan bir hafta önce Turan Güneş başkanlığındaki heyeti buraya gönderdi. Ecevit Kıbrıs'taki kooperatifçilikten çok etkilenmişti. Ben bakandım o dönemde Çalışma ve Kooperatif Bakanı. Kıbrıs'taki kooperatifçiliğin ne kadar başarılı olduğunu, benden devamlı rapor aldılar çünkü. Türkiye'yi o dönemde Kopenhag'taki toplantıda Uluslar arası örgüte üye

yaptırdım. Turan Güneş bilgili, bilinçli müthiş bir aydındır. Girişken bir adamdı. Bulunmaz bir dışişleri bakanlığı yaptı. Kendisiyle beraber gelen heyetle bakanlar kurulunda da toplantı yaptık, bu işin bir yerde müdahaleye kadar gidebileceğini söyleyen ilk adamdır. Rauf Bey'den aldığı izlenimlerden sonra, Bakanlar Kurulunda dedi ki, yaptım benim inceleme Rumların eninde sonunda bir Enosis sıçraması yapacaklardır. Yani bizi bölgelere sıkıştırdılar, dış dünya müdahalesini engelledikleri an bunu yapacaklardır. Zaten 15 Temmuzla 20 Temmuz arası, çıkarmaya kadar gelen noktada unutmayınız ki, Kissenger, hemen o Temmuz ayında, iki defa Kıbrıs'a geldi. Burada görüşmeler yaptı.

Ecevit, göreve geldiğinde, Kıbrıs'ın belgeleriyle, aydınlanmış durumdaydı. Dışişleri bakanı fiilen, siz sınırdan bahsederken o biliyordu sınırı. Cenevre'de konuşurken sınırları biliyordu. Benim başkanlığında burada bir bakanlar alt komisyonu da Türkiye bir müdahale yapacaksa hangi topraklar bizim elimizde kalmalıdır diye, bir rapor hazırladı. Bu raporları iki üç safhasını sunduk. Giderken Turan Güneş almıştı bunları. Bu üç harita Turan Güneş'in çantasında vardı. 56'dan itibaren yapılmış göçler, terk edilmiş Türk köyleri, çünkü çok Türk köyü hep Rumlaştırıldı.

Ecevit dönemi Kıbrıs'la en büyük işbirliğinin ve müşterek hareketin yapıldığı dönemdir. Zaten aksi takdirde Barış Harekâtı olmazdı. Harekâttan sonra da Kıbrıs'ın kalkınması için buraya ardı ardına uzmanlar gönderen bir hükümetle karşı karşıyayız. Türkiye'den nüfus aktarmasının planını yapan Ecevit'tir.

10. TMT 27 Kasım 1957 'de R.Denktaş, Burhan Nalbantoğlu, ve Kemal Tanrıverdi tarafından Lefkoşa'da kuruldu. TMT'nin kuruluş ve mücadeledeki yerinden bahseder misiniz?

Kuruluşu Ocak 1957'dir. Ancak Rıza Vuruşkan'ın gelip imza attığı tarih olan 1 Ağustos 1958 olarak kaydedildi. TMT olmasaydı Kıbrıs mücadelesi kaybedilmişti. Bizler çeteydik. TMT nizami orduydü. Bu işin sanatını bilen ve meslek edinen bir subay grupları göreve geldi ki, Türkiye harekete geçti. Bizim elimizde hiçbir şey yokken, evet köşe başlarını tuttuk ama bir ülkeyi tutmamız mümkün değildi. TMT doğrudan doğruya Genelkurmayın emrinde bir ordu yarattı burada. Neydi o ordu,

Anadolu'daki gibi, bölgelerde bir komutan, varsa yardımcı iki tane teğmen. Bu şekilde 57'den itibaren örgütlendi. 20 Temmuz sabahı en az kayıpla Adaya çıkarken bu tamamen TMT'nin marifetidir. En önemli görevi de istihbarattı.

11. Sizce ENOSİS nedir? Geldiği nokta açısından yorumunuz nedir? ENOSİS fikriyle sizin zihninizde çağrışan şahıslar kimlerdir?

Yunanistan kurulduğu andan itibaren emelleridir. 13. Adadır Kıbrıs. Büyük ada derler. Bu gün güneye geçerseniz kiliselerinde üç bayrak vardır. Bir tanesi Bizans bayrağıdır. Çift başlı kartallı. İkincisi yunan bayrağıdır. Üçüncüsü de uydurma Kıbrıs bayrağıdır. Onlar Enosisi düşe kalka bir yere getirmek isterler. Biz 74 hareketiyle Enosisi bir yerde durdurduk. Şimdi Rum ve Hıristiyan dünyası, bizi bu Enosisin önüne çıkmış toprak parçasından çekilmeye, Türk Ordusunu aradan çıkarmaya ve zaman içerisinde bu işi temizlemeye çalışıyor. Anlaşma yapmazlar bizimle.

12. Makarios'u bir lider olarak değerlendirir misiniz? (Zekâ, Karizma, Cesaret, İletişim becerisi, İnisiyatif, Kararlılık, Güven verme, Hitabet, Öngörü, Adanmışlık)

Makarios kilisenin yetiştirdiği bir militan. Ama bu biraz daha şahsiyetli olduğu için ipleri eline aldı. Makarios niye Yunanistan'da diktatörlük kurulduğunda Kıbrıs'ı ona bağlamayı reddetti? Çünkü kendine bağlamak isterdi. Kendinin başkan olduğu Yunanistan'da böyle bir olay isterdi. Makarios Grivas'ı kendisi getirtti Kıbrıs'a. Grivas II. Dünya savaşında Almanlarla işbirliği yaptı, sonra da İngilizlerle işbirliği yaptı. Bunların anlaşarak, ben idari sen vurucu güç. Bence Makarios su katılmamış bir Enosisçiydi. Kalsaydı Enosisi yapacaktı. Eğer Türkiye'de 20 Temmuz olmayaydı.

13. Geriye bakıp da hiç pişman olduğunuz oldu mu?

Ben mülkiyeden mezun olduğumda 1962 Haziranında, Kıbrıs Türk Kültür Derneği var Ankara'da onun başkanı, Halil Fikret Alasya, beni çağırdı ve dedi ki, bize Fransa'da Fransa dış ilişkiler fakültesinde, ihtisas için 4 yıllık burs verdiler. Bu

iŖe yalnız sen uyarsın. Zaten milli TMT saflarından geliyorsun, bu bursu sana vermek istiyoruz. Dedim ki bu davada yetiştirdiğimiz yüzlerce insan bana sormaz mı, sen bizi yetiştirdin, sonra kalkıp Fransa'ya gittin. Bu yüzden geriye bakıp da hiç pişman olmadım. Ben bu ülkenin en çok satan gazetesini çıkardım; Kıbrıs Postası. Zaman geldi meclis dışındaydık. Gel dediler BRT'nin başına geç, gittim onu da yaptım bir buçuk yıl. Bir gerçek vardır; inandığınız dava uğruna, ben ve eřim onu da katıyorum. Çünkü şermin de TMT'cidir. Hiçbir zaman ardıma bakıp da neden bunu yaptım demedim. Gerçekten bizim kuşak bunu dūřünemezdi.

MÜDÜR VE İMTİAZ SAHİBİ:
CEMAL TOĞAN
İDARE YERİ
Amsalı No. 75
Posta Kutusu 524
TEL: 2951
Lefkoşa - Kıbrıs

Bozkurt

HAFTALIK MÜSTAKİL TÜRK GAZETESİDİR
YIL: 3 ★ PAZARTESİ, 22 ŞUBAT, 1954 ★ FİYATI 1½ Kr. SAYI: 292

Zeki Saffet
MOTOSİKLET
TAMIRCISI
Türk Bankası Sokakı
No. 10 Lefkoşa

Başbakan Papagos, Makariosa Yeni Tavsiyelerde Bulundu

Türk Kadınının Yarını

Bon haftalar içinde Türk kadınının gösterdiği faaliyet takdirin fevkindedir. Bugüne kadar Kıbrıs Türk kadını teşkilatsız bir halde, cemiyetin sosyal ve kültürel davalarına faydalı olmaktan çok uzaktı. Bir çok konularda Türk kadınının teşkilatlığı hissediliyor, sanımlı bir görüş mahsulü olan gerek tenkitler yapılıyor ve Kıbrıs Türk kadınının da teşkilatlanması lâzım geldiği fikri savunuluyordu.

Bundan bir yıl kadar evvel, Lefkoşada temeli atılan "Kıbrıs Türk Kadınlar Birliği" Lefkoşa şubesi nüve halinde faaliyete başlamış, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonuna temsileli göndererek cemiyetine faydalı olmak yoluna gitmişti. Bu başarı sonucu olarak, kur-

Ankara: 21 - Atınadan buraya gelen haberlere bakılacak olursa, Yunan Hükümeti Kıbrıs Başdespotu Makarios'a ilhak konusunda da yeni bir siyaset takibetmesini tavsiye etmiştir. Papagosa göre, Kıbrıs meselesinin Birleşmiş Milletlere sunulması mevsimsizdir ve Kıbrıs halkı İngiliz hükümetinin muhtariyet teklifini kabul etmemelidir.

Yunan Hükümeti Kıbrıs meselesinin İngiltere ile dostluk çabası dahilinde haline de ümitsizce taraftar değildir. Çünkü Yunan Hükümeti, Kıbrıs meselesinin Türkiye ile Yunanistan arasında bir çözüme olduğu nu pek iyi bilmektedir.

Diğer taraftan Makarios, Kıbrıs Rum halkının muhtariyete taraftar olmadığını ve Kıbrıs Rum halkını ilhaktan başka bir şeyin tatmin etmeyeceğini Yunan Hükümeti ricasına beyan etmiştir. Öyle tahmin olunuyor ki, Makarios Yunan hükümetinden kesin bir red cevabı aldıktan sonra, siyasi partilerle de temaslar yapacak ve muhtemelen Birleşmiş Milletlerde aza bulunan bir devletin yardımına sığınacaktır.

BOZKURTUN NOTU: Kıbrıs Türk cemiası, ilhak kadar muhtariyetin de tehlikeli bir idare şekli olduğunu bildiği için, muhtariyet düşüncesini de şiddetle protesto etmekte ve adanın statüsünde yapılacak herhangi bir değişiklikte muhtak surette Türkiye'nin fikri alınması lâzım geldiğini ileri sürmektedir.

Berlin Konferansı Hakkında

Batılı Dışişleri Bakanları bir tebliğ yayınladı

Berlin: 21 - İki haftalık çalışmadan sonra hiçbir netice alınmadan Berlin konferansı sona ermiştir. Berlin konferansını müteakip, Amerika Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, İngiliz Dışişleri Bakanı Eden ve Fransa Dışişleri Bakanı Bidault'un imzasını taşıyan bir tebliğ yayımlanmıştır.

Tebliğde Berlin konferansında müsbet bir netice alınmadığı ve her yapılan teklifin Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov tarafından reddedildiği belirtilmekte ve Sovyet Rusya'nın ötedenberi takibedegelmekte olduğu siyasetinde hiçbir değişiklik yapılmadığı ka-

dolunmaktadır. Üç Batılı dışişleri bakanları, Sovyet Rusya'nın Almanyanın birleştirilmesine taraftar olmadığını ve Avusturya'nın istiklalini istemediğini aynı tebliğde kaydetmektedirler.

Tebliğde, Batı dünyasının herhangi yeni bir teklifle, yeni bir konferansa hazır olduğu belirtilmektedir.

Hitler'in Vasiyetnamesi Satılıyor

Berlin: Altın harflerle süsü başlıklı kağıtlara yazılmış olan Hitler'in vasiyetnamesi yakında mezaada satılacaktır.

GÜNÜN AYNASI:
Değişmez Kıbrısın
Cehresi

Yeni Kıbrıs Valisi Geldi

Yeni Kıbrıs Valiliğine tayin edilen Ekselâns Robert Perceval Armitage ge-

EK-6 "Papaz Makarios Komünistlerle İşbirliği", Cumhuriyet, 18 Nisan 1955.

Kıbrısın Röportajlar: 2

Başpapaz Makarios komünistlerle işbirliği

Yazan: William L. Ryan

(A. P. haberler yorumeusunun dünyanın belli başlı gazetelerinde çıkmaya başlıyan yazı serisinin neşri hakkı gazetemize aiddir)

**Makarios, hempoarile telefonla görüşüyor
(Kama 5 inci sahifemizde)**

EK-7 Atina'da çıkan gazetelerin tercümeleri, 27 Ağustos 1955.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

TÜRKİYE BÜYÜK ELÇİLİĞİ

Ağ 5
kenn

Atina, 27 Ağustos 1955

Ko. 760/443-11. Q.

Ek: 2

Östü: Sayın Başvekilinizin Kıbrıs'a
dair beyanatının Yunan
basınındaki aktisleri hk.

Anz.
28.8.

Hariciye Vekâletine

Bütün Atina gazeteleri, 26 Ağustos tarihli nüshalarında, Sayın Başvekilinizin Kıbrıs meselesi hakkında yapmış oldukları beyanatın tam metnini negretmişler fakat beyanata tahlil ve tefsirden iğtinap etmişlerdir. Yalnız, Hükümet taraftarı "To Vima", "Akropolis", ve "Kathimerini" gazeteleri beyanatın sadece, Kıbrıs Türklerinin 28 Ağustos'ta bir katliân tehdidi karşısında bulduklarına dair olan kısmını ele alarak, bugibi sayıların tamamen asılsız olduğunu ve bunların, Türk-Yunan dostluğunu kundaklamak maksadiyle İngilizler tarafından çıkarıldığını yazmışlardır.

Gazetelerin 27 Ağustos tarihli nüshalarında, beyanat hakkında daha geniş tefsirler çıkmıştır. Bu tefsirlerde tekrarlanan ana fikir, Türkiyenin, Kıbrıs'taki İngiliz hâkimiyetini devam ettirebilmek için Türkiye ile Yunanistanın arasını açmağa matuf İngiliz tuzağına düştüğü, Malbuki müşterek tehlikenin, iki memleketin dost ve müttehit kalmalarını âmir bulunduğu şeklindedir.

Sayın Başvekilinizin beyanata hakkında Yunan gazetelerince yapılan tefsirlerin Fransızca tercümeleri leffen tekdin kılınmıştır.

Derin saygılarımla arz ederim.

Büyük Elçilik işlerini
tefvire memur
Başkâtip

Ana

12-

030	01			36	219	2
-----	----	--	--	----	-----	---

EK-8 "Bayar ve Menderes'in Kıbrıs İçin Demeçleri", Cumhuriyet, 25 Ağustos 1955.

ANADOLU ELBİSEĞİ ve TUNAFTİYEGİ
Yüceltirmen nasarı dikkatlice
Müşter (RU-BO) markalı
kumaş ve parçesiller. Ayraç Naylon
kumaş çeşitleri
Tuzla - Sığırcı Başlıca
MİNES: BENEFRİM Mahmutpaşa
Cad. 34/36 Telefon: 22464
Telegraf: RÜBO - İstanbul

Cumhuriyet

31. inci yıl sayı 11.160

KURUCUSU: YUNUS NADI

Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet İstanbul - Posta kutusu No: 216
Telefonlar: Üstümlü Saraylı Numarası: 3628 Yan İşleri: 3629 Matbaa: 3629

MURTEŞEM MEHTAP GEZİSİ
Ezber Derneğinin 27 Ağustos 855 cumhuriyet günü Lüks Dolmabahçe Vapuruna terfih ettiği ezber mehtap gezisi davetiyesini 27.2522 den tamin edilmiştir. Vapur saat 19 da Galata Ribnum İskelesinden hareket edecektir.

Perşembe 25 Ağustos 1955

Bayar ve Menderes'in Kıbrıs İçin Demeçleri

Başbakan: «28 ağustosta mahallî hükümet hazırlıksız olabilir. Oradaki halkımız silâhsız bulunabilir. Fakat bu onların müdafaasız kalacakları manasına gelmez» dedi

Menderes'in başına dünkü mühim beyanâtı

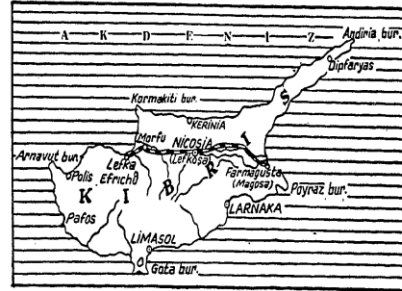
«Bir tebeddül mevzuubahs olursa Kıbrısın Türkiye'ye rücu etmesi lâzım gelir. Aleyhimizde bir değişikliğe kat'iyen tahammülümüz yoktur.»

Başbakan, Yunan hükümetinin hâl ve hareketinden bahsederken: «Ne biçim hükümettir ki bir kasaba papazına devlet muamelesi yapacak kadar eğilip bükülmektedir.», dedi

«Kıbrısta bir aygıt seçtiğimizde hükümet olarak dünyaya buca yeni gullerle ammak isteyenlere ister istemez (Ankara içinde ne işle yapı?) sorularını sormak zorunda kalacağız»

Sohbetinde bulunmakta olan Başbakan Menderes, dün akşam Leman İktisatında Kıbrıs hakkında Londra'da ügü konferansına ilişkin hareket etmekte olup buğünkü menden Devlet Vekilli, Hariciye Vekilli Fatin Rüştü Zorlu, ana Millî Müdafaa Vekilli Etem Menderes, ana Hariciye Umumî Kurulu Büyük İktisatçı Mustafa Nuri ve diğer ana ile Devlet Vekilli doktor - Arkan Sa. 7. Sü. 2 te -

Türk olan ve Türk kalacak olan Kıbrıs

Kasım Gülek dün Erzurumda konuştu

«C.H. Partisinden ayrılanlar baba ocağına dönün, D.P. deki kıymetli vatandaşlar, cesaret gösterin,»

C. H. P. Genel Sekreteri: «Henüz vakit geçmedi,

Bayarın demeci

Kıbrıs heyetine «28 ağustos için siziz teminat veriyoruz» dedi

«Bu tarihte Kıbrısın Yunanlılar Türklerle hiç bir şey yapması yacaktıdır»

İzmir, 24 (Telefon) - 3 gündüzlük imzaları bulunan Kıbrıs - Limesol Dönya Türk Cemiyeti başkanında 25 kişilik, Cumhuriyet Baykanı Celâl Bayarın başkanında - Arkan Sa. 7. Sü. 2 te -

3 Mustafanın kullandığı aynı nüfus kağıdı

Halkın içinde sıkıntılı girenler «Mustafa İsmaili askerlerinin de yarımların anlaşılın

Antalya, 21 (Telefon) - Ferik kazanda bir kayda istenilen girenler bir nüfus cüzdanından istifade eden vatandaşlık mükellefleri - Arkan Sa. 7. Sü. 4 te -

Fas hâdiselevi

EK-9 Başbakan A.Menderes'in Dışişleri Bakanı F. Rüştü Zorlu'ya Yazdığı Telgraf,
27 Ağustos 1955

ARŞİVİ

27/8/1955

Sevin Fatih Rüştü Zorlu

Sifrenize teşekkür ederim. Gerek entin konuşmalarda gerekse tyefedür üzerindeki münakaşalarda hiçbir komtromi bahis mevzuu olamayacağını her fırsatla anlatmak lüzumdur. Memlekette hakim olan heyecan ve yaptığım beyanatın bütün memleketçe tam bir tasviple karşılanmış olması başka türlü hareket etmek yani asgari şartımızın Kıbrıs'da statikonun muhafazasıdır şeklindeki mutlak ve kat'i ifadenin gayri mahsus bir şekilde dahi hududu haricine çıkmanın hükümetimiz için asla bahis mevzuu olamayacağı aşikârdır. Memleketin büyük bir heyecanla ve yek vücut olarak üzerinde durduğu Kıbrıs davasının görüşülmesinde noktai nazarımızı liyakatle müdafaa edeceğinize emin bulunuyorum. Sizin ve Millî Müdafaa Vekilimizin muhabbetle gözlerinizi öper, mesai arkadaşlarınızla birlik cümlelerine muvaffakiyetler temenni ederim.

Adnan Menderes

Sonhavadis

AMACIMIZ SOSYAL GÜVENLİKTİR

YIL: 4 - SAYI: 70

10/Mart/1956 CUMARTESİ

Günlük Siyasal Gazete Sahibi
Yaz İşleri Müdürü:

Cemil Sait BARIAS
Baki KURTULUS

Neşiyatı fiilen idare eden Mes'ul müdür

İhami SOYSAL

Başlıcağı yer: Rüzgârlı Sok. Son Havadis Matbaası - Ankara.

Telefonlar: Bayazır 13199, İdare: 14962

10 Kurus

Yeni tefrikamız

ATEŞLİ GECE

Bu aşk ve macera romanı sizi 2 nci Dünya Savaşının
Filipinlerine götürecektir.sevimli Katia'nın aşk ve
macerasını heyecanla takip edeceksiniz.
Yarın Başlıyoruz

Makarios Kıbrıs'da dün tevkif edildi

Yunanistan, İngiltere ile siyasî münasebetlerini kesiyor mu?

Keşke Konuşmasaydı

C. S. BARIAS

Demokrat Parti Genel Başkanı Adnan Menderes İzmir'de açık hava toplantısında konuştu. Cumhuriyet gazetesini muhabirinin bürüncüne göre zorla konuştu. Keşke ilk kararına sadık kalsaydı da tenakuzlarla dolu konuşmasını yapmasaydı. Keşke konuşmasaydı da Cumhur Başkanı Celal Bayar'ın Demokrat Partinin bir üyesi olduğunu hatırlatmasaydı.

Menderes'in konuşması na şaşmamak kabili değildir, Büyük Millet Meclisinde bütçe münasebetleriyle kati derecede konuşmuş ve ihtar dikmiştir. Lüzumsuz yere basını bir kere daha kızdı. Bakan söze başlarken ne diyor:

Tatlımız Amerikalı ressam Lamar Dodd pek yakında şehrimizde bir sergi açacaktır. Yukarıda ressam eserinin birinde görülmektedir.

Kıbrıs Valiliğinin yayınladığı tebliğ

Lefkoşe, 9 (Ankara) - Kıbrıs Valisi Fevzi Maraşal, Sir John Harding Kıbrıs'ta mevcut olmaktadır. 7 nci maddesine göre siyasî emellerine erişmek isteyen ve şiddetle hayıran Makarios'a diğer üç Kıbrıs'lı kilise mensubunu tevkif etmiş ve bugün yurtdışına sürmüştür.

Makarios bilindiği gibi bugün Atina'ya giderek ve son görüşmelerinde Yunan Hükümetine fikir vererek onlardan tahmin alınacaktır. Fakat Makarios evden çıkarılmaz evinde araştırma yapan Emniyet Kurulları evde bulunca EOKA teşkilatının broşürlerinin havi bir depo ile patlayıcı maddelerin bulunduğu bir ambar meydana çıkarılmıştır. Pasaport hava elemanları vardıktan zaman Emniyet Kurulları kendilerini derhal tevkif etmişlerdir. (Devamı Sa. 7. S. 2 de)

ATINA'DA TÜRK, İNGİLİZ VE AMERİKAN ELÇİLERİ KORDON ALTINA ALINDI

Atina 9 (Ankara Ajansı) - Makariosun tevkif edildiği haberi burada geniş tepkilerle karşılanmıştır. Yunan İktisat Bakanlığı Karanfilis'in başkanlığında toplantı yapılmıştır.

Atina Emniyet Müdürlüğü bu rahatsız edici hadiseye mahal vermemek için Türk, İngiliz ve Amerikan elçilerini mahallede altın almıştır. Diğer taraftan halkın müessif bir hadiseye hayıranması için gerekli her türlü tertibat da alınmıştır.

C.M.P.

Genel İdare kurulu
ile Meclis grubu
bu gün toplanıyor
Siyasî partilerin meclis

Besimde görülen Maryse Fabre Fransa'da jüri tarafından güzel ilk kraliyet seçildiği halde bütün şiddetli kıyaz yüzünden bu karar iptal edilmiştir.

EK-11 "İnönü: 'Kıbrısta Türklerin Hukuku En Eskidir' Dedi", Hürriyet, 25 Temmuz 1956.

Resimde, C. H. P. Genel Başkanı İsmet İnönü, dün evinde C.H.P. li gençlere Lozan müzakerelerini anlatırken. Solda, C.H.P. Malatya mebusu Nüvit Yetkin ve sağda da C. H. P. li başkanı görülmektedir. (Foto: Hürriyet - A.B.)

İnönü: "Kıbrısta Türklerin hukuku en eskidir,, dedi

C. H. P. lideri Kıbrıs işini Lozan'a bağlı görüyor

24 Temmuz Lozan gününün yılönümünü münasebetiyle, C. H. P. li gençlerden bir grup, dün saat 16,30 la İsmet İnönü'yü Maçka'daki evinde ziyaret etmişler, C. H. P. Malatya milletvekili Nüvit Yetkin'in le bulunduğu bu toplantıda İnönü genç C. H. P. lilere Lozan Müahedesi'nin esaslarını anlatmış ve bazı şartlarını nakletmiştir.

İnönü, şöyle demiştir:
— "Bugün 33 seneyi doldurmuş bulunuyoruz. Kazanımları muhafaza etmek için şimdi etrafımızda bulunan genç cemiyet 1923 teki İsmet Paşa'dan çok daha azimli ve kuvvetli görünüyor.."

Kıbrıs ve Lozan

İnönü'ye bu toplantıda bulunan bazı mensupları Lozan müahedesi sırasında Kıbrıs statüsünün ne şekilde tesbit edilmiş olduğunu, hangi şartlarla İngilizlere terk edilmiş bulunduğunu ve halihazırdaki statüde bir değişime açılsa Lozan anlaşmasını ihlal edip
(Devam) Sa. 5. Sü 3 de

EK-13 Dr, Küçük ve R.Denktaş'ın Başbakan A. Menderes'e Çektiği Telgraf, 5 Şubat 1959.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Telegramm - Télégramme - Telegramma

51 + 04051 NICOSIA W855 51 5 2020 = VIA IMP =

Erhalten - Reçu - Ricevuto
von - de - da
Stunde - Heures - Ore
Name - Nom - Nome
nach - à - a
Stunde - Heures - Ore
Name - Nom - Nome

BRN 1 59 2020 5
19 19
70 03 11 53 21 27

LT = TURKISH PRIME MINISTER
ZURICH SWITZERLAND = ②
DOLDERGRAND

BU TARİHI GÜNDE KIBRIS TÜKLERİ DAVALARININ AZIMLI VE
DIRAYETLİ ELLERİNİZDE BULUNMASINDAN HUZUR İCİNDEDİRLER STOP
HAKLARIMIZI SON HADDİNE KADAR KORUYACAGINIZA VE BİZİ RUM
TAHAKKUMUNE TERKETMEYECEGINIZE KATI İNANCIMIZ VARDIR STOP
KIBRIS TÜKLERİ TEK VUCUT OLARAK İTİMADE VE BAĞLILIKLARINI
BİLDİRİ HURMETLERİNİ SUNARLAR BASARILAR DİLERLER = DOKTOR
TT 202 11 30 A KUCUK VE RAUF DENKTAS +

or demand, les télégrammes sont télégraphés
A richiesta, i telegrammi sono telegrafati

Bağdat Pakına karşı
MOSKVA, 19 (A.P.) - Sovyet gazetesinde İsvetia Bağdat Pakına karşı, girişimci propaganda başlatma devamlı Paki için gittikçe yamıyor. Bu sevgili sosyalist (Ruslarca soltarında komünist) mizajlar ve Nifem Gazi nehriye kadar uzanan gençliklerde yaşayan bütün gazetesiler için ödül bir teşviktedir.

DÜNYA

HEP BU VATAN HEP BU HALK İÇİN

Bir Yunan Şilepi battı
ATINA 19 (A.P.) - 400 tonluk bir (Türkiye Harabesi) Yunan gemisi batmış ve 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Batan gemi Yunanistanın birinci büyük gemisi idi. Batan geminin adı "Kıbrıs" idi. Batan geminin kaptanı Erol Fıratlıydı. Batan geminin kaptanı Erol Fıratlıydı.

Adres: DÜNYA İst. Tel: 22 45 16 - 22 58 08

Cuma 20 Şubat 1959

25 Kt. YIL: 7 Sayı: 2297 F. Rifat ATAY

Kıbrıs hakkında anlaşma Londra'da imza edildi

Adnan Menderes, anlaşmaya hastanede İngiliz ve Yunan Başbakanları önünde imza koydu

Bağımsız Cumhuriyet kurulması kesinleşti

İngiltere Ada'da üslerini muhafaza edecek, Türk ve Yunan askerleri daimî olarak bulunacak

LONDRA, 19 (A.A.) - Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs temsilcileri Kıbrıs hakkında bir Cumhuriyet kurulması konusunda anlaşmayı bugün imzaladılar. Anlaşma, bugün Londra'da Hastane'de yatan Adnan Menderes'in odasında imzalandı. Haberi ilk defa Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rıfık Zorlu, konferansın çıkışta gazetecilere bildirdi ve: Anlaşma imzalandı demektir. Anlaşmaya Fatih Rıfık Zorlu, İngiltere Başbakanı Harold MacMillan, Yunan Başbakanı Konstantinos Karamanlis, Kıbrıs Türk Özgür Lideri Fazıl Küçük ve Makarios makarioslar katıldılar. Anlaşmanın içeriği, pazariye açıklanmamıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı, konferansın çıktısından itibaren günde bir defa konferansın sonuçları hakkında basın toplantıları düzenleyecektir. Türkiye Dışişleri Bakanı, konferansın çıktısından itibaren günde bir defa konferansın sonuçları hakkında basın toplantıları düzenleyecektir.

İMZADAN SONRA - Kıbrıs hakkında varılan anlaşmanın metni dün Türkiye, İngiltere ve Yunan Başbakanları tarafından imza edilmiştir. Resmide İngiliz Başbakanı Mac Millan, Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rıfık Zorlu, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile Şefik Fıratlı, anlaşmayı Londra'da imzaladılar. (LONDRA - RADYO - FOTO)

Dünya gazetesi yazışmaları Mü.

dürlüğüne İstanbul 15 Şubat 1959 tarihinde Keskin köyü muhtarseçimi-

Bu haberin gıda ile ilgili olarak 15-Şubat-59 tarih ve 236 sayılı çıkışında unutulmaz olarak yazılmıştır.

Şilepi de: Şilepinin sona erdiği bir arada resmi hükümetin bu konularla ilgili yazışmaları hakkında bilgi için D.P.İ. ile yazışmaları için makalelerimizin çıkışına yazışmaları üzerine yazışmaları istinadlı olarak bildiren bir gün çıkışlarıdır.

Dünya Tertip Kurumu (Devamı Sa: 5 Si: 3 de)

Yalman'ların durmasına devam edildi

Muhlis Erbuğra'ya dair makale için bazı savınma hakları dinlenecek

Devlet başkanlığı bakana ve Milli Eğitim Bakanına karşı da, yalmanların savınmalarına karşı da, 15-Şubat 2. Akis Özen Makalesinde (Devamı Sa: 5 Si: 1 de)

Menderes radyo ile bir mesaj gönderdi

"Kazanın dehşeti karşısında geçirdiğim hiç kahr,

Dünya Tertip Kurumu (Devamı Sa: 5 Si: 3 de)

EK-15 "Liderlerimiz Bugün Büyük Bir Tezahüratla Karşılancak", Bozkurt, 23 Şubat 1959.

Pazartesi
23
ŞUBAT
1959

Bozkurt

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Liderlerimiz Bugün Büyük Bir Tezahüratla Karşılancak

Dr. Küçük, Londradan Ayrılmazdan Evvel Beyanatta Bulundu

Londra Andlaşması Bugün Ankara, Atina ve Londra'da Açıklancak

LONDRA (R) 22 — Kıbrıs Türklerinin liderleri Dr. Fazıl Küçük, avukat Rauf Denktaş ve avukat Osman Örek bugün uçakla Londra'dan İstanbul'a müveccihen ayrılmışlardır. Liderleri Hava alanında Türk sefaretî mensupları Londra'daki Kıbrıs Türkler Cemiyeti temsilcileri ile üye ve kalabalık bir halk külesi uğurlamıştır. Londradan ayrılmadan önce hava alanında gazete ve siyasi muhabirlerine verdiği bir demetle Dr. Fazıl Küçük cüzümle şöyle demmiştir: "Kıbrıs için yeni amellerle dönüyoruz." Kıbrıs'ın bu anlaşma ile tam zamanında kurtarıldığını söyleyen Dr. Küçük muhabirlerine şöyle devam etmiştir: "Takat onu (anlaşmayı) aşırı hızla yuvarlayıp hareket etmek kolaydır. Her iki cemaatin liderleri çok büyük mesuliyetler omuz-

Londrada yapılan yuvarlak masa toplantısında hazır bulunduktan ve Kıbrıs anlaşmasını imzalıktan sonra...

"Başarı Rumlara bağlıdır. Eğer onlar da bizim gibi iyi niyet ve samimiyet gösterirlerse, bunun faydalı olmaması için ortada hiç bir sebep yoktur." Dr. Fazıl Küçük anlaşmadan sonra Kıbrıs'ta Türk öğrencilerinin yaptıkları nümayişlerin genel fikrini düşüncelerini aktarımediğini söyleyerek şunları ilâve etmiştir: "Bu mektep çocuklarının varamazlıklarından başka bir şey değildir." Türk liderleri Londradan İstanbul'a giderek geceyi orada geçirecekler ve yarın (bugün) özel bir Türk uçağı ile Lefkoşaya gelerek, gecelerin yapılacak olan Kıbrıs anlaşmasının açıklanmasında Adada hazır bulunacaklardır. Anlaşma bugün Londra, Ankara ve Atina'da aynı saatte açıklancaktır. Büyük Tezahürat: Liderlerimizi karşılamak için büyük hazırlıklar

Londradan hareket etmiş bulunan Kıbrıs Türk Liderlerinden Dr. Fazıl Küçük, Avukat Rauf Denktaş, Osman Örek İstanbul'a vassıl olmuş ve hava alanında Kıbrıslılar ve basın mensupları tarafından karşılanmıştır. Kıbrıs Türk Liderleri Yeşilköy Hava Alanında basın mensupları tarafından soruların çeşitli sualleri cevaplandırılmış ve Kıbrıs için yeni bir devrinin başlamak üzere olduğunu belirtmişlerdir. Liderlerimiz bugün bir Türk Askerî Uçağı ile İstanbul'dan hareket ederek Kıbrıs'a gelecektir.

Şehitleri Ankara

Ankara dün en hüzü

ANKARA 22 (Basın-Yayın) - Başkent Ankara bugün en hüzümlü günlerinden birini yaşıyor. Londra'daki miessif uçak kazasında şehit düşümlerin naaşlarını seğılamak için daha saat 10.00 dan itibaren onbinlerce Ankara'lı Esenboğa istikametinde giden caddeler boyunca sıralanmış ve binlerce vasıta ile onbinlerce Ankara'lı da Esenboğa hava meydanına gitmiş bulunuyordu. Uçağın geliş saati yaklaşığı sırada meydanın içi ve dışı binca hinc dolmuş bulunuyordu. Şehitlerin aileleri, Beisi cumhuriyet adına Umumi

340

EK-16 Dr. Küçük'ün Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel ve Dışişleri Bakanı Selim Sarper'e Yazdığı Not, 1960.

[1960]

e/1

AG

BERİ CEMAL GÜRSELİN
MÜHÜRÜNE
MÜHÜRÜNE
MÜHÜRÜNE

Çok Sayın Cemal Gürsel
Devlet ve Hükümet Reisi

Kıbrıs'ta Cumhuriyetin ilanı münasebeti ile izhar buyduğumuz iyi temennilere teşekkür ederim. Kıbrıs Türk Cemaati olarak öteden beri takip ettiğimiz sulh politikasına sadık kalacak, hak ve hürriyetimizin sağlanması yolunda eldeki bütün imkanları meşru yollardan kullanmasını bileceğiz.

Anavatanın bu güne kadar müzaheret ve büyük desteğine mazhar olan bizler bundan böyle de izinizden ve yolunuzdan ayrılmayacak, inkılaplara daima sadık kalacak ve Kıbrıs Türkünü daha müreffeh, daha mes'ut bir hayata kavuşturmak ve aynı emel ve amacımız olacaktır.

Kıbrıs Türk Cemaati namına minnet, şükranlarımızı sunar bağlılık ve sadakatimizi teyid ederiz.

Reisicumhur Muavini
Dr. Fazıl Küçük

Çok Sayın Hariciye Vekili
Selim Sarper

Uzun ve çetin bir mücadeleden sonra Türk Cemaatinin kazandığı hürriyette en büyük hisse Anavatanın uzun yıllardan beri gösterdiği fedakarlık ve sarf edilen gayretlerin eseridir. Anavatan Geçliğinin bu uğurda sebkât eden hizmetlerini Türk Cemaati ebediyete kadar unutmayacaktır.

"zerimize aldığımız ağır ve mesuliyetli vazifeyi takdir eden biz inkılap Hükümetimizin müzaheret ve yardımları ile başara-

EK-17 Lefke Türkgençliğinin Başbakan İsmet İnönü'ye Gönderdiği Teşekkür
Telgrafı, 26 Mart 1962.

PTT

Devlet telgraf muhaberatından
dolayı mesuliyet kabul etmez

TELGRAF

Yol :

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Cumhurbaşkanlığı Arşivi

LT. SAYIN İSMET İNÖNÜ BASVEKİL ANKARA

Sıra no.	İlk merkez	Numara	Kelime	Verildiği	Resmi	Orta marka	Alınan	İmza
++ 5171	294	TNXA63	LFKNC26	LEFKACYPRUS	36	26/3/1962	1555V RD	

KAHRAMAN ORDUMUZUN KIBRİŞİ FETHİ SIRASINDA İLK SEHİT DÜŞEN
BAYRAKTARIN TURBESİNE VE DİNİ MABETLERİMİZE RUMLERİN LCAKCA
TECAVUZLERİNİ SİDDETLE TELİN EDER ANAVATNİMİZA BAĞLILIGIMIZIN TAM
OLDUGUNU BILDIRIR HURMETLE ELLERİNİZDEN OPERİZ = LEFKE TURKGENCLIGI

030 01

Stok No. 3401 - 3230 (190x140) 20.000.000 ad. 196

(TCDD Matbaası - İzmir - 5125 - 1961)

EK-18 Türk Cemaat Meclis Başkanı Rauf Demktaş'ın Başbakan İsmet İnönü'ye Gönderdiği Teşekkür Telgrafı. 27 Mart 1962

PTT

DEVLET TELGRAF MÜHÜRÜNDEN DOLAY MÜHÜRLEME İHTİSAP ETİLMİZ.

TELGRAF

Yol : 4381

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

SAYIN İSMET İNÖNÜ BAŞBAKAN ANKARA

Sıra No	İl Merkez	Numara	Tarih	Verildiği	Basım	Gönderen	Alındığı		İnce
							Tarih	Saat	
5077	425 NICOSIA	34	27	1142			12	14	9

TURKLUGUJ. MİLLİ MUKADDESATINA YAPILAN SENİ TECAVUZ KARSISINDA ANAVATAN HUKUMETİMİZİN GOSTERİSİ OLDUGU ENERJİK TUTUM VE İLGIYE KIBRIS TURKU ADINA SUKRANLARIMIZIZ ARZEDEER SAYGILARINI SUNARIM. TURK CEMAAT MECLİSİ BAŞKANI RAUF RAIF DEMKTAŞ *****

030 01 7 41 8

Okunak No: 2491 - 2294 - 11-8 - 1961 21 07% 009 25 1142

(TCDD Matbaası - İncez - 414 - 1961

ADRES: Çağaloğlu, Mollafeneri sokak No. 1 - İSTANBUL
TELGRAF: MİLLİYET, İstanbul
POSTA KUTUSU: 492, İstanbul
TELEFON: 27 42 10 (Santral)

BU GAZETE BASIN AHLAK YASASINA UYMATI TAHHÜT ETMİŞTİR.

BUGÜN
8
SAYFA
25
KURUŞ

Milliyet
Halk Gazetesi
KURUCUSU: ALİ NACİ KARACAN

Öğreten-İŞ BULAN-Ücreti taksitle
DAKTİLO SEKRETER KURSLARI'nın
KADIKÖY ŞUBESİ
Altıyol, Kuşçullu Cad. No. 8 - 10, Kat 2 de açıldı
Merkezi: Laleli Kemalpaşa Mah. Ağayokuşu Cad. No. 1
Büyüklü Şubesi: Lale Sineması karşısı No. 34, Kat 1
Ayrıca her çeşit **YAZI - TEKSİR** işleri
Tel: 22 21 06 - 44 90 11 - 36 11 50
İLANCIKLIK 7081 - 1481

*Türk Hava Kuvvetlerinin
"Çubuk 683,, uçağı ile*

MAKARIOS ANKARA'YA GELDİ

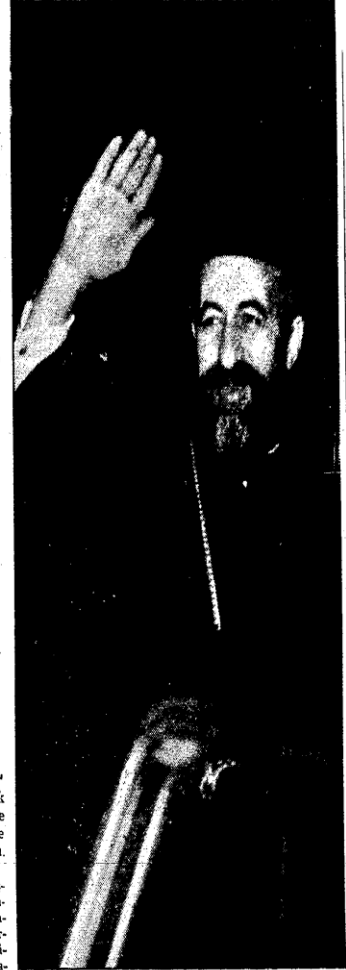
BAR GECEKONU BÖLGESİNİ GEZDİ Şehrinde bulunan Devlet Bakanı Etil Aybar, dün Zeytinburnu, Tuzluçay ve Şişli'de dolayısıyla, arzu edilen şekilde evlerini yapılmış demlidir. Barı gecekondu sakinleri de deri ve ellekle-tilgi olarak hazırladıkları raporları Bakan'a vermişlerdir. Resimde, Bakan ve yanındakiler gecekondu bölgesinde.

**Bir öğrenci grubu
Makarios aleyhinde
tezahürat yaptı**

ANKARA, ÜZEL.

KIBRIS Cumhurbaşkanı Makarios dün saat 15 de Türk Hava Kuvvetlerinin «Çubuk 683» uçağı ile şehrimize gelmiş, hava alanında Cumhurbaşkanı Gürsel ve Başbakan İnönü tarafından karşılanmıştır.

Hava alanında Gürsel'in «Hoşgeldiniz» konuşmasından sonra Makarios Türk hükümetinin davetinden dolayı teşekkür etmiş, «Türkiye halkı ve Türk Hükümeti erkânı ile özellikle Türk Milletinin kaderinin tayininde çok önemli rol oynayan» olan ekolünleri gibi bi-

Dün Ankara'ya gelen Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, halkı selamlıyor...

**E.C.D. sözcüsüne göre
Prof. Tinberaen istifa etti**

EK-20 Kıbrıs Halkı Adına Başbakan İsmet İnönü'ye Gönderilmiş Bir Şikâyet
Telgrafı, 20 Nisan 1963.

5084
ZCZC 1704 NXA1084 C1912
NICOSIA 34/33 20 1005

PTT
Devlet telgraf muhaberatından
Gelayı mesuliyet kabul oğmca

4322
20 Nisan 1963

SAYIN BASBAKAN İNONU ANKARA

BASKIYLA KIBRIS TURKUNUN BASINA GECENLER HALKIMIZI
FELAKETE SURUKLEDİLER SİMDİ ANAVATANI ATESE ATMAK
İSTİYORLAR ATATURKUN YURTTA SULH CİHANDA SULH PRENSİBİNİ
CİNETME YECEĞİNİZE İNANİYORUZ TOPLANTIMIZ SAYGI-
BAĞLILIK BİLDİRİR DALI TURK HALKI KIBRIS

030	01			8	46	8
-----	----	--	--	---	----	---

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
KURUCUSU: KEMAL ATATÜRK

PERŞEMBE 26 ARALIK 1963

Atatürk'ün Annesinin anısı dökülecek

HERGÜN SATTA

TELEFONLAR
Yönetim Kurulu: 1 11 31 99
Baskıhanesi: 1 11 31 73
Yeni Bina: 1 11 31 30
Sırt ve Foto Servisi: 1 11 31 90
Dış İletişim Servisi: 1 11 31 33
İdari Servis: 1 11 31 31
Kıbrıs Servisi: 1 11 31 31

SON DURUM → Kıbrıs semalarına uçan Jetlerimizden sonra donanmamız da Akdenize hareket emri aldı

{ Daha fazla bekleyemedik
Çünkü Kıbrıs'ta 'büyük bir katliam' devam etmektedir }

İNÖNÜ : MÜDAHALE HAKKINI KULLANIYORUZ

Uçaklar mücadele alanlarına gittiler

KABİNE DÜN AÇIKLANDI

Yeni Kabine üyeleri kimler?

KABİNEVİ CHP

GÜRSELİN MESAJI
"Tecavüzler vahşicedir,"

Kıbrıs'ın dün gelen fotoğraf

İNÖNÜ : MÜDAHALE HAKKINI KULLANIYORUZ

KABİNE DÜN AÇIKLANDI

Yeni Kabine üyeleri kimler?

KABİNEVİ CHP

05.01.2

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR
Kurucusu: KEMAL ATATÜRK

HERGÜN 8 SAYFA

TELEFONLAR
CUMA 17 NISAN 1964

Arabulucu Ankara'ya geliyor
Sakari Tuomioja bugün Erkin'le yarın da İnönü ile görüşecek

Zararı çareyanlarla mücadele için rapor hazır

İnönü Kıbrıs konusunda Time Dergisine demeç verdi...
MÜTTEFİKLER KIBRIS KONUSUNDA TUTUMLARINI DEĞİŞTİRMEDİKLERİ TAKDİRDE BATI İTTİFAKI YIKILIR VE...
"Yeni şartlarla yeni bir dünya kurulur...,,
Türkiye de bu yeni dünyada kendisine yeni bir yer bulur

Rumlar harb hazırlığı yapıyorlar

GENE TEZLERİNDE - Ankara - Güne yola çıktı. Başbakan Turgut İnönü'nün başbakan ve dışişleri bakanlığı müddetinde Kıbrıs sorunuyla ilgili olarak bir konuşma yapacağı bildirildi. Başbakan, bir konuşma yapacağı bildirildi. Başbakan, bir konuşma yapacağı bildirildi.

Salı
27
TEMMUZ 1965
Sene: 18 - No. 6192
Fiyat: 25 Kuruslar.

★
★
★

Hürriyet

GÜNLÜK MUSTAKİL SİYASİ GAZETE

Müessesisi: SEDAT SİMAVI

M A T B A A : Bahalı Caddesi
No. 15 - 17 Cağaloğlu - İstanbul
Telefon : + 22 44 00 - 22 07 15
TELEGRAF : Hürriyet - İstanbul

Ada'da Türk hakları çiğneniyor

DENKTAŞ: KIBRIS TÜRK HÜKÜMETİ KURULMALI

Türk Cemaat Meclisi Reisi, seçimin tehiriyle Kıbrıs işinin hallini istiyor

re kuvvetli için ... PROGRAMI

LARININ CKMP'de
LAN YENİ PROG-
TE TARAFINDAN
GIDA, BU PROG-
BULACAĞINIZ.

Albay", CKMP Genel Müf-
Konur sokakta, iki katlı bir
"ında CKMP Olağanüstü
lik koltuğuna" oturabilmek
landırmıştır.

CKMP ye girdiğinin ilk gün-
nünden itibaren parti içinde bir
huzursuzluk yaratan... 79 uncu

İnönü raporu beğenmedi - Beşiktaş İlçe Merkezinde yapı-
sında, Parti Lideri İsmet İnönü seçimlerle ilgili politikayı tesbit
eden 150 sahifelik raporu beğenmemiş ve yeniden hazırlanmasını
istemmiştir. Kimsenin içeri alınmadığı bu toplantıdan sızan haberlere
göre İnönü, "Sıkı bir seçime gireceğiz. Partiler Kanununun ge-
tirdiği yeniliklere cevap veren bir rapor hazırlayın" demiştir. Be-
simde, İnönü ile Nihat Erim'i dünkü toplantıdan çıkarırken
görüyorsunuz. (Foto: Haber Ajansı)

A NKARA, (HA) —
Kıbrıs Türk Ce-
maat Meclisi Başkanı
Rauf Denktaş, Makar-
ios Hükümetinin Ana-
yasayı hiçe sayarak se-
çim kanununu değiştir-
mesi üzerine verdiği bir
demeçte, Türkiye'nin
millî bir hükümet kur-
masını, Adada bir "Tür-
kiye Cumhuriyeti Hü-
kümeti" nin faaliyete
geçirilmesini istemiştir.

Birbuçuk yıldan beri Ma-
karios Hükümeti tarafından
Kıbrıs'a sokulmayan Türk li-
derlerden Rauf Denktaş, Kıb-
rıs'taki son gelişmelerle ilgili
sorulara verdiği cevapta şun-
ları söylemiştir:

— "Makarios İdaresi, geçirmiş
olduğu son Seçim Kanunu ile
ENOSIS'in ilânından evvel atılma-
sı icap eden en son adımı da at-
mıştır. Fiklen Yunanistan'ın işga-
(Devamı Sa. 7. Sh. 2 de)

Medicim tanlanhua

EK-26 "Denktaş: 'Rum Tarafının Yaptığı Akıllıca Bir Hareket Değil' Dedi", Halkın Sesi, 18 Şubat 1969.

Halkın Sesi

Girne Caddesi No. : 172
Telefon : 62446
LEFKOŞA — KIBRIS
Matbaa : HALKIN SESİ

HAKKIN SESİ VE HALKIN DİLİDİR

Kurucusu : Dr. FAZIL KUÇUK

ABONE : Altı aylık 3 lira
Senelik 6 lira, yabancı
memeleler için senelik 15.
Aylık abonemiz yok.

SALI
18
Şubat 1969
Yıl: 27 — Sayı : 6336
FIATİ : 15 Mİ

DÜNKÜ TOPLANTIDA K. KAYMAKLI VE ALT KOMİTELER MESELESİ GÖRÜŞÜLDÜ DEVRIYE İŞİNİN KASITLI OLARAK YARATILDIĞINI VE MAKSADIN TÜRKLERİN EVLERİNE DÖNMELERİNİ ÖNEMEK OLDUĞUNU SÖYLEYEN

Denktaş'la Klerides dünkü görüşmeden önce gazetecilerin sorularını cevaplandırıyorklar. (Foto : Enformasyon)

Denktaş; "Rum tarafının yaptığı akıllıca bir hareket değil" dedi

YESİL-HAT ANDLAŞMASI KONUSUNDA DENKTAŞ'LA KLERIDES'İN GÖRÜŞLERİ FARKLI

Cemaat Meclisi Başkanı, bu kez aydın devan eden müzakerecilerden sonra ve hüküm süren iyi hava içinde, bu olayların vakuumuna hayal karıştırdığı, bunlara beraber, müzakereleri etkilemesi için bir sebep olmadığını belir-

ZİYARET
Bu arada Denktaş Klerides ile birlikte K. Kaymaklı ziyareti için devriye konusuna dair bir diğer soruya verdiği karşılıkta "Klerides istese gideriz" demis-

ALT KOMİTELER
Alt Komite hakındaki bir soruya karşılık Denktaş, geçen hafta zarfında alt komitelerin ilgili Klerides'ten yazılı teklifler beklemediğini, fakat bu tekliflerin gönderilmediğini ve bu hususta görüşmelerini söyledi.

GEÇ KALMIS KARAR
Türklerin K. Kaymaklı'ya dönmesine yönelik müzakerelerde emsalsiz kararın alınması konusunda, Makarios yönetiminin aldığı karar hakkında sorulan bir soruya Denktaş, bunun geç kalması bir kate olduğu; "söyleyecek cevap vermiş ve şöyle demisiz."

RUMLARIN DURUMU
Türk seminde evleri bulunan Rumların, bu evlerine dönüşümlerinde bir Rum gazeteci tarafından sorulara verdiği cevapta Rauf Denktaş, şimdiki karışık Ruman, evine dönüşümler için bir mirasat yapmadığını söyledi ve demisiz ki: Bir Türk Rum semindeki evine dönüşümüne, polis kontroluna ve diğer her şeyi kabul etmektedir. Türk semindeki evine gelecek isteyen bir Rum, aynı şeyleri kabul etmeli, bize mirasat olma O zaman bir de düşünürüz."

RUM KONTROLU
Köylerine dönecek Türklerin Rum Yönetimi kabul ettiği es meselesi soruya bıraktı. Fakat yine geri dönmek olan Türkler için "tamamıyla kendilerinin istemesiyle" şeklinde bir şey söylemektedir. Bununla birlikte bazıları için olduğu hayal karıştırdı. Mesajları halihazırda bir yoluna bulduğumuzu imi oluyoruz."

İHTİLAF BÖLGESİ
K. Kaymaklı'da son olayların akabinde Nassa sokak (İskenderiye Caddesi) hakkındaki bir soruya karşılık Denktaş, bunun

in için Türk makamların tanımlanması şart olup olmadığını daire soruların bir başka Denktaş "Tabii" diye cevap vermiş ve şöyle demisiz:

"Zaten başka türlü de olmaz. Dıştan ki o Rumun da mahlul olduğu bir hadise çıktı. Mesela kendisi bir Türk devriye ve ya bir Türk tüpü ona diyor. Bu durumda adam kimin hima yerine oturacak? Siz Türk semine giremezsiniz, Türk seminde bir varız. E, biz de adama bir karşılık, seni devriyeye döndürsünler mi diyor? Siz bunun politika olduğunu iddia etersiniz. Bunun politika değil, bunlar realite'dir."

KLERIDESİN KONUŞMASI
Denktaş, gazetecilerin sorularını cevaplandırmaya devam eden Klerides de gelmiş ve bir soruya karşılık, görüşmede K. Kaymaklı mesalesinin de ele alınacağını fakat üzerinde fazla durulmayacağını söyledi. "Muzakere çalışmalarına devam edeceğiz" diye ilave etmiştir. Alt Komitele ilgili bir soruya cevap veren Klerides bu hususta görüş notlarında bulunmadığını ve yazılı teklif istediğinin de ihtimal dışı olduğunu söylemiştir. Diğer bir soruya karşılık Rum Temsilcisi, alt komitelerin kurulmasını açıklanmasını tehir ettiğini, çünkü komitelerin görev şartları

K. Türk İstanbul Yüksek Öğrenim Gençliğinin Mücahitler Gazinosunda terüplediği çay partisinde Dr. Küçük öğrencilerle.

Kıbrıs Türk İstanbul Yüksek Tahsil Gençliğinin çay partisinde Dr. Küçük ve Denktaş birer konuşma yaptılar:

Bütçe işini Mart'tan itibaren T. Cemaati Bürosu yönetecek

Öğrenciler K. Derneğinin faaliyetinden yakındı - Yurt sorununun halli için site kurulacak

Dr. Küçük konuşurken

deniz Rauf Denktaş ve öğrencileri ailelerinin yanında geçirmek için Kıbrıs'a gelen İstanbul Yüksek öğrenim öğrencileri hazir bulunmaktadırlar.

R. Denktaş konuşurken

DURUM ÇOK KRİTİK..
Uzun yıllar Kıbrıs semalarında kaplayan siyah bulutların dağılması, çıkan şimşeklerin susmaya başladığını gösteren Rumlar yeniden havayı elektrikleştirmek, uçuklara doğru ilerleyen siyah bulutları tekrar basımda toplamanın gayretini içinden olduklarını fiiliyatları ile işbit etmiş durumdadırlar.
Küçük Kaymaklı dört aydır beri huzura kavuşmuş, bu no güven Türkler yerlerine dönmeye zaman gelmişine inanarak, kendi imkanlarıyla tamir ettirebildikleri evlerine girmeye başlamışlardır. Bu hareket, ne geç karantılab, ve ne de güzel yollarından yapılmaktadır. Küçük Kaymaklı polis istasyonunun önünde geçişler, Türkler alt evler

Kıbrıs Türk İstanbul Yüksek Öğrenim Gençliği avon Başkan

★
★

ADRES: Nuruosmaniye Caddesi
No: 65 İSTANBUL
TELGRAF: MİLLİYET, İstanbul
POSTA KUTUSU: 492, İstanbul
TELEFON: 22 44 10 (Santral)

YIL: 20, SAYI: 8024

BUGÜN
12
SAYFA
50
KURUŞ

Milliyet
Halk Gazetesi

**SAMİ KOHEN
LEFKOŞA'dan
BİLDİRİYOR**

Rum Temsilciler Meclisi
Başkanına göre tek çözüm
yolu bağımsızlık

KLERİDES: "ENOSİS İMKANSIZ,,

■ Klerides'e göre, Makarios'a yapılan suikast siyasi bir komplodur ve bâzi yabancı unsurlar buna katılmıştır

MAKARIOS İLK DEFA TÖRENDE GÖRÜNDÜ

Yunanistan'ın Osmanlı idaresinden ayrıldığı 25 mart tarihi, Kıbrıs Rumları tarafından da bir tören bayram olarak kutlanmaktadır. Bu yıl da, Yunan Elçiliğinin evsâdında bir geçit resmi düzenlenmiş, özellikle eski muhâzırlar ve geçitli okulcular mensup öğrenciler bu törene katılmıştır. Elçilik bahçesindeki tribünden kürsü Makarios, Kıbrıs Rum Yönetimi üyeleri, Yunan Elçisi ve Rum kuvvetlerinin Komutanı olan Yunan'ın general Yezekinis izlenmişlerdir. Kesimde, Makarios geçidi izlerken görülmektedir...

CHP grubunda seçimi Erim ve Koçaş kaybetti

DURUM

ECEVİT'İ HARCAMAYIN...

CHP'nin Democrazia birliği düzeninde cereyan eden değişiklik-

**Avrupa Konseyi için yapılan
seçimde Ecevit listesi kazandı**

ANKARA, ÖZEL
AVRUPA Konseyi Başkanvekili Nihat Erim, dün CHP Ortak Grubunda yapılan konsey üyeliği seçimini kaybetmiştir. Erim'in yerine

Rum Temsilciler Meclisi, suikaste karışan yabancı unsurların açıklanmasından şüphelenildi

MAKARIOS'un sağ kolu sayılan Rum Temsilciler Meclisi Başkanı G. Klerides dün Milliyet'e verdiği özel derste, «Enosis'in barışçı bir çözüm olarak gerçekleştirilmesi imkânsız bir şey» olduğunu söylemiştir.

Klerides bugün için mümkün görülen çözüm şeklinin «Bağımsızlık» olduğunu belirtti, ancak Kıbrıs görüşmelerinin sonuç vermemesi halinde bunun da «İmkânsız» hale gelebileceğini eklemiştir.

Rum lideri, Kıbrıs'taki son olaylarla ilgili olarak Makarios'a karşı düzenlenen suikastın «Siyasi bir komplote» olduğunu söylemiş, bazı «Yabancı unsurların» bu komploya katılmış olmasının «muhtemel» olduğunu belirtmiş, ancak bu konuda kesin bulduğuna takdirde bile bazı politik sebeplerden bunun kamuoyuna açıklanmasının mahzur olabileceğini ileri sürmüştür.

Klerides ile Temsilciler Meclisindeki bürosunda yaklaşık 45 dakikalık müzakere aşağıdaki şekilde cereyan etmiştir:
GÖRÜŞMELER DEVAM EDECEK

SORU: «— Toplumlar arası görüşmelerde son zamanlarda her hangi bir gelişme kaydedilmediğine göre, bu temaslara devam etmekte fayda görüyor musunuz?»

CEVAP: «— Görüşmelerin faydalı bir amaca hizmet ettiğine inanıyorum. Bu görüşmelerde iki tarafın da ne gibi güçlüklerle karşılaşmış olduğunu ilk elden öğrenmek imkânını bulduk. Daha önce Devamı Sa. 11, Sü. 1 de

İsmail Hani DANİŞMEND
İ Z A H L I
OSMANLI TARİHİ
KRONOLOJİSİ
Birinci cilt (tamamlandı)
559 sayfa; yabaklı ciltli 40 lira
Çıkarım: Türkiye Yayınevi
İstanbul: 567/1940

Cumhuriyet

Kurucusu: YUNUS NADİ

48. yıl, sayı: 17019 Telegraf ve mektup adresi: Cumhuriyet İstanbul - Posta Kutusu: İstanbul No. 316
Telefonları: 23 43 80 - 22 42 95 - 22 43 97 - 22 43 98 - 22 42 99 22 Aralık Çarşamba 1971

BAHA DÜRDER
ROMAN ANLAYIŞI
Tanrısal düzenden gelenler kaderle 42 yaşına varana kurtulmuştu göçtüleri. 200 sayfa ve Türk romanının başlıklarını fışkırtan bir romanın kitabı...
15- TL
NEMZELERİ: İSTANBUL

Millet Meclisinde
güven oylaması
bugün yapılacak
AP
Grubu da
güvenoyu
verilmesi
için karar
aldı

Batı Avrupa ülkeleri para ayarlamasına devam ediyor

RAUF DENKTAŞ

DENKTAŞ GAZETEMİZE ÖZEL DEMEÇ VERDİ

"Makarios ile Grivas'ın

hedefi ENOSİS'tir.,

DIŞ HABERLER SERVİSİ

Rusya, Rublelin
almışatımı
için yüzde 8
komisyon tanıdı

LONDRA - Sterlin, frank, Belçika frankı ve Fransa frankları
özel devletler tarafından satın alınarak piyasalardan çekilmesini önlemek, di-
ğer bazı ülkelerin de para birimlerini ayarlamaya başlamışlardır.

Soyunsel Birliği rublelerin altına
ve altına için yüzde 8 komisyon
ayrılması, ancak rublelerin altına pa-
sif olarak değerlendirilmesi. Diğer
ülkelere karşı da böylece rubleleri
ayrarak yeni bir devletin
kurulması Hükümeti artırma de-
ğeriyle bir, yeni bir ödemeye karşılık
20 ve 25 yıl süreyle dışla-
naması formülünü kabul etmiş-
tir. Tokyo mali kaynakları ise
depozitolarını devletin bir kaç
yıl içinde yeni birinci kez cep-
hanesine tahsis edilmesini kararlaştı-
rdığını açıklamışlardır.
(Akras 24. 1, 25. 4 de)

Millic Grubunun Temsilcileri; Washington'daki Smithsonian Enstitüsünde yaptıkları top-
lantı sırasında, Ön planda toplantıya başkanlık eden Amerikan Malteli Bakanı (solda)

Merkez
Bankasında
dolar ile ilgili
çalışmalar
devam edildi

ANKARA, (Cumhuriyet Hürsesi) -
Çalışmalarına para piyasalarında
yeni kurulları belli olmasına
başlamış Merkez Bankası
dolar ile ilgili olarak önce ve
sonra devreye eden bazı toplantılar
yaptılar.
Bu toplantılarda, yabancı ba-
ber ajansları ile bu temalilik-
denetim ve uluslararası para-

«GRIVAS'IN, YUNANİSTAN TARAFINDAN KIBRIS'A YOLLANDIĞI KANISINDAYIZ»

Sait YERZİOĞLU

ANKARA, (Cumhuriyet Hürsesi) - Ankaralı yetkililerle, Kıb-
ris'te ilgili soruları görüşmek üzere bir süre önce Ankara'da buluş-
muş Kıbrıs Türk Özgür Meclisi Başkanı ve Kıbrıs Türk Yürütme
Kurul Başkanı Nicos Demetris Kuzul Demetris, dün gazeteye verdiği
özel demeçte, Grivas'ın Makarios'un Enosis çabası içinde bulunduğu
İzmir, ancak her ikisinin de tek-
liflerinde değişik olduğunu, söz
demisidir.
Demetris, başlatılması için es-
ki görüşlerin görüşmelerde bu
zamanla tahminler gerek oldu-
ğuna karar emmiş ve sorularına
iz aydın söyle cevaplamıştır.
Soru: Ufhan'ın teklif etmiş
başında emsaliler ve Türk
Yunan temsilcilerinin de kamu-
yenine yapılacak görüşmeleri
başlama için bir ortamın tah-
didi koymak gerekir mi?
Cevap: «Zaman tahdidi için
kimde birer görüş değil fakat bir
tutarlı olur. Fakat her iki taraf
da görüşleri karşısına 3-4 yıl da-
ha açık konuşmaların bilere-
kendirde fayda vardır.
Görüşmelerde bir sonuç alın-
maya çalışılabilir, sadece zaman
gerekir»

Saygı,
Töre'nin
idamını
istedi

Ankara'da diletti deşifreler
sancığı TRKO oldu gibi değil
kuruc, oğlu, oğlunu geçirecek
halka sayacak. İhtisam kamilde
olan kararları açıkladılar en-
miş olarak bir önceki gün

Türkiye,
Grivas'ın
davranışı
konusunda
Atina'nın
dikkatini
çaktı

ANKARA, (Cumhuriyet Hürsesi) -
Türkiye Kabinesi tahminle-
ti görüşleri açıklama planını
buzdurmuş olabilir. Türkiye
bakanlarından, Yunanistan'ın so-
yunda tutarızca bilerek Griv-
as'ın devreye girmesini istediği
bilinmektedir.
Ayrıca Türkiye tahminle-
mektedir ki gün içinde Griv-
as'ın başlatılmasına izin değil-

ANKARA, (Cumhuriyet Hürsesi) -
Millet Meclisinde bugün 2. Pe-
rin Hükümeti için güven oylama-
ması yapılacaktır. AP Ortak Grup-
tu dışında toplantıya katılmayan
Emin Hilmi'nin güven oyu ve-
rilmesi ve grubu ile karar
verilmiştir.
Ortak Grup Başkanı Ahmet
Nispet Özcan'ın başkanlığında
toplantıda AP Ortak Grubundan
bu kadar da ilgili olarak yapılan
toplantıda görüşler tartışıldı.
22.12.1971 Cumartesi günü ya-
sılacak olan ortak grupların to-
plantısının devreye alınması için
bilgi verildi. Toplantıda Emin Hilmi,
Emin Hilmi'nin güven oyu ve-
rilip verilmemesi için soruların
ve sorularında yeni Emin Hilmi'nin
güven oyu verilmesi kar-
arlandırıldı.
Öte yandan bazı AP Milletve-
kililerinin önerilerine göre
dolar ile ilgili grup toplantısına
sanki üye yokken müdahale ve
sorular kaldırılması, güven oyu ka-
rarı dışında görüşün açıklanması
önerildi.
Bugün yapılacak
Millet Meclisinde bugün ikinci
Emin Hilmi için güven oylama-
ması yapılacaktır.
(Akras 24. 1, 25. 4 de)

Program,
dün de
Senato'da
nirüncüldü

EK-29 R. Denктаş'ın Cumhurbaşkanı C. Sunay'a Özel Notu, 13 Haziran 1972,
Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/7-28, Dosya No:9404,9404-2.

CUMHURBAŞKANLIĞI
CEVDET SUNAY ARŞİVİ
Yıl No: 5/7-28
Kitap No: _____
D. Yı No: _____
Fihrist No: 3404-1

29 Mayıs 1972

ÖZEL NOT

Helen Kıbrıs'ta bulunan Amerika'da Profesörlük eden bir hemşerimiz Kıbrıs hakkında yazacağı bir kitap için Klerides'le görüştü. Bugün intibalarını anlatmak üzere bana geldi. Söyledikleri şunlardır:

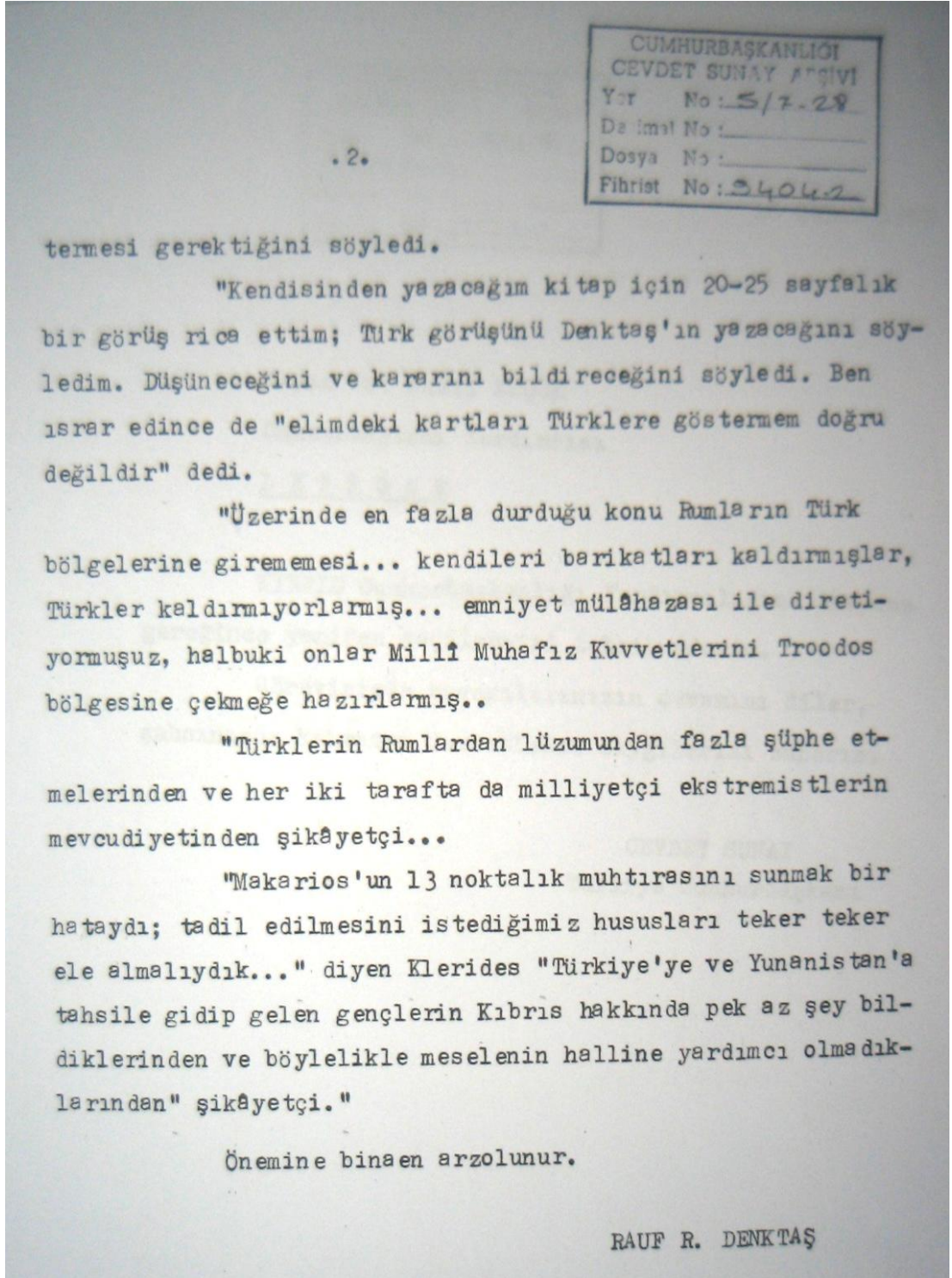
"Rumlar, bugünkü durumun devamında fazla bir sakinca görmüyorlar. Klerides Rumların ekonomik gelişmesinden sitayişle bahsetti, övündü. Kıbrıs meselesi süratle halledilmezse Türkler aramızdaki açığı asla kapataamayacaklar görüşünde ve Türkleri devamlı surette sosyal ve ekonomik bir kambur olarak taşımağa mecbur olacaklarını söylüyor. Kendisine, durumu bu hale getirmemek için daha flexible olarak bir an evvel anlaşmaya varılmasına yardımcı olmaları gerektiğini söyledim. Hiç böyle bir niyeti yok. Flexibilitayı Türklerden bekliyor. Kendileri verebileceklerinin azamisini vermişler.

Başlayacak beşli görüşmelerden ümitvar olup olmadığını sordum. Hiç ümidi olmadığını söyledi ve bunu Türklerin, Türkiye'nin tahriki ile uzlaşmaz olmalarına atfetti. Görüşmelerden bir netice alınmazsa ne olur soruma cevaben Klerides "herp olur... her iki taraf da silâh gücünü artırıyor. Bu bizi er geç silâhlı çatışmaya götürecektir" kanaatinde ve bunun olmaması için de görüşmelerin devamını veya modus vivendi'nin devamını uygun buluyor.

"Klerides orta şarkta Komünizmin gelişmekte olduğunu, bunun önlenmesi için Kıbrıs meselesinin halledilerek Türkiye ile Yunanistan'ın da bu yönde müşterek faaliyet gös-

./...

EK-29 R. Denktaş'ın Cumhurbaşkanı C. Sunay'a Özel Notu, 13 Haziran 1972, Cumhurbaşkanlığı Cevdet Sunay Arşivi, Yer No:5/7-28, Dosya No:9404,9404-2.

EK-30 "Kıbrıs'ta Darbe Oldu Makarios'un Akibeti Belli Değil", Milliyet, 16 Temmuz 1974.

YIL: 25, SAYI: 9590

BUGÜN
12
SAYFA
100
KURUŞ

Milliyet

Halk Gazetesi

Jaluzi
PİYASASIZ
İTHALAT-İMALAT

ANKARA-ÖZEL
Bakanlar Kurulu ve Bakanlar Kurulu
ANKARA
TEL: 0312-24 24 24

SALON
16
TEMMUZ
1974

BASPIKOSPOS MAKARIOS

Yunan subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü, beklenen komployu yaptı

KIBRIS'TA DARBE OLDU

MAKARIOS'UN

AKİBETİ BELLİ DEĞİL

SAMPSON

Darbeciler, «EOKA»cı Sampson'u C. Başkanı ilân ettiler

İngiltere, İsveç ve BM Genel Sekreteri, "Makarios'un akibetini bilmediklerini, açıkladı, Finlandiya "Yaşyor, diyor, Makarios veya benzer bir ses radyodan halkı direnişe çağırıyor"

ANKARA'DA DURUM

SON DAKİKA
TBMM olağanüstü toplantıya çağırılıyor
ANKARA-ÖZEL
Bakanlar Kurulu bu akşam saat 04.00'e kadar çalışmalarını sürdürmektedir.

Yeni başkan radyoda yaptığı konuşmada "Türk topraklarında"

EK-31 "Yunan Alayı Darbe Yaptı Makarios Öldürüldü", **Dünya**, 16 Temmuz 1974.

DÜNYA
HEP BU VATAN HEP BU HALK İÇİN

TEMmuz 16 SALI 1974

HAVA DURUMU
Hava açık ve az bulutlu, güneşli, sıcaklık bütün yerlerde biraz artacak, rüzgar genellikle doğrudan yelkenli hafif sisler oluşabilir.

KİMLİKLERİ
KURUCUSU (2. sayfa)
GAZİLERİN GAZETESİ (1. sayfa)
TİYATRO (4. sayfa)

ADIS ABARA (THA)
Egeya'da a ilahî kuvvellerin ruhsal yapmaların is dâhilî bir bildiride, ruhsalında bulunan tüm kişi unvanlar temsillemesindeki bir suna çekilmeceğini bildirmişler.

Tel: Santral : 27 99 18 Kurucusu: FALİH RIFKI ATAY YIL: 23 100 Kr
İsuharar: 22 83 86 Sayı: 7992

KIBRIS'TA Rumlular arasında kanlı çarpışmalar oluyor

Yunan alayı darbe yaptı MAKARIOS öldürüldü!

MAKARIOS

Kıbrıs'da doğan ve 1959'da bir Cumhurbaşkanı olan Papa Makarios 1963 yılı Ocak ayında Türklere karşı bir jenerel hareketin öncülüğünü yapmış ve o tarihten beri de Rum yönetimine başlıklar etmiştir. Son olarak Yunan cuntası ile aralarında ki gerilimin iyice artması sonucu Makarios, adadaki Yunan subayların çıkarılması istemiştir.

Anayasa Mahkemesi üyelerinin « karşı oy » gerekçelerini yayınlıyoruz

İHSAN ECEMİŞ'İN KARŞI OY YAZISI

« M. Meclisindeki oylama Anayasa'nın sözüne ve maksadına uygundur »

Yunan cuntası Lefkoşe ile darbeyi gerçekleştirdi

Lefkoşe ile hertürlü ulaşım kesildi

LEFKOŞE, (A.A.) Kıbrıs'taki Yunan alayı dün sabah kanlı bir darbe ile Makarios'u devirerek iktidarı eline almıştır. Kıbrıs Radyosuna ele geçirilen darbeciler, yayımladıkları ilk bildiriyle, Kıbrıs'ta bir iç savaşı ve daha fazla kan dökülmesini önlemek için harekete geçtiklerini ve darbeye karşı gelecekleri derhal kurşuna düşüleceğini bildirmişlerdir.

Darbenin gerçekleştirildiğini bildirmesinden az önce Lefkoşe'nin bir çok yerinde birden bombalar patlamış ve makinalı tüfek sesleri ortabıyın duyulmuştur.

Darbecilerin doğrudan doğruya Cumhurbaşkanı Şura'yı tutukladıklarını ve Makarios'u Sarayın içinde öldürdüklerini açıklamışlardır.

(Devamı Sa. 7 ŞB. 4 de)

Afyon'a giden Ecevit gezisini yarıda keserek Ankara'ya döndü

AFYON, (THA) Başbakan Ecevit, Ecevit, başbakanın Ankara'ya döndüğünü bildirdi.

Bir saldırıda MÜDAHELE EDECEĞİZ

Kıbrıs'ta bulunan Türk vatandaşlarına karşı bir saldırı vuku bulursa, Türk Silahlı Kuvvetlerinin olaya karşacağı NATO'ya iletildi

Haşhaş ve sol...

Halkımızın yeniden Haşhaş ekinine münasade etmesi istenmez. ABD Senatosunun Amerika'ya Türkiye'ye yapacağı yardım, bazı şartlarla da olsa, kesme kararı alınması, bütün dünyada ve bu siperde sükunetle, çözümlü soruların yapılmasına sebep oldu. Mahallî ve tarafsız taramalar beklenmektedir.

GÜNAYDIN FOTO FOTO Haber BÖLÜM 1
20 TEMMUZ 1974 CUMARTESİ • 100 KURUŞ

Ege ve Akdeniz illerinde sıkıyönetim ilân edildi

ORDUMUZ KIBRIS'TA

Başbakan Ecevit, sabah 6'da yaptığı açıklamada "Kıbrıs'tayız" dedi

ANKARA (ANKA)- Bakanlar Kurulu Kıbrıs'a çıkarma yapılmasına ve 14 ilde sıkıyönetim ilân edilmesine karar vermiştir. Başbakan Dündü Ecevit bu sabah saat 06.00'da muhabiret ilâhleriyle yapıldığı görülmüşten sonra "Kıbrıs'tayız" demiştir. Bu plâkan Ecevit 02.00'de kazandı. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Sisco ile 2 saat 15 dakika görüşmüş, bu görüşmenin sonunda bir açıklama yapılmamıştır. Daha sonra toplanan Bakanlar Kurulu, Sisco ile yapılan görüşme üzerinde durmuş ve Başbakan Ecevit Sisco ile sadece 15 dakika süren bir görüşme daha yapmıştır. Bu görüşmelerden sonra Başbakan Ecevit, Başbakanlık'tan ayrılacak Çapokturmay Başkanlığı'na gitmiştir. Başbakan'ın Çapokturmay Başkanlığı'na gitmesinden sonra 14 ilde sıkıyönetim ilân edildiği ve sabah 07.00'de itibaren Kıbrıs'a çıkarmaya başladığı açıklanmıştır. Başbakan Ecevit, daha sonra muhabiret ilâhilerini toplandı ve çıkarmaya karar verildiğini açıkladı. Bu kararlar henüz ilân edilmiştir.

MACOMBER ECEVİT

Ecevit son sözünü söylüyor

Afina'da gelerek Kıbrıs komanda temsilcileri sürdüren Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco yanında Ankara'da bulunan Başbakan Ecevit ile Sisco 2,5 saat daha sonra 2 dakika süren görüşme yapıldı. Yabancılar tarafından yapılan görüşmelerden bir sonuç alınmayacağı anlaşıldı. Başbakan Ecevit Amerika Dışişleri Bakan Yardımcısı Joseph Sisco ve Riyasetiçali Macomber'e parmağı ile işaret ederek "Biz çıkmaya kararlıyız" diyerek Türkiye'nin son sözü olduğunu söyledi...

CETİN ALTAN
büyük gözaltı
1973 ORHAN KEMAL roman ödülü
Baş yayınevi
4. BASIM

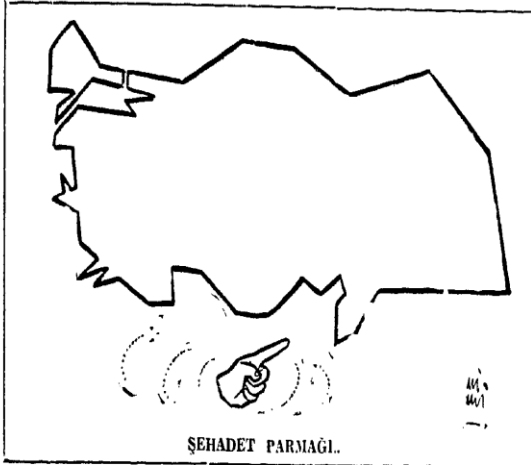
Cumhuriye

51. yıl, sayı: 17961

Kurucusu: YUNUS NADI

1 Ağustos 1974 P

Karamanlis "Anlaşma iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin kurulmasına hizmet edecek, dedi

ATINA - Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis, Cenevre'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları arasında anlaşmaya varılmasından sonra memnuniyet duyduğunu belirtti.

Karamanlis, «Atina Ajansı» aracılığı ile dağıtılan bir demeçinde «Memnunum çünkü bu anlaşma çalışmaya son verdi» demistir.

Anlaşmanın Kıbrıs sorunu bir çözüm bulunması yönünde bir başlangıç noktası olabileceğini kaydeden Yunanistan Başbakanı, bunun ayrıca «iki komşu ülke arasında dostane ilişkilerin yeniden kurulmasına ve dünyanın bu bölgesinde barışın korunmasına hizmet edeceğini» söylemiştir.

Karamanlis, Cenevre'de anlaşmayı imzalayan Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros'a da bir mesaj göndererek kendisini kutlamıştır.

Mavros'un sözleri
Yunanistan Dışişleri Bakanı

Yorgo Mavros, dün Cenevre'de düzenlenen bir basın konferansında Kıbrıs konusundaki üçüncü anlaşmanın imzalanmasından dolayı memnuniyeti belirtti ve sınırları söylemiştir.

«En acil ve en başta gelen amacımız, askeri harekâta son verilmesi ve yeni can kayıplarını önlemektir. Bunu başardık. Türkiye ve Yunanistan için birbirlerine düşman olmak bugün bir lüstedir. Türkiye ve Yunanistan ortak çıkarları ve coğrafi durumları nedeniyle birbirleriyle dost olmağa mahkûmdurlar.»

Halkın tepkisi

Ore yandan, Yunan halkı, Cenevre anlaşmasını memnuniyetle karşılarken, ülkedeki siyasi güçleniciler, Başbakanı Konstantin Karamanlis'in Türkiye'ye daha fazla ödün vermesi halinde görevinden olabileceğini öne sürmüşlerdir.

Yunan halkının bir kısmı, Karamanlis ile fikir birliği edip sa-

vaya son verilmesinden memnuniyet duyarken, bu anlaşmayı Türkiye'nin diplomatik alanda da zafere olarak görmektedirler.

Milyarder ne diyor?

«Bu milyarder armatörlerden John Teodorakopoulos, «Mavros, Türk kuvvetlerinin çekilmesini sağlayabilecek bir anlaşma imzalayabilirse ne öle, yolsa Karamanlis'in siyasi hayatının sonu olur» demistir.

Bir banka memuru olan John Zorbadis ise, şöyle konuşmuştur: «Bu adanın da facto (fiili) tahkimidir. Üstelik de bu tahkimden Yunanistan'a düşen payın önemli olduğunu sanıyorum.»

Atina'daki bir otelin parsonlarından Yorgo Papadopoulos ise düşüncelerini şöyle dile getirmiştir: «Ne olursa olsun benim kabulum. Savaş ihtimali ortadan kalktı ya. Çoçukluğumdan beri Kıbrıs yüzünden başımın derde gürüyordu»
(Devamı Sa 7. Sü 1 de)

Ecevit "Kıbrıs'ta yeni düzenin temeli atıldı,,

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu)
Başbakan Bülent Ecevit, dün saat 15.30'da Başbakanlık oturma odasında basın toplantısında yerli ve yabancı basın mensuplarına sorularını cevaplandırdı. «Cenevre anlaşması ile Kıbrıs'ta yeni düzenin temeli taşları da yerlerine konulmuştur» demistir. İki ülkemin askeri birlikleri ara-

sinca bir tempo ile kurulması ve bu tempo ile Yunanistan tarafından anlaşılmalıdır» dedi ve bu yüzden de bu konuda henüz bir anlaşmaya varılana kadar bekliyor. Türk - Yunan ilişkilerinin çözümü için Yunanistan Başbakanı Karamanlis ile görüşme yapacağını söyledi.

ancak bunun yerine ve bunun için henüz saptanmadığını, bunun için Karamanlis'ten gelececek cevabı beklediğini açıkladı. Başbakan Ecevit, dün Genelkurmay Başkanı Sancar'a bir telgraf göndererek, «Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs harekâtına kazandırdığımız Cenevre'deki Barış Konferansında başla a güç

kazandırdığımız belirtmiştir.

Basın toplantısı

Cenevre'de sonuçlanan barış görüşmeleri ile Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin telafî kazanımlarına ilişkin bir değerlendirme yaparak basın toplantısına başlayan Başbakan Ecevit, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs Ba-

şın harekâtı sırasında gösterdiği cesareti ile Cenevre'de Dışişleri Bakanı Turgut Güneş ve arkadaşlarının barış görüşmelerinde elde ettikleri başarıları da omuz omuza geçmeleri kutladı. İlk an önce öde edilen başarıları şöyle sıralandı:

● Türkiye'nin garantörlüğüyle oluşturulan komisyon ve bu komis-

yonun teşkil edilmiştir.

● Türkiye'nin Ada Casisi Türk Silahlı Kuvvetleri birliklerine ve Ada Casisi Türk halkına her türlü yardım yapması kabul edilmiştir.

● Ada'da askeri birliklerimizi gözetmek durumuna göre ve tedbir olarak geri çekebileceğimizi bildiren görüşümüz hâlihâlde yürürlükte (Devamı Sa 7. Sü 1 de)